

244

ՄԻՈՆ

ՅՈՒՆՈՒԱՐ

ՅՈՒՆԻՍ

ԹԻՒ. 1 - 6

2000

ՄԻՈՂ

ԱՄԱԱԳԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԹԵՐԹ ԵՐՈՒՍԱԴԵՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԽՈՒԹԵԱՆ

ՀԳ. ՏԱՐԻ - ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

2000	ՅՈՒՆՈՒԱՐ - - ՅՈՒՆԻՍ	ԹԻՆ.	1-6
2000	JANUARY - - JUNE	No.	1-6

SION

VOL. 74

A MONTHLY OF RELIGION, LITERATURE AND PHILOLOGY
OFFICIAL PUBLICATION OF THE ARMENIAN PATRIARCHATE, JERUSALEM

Proprietor : His Beatitude The Armenian Patriarch Of Jerusalem

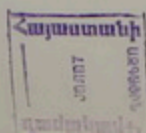

St. James Press, Jerusalem

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՅ

120.01

328-2000
20406-222

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ
ՄԱՅՐ ԱՐՈՌ-Ս. ԷԶՄԻԱՇԷՆ

SUPREME PATRIARCH
CATHOLICOS
OF ALL ARMENIANS
MOTHER SEE OF HOLY ETCHMIADZIN

ՆՈՐԻՆ ՍՈՒՐԲ ՕԾՈՒԹԻՒՆ

**Տ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ
ՊԱՏԳԱՄԸ ՍՈՒՐԲ ԾՆՆԴԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ
ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱՇՆԻ ՄԱՅՐ ՏԱԺԱՐՈՒՄ
2000 թ. Յունուարի 6**

Գոհութիւն եւ փառք Քեզ Տէր Ամենակալ, որ շնորհը պարգեւեցիր ինձ՝ որպէս Հայրապետ Ամենայն Հայոց, Միաժմանէ Հայոց Բեթղեհեմի մէջ ի լրումն դարի եւ երկրորդ հազարամեակի Քո Սուրբ Ծննդեան աւետաբերը եւ քարոզիչը լինելու հաւատաւոր իմ ժողովրդին, ի Հայաստան, Արցախ եւ ի սփիւռս աշխարհի:

«Ահաասիկ աւետարանեմ ձեզ ուրախութիւն մեծ, որ եղիցի ամենայն ժողովրդեան, զի ծնաւ ձեզ այսօր Փրկիչ» - Ղուկ. 2: 10 -:

Միրելի բարեպաշտ հաւատացեալներ,

2000 տարիներ առաջ, հրէշտակաձայն այս աւետիսը առաջինը լսեցին Բեթղեհեմի պարզ հովիւները եւ շտապեցին զտնելու Փրկչին, տեսան «խանձարուորով փաթաթուած եւ մսուրի մէջ դրուած մանկանը» «եւ ճանաչեցին նրան»:

Աշխարհը սպասում էր Փրկչին: Աշխարհը լի էր սպասումով: Հին աշխարհը բռնատիրութեան իր բարբերով, մարդկանց ու ժողովուրդներին օտարացնող ու թշնամացնող յարաբերութիւններով աւելի ու աւելի էր կորցնում բարոյական իր արժէքն ու պատկերը եւ ճիրաններում մեղքի կապանքների ու հոգեկան տուալտանքների սպասուղի էր Աւետաբերին ազատութեան, արդարութեան ու խաղաղութեան: Եւ նա եկաւ ի լրումն ժամանակի: Մարդասէր Աստուած Արարչական Իր Միրով վերստին ընդառաջ ելաւ տկարացած եւ անկեալ մարդուն՝ առաջնորդելու նրան դէպի յաւիտեական կեանքի փրկարար ուղի: «Ձի յայսմ երեւցաւ սէրն Աստուծոյ ի մեզ, զի Որդին իւր Միածին առաքեաց Աստուած յաշխարհ, զի եղիցուք նովա կենդանիք» - Ա. Յովհ. 4: 9-:

Յիսուս աշխարհ եկաւ գերեզմարուած, աննշան մի երկրի փոքրիկ քաղաքում, ամենահամեստ ընտանիքում: Նա եկաւ հռչակելու եւ հաստատելու, որ Աստծոյ առաջ չկայ խտրականութիւն, չկայ մեծ եւ փոքր, զօրեղ ու տկար, հարուստ ու աղքատ: Եկաւ բժշկելու, միխթարելու, փրկելու խեղուած հոգիներ, ձախողուած կեանքներ, եկաւ ճշմարտութիւնն ուսուցանելու, ազատելու մարդկային հոգին մեղքի կապանքներից եւ յարութիւն պարգեւելու: Մտարի խոնարհ ծածկի տակ ծնունդ առած Արքան սիրով մուտք գործեց իրաճիթներ, նուաճեց մարդկանց սրտեր, խաչով ու յարութեամբ յաղթեց աշխարհին՝ ճշմարտելով բոլոր ժամանակների համար իր խօսքը. «Ահա պիտի գայ ժամանակ եւ արդէն իսկ եկել է... քաջալերուեցէք, որովհետեւ ես յաղթեցի աշխարհը»: Արդարեւ, Նա յուներ հարստութիւն, զօրք ու գէնք, սակայն Միրով Իր Աստուածային, յաղթեց աշխարհին:

Պատմութեան մէջ ակնթարթ է կարճատեւ այն ժամանակաշատուածը, որ Մարդացեալ Աստուած՝ Յիսուս Արիստոս, գործեց մարդկանց մէջ: Այդ ակնթարթը փոխեց ժամանակի ընթացքը՝ ամենուր հաստատելով առ Աստուած Հաւատքի վստահութիւն, Յոյսի լաւատեսութիւն, Միրոյ ջերմութիւն, Միրով՝ հաշտութիւն միմեանց եւ Աստծոյ հետ: Եւ արդ, սիրելիներ, բաց է ճանապարհը դէպի Աստուած եւ մեզ է թողնուած ընտրութիւնը:

Միրելի բարեպաշտ, հաւատաւոր հայորդիք,

Վերստին կանգնած ենք Աստուածայայտնութեան հրաշքի առջեւ եւ երկուեազարեորդ անգամ ունկնդիր ենք «զի ծնաւ ձեզ այսօր Փրկիչ» երկնառաք մեծ

աւետիսին: Մարդկային հոգիներում երկուհազարերորդ անգամ այս աւետիսը նորոգում է վեհախորհուրդ գիշերուայ հիասքանչ պահը Բեթղեհէմի: Երկուհազարերորդ անգամ մեր հոգու աչքով հետեւում ենք երկնքում պայծառ շողացող աստղի ընթացքին եւ լոյսի արձակ շիթերի մէջ վերնվարող հրեշտակների հետ սաղմոսերգում. «Փառք ի բարձունս Աստուծոյ եւ յերկիր խաղաղութիւն ի մարդիկ հաճութիւն»: Երկուհազարերորդ անգամ Մանուկ Յիսուսի սնարի առջեւ Արեւելքի խորագէտ մոգերի հետ «խոնարհեալ երկխոյի» երկրպագում, օրինում եւ փառաբանում ենք Մարդացեալ Աստծուն՝ բերկրանօք սրտի, որ խոնարհ մտւրին փոխարինել են փառաշուք տաճարներ, տօնական հրապարակներ ու սրահներ, մոգերին եւ հովիւներին՝ քրիստոնեայ պետութիւններ ու ժողովուրդներ՝ առաջնորդ Հովուապետերով, բազմահազար եկեղեցականներով, քրիստոնեայ նախագահներով ու վարչապետներով: Փառք Բրիստոսի ամենազօր Մենդեան, որ լուսաբանական զարդարում է ամէն տարեմուտ:

Բրիստոս ծնաւ եւ յայտնեցաւ:

Բրիստոս ծնունց, սակայն ոչ այլոք, եթէ ոչ մարդկանց՝ մեր հոգիներում, Իր Աւետարանի կենարար խօսքով ազնուացնելու մարդկանց մտածումները, ուղղելու նրանց ձեռաց գործերը, ճշմարտութեան եւ բարու արժէքներով իմաստաւորելու մարդկային կեանքը:

Բայց ո՞ր է խաղաղարար Բրիստոս, երբ մարդկութիւնը յօշոտում է պատերազմներում, ո՞ր է կարելիք ու ողորմած Բրիստոս, երբ միլիոնաւոր մարդկանց կոկորդոն է սեղմում մութագիւտութիւնն ու սովը, ո՞ր է ազատարար Բրիստոս մարդու եւ ազգերի ազատ ապրելու իրաւունքի աղաղակող ոտնահարումների կողքին: Ի վերջոյ, ո՞ր է Բրիստոս ազգային-հասարակական մեր կեանքում, երբ հաւատում ենք, որ Սիրոյ յաղթանակն է Բրիստոս. Աստծոյ սէրն է առ մարդը, մարդու սէրը առ Աստուած, մարդու Սէրը առ իր նմանը: Արդ, ուրեմն յօերանանք եղբայրասիրութեան մէջ, խաղաղութեան փնտռումի ճանապարհին, չվարանենք միմեանց սատարելու, դժարութիւնների մէջ համբերելու, հաւատաւոր գործերով ապրելու: Հուշանանք միաբանուելու, չպարտունք հող հայրենին պահելու ու շենացնելու, համազգային հրամայականներին պատասխաններ գտնելու, մեր նախնեաց ու մեր երազները իրական դարձնելու գործերում: Հօգու ողջ յանձնառութեամբ ստանձնենք մեր ժողովրդի գալիքի պատասխանատուութիւնը՝ ժողովուրդների մեծ ընտանիքում յարատեւելու հաստատուն կամքով:

Հաւատո՞ւմ ենք, որ երկնային մեր Վարդապետը յաղթեց Իր խօսքին համարժէք գործով: Հաւատո՞ւմ ենք, որ իրական է Բրիստոսով Յարութիւնը: Հաւատո՞ւմ ենք, ուրեմն ինչպէ՞ս ուրանանք ինքներս մեզ, ժամանակաւոր հոգսերից դրոշմած, լքենք մեր Հայրենիքը, փոխենք մեր չափափշիչներն ու արժէքները եւ վատենք Աստծուն ու մեր նախնիներից մեզ վստահուած ժառանգութիւնը:

Սիրելիներ.

Նոր հազարամեակի շնին, համայն քրիստոնեայ աշխարհի հետ այսօր մենք եւս, Հայ Առաքելական Եկեղեցու զաւակներս ի Հայաստան, Արցախ եւ ի Սփիւռս, կրողն ու ընդունողն ենք «մեծ եւ սքանչելի» խորհուրդի՝ Սուրբ Մենդեան բերկրալուր աւետիսի՝ լի սպասումով խաղաղութեան, բարի կամեցողութեան, համերաշխութեան ու սիրով համագործակցութեան վերահաստատմանը աշխարհում: Թող արդարութեան Արեգակի խաւարացիի շողերը բացեն առաւօտը նոր դարաշրջանի: Թող Սիրոյ Աւետարանի օրինութեան մէջ եւ խաղաղութեան Իշխանի տնօրինութեան ներքոյ երկիր մոլորակը շարունակի իր պտուղոյ յաւերժ:

Մարդացեալ Փրկչի հրաշափառ Յայտնութիւնը մշտապէս խնդրութեամբ է համակուր հոգիները բազում փորձութիւններ ապրած մեր ժողովրդի զաւակների: Արդարեւ, Տիրոջ 2000 թուականը դիմաւորում ենք յոյսով, բարի ակնկալիքներով, որոնց երաշխիքը հայրենի մեր հողում՝ Հայաստանում եւ Արցախում հաստատուած խաղաղութիւնն է նաեւ՝ որպէս մեր ժողովրդի անցնող դժուարին տասնամեակի վատտակեալ ձեռքբերում, մեր գոհաբերութիւնների անուրանալի արքայսիր: Այսօր, Հովուապետիս հայցն է առ Աստուած ու խնդրանքը, որ թանկ ձեռք բերուած խաղաղութիւնը լինի անբեկանելի, որ այն Բեթղեհէմի Լուսաստղի շողերով հաստատուի նաեւ իւրաքանչիւր հայորդու կեանքում՝ բերելով հօգու անդորր հաշտութիւն ու երջանկութիւն: Մեր աղօթքն ու մաղթանքն է նաեւ,

որ Աստուածայտնութեան 2000 թուականը նշանաւորուի Սիրո՛վ նուաճուած յաջթանակներով եւ հռչակուի ու դառնայ հաշտութեան եւ փոխադարձ վստահութեան տարի, որպէսզի մեր հոգիները փարատուեն անցնող դարաշրջանի ողբերգութիւններից, նախորդ տարուայ տազնապննիքից, ներկայ կեանքի անարդարութիւններով ու դժուարութիւններով ամբարուած դառնութիւններից ու անհանդուրժողութիւնից, որպէսզի ողորմածութիւնը, գթասրտութիւնը, արիութիւնն ու արդարամտութիւնը, ճշմարտութեան ոգին լինեն մեր կեանքի ուղեկիցները՝ օգնելով Հայրենի հողի վրայ եւ Սփիւռքում նորոգելու հարանց մեր հաւատքը, զօրացնելու հայրենապաշտ մեր ոգին, շէն ու բարգաւաճ դարձնելու անկախացեալ մեր Հայրենիքը, միաբանուելու համազգային իղձերի շուրջն՝ որպէս մէկ Ազգ, մէկ Հայրենիք, մէկ Եկեղեցի՝ ի վկայութիւն եւ ի հաստատում, որ Աստուածայտնութիւնը՝ Յիսուսի Սուրբ Ծնունդը, մշտապէս իրական է մեր կեանքում:

Ահաւասիկ աւետարանեմ ձեզ ուրախութիւն մեծ.

Քրիստոս ծնաւ եւ յայտնեցաւ, ձեզ եւ մեզ մեծ աւետիս:

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.

ԿԼԱՌՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՅ

“VOUS DEVIENDREZ MES BRAS”

Վատիկան կատարած իմ առաջին ուղեւորութեան միջոցին բարեբախտութիւնն ունեցայ, ի շարս շքելու ու հսկայական տաճարներու, այցելելու նաեւ փոքրիկ մատուոներ ու եղբայրութիւններ: Անոնցմէ մէկը, որ կը կոչուէր Սենթ Էճիտիօ, զիս չափազանց յուզեց ու խորապէս ներգործեց վրաս հաւատքի իր հրաւերով, անշուք ու աղքատիկ իր տնէքով եւ պարզութեամբ: Վանական մը բացատրութիւններ կու տար կառոյցի ու յարակից շինութիւններուն մասին, որմէ ետք մեզի առաջնորդեց ներս, ուր կը գտնուէր փոքրիկ մատուռը: Այստեղ զիս առանձնապէս տպաւորեց խաչեալ Քրիստոսի պարզուճակ մէկ քանդակը: Ուղեկցորդը հարկ եղած բացատրութիւնները տալէն ետք ուշադրութիւնս հրաիրեց այն բանին վրայ, որ Քրիստոսի աչ ու ձախ թեւերը կտրուած էին եւ իր խօսքն ամփոփեց քանդակի հետեւեալ պատգամով — Քրիստոս մեզի կոչ կ'ընէ դառնալու իր թեւերը. “Vous deviendrez mes bras”.

Եւ իրաւ. մարդը, որպէս Աստուծոյ արարչագործութեան կատարելատիպը, իր մէջ կը պարփակէ աստուածային պատկերը: Մեզմէ ամեն մէկը կոչուո՞ւմ ունի ծառայելու Աստուծոյ եւ համայն աշխարհի բարօրութեան: Քրիստոսի Աւետարանը կը դառնայ կենդանի Աւետարան, եթէ Աստուծոյ շունչն ապրեցնենք մեր մէջ:

Սենթ Էճիտիոյ խաղաղ մթնոլորտին մէջ նոր կանչ մը լսեցի, որ տակաւին կ'արձագանգէ հոգիիս խորքը. Քրիստոսի ձայնն է, որ կ'ըսէ. «Դուք իմ թեւերս պիտի ըլլաք». “Vous deviendrez mes bras”

«Հոգեշունչ Մանրապատումներ» էջ 89

Յովնան Արք. Տէրտէրեան

**Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԽՕՍԳՐ
ԲԵԹՂԵՀԷՄԻ ՍՈՒՐԲ ԱՅՐՈՒՄ**

**«Փառք ի Բարձունս Աստուծոյ
բւ յերկիր խաղաղութիւն,
ի մարդիկ հաճութիւն»**

Սիրելի ժողովուրդ Հայոց, որ ի Հայաստան յԱրցախ եւ ի Սփիւռս աշխարհի:
Սուրբ ու նուիրական այս Տաճարից՝ Բեթղեհէմի Այրից ի լուր աշխարհի
արձագանգող հրեշտակարարառն այս աւետիսով Հայրապետական սիրոյ Մեր
ողջոյն ենք յղում ձեզ եւ բերում ամենեւեցիկ երկնային պատգամը՝ «Մնաւ ձեզ այսօր
Փրկիչ», որին ունկնդիր եղանք Յունուարի 6ին Ամենայն Հայոց Սուրբ Էջմիածնում
յսկ այսօր այստեղ՝ Մանուկ Յիսուսի սնարի առջեւ:

Բերկրամբնով է լցուած Մեր սիրտը, տեսնելով, թէ ինչպէս փոքր մեր
ժողովուրդի մեծ հաւատը հեռաւոր Հայաստանից, աշխարհի տարբեր երկրներից
առաջնորդել է հայրողիներին դէպի Սուրբ Այրը Բեթղեհէմի: Ողջունում ենք
ներկայութիւնը այստեղ Հայաստանի ազատ ու անկախ Հանրապետութեան
Նախագահ Ռոպերթ Քոչարեանի եւ Պաղեստինի Ազգային դեկլարաման Նախագահ
Եսսեր Արաֆաթի, որոնք եկել են Մեզ հետ աղօթելու Խաղաղութեան աստուա-
ծային Իշխանին, որ ի յոյս աշխարհի ծնունց այստեղ 2000 տարիներ առաջ:

2000 տարի «Փառք ի Բարձունս Աստուծոյ եւ յերկիր խաղաղութիւն, ի
մարդիկ հաճութիւն» երկնածայն աւետիսը Բեթղեհէմի աստղափայլ երկնքից
Լուսաստղի լոյսով իջնում է երկիր եւ որպէս Աստծոյ փառաբանութեան աղօթք,
որպէս խաղաղութեան ու մարդկանց մէջ հաշտութեան հայց բարձրանում երկինք
աշխարհի բոլոր հորիզոններից:

Երկու հազարամեակ քաղում ժողովուրդների համար Լուսոյ Խորան է
բերեմնի անշուք ու համեստ մսուրը Բեթղեհէմի, ուր նախախնամութեան
սահմանումով մարմնաւորուեց Սէրն Աստուածային: Մնունդ առաւ որպէս խնամքի
կարօտ մանուկ եւ Աստուածածնի գթոտ ձեռքերով խանձարւորւելով, դրուեց
մսուրում: Մանուկ Յիսուսի «տեղի բնակութեան» խորհրդաշատ այս կամարներից
ներս բացառուեց մարգարէի սրբախօս ձայնն է դողանչում առ միշտ, ժամանակի
հեռուներից մեզ աւետելով. «Մեզ համար մանուկ ծնունց» եւ «Նա պիտի ընտրի
բարին»: Աստուածային Իր Սիրով Տէրն այցի եկաւ մեզ՝ ընդմիշտ քացելու մեր
առջեւ փրկութեան ուղին, որպէս Լոյս աշխարհ եկաւ՝ լուսաւորելու ճանապարհը
դէպի Բարին: Աստուածայայտութեամբ ժամանակի նոր պտոյտը յեղափոխեց
աշխարհը: Խոնարհ մսուրից նառագած Լոյսը թափանցեց չորս ծագերը մոլորակի՝
սփռելով սէր, խաղաղութիւն, եղբայրասիրութիւն ու համերաշխութիւն: Որքա՛ն
մխիթարական է հաւատալ, որ Աստուած մեզ հետ է, իմանալ, որ քաջ է ճանապարհը
դէպի Տէրը, յուսալ, որ մարդկային մեր կեանքով գործակիցներն ենք
մեր Տիրոջ՝ Յիսուս Քրիստոսի փրկարար առաքելութեան:

Աստուածայայտութեան տիեզերական խորհուրդը Փրկչի Սուրբ Մենդեան
2000րդ տարեդարձին համախմբեց քրիստոնեայ երկրների հոգեւոր ու աշխարհիկ
պետերին Բեթղեհէմի Սուրբ Այրի մէջ, խոնարհուելու Խաղաղութեան Իշխանի,

Սիրոյ Աւետարների սնարին եւ Տիրառա՛ֆ օրհնութիւն ստանալու իրենց ժողովուրդն ու պետութիւնը առաջնորդելու բարի առաջելութեան մէջ:

Գոհութիւն եւ փառք եմ մատուցում Բարձրաշին, որ որպէս Ամենայն Հայոց Հայրապետ, Կաթողիկոսական գահակալութիւնից երկու ամիս անց ինձ առիթ ընծայեց իր Միածին Որդու կենսանորոգ մտւորում ուխտս նորոգելու առ Բարին Աստուած, իմ ժողովուրդն ու Հայրենիքը, որոնցով նաեւ՝ առ համայն մարդկութեան ծառայութեան նուիրական խորանը:

Գոհութիւն եւ փառք բեզ, Տէր:

Այսօր աշխարհասփիւռ հայութիւնը եւ Հայաստանի պետական աւագանին իր Հոգեւոր Պետերի ու նորանկախ Հայաստանի Նախագահի առաջնորդութեամբ յանուն 2000 տարի Քեզ յուսացեալ մեր ժողովրդի, ծնրադիր երկրպագութեամբ քրիստոնէական 2000ամեայ մեր ժառանգութեան ամենաթանկ ընծաներն են մատուցում Փրկչիդ:

Շնորհակալ եմք Քեզ, ո՛վ Տէր:

Աւետարանիդ յոյսը կենսաւորած մեր կեանքում՝ ուխտաւոր ժողովրդով ի ծագս աշխարհի ուխտի եմք կանգնած, ինչպէս Տիրոջ ժրջան մշակ, որ արդիւնաւորել ու բազմապատկել է իրեն վստահուած մնասները: Յանուն մեր նախնեաց եւ ամենէին աղօթով ընդունիր մեր ուխտը սնարիդ առջեւ, զօրացրու մեզ, Տէր, մեր կոչման ու պարտքի մէջ, զօրավիզ եղիր մեր առաջելութեան ճանապարհին:

Ազգ շնորհրդակալ եմք, Տէր:

Առաջնաւորիդ յոյս ռոնահետքերից յաղթական Խաչդ յառնեց հայրենեաց մեր հողին եւ կենաց Քո խորհրդով ծաղկեց մեր հոգիներում, մեր մատեններում, մեր քարերին: 801 թուականին Նշանդ յաղթութեան հայոց պետութեան դրօշով առաջին անգամ երկինք պարզեցինք, որ 1700 տարի եղել մեզ ուղեկից Բարին արարելու եւ զօրավիզ պատմութեան քառուղիներում մեզ բաժին ընկած փորձութիւններին դիմակալելու: Խաչիդ յուսարաղծ հաւատքն է մեր ինքնութիւնը Տէր, ստեղծարար մեր կամքը, ճշմարտութեան, արդարութեան, խաղաղութեան մեր իղձը: Յարութեանդ հաւատով բազմիցս խաչուել եմք գողգոթաներում, վերապրել եղեռն, աշխարհացունց երկրաշարժ. «մահն իմացեալ»ով եմք պաշտպանել ազատութեան մեր իրաւունքը եւ երկու աշխարհամարտ ապրած 20րդ դարն ահա, աւարտում եմք Հայաստանի նոր անկախութեան եւ Արցախի ազատ ապրելու արդար իրաւունքի հաստատումով:

Սիրելիներ մեր, նոր դարի շեմին, նոր հազարամեակի արշալոյսին լիայոյս եւ լաւատես, միահողի ու միասիրտ աղօթեմք, որպէս զի լուսն պատերազմները եւ հեղեմն սիրոյ, հաշտութեան ու խաղաղութեան շեփորները աշխարհում եւ մարգարէի՝ կանխագուշակութեամբ՝ ազգերը «սուսերներից խոփեր ձուլեն, սուլիներինց՝ մանգաղները»: Թող Փրկչի Յայտնութեամբ ծնունդ առնող Բարին ամէն տարեմուտ որպէս մանուկ՝ Աստուածածնի հոգածութեամբ խանձարուրտի բոլոր յարկերից ներս, խնամուի ու զօրանայ երկիր մոլորակը բնակեցնող մեծ ու փոքր բոլոր ժողովուրդների բարի կամեցողութեամբ, յանձնառու կամեով եւ ձեռաց գործերով:

Թող Տէրը ճշմարտութեան Հոգով զօրացնի բոլոր պետութիւնների ղեկավարներին եւ առաջնորդի շինարար գործերում՝ յանուն մարդկութեան առջեւ

ծառացած դժուարութիւնների յաղթահարման, զարգացման ու առաջընթացի, ի սեր
բոլոր ժողովուրդներին:

Ի խորոց սրտի աղօթք ենք վերառափում արար եղբայր ժողովրդի համար,
որ կարօտ է ամուր խաղաղութեան: Թող ամէն օր մի էայլով առաջ ընթանայ
Մերձաւոր Արեւելիի ժողովուրդների խաղաղութեան գործընթացը: Թող ամէն
պանդուխտ վերադառնայ իր Հայրենիքը եւ շէնացնի իր տունը: Մեր սրտի ջերմ
աղօթքն ենք յղում առ Աստուած հրեայ ժողովրդի համար, որ խաղաղութեամբ
ապրի իր կառուցած Հայրենիքի մէջ՝ ի փառս Արքայի, Իսահակի եւ Յակոբի
Աստծոյ: Թող ազգերի միջեւ խաղաղութեամբ բնորոշուի երրորդ հազարամեակը
որի առաջին տարին սկսեցինք Դաւթի քաղաքի մէջ:

Մարդացեալ Աստծոյ սնարի առջեւ Հայրապետիս աղօթքով հայցում եմ, որ
Բեթղեհէմի Սուրբ Այրից ծնունդ առնող Փրկչական սէրը խաղաղութիւնը,
արդարութիւնը՝ Բարին, մշտամնայ հանգրուանի նաեւ հայրենի մեր եզերքներում,
Հայաստանում եւ Արցախում, որ համայն հայութեան Սրբութիւն Սրբոց Սուրբ
էջմիածնի Հայոց Բեթղեհէմի յաւերժական օրհնութեան ներքոյ աշխարհասփիւռ
ազգն հայոց Մայր Հայրենիքի աստուածապարգեւ հողից մշտապէս առնի իր բազկի
ուժը իր մտքի թռիչքը, իր հոգու զօրութիւնը:

Պահապան եղիր, Տէր Ամենակալ, Հայոց պետութեանը եւ ժողովրդիս հայոց
ի սփիւռս աշխարհի, Հայոց եկեղեցուն՝ նուիրապետութեան Աթոռներով ու
Գահակալներով եւ նուիրեալ միաբանութեամբ: Իմաստութեամբ զօրացրու փոքր
ածու Քո հօտի առաջնորդութիւնը ստանձնած ղեկավարներին, որ նաւարկեն դէպի
երջանկութեան խաղաղ նաւահանգիստ:

Եղբայրական Մեր յարգանքն ու սէրն ենք բերում Երուսաղէմի Հայոց
Պատրիարք Ամենապատիւ Տ. Թորգոմ Արքեպիսկոպոս Մանուկեանին, որի սիրալիր
հրաւերով այստեղ ենք այսօր: Հայրապետական Մեր օրհնութիւնն ու գնահատանքը՝
Սրբոց Յակոբեանց ուխտապահ միաբանութեանը, որ Կենաց ու Լոյսի ակունք այս
տաճարում, Տիրոջ ռոնահետքերը կրող նուիրական սրբարաններում 1500 տարիներ
ի վեր հայաբարբառ արթուն աղօթք են բարձրացնում հաճապագ:

Այս բերկրալի առիթով ուրախ ենք ծանուցել, որ ազգային բարերար Վաչէ
Մանուկեանը յանձնառութիւն է ստանձնել Գանձատուն կառուցելու Սրբոց
Յակոբեանց վանքի համար, որպէս զի ի տես բազմազգ բոլոր այցելուների իրենց
ողջ շուքով ներկայացուեն Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութեան գանձարանում
պահպանուող մեր ժողովրդի հոգեւոր արժէքները:

Շնորհք, սէր եւ խաղաղութիւն Տեսնու մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, եղիցին
ընդ ձեզ եւ ամենեւեանդ. ամէն:

Քրիստոս ծնաւ եւ յայտնեցաւ

Մեզ եւ ձեզ մեծ աւետիս:

Սիրեցեալ ժողովուրդ Հայոց,
Որ ի Հայաստան եւ ի Սփիւռս տարացրուեալ.

Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց բազմադարեան
Միաբանութիւնը, բազմահարիւր հայ ուխտաւորներով, ուխտի
ենք եկած Քրիստոսի ծննդեան սրբազան փարայրին եւ
մատրին, Բեթղեհէմի մէջ:

Այս պահուն, Քրիստոսի Ծննդեան 2000 ամեակին
առիթով, բացառիկ ուրախութիւն է, մեզի հետ աղօթակից
ունենալ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետ, Նորին Սուրբ
Օծուքիւն Տ. Տ. Գարեգին Երկրորդ Սրբազնագոյն Կաթողի-
կոսը, նաեւ Կոստանդնուպոլսոյ Ամենապատիւ Տ. Մեսրոպ
Մուրափեան Սրբազան Պատրիարքը, ինչպէս նաեւ Սրբազան
ներկայացուցիչներ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Առաջին
Վեհափառ Կաթողիկոսին:

Պատմական այս դարադարձին, մասնաւոր
գոհունակութեամբ կը յիշենք ներկայութիւնը մեր Մայր
Հայրենիքի եւ Անկախացեալ Հայաստանի Նախագահ Տիար
Ռոպերթ Քօչարեանի, որուն կողքին կանգնած է Պաղեստինեան
Պետականութեան նախագահ Տիար Նասրը Արափաթը, իրենց
ազնուամեծար Տիկիններով, եւ պետական ներկայացուցիչ-
ներով:

Բոլոր Քրիստոնեայ ժողովուրդներուն ցնծութեան, Հայ
ժողովուրդը իր իւրայատուկ մեղեդին կ'աւելցնէ, Քրիստոսի
փառքին, յիշատակելով ազգովին իր վերածնունդին 1700
ամեակը, երբ բազմաչարչար Սուրբն Գրիգոր Լուսաւորիչն
մեր, 301 թուականին, հեթանոս Տրդատ Թագաւորի
բժշկութեամբ եւ ի Քրիստոս մկրտութեամբ, ապահովեց
յաւիտեանական փրկութիւնը Հայ սերունդներուն, դարձնելով
զանոնք "Ժառանգակից Քրիստոսի, եւ Տաճար Հոգւոյն
Սրբոյ":

Բեթղեհէմի եւ Երուսաղէմի եւ Սուրբ Երկրի սրբազան
վայրերուն մէջ, Հայկական պաշտամունքին երգն ու աղօթքը,
դարերու վրայ երկարող իրենց խորունկ ու յիշատակելի
կնիքն ունին դրած:

Դարերու փորձառութեան եւ տառապանքի բուրայով
ջրդեղեալ Հայ ժողովուրդին հաւատքի մաղթանգն է՝ լսել կոչը
խաղաղութեան իշխանին: Աննահանջ հետապնդել մարդերու եւ
ժողովուրդներու համերաշխ համակեցութեան երազը,
հակառակ Զարին կործանարար բոլոր սաղրանքներուն:

Այն ատեն միայն պիտի դադրին ռոբապարտ ցեղասպանութեան անմարդկային նախնիրները: Պիտի խնայուին սովալըլուկ մանուկներու սրտանմիկ մահացումները: Այն ատեն միայն, անտուն ու թափառական ընտանիքներ պիտի վերադառնան իրենց հայրենի տունը, եւ օրհնեալ երգիքի տակ, իրենց նակտի քրտինքով, պիտի վաստկին իրենց հացը եւ ապրուստը:

Ու սերունդներ իրենց դաստիարակութիւնը պիտի ստանան անկաշառ եւ արժանավայել իտէալներով ու ձգտումներով: Ու պիտի դառնան ռահվիրաներ, մարդկային իսկական քաղաքակրթութեան:

Քրիստոսի Ծննդեան Սուրբ Այրին եւ Տաճարին մէջ հաւաքուած, մենք եւս կ'աղօթենք որ, խաղաղութիւն եւ բարօրութիւն հաստատուի բոլոր ազգերու ժողովուրդներուն մէջ, եւ Քրիստոսի Ծննդեան 2000 ամեակը դառնայ աղբիւր շնորհաց եւ գոհութեան:

Եւ սակայն Քրիստոսի Ծննդեան 2000 ամեակը տարեդարձ մը չէ, այդ դարադարձի մը եւ հազարամեակի մը տեւողութեան վրայ երկարած գուռը երազներու շարան մը: Սրբազան դաշինք մը ուխտի: Որ կրնայ եւ պէտք է փոխանցուի սերունդէ սերունդ:

Հայ Երուսաղէմի սրբավայրերուն օրհնութիւնը կը յղենք մեր ժողովուրդի զաւակներուն, որ ի Հայաստան եւ ի տարասփիւռ ցրուեալ, եւ կը յիշեցնենք թէ անհրաժեշտ է վերսկսիլ կարաւանը հայ ուխտաւորներուն, այնպէս ինչպէս դարեր շարունակ, մեր հայրերն են կատարեր, թերեւս աւելի դժուար պայմաններու մէջ:

Թող հնչէ միշտ հայաբարբառ երգը հրեշտակներուն, աւետելով աշխարհին.

«Քրիստոս Ծնաւ եւ Յայտնեցաւ:»

ԹՈՐԳՈՄ ԱՐԶ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
ՀԱՅ ՊԱՏԲԱՐԶ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ

Armenian Christmas in Bethlehem
18 January 2000

Dear Children of the Armenian Apostolic Orthodox Church All Over the World, and Men and Women of Good Will Everywhere:

"Glory to God in the Highest, and on earth peace, and good will toward men"

With the song of the angels to the shepherds proclaiming the birth of our Lord and Saviour Jesus Christ in Bethlehem, we welcome you all to this Christmas Eve worship in the Church of the Nativity here in Bethlehem.

This Christmas worship gathering tonight, relayed directly via satellite from Bethlehem to the whole world, is particularly special for us all since it greets the new millennium in the presence of His Holiness Karekin II, Supreme Patriarch and Catholicos of All Armenians, who has decided to be with us in the Holy Land this week on his first official visit abroad as the Supreme Head of the Armenian Apostolic Orthodox Church from Holy Etchmiadzin. It is equally a special pleasure for us to welcome in our midst Their Excellencies Presidents Mr. Yasser Arafat and Mr. Robert Kocharian, leaders of the Palestinian and Armenian peoples. Also, His Beatitude Archbishop Mesrob Moutafian the Armenian Patriarch of Constantinople (Istanbul), and the representatives of the Catholicos Aram the First of the Great House of Cilicia, as well as all those who have joined us tonight to partake in our joyful celebrations.

We are here tonight in this hallowed place in order to rejoice in the message of hope and salvation.

Indeed, it is in the Mystery of the Incarnation and the Nativity of Our Lord in a humble manger, just a few steps from where we are now standing, that lies the very ethos of our Christian faith. God so loved the world that he sent us His Only Begotten Son, who was incarnate and manifested, who was later crucified and died for us, and was resurrected again. This whole chain of events, starting with His birth and culminating in His Resurrection, lifts Christmas from the level of a fairy tale, that comes to us once a year, to that of the supreme divine act in human history.

The song of the angels assumes a special meaning today, as we greet the third millennium. For as we hear the angels announcing the miraculous birth, we must also realise that this message calls us to glorify God in all

things that *we are or we do*. But the message also calls out loudly for reconciliation amongst all peoples of the whole world - not least Palestinians and Israelis in the Holy Land. Be it in the multi-track peace-talks that are being conducted today, or in the efforts to defuse the tensions between the one people of Nazareth, we need to look out constantly for the good will that can make the peace a relevant and possible commodity. That is what the angels proclaimed to the shepherds, and therein lies our prophetic role as Christians witnessing to this Incarnational event tonight.

As Armenians, dispersed throughout all continents, we should pray for the Republic of Armenia, our Motherland, as well as for all Armenians in the Diaspora. Despite the many troubles both in Armenia itself - as evidenced recently with the tragic and fatal shootings in the Parliament - as much as abroad, we remain a proud people that carries with it a faith-centred and time-kept legacy. Children of the legendary heroes Haig and David of Sassoon, it is a unique privilege to have been the first recipients of the Christian faith as state religion in 301 AD. They have always been disciples of bridge-building across the world, and have met with steadfastness the challenges of the Holy Land as they walk hand in hand with their brethren on the path of real peace that comes with justice, dignity and security for all.

After two thousand years of His birth, it should hearten us that the life and message of the Son of God continues to attract men and women who find in Him the source of hope and certainty for their lives. And as human history has unfolded, with all its peaks and troughs, the announcement of the coming of God's reign has enabled people to face the future with confidence, while staking a critical challenge to all forms of human power.

May we always be drawn to the ineffable light shining forth from the One whom Christians confess as the Son of God and who has entered human history. And from the Holy Grotto in Bethlehem in Palestine, we wish a bountiful Christmas to all nations, and a new millennium of hope, compassion and peace, to all generations to come, for the glory of God the merciful and compassionate, for ever and ever.

ARCHBISHOP TORKOM MANOOGIAN
ARMENIAN PATRIARCH OF JERUSALEM

Ընտրութիւն եւ Օծում Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի

1999 Յունիս 29-ին կանխահաս մահով աչքերը փակեց Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, Լուսաւորչի Աթոռին րազմած 181-րդ Հայրապետը:

Յունիս 4-ին, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի մէջ, ժողովին մասնակցելու իրաւունք ունեցող 58 երաւիրեալներէն Յ6ը Գերագոյն Հոգեւոր խորհուրդի անդամներով եւ Նախկտպոսներով համատեղ, Կաթողիկոսական Տեղապահ ընտրեց Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի դիւանապետ Տ. Ներսէս Արք. Պոգապալեանը, յանձն առնելու կաթողիկոսարանի աշխատանքները մինչեւ նոր Հայրապետի մը ընտրութիւնը:

1999 Հոկտեմբեր 26-ին Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի մէջ գումարուեցաւ Նախկոպոսաց ժողովը, որուն կը նախագահէր Կաթողիկոսական Տեղապահ Տ. Ներսէս Արք. Պոգապալեան: Ժողովը քննեց Ազգային-Նկեղեցական ժողովի օրակարգի գործընթացը եւ նկատի առաւ այլ հարցեր որոնք կը յուզեն հայ եկեղեցին թէ Հայաստանէն ներս եւ թէ Հայաստանէն դուրս:

Այդ օր առաւօտեան, Ս. Էջմիածնի մէջ Ս. Պատարագ մատուցանեց Գեր. Տ. Վիգէն Նպս. Այգազեան, որուն ընթացքին հաղորդուեցան Ազգային-Նկեղեցական Պատգամաւորները, իրենք զիրենք հոգեպէս պատրաստելու ընտրութեան համար:

Ազգային-Նկեղեցական ժողովի Պատգամաւորները կուգային աշխարհի բոլոր այն երկիրներէն ուր կային հայկական գաղութներ: Իւրաքանչիւր երկիրէ ընտրուած պատգամաւորներու թիւը կ'որոշուի հայ եկեղեցւոյ աւագանին մէջ մկրտութեամբ անդամ դարձած հաւատացեալներու թիւին համաձայն:

Այդ պատգամաւորութեան մաս կազմեցին իբրեւ ընտրեալ պատգամաւորներ.-

Նրուսաղէմի Ս. Աթոռէն
Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան
Տ. Համբարձում Վրդ. Քէշիշեան

Իսրայէլ-Պաղեստինէն
Տոքթ. Կարօ Յ. Կարապետեան
Պրն. Ստեփան Տէր Վարդանեան

Յորդանանէն
Պրն. Հրանդ Նազգաշեան

Կէսօրէ ետք ժամը 2-ին տեղի ունեցաւ պատգամաւորներու արձանագրութիւն:

Հոկտեմբեր 27 առաւօտեան ժամը 10-ին Ազգային-Եկեղեցական ժողովը քացուեցաւ Վեհարանի ժողովասրահին մէջ աղօթքով:

Տեղի ունեցաւ պատգամաւորներու ստուգում, որոնց գումարն էր, ըստ փութարկողներուն, 450 հոգի: Ապա ժողովէն ներս մուտք գործեց ժողովի նախագահ եւ Կաթողիկոսական Տեղապահ Տ. Ներսէս Արք. Պողոսապետ, իր կողքին ունենալով Նրուսադէմի Պատրիարք Տ. Թորգոմ Արք. Մանուկեան եւ Պաշտպան Պատրիարք Տ. Մեսրոպ Արք. Մուրադեան: Նաեւ Հայաստանի կրօնից խորհուրդի պաշտօնակատար Պր. Լեւոն Մկրտիչեան, որ իր ռդոյնի խօսքը եւ քարեմադրութիւնները ըրաւ եւ ապա ունկնդրելէ ետք Կաթողիկոսական Տեղապահի գեկոյցը մեկնեցաւ ժողովէն:

Ժողովը ընտրեց իր դիւանը որ կառավարեց կաթողիկոսական ընտրութիւնը ըստ կանոնադրութեան: Կարդացուեցան բոլոր Նախկապտաններն անունները, եւ անոնք որոնք չուզեցին կաթողիկոսութեան համար թեկնածու նկատուիլ, տեղայն վրայ յայտնեցին իրենց այդ փափաքը: Ընտրութեան ցանկին վրայ մնացին միայն երկու անուններ՝ Կաթողիկոսական Տեղապահ Տ. Ներսէս Արք. Պողոսապետ եւ Արարատեան թեմի Առաջնորդական Փոխանորդ Տ. Գարեգին Արք. Ներսիսեան:

Այստեղ ժողովը դադար առաւ կէսօրուայ ճաշի համար:

Կէսօրէ ետք ժամը 2-ին պատգամաւորներ կարգով մուտք գործեցին Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարը փութարկութեան համար: Նրդման արարողութենէն ետք, իւրաքանչիւր պատգամաւոր որ կը կանչուէր, կը մօտենար եւ կը ստանար իր փութարկութիւնը, կը համարուէր Աւետարանն ու խաչը եւ փութարկութիւն մէջ կը դնէր իր փութը: Ըստ պատգամաւորներու փութներուն Տ. Գարեգին Արք. Ներսիսեան ստացաւ 276 փութներ, Տ. Ներսէս Արք. Պողոսապետ ստացաւ 163 փութներ, իսկ 11 փութներ անվանք նկատուեցան: Ուրեմն, Պատգամաւորներու մեծամասնութեան փութներով, Գարեգին Արք. Ներսիսեան ընտրուեցաւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս: Ընտրութեան լուրը սփռուեցաւ եկեղեցւոյ զանգակներու ղողանջով: Հայրապետական Աթոռի ազդ. նշան սեւ փողը վերցուեցաւ եւ Ս. Սեդակի վարագոյրը քացուեցաւ: Նորընտիր Հայրապետը ծնրադրեց Ս. Սեդակին առաջ եւ իր աղօթքը ըրաւ: Ապա, իր շնորհակալութեան խօսքը ըսաւ պատգամաւորներուն եւ շնչտը դրաւ եկեղեցւոյ եւ պետութեան սերտ յարաբերութեան եւ ժողովուրդի միասնականութեան եւ համագործակցութեան վրայ:

Դժբախտաբար, պատգամաւորներու ուրախութեան պահը մթազնեցաւ երբ Նրեանէն արիւնակի անարեկութեան լուրը գուժեց Հայաստանի խորհրդարանէն ներս սպանութիւնը Հայաստանի Վարչապետին՝ Վազգէն Սարգսեանին եւ Ազգային ժողովի նախագահ Կարեն Տէմիրճեանին եւ այլ պատգամաւորներու: Նորընտիր Հայրապետը հաղորդեց այս լուրը պատգամաւորներուն իր պատգամին ընդհատումով եւ «հոգւոց» մը արտասանեց այդ պահուն: Ապա եկեղեցականաց եւ պատգամաւորներու թափօրը առաջնորդեց Վեհ. Հայրապետը դէպի վեհարանի դահլիճը, ուր բոլորը շնորհակարեցին Նորընտիր Կաթողիկոսը:

Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 28-ին առաւօտեան ժամը 10-ին, Նորընտիր Գարեգին Բ. Կաթողիկոս նախագահեց Ազգային-Եկեղեցական Ժողովի Բ. Նիստին: Բոլորին սիրտը ընկնուած եւ վրդովուած էր երէկի կատարուած սպանութիւններուն պատճառով: Ժողովը կեդրոնացաւ միայն եկեղեցւոյ կանոնադրութեան հարցին վրայ, զոր ներկայացուց Գերշ. Տ. Վաչէ Արք. Յովսէփեան, Առաջնորդ Հիւս. Ամերիկայի Արեւմտեան Բեմի, որոշելով որ կանոնադրութեան ծրագիրը պէտք է իր աւարտին հասնի 2000 թուի Հոկտեմբերին: Այս յայտարարութեամբ որ ժողովը փակուած է:

Նոյն օր Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Արամ Ա. Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ ժամանեց Մայր Աթոռ: Հայաստանի խորհրդարանի մէջ կատարուած սպանութեանց պատճառով, ստիպողաբար, Նորընտիր Կաթողիկոսի Օծման եւ Դահալալութեան թուականը յետաձգուեցաւ յաջորդ շաբթուան:

Կիրակի, Հոկտեմբեր 31-ին տեղի ունեցաւ կրօնական «Տան Կարգ»ի արարողութիւն օփերայի դահլիճին մէջ, ահաբեկչութեան գոհ անձերուն համար:

Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 4-ի առաւօտեան, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Մայր Տանարին մէջ կատարուեցաւ Նորընտիր Հայրապետին Կաթողիկոսական օծումը մասնակցութեամբ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Հայրապետին՝ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Արամ Ա.ի, եւ Երուսաղէմի Ամեն. Պատրիարք Տ. Թորգոմ Արք. Մանուկեանի եւ Կ. Պոլսոյ Ամեն. Պատրիարք Տ. Մեսրոպ Արք. Մութաֆեանի:

Օծման արարողութեան ներկայ գտնուեցան որոշ թիւով պատգամաւորներ, Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահ Պրմ. Ռոբերդ Քոչարեան եւ Պետութեան աւագանին ու զանազան եկեղեցիներու ներկայացուցիչներ:

Ահա այսպէս Հայ եկեղեցին ունեցաւ 132րդ Ամենայն Հայոց Հայրապետը Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Կաթողիկոս որ բազմեցաւ Ս. Լուսաւորչի գահին:

Կէսօրէ ետք, Միաբանից սեղանատան մէջ տեղի ունեցաւ ճաշ ուր հոգեւորականութիւնը եւ այլ եկեղեցւոյ ներկայացուցիչներ ներկայ էին, որոնք շնորհաւորութիւններ եւ բարի մաղթանքներ ըրին նորած Մամնայն Հայոց Հայրապետին:

Վեհափառ Հայրապետ օրհնեց քուրը եւ մաղթեց որ սիրոյ, խաղաղութեան եւ համագործակցութեան պողաբերութեամբ գործեն Հայ եկեղեցւոյ եւ Հայրենիքի վերելին համար:

Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութիւնը գլխաւորութեամբ Ամեն. Տ. Թորգոմ Արք. Մանուկեան Պատրիարքի կը յայտնէ իր ուրախութիւնը եւ կը յղէ իր շնորհաւորութիւնները ու բարեմաղթութիւնները նորընտիր եւ նորած Մամնայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին՝ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին:

ՍԱՄՈՒԷԼ Ծ. ՎՊԻ. ԱՂՅԵԱՆ

ԹՈՒՐԷԻՈՅ ԵՒ ԵՐՈՒՄԱՂԵՄԻ Ս. ՊԱՏՐԻԱՐԷՆԵՐԸ Ս. ԾՐԿԻՉ ԱԶԳ. ՀԻՒԱՆՂԱՆՈՋԻ ԵՐԴԻՔԻՆ ՏԱԿ

Ինչպէս ծանօթ է, Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի նիստերուն համա-ատենապետելու եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ընտրութեան առթիւ գումարելի Ազգային եկեղեցական ժողովին ներկայ գտնուելու համար, 19 Հոկտեմբերի առաւօտեան, երեւան-Իսթանպուլ սաւառնակով Հայաստան մեկնեցաւ Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք՝ Ամեն. Տ. Մեսրոպ Արք. Մութաֆեան:

Պատրիարք Հայրը յիշեալ առաւօտեան, Գումգարուի Ս. Աստուածածին Մայր եկեղեցի իջնելով, կատարեց կանոնական աղօթքը եւ մեկնեցաւ Ս. Փրկիչ Հիւանդանոց՝ դիմաւորելու երուսաղէմի Պատրիարք՝ Ամեն. Տ. Թորգոմ Ս. Արք. Մանուկեանը:

Առաւօտուն, ժամը 9ին, երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքը, իր քով ունենալով երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութեան Միաբաններէն՝ Հոգ. Տ. Վաղարշ Եպս. Խաչատուրեանը, Հոգ. Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկասարեանը, Հոգ. Տ. Համբարձում Վրդ. Քէշիշեանն ու աշխարհական ներկայացուցիչ՝ Տօֆ. Կարօ Թ. Կարապետեանը, եկաւ Իսթանպուլ: Թորգոմ Պատրիարքը դիմաւորելու գացած էին Հոգ. Տ. Արամ Մ. Վրդ. Աթէշեան, Հոգ. Տ. Սահակ Արդ. Մաշալեան, Հոգ. Տ. Զաֆէոս Արդ. Օհանեան, Արք. Տ. Գրիգոր Ա. Քինյ. Տամատեան, Ս. Փրկիչ Ազգ. Հիւանդանոցի Հոգաբարձութեան Բ. Ատենապետ՝ Տիար Մեղիոն Գարաֆէօսէ, Եղիզիւղի Թաղային Խորհուրդի Ատենապետ՝ Յովհաննէս Կարապետեան, Գումգարուի Թաղային Խորհուրդի Ատենապետ՝ Զատիկ Թոֆէր: Երուսաղէմի Պատրիարքն ու իր շֆախումբի անդամները, առաջնորդուեցան Ս. Փրկիչ Ազգ. Հիւանդանոց,

Պուլկարիոյ եւ Ռումանիոյ թեմի Հայոց Առաջնորդ՝ Գերշ. Տ. Տիրայր Արք. Մարտիկեանին այցելելու, մաւ. Հիւանդանոցի Հոգաբարձութեան եւ Բժշկապետութեան կողմէ նախաճաշով մը պատուասիրուելու նպատակաւ:

Հիւանդանոցի մուտքին Թորգոմ Պատրիարքը դիմաւորուեցաւ Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքի, Հոգաբարձութեան, Իսթանպուլահայ գրագէտներու, զանազան Թաղային Խորհուրդներու ատենապետներու եւ անդամներուն կողմէ: Պատրիարք Հայրերու եւ միւս հիւրերուն համար նախաճաշի սեղան մը սարքուած էր Հիւանդանոցի Պիլէհ հանգստարանի սրահին մէջ:

Հոգաբարձութեան անունով բարի գալստեան խօսք արտասանեց Տիար Արէս Երկանեան:

Խօսք առաւ Տօֆ. Վարդ Շիկահեք, որ ողջունելով հիւր հոգեւորականները, յայտնեց որ Իսթանպուլահայութեան համար երջանկութիւն է Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքին սեղանակից եւ առընթերակից տեսնել երուսաղէմի Թորգոմ Պատրիարքը: Նշեց որ Թորգոմ Պատրիարք իր խոհեմ վարքին մէջ բարձրակարգ դիրքերու վրայ է, միշտ լոյսեայն գործող հոգեւորականներէն մէկը: Տօֆ. Վարդ Շիկահեք, դիտել տալով որ Ս. Երուսաղէմի եւ Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքները Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին կը մեկնին Կաթողիկոսական ընտրութեան առթիւ գումարելի Ազգային եկեղեցական ժողովին մասնակցելու համար, մաղթեց որ Հայոց 182րդ Կաթողիկոս ընտրուի ամենաարժանաւոր թեկնածուն:

Այնուհետեւ խօսք առաւ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը, որ ողջունելով հիւրերը, ըսաւ որ ինք եւ Թորգոմ

Արրազան Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին կը մեկնին, Տեղապահ Ներսէս Պօգոսյանի նախագահութեան ներքեւ համատեմապետելու Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի ժողովին, որ գետին պիտի պատրաստէ 26 Հոկտեմբերին կայանալի կաթողիկոսական ընտրութեան: Պատրիարք Հայրը ճշեց որ Պոլսոյ եւ Երուսաղէմի Նուիրապետական Աթոռներու միջեւ յարաբերութիւնները դարաւոր պատմութիւն ունին: Դիտել տուաւ նաեւ որ 1950ական թուականներու, նոյնիսկ դարասկիզբի կարգ մը հարցերը այսօր վերստին օրակարգի եկած են եւ իրենց հանգիստ սրտով չէ որ այսօր Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին կը մեկնին Կաթողիկոսական ընտրութիւններու առիթով, այլ ի՞նչ մը մտահոգ՝ թէ ի՞նչ պիտի պատահի մեր եկեղեցիին երրորդ հազարամեակի առաջին տարիներուն:

Թորգոմ Պատրիարքի Խօսքը

Խօսք առաւ Ս. Երուսաղէմի Ս. Պատրիարք Հայրը, որ իր ուրախութիւնը յայտնեց որ կը գտնուի պատմական Պոլիսը ներկայացնող հաստատութեան եւ պատուական ազգայիններու եւ արուեստագէտներու մտերմութեան մէջ:

Թորգոմ Պատրիարք ըսաւ որ ինք թէեւ անձնապէս ծանօթութիւն չունի իւրաքանչիւր անձի հետ, բայց կը խօսի ընդհանուր առումով, քանի որ երբ Պոլիսը կը յիշէ կարելի չէ

բացառել մէկը կամ միւսը, յաւապէս ծառին գեղեցկութիւնը պակասաւոր պիտի ըլլար: Դրուատեց գրչի եւ մտքի արտադրութիւնները, որոնք կ'իրագործուին Պոլսոյ մէջ: Մասնաւորաբար ծանրացաւ «Սուրբ Փրկիչ» ամսաթերթի վրայ, զոր անուանեց ուսուցողական եւ հրաշալի թերթ: Անդրադառնալով Տօք. Վարդ Եիկահեբի ուղեւորին, ըսաւ որ իր ուղեկիցներուն շարքին կը գտնուի Երուսաղէմի առաջատար ազգայիններէ՝ Տօք. Կարօ Յ. Կարապետեան, որ միջազգային չափանիշով սրտարան է:

Դիտել տուաւ որ ներկայիս խռովալի կացութիւն մը ստեղծուած է Կաթողիկոսական ընտրութեան սեմին: Կարգ մը ուժեր փորձած են ընտրապայքարի վերածել այս ընտրութիւնը, որ գուտ եկեղեցական ոլորտի պատկանող իրադարձութիւն է եւ պէտք է կատարուի հայ ժողովուրդի եւ Հայաստանեայց Առաքելական եկեղեցւոյ վայել մթնոլորտի մէջ:

Երկու Պատրիարքները, Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ Հայոց Առաջնորդ՝ Գերշ. Տ. Տիրայր Արք. Մարտիկեանի եւ Երուսաղէմի Պատրիարքութեան հոգեւորական եւ աշխարհական պատուիրակները, միասնաբար ուղղուեցան Եշիլզիւղ, ուր Հայկական Օգային Ընկերութեան Իսթանպուլ-Երեւան ուղիղ թռիչքով մեկնեցան Հայաստան:

«Ս. Փրկիչ» 1999 Հոկտ.

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆՆԸ

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ. Վեհափառ Հայրապետը ծնած է Էջմիածնի ջրբանի Ոսկեհատ գիւղին մէջ։ Միջնակարգ կրթութիւնը ստացած է ծննդավայրի դպրոցին մէջ։ Ունի երկու եղբայր եւ երեք քոյրեր։

1966-1971 ուսանած է Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Հոգեւոր Ճեմարանին մէջ եւ գերազանց գնահատականներով աւարտած։ 1970-ին Մայր Աթոռի մէջ կը ձեռնադրուի սարկաւազ։ Հոգեւոր Ճեմարանը աւարտելէ յետոյ, մէկ տարի պաշտօնավարած է նոյն յարկի տակ որպէս վերակացու եւ զուգահեռաբար, դասաւանդած է Նոր Կտակարանի ներածութեան նիւթը։

1972-ի Հոկտեմբերին կուսակրօն քահանայ ձեռնադրուած է ձեռամբ Երջանկայիշատակ Տ. Տիրան Արք. Ներսիսեանի։ Ապա, Երջանկայիշատակ Տ. Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի կարգադրութեամբ մեկնած է Վիեննա, կատարելագործելու համար իր գիտելիքները տեղւոյն համալսարանի աստուածաբանական բաժնին մէջ։

1975-ին Վեհափառ Հայրապետի հրամանով մեկնած է Գերմանիա, ստանձնելու համար այնտեղի հայ համայնքի հոգեւոր Հովիւի պաշտօնը, միաժամանակ շարունակելով իր աստուածաբանական ուսումը Պոննի համալսարանին մէջ։

1979-ին վերադարձած է Մայր Աթոռ եւ նոյն տարուան մէջ մեկնած Զագորսկ՝ ուսանելու համար ռուս ուղղափառ եկեղեցոյ հոգեւոր ակադեմիայի «ասպիրանտուրա»ի մէջ։

1980-ի Մարտին պաշտօնի կոչուած է Արարատեան Հայրապետական Թեմին մէջ իբրեւ Առաջնորդական Փոխանորդի Օգնական, իսկ 1983-ին Հայրապետական Կոնդակով նշանակուած է Արարատեան Հայրապետական Թեմի Առաջնորդական Փոխանորդ։ 1983-ի Հոկտեմբեր 23-ին Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարին մէջ ձեռնադրուած է եպիսկոպոս նոյն թեմին վրայ, իսկ 1992-ի Նոյեմբերին Վեհափառ Հայրապետի կողմէ արժանացած է Արքութեան պատիւին։ Ան անդամ էր Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդին։

1990-ին իր նախաձեռնութեամբ ու ջանքերով, Սեւանայ թերակղզիին վրայ կը հիմնադրուի Վազգէնեան Հոգեւոր Դպրանոցը։

1998-ի Նոյեմբեր 30-ին, Երջանկայիշատակ Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի բարձր տնօրինութեամբ, Կաթողիկոսական Ընդհանուր Փոխանորդ կը նշանակուի։ (Vicar General of the Catholics).

Մինչեւ Կաթողիկոսական ընտրութիւնը, մեծ նուիրումով կը շարունակէր Արարատեան Հայրապետական Թեմի Առաջնորդական Փոխանորդի իր պաշտօնը։ Նորին Սրբութիւնը մասնատուութեամբ կը քաջալերէր երիտասարդութիւնը եւ զանոնք կը դաստիարակէր քրիստոնէական ոգիով եւ մեր եկեղեցոյ հայրերու ուղղափառ հաւատքով։ Նորին Սրբութիւնը մեր հայրենակիցներու հոգեւոր կեանքին աւելի գոհացում տալու համար, կառուցանել կուտայ նոր եկեղեցիներ։ Իսկ վերջին տարիներուն իր հոգեւոր առաքելութեան թափը եղաւ Սեւանի Դպրեվանքի հաստատումը, ուր նոր հոգեւորականներ կը պատրաստուին։

ՊԱՐԾԵՆԱԼ ՄԻԱՅՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԽԱՉՈՎ

Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի անդրանիկ քարոզը խօսուած օծման արարողութեան, Հինգշաբթի 4 Նոյեմբեր, 1999, Էջմիածնի Մայր Տաճարին մէջ:

*«Այլ ինձ էալ լիցի պարծել, բայց միայն ի խալմ
Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի»:*

(Գղ 6. 14)

Գոհութիւն եւ փառք Զեզ, Տէր, Մայր Տաճարի՝ աղօթքով եւ լոյսով ողող-
ուած Աւագ Խորանի վրայ Զո կամքով եւ ընտրութեամբ ժողովրդիս, այսօր՝
Խաչի կիրակիների՝ շարքում սուրբ հայրապետների յիշատակի օրը, հոգեւոր
իմ եղբայրների՝ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. Կաթողիկոսի, Երուսաղէմի եւ
Կոստանդնուպոլսոյ Հայոց Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարքների եւ Գե-
րաշնորհ Արքեպիսկոպոսների ձեռնադրութեամբ եւ օծմամբ, ահա իշխանու-
թիւնն ստացայ առաջին սպասաւորը լիցելու Առաքելական մեր Մայր Եկեղե-
ցու՝ որպէս Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, որպէս Լուսաւորչի Աթոռի 132-րդ
գահակալ: Հովուապետի դժուարին առաքելութիւնը ստանձնեցի Աստծոյ եւ ժո-
ղովրդիս կամքին խոնարհութեամբ, Հայրենիքիս, ժողովրդիս եւ Աստծոյ առաջ
պարտքս ամբողջապէս հատուցելու գիտակցութեամբ: Ծառայութեանս ուխտի
նորոգման այս պահին վերստին գոհութիւն եւ փառք եմ մատուցում Բարձրեա-
լին, «որ զօրացրեց ինձ մեր Տէր Յիսուս Զրիստոսով, որ հաւատարիմ համարեց
ինձ այս սպասաւորութեանը կարգելու» (Ա. Տիմ 1.12): Զո եկեղեցուն եւ Զո ժո-
ղովրդին ծառայելու նորոգ ուխտիս մէջ արիացրու ինձ, Տէ՛ր, եւ ապաւէն
եղի՛ր, տուր շնորհը՝ բարձրացնելու ինձ վստահուած խաչը, կրելու յանուն Զո
խաչի բազմիցս խաչուած, խաչով յաղթանակած հօտիդ առաջնորդութեան
պատասխանատուութիւնը: Գիտեմ ծանրութիւնը Զո խաչի, գիտեմ եւ զօրու-
թիւնը նրա: Եւ «Ինձ քալ լիցի պարծել, բայց միայն ի խաչն Տեառն մերոյ Յիսուսի
Զրիստոսի»:

Սիրելի հաւատացեալ հայրդդիք, ներեկեղեցական եւ ներազգային բազում
խնդիրներ ունենց՝ ինչպէս պատմական անցեալից ժառանգած, այնպէս եւ
ներկայ անկախ պետականութեան կերտման ճանապարհին: Չեմ երկնջում,
որքան էլ բարդ ու դժուարին եւ խորարմատ եմ կուտակուած այդ խնդիրները
հայրենական մեր կեանքում, քանզի Յարուցեալ Տէրն է իմ յոյսը եւ հայրերիս
Աստուածն է իմ ապաւէնը, եւ ի սէր Զրիստոսի, գործակից ունեմ առաւել փոր-
ձառու իմ հոգեւոր եղբայրներին, Առաքելական մեր Սուրբ Եկեղեցու նուիրա-
պետական Աթոռների գահակալներին, թեմակալ ջանադիր առաջնորդներին,
հաւատաւոր ողջ հոգեւոր դասը, որոնց հետ միասնաբար, պիտի յաղթահա-

րենք բոլոր դժուարութիւնները, հարթենք մեր բոլոր խոչընդոտները, վերապրեցնենք մեր եկեղեցին իր մշտական ներկայութեամբ մեր ժողովրդի կեանքում, որպէսզի այն, կարող իրացնելու դարաշրջանի ոգին եւ զարգացման օրինաչափութիւնները, ընթանայ ժամանակին համաքայլ, իր ներգործութեամբ ժամանակը պայմանաւորող:

Արդարեւ, չեմ երկնջում, քանզի Հայ եկեղեցին այլեւ միայնակ չէ իր ժողովրդի առաջնորդութեան պատասխանատուութեան մէջ, ինչպէս եղել է դարեր շարունակ: Այսօր մեզ հետ է հայրենի անկախ մեր պետութիւնը՝ մաքառման եւ ինքնահաստատման ինքնամեայ գոյութեամբ: Թող Աստուած սիրով միաբան պահի ազգը եւ անսասան՝ պետութիւնը հայոց: Ունենք եւ զօրացնելու ենք եկեղեցի եւ պետութիւն համագործակցութիւնը, որը պատմութեամբ է փաստուած. միշտ հայրենաշէն է, միշտ ազգաշահ:

Խաչի մի նոր ճանապարհ անցանք ազգովի վերջին օրերս: Հեղուեց անմեղ արիւնը Հայաստանի Հանրապետութեան պետական անուանի այրերի: Հանգուցեալների լոյս յիշատակին աղօթք մատուցելով՝ քիւր փառք ենք վերառաքում առ Աստուած, որ բազմաչարչար մեր ժողովուրդը խոհեմութեամբ յաղթահարեց փորձութիւնը, շրջանցեց խաչի փրկագնով ձեռք բերուած մեր անկախութեանը, հայրենի մեր պետականութեանը սպառնացող վտանգը: Այսօր ուրախ ենք ողջունելու ներկայութիւնը պետական այրերի՝ գլխաւորութեամբ ՀՀ Նախագահ Ռուպէրթ Զոչարեանի, Հայաստանի նորընտիր Վարչապետ Արամ Սարգսեանի եւ Ազգային Ժողովի նորընտիր Նախագահ Արմէն Խաչատրեանի: Աղօթք առ Աստուած բարձրացնելով վասն արի ժողովրդին եւ պետութեանը Արցախ աշխարհի, սրտի ուրախութեամբ ողջունում ենք ներկայութիւնը Արցախի Հանրապետութեան Նախագահ Արկարի Ղուկասեանի եւ Ազգային Ժողովի Նախագահ Օլեգ Եսայեանի:

Արդարեւ չեմ երկիւղում, որքան էլ մարտահրաւերներ կան մեր առջեւ, չեմ երկիւղում նաեւ այն վստահութեամբ, որ ժողովուրդները երրորդ հազարամեակ են մտնում համընդհանուր փոխհամաձայնութեամբ եւ համագործակցութեան առաջնորդող քաղաքականութեամբ, որպէսզի նոր դարաշրջանում յաղթահարուեն ողբերգութիւններն ու աղէտները, պատերազմներն ու անբուժանութիւնները եւ մշտամնայ լինի խաղաղութիւնը: Գտնեալից եմ, քանզի այսօր մեր ժողովրդի, Հայ եկեղեցու ու Հայաստանի Հանրապետութեան կողքին են քրիստոնէական քոյր եկեղեցիները, ինչպէս նաեւ քարեկամ պետութիւնները: Նախանձախնդրի խաղաղութեան պահպանման, ժողովուրդների բարեկամութեան ամրապնդման առաքելութեան մէջ: Արդարեւ, «Զի՛ր քարի է կամ գի՛ր վայելուչ, գի բնակեն եղբայրք ի միասին» (Սղ 133. 1): Զերմօրէն ողջունում եմ քոյր եկեղեցիների եւ եղբայրական պետութիւնների ներկայացուցիչներին, որ այսօր, երբ Լուսաւորչի գահից բարձրացում է սգոյ քօղը, ներկայ են եւ մասնակից աշխարհասփիւռ մեր ժողովրդի բերկրանքին ու խնդութեանը:

Առաւել աներկիւղ եմ, քանզի զօրակից է մեզ Զրիստոսի յաղթական եկեղեցին, Հայոց նուիրեալ բոլոր 131 հայրապետները, ովքեր իրենց գործերով ու ապրած կեանքով հաւատարմօրէն պահել են «Ժամադրութիւնը Թիսուսի հետ» եւ մեզ աւանդել առաքելակերտ ու լուսաւորչապսակ Հայ եկեղեցին: Քիւր օրհնութիւն նրանց լոյս յիշատակին: Որդիական սիրոյ խոնարհում շիրիմներին

մեր Գախորդ երկու հայրապետների՝ երջանկայիշատակ Վազգեն Ա. Ծիմարար Հայրապետի եւ Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց վաստակաշատ Կաթողիկոսի, որոնց հոգեզաւակն եմ ու երախտընկալը: Մեր հայրերի նուիրական Երկայուն-թիւնը խնկաբոյր այս Խորանի վրայ երիցս առաւել աներկիւղ է դարձնում ինձ եւ վստահութիւն Երջնչում Առաքելի համարձակութեամբ ասելու. «*Եթէ Աստուած ի մեր կոյս է, ո՞վ իցէ մեզ հակառակ*» (Հո 8. 31): Եթէ Աստուած մեր կողմն է, ո՞վ կարող է մեզ հակառակ լինել: Բոլոր տարակոյսներս եւ երկիւղ-ներս փարատուում են, քանզի «*Դու ես Տէր, յոյս իմ ի մանկութենէ իմմէ: Դու ես ապաւնէ իմ, եւ առ ի քէն է օգնութիւն իմ յամենայն ժամ*» (Սղ 70. 5-6) եւ կենա-րար խաչդ է ի՛նձ առաջնորդ:

Քրիստոսի խաչը, սիրելիներ մեր, 2000 տարի կենաց ճանապարհով դէպի Աստուած է առաջնորդում մեր ժողովրդին, իսկ 1700 տարիներ առաջ ամպշող երեւաց հայոց երկնակամարում, երբ Տէրն արժանի գտաւ մեր հողն Իր ոտքի հպումին եւ յայտնուեց Լուսաւորիչ մեծ Հայրապետ, մեր առաջին Կաթողիկոս Սոթրք Գրիգորին: Այն օրից, ինչպէս մեր մեծ վարդապետ՝ Յովհաննէս Երզն-կացիցն է ասում. «*Ջի որպէս մի է Հայրն մեր եւ զամենայն բարիս յանձն իւր տպա-ւորեաց, նոյնպէս մի է եւ միակրօն ազգն հայոց, եւ ամենայն գերազանց պարգե-ւօք մեծարեալ*»:

Արդարեւ, Տիրոջ առաքելների եւ Իր ընտրեալների ոտնահետքերով որ-դեգրելով խաչի լուսեղէն ճանապարհը՝ բազում պարգեւների արժանացանք՝ ազատութեան, արդարութեան, բարութեան ու ճշմարտութեան շնորհներով փրկութեան առաջնորդուելով, կերտեցինք ինքնութեան մեր դիմագիծը որպէս ազգ եւ որպէս եկեղեցի: Դէպի Աստուած մեր ընթացքի մէջ հայրենեաց մեր սուրբ հողին խաչքար, վանք ու եկեղեցի շնչաւորեցինք, ծաղկող գրչով մատ-եան երկնեցինք եւ սերունդներին աւանդեցինք խորհուրդը «մահ իմացեալ»-ի՝ խաչի լուսաբաղձ հաւատը կենսաւորելով որպէս յաղթութիւն, որպէս կեանք իմացեալ:

Աւարտուում է 20-րդ դարը, որ հայութեան կեանքում սկսուեց եղեռնով՝ մեր պատմական Հայրենիքից աշխարհի բոլոր կողմերը սփռելով մեր ժողովր-դի զաւակներին՝ այդ հողի տոհմիկ տէրերին: Զաղաքակրթութեան նուաճում-ներով աւարտուող դարը, սակայն, տակաւին չի արձանագրել հայոց եղեռնը դատապարտող համամարդկային արդարութիւնը:

Գահութիւն երկնաւորին, այսօր հայութիւնը շտկել է կացնահար մէջքը եւ բազմահիւղ տարածել սաղարթը կենաց իր ծառի՝ դարն աւարտելով եռագոյնի նոր ծածանումով Հայաստանում եւ Արցախում:

Այո, նորոգ է այսօր յարութեան յոյսին խառնուած մեր հաւատքը: Հա-մայն քրիստոնէայ աշխարհի հետ մենք եւս, որպէս Քրիստոսի ժողովուրդ ու եկեղեցի, տօնախմբելու ենք Աստուածայայտութեան 2000-ամեան եւ հայոց մեծ դարձի՝ Հայաստանում քրիստոնէութիւնը պետականօրէն ճանաչման 1700-ամեան, որ բացառիկ առիթ է, եզակի հնարաւորութիւն ու Երջնչման աղբիւր՝ համախմբուելու համազգային Գալատականքի շուրջ, լինելու նո-րո՞գեալ եկեղեցի: «*Ահաւասիկ ժամանակ ընդունելի*»: Խաչի սիրոյ, Խաչի զոհո-ղութեան, Խաչով յաղթութեան խորհրդով հոգեւորոգ ու միաբան՝ պիտի հաս-տատենք հաւատաւոր մեր կամքն ու աներեր վստահութիւնը՝ կերտելու բար-

գալան, շէն ու բարօր Հայրենիք, ընծիւղելու գալիքին վստահօրէն նայող սե-
րունդ եւ դառնալու բարեկարգ ու բարեշէն եկեղեցի:

Արդ, սիրելի հաւատացեալ ժողովուրդ հայոց, եկէք մեր Հայրերի օրինա-
կով հաճապագօր տեառնագրեմք մեր անձերը, վերադարձնեմք մեր յարկերից
ներս աղօթքը ծնրադիր, որպէսզի յառնի, բարձրանայ մեր հոգիներում Տիրոջ
կենցարար սուրբ Խաչը, որպէսզի Տէրը խաղաղութեան մէջ ապահով պահի հի-
նաւորց երկիրը եւ պետութիւնը Արցախ աշխարհի եւ անվրդով ու խաղաղ`
Հայաստանի նորանկախ Հանրապետութիւնը, եւ սիրով` միաբան մեր
ժողովրդին, որպէսզի օրհնեալ լինի մեր ընթացքը ժողովուրդների բազմըն-
թաց երթի մէջ` դէպի համագործակցութեան, բարօրութեան ու երջանկու-
թեան հանգրուան: Թող Ամենախնամ Աստուած հաստատուն ու անսասան պա-
հի Առաքելական մեր Մայր եկեղեցին, Հայրապետութիւնն Հայոց ի Մայր
Աթոռ Սուրբ Էջմիածին, թող ծաղկեալ ու բարեշէն պահի Մեծի Տանն Կիլիկիոյ
Կաթողիկոսութիւնը, Երուսաղէմի եւ Կոստանդնուպոլսոյ նուիրապետական
Աթոռները, Հայ եկեղեցու բոլոր թեմերը: Թող Ամենախնամ Աստուած իր Ամե-
նագօր Աջով մարտակից եւ զօրավիգ լինի մեր ողջ հոգեւոր դասին, Աստծուն,
Հայրենիքին ու սիրեցեալ մեր ժողովրդին ի սփիւռս աշխարհի` իր անսակարկ
սպասաւորութեան մէջ:

Կենարար Զո Խաչի խորհրդով, ով Տէր, նաեւ ինձ զօրացրու եւ արժանի
արա Յոյսի, Սիրոյ, Յարութեան ճանապարհի անձանձիր ճամբորդը լինելու
եկեղեցուդ սպասաւորութեան եւ «փոքր ածու» հօտիդ առաջնորդութեան մէջ,
եւ թող միշտ ինձ հետ լինի իմաստութեան եւ ճշմարտութեան Հոգիդ, որպէսզի
«Ինձ քաւ լիցի պարծել, բայց միայն ի խաչն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի»:

Շնորհք, սէր եւ խաղաղութիւն ընդ Ձեզ եւ ընդ ամենեւեանս. ամէն:

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԱՐԱՄ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԽՕՍԳԸ

Հոգեկան անհուն ուրախութեամբ եւ քրիստոնէական ջերմ սիրով կ'ողջունեմ նորոգ օծեալ Հայրապետը Ամենայն Հայոց՝ Ն.Ա.Օ.Տ.Տ. Գարեգին երկրորդ Կաթողիկոսը: Սա խորախորհուրդ պահուն դարերէն եկող ու դարերու գացող Հայաստանեայց եկեղեցւոյ պարզ, սակայն խորիմաստ բառերով կ'ըսեմ հոգիիս բովանդակ անկեղծութեամբ ու հաւատքիս բովանդական գորութեամբ՝ «Ուրախ լեր Սուրբ եկեղեցի», ուրախ լեր, Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ եկեղեցի եւ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին, որովհետեւ այսօր սուգի ֆօղը պատռեցաւ, եւ մենք ունեցանք Ամենայն Հայոց Հայրապետ:

Սիրելի Վեհափառ, հոգեւոր եղբայր ի Քրիստոս, վստահ եմ կ'անդրադառնաք, որ դուք Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի այս ծանր պատասխանատուութեան կը կոչուիք Աստուծոյ հրամանով եւ մեր հայրենիքի կեանքը, մեր ազգին կեանքը ու նաեւ մեր եկեղեցւոյ կեանքը ամէն տեղ շրջապատուած է նոր տագնապներով, նոր անորոշութիւններով եւ նոր մարտահրաւերներով: Այս տագնապալից կացութեան դիմաց Հայաստանեայց եկեղեցին չի կրնար անտարբեր մնալ:

Մենք, սիրելի Վեհափառ, որպէս Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, Ձեր կողքին պիտի դառնանք Ձեզի լծակից ու գործակից, Հայաստանեայց մէկ եկեղեցւոյ հաւատքի նոյն առաքելութեան ճամբուն վրայ: Մենք, միասնաբար, Հայաստանեայց եկեղեցին, որպէս հաւատքի առաքելութիւն, պիտի տանինք մեր ժողովրդին, որպէս զի մեր ժողովրդի կեանքը քրիստոնէական հաւատով կենսագործուի, իմաստաւորուի եւ հարստանայ: Մեր Հայրենիքը անցնող շարքաւոր ընթացքին մեծ տագնապներու դիմաց գտնուեցաւ, եւ մեր հայրենիքին ու մեր ամբողջ ժողովուրդին հետ ի սփիւռս աշխարհի լացին, դատապարտեցին, ցաւեցանք ու ընդվզեցանք, եւ այսօր, հազար փառք Աստուծոյ, ահաւասիկ հայրենիքը սկսած է վերականգնիլ իր զաւակներուն հաւատով, միասնական հոգիով, եւ սա պահուն ինչ երջանկութիւն է մեզի համար Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահի կողքին տեսնել նորոգ նշանակեալ վարչապետը: Այս երեւոյթը մեզի նոր հաւատք, նոր յոյս, նոր տեսիլք կը ներշնչէ, եւ մենք, սիրելի Վեհափառ, պիտի՝ ծառայենք, պիտի ծառայենք եւ միշտ պիտի ծառայենք մեր հայրենիքին ու մեր ազգին: Մեր պարտքը ծառայութիւնն է, մեր պատիւն ու փառքը դարձեալ ծառայութիւնն է: Սա պահուն Ձեզի կը վստահեցնեմ, որ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը եւ մենք անձնապէս ձեզի հետ պիտի ըլլանք, որպէս զի միասնաբար, գործնապէս մասնակից դառնանք եկեղեցաշինութեան, ազգաշինութեան ու հայրենաշինութեան այնքան նուիրական առաքելութեան:

Թող Աստուած բարիքներով, նորանոր իրագործումներով եւ յաջողութիւններով լեցնէ Ձեր ծառայական կեանքը, թող Աստուած միշտ շէն, անասան պահէ Հայաստանեայց եկեղեցին, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը, Երուսաղէմի, Կոստանդնուպոլսոյ հայոց Պատրիարքութիւնները, թող Աստուած միշտ զօրեղ, անվթար, անասան պահէ մեր սիրելի հայրենիքը իր պետականութեամբ, այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս. Ամէն:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ԹՈՐԳՈՄ ՊԱՏՐԻԱՐԻԻ ԽՕՍՔԸ

«Ցնծայ այսօր Մայրս մեր Սուրբ եկեղեցի:»

Ուրախացող այսօր սուրբ եկեղեցին է. մեր մայրը, որ Սուրբ Ասազանին մկրտութեամբ ծնունդ կու տայ իր զաւակներուն:

Եւ Սուրբ Միւռոնի օծութեամբ, Սուրբ Հոգիին շնորհներովը կը շնորհագարդէ եւ կը զօրացնէ, Քրիստոսի հաւատքի ժայռին վրայ ամուր կանգնած, եւ Անոր Աւետարանի պատգամին եւ ճշմարտութեան ինքզինքն հաւատաւոր սպասաւորը նկատող, եւ հաւատարիմ գիւնդըրը յայտարարող՝ անհատը եւ հաւաքականութիւնը, ազգը եւ մարդկութիւնը:

Այսօր՝ ուրախացողը Հայց. Առաքելական եկեղեցին է, հոգեւոր մայրը հայ ժողովուրդին, որովհետեւ իր զաւակներէն մէկը, օծումը ստացաւ Սուրբ Հոգիին, ապրելու, գործելու, եւ սպասաւորելու համար իրրեւ Մայրագոյն-Պատրիարք եւ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց:

Պատասխանատուութիւնը ծանր է, մարդկային ընկերութեան մէջ չարին սադրանքները այլազան են, եւ հաւատքի խաչը կրելու ճանապարհը փշոտ է եւ խաբարուտ:

Ճիշտ այդ պատճառով, աղօթեցիմք, եւ պէտք է միշտ աղօթենք, որ Ամենայն Հայոց օծեալ Հայրապետը, անասան մնայ իր ուխտին մէջ, հաստատակամ ընթանալով իրրեւ հաւատարիմ ժառանգորդը Թաղէոսի եւ Բարթողիմէոսի Սրբազան Առաքելոցն, եւ առաքելաշաւիղ յաջորդը Հայաստան աշխարհի Երկրորդ Լուսաւորչին, Սրբոյն Գրիգորի Հայրապետին: Աղօթենք մանաւանդ որպէս զի, շնորհաբաշխ Սուրբ Հոգին լուսաւորէ ճանապարհը նորածն Ամենայն Հայոց Հայրապետին, պարգեւելով եւ առատացնելով անոր մէջ Հոգի իմաստութեան եւ հանճարոյ, հոգի գիտութեան եւ խորհրդոյ, հոգի աստուածային երկիւղի, ճշմարտութեան եւ աստուածապաշտութեան:

Վեհափառ Հայրապետ, ընդունեցէք սրտի մաղթանքը մեր հաւատաւոր ժողովուրդին որ «Լուսաւորչի հովուապետական Գաւազանը ձեր ձեռքին մէջ ծաղկեալ մնայ միշտ», աղօթելով նաեւ. «Տէր անասան պահիր դու միշտ, Քո իսկ հիմնած Մայր Աթոռ»:

Կ. ՊՈԼՍՈՅ ՄԵՍՐՈՊ ՊԱՏՐԻԱՐԻԻ ԽՕՍՔԸ

Որպէս Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարք, մենք եւս մեր կարգին կու գանք բաժնելու. կիսելու ուրախութիւնը Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ եկեղեցւոյ բովանդակ զաւակներուն, երբ անգամ մը եւս սգոյ շղարշը կը վերցուի Ս. Լուսաւորչի Աթոռին վրայէն եւ մենք կ'ունենանք նորընտիր գահակալ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի մէջ: Բոլոր նուիրապետական Աթոռները ծառայութեան արժողներ են եւ յատկապէս Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի մէջ գահակալել կը ճշմանկէ սպասաւորը դառնալ Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ եկեղեցւոյ բոլոր սպասաւորներուն: Եւ երբ երրորդ հազարամեակը կը բացուի մեր ժողովուրդին առջեւ, այնքան կենսական է իւրաքանչիւրիս համար, յատկապէս եկեղեցւոյ նուիրապետական Աթոռներուն վրայ բազմածններուն համար, որպէս զի առաքելոց եւ մարգարէիք հիման վրայ հաստատուած մեր Սուրբ եկեղեցին նոր հոգւով եւ նոր եռանդով նայի դէպի ապագայ եւ հոգեւոր սնունդ բաշխէ, ջամբէ մեր սիրեցեալ ժողովուրդին:

Այս զգացումներով մենք կը մաղթենք իմաստութիւն, եռանդ եւ կորով նորընտիր Հայրապետին եւ քաջագործութիւն, որպէս զի ինքը կարողանայ կատարել, կենսնի կոչել այն ուխտը, որ բիշ առաջ ինքը կատարեց առաջի Աստուծոյ եւ առաջի Սուրբ Սեղանոյն:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ԶԵՐՄՕՐԷՆ ՀԻՒՐԸՆԿԱԼՈՒԵՑԱԻ ՔԱՂԱՔԻՍ ՄԵՋ

Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի պատմական օրերէն վերջ, երէկ իր Աթոռը վերադարձաւ Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք Ամեն. Տ. Մեսրոպ Արք. Մութաֆեան: Ինչպէս հաղորդած էինք, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր հետ նոյն օդանաւով քաղաքէն եկաւ նաեւ երուսաղէմի Հայոց Պատրիարք Ամեն. Տ. Թորգոմ Ս. Արք. Մանուկեան: Եշիգիւղի Աթաբէրք օդակայանին մէջ, զոյգ պատրիարքները դիմաւորուեցան Պատկառելի Կրօնական Ժողովի Ատենապետ Հոգ. Տ. Արամ Մ. Վրդ. Աթէշեանի, այլ հոգեւորականներու եւ ազգայիններու կողմէ: Պատուոյ սրահին մէջ միջոց մը հանգիստ առնելէ վերջ, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրերը առաջնորդուեցան Ս. Փրկիչ Ազգային Հիւանդանոց, ուր դիմաւորուեցան Հոգաբարձութեան Ատենապետ Փիլօ Աթանի, Փոխ-Ատենապետ Մելիքն Գարաթէօնի եւ հաստատութեան միւս պատասխանատուներուն կողմէ: Մատրան մէջ կարճ աղօթք մը ընելէ վերջ, Պատրիարք Հայրերը առաջնորդուեցան Հոգաբարձութեան սենեակը, ուր տեղի ունեցաւ զրոյց՝ վերջին իրադարձութիւններուն շուրջ: Ներկայ էին նաեւ Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ Թեմերու Առաջնորդ Գերշ. Տ. Տիրայր Ս. Արք. Մարտիրոսեան, Գերշ. Տ. Շահան Ս. Արք. Սվանեան, երուսաղէմի Պատրիարքութեան անդամներէն Գերշ. Տ. Արիս Ս. Եպսկ. Երվանեան, Հոգ. Տ. Արամ Մ. Վրդ. Աթէշեան, երուսաղէմէն Հոգ. Տ. Համբարձում Վրդ. Քէշիշեան, Հոգ. Տ. Զաֆէոս Աթեղայ Օհանեան եւ այլ ազգայիններ:

Կէսօրին, Պիլէք հանգստարանի

սրահին մէջ Հոգաբարձութիւնը նաշկերոյթ մը սարքեց ի պատիւ երկու Պատրիարքներուն: Հաւաքոյթին ներկայ էին նաեւ կարգ մը մտաւորականներ, որոնք ունեցան ելոյթներ: Հոգաբարձութեան անունով ալ արտայայտուեցաւ Արէտ երկանեան: Սրբազան Հայրերն ալ արտասանեցին իրենց սրտի խօսքերը: Հաւաքոյթը վերջ գտաւ երկու պատրիարքներու ելոյթներով: Այս առթիւ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը ընչեց, որ երուսաղէմի Պատրիարքը քաղաքի պաշտօնապէս այցելել կը հրաւիրէ յառաջիկայ շրջանին. Թորգոմ Պատրիարքն ալ իր խօսքերուն ընթացքին գնահատեց Իսթանպուլահայութիւնը եւ ընդգծեց, որ մեր համայնքը օրինակ կրնայ ըլլալ ուրիշ գաղութներու:

Հիւանդանոցէն վերջ երկու պատրիարքները անցան Գումգարու, ուր նախ աղօթեցին Ս. Աստուածածին Աթոռանիստ Մայր եկեղեցւոյ մէջ եւ շրջեցան համալիրը: Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը ապա Պատրիարքաբանի իր աշխատասենեակին մէջ հիւրասիրեց երուսաղէմի Թորգոմ Պատրիարքը: Կայացաւ մտերմիկ զրոյց: Թորգոմ Պատրիարք Հայրը շրջեցաւ Պատրիարքարանի դահլիճը եւ հրաժեշտ առնելէ առաջ ստորագրեց պատուոյ տոմարը: Երեկոյեան ժամերուն, երուսաղէմի Պատրիարքը վերադարձաւ իր Աթոռը:

«ԺԱՄԱՆԱԿ» 6 Նոյ. 1999

ԲԵԹՂԵՀԷՄ 2000

Հայաստանայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին «Բեթղեհեմ 2000» ամենակ ծրագրով վայելչօրեն տօնեց մեր Տիրոջ Յիսուս Քրիստոս Աստուածորդիին ծննդեան եւ աստուածայայտնութեան 2000 ամեակը:

Այս հոգեւոր տօնախմբութեան եւ հոգեւոր վերազարթնումին իր օրհնաբեր մասնակցութիւնը բերաւ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը, Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը, իր շփախումբով, նախագահելով Բեթղեհեմի եւ Նրուսաղէմի մէջ տեղի ունեցած եկեղեցական եւ այլ հանդիսութեանց:

Վեհափառ Հայրապետը սիրով ընդառաջեց Նրուսաղէմի Պատրիարք Տ. Թորգոմ Արք. Մանուկեանի հրաւերին ներկայ գտնուելու Քրիստոսի Ծննդեան տօնակատարութեանց:

Պատրիարք Սրբազան Հայրը հրաւեր ուղղած էր նաեւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Հայրապետ, Արամ Ա. Կաթողիկոսին, Կ. Պոլսոյ Ամեն. Պատրիարք Մեսրոպ Արք. Մուքաֆեանին եւ Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահ, Պրն. Ռոբերտ Բոչարեանին:

Հայ Եկեղեցին Նրուսաղէմի մէջ, ըստ եին տոմարին, սովոր է տօնել Քրիստոսի ծնունդը եւ աստուածայայտնութիւնը Յունուար 19-ին (որ ըստ մեր տոմարին, կը համընկնի Յունուար 6-ին՝ 13 օր տարբերութեամբ):

«Բեթղեհեմ 2000» տօնակատարութեանց իրենց մասնակցութիւնը բերելու եկած էին տարբեր երկիրներու հայ եկեղեցւոյ առաջնորդներ եւ հոգեւոր հովիւներ: Ուխտաւորաբար եկած էին նաեւ քաղմահարիւր հաւատացեալներ տարբեր երկիրներէ:

Շարաք, Յունուար 15, 2000 – Յորդանան

Նորին Սրբութիւն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, իր տասօրեայ ուխտագնացութիւնը դէպի սուրբ քաղաք Նրուսաղէմ սկսաւ Յունուար 15, 2000 թուին: Այս իր առաջին պաշտօնական այցն էր Մայր Հայրենիքէն դուրս, իբրեւ մօրընտիր Հայրապետ: Վեհափառի օգնմամբ վայրէջք կատարեց Յորդանանի մայրաքաղաք Ամմանի «Գուին Ալիա» օդակայանը առաւօտեան ժամը 9:30-ին, ուր յանուն Յորդանանի թագաւորութեան եւ կառավարութեան քարիզալուստի խօսքով դիմաւորեց Զրօսաշրջիկութեան Նախարարը՝ Պրն. Ա. Բէլ Դէլթանի:

Պրն. Նախարարը իր խօսքին մէջ ցաւակցութիւն յայտնեց Հոկտեմբեր 27-ին Հայաստանի պետական կարգ մը ղեկավարներու սպանութեանց ակնարկելով: Ան յայտնեց թէ ինք ցանկացող է քրիստոնեայ-իսլամ ժողովուրդներու խաղաղ եւ համերաշխ գոյակցութեան:

Վեհափառ Հայրապետը ուրախութեան եւ շնորհակալութեան խօսքեր ուղղեց Հաշիմական կառավարութեան եւ անոր պետին՝ Ապտալահ Թագաւորին, իրեն ընծայուած այս պատեհութեան համար, իր ուխտագնացութիւնը դէպի Նրուսաղէմ սկսելու Յորդանանի երկրէն:

Երուսաղեմի Ամեն. Պատրիարք Տ. Թորգոմ Արք. Մանուկեան Երուսաղեմէն Ամման մեկնեցաւ դիմաւորելու համար Վեհափառ Հայրապետը: Իր շփախումքին կ'ընկերանային Յորդանանի Պատրիարքական Փոխանորդ Տ. Վահան Արք. Թոփալեան, Միաբանութեան անդամներէն Տ. Սեւան Եպս. Ղարիպեան եւ Սամուէլ Ծ. Վրդ. Աղոյեան, ԱՄՄ, ՀՕՄ եւ ՀՄԸՄ կազմակերպութիւններուն ատենապետները: Հոն էին նաեւ Յորդանանի Արտաքին Գործոց Նախարարութեան Protocol-ի Տնօրէն Պրն. Արէֆ Հալաւէն եւ կառավարական այլ պաշտօնական անձնաւորութիւններ:

Վեհափառ Հայրապետի ընկերացող շփախումքին մաս կը կազմէին, Հայաստանէն, Սեպուհ Եպս. Զուլեան՝ Առաջնորդ Գուգարքի Թեմին, Նաւասարդ Եպս. Գնոյեան՝ Հայրապետական Արարատեան Թեմի Առաջնորդական Փոխանորդ, Աբրահամ Եպս. Մկրտիչեան՝ Առաջնորդ Սիւնիքի Թեմին, Արշակ Արդ. Խաչատուրեան՝ գաւազանակիր Վեհափառ Հայրապետի, Մեսրոպ Արք. Գրիգորեան՝ Հայրապետական Պատուիրակ կեդրոնական Երոպայի եւ Աւստրիոյ, եւ Պրն. Արշաիր Մովսէս Գարունեան՝ վարիչ Մայր Աթոռի լրատուութեանց գրասենեակի:

Ապա Նորին Սրբութիւնը եւ շփախումը թագաւորական պալատի յատուկ պահակներով առաջնորդուեցան Ամմանի Հայոց Ս. Թադէոս Եկեղեցին ուր «Հրաշափառ»ով մուտք գործեց եւ տուաւ հայրապետական իր օրհնութիւնը: Վեհափառ Հայրապետը իր խօսքին մէջ ըսաւ. «Ես Երուսաղեմ կ'երթամ ինձ հետ տանելով մեր ժողովուրդի աղօթքը, մեր ժողովուրդի բարի զգացումները, խնդրանքը եւ մաղթանքը Աստուծոյ ուղղուած, որպէսզի Տիրոջ Ծննդեան Սուրբ Այրին մէջ հայցեմք աշխարհին խաղաղութիւն, եւ Աստուծոյ ողորմածութիւնը, սէրը եւ գորակցութիւնը՝ բոլոր ժողովուրդներուն:»

Վեհափառ Հայրապետը առաջնորդուեցաւ եկեղեցւոյ կից Ենուգաշեան-Կիւլաէնկեան վարժարանի սրահը ուր նախակրթարանի եւ մանկապարտեզի աշակերտութիւնը ներկայացուց գեղարուեստական յայտագիր մը, եւ Վեհ. Հայրապետը իր քաջաբերական խօսքին մէջ ըսաւ՝ «Այսօր երկինքը եւ երկիրը միացած է, եւ մեր հայրերու հոգիները բերկրանքով լեցունծ են: Միքելի քալիկներ, դուք արտասանեցիք Վարդանի անունը, Մեսրոպ Մաշտոցի անունը, Դուռնդ Երեցի անունը եւ այլ մեծ հայորդիներու անունները: Կ'ուզեմ ըսել, որ այդ մեծերը ծնած են մեր պատմութեան մէջ եւ կերտուած, անոնք դեր կատարած են մեր ժողովուրդի մէջ շնորհիւ այն սիրոյն որ տածած են մանուկներու նկատմամբ: Ձեր սէրը ոգի դարձած է անոնց մէջ, դարձած է կամք եւ պանծալի անուններ»: Վեհափառը օրհնեց երեխաները եւ վարժարանի 50 տարուայ հայակերտման նուիրական աշխատանքի սպասարկողները:

Կէսօրին Վեհափառը իր շփախումով ճաշի հիւրն էր զբօսաշրջիկութեան նախարար Պրն. Աբէլ Պէթաքիին: Ճաշին հրաւիրուած էին նաեւ եկեղեցական ներկայացուցիչներ, Յունաց պատրիարքարանէն՝ Մետրոպոլիտ Կոստանդին, եւ Լատիններէն՝ Սալիմ Սայեղ, Վատիկանի ներկայացուցիչ՝ Ռաուֆ Նաժժար: Նախարարը շրջանի միաստուածեան կրօններու ժողովուրդներուն խաղաղ համակեցութեան մաղթանք ընելով կոչ ըրաւ Վեհափառ Հօր որ ան ըլլայ խաղաղութեան պատգամաբեր:

Նոյն օրը երեկոյեան, Վեհափառը հանդիպում ունեցաւ Ամմանի հայ գաղութի գաւազաններուն հետ, որոնք հաւաքուած էին Մարքիոզ հիւրանոցի ընդունելութեան սրահը: Եկեղեցւոյ Ազգային խորհուրդի Ատենադպիր Պրն. Ներսէս Ներսէսեան բարի գալուստ մաղթեց Վեհափառ Հօր: Իսկ Երուսաղեմի

Պատրիարք Թորգոմ Սրբազան Հայրը իր խօսքին մէջ շեշտեց «Յորդանանի կառավարութեան եւ պաշտօնեաներուն դրական վերաբերմունքը մեր նկատմամբ, որ ոչ թէ միայն ուրախութիւն է, այլ վկայութիւն է այս երկրի քաղաքացի հայ համայնքի մասին: Իրրեւ հայութիւն միշտ լուսագոյնը ցոյց պիտի տանք այն երկրին ուր կ'ապրինք: Վեհափառ Հօր այս առաջին ուխտագնացութիւնը դէպի Նորուստէմ, Յորդանանի ճամբով, իրեն պիտի տայ այդ վկայութեան պատկերը: Մենք պիտի շարունակենք այդպէս ապրիլ ու գործել, որպէս զի մեր անունին տրուին, հաւատարիմ, բարի, վստահելի եւ գործունեայ ածականները:»

Վեհափառ Հայրապետը գոհութեամբ արտայայտուեցաւ եւ ուրախ էր իրեն ընծայուած այս պատենութեան համար, որովհետեւ ան պիտի կարողանար մօտէն ճանչնալ Յորդանանն ու Նորուստէմը եւ այնտեղ ապրող հայ ժողովուրդը: Ան մաղթեց որ խաղաղութիւնը հաստատուի Միջին Արեւելքի երկիրներուն մէջ մարդոց երջանիկ եւ բարօր կեանքին համար: Արեւշատ եւ քեղուն կեանք ցանկաց Յորդանանի թագաւորին: Իր խօսքը եզրափակեց ըսելով, «Մենք Հայրապետ ենք եղած ոչ թէ մեր ուժին ապահովելով, ոչ թէ նկատի առնելով մեր կարողութիւնները, այլ մեր ժողովուրդի սէրը հանդէպ հայ եկեղեցիին, մեր ժողովուրդի վստահութիւնը հանդէպ մեր եկեղեցականութեան, եւ կը հաւատանք որ ձեր հետ միասին, ձեր հաւատքին ապահոված, ձեր սիրոյն ապահոված, պիտի կարողանանք բարի ընթացքով դէպի մեր երազներու խաղաղ հանգրուանը առաջնորդել մեր գաւակները:»

Կիրակի, Յունուար 16, 2000

Յունուար 16-ի առաւօտեան ժամը 9-ին Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Հայրապետը, ընկերակցութեամբ Նորուստէմի Հայոց Պատրիարք Թորգոմ Արք. Մանուկեանի, Յորդանանի Պատրիարքական Փոխանորդ Վահան Արք. Թօփալեանի, Սեպուհ Նպս. Զուլմանի, Աբրահամ Նպս. Մկրտչեանի եւ Արշակ Արք. Խաչատրեանի, պաշտօնական այցելութիւն մը տուաւ Յորդանանի Վարչապետ Պրն. Ապտուլ Ռաուֆ Ռաուաթքէին:

Պատրիարք Հայրը ներկայացուց Վեհափառ Հայրապետը եւ անոր այցելութեան նպատակը եւ ըսաւ, «Վեհափառի ուխտագնացութիւնը կը սկսի Յորդանանէն, յիշեցնելով մեզի հին ժամանակները, երբ մարգարէները Նորուստէմ երթալու համար կ'անցնէին Յորդանանէն: Մեզի համար ծանօթ են Ձեր կորովն ու ուժը: Մենք վստահ ենք, որ Վսեմաշուք Թագաւորին հետ խորհրդակցաբար պիտի յաղթահարէք բոլոր դժուարութիւնները:»

Վեհափառ Հայրապետը կարեւորելով այս այցելութիւնը, իր երախտագիտութիւնը յայտնեց Վսեմաշուք Թագաւորին եւ կառավարութեանը, այն ուշադիր վերաբերմունքին համար որ ընծայեց իր անձին նկատմամբ: Ան շնորհակալութիւն յայտնեց նաեւ ջերմ ու ազնիւ անձնատրութիւն հանդիսացող Զրօսաշրջիկութեան Նախարարին, որ միշտ իր կողքին կանգնեցաւ:

Պրն. Վարչապետը շնորհատրական խօսքով պատասխանեց ըսելով, «Կը շնորհատրեմ Ձեզ հայ եկեղեցւոյ Ս. Մննդեան տօնին առիթով, եկեղեցի մը որ հնագոյններէն է:» Մեծ դրուատիքով անդրադարձաւ հայ ժողովուրդի մասին եւ ըսաւ, «Հայութեան մասին խօսիլ կը նշանակէ խօսիլ յորդանանցիներու մասին եւ ոչ թէ փոքրամասնութեան մը մասին:

Այս երկրի մէջ խորութիւն չկայ, որովհետեւ կը հաւատամք թէ Աստուած մէկ է: Ձերոյ Սրբութեանն կը խնդրեմք որ դառնաք խաղաղութեան փարօղիչ, որպէսզի ապահովենք համագործակցութիւն բոլոր կրօններու եւ ժողովուրդներու միջեւ:»

Իրրեւ երախտիք եւ շնորհակալութիւն, Վեհափառը Վարչապետին նուիրեց փայտեայ նախշազարդ սափոր մը:

Կիրակի, Յունուար 16, 2000 - Պարգեւատրում

Յունուար 16, առաւօտեան ժամը 10-ին Յորդանանի Հաշիմական գահակալը, Նորին Վսեմութիւն Ապտալլահ Բ. Հիւսէյն Քազաւորը սիրալիր ընդունեց Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Հայրապետը: Վեհափառին կ'ընկերակցէին Երուսաղէմի Պատրիարք Թորգոմ Արք. Մանուկեան, Յորդանանի Պատրիարքական Փոխանորդ Վահան Արք. Թովաթեան, Արքահամ Եպս. Մկրտչեան եւ Արշակ Արք. Խաչատրեանը եւ Քարգմանիչ՝ Աւետիս Սեփիւքեան:

Թագաւորին ուղղուած իր երախտիքի խօսքին մէջ Թորգոմ Պատրիարք ըսաւ, «Ձեր հայրն ու մեծ հայրերը խաղաղութեան Քազաւորներ են եղած: Յատկապէս ձեր հայրն ու մեծ հայրը՝ Ապտալլահ Իշխանը, որուն հրահանգին շնորհիւ հայ ժողովուրդին համար հնարաւոր եղաւ պահպանել եղեռնէն մագապուրծ իր ազգային-եկեղեցական գոյութիւնը:»

Սրբազան Հայրը ներկայացուց Վեհափառը Քազաւորին, խօսելով Հայրապետին ընտրութեան եւ այս ուղեւորութեան նպատակի մասին:

Վեհափառ Հայրապետը շնորհակալութեան խօսքը ուղղելով Քազաւորին, ըսաւ. «Հայերուս սրտին մէջ յատուկ տեղ ունին Հաշիմական եւ Յորդանան անունները, որովհետեւ այն օրերուն երբ Օսմանցիներու ջարդերէն եւ հալածանքներէն մագապուրծ հայերը անտէր ու անօգնական հասան Յորդանանի անապատները, Ձեր վսեմ անունը կրող Ապտալլահ Իշխանը բացաւ իր բարի սիրտը, հրահանգ տալով իր աշխրաթներուն տէր կանգնիլ գաղթական ու սոված հայերուն»: Վեհափառ աղօթեց, որ Աստուած առաջնորդէ արքայի փայլերը, ամրացնէ իր քաղուկը եւ ծաղկեցնէ իր իշխանութեան գաւազանը, խաղաղ ու անվտանգ պահէ հիւրընկալ Յորդանանը: Իրրեւ երախտիք իր արտայայտութեան վեհափառը Քազաւորին նուիրեց Ս. Էջմիածնի ֆանդակը կրող արծաթեայ նախշազարդ ափսէ մը:

Թագաւորը շնորհակալութիւն յայտնեց Վեհափառ Հօր, բարձր գնահատելով հայ համայնքին դերը Յորդանանի մէջ, իրրեւ ազնիւ ու հաւատարիմ ֆաղափացիները: Ի նշան զգացումներու անկեղծութեան եւ յարգանքի, Քազաւորը զարդարեց Վեհափառ Հայրապետին կուրծքը Յորդանանի բարձրագոյն Ա. կարգի Բաուֆապ շքանշանով: Նաեւ նոր հրապարակուած յուշամետալներէն պարգեւելով Վեհափառ Հայրապետին եւ Թորգոմ Պատրիարքին:

Վարչապետին ու Քազաւորին հետ ունեցած պաշտօնական հանդիպումներէն ետք, Վեհափառ Հայրապետը ուղղուեցաւ Ամմանի Ս. Թադէոս եկեղեցին ուր Սուրբ Պատարագ կը մատուցանէր Նաւասարդ Եպս. Գնոյեան: Պատարագի վերջաւորութեան Հայրապետը փարօղեց «Փառք քեզ Աստուած, փառք քեզ, յաղագս ամենայնի, Տէր, փառք քեզ» բնաբանով:

Այս առիթով, ան եկեղեցիին համար նուիրեց մարմարակերտ խաչ մը: Իսկ ի նշան գնահատութեան թմբի Առաջնորդ եւ Պատրիարքի Փոխանորդ Վահան Արք. Թօփալեանին նուիրեց եպիսկոպոսական պանակէ մը:

Պատարագէն ետք, Վեհափառը, Պատրիարքը, Սրբազաններն ու թեմական ներկայացուցիչները, այցելեցին Ճարաշ քաղաքի նշանաւոր հռովմէական շրջանի անբակները: Վերջերս կատարուած պեղումներուն յայտնաբերուած է մեծ քար մը որուն վրայ փորագրուած է Հայաստան (ARMENIA) անունը: Այս յայտնաբերումը կը կարծուի ըլլալ Ք.Ն. 202 թուականէն:

Նոյն օրը երեկոյեան, տեղւոյն թեմական խորհուրդը Marriott հիւրանոցին մէջ կազմակերպեց ողջերթի ճաշկերոյթ մը, ուր խորհուրդի անդամ Պրն. Ներսէս Ներսէսեան իր քացման խօսքին մէջ ուրախութեամբ եւ հպարտութեամբ արտայայտուեցաւ Վեհափառ Հօր անձի մասին եւ Քաղաւորին կողմէ Յորդանանի Ա. կարգի շքանշանով պարգեւատրուելուն առիթով:

Թորգոմ Պատրիարք խօսք առնելով նշեց թէ մեզմէ իւրաքանչիւրը իր հետ պիտի պահէ յիշատակներ Վեհափառէն, եւ թէ Վեհափառն ալ իր հետ պիտի տանի շատ մը յիշատակներ:

Վեհափառ Հայրապետը նախ իր ուրախութիւնը յայտնեց որ կը գտնուի Յորդանանի գաղութին հետ եւ ի միջի այլոց ըսաւ, «Ես գիտեմ որ այս շքանշանը ես չեմ վաստակած, այլ դուք էք վաստակած: Այս մէկը ձեր տարիներու ծառայութեան պատկերն է, որ անկի եւս պատմաբնի կը դարձնէ զայն կրելը: Որովհետեւ, ձեր աշխատանքով, ձեր արդար քրտինքով, քարի համբաւով դուք այնպիսի անուն էք ստեղծած այս երկրին մէջ, որ ձեր անունով կը պատուեն նաեւ ձեր մեծաւորները, ձեր առաջնորդները: Այս շքանշանը կը կանգնեցնէ զիս առանձն պատասխանատուութիւններու առջեւ»: Ապա հակիրճ ձեւով Վեհափառը ներկայացուց յառաջիկային Ս. Էջմիածնի մէջ կատարուելիք աշխատանքներուն մասին: Այս նոր հազարամեակին, ան կարեւորեց մեր ժողովուրդի հոգեւոր կրթութեան հարցը, եկեղեցաշինութեան իրողութիւնը եւ մեր ժողովուրդին տէր կանգնելու պատասխանատուութիւնը: Ապա շնորհակալութեան եւ գնահատման խօսք ըսաւ Ազգային տեղական խորհուրդի, ՀՄԸՄ-ին, ՀՕՄ-ին, ԱՄՄ-ին եւ Միացեալ Ցանձմախումբին, որ ամենապատշաճ մակարդակով կազմակերպած էր այս այցելութիւնը: Ապա Վեհափառը անձամբ այցելեց բոլոր սեղանակիցներուն եւ իբրեւ հայր խօսեցաւ անոնց հետ ուրախացնելով բոլորը:

Երկուշաբթի, Յունուար 17, Մեկնում դէպի Երուսաղէմ

Յունուար 17-ի առաւօտեան ժամը 9-ին, Վեհափառը իր շքախումբով պաշտօնական այցելութիւն տուաւ զրօսաշրջիկութեան նախարար Պրն. Ա. Բէլ Պուլթանին որ ամենաջերմ ընդունելութեամբ միշտ եղաւ Վեհափառին հետ: Ներկայ էր նաեւ փոխ նախարարը Տիկ. Ալիա Հաթոյ Պորան:

Նախարարը իր գոհունակութիւնը յայտնեց եւ ըսաւ, «Յորդանանը երկիրն է բոլոր անոնց, որոնք խաղաղութիւն կը սիրեն»: Ի պատասխան, Վեհափառը ըսաւ, «Այս երկիրը սիրած ենք պատմութեան էջերով, սիրած ենք քարեւէր Քաղաւորներու միջոցաւ: Իսկ այսօր, երբ կ'առնչուինք այս ժողովուրդին եւ անոր պատմութեանը հետ, այդ սէրը անկի յստակ դարձաւ

մեզի համար»։ Վեհափառը նախարարին նուիրեց նախշազարդ փայտեայ սափոր մը։ Իսկ նախարարը Վեհափառին նուիրեց Յովհաննէսի կողմէ Յիսուսի մկրտութեան պատկերին ֆանդակը։

Այս պաշտօնական այցելութենէն ետք շփախումը նախարարին առաջնորդութեամբ այցելեց Յորդանան գետի եզրի վրայ՝ այն սրբավայրը, ուր տարիներու պեղումներէն յայտնաբերուած է, որ կը կոչուի մկրտավայր։ Հստ հնագէտներու, այս այն տեղն է «յանկոյս Յորդանանու» ուր Յովհաննէս Մկրտիչ կը հրաւիրէր մարդիկը ապաշխարութեան եւ մկրտութեան։ Այդ տեղ Վեհափառին դիմաւորեցին մօտաւորապէս 500 հայորդիներ։ Վեհափառը պտտեցաւ եւ ծանօթացաւ պեղումներէն յայտնաբերուած տեղերուն։ Տեղւոյն վրայ, յատուկ պատրաստուած բնի վրայ, Վեհափառը կատարեց «Ջրօրհնէֆի արարողութիւն եւ տեղի ունեցաւ մոմավառութիւն»։ Իր պատգամին մէջ, Վեհափառը ըսաւ, «Սա է Որդի իմ սիրելի» շնշտելով այն միտքը թէ մեր ժողովուրդը երբեք չմոռացաւ իր Տէր Յիսուսին ոչ տառապանքներուն, ոչ հալածանքներուն, ոչ դժուարութեանց եւ ոչ ալ ուրախութեանց ժամանակ։ Ան իր պատգամը աւարտեց ըսելով, «Մենք կը թողունք ձեզի մեր սէրը, սէրը մեր հայրենիքին եւ սէրը մեր հայրենաբնակ ժողովուրդին»։

Այս խորհրդաւոր արարողութենէն ետք, Վեհափառը հրաժեշտ տուաւ եւ Հիւսէյն Քազաւորի անունով կառուցուած կամուրջով մեկնեցաւ Նրուսաղէմ։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՍ

Նոյն օր երեկոյեան ժամը 4-ին, Նրուսաղէմի «Տաֆա» դրան մօտքին Վեհափառ Հայրապետը դիմաւորելու եկած էին մեծ թիւով հետեւեալ եկեղեցականները, Կ. Պալազ Պատրիարք՝ Ամենապատիւ Տ. Մեսրոպ Արք. Մութաֆեան, Նրուսաղէմի Ս. Յակոբ Մայր Տաճարի Լուսարարապետ՝ Նորհան Տպս. Մանուկեան, Կիրիլիոյ Կաթողիկոս Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Աբամ Ա.-ի ներկայացուցիչներ՝ Սահակ Արք. Այվազեան՝ Առաջնորդ Յունաստանի եւ Վարուժան Տպս. Հրէկէեան՝ Առաջնորդ Կիպրոսի, կեդրոնական Եւրոպայի եւ Ջուիցերիոյ Հայրապետական Պատրիարք՝ Մեսրոպ Արք. Գրիգորեան, Աւստրալիոյ եւ Նոր Զելանտայի Առաջնորդ՝ Ադան Արք. Պալիզեան, Հիւսիսային Ամերիկայի Արքեպիսկոպ Քեմի Առաջնորդ՝ Ռաժակ Արք. Պարսամեան, Պրագիլի Առաջնորդ՝ Տաթեւ Արք. Ղարիպեան, Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ Առաջնորդ՝ Տիրայր Արք. Մարտիրոսեան, եւ Վիգէն Տպս. Այվազեան, ինչպէս նաեւ ուխտաւորներ, այլ եկեղեցական պետեր եւ ներկայացուցիչներ, ժառանգաւորաց սաներ, Նրուսաղէմացի հայեր եւ օտարականներ, որոնք անհամբեր կը սպասէին Վեհափառ Հայրապետի ժամանումին։ Այդ ու հացի օրհնութիւնը կատարուելէն ետք Քափօրը սկսաւ առաջանալ դէպի Սբ. Յակոբայ Տաճարը։ Թափօրը կազմուած էր Նպիսկապետներով, վարդապետներով, քահանաներով, սարկաւազներով եւ ժառանգաւորաց ուսանողներով, բոլորը ըստ աստիճանի գգեստաւորուած։ Թափօրը կ'առաջնորդուէր խաչով եւ Նրուսաղէմի ՀՅՄ եւ ՀՄԸՄ կազմակերպութեանց սկաւտներով որոնք թմրակ եւ փողեր նուագելով կը միանային Քափօրի ընդհանուր երգեցողութեան։ Ուրախութիւն, հպարտութիւն եւ խանդավառութիւն կար բոլորի սրտերուն մէջ, որովհետեւ Հայոց Հայրապետն էր որ կ'ողջունէին։ Թափօրը անցնելով Նրուսաղէմի փողոցներէն մուտք գործեց Հայոց Պատմական վանքը եւ Սրբոց Յակոբեանց Մայր Տաճարը։

Վեհափառ Հայրապետը մախ ծնրադրեց Ս. Գլխադրի առաջ եւ երկու Պատրիարքներու հետ Մայր խորան բարձրացաւ: Թորգոմ Պատրիարք բարի գալուստ մարքեց Վեհափառ Հօր իր այս այցելութեան առթիւ, միասին տօնելու Քրիստոսի Մենդեան եւ Աստուածայայտնութեան 2000 ամեակը, որ քացառիկ հանդիսութիւն է Նրուսաղէմի, Հայ եկեղեցւոյ եւ Պատրիարքարանի պատմութեան համար:

Վեհափառ Հայրապետը փառք տուաւ Աստուծոյ իրեն ընծայուած այս քացառիկ առիթին համար: Նոյնպէս իր շնորհակալութիւնը եւ ուրախութիւնը յայտնեց որ կը գտնուի Նրուսաղէմի մէջ, ընդառաջելով Պատրիարք Թորգոմ Սրբազան Հօր հրաւերին: Վեհափառը ռդունեց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան ներկայացուցիչները եւ Կ. Պոլսոյ Ամեն. Պատրիարք Տ. Մեսրոպ Արք. Մաւրափեանը: Իր ռդունի եւ օրհնութեան խօսքը ուղղեց բոլորին, յայտնելով. «Առաջիկայ օրերուն, երբ մեր Ուխտը պիտի նորոգենք Բեքդեհէմի Սր. Մենդեան Այրին մէջ, միասին աղօթենք որ Աստուած ապահով ու անվրդով պահէ համայն աշխարհը, երկիրն հայոց եւ եկեղեցին հայաստանեայց, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութիւնը Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինով, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսական Աթոռը, յատկապէս Նրուսաղէմի Պատրիարքական այս հնամենի Աթոռը եւ Կ. Պոլսոյ Պատրիարքութիւնը Հայոց»:

Սրբոց Յակոբեանց Մայր Տաճարը եղած է Պատմական տունը Նրուսաղէմի առաջին Նպիսկոպոս Յակոբոս Տեառնեղորօր, որուն գերեզմանը կը գտնուի Սեկեղեցւոյ Մայր խորանին ներքեւ: Նոյնպէս, Տաճարը շինուած է միւս Յակոբոս Առաքեալի, Յովհաննէս Աւետարանիչի Նղորօր, գլուխի թաղման տեղւոյն՝ «Գլխադիր»ի վրայ:

Արարողութեան աւարտին, ժողովուրդը մօտեցաւ աջահամրոյրի ստանալու Վեհափառէն օրհնութիւն: Ապա Վեհափառ Հայրապետը առաջնորդուեցաւ Պատրիարքարանի դահլիճը:

Նրեկշարքի, Յունուար 18, 2000 - Ճրագալոյց Ս. Մննրեան

Յունուար 18-ին առաւօտեան ժամը 10:30-ին Վեհափառ Հայրապետը ընկերակցութեամբ երկու Պատրիարքներու, եկեղեցականութեան դասին եւ ժողովուրդին, Պատրիարքարանէն թափօրով մամբայ ելան դէպի Բեքդեհէմ: Ս. Նղիայի Սեկեղեցիին մօտ, Վեհափառին դիմաւորեցին Պէյք Ճալայի, Պէյք Սահուրի քաղաքապետները, եւ Պաղեստինեան իշխանութեան ներկայացուցիչներ, որոնք ուղեւորեցին թափօրը դէպի Բեքդեհէմ: Վեհափառի ինքնաշարժի բոլորտիքը կ'ընկերանային Իսրայէլեան հինգ ձիաւորներ:

Բեքդեհէմ քաղաքի մուտքին Իսրայէլեան ձիաւորները փոխանակուեցան Պաղեստինեան ձիաւորներով, որոնք թափօրը առաջնորդեցին մինչեւ Սուրբ Բեքդեհէմի հրապարակը: Հ.Ե.Միութեան, Հ.Մ.Ա.Միութեան, Յուն Օրթոտոքս, Սալէզեան եւ Սէլնք ժօգէժ աղէկանց վարժարանի սկստւորներու խումբը նուազով ռդունեցին Վեհափառը: Բարի գալուստի համար դիմաւորելու եկած էին Բեքդեհէմի քաղաքապետը՝ Հաննա Նասըր, նահանգապետը՝ Մուհամէտ Ռաշիտ Էլ-Ճապարի, Պաղեստինի Ազգային իշխանութեան գինուորական ընդհանուր հրամանատար՝ Զօրավար Ապու Պաֆէր, Ազգային Անվտանգութեան քարտուղար՝ Ապու Ճիհատ, Նասէր Արափաթի ներկայացուցիչ Տէք. Էմիլ Ճարնուի, եւ գրասենեակի ընդհանուր ղեկավար՝

Ուլեմ Նասրը, Յոյն Պատրիարքի ներկայացուցիչ՝ Հայր Անաստասիս և Լատին Պատրիարքի ներկայացուցիչ՝ Հայր Իպրակիմ: Ժողովուրդ և հայ ուխտաւորներ արդէն կը սպասէին Վեհափառի ժամանումին:

Ժառանգաւորաց սաներու երգեցողութեամբ թափօրը մուտք գործեց և բարձրացաւ Բեթղեհէմի Հայոց վանքը:

Պաղեստինեան իշխանութեան նախագահ Նասրը Արաֆաթի ներկայացուցիչ Տէր. Էմիլ Յարունի, և Բեթղեհէմի քաղաքապետը՝ Հաննա Նասրը բարիգալուստ մաղբեցին: «Այս մեծ իրադարձութեան համար մենք երկար ժամանակ պատրաստուեցանք և կը նախատեսէինք նաեւ Ձերդ Սրբութեան ժամանումը և մասնակցութիւնը: Այս առիթով, խաղաղութեան իրազդածման իմ ցանկութիւնս կը յայտնեմ բոլորիս», ըսաւ քաղաքապետը: Յոյն Պատրիարքի ներկայացուցիչը ուրախութեամբ նշեց որ Վեհափառը Սր. Այրէն պիտի ստանայ Մննդեան Աւտիսն ու օրհնութիւնը և պիտի բաշխէ բոլորին, ի մասնաւորի հայ ժողովուրդին:

Հայրապետը շնորհակալութիւն յայտնեց իր նկատմամբ արտայայտուած զգացումներու համար և կոչ ըրաւ խաղաղութեան սատարելու, ու ըսաւ. «Մենք ալ ձեզի նման կը հասկնանք խաղաղութեան իմաստն ու նշանակութիւնը, և այսօր աշխարհը կարօտ է ասոր: Երկար կեանք Պաղեստինցի ժողովուրդի դեկավարութեան և տոկունութիւն ձեր նպատակներու իրազդածման նմանապարհին»:

Յետ միջօրէի ժամը 2-ին Հայրապետը «Հրաշափառով» մուտք գործեց Սուրբ Մննդեան եկեղեցին: Եւ ապա՝ մատուցանեց նրազալոյցի սուրբ Պատարագը Սուրբ Այրին մէջ: Այս առաջին ուխտի պատարագն էր Վեհափառ Հօր: Ան իր քարոզին մէջ ըսաւ, «Աստուածայայտնութեամբ ժամանակի նոր դարձումով յեղափոխեց աշխարհը և 2000-րդ տարեդարձին համախմբեց քրիստոնեայ երկիրներու հոգեւոր և աշխարհիկ պետերը Սր. Այրին մէջ»: Անդրազատմալով խաղաղութեան գործընթացին, ան ըսաւ, «Թող ամէն օր մէկ քայլով առաջ ընթանայ Մերձաւոր Արեւելի ժողովուրդներու խաղաղութեան գործընթացը: Թող ամէն պանդուխտ վերադառնայ իր հայրենիքը և շէնցնէ իր տունը»:

Սրբազան արարողութիւններէն յետոյ Բեթղեհէմի մէջ տեղի ունեցաւ նրազալոյցի ընթրիք Վեհափառ Հայրապետի նախագահութեամբ, որուն սեղանակից եղան երկու հայ պատրիարքները, Լատին Պատրիարքը, Պապական Նուիրական, դպտի, առթի, հապէշ, ռուս և Անկիլգան եկեղեցիներու ներկայացուցիչները, Պաղեստինի Ազգային իշխանութեան ներկայացուցիչները, դիւանագիտական ներկայացուցիչները, Սրբոց Ցակոբեանց Միաբանութիւնը, հայ համայնքի ներկայացուցիչները և ուխտաւորներ:

Մետրապ Պատրիարք իր ճշդոյնի խօսքին մէջ ըսաւ թէ քրիստոնեայ աշխարհը չորս անգամ նշեց Քրիստոսի Մնունդը: Բայց Աստուածայայտնութիւնը այնքան մեծ խորհուրդ մըն է որ ամէն օր պէտք է տօնել, և այս առիթով իր ուրախութիւնը յայտնեց Ամենայն Հայոց Հայրապետին այս արարողութիւններուն նախագահելուն համար:

Լատին Պատրիարքը՝ Միշէլ Արք. Սապակի քարի գալուստ մաղբեց Վեհափառին Սրտաւաղէմի և Բեթղեհէմի մէջ: Աստուածային շնորհքի առատութիւնը խնդրեց ան Վեհափառին համար, որպէսզի ան առաջնորդէ հայոց եկեղեցին երկար տարիներ: Արքեպիսկոպոսը այս այցը նկատեց

օրհնութիւն յատկապէս պաղեստինցի ժողովուրդին համար, որոնք կը սպասեն խաղաղութեան եւ արդարութեան:

Վեհափառ Հայրապետը իր խօսքին մէջ ըսաւ թէ ինք ուրախ էր որ կը գտնուէր Սբ. Երկրի մէջ: Աստուած շնորհեց իրեն այս առիթը ականջալուր ըլլալու Սուրբ Այրին մէջ Ս. Փրկչի ծննդեան նրկուհագարերորդ անտիար: «Մենք կը հաւատանք որ նոր դարաշրջանը պիտի ըլլայ խաղաղութեան, ժողովուրդներու փոխըմբռնումի, պետութիւններու համագործակցութեան ժամանակաշրջան մը: Այդ վստահութիւնը ունինք մենք, որովհետեւ Բիւստոնէական բոլոր դեկավարներ ու եկեղեցւոյ պետերը եկան այս սրբավայրը եւ խնամարհեցան այս տեղ: Տիրոջ խաղաղութիւնը կը հայցեմ համայն աշխարհին, ի մասնաւորի այս տարածաշրջանին, նաեւ Ս. Հոգիի առաջնորդութիւնը եւ Աստուծոյ իմաստութիւնը բոլոր ազգերու պետերուն, որպէսզի երջանկութիւնը, խաղաղութիւնը միշտ ուղեկից ըլլան մեզի»:

Թորգոմ Պատրիարք Սրբազանը շնորհակալութիւն յայտնեց Վեհափառին իր այս օրհնաբեր այցելութեան համար: Եւ ուրախ ենք որ Վեհափառը իր տան մէջ կը զգայ, եւ մենք բոլորս այդ զգացումը պիտի տանք իրեն:

Ընթրիքը վերջ գտաւ Տէրունական աղօթքի երգեցողութեամբ:

Այցելութիւն Նախագահ Նասէր Արաֆաթին

Ընթրիքէն յետոյ ժամը 7-ին Վեհափառ Հայրապետը, Սրբազան Պատրիարքները եւ Եպիսկոպոսները պաշտօնական այցելութիւն տուին Պաղեստինի Ազգային իշխանութեան Նախագահ Նասէր Արաֆաթին, Նախագահական պալատին մէջ: Ներկայ էր նաեւ Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահ Պր. Ռոբերտ Բոչարեան իր պատուիրակութեամբ: Հիւրերու ներկայութեան կարգացումեցաւ Նախագահ Պրն. Նասէր Արաֆաթի որոշումը պարգեւատրելու Ամենայն Հայոց Հայրապետը եւ Ամենապատիւ Թորգոմ եւ Մեսրոպ Պատրիարքները «Բեթղեհէմ 2000» կարգի շքանշաններով:

Վեհափառ Հայրապետը իր եւ Պատրիարք Սրբազաններու անունով շնորհակալութիւն յայտնեց պարգեւատրութեան համար, մաղթելով որ պաղեստինցի ժողովուրդը իմաստութեամբ, արդար պայքարով եւ տոկուն կամով իրականացնէ իր մեծ երազը՝ վերագոնալու տուն, իր հայրենի հողին: Պր. Նդիա Տիգրանեան կարգաց արարելէն թարգմանութիւնը Վեհափառի խօսքին:

Այս առիթով Նախագահական նստավայրին մէջ տրուեցաւ շքեղ ընթրիք մը ի պատիւ Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահին եւ Վեհափառ Հայրապետին:

(Պր. Նդիա Տիգրանեանի կարգացած Արարելէն Թարգմանութիւնը)

Սուրբ Ծննդեան Գիշերային Ժամերգութիւն

Նոյն գիշեր ժամը 10-ին սկսաւ Սուրբ Ծննդեան գիշերային արարողութիւնը: Գիշերուայ ժամը 12ին (որ է Յունուար 19-ի առաւօտեան) Վեհափառն ու երկու Պատրիարքները, եպիսկոպոսներու թափօրով կ'իջնեն Ծննդեան Սուրբ Այրը, ընկերակցութեամբ երկու Նախագահներ՝ Սասէր Արաֆաթի եւ Ռոբերտ Քոչարեանի, եւ հետեւորդներու: Կարդացուեցաւ Յիսուսի ծննդեան ակտիսը եւ եկեղեցւոյ դօղանջներուն հետ երգուեցաւ «Փառք ի բարձունս» երգը, ակտիսով Քրիստոսի խաղաղութեան եւ ի մարդիկ հանութեան բարի յուրը: Թորգոմ Պատրիարք իր խօսքէն յետոյ, հրահրեց Վեհափառ Հայրապետը որ տուաւ իր ծննդեան պատգամը «Ծնաւ ձեզ այսօր փրկիչ» բնաբանով: Վեհափառը շնչեց, «Երկու հազարամեակի առիթով, բազում ժողովուրդներու համար Լուսոյ Խորան է երբեմնի անշուք ու համեստ Բեթղեհէմի մասրը, ուր նախահամութեան սահմանումով Աստուածային Սէրը մարմնաւորուեցաւ: Որքան միթարական է հաւատալ, որ Աստուած մեզի հետ է, իմանալ որ բաց է նամապարհը դէպի Տէրը, յուսալ որ մարդկային մեր կեանքով գործակիցներն ենք մեր Տիրոջ Յիսուս Քրիստոսի փրկարար առաքելութեան»: Եւ իր մաղթանքը ըրաւ, որ «Բեթղեհէմի Սուրբ Այրեն փրկչական սէրը, խաղաղութիւնը, արդարութիւնը եւ բարին միշտ իջնէ մեր հայրենի սահմաններուն՝ Հայաստանի եւ Արցախի, եւ համայն աշխարհի ժողովուրդներուն»:

Երկու Նախագահները եւ իրենց հետեւորդները, Վեհափառն եւ Սրբազան Պատրիարքներուն իրենց շնորհաւորանքը յայտնելով մեկնեցան:

Գիշերային ժամերգութեան յաջորդեց Սուրբ Պատարագ մայր խորանին վրայ: Պատարագեց եւ քարոզեց Սեպուհ Նպս. Զուլնեան, Դուգարիի թեմի Առաջնորդը: Յաւարտ Սբ. Պատարագի տեղի ունեցաւ Զօրօհնէքի արարողութիւն եւ Նախատօնակ:

Սուրբ Ծննդեան այս բոլոր արարողութիւնները տեւեցին մինչեւ Յունուար 19-ի առաւօտեան ժամը 6-ը: Որմէ ետք Միաբանութիւնը վերադարձաւ վանք հանգստանալու:

Չորեքշաբթի, Յունուար 19, 2000

Յունուար 19-ի առաւօտեան Վեհափառ Հայրապետը Պատրիարքարանի Դահլիճին մէջ ընդունեց Սուրբ Ծննդեան այցելութիւններ՝ Պաղեստինեան, Իսրայէլեան եւ Հայաստանի կառավարութեան պատուիրակութիւններուն կողմէ: Այցելողներուն մէջ կային Պաղեստինեան Ազգային Իշխանութենէն Պրմ. Ճիրիէս Էլ Աբրաշ եւ Էմիլ Ճարճուիւն, Երուսաղէմի նախկին կառավարիչը՝ Թեմի Բօլէք, Իսրայէլի կրօնից նախարարութեան Քրիստոնեայ համայնակներու Տնօրէն՝ Պրմ. Ուրի Մօր եւ այլ մերկայացուցիչներ այդ նախարարութենէն եւ ռադիկալութեան իշխանութենէն: Իսկ Նախագահ Ռոբերտ Քոչարեանի շփախումքէն այցելող հայ պաշտօնեաներն էին, Արտաֆին Գործոց Նախարար՝ Վարդան Օսկանեան, Առողջապահութեան նախարար՝ Հայկ Նիկողոսեան, Մշակութային, Երիտասարդաց գործունէութեան եւ Մարզական Նախարար՝ Ռոյանտ Շարոյեան, եւ Հայաստանի Հանրապետութեան Ֆրանսայի եւ Իսրայէլի Հիւպատոս՝ Էտուարտ Նալպանտեան:

կեսօրէ ետք, Վեհափառ Հայրապետը տեսակցութիւն եւ հարցազրոյց ունեցաւ Երրայական Համալսարանի Հայկական Ուսումնական Ծրագրի բաժնի Տնօրէն Մայիլ Սթօնի եւ ուսանողներուն հետ պատասխանելով անոնց Հայաստանի մէջ Հայ Եկեղեցւոյ վերաբերեալ հարցումներուն: Նոյն օրը Նախագահ Ռոքերտ Քոչարեան եւս իր շփախումբին հետ այցելեց այդ համալսարանը եւ հարցազրոյց ունեցաւ աշակերտներուն հետ: Այս հանդիպումէն մէկ օր առաջ Ամենապատիւ Մեսրոպ Պատրիարք մաեւ այցելեց նոյն համալսարանը, ուր ընդունուեցաւ Հայկական Ծրագրի Տնօրէն Մայիլ Սթօնի կողմէ:

Նոյն օրը երեկոյեան, Թորգոմ Պատրիարք պաշտօնական հաշկերոյթ մը սարքեց ի պատիւ Նախագահ Ռոքերտ Քոչարեանին եւ իր շփախումբին, Միաբանութեան հաշարանին մէջ, որուն ներկայ գտնուեցան Վեհափառ Հայրապետը, Մեսրոպ Պատրիարքը, Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութիւնը, այցելու եկեղեցական դասը եւ աշխարհական ներկայացուցիչներ՝ եկած աշխարհի գանազան հայ գաղութներէն:

Ճաշկերոյթի ընթացքին, Հայ Պատրիարքութեան առաջելութիւնը հակիրճ կերպով ներկայացնելէ յետոյ, Թորգոմ Պատրիարքի հրաւերով արտայայտուեցան Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք Մեսրոպ Արք. Մուսաֆեան, որուն նուէր տրուեցաւ սատաֆէ պատրաստուած ֆանդակ մը Բեթղեհէմի Ս. Մննդեան Հայոց Վանքին եւ Կաթողիկէ գանգակատան նկարով. Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահ Պր. Ռոպորթ Քոչարեան, որուն նուէր տրուեցաւ նմանօրինակ սատաֆէ ֆանդակ մը Բեթղեհէմի Աստղով: Մեծարգոյ Նախագահը Պատրիարքարանին նուիրեց իւղաներկ բնանկարը Նդեգնաձորի բնութեան մէկ տեսարանի, արուեստի գործ Ալեքսանտր Գեորգեանի: Վեհափառ Հայրապետի օրհնութեան խօսքէն յետոյ, Սուրբ Աթոռոյ «Օրհնեցէ՛ գՏէր» շարականի օրհներգութեամբ եւ Հայր Մերի խմբերգութեամբ ընթրիքը աւարտեցաւ:

Ճաշկերոյթէն ետք Ս. Յակոբ Մայր Տաճարի Լուսարարապետ Նուրհան Եպս. Մանուկեանի կարգադրութեամբ Գանձատան հագուագիւտ առարկաներէն մաս մը ցուցադրուեցան Նախագահ Ռոքերտ Քոչարեանին եւ իր տիկնոջ Պէլա Քոչարեանին եւ իրենց աղջնակ՝ Գայանէին: Ցուցադրուած առարկաներուն մէջ կային, եկեղեցական սպասներ, սկիհ, գգեստներ, Աւետարաններ եւ Կիրիլիոյ հայոց Հեթում քազաւորի (Էրդ դար) գաւազանը՝ շինուած միակտուր «փեքիպարէ»:

Ս. Յակոբի գանձերը դիտելէ ետք, Նախագահ Պր. Քոչարեան Վեհ. Հայրապետին եւ Պատրիարք Սրբազաններու ընկերակցութեամբ եւ ընտրանի շփախումբով մուտք գործեցին Պատրիարքութեան Ժառանգաւորաց Վարժարանի սրահը, ուր Նախագահը ելոյթ ունեցաւ հայ հանրութեան առջեւ, խօսելով իր նամբորդութեան նպատակի մասին, ինչպէս նաեւ Հայաստանի ներքին եւ արտաքին ֆաղափական կեանքի, ծրագիրներու եւ տնտեսական վիճակի մասին: Նախագահը պատասխանեց անհատներու կողմէ եղած հարցումներուն:

Հինգշաբթի, Յուլիուս 20, 2000

Յունուար 20-ին, Ս. Ծննդեան Մեծեցից Օրը, Վեհափառ Հայրապետը Ար. Պատարագ մատուցանեց և բարոգեց Ս. Յակոբ Մայր Տաճարի Աւագ խորանին վրայ: Պատարագէն ետք, Վեհափառ Հայրապետը պատուոյ հիւրն էր համաշխարհային եկեղեցիներու ներկայացուցիչներուն համար տրուած կէսօրուայ ճաշին, որու ընթացքին Թորգոմ Պատրիարք Վեհափառ Հօր մէկըրեց մեծ սատաֆէ հայկական ռեմպլ խաչքար մը՝ պատրաստուած «սատաֆ»ով՝ ձիթեմիլի փայտի վրայ: Ճաշին ներկայ էին եկեղեցական և կառավարական այլ հիւրեր, Նրուսադէի եկեղեցիներու ներկայացուցիչներ, Պաղեստինեան և Իսրայէլեան կառավարութեանց ներկայացուցիչներ:

Ճաշեն ետք, Մեսրոպ Պատրիարք հրաժեշտ առաւ վեհափառ Հայրապետէն եւ բոլորէն եւ վերադարձաւ իր Աթոռը Պոլիս:

Այդ օր երևելոյան, մշակութային և երաժշտական յայտագիր մը գործադրուեցաւ Jerusalem Music Center-ի մէջ, քաղաքութեամբ Հայց. Եկեղեց. Հիւս. Ամերիկայի Արեւելեան Թեմի, և մասնակցութեամբ համայնքի ՀՅՄ-ի և ՀԱՄԸ-ի կազմակերպութեանց, որոնք պատրաստած էին տեսակաւոր յայտագիրը որ կ'արտայայտէր իայ մշակութային կեանքը՝ պարբերով, երաժշտութեամբ, ասումնով և պատմական հայկական տարագրներու ցուցադրութեամբ և ցկարագրութեամբ: Յատուկ միացեալ երգչախումբ մը, կազմուած Ամերիկայէն եկած ուխտաւորներով և Երուսաղէմի ժողովականութեան քարտանքի սաներով, երգեց ղեկավարութեամբ երաժշտագէտ Պրն. Նորէն Մէլիսանէքեանի, երաժշտութեան ղեկավարը Արեւելեան Թեմի: Հայ անուանի և սիրուած բանաստեղծուհի Սիլվա Կապուտիկեանի ցերեկայութիւնը անակնկալ մըն էր հանգիստեաններուն: Եկած էր Հայրենիքէն, որպէս զի մաս կազմէր ուխտաւորութեան: Իբրեւ անակնկալ ճշուցեալ իր ծննդեան 80 ամեակը: Իր արտառուչ և լուզմունայից շնորհակալութիւնը յայտնեց իրեն տրուած նուէրին համար:

Նախժամ յայտագրի գործադրութիւնը, Ամենապատիւ Թորգոմ Պատրիարք ընդունելութիւն մը սարքեց տեղւոյն վրայ, առիթ ընծայելով Իսրայէլի կառավարութեան պաշտօնեաներուն ծանօթանալու Վեհափառ Հայրապետին:

Յայտագրի աւարտին, Թորգոմ Պատրիարք իր գնահատամբն յայտնեց այս երեկոյթի Կազմակերպիչ Յանձնախումբին, մասնակցողներուն, Ամերիկայէն հինգ հարիր ուխտաւորներու ժամանակացոյցի պատասխանատու Արեւելեան Թեմի յանձնախումբին, որուն Ստեփանակո Տէր եւ Տրիքիմ Կահագն եւ Յասմին Յովսեփաննիկ յանձնեց Բեքեքէտի Ս. Մննջեան յուշանուէր մը:

Երկու ժամուան յայտագիրը աւարտեցաւ Վեհափառ Հայրապետի
 Բաջալերիչ գնահատանով եւ օրհնութեամբ, եւ Հայրապետական Մարքերգի եւ
 Հայր Մերի երգեցողութեամբ:

Յայտագրի ընթացքին, Հայ Երուսաղեմի եւ համայնքի գործունեության մասին տեղեկություններ հաղորդեցին Հ.Ե.Միութեան անունով Պր. Յակոբ Շեփեմեյան, Հ.Մ.Ը.Միութեան անունով Պր. Սերոբ Սահակյան, իսկ երկու հանդիսավարները՝ Տիկին Նորա Նազգաշեան՝ Հայեփնդնով, եւ Պր. Նդիա Տիգրանյան՝ Անգլերենով, իրենց բացման խօսքերն ընթացքին:

Ուրբաթ, Յունուար 21, 2000

Վեհափառ Հայրապետը գրեթե ամբողջ Ուրբաթ օրը, Յունուար 21, անցուց Պատրիարքարանի մէջ ընդունելով այցելութիւններ գանազան եկեղեցիներու նուիրապետներէն եւ Երուսաղէմի համաշխարհային եկեղեցիներու պետներէն: Այցելուներուն մէջ կային, Լատինաց Պատրիարքը՝ Ամենապատիւ Միշէլ Սապայահ, Ֆրանսիականներու մեծաւոր՝ Հոգ. Հայր Ճիօվաննի Պաթիսթէլի, Յոյն Օրթոտոքս եկեղեցիէն Մեթրոքլիթըն Վասիլիոս, Պապի Պատուիրակը՝ Գերաշնորհ Բիթթօ Սամպի, ինչպէս նաեւ Յոյն Կաթօլիկ, Մարօնիթ, Դպտի, Եթովպական, Ասորական, Լուտերական եւ Անկլիկան եկեղեցիներու Նպիսկոպոսները:

Կէսօրին, Միաբանական սեղանատան մէջ, ճաշի ընթացքին ինքնաբերական խմբական երգերու կարգին, մէջ ընդ մէջ իրենց սրտագին զգացումները արտայայտեցին Մեսրոպ Աբբ. Գրիգորեան, Սեպուհ Նպս. Զուլֆեան, Նաւասարդ Նպս. Գնոյեան եւ Աբրահամ Նպս. Մկրտչեան, եւ Վեհափառին գաւազանակիր Արշակ Աբդ. Նաչատրեան որ տպաւորիչ արտայայտութեամբ երգեց Կոմիտաս Վարդապետի Արցախի գութաներգը:

Կէսօրուայ ճաշէն ետք, Վեհափառ Հայրապետը այցելեց Սուրբ Յարութեան տաճարը որուն զմրէթի ներսի նկարագարդումը գործն է հայ արուեստագէտ Արա Նորմարդի, ֆրէզնայէն: Իսկ երեկոյեան ընթրիքէն ետք, ան այցելեց եկեղեցիներ՝ Ս. Հրեշտակապետաց, Ս. Փրկիչ եւ Սր. Սարգիս մատուռ (Ս. Յակոբ Տաճարէն ներս), ինչպէս նաեւ Պատրիարքարանի Կիւլպէնկեան Մատենադարանը, որ ներկայիս ընդհանուր նորոգութեան մէջ է: Վեհափառը հանդիպում ունեցաւ նաեւ Ժառանգաւորաց Վարժարանի սաներուն հետ:

Շաբաթ, Յունուար 22, 2000

Յունուար 22-ին Վեհափառ Հայրապետը այցելեց Սր. Պողիկտոսի հայկական մոզայիքը, Համբարձման լեռը, «Հայր Մեր»ի վանքը (որ պատերու յախճապակիներուն վրայ գրուած կայ Տէրունական աղօթքը մօտաւորապէս 100 լեզուներով) Ռուս Օրթոտոքս եկեղեցւոյ երկու վանքերը եւ Գեթսեմանիի Ս. Աստուածածին եկեղեցին, որ անցեալ Դեկտեմբեր ամսուան կէսերուն անձրեւներու ջուրէն ողողուած եւ վնասուած էր:

Կեսօրէ ետք, ՀՄԸՄ սկստուներու նուագախումբով եկեղեցականներու քափօրը ժողովուրդով վանքէն առաջնորդուեցաւ դէպի Ս. Յարութեան Տաճարը, ուր «Հրաշափառ»ով մուտք գործեց Վեհափառ Հայրապետը:

Այս երեկոյեան Վեհափառը ընթրեց վանքին վարդապետաց սեղանատան մէջ:

Կիրակի, Յունուար 23, 2000

Յունուար 23-ին Նորին Սրբութիւնը պաշտօնական մուտք կատարեց Ս. Յարութեան Տաճար եւ Ս. Պատարագ մատուցանեց եւ քարոզեց Բրիտանի Ս. Գրեյզմանին վրայ:

Կեսօրէ ետք Վեհափառ Հայրապետը շփախումով եւ այցելու եկեղեցականներով այցելեց Երուսաղէմի շրջակայքը գտնուող վայրերը, ինչպէս Երիֆով, Մեռեալ Ծով եւ Փորձութեան լեռ: Թորգոմ Պատրիարքի եւ Իսրայէլի կրօնից նախարարութեան յատուկ կարգադրութեամբ կարելի եղաւ այցելել Յորդանանի գետի մկրտութեան վայրը, որ Իսրայէլի հսկողութեան տակ է: Տեղւոյն վրայ կարճ մկրտութեան յատուկ երգեր երգուեցան Սուրբ Աւետարանի Ընթերցանութեամբ:

Այս այցելութիւններէն ետք, Պատրիարք Սրբազանը հիւրասիրեց բոլորը ընթրիֆով Երիֆովի Jericho Resort Village-ի մէջ:

Երկուշաբթի, Յունուար 24, 2000

Առաւօտեան, Յունաց Ամեն. Պատրիարք Տիոտորոս Ա. յատուկ ընդունելութիւն մը տուաւ իր պատրիարքարանին մէջ մեր Վեհափառ Հայրապետին համար ուր հրաւիրուած էին նաեւ այլ եկեղեցիներու անձնատուրութիւններ եւ Իսլամ կրօնապետներ:

Այս ընդունելութենէն ետք, Վեհափառ Հայրը իր փափաքով, այցելեց Yadvashem նահատակաց Յուշարձանը եւ ի յիշատակ հրեայ ժողովուրդի ցեղասպանութեան ծաղկեփունջ մը գետեղեց այնտեղ:

Վերադարձին Վեհափառ Հայրապետը մտաւ Ս. Յակոբ Տաճարը աղօթելու նախքան բաժնուիրը Երուսաղէմէն: Վեհափառը իր շնորհակալութիւնը յայտնեց Պատրիարք Սրբազան Հօր իր ցուցաբերած սիրալիր հիւրընկալութեան համար: Յայտնեց թէ սաղիմական կեանքի եւ փորձառութեան անմոռանալի յիշատակներով հարստացած կը վերադառնայ Ս. Էջմիածին, կրելով իր սրտին մէջ Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան եւ հայ համայնքին սէրը: Ի նշան երախտագիտութեան Վեհափառը նուիրեց Ս. Էջմիածնէն բերած արծաթեայ սկիւի մը Ս. Յակոբին, յանձնելով գայն Լուսարարապետ Նուրիան Եպս. Մանուկեանին: Վեհափառ Հայրապետը օրհնեց ներկաները եւ հայ եկեղեցւոյ սպասարկուները մաղթելով անոնց ուժ եւ կարողութիւն, գօրացում հաւատքի եւ սիրոյ:

Այսպէս, Վեհափառ Հայրապետը բաժնուեցաւ եւ մեկնեցաւ Երուսաղէմէն:

Թէ՛ Աւիվի Պէն Կուրիոն օգակայանէն եւ Պոլսոյ նամբով Վեհափառ Հայրապետը վերադարձաւ Ս. Էջմիածին:

Սամուէլ Ծ. Վրդ. Աղոյեան

ՅԱՅՏԱԳՐԻ ԵՐԿՈՒ ՀԱՆԴԻՍԱՎԱՐՆԵՐԷՆ ՏԻԿԻՆ ՆՈՐԱ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆԻ ԲԱՑՄԱՆ ԽՕՍԲԸ ՀԱՅՆԵՐԷՆՈՎ

Ձերդ Սրբութիւն, Գարեգին Բ. Վեհափառ Հայրապետ եւ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց. Ամենապատիւ Բորգոմ Պատրիարք Սրբազան Հայր. Գերաշնորհ, Հոգեշնորհ եւ Արժանաշնորհ Հոգեւոր Հայրեր. Հաւատարմ Ուխտաւորներ, Յարգելի հիւրեր եւ սիրելի Սաղիմահայեր:

Ծննդութեան մէջ է Հայ երուսաղէմը, որովհետեւ աշխարհի հեռաւոր ափերէն այստեղ եկած են հայեր, դիմաւորելու Յիսուս Քրիստոսի Ծննդեան ԶՕՕՐ ամեակը: Ձեր այս բարի գալուստին առիթով, Պատրիարք Սրբազան Հօր նախագահութեամբ, մեր հայ համայնքէն կազմուեցաւ Միացեալ Յանձնախումբ մը միասնաբար տօնելու այս գեղեցիկ օրերը, միասնաբար աղօթելու այն Այրին մէջ ուր Աստուած Իր Որդին դրկեց մարդկութեան մեղքերու քաղութեան համար. քաղելու այն նամբաներէն ուրկէ անցած է մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսը, աղօթելու Գոդգորայի խաչելութեան վայրը եւ ծննդադրելու իր Ա. Գերեզմանին:

Երուսաղէմը իր շրջակայքով մեզի համար քացառիկ նշանակութիւն ունի: Մեր սրբավայրերը դարերէ ի վեր կը պահպանուին Ա. Աթոռիս զինուորեալ Միաբանութեան ջանքերովը:

Երուսաղէմի Հայոց պատմութիւնը հարուստ է իր պատմական վանքերով, դէպքերով եւ անձերով:

Քանիցս եղած են շրջաններ, որ երուսաղէմի մեր Պատրիարքութիւնը դժուարութիւններու մատուցած է, ունեցած է ծանր եւ մեծ պարտքեր: Այդպիսի շրջանի մը Պատրիարքը,

Գրիգոր Շղթայակիր, շղթայ մը վիզը անցընելով քաղաքէ քաղաք շրջած, դրամ հաւաքած է, եւ այդ նուիրատուութիւններով ոչ միայն վանքին պարտքերը գոցած է, այլ գնած Պատրիարքարանի շուրջ եղող քակարանները եւ պարիսպէն դուրս գտնուող հողեր:

Եղած են ժամանակներ որ քաղաքն մեծ թիւով հայութիւն ունեցած են: Այսօր թեւ թիւով քիչ են, սակայն հպարտ ենք, քանի որ այսօր Քրիստոնեայ ազգերուն հաւասար իրաւունքներ ունին երուսաղէմի մէջ: Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութիւնը պահակն է մեր վանքերուն եւ կալուածներուն, երուսաղէմ, Բեթղեհէմ, Խամլէ, Յոպպէ եւ այլ վայրեր:

Ունինք գանձատուն, ուր կը պահուին հարիւրաւոր տարիներու Հայ արուեստագէտներու ձեռքով շինուած հիանալի գործեր, սկիւններ, խաչեր, բուրվառներ, շուրջառներ, գաւազաններ, թագեր, եկեղեցական այլ եւ այլ տեսակի սպասներ:

Այս դարաւոր հաստատութիւնը կանգուն պահելու համար, 7րդ դարէն մեծ ունեցած ենք պատրիարքներ որոնք պահպանած եւ սերունդէ սերունդ փոխանցած են մեր եկեղեցիներն ու գանձերը:

Սրբոց Յակոբեանց վանքին ներքին թաղերը ունին շատ թիւով խուցեր որոնք շինուած էին ուխտաւորներ ընդունելու համար: Եւ այդ եկող ուխտաւորները իրենք ալ իրենց բաժինը ունեցած են իրենց նուիրատուութիւններով: Ամէն սերունդ յիշատակ մը թողած է Սիոնի մէջ: Ահա

թէ ինչու կ'ըսենք. «Երանի որ ունիցի յիշատակ ի Սիոն»: Հայկական աւանդութիւն մը կայ որ կ'ըսէ թէ իսկական Քրիստոնեայ Հայը պէտք է գտնէ մէկ անգամ այցելէ Երուսաղէմ իր կեանքին ընթացքին, եւ կը կոչուի մահտեսի - ան որ տեսած է Քրիստոսի Գերեզմանը:

Հպարտութեամբ կ'ուզենք յիշել թէ Երուսաղէմի առաջին տպարանը հիմնուած է հայու ձեռքով եւ Հայ Պատրիարքութեան մայրավանդին մէջ: Մեր Սրբոց Թարգմանչաց երկսեռ վարժարանը առաջինը եղած է այս ֆաղափն մէջ: Իսկ ժառանգաւորաց վարժարանը (ներկայ շէնքէ կառուցուած Տիար Ալեք Մանուկեանի նուիրատուութեամբ) յայտնի է իր հասցուցած աշակերտներով որոնք այսօր սփիւռքի մեր գաղութներուն առաջնորդներն ու հովիւներն են:

Ունինք մեր ձեռագրատունը ուր կը պահուին 4000 ձեռագիրներ, ինչպէս Թորոս Ռոսլինի եւ Սարգիս Պիծակի եւ այլ արժէքաւոր ձեռագիրներ:

Ունինք Գալուստ եկեղեցական Մատենադարանը՝ 100,000 հատոր գիրքերով եւ պատմական օրաթերթերով: Եւ եղուարդ եւ Հէլէն Մարտիկեան Բանգարանը, ուր կը ցուցադրուին արժէքաւոր հնութիւններ: 1915ի մեծ եղեռնին հետեւանալով, երբ մեր ժողովուրդը դուրս նետուեցաւ իր մայրենի հողերէն, ահագին թիւով գաղթականներ եկան նաեւ Երուսաղէմ, ուր ունէինք սֆանջելի Հայեր որոնք օգտակար եղան եկողներուն:

Տեղացի, ֆաղափացի «Բարեսիրաց» ակումբէն գատ եկող գաղթականները կազմեցին միութիւններ եւ ակումբներ: Այս ակումբները, Թարգմանչաց մեր վարժարանի կողքին կը ծառայեն հայապահպանման մեծ գործին:

Հակառակ լուրջ եւ րազմապիսի խոչընդոտներու, եւ շնորհիւ իրենց գերմարդկային ճիգերուն եւ ոգորումներուն, այս ակումբները յաղթահարած են բոլոր տեսակի խոչընդոտներ, եւ յաջողած են ապահովել իրենց գոյութեան իրաւունքը, եւ կը շարունակեն վեհասպան ընթացքը՝ շնորհիւ իրենց աննկուն եւ անզուգական Հայու Ոգիին:

Այս երեկոյ պիտի վայելենք Հայ երիտասարդաց Միութեան եւ Հայ Մարմնակրթական Ընդհանուր Միութեան ձեռնարկներէն մաս մը: Երուսաղէմացի Հայոց Բարեսիրական Միութիւնը որ նոյնպէս ունի իր մեծ օգտակարութիւնը այս գաղութին, իր անդամներով մաս պիտի կազմէ Հ.Յ.Մ.Ի եւ Հ.Մ.Ը.Մ.Ի յայտագիրներուն:

Մենք կը հաւատանք որ Երուսաղէմի Հայ Գաղութը, որ ունի իր առաւելութիւնները Հայ մնալու, պիտի գոյատեւէ Սիոնի քարձումքին, ազգապարծան Սրբոց Յակոբեանց Պատրիարքութեան հովանիին տակ, միշտ պատրաստելով եկեղեցասէր, ազգասէր եւ հայրենասէր սերունդներ:

Հայոց վանքին շրջափակին մէջ եւ հովանիին ներքեւ, աշխուժօրէն կը գործեն Հ.Մ.Ը.Մ.Իութեան եւ Հ.Յ.Մ.Իութեան վարչութիւններն ու անդամները:

Տարուան ընթացքին կը կազմակերպեն մշակութային երեկոյթներ, դասախօսութիւններ, ընկերային հաւաքոյթներ եւ մարզական ձեռնարկներ:

Այսօրուան յայտագրի խմբերգները կը ղեկավարէ Երեւանի Զայնամարգութեան քաժանմունքէն շրջանաւարտ Վարուժան Մարգարեանը, դաշնակի ընկերակցութեամբ Երեւանէն Նրաժուազէտ Դաւիթ Պողոսեանի: Իսկ հայկական պարերը կը ղեկավարէ Հայաստանէն

պարուսոյց Տիգրան Սահակեանը:

1985 թուականին, Երուսաղէմի մէջ, ազգապահպանման գեղեցիկ գաղափարով, խումբ մը երիտասարդներ իմ Իմի գալով կը հիմնեն Հայ Մարմնակրթական Ընդհանուր Միութիւնը, Հայ երիտասարդութիւնը համախումբ պահելու համար: Եւ զարկ կու տան մարզական եւ մշակութային ձեռնարկներու: Ունին իրենց երգչախումբը, պարախումբը, մարզական եւ սկաւտական շարժումը: Իրենց կողքին ունին նաեւ Հայ Օգնութեան Միութեան գործունէութիւնը: Լ. Մ. Ը. Միութեան Ատենապետ Պր. Սերոբ Սահակեանը յայտագրին մէջ իր ուղեբով խօսքով պիտի ներկայանայ:

Նոյն Իտէալներով, 1937ին, միայն 22 տարիներ անցած ահաւոր Եղեռնէն, Երուսաղէմի մէջ կը հիմնուի Հայ երիտասարդաց Միութիւնը, իրարու իմ Իմի երիտասարդութիւններ, որոնք փրցուած մայրենի հողէն, կ'որոնէին կապ մը ունենալ իրենց ազգակիցներուն հետ, այդպիսով հաղորդուելու մեր ազգային ոգիին եւ մշակոյթին:

Լ. Ե. Միութիւնը իր մշակութային եւ մարզական գործունէութեան շարքին, հակառակ դժուարին պայմաններու, կը հրատարակէ նաեւ ՀԵՄ եռամսեայ պարբերաթերթը:

Քսան տարիներ առաջ, Հայ երիտասարդաց Միութեան վարչութիւնը եւ երիտասարդուհեաց Բաժնի տիկիները գեղեցիկ գաղափարը ունեցան ազգային տարազներ պատրաստելու եւ հասարակութեան ներկայացնելու: Նոյնիսկ հրաւիրուեցան Երոպա: Այսօր, այդ պատմական տարազներէն մէկ մասը պիտի ներկայացնեն, Տիկ. Ալին Պալեանի բացատրականով: Նաեւ պիտի ունկնդրենք

Սադիմահայ բանաստեղծուհի եւ ասմունգող Տօֆ. Անուշ Նազգաշեանը որ պիտի ասմունգէ Գեորգ Էմինի «Սասունցիներու Պարը»։ Իսկ գաղութիս ազգայիններէն, Պր. Յակոբ Շէօհմէլեան, նախկին ատենապետ Լ. Ե. Միութեան, պիտի ներկայացնէ իր խօսքը:

Ունինք հաճելի անակնկալ մը: Մեծ ուրախութիւն է մեր մէջ ունենալ մեր բոլորին ծանօթ եւ շատ սիրելի բանաստեղծուհի Տիկին Սիլվա Կապուտիկեանը, որ 2000 ամեակի այս տօնական օրերու առիթով ուխտի եկած է Երուսաղէմ: Եւ կը խնդրենք որ, իր 80 ամեակի սրտի խօսքին հետ, մեզի տայ 2000 ամեակի առիթով Երուսաղէմին նուիրուած իր բանաստեղծութիւնը ունկնդրելու վայելքը:

Այսօրուան յայտագրին մէջ բաժին առնող հետեւեալ արուեստագէտներուն կը յայտնենք մեր բոլորին շնորհակալութիւնը:

Հիւսիսային Ամերիկայի Արեւելեան Թեմի երգչախումբի ղեկավար Խորէն Մեխյանէնեանը, աւարտած է Երեւանի Կոմիտասի անուան պետական Կոնսերվատօրեան եւ խմբավարական եւ սիմֆոնիկ նուագախումբի ղեկավարման բաժինները: Քսան տարիներ եղած է Հայաստանի պետական երգչախումբի երկրորդ ղեկավարը: Աւարտած է Ս. Էջմիածնի Հոգեւոր ճեմարանը:

Քառասուն տարիներ ղեկավարած է Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարի երգչախումբը: 1980ին գրած է «Խորենեան» պատարագը, որ վաւերացուած է Վազգէն Վեհափառ Հայրապետի սրբատառ կոնդակով:

1991ին ստացած է Փրօֆէսորի գիտական կոչում:

Ներկայիս ղեկավարն է Նիւ

եորքի Ս. Վարդան Մայր Տաճարի
երգչախումբի, եւ պատասխանատու
Առաջնորդարանի երաժշտական
հարցերու:

Յասմիկ Մեյխանէճեան, դուստրը
Խորեն Մեյխանէճեանի, աւարտած է
Երեւանի Կոմիտասի անուան պետական
Կոնսերվատորիան: Հինգ տարիներ մաս
կազմած է Հայաստանի Ռատիոյի եւ
Հեռուստատեսիւի Գամերային երգչա-
խումբին որպէս սոլիստ եւ երկրորդ
խմբավար: Համերգներ տուած է զանա-
զան երկիրներ: Այսօր Նիւ եորքի Ս.
Վարդան Մայր Տաճարի սոլիստն է:

Մարօ Բարթամեան գնահատուած
է որպէս միջազգային Մեծած սօփրանօ:
Օփերայի երգչախումբի սօլօ երգչուհի
է եւ եղած է վաւերագրական շարժա-
նկարներու մէջ: Ունի ձայնագրումներ:

ՍՒԼՎԱ ԿԱՊՈՒՏԻԿԵԱՆ

... Մի ամիս առաջ երբ յայտնի եղաւ որ ես պէտք է գամ երուսաղէմ հեռուից
հեռու գրեցի մի քանաստեղծութիւն: Ասկէ առաջ չէի եղել Երուսաղէմում գուցէ
մի քիչ չի համապատասխանում իրական պատկերին սակայն արտայայտում է
Մեծ Վանքի Հոգեւոր Միաբնութեան էութիւնը:

ՁՕՆ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻՆ

երուսաղէմ, երուսաղէմ,
երկնքի տակ ին ոգեղէն,
Բարձրահամբաւ ու բարձրանուն
երեւ գմբէք է բարձրանում:
Մէկ վանքի մէջ երեւ աշխարհ,
Քրիստոնէից քարէ նշխարի.
երեւ գմբէք տառապնակ
Նոյն Աստուծու հովանու տակ:

երուսաղէմ, երուսաղէմ,
Դու հաւատի վահան ու վէմ.
Ձէ որ Յիսուս Աստուածորդու
Սուրբ Յարութեան վկան ես դու.
Հպարտ եմ ես՝ որ հայրերիս
Ձեռքն է դիպեր ին քարերին.
Հաստեղ խորհուրդը Յարութեան
իր գմբէքով հայապատկան:

երուսաղէմ, երուսաղէմ,
Շուրթին անունը ին վսեմ.
Տասնօթ դար քեզ եմ գալիս
Ուխտաւորներ չորս ծագերից:
Դու մարդկութեան խղճի մտոր,
Լեռան աղօթք մեր սրբասուրբ:
Խաղաղութեան շունչդ փոխիր,
Հոգիներին խառն ու խոյլ,
Ու հաշտեցուր իրարու հետ.
Որ աշխարհը տարազմբէք
Ապրի ներհուն ու ներդաշնակ
Նոյն Աստուծոյն հովանու տակ:

երուսաղէմ, երուսաղէմ,
Դու լոյս, դու յոյս, դու ապաւէն:

**ՅԱԅՏԱԳՐԻ ԵՐԿՈՒ ՀԱՆԴԻՍԱՎԱՐՆԵՐԷՆ ՊՐ. ԵՂԻԱ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆԻ
ՆԵՐԱԾԱԿԱՆ ԽՕՍԲԸ (ԱՆԳԼԵՐԷՆՈՎ)**

Your Holiness, Karekin the Second, Supreme Patriarch and Catholicos of all Armenians. Your Beatitude, Archbishop Toros Manougian, Armenian Patriarch of Jerusalem and Jordan. Your Eminences, the Archbishops, Your Graces, the Bishops, Reverend Fathers, Honourable pilgrims, Respectable guests and audience.

Welcome to Jerusalem, the holiest of holy places in Christendom.

For two millenniums, it has been the spiritual home of the World's three great monotheistic religions - Judaism, Christianity and Islam. No other place in the world evokes stronger passions or more fervent hopes than this tiny city, it is the most sacred spot on earth. Few people would dare to refute that. It is a magnet towards which gravitate pilgrims and tourists from the four corners of the world - a visit that works in them a veritable uplifting and an exhilarating experience.

The city has been home for a vibrant community of Armenians for over 1500 years; in fact, Armenians have been living here ever since the beginning of the 4th century A.D. In 301, 17 centuries ago, Armenia declared Christianity as its state religion - the first nation ever to do so. Since then, and throughout its turbulent history, Armenians have been offering too many costly sacrifices on the altar of Christianity. Soon after the adoption of Christianity, pilgrims began trekking to the Holy Land on a spiritual journey that would rejuvenate their faith and reinforce their commitment to the new religion of peace and love.

Armenians settled in what is now known as the Armenian Compound which comprises the Armenian Monastery and the adjacent Armenian Quarter. Within its boundaries, there are three churches: The St. James Cathedral, built before the Crusader Era, is the jewel in the convent's crown; it forms the core of the Holy See of Jerusalem, while Holy Etchmiadzin remains the spiritual home of the Armenian Nation.

The Holy Archangels' church and convent. This is the first prison of Christ and in its garden there is the Holy Tree to which our Lord was tied and flagellated.

St. Saviour's church and convent, built on the site of the second prison of Christ and its adjacent cemetery where rest the deceased members of the Armenian Community. It is also there that once a year, on April 24, all the members of the Brotherhood, headed by His Beatitude, together with all the members of the Armenian Community, regardless of their political affiliations, stage a solemn procession, and congregate around the monument in the cemetery to honour the memory of the one and a half million Armenian martyrs, who were ruthlessly annihilated in the first genocide of the twentieth century. Speeches are delivered, which embody the eternal struggle of the Armenian Nation which knows how to survive despite all odds.

There are also two schools:- The new theological Seminary of the Armenian Patriarchate. Following the independence of Armenia and the easing of travel restrictions, there has been a steady infusion of young blood from the Motherland. Now some 50 young men, mainly from Armenia, receive their education there in preparation for their ordination into priesthood.

The Seminary has over centuries provided priests to the Armenian nation. In fact, many of the primates in various countries of the World, are graduates of the Theological School of the Armenian Patriarchate in Jerusalem.

The Sts. Tarkmanchatz Secondary School that imparts education to the children of the Armenian Community. For 70 years now, it has been shining like a beacon of hope, guiding generation after generation the children of our nation. It is a great blessing to our community in its contribution towards the preservation and propagation of our Armenian cultural heritage. The mission of all Armenian schools in the diaspora should be to save the Armenian language from extinction; this too is our sacred mission. Our message to our students is to infuse in their heart a profound love for our fledgling fatherland, to spare no efforts in upholding its national interests, as now, more than ever before, it stands in need of brave, dynamic, educated and dedicated young ladies and gentlemen.

It also has its printing press. The Mardigian Museum, and the residential quarters of the priests (The Bardizatagh) which was restored in 1993 by His Beatitude, Patriarch Torkom Manoogian.

The Armenian Compound is home for 2,500 Armenians, an equal number are scattered in various parts of the Holy Land.

Prior to the exodus of 1948, the Armenian presence here numbered 20,000 strong. For half a century now, the Armenian Community in Jerusalem has been steadily dwindling, prey to a relentless attrition that has brought the figure drastically down. Nevertheless, Armenians have continued to be a dynamic presence in the sacred city. The numerical factor is irrelevant, as the Armenian Patriarchate is one of the three major guardians of the Christian Holy Places, the other two being the Greek Orthodox Patriarchate and Catholic Custodian of the Holy Places.

Among these shrines are the church of the Holy Sepulchre in the old city, the sanctuary of the Ascension on the Mount of Olives, the church of the Virgin Mary in the Valley of the Gethsemane, and the church of the Nativity in Bethlehem, besides the historical monasteries of Jaffa and Ramlé which are exclusively Armenian property.

The heavy responsibility of zealously safeguarding the rights and privileges of the Armenians in these holy shrines is a monumental duty that has to be shouldered by the Armenian Patriarchate.

Every Armenian has two capital cities, -- Yerevan, the capital of his Fatherland, and the Holy City of Jerusalem, and as such, it is incumbent on every Armenian, as a practising Christian, to pay a pilgrimage to Jerusalem at least once in his lifetime, just as every Armenian should likewise pay at least one visit to his homeland - Armenia, the land of his ancestors, and to Holy Etchmiadzin, the spiritual home of the entire Armenian nation.

Today, we are gathered here, to honour His Holiness, on his historic visit to Jerusalem, on the occasion of the Armenian Christmas, the dawning of a new year, of a new century and a new millennium.

We shall now pass to our programme:

Inside the convent, operate two organizations. They periodically provide the community with various kinds of entertainments - Cultural activities, lectures, sports, social gatherings, educational gatherings, and they have their Scouts' movements. Their presence in the community is undeniably of paramount importance, as they are considered an extension of the school.

The Homenetmen or the Armenian Athletic General Union was founded in Jerusalem in the year 1935, having for their aim the preservation and propagation of the priceless Armenian national and cultural heritage. To keep the members closely knit together, they introduce sports, and other activities. They have their choir and scouts movements. The songs on the programme are conducted by Mr. Varoujan Markarian accompanied on the piano by Mr. Tavit Boghossian, and the dances led by Mr. Dickran Sahagian. Mr. Serop Sahagian, chairman of the club, shall make a few words on this occasion.

The Hoyetchmen - The Armenian Young Men's Association, was founded in the year 1937, with the aim of familiarizing the community with and perpetuating our rich cultural legacy. The members of this association shall present their programme. An item on the programme which will be presented by Mrs. Aline Balian, is the Armenian national costumes' presentation. Twenty years ago, Armenian ladies prepared these costumes and made three consecutive, successful presentations. They were invited even to Europe. We ask you to closely observe the sumptuous style of the costumes, the elaborate embroideries, the harmonious colours which match perfectly together. Another item on the programme is a poetry recitation, by the poet Dr. Anoush Nakashian, she will recite "The Dance of Sassoun" by Kevork Emin. Mr. Hagop Shohmelian, the chairman of the Hoyetchmen for a long time, and now the chairman of the Armenian Democratic Party, shall make a few befitting words on this occasion.

We are indeed fortunate to have among us a visiting poet from Yerevan, Armenia, Sylva Gaboodigian whose poetry our children have studied and recited over the years. Now she is here in person and will be reciting to us a poem she has written on Jerusalem on the occasion of the New Millennium.

Again we are fortunate to have with us tonight the choir of the Eastern Diocese in New York, and its famous conductor Mr. Khoren Meikhanjian. He is a graduate of the National Conservatory of Yerevan. For 20 years, he was the second conductor of the Armenian State Choir. He is a graduate of Holy Etchmiadzin. For 40 years, he has conducted the choir of the Holy Etchmiadzin Cathedral. In 1980, he wrote the Holy Mass (Badarak) which was ratified by an encyclical by His Holiness the late Catholicos Vazken. In 1991, he received the title of professor. At present, he is conductor of the St. Vartan Choir, and is at the same time in charge of the music of the Diocese.

Maro Partamian is the recipient of several international awards and honours. She has performed with major opera companies and symphony orchestras, has given solo recitals and has appeared in several documentary films. "Who is who?" The world of women printed in Cambridge, England, and has several records. Armenian music has always been close to her heart since her childhood, and she sings in the Armenian church wherever she is. This is her second visit to the Holy Land.

Hasmik Meikhanjian is a graduate of the Komidas National Conservatory. For 5 years she took part in the Radio and T.V. choral groups of Armenia as a soloist and second conductor. She has performed concerts in several European capital cities. She is now the soloist of the St. Vartan Cathedral choir in New York.

Arpie Kouzouian, our soloist is from Cambridge Massachusetts. She works for the department of mental health. She has been working for the chronically and mentally ill population for 12 years. Arpie sings in the Holy Trinity church choir, Cambridge, Massachusetts, and has been singing in our choirs for over 30 years. Arpie has sung at the April 24th memorial service at the "State House" in Boston, Massachusetts.

Armenians are a music loving people. They resort to music both when happy or even when sad. Songs and music have accompanied them in their long march towards civilization.

Shakespeare, in his play "The Merchant of Venice" says:-

"The man that hath no music in himself,
Nor is not moved with concord of sweet sounds,
Is fit for treason, stratagems and spoils.
The motions of his spirit are dull as night,
And his affections dark as Erebus,
Let no such man be trusted,
Mark the music."

**Վեհ. Հայրապետին շնորհակալութեան խօսքը նախագահ Եասէր Արաֆատին:
Արաբերէնի թարգմանութիւն՝ եղիա Տիգրանեանի:**

بيت لحم في ١٨ كانون ثاني ٢٠٠٠

فخامة الرئيس ياسر عرفات الكلي الاحترام،

قدمنا من أرمينيا كخادم أول للكنيسة الأرمنية الى الديار المقدسة لنشارك في احتفالات عيد ميلاد السيد المسيح عليه السلام، الذي ولد في مغارة متواضعة في هذه المدينة المقدسة، والاحتفالات التي تقام بمناسبة حلول السنة الميلادية الجديدة، والقرن الجديد، واللفية الثالثة وهذه كلها مناسبات ذات أهمية كبيرة لمعظم شعوب العالم. سنصلي ونطلب من المولى القدير أن يعالج كل جروح السنين الماضية حتى يتحقق السلام. إننا نراقب عن كثب تطورات الشعب الفلسطيني من أجل تحقيق كل ما ناضل ويناضل من أجله كي ننعيم بمستقبل مشرق بعيدا عن الحروب، ويستتب الأمن والاستقرار والسلام العادل في ربوع وطنه. إن أكبر حلم لشعب مناضل هو أن يصلي هذا الشعب في وطنه على أرض اجداده.

إن الشعب الأرمني الذي ذاق الأمرين كالشعب الفلسطيني يعرف تماما معنى الحرية والتضحيات التي يجب عليه أن يقدمها في سبيل الوصول الى الاستقلال. وكل أرميني يتطلع الى اليوم الذي تجد فيه القضية الفلسطينية الحل العادل ويسود السلام على أرض السلام، لأن لاسلام بدون عدالة.

إن الشعب الأرمني يذكر دائما الشعب العربي المضيف إبان الحرب العالمية الأولى حين احتضن أفواج اللاجئين الأرمن حينما شرّدوا وشتّتوا عن ديارهم وقراهم ومدنهم ووطنهم، واستقبلوا بكل ترحاب من قبل جميع الشعوب العربية في المنطقة - هذا سجل تاريخي سيبقى حيا في ذاكرتنا الى الأبد.

نحمل معنا أطيب تحيات الشعب الأرمني الى كل فرد من أفراد الشعب الفلسطيني، ونتمنى لكم يا فخامة الرئيس دوام الصحة والسعادة ولشعبكم المناضل التقدم والازدهار والرقى والحرية تحت ظلّ فخامتكم الحكيمة.

ايليا دكرنيان

ՀՌՈՄԻ ՊԱՊԻ ԱՅՅԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Տարիներով կը խօսուէր եւ կը սպասուէր որ Հռոմի Կաթողիկէ եկեղեցւոյ Պապը՝ Յովհաննէս Պօղոս Բ. այցելէր Սուրբ Երկիր:

Քրիստոսի Մենդեան երրորդ հազարամեակի մուտքին երուսաղէմ այցելեցին զանազան եկեղեցւոյ պետեր եւ քարձրաստիճան անճանադրութիւններ, ինչպէս նաեւ պետութեանց նախագահներ եւ քաղաքական երեսիլի դէմքեր: Ասոնց կարգին կային Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահը Ռոբերտ Քոչարեան եւ Հայ Առաքելական եկեղեցւոյ Պետ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Հայրապետը: Այս հիւրերու ներկայութիւնը եւ մասնակցութիւնը տուաւ յատուկ փայլ Քրիստոսի Մենդեան 2000 ամեակին տօնակատարութեան: Երրորդ հազարամեակի սկզբնաւորութիւնը պատմութեան համար եղաւ նշանակալից: Տօնուցաւ մեր Տիրոջ Յիսուսի Քրիստոսի մարդացեալ Աստուածորդւոյն ծննդեան 2000րդ տարեդարձը: Ինչպէս նաեւ՝ քաղաքի կրօնական թէ աշխարհական անճանադրութեանց արտայայտած խօսքերուն միտքն ու ոգին կ'արտացոլային Քրիստոսի Մենդեան աւետիսին բերած աէրը, խաղաղութիւնը եւ արդարութիւնը, որոնց կարիքը շատ է մարդկային կեանքի բոլոր խաւերուն մէջ, զարգացնել կարենալու համար քրիստոնէավայել կեանք, եւ զգալու համար Աստուծոյ թագաւորութիւնը մեր հոգիներուն եւ սիրտներուն մէջ:

Հռոմի Քահանայապետը նոյն այդ ոգիով սկսաւ իր հոգեւոր ճամբորդութիւնը Վատիկանի իր Աթոռէն, Մարտ 20ին: Ան Ամմանի - Յորդանան - ճամբով Մարտ 21ի

երեկոյեան մուտք գործեց Իսրայէլ: Օդակայանի մէջ զինք դիմաւորեցին եկեղեցւոյ պետեր, երկրի նախագահը եւ այլ ներկայացուցիչներ: Ներկայ էր նաեւ երուսաղէմի Պատրիարք Ամեն Տ. Թորգոմ Արք. Մանուկեան, որուն կ'ընկերակցէր Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան: Իսրայէլի նախագահ Ուալլաքմըն իր քարիզալուստի խօսքին մէջ ըսաւ, «Կը գնահատենք Ձերոյ Սրբութեան բերած նպաստը հակասեմական որակումները դատապարտող իրրեւ ռեժիմ Աստուծոյ եւ մարդկութեան դէմ»:

Յովհաննէս-Պօղոս Բ. Քահանայապետը իր խօսքին մէջ ըսաւ, «Երեկ նաքաւ լերան քարձունքէն, Յորդանանի Հովիտի վրայով, դիտեցի այս օրհնեալ երկիրը: Այսօր, խոր զգացումով ոտք կը դնեմ այս երկիրը, ուր Աստուած ընտրեց իր վրանը շինել»:

«Իմ այցելութիւնս ունի երկու նպատակ» ըսաւ քահանայապետը, «անհատական ուխտագնացութիւն, եւ Հռոմի եպիսկոպոսի Հոգեւոր ճամբորդութիւն Արաբիամի, Իսահակի եւ Յակոբի Աստուծոյ մեր հաւատքի ծագման տեղին: Այս այցելութիւնը մասն է աղօթքի եւ շնորհակալութեան այն աւելի լայն ուխտագնացութեան, որ առաջնորդեց զիս Սինայի Անապատը ուր վնդող յայտնութիւնը ձեւաւորեց յաջորդող փրկութեան պատմութիւնը: Եւ հիմա ունիմ առանձնաշնորհումը այցելելու այն քանի մը վայրերը որոնք սերտ առընչութիւն ունին Յիսուս Քրիստոսի Կեանքին, Մահուան եւ Յարութեան հետ»:

Քահանայապետը խօսելով կրօններու համակեցութեան մասին, ըսաւ, «Իմ ճամբորդութիւնս, հետեւաբար, խոնարհ երախտագիտութեան

եւ յոյսի ուխտագնացութիւն մըն է այն վայրերում ուր ծագում առաւ կրօնական պատմութիւնը: Իմ այցելութիւնս յարգանքի ցուցաբերում մըն է երեք այն կրօններում, որոնք կը գոյակցին այս երկրի մէջ: Երկար ժամանակ է ի վեր ակնկալութեամբ կը սպասէի հանդիպելու Քրիստոնեայ գնագան եկեղեցիներու եւ համայնքներու անդամներուն, որոնք կան այս երկրին մէջ: Կ'աղօթեմ որ այս իմ այցելութիւնս ծառայէ ֆաշայեան որ աւելնայ միջ-քրիստոնէական երկխօսութիւնը որ պիտի առաջնորդէ հրեաները, քրիստոնէաները եւ իսլամները փնտռելու, իւրաքանչիւրը ըստ իր հաւատալիքներուն, այն ընդհանրական եղբայրութիւնը որ կը միացնէ մարդկութեան ընտանիքին բոլոր անդամները, գործելու խաղաղութեան եւ արդարութեան համար, որ Սուրբ Երկրի ժողովուրդը տակաւին չունի, եւ որուն խորապէս կը կարօտի»:

Քահանայապետը այս ընդունելութենէն ետք մեկնեցաւ Երուսաղէմ եւ հոն գիշերեց: Չորեքշաբթի, 22 Մարտի առաւօտուն, եասըր Արաֆաթի Բեթղեհէմի պալատին մէջ, Պապը իր առաջին տեսակցութիւնը ունեցաւ նախագահին, Հոգեւոր պետերուն եւ պետական անձնաւորութեանց հետ, եւ ապա բոլորը մեկնեցան դէպի Բեթղեհէմի Ս. Մենդեան հրապարակը, ուր Սուրբ Պատարագ մատուցուեցաւ քաղմահազար քաղմութեան եւ ուխտաւորներու ներկայութեան: Իր պատգամին մէջ քահանայապետը ըսաւ. «Քրիստոսի թագաւորութիւնը երկրաւոր թագաւորութիւն մը չէր, այլ քարիին յաղթանակը չարին դէմ, վերջնական յաղթանակը մեղքին եւ մահուան դէմ: Փոխակերպելով մեր մարդկային տկար քնութիւնը եւ մեզ կարող դարձնելով

իրարու հետ բնակելու խաղաղութեամբ եւ հաղորդուելու Աստուծոյ հետ»:

Քահանայապետը եզրափակեց իր խօսքը, ակնարկելով Բեթղեհէմ բնակող քրիստոնեաներուն որոնք նուազող փոքրամասնութիւն են գերակշռող իսլամ այդ ֆաղափին մէջ, ըսելով, «Պահեցէ՛ք ձեր ներկայութիւնը եւ ձեր հայրերուն ժառանգութիւնը այստեղ ուր մեր Փրկիչը ծնաւ»: Պատարագին ներկայ գտնուեցան եկեղեցիներու պետեր եւ ներկայացուցիչներ: Ներկայ էր նաեւ Երուսաղէմի Պատրիարքը՝ Ամեն. Տ. Թորգոմ Արք. Մանուկեան, որուն կ'ընկերակցէին Տ. Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան եւ Տ. Աւետիս Արք. Իփրանեան: Քահանայապետը անպաշտօն այցելեց Քրիստոսի Ս. Մենդեան Այրը եւ իր անձնական աղօթքը ըրաւ: Ապա ֆաղափաւրական այցելութիւն մը տուաւ Պաղեստինեան Իշխանութեան, որմէ ետք ան այցելեց նաեւ Տէհէիսիս գաղթականաց վայրը եւ ապա վերադարձաւ Երուսաղէմ:

Հինգշաբթի, 23 Մարտ 2000, կէսօրին քահանայապետը այցելեց Իսրայէլի երկու կրօնապետներուն, երկրի նախագահին եւ ետտ Վաշէմ Յուշարօանին: Իսկ երեկոյեան Նորդը Տամի մէջ տեղի ունեցաւ միջ-կրօնական հանդիպում մը Պապին եւ հրեայ ու իսլամ կրօնապետներուն միջեւ ի ներկայութեան հրաւիրեալներու: Գործադրուեցաւ երաժշտական յատագիր մը հրեայ, իսլամ եւ քրիստոնեայ պատանիներու կողմէ: Առաջին խօսողը եղաւ հրեայ կրօնապետը Իսրայէլ Միր Լայ: Երկրորդ խօսողը եղաւ Իսլամ Շէյխը՝ Թայսիր Թամիմի: Երրորդ խօսողը եղաւ քահանայապետը Յովհաննէս-Պողոս Բ.:

Յայտագրի վերջաւորութեան յատուկ ամանի մէջ, Պապը ձիթենիի

Ժառ մը տնկեց ի նշան խաղաղութեան: Այս միջ-կրօնական հանդիպումին ներկայ եղան երուսաղէմի Պատրիարք Ամեն. Տ. Թորգոմ Արք. մանուկեանը եւ Տ. Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեանը: Ուրաք, 24 Մարտ 2000, Հռոմի քահանայապետը առաւօտեան Սուրբ Պատարագ մատուցանեց երանիներու լերան քացաստանին մէջ, Քորազին երկտասարդութեան համար: Կէսօրէ ետք հանդիպում ունեցաւ Իսրայէլի վարչապետին հետ: Շաբաթ, 25 Մարտ 2000, առաւօտեան քահանայապետը երուսաղէմէն մեկնեցաւ Նազարէթ քաղաքը եւ աղօթեց Աւետման այրին մէջ եւ ապա պատարագեց նոյնանուն եկեղեցւոյ մէջ: Կէսօրէ ետք այցելեց Գեթսեմանիի պարտէզի եկեղեցին: Իսկ երեկոյեան միջ-եկեղեցական հանդիպում ունեցաւ երուսաղէմի Յունաց Պատրիարքարանի դահլիճին մէջ, իրեն հասարակաց վայր ընտրուած բոլոր Պատրիարքարաններուն կողմէ, նկատի առած Յունաց Պատրիարք Թէոդորոսի եիւանդագին վիճակը: Այդ հանդիպման ներկայ եղան մեր Պատրիարքարանէն Պատրիարք Սրբազան Հայրը, Լուսարարապետ Նուրհան Եպս. Մանուկեան, Արիս Եպս. Շիրվանեան, Կիրեղ Եպս. Գարիկեան, Սեւան Եպս. Ղարիպեան, եւ Համբարձում Վրդ. Քէշիշեան:

Կիրակի, 26 Մարտ 2000, առաւօտեան, Նորին Սրբութիւն Յովհաննէս-Պօղոս Բ. Պապը այցելեց երուսաղէմի Իսլամ Մուֆթիին, ապա այցելեց երեսներուն Լացի Պատր: Նորին Սրբութիւնը բուրբ մը վրայ գրուած աղօթք մը գետեղեց պատի նեղին:

ԳԱՀԱՆԱԶԱՊԵՏԻ ԱԶՅԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ՍՐԲՈՑ ԾԱԿՈՐԵԱՆՑ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐ: Կիրակի, Մարտ 26ին, ժամը 10.45ին Լացի Պատեն վերադարձին, Նորին Սրբութիւնը այցելեց Հայոց Պատրիարքին, Սրբոց Ծակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ: Ինչպէս ամէն տեղ ուր Պապը այցելեց, ռստիկանութիւնը ամէն տեսակի ապահովութեան միջոցներ ձեռք առաւ: Եկեղեցւոյ գաւիթի մուտքին մետաղ ստուգող մեքենայ լարեցին, որուն ֆնտրեան եմբարկուեցան անոնք որոնք պիտի դիմաւորէին Պապը Ս. Ծակոբի Տաճարէն ներս: Եկեղեցւոյ գաւիթը շարուած էին ՀՅՄԻ եւ ՀՄԸՄԻ սկանտները: Իսկ եկեղեցիէն ներս ժողովուրդը անհամբեր կը սպասէր տեսնելու կաթոլիկ եկեղեցւոյ քահանայապետը: Ժառանգաւորաց Վարժարանի սաներ տաճարին մէջ կազմ ու պատրաստ կը սպասէին «Հրաշափառ»ով դիմաւորելու քահանայապետը: Վանքի մուտքին զինք դիմաւորեցին Պատրիարք Սրբազանն ու Լուսարարապետը Ս. Նուրհան Եպս. Մանուկեան: Սկստական յարգանքի յատուկ բարեւով եւ ծափողջոյններով եւ Սրբոց Ծակոբեանց Միաբանութեան Բափօրով Նորին Սրբութիւն Յովհաննէս-Պօղոս Բ. Պապը մուտք գործեց Սրբոց Ծակոբեանց Մայր Տաճար: Ժառանգաւորաց սաներու «Հրաշափառ» եւ «Ուրախ Լեր Ս. Եկեղեցի» շարականներու երգեցողութեամբ, Պապը առաջնորդուեցաւ Փոքր Ատեան եւ բազմեցաւ կեդրոնը դրուած բազկաթոռին վրայ: Պատրիարք Սրբազան Հայրը անցրեւնով իր բարիգալուստի խօսքին մէջ ըսաւ. «Զերդ Սրբութիւն, հանդիպեալս քեզի ողջունեց Զեք յանուն երուսաղէմի Հայ Պատրիարքութեան՝ Սրբոց Ծակոբեանց Մայր Տաճարէն ներս:

«Կանգնած ենք այն իսկ վայրին վրայ ուր շինուեցաւ հայկական առաջին եկեղեցին չորրորդ դարուն հայ ուխտաւորներու կողմէ: Այս տաճարը կառուցուած է երկու Սուրբ Յակոբներու դամբարաններուն վրայ: Առաջինը Սուրբ Յակոբոս Առաքեալն է, Յովհաննէս Աւետարանիչի եղբայրը, որ գլխատուեցաւ 44 բուին, որ եւ պաշտպան սուրբն է հայոց համար: Անոր գլուխը կը հանգչի Տաճարին հիւսիսային կողմը «Դիսաղիթ» կոչուած մատուռին մէջ: Երկրորդ Սուրբը Յակոբոս Տեառնեղբայրն է, որ եղած է առաջին եպիսկոպոսը Երուսաղէմի քրիստոնեաներուն: Անոր աճիւնները գետեղուած են տաճարի Աւագ Խորանին ներքեւ: Մենք կանգնած ենք սրբազան այդ վայրին մէջ, գոհութիւն տալու Աստուծոյ, Ձերդ Սրբութեան այս առաքելական ուղեւորութեան համար, մեր Տիրոջ Յիսուս Քրիստոսի հետներուն հետեւելով:

«Այստեղ պատշաճ է կրկնել Նաւում եւ Եսայի մարգարէներուն խօսքերը, որոնք կ'ըսեն. «Ահա արագընթաց են անտարբերին ռոտերը լեռներուն վրայ, որ խաղաղութիւն կ'աւետէ»: (Նաւում 1:15): Նաեւ՝ «Իբրեւ զի՝ գեղեցիկ են ի վերայ լեռանց ռոտ անտարանցի».

համարաւուն խաղաղութեան, իբրեւ անտարանցի բարութեան» (Եսայի 59:1): Եւ թէ «Ինչ գեղեցիկ են ռոտերը խաղաղութեան անտարանցիներուն եւ բարութեան անտարանցիներուն: (Հոսոմ. 10:15):

«Ձերդ Սրբութեան այս ուխտաւորութիւնը եւ այցելութիւնները կը հաստատեն Ձեր ունեցած հովուական մտահոգութիւնները ոչ միայն Սուրբ երկրի Քրիստոնեաներուն համար, այլ նաեւ բոլոր հրէական եւ իսլամական աւանդութիւններով ազգերուն հանդէպ,

որոնք կը տենչան մարդկային ընկերութեան խաղաղ գոյակցութեան, արժանապատուութեան, ապահովութեան եւ բարգաւաճութեան:

Արդարեւ. «Ի՜նչ գեղեցիկ են անտարանցի ռոտերը լեռներուն վրայ, որ խաղաղութեան անտարանցի կը ֆարոգէ» եւ եղբայրութիւնը մարդկութեան:

«Համայն հայ ազգը՝ ի Հայաստան եւ ի սփիւռս, կը յիշէ Ձեր սիրալիթ եւ եղբայրական հանդիպումները Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսին հետ, նաեւ հայ մշակոյթի ու հոգեւոր ժառանգութեան այն ցուցահանդէսը որ տեղի ունեցաւ Վատիկանի մէջ "Roma-Armenia" անուան տակ:

«Մեր Պատրիարքարանին մէջ եւս ունինք արժէքաւոր հաւաքածոյ մը մեր մշակոյթի եւ հոգեւոր ժառանգութեան, որուն մէկ մասը մշտապէս ցուցադրուած է այս տաճարին մէջ, մաս կազմելով մեր առօրեայ եկեղեցական պաշտամունքներուն, նաեւ ի գոհացումն ուխտաւորներու եւ այցելուներու հետաքրքրութեան եւ գոհունակութեան: Այդ բոլոր սրբազան իրերուն վրայ անպայման խաչի նշանը գծագրուած կը տեսնենք, իբրեւ կեդրոնական արտայայտութիւնը մեր քրիստոնէական հաւատքին եւ հայկական ինքնութեան:

«Այդ ինքնութիւնը մասամբ մը կը հաստատուի նաեւ հազարաւոր խաչքարերով որոնք կը գտնուին պատմական Հայաստանի լեռներուն, վանքերուն եւ գերեզմանատուներուն տարածքին վրայ: Այդ խաչքարերու մոմիւններէն կ'երեւին այս տաճարի արտաքին պատերուն վրայ եւս:

«Մեր Տիրոջ փրկարար խաչելութեան եւ յարութեան հանդէպ

նուիրումի ոգիով է որ կը խնդրենք Զերդ Սրբութենէն, ընդունիլ հայկական խաչքարի ճեղով եւ սատափով զարդարուած նուէր մը, Բեթղեհէմի տաղանդաւոր վարպետներու ձեռքով պատրաստուած:

«Հանեցէ՛ք ընդունիլ զայդ իրրեւ յուշարար Զերդ Սրբութեան հոգեւոր ուխտաւորութեան դէպի այս Սուրբ երկիրը, եւ իրրեւ նշան քրիստոնէական եւ եղբայրական այն Սիրոյն, զոր մենք բոլորս կը տածենք Զերդ Սրբութեան հանդէպ իրրեւ Հովիւ-բարի ըստ մեր Տիրոջ գնահատանքին:

«Նոյնպէս կը խնդրենք Զերդ Սրբութենէն որ նախ ընդունի՛ք Հոգեւոր նուէր մը եայ մանուկի մը կողմէ, որ կուգայ Միացեալ Նահանգներէն: Ան 12 Տարեկան աղջնակ մըն է՝ Թալին Գալպեան, զոր կը երաւիրենք ներկայացնելու իր աստուածատուր նուէրը, "Ave Maria" տաղը երգելով:»

Թալին Գալպեան մենք բացք "Ave Maria" ն գլուխը ծածկած շղարշով: Ապա մօտեցաւ եւ աշը համրութեց ֆահանայապետին: Պապը ի նշան գնահատութեան եւ սիրոյ՝ նակատր համրութեց պատանի Թալինին, ապա տուաւ իր պատգամը, ըսելով.

«Զերդ Ամենապատուութիւն, ինձ համար մեծ հաճոյք է այցելել ձեզ, ձեր իսկ քնակավայրին մէջ: 1996ին հաճոյքը ունեցայ հանդիպելու ձեզի Հռոմի մէջ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Ա. Կաթողիկոսի յիշատակելի այցելութեան առթիւ: Սրտանց կը կրկնեմ այն բառերը որ ըսի Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին. «Թող այս մեր հանդիպումին շնորհիւ եւ սիրելիութիւնը դառնայ ճրգոյ մթաստուեր վայրերը լուսաւորող, մինչեւ օրը լուսնայ, եւ արուսեակը ծագի ձեր սրտերում մէջ» (Բ. Պետրոս Ա. 19):

«Մեր այսօրուան հանդիպումը է նաեւ ուրիշ յառաջխաղաց քայլ մը, որ Տէրը շնորհած է մեզի ամրացնելու կապերը Կաթողիկ եկեղեցւոյ եւ Հայ Առաքելական եկեղեցւոյ միջեւ: Այս Յորեմիական Տարւոյն ընթացքին, երբ անելի եռանդուն կ'աղօթենք որ Տէրը մեզի շնորհէ միութեան պարգեւը, թող մեր բարեկամութիւնը ըլլայ քարճարացող աղօթք առ Աստուած, ինչպէս խունկ, ինչպէս երեկոյեան զոհի ճենճերը մատուցուած խաչին վրայ իր սիրելի Որդւոյն կողմէ:

«Զերդ Ամենապատուութիւն, այցելելով ձեր տունը, ինքզինքս կը զգամ իրրեւ եղբայր եղբայրներու միջեւ, որոնք միասին կը պայքարին կերտելու Քրիստոսի եկեղեցին: Շնորհակալ եմ ձեզմէ ձեր սիրալիր ընդունելութեան համար, եւ կը խնդրեմ Յարուցեալ Տիրոջմէն որ շնորհէ ձեզի, ձեր եղբայրութեան եւ Սուրբ երկրի մէջ քնակող Հայ Առաքելական եկեղեցւոյ հաւատացեալներուն քարգաւանճամ, ցնծութեան եւ խաղաղութեան պարգեւները:

Միաբանութեան անդամներու աջահամբոյրէն ետք, ֆահանայապետը հրաժեշտ տուաւ ժողովուրդին եւ Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան: Մեկնումի ճամբուն վրայ, Պապը օրհնեց բոլորը եւ իրեն բերուած երեսխաները:

Քահանայապետը ուղղակի մեկնեցաւ Ս. Յարութեան Տաճար եւ Սուրբ Պատարագ մատոյց Քրիստոսի Գերեզմանին վրայ: Պատարագին ներկայ գտնուեցան նաեւ Պատրիարք Սրբազան Հայրը, Տ. Թորգոմ Արք. Մանուկեան, Լուսարարապետ Նուրհան Եպս. Մանուկեան, Կիրիւղ Եպս. Գաբրիէան, Սեւան Եպս. Դարիպեան, Մամուլէ Մ. Վրդ. Աղոյեան, եւ Համբարձում Վրդ. Բէշիշեան:

Երեկոյան 6:30ին Քահանայապետը մեկնեցաւ դէպի Հռոմ: Ողջերթի համար Թէլ Աւիվի օդակայան կը գտնուէին ի շարս այլ եկեղեցական պետերու եւ ներկայացուցիչներու, Պատրիարք Սրբազան Հայրը եւ Հայր Սամուէլ Աղոյեան:

Ահա այսպէս, Երուսաղէմ քաղաքը եւ քրիստոնեաներ ապրեցան ցնծութեան օրեր Հռոմի Կաթոլիկ

եկեղեցւոյ քահանայապետին՝ Յովհաննէս-Պօղոս Բ. Պապին օրհնաբեր այցելութեան առթիւ: Կը յուսամք եւ կ'աղօթենք որ Քրիստոսի ծննդեան աւետիսին բերած սիրոյ, խաղաղութեան եւ արդարութեան պատգամը կը ծաղկի, մարդոց սրտերուն եւ հոգիներուն մէջ ստեղծելով համակեցութեան եւ եղբայրասիրութեան մթնոլորտ մը քրիստոսակոխ այս Սուրբ Երկրին մէջ եւ աշխարհի բոլոր ծագերուն:

ՍԱՄՈՒԷԼ Ծ. ՎՐԴ. ԱՂՈՅԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԽՈՐԱՆՔ

Քրիստոսի Ծննդեան 2000 ամեակին առիթով, շնորհաւորանքի գիրքը եւ հեռագրեր առաւուցան Հոգեւոր ու Կառավարական պետերուն եւ Առաջնորդներուն, որոնց շնորհաւորագիրերը ստացած է Պատրիարք Սրբազան Հայրը:-

- Ամենայն Հայոց Հայրապետ, Նորին Ա. Օծութիւն Տ. Տ. Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին.

- Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Վեհափառ Հայրապետ, Ն. Ա. Օ. Տ. Տ. Արամ Ա. Կաթողիկոսին.

- Հռոմէական Կաթոլիկ եկեղեցւոյ Քահանայապետին՝ Նորին Սրբութիւն Յովհաննէս Պօղոս Բ. Պապին.

- Մոսկուայի եւ Խուսիոյ Օրթոտոքս եկեղեցւոյ Ամեն. Տ. Ալէքսէյ Բ. Սրբազան Պատրիարքին.

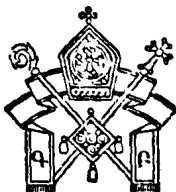
- Թուրքիոյ Հայոց Ամեն. Տ. Մեսրոպ Բ. Մաթաֆեան Սրբազան Պատրիարքին.

- Յորդանանի Վսեմ. Ապտուլահ Բ. Թագաւորին.

- Գալուստ Կիլիկիական Հիմնարկութեան Նախագահ Տէր. Միխայէլ Եսայեանին.

- Թեմակալ Առաջնորդներուն, Պետական եւ Ազգային Հաստատութեանց ղեկավարներուն.

ՇԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ
ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ Ս. ԷՋՄԻԱՇԻՆ

SUPREME PATRIARCH
CATHOLICOS
OF ALL ARMENIANS
MOTHER SEE OF HOLY ETCHMIADZIN

Թիվ 2338

14 Դեկտեմբերի 1999 թ.

ԱՄԵՆԱՊԱՍԻԿ
S. ԹՈՐՈՐՈՍ ԱՐԶԵՊԻՍԿՈՍՈՍ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ
ԵՐՈՒՍԱԴԵՍԻ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐԺ
Երուսաղեմ, Իսրայել

Ամենապատիվ Պատրիարք

Տիրոջ 2000 թվականի արշալույսն է բացվել աշխարհի վրա՝ Աստվածիայտնությամբ փառապալակ և հուսառատ: Աշխարհը ևս մեկ անգամ՝ երկուհազարերորդ անգամ ունկնդիր է «Փառքի բարձունս Աստուծոյ, և յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն» հրեշտակածայն ավետիսին: Երկուհազարերորդ անգամ Բեթլեհեմյան պայծառ աստղը մարդկությանը կոչում է դէպի փրկարար մտորդ Մարդացյալ Աստծո: Երկուհազարերորդ անգամ «Ծնաւ զմեզ վերստին ի յոյսն կենդանի» նորածին Մանուկ Աստվածորդին՝ բարի սպասումների ու երջանիկ ակնկալիքների նոր շողեր սփռելով մեր Մայր Եկեղեցու բոլոր զավակների հոգիներում:

Հավատքով ու լավատեսությամբ լեցուն մեր ժողովրդի հետ, որպէս Հայոց Հայրապետ նվիրական իղծեր ունենք Միածնաեջ հոգևոր մեր ծննդավայրը շնն ու պայծառ, բարեկարգ ու նորոգ տեսնելու՝ աշխարհասփյուռ համայն հայությունը ի հոգևոր միավորող, համընդհանուր ջանքերով ու ներդրումով ազգային նպատակներ իրագործելու և ժողովուրդների մեծ ու համերաշխ ընտանիքում մեր ստեղծարար կյանքը շարունակելու:

Նորածին Մանկան սնարի առջեւ մեր հոգու՝ սրտաբուխ աղոթքն է, որ Պարգևատուն Բարյաց խաղաղություն և օրհնություն բաշխի աշխարհի բոլոր հորիզոններին և ճշմարտության Հոգին առ և միշտ հաստատի մեր մեջ, ազգային մեր կյանքից ներս առաջնորդելով մեր ժողովրդին միաբանության, արարումի ու բարօրության բաղձալի հանգրվան ի կատարումն հայրենակերտումի և եկեղեցաշինության մեր իղծերի:

Հրաշափառ Սուրբ Ծննդյան առիթով անդրանիկ այս օրհնությամբ Հայրապետական մեր ողջույնն ու սերն ենք հղում Ձեզ, Ամենապատիվ սիրելի Պատրիարք, Սուրբ Աթոռիդ ուխտապահ միաբաններին ու հավատավոր մեր բոլոր զաւուկներին և մաղթում երկնապարգև ամենայն բարիք ու արևշատ բազում տարիներ շարունակելու Ձեր նվիրական առաքելությունն ի պայծառություն Երուսաղեմի հնավանդ Պատրիարքության:

Հավատում ենք, որ հրեշտակածայն «զի ծնաւ ձեզ այսօր Փրկիչ» բարի ավետիսով հոգեմորոգ, սիրո միությանը և համերաշխ գործակցությամբ պայծառ պիտի պահենք Առաքելական մեր Մայր Եկեղեցին, բարեշնն ու անվործանք մեր Հայրենիքը, և հավիտենության միտված մեր ժողովրդի անշեղ, անվարան ընթացքը դէպի լուսաշող Հայոց զաւիթը:

Քրիստոս ծնաւ եւ յայտնեցաւ
 Ձեզ և մեզ մեծ աւետիս:

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՐԱՆ ՄԵԾԻՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿՈՅ

ԱՆՏԻՈՒՍ - ԼԵՐԱՆՆԱ

Թի. 349/99

Անթիլիաս. Ս. ՄՃուկ, 2000

Ամենապատիւ
Տ. Թորգոմ Արքեպսկ. Մանուկեան
Պատրիարք Հայոց Երուսաղէմի
Երուսաղէմ

Fax: (00972-2) 624 862

Սիրեցեալ եղբայր ի Քրիստոս.

Քրիստոնեայ աշխարհը դէմ յանդիման կը գտնուի եզակի համգրուանի մը: Յոյսի ու ցնծութեան ալիքներ կ'ողողեն մեր կեանքը ամենուրեք: Պիտի դիմա-
ւորենք Երրորդ Հազարամեակը մեր հաւատքի պատմութեան:

Մարդկային պատմութեան այս դարձակետային համգրուանին ամէն բանէ առաջ գոհութիւն ու փառք կու տանք Աստուծոյ, որ արժանի ըրաւ մեզ բոլորս ապրելու այս անմախքաց ու անկրկնելի օրերը մեր կեանքին:

Թուանշամային իմաստով, 2000-ը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ բնական շարունա-
կութիւնը 1999 թուականին: 2000-ը, սակայն, որպէս առաջին համգրուանը դէպի
նոր հազարամեակ մը առաջնորդող երկա՜ր ընթացքի մը, պէ՛տք է տարբեր ըլլայ
նախորդներէն: Քրիստոնէութիւնը յետադարձ ակնարկով մը պէտք է ջննարկումի
եմթարկէ անցնող հազարամեակի իր պատմութիւնը: Հոն շա՛տ սխալներ կան,
զորս պէ՛տք է սրբագել: Քրիստոնեան պէտք է մաքրէ իր կեանքը իր հաւատքին
հետ խորք համեմատող կենսընթացներէ, պէտք է գործէ Աւետանական սկզբ-
բուններով. եւ այն ատեն միայն՝ կը լոնն թնդանթները, կը յարգուին մարդկային
իրաւունքները ու «յաշխարհի խաղաղութիւն եւ ի մարդկի հաճութիւն» կը տիրէ:

Ահա այս հաւատով ու յոյսով եւ մանաւանդ այս գիտակից յամոնառու-
թեամբ պէտք է դիմաւորէ նաեւ հայ ժողովուրդը 2000-ամեակը մեր Փրկչին
Յիսուսի Քրիստոսի մարդեղութեան:

Երրորդ Հազարամեակի սեմին կը շնորհաւորենք Ձերդ Ամենապատուութիւնը
Նոր Տարուան եւ Ս. ՄՃուկդի տօնին առթիւ: Թող 2000 թուականը նորանոր բա-
րիկներով հարստացնէ Երուսաղէմի Պատրիարքութիւնը՝ Սրբոց Յակոբեանց ձխտ-
եալ Միաբանութեամբ, ի ծառայութիւն մեր եկեղեցւոյ ու մեր ժողովուրդին:

Եղբայրական սիրոյ ողջունի

Արքեպիսկոպոս

ԱՐԱՄ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ՄԵԾԻՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿՈՅ

SECRETARIAT OF STATE

N. 467.100

From the Vatican, 17 January 2000

Your Beatitude,

The Holy Father was pleased to receive your kind Christmas greetings and has asked me to express in his name his deep gratitude at this time of shared thanksgiving and praise.

"To us a child is born, to us a son is given" (Is 9:6). In God's Wisdom these words of the Prophet Isaiah, which prefigure the mystery of the Incarnation, anticipated the words of the heavenly hosts over Bethlehem, when they sang the glory of God on Christmas night.

Christmas commemorates the birth of Christ and *the mystery of our divine adoption*, and it is for all Christians a holy feast, since we recognize in it the mark of the thrice-holy God in his infinite and merciful goodness. Down the centuries, Christians have followed the eternal light of *the Word made flesh*. The promise that the Saviour, Christ the Lord, would come into our world was fulfilled in Mary (cf. Lk 2:11); we can therefore proclaim the Good News of Salvation.

For centuries, up to the celebration of this year of grace of the Great Jubilee of the Incarnation, the symbolic gesture of opening the Holy Door of Saint Peter's Basilica on Christmas Night expresses fidelity to divine love and the desire of Christians to set out on a path of deeper conversion. In contemplating Christ, the Door of our salvation, the Door of life, the Door of peace, many of the faithful cross this threshold as they place their trust in Him who "reflects the glory of God" (Heb 1:3), our eternal hope.

His Beatitude Torkom Manoogian
Armenian Patriarch of Jerusalem
St James Monastery
P. O. Box 1235
91141 Jerusalem

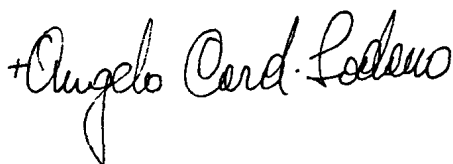
digitised by

A.R.A.R.@

United in prayer let us ask the Saviour to take away the sin which undermines his will that we be one and to help us to proclaim together the praise of God, the Father, the Son and the Holy Spirit.

In expressing the sentiments of His Holiness Pope John Paul II, I wish to assure Your Beatitude of my own fraternal esteem and good wishes.

Sincerely yours in Christ,

A handwritten signature in black ink, reading "Angelo Card. Sodano". The signature is written in a cursive, flowing style. The first part "Angelo" is written with a large, decorative initial 'A'. The second part "Card. Sodano" is written in a more compact, cursive script.

Secretary of State

Патриарх Московский и всея Руси

119034 Москва, Чистый пер. 5

ЕГО БЛАЖЕНСТВУ,
БЛАЖЕННЕЙШЕМУ ТОРКОМУ Ц,
АРМЯНСКОМУ ПАТРИАРХУ ИЕРУСАЛИМА

ВАШЕ БЛАЖЕНСТВО !

В эти святые и высокаторжественные дни преславного Юбилея Воплощения Сына Божия мы вновь сподобляемся сквозь глубину веков духовно прозревать великую и неизреченную тайну Божественной Любви к роду человеческому. Две тысячи лет назад в тишине благословенной ночи Христова Рождества, из богоприимного вифлеемского вертепа воссияла нам божественная заря *времени благоприятного*, заря нового и приснотекущего *дня нашего спасения* (2 Кор. 6,2). На небесах наступление этой новой эпохи было встречено ликованием Ангелов, воспевавших: *Слава в вышних Богу и на земли мир, в человецех благоволение* (Лк.2,13-14). Подражая воинству небесному, и мы ныне составляем сонмы ликующих, славя Бога в вышних, воздаем хвалу Ему на земле и благодарим Его за человеколюбное ниспослание нам Божественного мира - Христа, своим преславным Рождеством освятившего и придавшего вечный непреходящий смысл всему течению истории человечества.

С тех пор вот уже двадцать столетий Святая Церковь *благовествует день от дне спасение Бога нашего* (Пс. 95,2). Укрепляемая Духом Святым, украшенная подвигом добрым многочисленных угодников Христовых, она и до ныне продолжает неустанно доносить до нас возвещенную от Ангела вифлеемским пастырям *великую радость о рождении Спасителя, Который есть Христос Господь* (Лк.2,10-11).

В духе этой вечной и нестареющей радости и любви о Господе сердечно поздравляю Вас с вхождением в Юбилейный год 2000-летия пришествия в мир нашего Спасителя. Явившийся нам Источник жизни да обновит жизнь Вашу и продолжит в крепости на многие лета *к преуспеянию в деле Господнем* (1 Кор.15,58).

С любовью о Христе родившемся

ПАТРИАРХ МОСКОВСКИЙ И ВСЕЯ РУСИ

Рождество Христово
1999/2000 г.
Москва

ՊԱՏՐԻԱՐԳՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ

«... է- զննել բնութամբ ըստ է կռուել քեզեզ-բեռն
Հաճեցաւ բնակել ի մէջ եւ նորագործ Լսորաժաղէ-
ճարդարադէտէ-լ լիբիէր երկն աբար:»

Ե.Ա.Տ. ԹՈՐԳՈՍԲ

ԸՆՈՐՀԱԶՈՐՊ ՊԱՏՐԻԱՐԳ
ՀԱՅ ԵՐՈՒՍԱԼԵՄԻ

ՍՈՒՐԻ ԾՆՈՒՆԴ 2000

Ամենապարի Պարիսար Հայր.

Երբորդ Հազարամեակի յուսարացին, շնորհակալութեան սրացանք Ձերդ Ամենապարութեան շնորհատրական գրութիւնը մեր Տիրոջ եւ Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի Սուրբ Ծննդեան, Աստուածայայտութեան եւ Սկրպութեան փոներուն եւ Ամանորի առթիւ:

Դանիել Վարուժանի անան, Մեք եւս կ'աղօթենք եւ կ'ը մաղթենք որ հիմէն երաժ ըլլանք նորոգում-ժ, եւ Բանբնէկերորդ դարուն՝ մեր ժողովորդի յուսագեղ ապագային դիմենք նոր արշալոյսի փնայականով: Կը հաւատանք, որ Երկնաւոր Ծարարապետը կ'ը վերանորոգէ մեր ժողովորդի հոգեւոր կեանքը այն չափով, որ մեր ժողովորդը իր եկեղեցական եւ հասարակական կեանքին մէջ փեղ կ'ը բանայ Աստուածորդոյն բնակութեան:

Անցնապէս եւ յանուն Մեր միաբան հայրերուն, հոգեւոր դասուն, Պոպոս, գաւառներուն եւ Կոտլէի հայ համայնքներուն, կու գանք շնորհատրել Ձերդ Ամենապարութեան եւ Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան Նոր Տարին ու Սուրբ Ծնունդը, մաղթելով միաժամանակ առողջութիւն, Աստուածային առաջնորդութիւն եւ իմաստութիւն Ձեր իովուսպետական յոյժ ծանր եւ պարասիսանապոյ առաքելութեան մէջ, Աստուծոյ մեծագոյն փառքին, մերազն ժողովորդին հոգեւոր շինութեան եւ միխրարութեան համար:

ՔՐԻՍՏՈՍ ԾՆԱԲ ԵՒ ՅԱՅՏՆԵՑԱԲ:

ՈՐԴԻՔ ՄԱՐԴԱՆՆ ՕՐՀՆԾՅԷՔ ՁԻ ՎԱՄՆ ՄԵՐ ՄԱՐՄՆԱՅԱԲ:

Ողբունի եղբայրական սիրոյ եւ
աղօթակցութեան ի Քրիստոս,

ՄԵՍՐՈՊ ՊԱՏՐԻԱՐԳ
ՀԱՅՈՑ ԿԱՊԱՍՈՅ

FUNDACAO CALOUSTE GULBENKIAN

Serviço das Comunidades Arménias

His Beatitude Torkom II MANOOGIAN
Armenian Patriarch of Jerusalem

On this occasion of the New Year and our Christmas, please accept our wishes for the best of health, peace and every success in your apostolic mission.

With best regards,

Dr. Zaven Yeghavian
Director
351 21 782 3114

The Visit of Pope John-Paul II, to the Saints James'
Armenian Cathedral Jerusalem.

Sunday 26 March 2000

Your Holiness, it is a pleasure and a privilege to welcome you in the name of the Armenian Patriarchate of Jerusalem to the Cathedral of the two Saints Jameses.

We are standing on the very site, where the first Armenian Church was built in Jerusalem in the Fourth Century, by the early Armenian pilgrims.

This church is erected over the resting place of the head of St. James, THE MAJOR, the brother of Saint John the Evangelist, who was beheaded and martyred in the year 44, and is considered today the patron saint of Armenians.

The second Saint James is the Brother of the Lord, THE LESSOR who was appointed as the first presiding Bishop of Christians in Jerusalem. His relics are buried under the Main Altar of this Cathedral, where we stand to thank the Lord for the apostolic pilgrimage of your Holiness, along the footsteps of our Lord Jesus Christ.

And it is so befitting to repeat with the prophets Nahum and Isaiah: "Behold upon the mountains the feet of him, the messenger of good tidings, who proclaims peace". (Nahum 1:15) And also: "How beautiful upon the mountains are the feet of him, who brings the good tidings" (Isaiah 52:7), and "Who preaches the gospel of peace" (Romans 10:15).

The Pilgrimage and the visits of Your Holiness are affirmation of your pastoral concern, not only for Christians of the Holy Land, but also for all nations with Hebraic and Islamic traditions, who steadfastly aspire for human society's peaceful co-existence, dignity, security and prosperity.

Indeed, "How beautiful upon the mountains are the feet of him, who preaches the gospel of peace" and the brotherhood of mankind.

The whole Armenian nation in Armenia and in the diaspora remembers the cordial and brotherly meetings of the Catholicos of All Armenians with Your Holiness, and especially the magnificent joint exhibition in the Vatican, of the Armenian cultural and spiritual heritage, combined in the logo Roma-Armenia.

In our Patriarchate also we have valuable collection of our cultural and spiritual heritage, a portion of which is exposed in this Cathedral, as part of our daily worship, as well as for the edification of the pilgrims and visitors. All have a cross hidden somewhere in their design to reflect the centrality of our Christian faith to our Armenian identity.

And part of that identity has been affirmed by the thousands of Armenian stone-crosses, the Khatch-Kars, in the mountains, monasteries and cemeteries of historic Armenia, samples of which can be also seen on the outside walls of this Cathedral.

It is in that spirit of devotion to the saving crucifixion and resurrection of our Lord that we ask Your Holiness to accept an Armenian Khatchkar adorned in mother-of-pearl and crafted by the hands of our talented artists of Bethlehem.

May it remind Your Holiness of your spiritual pilgrimage to the Holy Land, and of the Christian brotherly love we all harbour for you as the Good-Shepherd of our Lord.

But first, we ask Your Holiness to also accept a spiritual gift, to be given by an Armenian child who has come from the United States.

We invite the twelve years old Taleen Kalbian to present her God-given gift, and sing "Ave Maria"

-And we ask Your Holiness to bless us all.

Patriarch Torkom Manoogian

**Pope John-Paul II
visits the St. James Armenian Cathedral,
26 March 2000,
and delivered the following message:**

Your Beatitude,

It gives me great pleasure to visit your own residence, after having had the joy of meeting you in Rome on the occasion of the memorable visit of His Holiness Karekin the First in December 1996. I cordially repeat the words I spoke at that time to the Catholicos Patriarch of All Armenians: " May the grace and cordiality of our meeting become like ' a lamp shining in a dark place, until the day dawns and the morning star rises in your hearts' (cf. 2 Pet 1:19)".

Our meeting today is yet another step forward which the Lord has granted us for the strengthening of ties between the Catholic Church and the Armenian Apostolic Church. In this Jubilee Year when we pray more intensely that the Lord will grant us the gift of unity, may our friendship be like a prayer rising up to the Father like incense, like the fragrance of the evening sacrifice offered on the Cross by his beloved Son.

Your Beatitude, in visiting your home I feel like a brother in the midst of brothers who together are striving to build up the Church of Christ. I thank you for your gracious welcome, and I ask the Risen Lord to grant to you and to all the clergy and faithful of the Armenian Apostolic Church in the Holy Land his gifts of prosperity, joy and peace.

ԿՐՈՆԱԿԱՆ

ԻԳՆԱՏԻՈՍ ԵՊՍԻ ՄԵԿԵՈՒԹԻՒՆ ՂՈՒԿ.

Գլուխ ԺԶ 1-Յ1

1.- Յիսուս ըսաւ իր աշակերտներուն. - Հարուստ մարդ մը տնտես մը ունէր. ամբաստանեցին զինք իբրեւ թէ անոր ինչքերը կը վատնէր:

Ճիշտ ժամանակին, կարգաւ խօսուեցան այս առակները: Առաջինը Հորմէն իջնելն ու մոլորեալ ոչխարին ետէն երթալը: Կորսուած դրամը փնտռել և գտնել: Յետոյ ինքզինքը զոհ և պատարագ մատուցել, անառակի դարձին համար: Թէեւ սկզբնապէս, ստուերական ձևով Աբրահամով ցոյց տրուեցաւ այս խորհուրդը, սակայն խորհուրդը կատարուեցաւ Քրիստոսի պատարագուելով: Այս պատուին արժանի ըլլալով, հրեշտակները նախանձաբեկ եղան մեր մարդկային բնութեան: Մարդկային մեր բնութիւնը այսքան խնամակալութեամբ ժողովեց, արդարացուց, ապա եկեղեցին իբրեւ տուն շինեց և այս տան տնտեսներ նշանակեց, ըստ սպասաւորութեան իւրաքանչիւր աստիճանի: Արդարեւ ամէն ոք տնտես է, մեծ կամ փոքր շնորհի արժանացած ըլլալով: Մեծ և առաջին սպասաւորութիւնը առաքելներուն է: Ըստ այնմ, այն որ գրաւ Աստուած եկեղեցւոյ մէջ այս են. - “նախ առաքելները. երկրորդ մարգարէները. երրորդ վարդապետները.” Կորն. 12.28 : Ուրեմն առաքելները առակին գլխաւոր դերակատարները ըլլալով, կ’ըսէ աշակերտներուն “ Հարուստ մարդ մը տնտես մը ունէր”: Արդ՝ անոնք էին որ ամէն տեսակ շնորհ և բոլոր գործերու մատակարարութիւնը ընդունեցին Քրիստոսէ և անուամբ յիշատակուած են աւետարաններու մէջ: Մարդիկ մեզ այսպէս կ’ընդունին, իբրեւ Քրիստոսի պաշտօնեայ և Աստուծոյ խորհուրդներուն հաղարպետ: Արդ՝ Հարց է հաղարպետներու միջև թէ ո՞վ հաւատարիմ կը գտնուի. Հռոմ. 10.15 : Դարձեալ, “բարի են, գեղեցիկ են խաղաղութեան աւետարանիչներուն զալուստը.” 1 կորնթ. 4.1: Որովհետեւ այսչափ առատացաւ Ս. Հոգւոյն շնորհները անոնց վրայ, ուստի կարեւոր էր որ պահէին պատուիրանները, իրենցմով ալ ամէնքը: Ահա, ինքզինք կը ներկայացնէ իբրեւ մեծատուն, քիչ մը առաջ զուարակ՝ զենուելու, պատարագուելու պատրաստ: Մեծատուն մարդ, Աստուածութիւնը այրացեալ է, այսինքն հզօր, որովհետեւ երբեք չի տկարանար, նաև մեծատուն՝ որովհետեւ մեծութիւնը էութեամբ ունի և ոչ թէ ուրիշէն ստանալով: Ստեղծեց երկինքն ու երկիրը և հաստատեց աշխարհը իբրեւ զանձնորդ առատ տուն: Ի լրման ժամանակի, եկաւ, նորոգեց եկեղեցին և մարդը այնտեղ տնտես նշանակեց: Հոգեւոր շնորհ վատահեցաւ անոր: Բոլոր ստացուածքներուն իշխանութեան կամ զօրութեան որոնք վատահեցան անոր, ատոնց տնտես նշանակեց: Ճիշտ սահմանում է տնտես կոչումը, որովհետեւ տնտեսը իրեն սեպակաւ բան մը չունի, այլ տիրող կողմէ իրեն վատահեցուածները միայն, ուստի և պարտաւոր է ըստ տուողի կամքին, սոսկ մատակարարել:

Այսպէս են նաև մարդիկ, իրենք իրենցմէ բան մը չունին, այլ միայն, այն որ տրուած է կամ վստահուած է իրենց, պարտաւոր են ըստ պարզեւտունին, Աստուծոյ կամքին, զանոնք բարւոք գործածել, որպէսզի փոքրերուն հաւատարիմ ըլլալով, մեծերուն արժանի ըլլան: Ըստ որում կը յիշէք քանքարներու առակը, ծոյլին զլացաւ:

Դարձեալ, ո՞վ է հաւատարիմ և իմաստուն տնտեսը որուն տէրը նշանակեց վերակացու իր ծառաներուն վրայ: Աշխատասէրը երանելի է: Եթէ չարանայ ու ծառ. ները հարուածէ, եղկելի է և թշուառական: Բարիներն ու չարերը կը ճշդուին. կամ վախի հետեւանքով, կամ ալ բարին գործելով, մեծատան կամքը կը կատարեն: Այս առակաւ իրաւացի փրկութեան հնարքները կը ներկայացնէ: Չար եղողը չըլլայ որ անյուսուլթեամբ կորսուի. այլ մեռնելէն առաջ, ժամանակ ունենալով, զԱստուծոյ փնտռէ բարեգործելով: Մեկնութիւնը այսպէս է - անառակին դարձմամբ, Հօրը կամքին քաղցրութիւնը ցոյց տուաւ. բայց այս պատճառ պէտք չէ ըլլայ ծովութեան և անհոգութեան, զի կը յիշուի նաև պարզեւտուի հանդէպ անիրաւ գտնուելու պարագան: Զայն ծառայ կ'անուանէ որուն շնորհաց ժամանակին որդի կոչած էր: Ենթադրեալ մէկ անգամ է, ամէն ատեն շնորհ չի կրնար ըլլալ: Ենթադրեալ, գործերու քննութիւն կ'սկսի: Արդարութեամբ հատուցում՝ ի գալստեան տեառն: Յարութեան ժամանակ ստուգութեամբ հաշիւ տալ և ողորմութեամբ հատուցում ստանալ: Այս առակով, իր գալուստէն և դատելէն առաջ, կ'զգուշացնէ անիրաւներուն անիրաւութիւնը:

1.- Ամբաստանեցին զինք, իբրեւ թէ անոր ինչքերը կը վատնէր: Որո՞նք են արդեօք ամբաստանողները: Ուէ մէկուն ընթացքը դիտնալու համար ամբաստանողներու կարօտ է, այն որ անբերելոյքը կը տեսնէ, միտքերը կը կարդայ: Թէև նա բնութեամբ ամենատես է, սակայն երկայնամիտ, համբերող է, յանցաւորներուն ատեն մը կը ներէ: Մարդիկ կարճամիտ ըլլալով, տեսնելով չարը որ կը յափշտակէ, տնանկները կը նեղէ, զազարելի գործեր կ'ընէ անբարշտութեամբ, այնպիսիներէն ձանձրացած, ձեռքերը երկինք բարձրացնելով կը բողբոջեն Աստուծոյ. ըստ այնմ գրուած է - “անոնք որոնք զրկուած են թող ազադակեն. ձեր հնձողներուն բողբոջները ելան առ Աստուծոյ.” Յակ. 5.4 : Հրեշտակներն ալ երկրի վրայ պահապան նշանակուեցան. երբ տեսնեն ամբարիշտներուն զարշ գործերը, տաղտկացնալ, կ'ամբաստանեն Աստուծոյ. ըստ այնմ “Բարկութիւն արտաբերեալ Տեառն իբրեւ զհօր ձորալիբ պարանոցաթաղ յորդեցցէ”. այսինքն, Աստուծոյ բարկութիւնը կը շողայ իբրեւ հօր, կը յորդի հեղեղի նման ձորերը լեցնելով մինչև կոկորդ. Ես. 30.29 : “Աստուծոյ բարկութիւնը պիտի յայտնուի, մարդոց ամբարշտութեան և անիրաւութեան վրայ”. Հռոմ.1.18 : Դարձեալ, “եթէ Աստուծոյ մեծութեամբ քաղցրութիւնը և համբերութեամբ ներողամտութիւնը արհամարհես, չե՞ս դիտար թէ ասոնք քեզ ապաշխարութեան կը հրաւիրեն. սակայն արտիդ խստութեան և անզիղ ընթացքիդ համար, Աստուծոյ արդար դատաւորութեան օրը բարկութիւն պիտի դանձնես.” Հռոմ. 2.4:

Սուրբ դրոց մէջ այսպիսի օրինակներ շատ են որոնք Աստուծոյ ներդրամտութիւնը կը ցուցնեն նաև սպառնալիքի սաստ և պատիժ: Ներելը գիտնալով Հանդերձ, բարկութիւնն ալ չանտեսեցին, այն աստիճան որ ամբաստանեցին: Այս պատճառաւ ալ

2.- Կանչեց զինք և ըսաւ անոր, “Ի՞նչ կը լսեմ քու մասիդ, մատակարարութեանդ Հաշիւները տու՛ր. ասկէ ետք չես կրնար ինչքերս տնտեսել”:

Մարդկային գործառնութեան ձևով կը բացատրէ, իբրև թէ լսեց և տակաւին կասկածներ ունի և քննութեամբ կուզէ ստուգել: Հարկաւ այս խօսքերով կը պահանջէ կամ կը խրատէ մեզ որ առանց քննութեան, ի զուր տեղ ունէ մէկը չի դատենք: Անոր Հաւաստի քննութիւնը արքայութեան մեջ սահմանուած է երբ մեր խօսքերն ու գործերը մեզ Հետ գերեզման մտած են, պարտ է մեզ Հաշիւ տալ: Չես կրնար տեսնալ ըլլալ այլևս, կ'ըսէ, անօրէն գտնուելուն Համար: Ինչ որ ստացանք Աստուծմէ, մեծ զգուշութեամբ պէտք է Հատուցանենք, առանց խառնակութեան, չարութեան: Իսկ անօրէնն ու մեղաւորը, որ Հոգեւորի կամ մարմնաւորի մատակարար եղած էր, պաշտօնին մէջ չկրնար մնալ, որպէսզի Աստուածային գանձերը չի վատնէ:

3.- Տնտեսը ըսաւ ինքնիրեն. “Ի՞նչ պիտի ընեմ, քանի որ տէրս տնտեսութիւնը կ'առնէ ինձմէ, (այսինքն կեանքը կ'առնէ), աշխատիլ չեմ կրնար” : Ներելու ժամանակ չի կայ, անօրէնութեան ժանգը անկէ քերելով պիտի յայտնուի առաքինութեան գործերէ դատարկութեամբ ու պիտի արտաքսուի: Յաւիտեանական կեանքին մօտեցած, ամէն ինչ կը փակուի մարդոց Համար : Անշուշտ լրբութեամբ պաղատողը ողորմութիւն չի գտներ. ոչ մեծատունը ստացաւ ոչ ալ յիմար կոյսերը որոնց ճրագներուն իւղը պակսած էր: Սա տակաւին ողջ ըլլալով, գիտցաւ թէ ժամանակ չունէր աշխատելու, իսկ երթալիք աշխարհին մէջ ալ ողորմութիւն պիտի չգտնէր: Ուստի

4. - “Գիտեմ ինչ պիտի ընեմ, որպէսզի երբ տնտեսութենէ Հեռացուիմ, մարդիկ իրենց տունը ընդունին զիս”:

Մէկ մէկ կանչեց իր տիրոջ պարտապանները, առաջինին ըսաւ. - “Ո՞րքան կը պարտիս տիրոջս”:

“ Հարիւր տակաւ ձէթ,՝ պատասխանեց անիկա: Տնտեսը ըսաւ. - դուն որքա՞ն կը պարտիս: “Հարիւր քոռ ցորեն” պատասխանեց: Ահաւասիկ մուրհակդ, նստէ և դրէ ութսուն:

Առակը յստակօրէն ցոյց կուտայ թէ այն ինչ որ ազահութեամբ ժողուած էր, փութաց սփռելու և աղքատներուն բաժնիլու, արտասուքով և խոստովանութեամբ Աստուծոյ առջև իյնալու և Հառաչանքով թողութիւն խնդրելու: Անհրաժեշտ է զգոյշ ըլլալ և ճիշտ մեկնել: Մարդկային բնութիւնը, մարդը ինքը, փոքր աշխարհ մըն է. այդ աշխարհին մէջ արարչին կողմէ միտքը տնտես դրուեցաւ. ուրեմն Հոգին և մարմինը Աստուծոյ պարտապան են:

Միտքը իշխանություն ուղղվել և կառավարող ըլլալով ասոնց, առաւել ևս յանցաւոր է Աստուծոյ առջև: Որքան շատ լինի Հեշտասիրութիւնը, որքան շատ Հակում ունենայ մեր բնութիւնը դէպի աշխարհ, այնքան աւելի անփոյթ կը գտնուի Աստուծոյ գաղտնաստանի սպառնալիքին: Այլ խօսքով պարտքերուն մուրհակը հոգւոյն և մարմնոյն ձեռքը չի տար որպէսզի ապաշխարութեամբ պատեն: Այլ այն տեսեսիւն նմանութեամբ, ծառայակից հոգիին և մարմնին կը Հարուածէ, ուտելով, ըմպելով և անառականալով: Իսկ երբ տէրը կանչէ զինք, տեսեսութեան Հաշիւը պահանջելով, այն ատեն անհնարին տաղնապի կը մատուցի: Յանկութիւնը, որով Հեշտանալով կը ծուլանար, ցամքած կամ վերցուած է: Ապականած որովայնը այլևս ճաշ կամ ըմպելի չընդունիր: Պոռնկական դէմքէ գրաւուած, ցանկութեան եռանդը սպառած է, ատոնք բոլորը շղթայի նման զինք կապած կը քաշէին: Մեծագին զգեստներու, արծաթի և ոսկիի սէր չկայ այլևս. գաղբած է փառասիրութիւնն ու նախանձը: Ժամն է յիշուած բոլորը լքելու և ճանապարհորդուելու ուրիշ աշխարհ: Տանջանքներուն երկիւղը կը տրտմեցնեն զինք: Այն որ ամէն ատեն ցանկութեան փստէն բռնկած էր, ատկէ պակսելով հոգիի մը մարմնին կը յանձնէ պարտքերուն մուրհակները, գուցէ Հնարաւոր ըլլայ այդ բեռներէն թեթեւալ և ազատիլ խղճահարութենէ: Նախ հոգին, ի՞նչ են մեղքերուն Հաշիւը, պարտքը: Առանց մարմնի գործակցութեան, միայն հոգիէն անցնող մեղքերը, կիսով կը ներուին:

Ապա մարմինը. “դուն ի՞նչ պարտքեր ունիս”: Սա ամէն տեսակ չարութիւն մարմնով գործեց. սա ևս պակաս շնորհի կ’արժանանայ, զի մարմինը միշտ մեղքի Հետ շաղուած է, աւելի կը Հեշտանայ գարշ ցանկութեամբ. մարմնով մեղանչողը կամակոր մտքով յանցանք կը գործէ, վասնզի կրնար արգիլել, բայց չկրցաւ կամ չուզեց, Հապա յօժարութեամբ, օրէնքները արհամարհելով, կորստական մեղքերու ետեւէ եղաւ:

Ի՞նչ կը նշանակեն պարտքերուն ձէթ և ցորեն ըլլալը: Իմաստը փնտռենք: Երեքովի ճամբուն վրայ, աւազակներուն ձեռքը ինկած ճամբորդը, ձէթով և զինիով բժշկուեցաւ որոնք խորհուրդն են մկրտութեան օծումին և կենդանարար արեան որով փրկուեցանք: Ատոր նման և Հոս, մեղանչած մարդը, աւազակին շնորհներէն և մարմնին և արեան Հաղորդութենէն ետք, պարտապան մնաց: Այն որ ազաւթեամբ Հաւաքած էր, կարօտեալներուն բաժնելով, զղջման և պաղատանքներուն Հետեանքով, թողութեան ժամանակ, օծման և մկրտութեան դէմ պարտական մնալուն Համար, կէսով քաւութիւն կ’ստանայ: Իսկ տէրունական մարմնին դէմ լրբութեամբ մեղանչելով, անարժանօրէն Հաղորդուելէն ետք, զղջալով, սակաւ թողութիւն կ’ստանայ: Շատ ծանր մեղք է Քրիստոսի մարմնին և արեան դէմ մեղանչել: Առաքեալին Համաձայն, “մարդ իր անձը պէտք է փորձէ և ապա միայն այդ Հացէն ճաշակէ և բաժակէն ըմպէ. զի ով որ անարժանութեամբ ուտէ և ըմպէ, պարտապան պիտի մնայ Տիրոջ մարմնին և արեան:

Ով որ Մովսէսի դրած օրէնքները արհամարհեց, ժողովուրդը զայն քարով, անողորմ դատաստանաւ սպաննեց: Ապա ուրեմն ՝որքան աւելի սաստիկ պատժի արժանի են անարժանութեամբ Հաղորդուողները, զի շնորհաց սուրբ Հոգին թշնամանցին՝:

1 Կորնթ.11.27 : Ծանր վնաս և անսահման յանցանք ըլլալով Հանդերձ, չմոռնա՞ք Աստուծոյ մարդասիրութիւնը որպէսզի անյուսուլթեամբ ընդ միշտ կորստեան չմատուիրէք: Պէտք է յուսալ. թէ և պարտքերը ծանրածանր են և ապաշխարութեան ժամանակը աւարտած:

8.- Տէրը գովեց անիրաւ տնտեսը, որովհետեւ իմաստութեամբ գործած էր: Բեռներու ծանրութիւնը մեր գլուխէն վեր ըլլալով, ի՞նչպէս գովելի կըլլայ տնտեսը: Թողութեան շտեմարանակետը Աստուած է, ինք է որ կը զօրացնէ շնորհիւ առատութիւնը. թէ և տնտեսը արդարացուելիք բան մը չունի, Աստուծոյ ժառանգաւոր ըլլալու, բայց մէջքէն կտրուելով, ոտքը, ձեռքը կապուած, արտաքին խաւարին չէ Հանուած: Թէ տնտեսը ի՞նչպէս կը փրկուի, աստիկա միայն Տէրը գիտէ, ինք որ այս առակը յօրինեց: Ի զուր տեղը չպատմեց այս առակը, այսպիսիներուն ալ քաւութիւն տալուն Համար, կը գովէ անիրաւութեան տնտեսը զի իմաստութեամբ գործեց:

8.- Զի որդիք աշխարհիս այսորիկ իմաստնագոյնք են քան զորդիս լուսոյ յազգս իւրեանց. այսինքն, այս աշխարհի որդիները աւելի ճարպիկ են իրենց նմաններուն Հանդէպ, քան լոյսի որդիները:

Փրկութեան Համար Հնարք գտնողները աւելի իմաստուն են քան թէ անոնք որոնց փոյթ չէ փրկութիւնը: Լուսոյ որդիները, Հրեշտակներն են անախտ ըլլալուն Համար: Բայց թէ մարդիկ ի՞նչպէս աւելի իմաստուն կրնան ըլլալ քան Հրեշտակները: Յայտնի է թէ մարդիկ օտարանալով Աստուծմէ և կորսնցնելով իրենց նախնի փառքը, Հնարք գտան ապաշխարելով, զԱստուած փնտռելու և մօտենալու Աստուծոյ: Գիտցան թէ մեղքն ու յանցանքը կ'օտարացնեն, իսկ արդարութիւնը կը մօտեցնէ: Խոտորեալ ճանապարհէն ետ դարձան: Իսկ Հրեշտակներու դասակցութիւններէն վրիպողներն ու շեղելով վար ինկածները բնաւ չվերադարձան, այլ աւելի անմտացան չարութեամբ: Սատանան Աստուածամարտ եղաւ: Խարբալեց մարդը որ Աստուծոյ պատկերին Համաձայն ստեղծուած էր, խաբելով ապստամբեցուց և Հաւանեցուց իր անօրէնութեան գործակից ըլլալու: Զարասիրութեամբ, անօրէնութեամբ, մեր բնութիւնը ապականեց, մինչև որ Աստուած զինք պատժեց: Իմանալի բնութեան, տանջողական Հուր պատրաստեց: Եթէ անկումէն ետք սատանան զղշար և Հնազանդէր Աստուծոյ, այնպիսի տանջանք չէր պատրաստուէր անոր: Դասականագութեանէն դուրս ինկաւ, փառքի տեղը կորսնցուց, սակայն անապական և անմահ բնութիւն ունէր և ասոնք իր անկումով չվերցուեցան: Այս է անոնց անիմաստութիւնը և մեր իմաստութիւնը:

ԶԱՍՏՈՒՆԱԾ փնտռեցինք, դէպի մեր արարիչն ու Հայրը դարձանք, խնամք գտանք և թողութեան Հասանք: Այս պատճառաւ կ'ըսէ. - Այս աշխարհիս որդիները աւելի իմաստուն են, քան լոյսի որդիները:

9.- Յիսուս աւելցուց. "ես կ'ըսեմ ձեզի, բարեկամներ պատրաստեցէք ձեզի անիրաւութեան դրամով, որպէսզի երբ գայ օրը և ան պակսի, բարեկամները ձեզ ընդունին յաւիտենական յարկերու տակ:" Դրամը անիրաւութիւն կոչել, դրամի բնութեան Համար է, այլ ստացողին մտադրութեան Համար. ով որ չար է բնութեամբ, բարի չի կրնար ըլլալ. իսկ անոնք որ դրամը բարւոք կը մատակարարեն, երկնքի ժառանգութիւնը անով կ'ստանան: Զայն չար կոչել, աչքը չար կոչելուն կը նմանի, այսինքն դուք որ չար էք: Աստուծոյ պատուիրանները մտիկ ընողները իմաստուն են, բարեկամներ կ'ունենան, այսինքն բարի գործեր կ'ընեն ցնդելի և կորստական արծաթով: Աղքատներու միջոցաւ զԳրիստոս կը գտնեն: Այս աշխարհէն մեկնելով, գործելու փարելութիւնը կ'աւարտի, որովհետև ոչ թէ գործելու այլ Հատուցման ժամանակն է: Փոխ չենք կրնար ստանալ ուէ մէկէն ոչ ալ ողորմութիւն գտնել, քանզի դատաստանի օր է և ոչ ողորմութեան: Հոս, այս աշխարհին մէջ սահմանուած է որ, տաժանաբար մեր Հաւաքած ինչքերը, այնտեղ անվնասելի օթաբաններուն մէջ, զգուշութեամբ դնենք: Այս պատճառաւ ալ - "վաճառեցէք ձեր ինչքերը և ողորմութիւն տուէ՛ք" ըսուած է, չհինցող դանձ պատրաստեցէք երկնքի մէջ: Հոս անիրաւութեամբ շահուած մամոնայով, ձեզ բարեկամներ պատրաստեցէք: Որպէսզի երբ այժմ երեցողները դադրին և յաւիտենութեան ժամանակը գայ, մեզ այնտեղ ընդունին: Ահա նաև այն որ ըսուած է. - "անօթի էի, ինծի կերակուր տուիք, ծարաւ էի և արբուցիք, մերկ էի և հագուեցուցիք: Այս առաւելութիւնը Աստուծոյ խնամակալութեան նշանն է, զի ցնդելի նիւթը որ աշխարհինն է և աշխարհին կը մնայ, բայց մեզի Համար բարիքներու պատճառ կ'ըլլայ:

10.- Ով որ սակաւին Հաւատարիմ է, շատին մէջ ալ Հաւատարիմ է: Ով որ քիչին մէջ անհաւատարիմ է, շատին մէջ ալ անհաւատարիմ է: Այս ալ ըսուած է անոնց Համար որոնք շատ ինչքեր չունին և կ'ակնկալին որ դատաստանին օրը իրենց վարձը չի վրացուի: Բայց պէտք է գիտնալ թէ ամէն ոք իր ունեցածով կը փորձուի, քիչ ունեցողներն ալ կրնան չարանալ շատ ունեցողին նման: Եթէ անարգ նիւթին սիրով կապուի մէկը ազահւոթեան ախտով, Հարստութիւնը աւելնալով, կը զօրանան նաև խաւարեցուցիչ ախտերը: Նիւթը անարգ է, Հոսանուտ, այսինքն ունեցողին ձեռքէն շուտով կը կորսուի, անոր պատճառաւ պատժապարտ կը գտնուինք, ատիկա երկնային դանձերէն կրնայ զրկել մեզ: Մի խաբուիք, անիրաւները Աստուծոյ արքայութիւնը չեն կրնար ժառանգել:

11.- Եթէ դուք հաւատարիմ չեղաք անիրաւութեան դրամին հանդէպ, իսկական բարիքները ո՞վ պիտի վստահի ձեզի:

Եթէ այս փոքրն ու ապականացուն չկրցան փոխարինել մեծն ու անապականը ձեռք ձգելու համար, մերժուին գալիք փառքէն, որովհետեւ չփափաքեցան ստանալ զայն. այդ է, յաւիտենական կեանքն է ճշմարիտն ու անլուծանելին: Անիրաւ է մամոնան երբ զայն ստացողը անհաւատարիմ ըլլայ. հաւատացեալ մարդը իր ամբողջ ունեցածը միայն ինք չի վայելիր, այլ Աստուածային գանձերուն սպասաւոր կարգուած ըլլալուն համար, պարգևատուին կամքին համաձայն կը սփռէ. կը բաժնէ կարիքաւորներուն, որպէսզի անոր բարեգործութիւնը մնայ միշտ և այս աշխարհէ մեկնելէն ետք, յաւիտենական երանութիւնը ժառանգէ:

12.- Եթէ հաւատարիմ չեղաք ուրիշներու ինչքերուն, ձեր սեփականը ո՞վ պիտի տայ ձեզի: Ամէն ինչ որ աշխարհինն է, մերը չէ, ոչ միայն որովհետեւ ցնդելի է այլ մեզի ժառանգ տրուած չէ: Մեզի իբրեւ սեպհականութիւն տրուեցաւ, դրախտի անմահ տունկերու վայելչութիւնը, Հոն անլոյծ կենդանութեամբ միշտ մնալու համար, առանց հինաւուր կամ տկարութեան: Օձին խաբէութիւնը և անոր հանդէպ մեր հնազանդութիւնը պատճառ եղան որ դատապարտութեան այս օտարոտի վայրը իյնանք, սահմանափակ ժամանակով և ոչ թէ մշտնջենապէս, յոյս, ակնկալութիւն ունենալով միշտ այնտեղ վերադառնալու, "որ մարդու աչք չտեսաւ և ականջներ չսեցին և որ Տէրը պատրաստեց սկիզբէն, բոլոր զինք սիրողներուն համար" Ա.Կորնթ. 2.9 :

15.- Դուք էք որ իբրեւ արդար ձեր անձերը կը ցուցադրէք մարդոց առջև, բայց Աստուած գիտէ ձեր սիրտը: Աստուծոյ օրէնքն այնպէս է որ ցուցամոլութեան և փառք վաստակելու համար բարեգործութիւն չընենք, որովհետեւ Աստուծոյ համար չէ ըրածնիս, այլ մարդոց տեսութեան համար: Ոչ միայն չարութեան, այլ կեղծաւոր վարքի համար ալ հաշիւ պիտի տանք:

15.- Ինչ որ բարձր է մարդոց գնահատանքով, պիղծ է Աստուծոյ առջև: Այս ալ նման է անոր որ կ'ըսէ. – մի գատէք, ինչ չափով որ դատէք, այդ չափով ալ պիտի դատուիք: Ոչ թէ ուղիղ դատելը արգիլեց, այլ սաստեց անոնց որոնք զերանով խաւարեալ էին և անոնք որոնք չիւղ ունէին աչքերուն մէջ, դառն դատիչ կ'իրեւէին: Օրինակ, Աստուծոյ առջև պիղծ են անոնք որոնք միշտ հնարքներ կը խորհին, մարդոցմէ պատիւ ընդունելու համար: Մարդոցմէ փառք կը փնտռէք, փառքը որ միայն Աստուծոյ յատուկ է, այդ չէք փնտռիր:

Մարդոցմէ պատուելուած արդարներ և հիանալի մարդիկ շատ կան, անոնց պատիւը չի պղտիկնար Աստուծոյ առջև: Զի ինքն իսկ լսաւ – “ չեաւս դուիւր կառուցուած քաղաքը չի կրնար թաքչիլ, լոյսը ամանի տակ չի դրուիլ”: Այսուամենայնիւ յայտնի է թէ Աստուծոյ առջև պիղծ են լսուած է անոնց Համար որոնք ինքզինքնուն Համար փառք կ’որոտան: Ապա կ’սկսի ցոյց տալ թէ օրինաց սահմանը վերջացաւ:

16.- Օրէնքն ու մարգարէները կը Հասնին մինչև ՅովՀաննէս. անկէ ասդին, Աստուծոյ արքայութիւնը կը քարոզուի և ամէն մարդ կը ջանայ բռնի ուժով մտնել:

Եթէ ՅովՀաննէսի մկրտութեամբ օրէնքներուն պատուէրը դադրեցաւ, ուրեմն յայտնի է թէ օրէնսդիրը ինք եկաւ, ոչ թէ օրէնքը եղծանելու ալլ աւարտելու: ՈրովՀետե օրէնքը միայն, չկրցաւ մարդիկը արդարացնել, փրկել, իսկ Բրիտոսս ձրի թողութեամբ, շնորհով արդարացուց, աւարտելով օրինաց պատուէրը: Սակայն առանց ճիգի, աւետարանին շնորհը ամէն ատեն չարդարացներ և մեզ Աստուծոյ չընծայի: Օրէնքը մինչև ՅովՀաննէս էր, յետոյ դադրեցաւ որովՀետե աւետարանը քարոզուեցաւ, բայց աւետարանը օրէնքին դէմ կամ Հակառակ չէ: Այս իսկ պատճառաւ կը յտակացնէ Հետեալը պատգամելով. – Հաստատուն մարմինները որոնք իրենց էութեամբ կը կարծուին մշտնջենաւոր ըլլալ, դիւրին է որ եղծանին, քան թէ օրէնքներէն ու մարգարէներէն փոքրիկ կէտ մը անդամ փոխուին կամ անկատար մնան: Կը պատուէ օրէնքները որոնց Համաձայն տեղի կ’ունենան ամուսնական կապերը, ատոնցմէ դուրս մարմնական յարաբերութիւն, չնալ կը նշանակէ:

19.- Հարուստ մարդ մը կար, կը Հագնէր բեհեզ ու ծիրանի և ամէն օր ճոխ խնջոյքներ կը սարքէր: Ղազարոս անուհով աղքատ մըն ալ, մարմինը վէրքերով ծածկուած, կը պառկէր անոր դռան առջև: Կը ցանկար կշտանալ Հարուստին սեղանէն ինկած փշրանքներով շունները կուգային և անոր վէրքերը կը լզէին:

Ոմանք այնպէս կարծեցին թէ առակը ըստ էութեան յարութեան մասին կը խօսի, թէ մեծատունը տազնապալից պիտի տանջուի, իսկ Ղազարոս երանութեան մէջ պիտի ըլլայ: Կ’ըսեն նաև թէ ամէնքին յարութիւն առնելէն ետք է դատաստանն ու Հատուցումը: Այս ըսողները Հոսեա՞ն, Հմտածեցին թէ մեծատունը կը խնդրէր Աբրահամ նահապետէն որպէսզի Ղազարոսը զրկէ իր եղբայրներուն զգուշացնելու որպէսզի անոնք ևս տանջանքի այս վայրը չի գան: Աբրահամի պատասխանն ալ ահա, “մարգարէները ունին, թող սորվին անոնցմէ”: Առակը տրուած է իբրև օրինակ:

Օրինակները երբեմն առնուած են անշուէնէն, ինչպէս սերմանելիքները որոնք ակօսներուն մէջ կը սերմանուին: Երբեմն կենդանական աշխարհէն, ինչպէս ծովը ձգուած ուռկան: Երբեմն ալ մարդկային կեանքէ, օրինակ, մշակներուն տրուած այգին և ուրիշ շատ օրինակներ: Այս առակն ալ պատահած դէպքէ վերցուած օրինակ է, այս աշխարհէն մեկնելիքներուն ուսուցանելու համար: Առակներուն շարքը պահելով, Հետեւեալ պատկերը կ'ունենանք. նախ եկաւ կորուսեալ ոչխարին համար, կորուսեալ դրամին համար. ապա իբրև զուարակ պատարագուելու, մեր անառակացեալ բնութեան փրկութեան համար: Անոնց փրկեց պատարագուելով, զանոնք տնտես կը նշանակէ: Ասոնցմէ, արդարութեան ընթացք կամ անիրաւութեան ճանապարհէն ընթացողներ, կը կանչէ որպէսզի հաշիւ տան: Զգլացողները կը գովէ, կան՝ առանց փրկութեան հնարք գտնելու մեկնողներ: Այդպիսիններուն պատահելիք վտանգը գիտցնելու համար մեծատան առակը կը պատմէ: Մի գուցէ չարերը չկարծեն թէ Աստուած համբերող ըլլալուն, կրնան արհամարհել և թէ երկնային դատաստան կամ հատուցում չկայ: Երանի տուաւ աղքատներուն, իր անուան համար հալածողներուն. եղկելի համարեց հարուստները ըսելով - "վայ ձեզ մեծատանցդ, զի այս կեանքով չափուեցաւ ձեր մխիթարութիւնը: Վշտացեալներուն երանութիւնը, ցոփակեացներուն կամ փափկացեալներուն սպառնալիքները, Ղազարոսի և մեծատան մահուընէն վերջ կը պատահին: Զարմանալիօրէն յօժարամիտ են մարդիկ, երկցողներու հանդէպ առաւելագոյն ցանկութիւն կը ցուցաբերեն քան թէ աներևոյթներուն: Այդ օրերուն հրեաներու իշխաններն ու քահանայապետները ճոխութեամբ կ'ապրէին: Անոնց կողքին կային և թշուառներ, ահա թէ ինչու Ղազարի և մեծատան առակը պատմեց. որպէսզի աղքատները չտարակուսին նեղութեան մէջ, միւսներն ալ փառքի և ճոխութեան մէջ չի դուարճանան, ասոնք Ղազարոսի հանգստեամբ մխիթարուին, այն միւսներն ալ հարուստներուն տանջանքներով խրատուին: Բարեպաշտութեան խրատ կուտայ, չըլլայ որ մեծատունները ծուլանան և աղքատները վհատին: Ահա, մեծատունը ամէն ինչ առատութեամբ ունէր, չքեղ հագուստներ, առատ ու համազամ կերակուր. ամէն կողմէ բարեկամներ կ'այցելէին. բայց աղքատներ բնաւ սեղանակից չէին իրեն: Այս բոլորին դէմ կը պատկերուի Ղազարոսի կացութիւնը, իր տրամութեամբ: Աստուծոյ գործերը անիմանալի են. անժողկալներուն փարթամութիւն կուտայ որպէսզի աւելորդներէն աղքատներուն բաժին հասնի և վարճ ստանան երկնքի մէջ: Ոմանց ալ աղքատ ստեղծեց որպէսզի մեծատուններու բարեգործելու առիթ ըլլայ, ապականացու ինչքերու փոխարէն անապականը ստանալով: Բայց եթէ Հեշտափրկութեամբ և ազահոութեամբ իրենց նմաններուն հետ միայն դուարճանան, հանգրժեալ կեանքին մէջ զանոնք անպատասխան պիտի թողու, արդարութեամբ պատժելով: Աղքատները միւս կողմէ, եթէ գոհացող ըլլան, հանգստեան կեանքին մէջ փառքի պիտի արժանանան, արգարներուն տրուելիք հատուցմամբ, յաւիտեանական մխիթարութեամբ: Եթէ մտածմամբ մշտ մեծութեան ցանկան, տրտնջան, հատուցման օրը պարգևներէն պիտի զրկուին:

Այս առակով, մեծատան տմարդի վարքը կը տեսնենք իսկ աղքատին ալ հաստատակամութիւնը: Հարուստը չի խոնարհեցաւ աղքատին վիշտը ամոքելու, կենդանիները միայն ողորմելով վերքերը կը լիզէին: Աղքատն ալ իր նեղութեան մէջ չի մեղանչեց, այլ միշտ յուսալից էր:

22.- Մեռաւ աղքատը և հրեշտակները տարին զինք Աբրահամի գոգը: Դադրեցան նեղութիւնները, եկաւ հանգիստը. վերջացան տրամականները, ժամանեց մխիթարութիւնը: Վերքերը վերցան, ընդունեց անապական կեանք: Շուններէն ետք, հրեշտակներու սպասաւորութիւն: Հարուստի ապարանքին դրան մօտ նստողը, նահապետին զիրկը նստաւ: Այս մասին Յովհան Ոսկեբերան ընդարձակօրէն գրած է:

Մեծատունն ալ մեռաւ և թաղուեցաւ: Ասոր հեշտալի բայց աստեղական փափկութիւնը անցաւ: Աշխարհի մէջ ունեցածը, աշխարհին մնաց: Ուրախութիւն, հագուստներու վայելչութիւն, համադամ կերակուրներու հեշտութիւն, ամէնքն ալ եղծուեցան, վիշտն ու նեղութիւնները բազմացան: Յաճախակի այցելուները, բարեկամները, դժուարութեամբ հաւաքած հարստութիւնը, այնքան օգնեցին իրեն որ մարմինը պատուով գերեզման դրին:

Իսկ աղքատը չթաղուեցաւ անգամ. կենդանութեան իսկ իրմով մէկը չզբաղեցաւ. ո՞վ էր որ մեռնելէն ետք պիտի թաղէր մարմինը. այնպէս ալ անթաղ մնաց:

23.- Դժոխքի չարչարանքներուն մէջ աչքերը վեր բարձրացուց և հեռուէն տեսաւ Աբրահամը և քովը Ղազարոսը:

Շատեր կան որ կը տարակուսին այն մասին թէ արդարութեան համաձայն, արդարները հատուցում չեն ստանար և յարութենէն առաջ, մեղաւորները չեն տանջուիր: Ըստ առաքելին, աւետիսը չէին ընդունած, “ամէնքը թէ և լաւ վկայութիւն ունէին իրենց հաւատքին մասին, սակայն չվայելեցին խոստումը, որովհետեւ Աստուած աւելի լաւ բախտ վերապահած էր մեզի, անոնք առանց մեզի, պիտի չհասնէին կատարելութեան.” Եբր.11. 39: Հաստատապէս գիտենք թէ օր սահմանուած է ամէնքն ալ արդարութեամբ դատելու համար: Տէրունական մահուամբ մահը լուծուեցաւ և դժոխքը բացուեցաւ, արգելիալները արձակուեցան զի ամէնքը դժոխքին մէջ արգելափակուած էին: Անշուշտ արդարներ կային, սակայն առանց դառնուելի գեներան կամ պատարագելուին, որով աղամական դատակնիքը կը պատուէր, ոեւէ մէկը չազատեցաւ դժոխքէն: Այս աշխարհը անէծքով ժառանգեցինք, ուր չարերն ու բարիները միասին կը բնակին. այստեղ մեր դատապարտութեան վայրն է, արդարներն ու մեղաւորները իրարմէ չեն բաժնուած. դժոխքն ալ այդպէս պէտք է եղած ըլլայ, ուր արդարներն ու մեղաւորները արգիլուելով փակուեցան, առաջին մարդուն անհնազանդութեան հետեանքով:

Այստեղ ոմանք դեւերէն բռնուելով կը չարչարուին, բայց անզգայացեալ, չեն գիտեր թէ ապականութեան մէջ են: Ոմանք նոյնիսկ մարմնով ալ կը չարչարուին ինչպէս այն կարկամեալը որուն սատանան տասնըութ տարի կապած էր. կամ այն միւսը որուն կը զարնէր դեւը և կը փրփրեցնէր: Բայց սուրբերը, արդարները զանոնք կը հալածէին. դեւերը չեն համարձակիր անոնց մօտենալ, ուէ տեղ թափուր չէ Աստուծոյ և իր օգնականութենէն. ըստ այնմ, “եթէ երկինք ելլեմ, Հոն ես. եթէ դժոխք իջնեմ, երկնքի նման մօտ ես”: Արդարներու Հոգիները Աստուծոյ ձեռքին մէջ են, չարը չի կրնար մօտենալ անոնց: Հրեշտակներու բանակները, երկիւղածներուն շուրջն են. ինչպէս երկրի վրայ Եղիսէի մօտ տեսանք 4 Թագ.6.17: Դժոխքի պարագային ալ նոյնը պէտք է ըլլայ, որովհետև

24.- Աղքատը մեռնելէն ետք, Հրեշտակները բերին զայն Աբրահամի մօտ. իսկ Հարուստը դեւերէն տանջուելով կը տագնապէր, վտանգի մէջ ըլլալով կ’աղաղակէր. – “Հայր Աբրահամ, Ղազարոսը զրկէ որ մատին ծայրը թաթխէ Զուրի մէջ և գայ լեզուս զովացնէ, որովհետև կը պապակիմ բոցերու այս տապին մէջ: “Դժոխքին մէջ այրիչ կրակ չկայ. կրակը պահուած է դեւերուն և անոնց Հետեղներուն: Նեղութեան տագնապը որ կը կրէին ամբարիշտներու Հոգիները դեւերէն, կրակի ձևով ներկայացուած է: Ղազարի մատին ծայրը Զուրի մէջ թաթխելը, լեզուն զովացնելը թերեւս կը նշանակէ Ղազարոսը զրկել որպէսզի դեւերը քիչ մը հալածէ: Ինչո՞ւ աղքատին անունը, ամէն տեղ յիշեց, իսկ Հարուստին անունը չի յիշեր: Որովհետև թերեւս Հին սուրբերէն կամ արդարներէն մէկուն անուամբ կը կոչուէր, որպէսզի Հարուստը բարիին անունով չի յիշուի: Կամ ալ մօտը կեցած և զինք լսողներէն մին Հարուստին անուամբ կը կոչուէր, որպէսզի խռովութիւն չըլլայ, թիւրմամացութեան հետեանքով: Հիմա հետեւինք Աբրահամի վճռին որ լի է արարութեամբ:

25.- Որդեակ, յիշէ որ դուն կեանքիդ մէջ ունեցար երջանկութիւնդ, իսկ Ղազարոս՝ իր չարչարանքները: Հիմա ինք Հոս կը մխիթարուի և դուն այդտեղ կը պապակիս:

Ողորմութեան չափը Աստուծոյ սահմանուած է. որքան ալ որ մեղքի մէջ խրած ըլլայ մէկը, բայց ճշմարտապէս զղջայ, Աստուած զայն կ’արդարացնէ: Ապա թէ ոչ մեր մեղքերը մեզ հետ գերեզման կը մտնեն, այնուհետև ուրեմն դժոխքի տառապանք, այն ատեն արտասուքով թողութիւն չի կրնար ըլլալ: Այս պատճառաւ ալ Աբրահամ որ շատ ողորմած էր, անոր Հանդէպ անողորմ գտնուեցաւ: Սողոմոններուն գթալով կը խնամարկէր, կը խնդրէր Աստուծոյ որ ներէ անոնց. սակայն այստեղ դատաւորութեամբ կը խօսի և արդարութեամբ կը դատէ: “Կեանքիդ մէջ մխիթարութիւնդ ստացար, կ’ըսէ. Ղազարոս ալ չարչարուեցաւ”: Ագահօրէն Հարստութիւն Հաւաքեցիր, շուայտանալու և փափկանալու համար. չի հաճեցար երբեք կարօտեալներուն օգնել: Սորվեցուցիր որ վշտացեալներուն պէտք չէ խնամարկել:

30.- Ոչ, հայր Աբրահամ, եթէ մէկը երթայ անոնց մեռելներու աշխարհէն, կ'ապաշխարեն:

Երբ ի մարմնի էր, առասպել կը կարծէր մարգարէներուն խօսքերը, զի հարստութեան սէրը և այլ հեշտութիւններ կապած էին զինք: Բայց մարմնէն բաժնուելով, ախտերու բռնութենէն զերծ ըլլալով, զգաստանալով այն կիրքերէն որոնցմէ չարաչար կը տանջուէր դեւերէն, կը կարծէր թէ այս ամէնքի մասին եթէ լսեն մեռելներու աշխարհէն վերադարձած մէկէ մը, պիտի հաւատան ու ապաշխարեն, զերծ մնալով դաւիք վտանգէն: Աբրահամ զիտէր թէ մարգարէներուն քարոզներն ու խօսքերը աւելի հաւատարիմ են քան մեռելներէն յարութիւն առած մէկու մը խօսքերը, ուստի կը յաւելու. -

31.- Եթէ Մովսէսին ու մարգարէներուն չանսացին, մեռելներէն յարութիւն առնողին ալ պիտի չի հաւատան: Ի՞նչպէս պիտի հաւատային մեռելներէն յարութիւն առնողին, այնքան անհաւատութեամբ և աշխարհի ցանկութեամբ վարակուած էին որ մարգարէներու խօսքերուն մտիկ չէին ընէր. սուրբ խօսքերը անկարելի համարելով: Մեռելներէն յարութիւն առած մարդը ինչ որ ալ խօսի, ոեւէ մարդու խօսքեր պիտի ըլլան: Իսկ մարգարէներու խօսքերը Ս. Հոգիէն ներշնչուած էին, ըլլալով Աստուծոյ պատգամաւորները, անկէ առնելով կ'արտայայտուէին, որպէսզի մարդիկ գիշերի տանջանքներուն երկիւղը ունենան և պիտանի ըլլան: Բայց ասոնք ոչ միայն զիղջ, ապաշտանք չի յայտնեցին, այլ անարգանքով և չարաբանքով զանոնք մեղացուցին: Ինչպէս որ նոյն ինքը Տէրը ըսաւ. - «Ժառանգը զրկեց որպէսզի այգիին պտուղէն առնեն, բայց անոնք ծառանքը բռնելով սպաննեցին, ոճանց ալ անարգանքով ետ զրկեցին: Արդ՝ երբ մարգարէներուն այսպէս հատուցանեցին, մեռելներէն վերադարձողի՞ն պիտի լսեն. նոյն բանը պիտի չընեն՝ յարութիւն առնողին: Արդ՝ որովհետեւ այդ հարուստը յամառելով պնդեց, Աբրահամ պատասխանեց. - Եթէ մարգարէներուն չանսացին, մեռելներու աշխարհէն վերադարձողին ալ մտիկ պիտի չընեն: Որպէսզի ոեւէ մէկը չկարծէ թէ այդ հարուստ մարդուն ըսածին և պնդումներուն մէջ ճշմարտութեան նշոյլ մը կայ, յիշենք թէ միւս Ղազարոսը որ չորեքօրեայ մեռած էր, մեռելներէն յարութիւն առնել տուաւ, կորզեց զայն դժոխքէն, իրենց միջև կանգնեցուց ողջնցած, որպէսզի անոնց խօսի, պատգամէ, անոնք ալ հաւատան, ապաշխարեն որպէսզի կ'ուստեան չի դատապարտուին: Հարուստ մարդուն եղբայրները, այսինքն քահանայապետները և ժողովրդեան ծերերը խորհեցան յարութիւն տուողին սպաննել, զՅիսուս որ Ղազարոսին յարութիւն առնել տուաւ: Ուրեմն այսքան ժպիւրհ ու լիբը եղան, վայրենամիտ. շարունակեցին իրենց անհաւատութիւնը, այս պատճառաւ ալ ըսաւ աշակերտներուն. -

Ահա նա այստեղ կը մխիթարուի և դուռն Հոն կը պապակիս: Այս առիթով յիշենք մարգարէին յայտնատեսութիւնը որ կ'ըսէ. - "վայ ձեզ որ անուղիղ միջոցներով շահեր կ'ապահովէք ձեր տան համար, ձեր բոյնը բարձր տեղ կառուցելու, փախչելու համար չար մարդոց ձեռքերէն" Ամբ. 2.9: Վայ անոնց որ յոռի ցանկութիւններու ետեւէ ըլլալով, վախճանին և դժնդակ պատժին մասին չեն մտածեր, զի ահա նեղեալին ընդարձակ հանգստութիւն և ցոփակեացին անբերելի տանջանքներ: Այս պարագան առաքեալն ալ կը հաստատէ զրելով. - "Աստուծոյ արդարութեամբ, չարչարանք պիտի փոխադարձուի անոնց որոնք ձեզ կը չարչարեն. իսկ ձեզի, տառապեալներուդ պիտի տրուի Հանգիստ մեզի Հետ." 2 Թեա. 1.7:

26.- Դեռ աւելին, ձեր և մեր միջև հսկայ անդունդ մը կայ, եթէ ուզեն այստեղէն ձեր կողմը անցնիլ, չեն կրնար և ոչ ալ ձեր կողմէն այս կողմ կարելի է անցնիլ:

Ոչ ոք կասկած թող ունենայ այս մասին. որովհետեւ նոյն քաղաքին մէջ ևս կարելի է տեսնել դահի վրայ ծուլացողներ, շուրջներին ալ սպասաւորներ. ուրիշներ ալ կապանքներու և արգելարաններու մէջ: Իր անձին փրկութեան վերաբերմամբ անյոյս ըլլալով, հարուստը մարդասիրաբար կ'սկսի մտածել իր ազգականներուն մասին, որոնց առնչութեամբ կը հայցէ.

27.- Կ'աղաչեմ քեզ Հայր Աբրահամ, Ղազարը զրկէ Հօրս տունը ուր Հինգ եղբայրներ ունիմ. թող զզուշացնէ զանոնք որպէսզի այս տառապանքի վայրը չգան: Ուր անշուշտ ինք կը տաքնապէր. շատ ուշ սորվեցաւ թէ անօրէնութեամբ ինչքեր հաւաքելն ու ապօրինութեամբ կալուածներու տիրանալու հետեանքը այսպիսի դժնդակ վախճանի կը հասցնէ: Ըստ այնմ, "Ի՞նչ օգուտ է եթէ մարդ ամբողջ աշխարհը շահի և իր անձը կորստեան մատնէ": Ուրեմն մեծատունը կը խնդրէ որ Ղազարը զրկէ իր եղբայրներուն, ազգաբարեւու համար որպէսզի առաքինի վարքով ապրին. ցանկութիւնները ի բաց վանեն: Հարկաւ կ'անգիտանար թէ նոյն ախտով վարակուած եղբայրները պիտի չհաւատան: Ի՞նչ է նա այս եղբայրները, պատշաճ է որ իմանանք: Հինգ՝ զգայաբանքներու թուով, որպէսզի աչքով խաբուած, հեշտալի տեսութիւններէ չբռնուին: Ականջներով պատիր խօսքեր չի լսեն. լեզուով չարախօսութիւն չընեն. շօշափելիքներով զարշ ցանկութիւններու ետեւէ չերթան, որպէսզի տանջանքի այս վայրը գալու չի հարկադրուին: Կամ թերեւ իրօք Հինգ եղբայրներ ունէր, որոնք իրեն նման մեղաւթաթաւ էին, անոնց փրկութեան համար կ'աղաչէ: Եւ ի՞նչ պատասխան կ'ստանայ:

29.- Ունին Մովսէսն ու մարգարէները, թող անոնց մտիկ ընեն:

Քանզի մարգարէներուն խօսքերը լեցուն են Աստուածեղէն իմաստով: Կը յայտնեն նաև արդարներուն փառքը, եթէ հասնիլ ուզեն, ոչ թէ անգիտութեան խաւարի մէջ մնալով, կորստեան մատնուին: Որովհետեւ գիտէր թէ մարգարէներու խօսքերուն ինք ևս մտիկ չըբաւ, կ'ըսէ. -

30.- Ոչ, Հայր Աբրահամ, եթէ մէկը երթայ անոնց մեռելներու աշխարհէն, կ'ապաշխարեն:

Երբ ի մարմնի էր, առասպել կը կարծէր մարգարէներուն խօսքերը, զի Հարստութեան սէրը և այլ հեշտութիւններ կապած էին զինք: Բայց մարմնէն բաժնուելով, ախտերու բռնութենէն զերծ ըլլալով, զգաստանալով այն կիրքերէն որոնցմէ չարաչար կը տանջուէր դեւերէն, կը կարծէր թէ այս ամէնքի մասին եթէ լսեն մեռելներու աշխարհէն վերադարձած մէկէ մը, պիտի Հաւատան ու ապաշխարեն, զերծ մնալով զալիք վտանգէն: Աբրահամ գիտէր թէ մարգարէներուն քարոզներն ու խօսքերը աւելի Հաւատարիմ են քան մեռելներէն յարութիւն առած մէկու մը խօսքերը, ուստի կը յաւելու. -

31.- Եթէ Մովսէսին ու մարգարէներուն չանսացին, մեռելներէն յարութիւն առնողին ալ պիտի չի Հաւատան: Ի՞նչպէս պիտի Հաւատային մեռելներէն յարութիւն առնողին, այնքան անՀաւատութեամբ և աշխարհի ցանկութեամբ վարակուած էին որ մարգարէներու խօսքերուն մտիկ չէին ընէր. սուրբ խօսքերը անկարևոր Համարելով: Մեռելներէն յարութիւն առած մարդը ինչ որ ալ խօսի, ոեւէ մարդու խօսքեր պիտի ըլլան: Իսկ մարգարէներու խօսքերը Ս. Հոգիէն ներշնչուած էին, ըլլալով Աստուծոյ պատգամաւորները, անկէ առնելով կ'արտայայտուէին, որպէսզի մարդիկ գեհնի տանջանքներուն երկիւղը ունենան և պիտանի ըլլան: Բայց ասոնք ոչ միայն զիջը, ապաշաւանք չի յայտնեցին, այլ անարգանքով և չարչարանքով զանոնք մեռցուցին: Ինչպէս որ նոյն ինքը Տէրը ըսաւ. - “Ժառանգը զրկեց որպէսզի այգիին պտուղէն առնեն, բայց անոնք ծառաները բռնելով սպաննեցին, ո՞մանց ալ անարգանքով ետ զրկեցին: Արդ՝ երբ մարգարէներուն այսպէս Հատուցանեցին, մեռելներէն վերադարձողի՞ն պիտի լսեն. նոյն բանը պիտի չընեն՞ յարութիւն առնողին: Արդ՝ որովհետեւ այդ Հարուստը յամառելով պնդեց, Աբրահամ պատասխանեց. - Եթէ մարգարէներուն չանսացին, մեռելներու աշխարհէն վերադարձողին ալ մտիկ պիտի չընեն: Որպէսզի ոեւէ մէկը չկարծէ թէ այդ Հարուստ մարդուն ըսածին և պնդումներուն մէջ ճշմարտութեան նշոյլ մը կայ, յիշենք թէ միւս Ղազարոսը որ չորեքօրեայ ծեռած էր, մեռելներէն յարութիւն առնել տուաւ, կորզեց զայն դժուրէքէն, իրենց միջև կանգնեցուց ողջնցած, որպէսզի անոնց խօսի, պատգամէ, անոնք ալ Հաւատան, ապաշխարեն որպէսզի կորստեան չի դատապարտուին: Հարուստ մարդուն եղբայրները, այսինքն քահանայապետները և ժողովրդեան ծերերը խորհեցան յարութիւն տուողին սպաննել, զՅիսուս որ Ղազարոսին յարութիւն առնել տուաւ: Ուրեմն այսքան ժպիւրՀ ու լիբր եղան, վայրենամիտ. շարունակեցին իրենց անՀաւատութիւնը. այս պատճառաւ ալ ըսաւ աշակերտներուն. -

ԵՐԱՆԵԼԻ ԳՐԻԳՈՐ ՍՔԱՆՋԵԼԱՔՈՐԾԻ ԽՕՍՔԸ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԾՆՈՒՆԴԻՆ ՄԱՍԻՆ

Ահաւասիկ կոյսը պիտի յղանայ
 Եւ ծնի էմամանուէր, որ թարգմանաբար
 կը նշանակէ Աստուած մեզի հետ:
 Այսուհետեւ Աւետարանը այս դէպքը չի
 պատմեր որպէս ապագային ըլլալիքը, որ
 յոյսով կ'ակնկալենք տեսնել, այլ՝ որպէս
 եղած ու կատարուած իրողութիւն մը:
 Պէտք է զարմանա՞նք եւ պէտք է պատմենք.
 կանխաւ այս դէպքը հրեաներուն կողմէ
 կը խօսուէր, որովհետեւ անոնց մօտ իսկ
 պատահեցաւ. բայց մեր կողմէ հաւատք
 ընծայուեցաւ, որովհետեւ առի՞նք,
 ընդունեցանք եւ հաւատացինք:
 Հրեաներու կողմէ կը հռչակուէր, որ
 ահաւասիկ կոյսը պիտի յղանայ. դէպքի
 մասին խօսելը խաչ հանդիմանաւ մօտ
 եղաւ, իսկ շահն ու արդիւնքը՝ եկեղեցւոյ
 մօտ: Հին Ուխտը օրինագրքի պատուական
 մարգարիտը: Ան ծիրանի գգեստներու
 բուրդը ներկեց, իսկ սա ծիրանի
 պատմութեանը հագաւ: Կոյսը Հրեայ էր,
 որ ծնաւ Յիսուս եւ ամբողջ աշխարհը
 ընդունեցաւ զայն: Ժողովուրդը
 սնուցանեց եւ խնամեց զայն, եկեղեցին
 ընդունեցաւ եւ պտուղ տուաւ: Անկէ
 ստացաւ այգիի դաշտը եւ ասկէ ճշմարիտ
 ողկոյզը: Անոնք ողկոյզի ճիւղը նմլեցին,
 Անոնք ցորենի հատիկը ցանցին, իսկ
 հեթանոսները հաւատով հասկը հնձեցին:
 Հրեաները խոպան դառնալով
 խեղդուեցան փուշերու նէջ, իսկ
 հեթանոսները հարստացան զմայլելի
 պտուղներով: Անոնք օրէնքի աւանդները
 կը մեկնեն, իսկ հեթանոսները կեանքի
 պտուղը կը կթեն:

«Ահա կոյս պիտի յղանայ» մեկնէ՝
 մեզի, ո՛վ Հրեայ. ըսէ՛, ինչպէս ըսիր
 Հերովդէսի մօտ, կոյսը գով ծնաւ:

Անոր ըսիր որպէս զի սպաննէ մանուկը.
 Եւ ինձմէ կը պահես՝ որովհետեւ զայն կը
 պաշտեմ: Ըսէ՛ ինձի, Հրեայ, կոյսը
 ծնունդ տուա՞ւ թէ ոչ: Ինչո՞ւ խաբեցիր
 Հերովդէսը որ քեզի հարցուց թէ ո՞ւր
 պիտի ծնի Քրիստոս: Դուք չէ՞ որ
 Հերովդէսի հարցնելուն առթիւ վկայ կը
 բերէք Միհիէ մարգարէն որ ձեր խօսքը
 հաստատէ եւ ձեր ըսածը վաւերացնէ
 հետեւեալ կերպով. Դուն Բեթղեհէմ
 տունը եփրատի, Յուդայի Իշխաններուն
 մէջ որեւէ կերպով կրտսեր չես. քեզմէ
 ինձի իշխան մը պիտի ելլէ որ իմ
 ժողովուրդիս՝ Իսրայէլի՝ հովուութիւն
 պիտի ընէ: Մի՞թէ ես տեղը կամ գիւղը
 գիտէի, կամ ծնունդի կերպէն տեղեակ
 էի. չէ՞ որ մարգարէները գուշակեցին եւ
 յայտարարեցին զայն որպէս Աստուած:
 Եսայի կ'ըսէ. ահա կոյսը պիտի յղանայ
 եւ ծնի որդի մը, եւ պիտի կոչեն զայն
 էմամանուէր, որ կը թարգմանուի Աստուած
 մեզի հետ: Եւ եթէ կատարուեցաւ
 մարգարէութիւնը, պէտք է հաւատաս:

Մի՞թէ մենք երբեք երբայեցիներու
 լեզուն գիտէինք խօսիլ: Բայց դուք մեզի
 օրէնքը եւ մարգարէները մեկնեցիք եւ
 սորվեցուցիք, եւ մենք անկից ի՞նչ
 սորվեցանք, եթէ ոչ այն՝ որ ծնունդէն
 առաջ եւ ետք կոյսը կոյս էր: Ծնունդ
 տուաւ կոյսը, ո՛չ այնպէս ինչպէս որ իմ
 կամեցաւ՝ այլ այնպէս ինչպէս որ
 ծնածը կամեցաւ: Մարմնի բնութեան
 համաձայն չէր առաջնորդուէր ան, եւ ոչ
 ալ բնութեան պարտադրանքին տակ կը
 մտնէր. այլ՝ որպէս մարմնական բնութեան
 տէրը: Պիտանի պատե՞րազմիկ-
 ներ եւ մարդասէր դատախազներ որ
 Բեթղեհէմ ծնածը որպէս Աստուած եւ

Աստուծոյ Որդի յայտարարեցին եւ մտորի մէջ ծածկուածը որպէս ամէնուն տէրը քարոզեցին, եւ ան որ այրին մէջ կծկուած կը քազմէր, ակամայ որպէս Աստուած ցոյց տուին: Անոնք երախտաւորներ եղան, ո՛չ կամովին, քարեկամներ՝ ո՛չ իրենց համոզումով, որովհետեւ անոնք կ'ուզէին պահել, քայց յայտնեցին եւ չհաւատացին:

Կը տեսնե՞ս տգէտները՝ ուսուցիչ դարձան, որովհետեւ չեն գիտեր այն ինչ որ կ'ուսուցանեն: Իրենք քաղցած՝ ուրիշներու ջուր կու տան:

Թրգմն.

ԳՐԻԳՈՐ ՎՐԴ. ՄԱԳՍՈՒՏԵԱՆ

Ո՞ՒՐ Կ'ԵՐԹԱՆ ՍԱՏԱՆԱՆ ԵՒ ԳՈՂԸ

Ինչպէս սատանան չի մօտենար չարերուն, գիտնալով որ անոնք արդէն կալանուած են իր ծուղակին մէջ, կը նախընտրէ օրումն թուր ժամերուն դառնալ պարկեշտ ու բարի մարդոց շուրջը, որոնք կ'ապրին Աստուծոյ սիրոյ օրէնքին համաձայն:

Գողն ալ չ'երթար հոն ուր խոտ ու փայտ կայ, այլ կը մտնէ հոյաշէն տունները, ուր վստահ է, թէ պահուած գանձեր կան, արծաթ, ոսկի, ադամանդ:

Հին ու նոր Կտակարանները գոյգ թիերն են հաւատացեալին, որոնք պէտք է գործածէ երկուքն ալ միաժամանակ, որպէսզի իր գոյութեան նաւակը անվտանգ առաջնորդէ դէպի երկնային նաւահանգիստը:

Առանց աչդ երկու թիերուն գործածութեան անկարելի է կատարել ապահով նաւարկութիւն մեղքի ալեկոծ ծովուն վրայ:

Վարդան Ա. Քենյ.

Տիւկէրեան

Մանրավէպեր էջ 40

ՊԱՏԳԱՄԱՏԱՐ

Բարեկենդանի կիրակիով, Եկեղեցւոյ խորանները վարագոյրով ծածկած, կը մտնեմք “ապաշխարութիւն” կոչուած ինքնազննութեան քառասունօրեայ շրջան մը:

Ոչ թէ միայն ֆիզիքականի եւ հանոյքի եւ պահքի ուտելիքներու մէջ սահմանափակելու համար մեր ապրելակերպը, եւ կամ որոշելով գրկել մենք զմեզ որոշ հանոյքներէ, որոշ մեղքի սովորութիւններէ, ծուլութենէ, ազահութենէ, չարակեզու բամբասամէ, եւ Աստուծոյ ոչ-հանելի այն բոլոր ապրելակերպերէ որ մենք գիտեմք թէ վայել չէ Քրիստոնեայ մարդուն:

Այլ նաեւ անդրադառնալու համար այն բոլոր դրական կարողութիւններուն, շնորհներուն, պարտաւորութիւններուն, ապրելակերպին եւ հոգեկան հանոյքներուն, որոնք մեզմէ ամէն մէկուն սրտին ուզածն է: Եւ Աստուծոյ հանելին:

Մեզմէ ամէն մէկուն կը մնայ այդ դրական ինքնազննութիւնը կատարել: Զարիքի արմատ Սատանայի ծուղակը չիլնալ, անոր խոստացած հրապոյրներէն չը խաբուիլ, այլ յիշել միշտ որ չարը, Սատանան, արդէն իսկ դատապարտուած է: Եւ վստահիլ Քրիստոսի խոստումին, որ Սուրբ Հոգին մեզի հետ պիտի ըլլայ միշտ, մեզի սորվեցնելու ճշմարտութիւնը եւ Աստուծոյ կամքը:

Պօղոս Առաքեալ իր նամակներուն մէջ զանազան թելադրութիւններ ունի Քրիստոնեայ անհատին եւ համայնքին գործունէութիւնը եւ առաքելութիւնը յատկանշող եւ բացատրող:

Կորնթոսի քրիստոնեաներուն ուղղած իր երկրորդ նամակին մէջ, շեշտելով իր եւ ամէն Քրիստոնեայի առաքելութիւնը, կ'ըսէ. “Մենք կ'ապրինք, կը գործենք իբրեւ դեսպաններ, պատգամատարներ Քրիստոսի:”

–Ո՛վ է դեսպանը, ո՛վ է պատգամատարը:

–Դեսպանը անձ մըն է որ դրկուած է մէկու մը կողմէ, որոշ գործ մը կատարելու, կամ պատգամ մը հաղորդելու:

Ո՛չ՝ ի՛ր ուզածը ընելու, կամ ի՛ր ուզածը խօսելու:

Ո՛չ՝ ի՛ր կամքը, այլ կամքը անո՛ր՝ որ զինք դրկեց:

–Եւ հետեւաբար պատգամատարը – այնքան գորաւոր է, ազդեցիկ է, որքան որ զինքը դրկողն է:

–Քրիստոնեան՝ Քրիստոսի՝ պատգամատարն է, դեսպանն է:

Այդ պատճառաւ Քրիստոնեան իր տկար անձին մէջ իսկ, այնքան գորաւոր է որքան զինք դրկողը: Ասոր ապացոյցը՝ մեր սուրբերն են, անոնց կեանքի պատմութիւնն է:

–Քրիստոնեան այն այնքան է, որ իր մեղաւորութեան գիտակցութեան մէջ, միշտ յայտն ունի փրկութեան:

–Իբրեւ Քրիստոսի պատգամատարը, ան կ'ապրի ընկերութեան մը մէջ որ օտար է Քրիստոսի եւ անոր ուսուցումներուն:

Հետեւաբար իր առաքելութեան մաս կը կազմէ, իր պարտականութիւնն է, սորվեցնել եւ դաստիարակել: Այդ ընկերութիւնը կրնայ իր անմիջական շրջանակը ըլլալ, միմեյն իսկ իր անմիջական ընտանիքի անդամները եւ բարեկամները: Զանոնք ճշմարտութեան բերելը այդ պատգամատարին պարտքն է:

Ասոր համար կ'ըսենք. “Եկեղեցին մեր դաստիարակ մայրն է:”

Ուրեմն պարտականություն ունի ծառայություն մատուցանելու: Միտով, հոգիով հիւանդ եւ տկար եղողներուն օգնելու, Գրիստոսի պատգամը տանելու:

—Այս բոլորը առանձնաշնորհումներ են մեզի տրուած, բայց նոյն ատեն ծանր պատասխանատուութիւն մեր ուսերուն դրուած:

—Մեր ամէն մէկ խօսքը, մեր ամէն մէկ գործը, մեր եկեղեցիին եւ մեր Տիրոջ պատգամը պիտի նկատուի, ուղղուած այն ընկերութեան որուն մէջ կ'ապրին: Եւ համաձայն մեր ցուցաբերած նկարագրին եւ հոգիին, կա՛մ պիտի օրհնեն, եւ կա՛մ պիտի քաջաբերեն ու անիծեն մեր ներկայութիւնը, եւ զա՛յն՝ որուն պատգամատարը դառնալու առանձնաշնորհումը ունինք:

Կը տեսնենք թէ ինչ ծանր պարտականութիւններու տակ կը դրուինք, որոնք սակայն երբ սիրով, համակրութեամբ եւ աշխտութեամբ հետապնդենք, բացայատ կը դառնայ թէ ո՛վ է հաւատարմը պատգամատարը, զինքը առաքողին կամքը հաւատարմօրէն ներկայացնողը:

Կը մնայ մեզ որոշել որ քառասունքայ այս շրջանին մեր ուշադրութիւնը, մեր հետաքրքրութիւնը ուր պիտի ուղղենք: Ուղղենք այն աղբիւրին որ մեզ պիտի գօրացնէ, մեզ պիտի հաւատարիմ պահէ կատարելու այն բոլոր պարտականութիւնները որոնք գիտենք թէ մերն են, մեր ամենօրեայ պարտականութիւնները: Նաեւ յաւիտեական ճշմարտութիւնները հետապնդելու, ուսուցանելու, դաստիարակելու, ինչպէս քունւեցաւ, մեր ամփոփական շրջապատին մէջ, մեր ընտանիքին, մեր համայնքին անդամներուն հետ մեր ունեցած յարաբերութիւններու ընթացքին, կամ որեւէ մէկ շրջանակի մէջ ուր կը գտնուինք որ օտար է Գրիստոսի եւ անոր ուսուցումներուն: Ինչ ահաւոր պարտականութիւն ունինք մեր անձին օրինակով, մեր շարժումներուն, մեր նայուածքին, մեր խօսքին արտայայտութիւններովը ըսելու որ մենք պատգամատարն ենք:

Ատոր համար, քառասունքայ այս շրջանին, պիտի աղօթենք որ մեզմէ ամէն մէկը կարողացող ըլլայ Աստուծոյ խօսքը՝ Աստուածաշունչ Սուրբ Գիրքէն, եւ Պօղոս Առաքեալի անձնական եւ համայնական փորձառութիւններէն օգտուելով, մեզմէ ամէն մէկը իր կեանքին Աստուածահանոյ ուղեգիծը գտնէ, միշտ յիշելով որ ամէն Գրիստոնեայ կանչուած է պատգամատարը դառնալու Գրիստոսի: Եւ նկատուելու օրհնուած անձ մը իր ընտանիքին, իր համայնքին, իր ազգին եւ մարդկային ընկերութեան համար:

Այսպիսի հաւատարիմ պատգամատարներու բանակն է եկեղեցին: Եւ ատոր համար է որ եկեղեցին, մեր մայրը, մեզի կը յիշեցնէ որ միասին պէտք է աղօթենք, որպէս զի միասին փառաւորենք անունը Անոր որ մեզ պատգամատար ընտրած է փառքին համար Գրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, ընդ Հօր եւ ընդ Սուրբ Հոգւոյն:

Թ.Ա.Մ.

ՊԱՀԵՑՈՂՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԾՈՄԱ ՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

«Եւ էր Մովսէս առաջի Տեառն զքառասուն տիւ և զքառասուն գիշեր,
Հաց ոչ եկեր և ջուր ոչ արբ...»:
(Ելից ԼԴ:28)

Կարծէք տակաւին երէկ էր որ տօնեցինք մեր Տիրոջ՝ Քրիստոսի Աստուածայայտութեան տօնը և այսօր արդէն կը գտնուինք Մեծ Պահոց խորհրդաւոր այս շրջանին մէջ. շրջան մը, որ քրիստոնեան կը պատրաստէ մեր կրօնքի մեծագոյն տօնին՝ Աստուածորդոյն Հրաշափառ Յարութեան տօնին: Ասիակ շրջան մըն է ինքնաքննութեան, ներհայեցողութեան, խոկումի, աղօթքի, ծոմապահութեան և ողորմածութեան. մէկ խօսքով՝ Հաւատքի վերանորոգման: Մեծ Պահքը սիրելի եղբայրներ և քոյրեր, շրջան մըն է յատկացուած Հաւատացեալին, մաքրելու իր միտքը, Հոգին և գործքերը, որպէսզի անոնք Համապատասխանեն Մեծ Վարդապետին՝ Քրիստոսի ուսուցումներուն: Սակայն Մեծ Պահոց այս շրջանին, մեզմէ իւրաքանչիւրէս կ'ակնկալուի վերադառնալ պատուիրաններէն մեծագոյնին՝ Աստուածսիրութեան ու նաև սիրելու մեր զրացիները:

Մեծ Պահոց ընթացքին կատարուած Սուրբ գրական բոլոր ընթերցումները Հիմնովին կը շօշափեն նոյն նիւթը, Ադամի և Եւայի դրախտի երանաւէտ կեանքն ու ապա անոնց անկէ վտարուիլը իբր Հետևանք իրենց անհնազանդութեան, որ ետքը պիտի ճանչցուէր իբր «Սկզբնական կամ Ադամական մեղք» անունով: Ատոր Համար ալ Քրիստոնէութիւնը Հաստատած է պահքի և ծոմապահութեան զրութիւնը, որովհետև մենք բոլորս մեղանշած ենք և Հետևաբար մենք զմեզ արտաքսած Հայր Աստուծոյ մօտիկութենէն: Մարդ արարածը նախասահմանուած չէր մեղանշելու, սակայն մենք յամառօրէն, փոխանակ փորձելու ըլլալ արժանաւոր զաւակները Աստուծոյ, արդէն իսկ թշուառ մեր կեանքի տոմարին վրայ կ'աւելցնենք նորանոր մեղքեր:

Թէ՛ Հին և թէ՛ Նոր Կտակարանները լեցուն են օրինակներով որոնք կը Հաստատեն այն իրողութիւնը թէ պահեցողութիւնն ու ծոմապահութիւնը Հին աշխարհին մէջ առհասարակ, և Հրեայ ժողովուրդին կողմէ ի մասնաւորի, ընդունուած և լայնօրէն տարածուած սովորութիւն մըն էր, Հաստատուած Աստուծոյ կողմէ իսկ, ինչպէս մեր այսօրուան քարոզի բնաբանը ցոյց կու տայ, երբ կը խօսի Մովսէս Մարգարէի Սինա լեռ բարձրանալու մասին - ուրկէ պիտի բերէր տասնաբանեայ պատուիրանները - թէ ինչպէս Հրեայ ժողովուրդի Հոգևոր պետը լման քառասուն օրեր անցուց այդ սուրբ լեռան վրայ առանց ուտելու և խմելու, որովհետև ան կը պատրաստուէր իր կեանքի մեծագոյն արկածախնդրութեան՝ առաջնորդելու Հրեայ ժողովուրդը Նոստացուած երկիր: Մեր Տէրը՝ Քրիստոս, ոչ միայն դէմ չկեցաւ այդ Հին և ընդունուած սովորութեան, այլ ինք անձամբ օրինակ Հանդիսացաւ իր Հետևորդներուն, երբ Յովհաննէս Մկրտիչի ձեռքով մկրտուելէ ետք Յորդանան գետի մէջ, քաշուեցաւ անապատ քառասուն օր և քառասուն գիշեր, Հոգեպէս պատրաստուելու այն առաքելութեան որուն Համար զրկուած էր աշխարհ:

Նիկիոյ ժողովէն ետք էր միայն, 325 թուին, որ եկեղեցւոյ Հայրեր սահմանեցին պահեցողութեան յատուկ օրեր ու զանոնք կանոնականացուցին: Հայաստանեայց Առաքելական եկեղեցին իր Հաւատացեալներուն Համար

սահմանած է մօտ 170 պահքի օրեր, ի մտի ունենալով անոնց բարերար ազդեցությունը հաւատացեալին, ո՛չ միայն հոգեկանին այլև ֆիզիքականին վրայ: Մեր հայրերը Մեծ Պահքին տուած են նաև «Աղուհացից» անունը, քանի կարգ մը հաւատացեալներ այս շրջանը կ'անցընէին հաց և աղ ուտելով միայն:

Հաւատացեալը պարտի լաւ գիտնալ թէ «Պահեցողութիւն» կամ «Ծմապահութիւն» բառերը ի՞նչ կը նշանակեն: Ոմանց համար Պահեցողութիւն կը նշանակէ անձը զրկել միայն որոշ ուտելիքներէ և հաճոյքներէ, բան մը որ պիտի չծառայէ իր նպատակին, այլ ուտելիքներու և հաճոյքներու մասնակի զրկումին պէտք է միացնել նաև ինքնազսպում չար խորհուրդներու և արարքներու: Այս հոգեբանութիւնը լաւագոյնս կ'արտայայտուի Ռուս մեծ գրողներէն՝ Անթոն Զեխովի պատմուածքներէն մէկուն մէջ, ուր կը նկարագրուի թէ ինչպէս երկու յելուգակներ առանձին ճամբորդ մը կողոպտելէ ետք կը սպաննեն զինք: Մինչ իրենց զոհին պայուսակը կը խառնչտկէին, աւազակներէն մին կը գտնէ ապուխտի կտոր մը և միւսին կ'առաջարկէ ուտել: Երկրորդ աւազակը զարմացած, կարծէք ականջներուն չհաւատալով կ'ըսէ առաջինին. «Դու և Աստուծո՞ւ չե՞ս վախնար, ինչպէ՞ս կրնաս պահքի օրով միս ուտել...» Ու պատմուածքը շարունակելով կ'ըսէ թէ երկու ոճրագործները անտառէն դուրս եկան հաշտ իրենց խղճին հետ և խորապէս համոզուած թէ իրենք լաւ քրիստոնեաներ էին, քանի պահքի օրով միս չէին կերած...: Մենք ևս կը նմանինք այս պատմուածքի չարագործներուն. կը գործենք յանցանքներ, երբեմն հաւասար ոճիւրի, և միամտօրէն կը հաւատանք թէ պահեցողութեամբ կամ ծմապահութեամբ պիտի արդարանանք Աստուծոյ առջև, մոռնալով որ Աստուած կը կարգայ մեր խորհուրդներն ու սիրտերը: Պօղոս Առաքեալ կ'ըսէ. «Մարդուն բերնէն մտածը չէ՛ որ կը պղծէ մարդը, այլ բերնէն ելածը»... սուտը, կեղծիքը, զրպարտութիւնը, բամբասանքը և հայհոյանքը, աստեք են որ կ'եղծանեն մարդուս նկարագիրը և զինք կը մղեն յանցագործութեան և նոյնիսկ ոճիւրի, որովհետև աստուածային որևէ օրէնքի զանցառում արդէն ոճիւր է ինքնին:

Մեզմէ ոմանք տարիներէ ի վեր որդեգրած են պահեցողութեան կամ ծմապահութեան որոշ բարեխառն սովորութիւն մը, սակայն հետաքրքրական է գիտնալ եթէ պահքը յաջողած է որևէ դրական փոփոխութիւն մտցնել մեր կեանքերէն ներս. որքանո՞ւ ան սատար հանդիսացած է մեր հոգևոր կեանքի մշակման և զարգացման. և կամ քառասնօրեայ պահք այս շրջանը պիտի յաջողի՞ տարբեր իմաստ մը տալ մեր կեանքին: Քրիստոս ըսաւ իր հետևորդներուն. «Եկա՛յք առ իս ամենայն վաստակեալք և բռնաւորք և ես հանգուցից զձեզ. առէ՛ք զլուծ իմ ի ձեզ և ուսարո՛ւք յինչէն...»: Մենք բոլորս ալ տեսած ենք կենդանիներ՝ լուծը պարանոցներուն, որովհետև առանց լուծի անոնք պիտի ըլլային կատաղի և անզուսպ: Հայր Աստուած ևս գիտնալով որ եթէ մարդիկ մնային առանց լուծի, այսինքն առանց օրէնքներու վախին, ինքնզինքնին ամբողջովին պիտի փճացնէին:

Մարդկային մեր տկարութիւնները յարատև սպառնալիք մըն են կախուած մեզմէ իւրաքանչիւրին վիզին՝ Դամոկլեան սուրի նման, և այդ իսկ պատճառաւ մենք պիտի չկարենանք Աստուծային ճոխ սեղանին մասնակցիլ իբր բարեփոխուած անձեր, միակ բանը որ մեզմէ կ'ակնկալուի: Սակայն այդ կրնայ պատահիլ միմիայն եթէ մենք մեր ամբողջ էութեամբ կը հաւատանք

Աստուածային խօսքի փրկարար ոյժին, և կամ եթէ գիտնանք մեր կեանքի նաւուն ղեկը յանձնել Աստուածորդիին, որովհետեւ միայն այն ատեն է որ պիտի ըլլանք բարեփոխուած անձեր:

Մեծ Պաշտօն, սիրելի հաւատացեալներ, մեզի կը թելադրէ բարի գործեր կատարել, աղօթել և պահեցողութիւն ընել, և այս բոլորը կատարել գաղտնի, եթէ անպայմանօրէն կ'ուզենք որ ծառայեն իրենց նպատակին և մեզի ցոյց տան երկնքի ճամբան: Այս բարեմասնութիւնները, որոնք կը շնորհազարդեն քրիստոնեայ հաւատացեալը, պէտք է անպայմանօրէն մաս կազմեն մեր առօրեային, ապա թէ ոչ մեր աղօթքները պիտի արձագանգեն անհասցէ ու կորսուին անհունին մէջ:

Մեծ Պահոց չըջանին Հայր Աստուած մեզմէ իւրաքանչիւրին կարելիութիւններ և հրաւէր կու տայ դառնալու Նոր Մարդ: Ան մեզի կ'ընծայէ քառասուն օրերու շնորհքի չըջան մը ըլլալու այն ինչ որ ինք կը կամենայ և ոչ թէ մեր կամեցածը: Թող Աւետարանի կոյսերուն առակը օրինակ Հանդիսանայ մեզմէ իւրաքանչիւրիս, ըլլալու միշտ պատրաստ որպէսզի կարողանանք յարութիւն տալ մեղքի գերեզմանին մէջ ինկած մեր Հոգիներուն և արժանանալու յարութեան արշալոյսին և գովերգելու փառքը Յարուցեալ Փրկչին:

ՆՈՒՐՀԱՆ ԵՊՍ.

ԻԱ.

ԺԱՄԱՆԱԿԻ ՄԱՍԻՆ

Ն. աստղագետ մը ըսաւ. «Իսկ ժամանակի մասի՞ն, Վարդապետ»: Ն. ան պատասխանեց. «Կ'ուզէ՞ չափել անսահման ժամանակը, որ անչափելի է: Կը փափաքի՞ք յարմարցնել ձեր ապրելակերպը եւ վարմունքը եւ միմեջիս իսկ կ'ուզէ՞ք ուղղել, ճշդել ձեր հոգիին ընթացքը ժամերու եւ եղանակներու համաձայն: Ժամանակէն դուք կը փափաքի՞ք առեալ շինել, որուն ափին կ'ուզէ՞ք նստիլ եւ դիտել ամբողջ հոսանքը: Սակայն անժամանակը ձեր մէջ գիտէ՞ք կեանքին անեղբայրութիւնը, ու գիտէ՞ք նաեւ որ երէկը այսօրուան յաշմ է, իսկ վաղը՝ այսօրուան երազը: Ու թէ՛ այն որ կ'երգէ ու կը խորհրդածէ ձեր մէջ, տակաւին կ'ապրի հունին մէջ այն առաջի՞ն պահին, որ սփռեց աստղերը միջոցին մէջ: Ձեզմէ ո՞վ չի գգար, որ իր սիրելու գործութիւնը անհուն է, սակայն ո՞վ չի գգար որ, այդ նոյն սէրը, թէեւ անհուն, պարփակուած է իր էութեան կեդրոնին մէջ, եւ կը շարժի ո՛չ թէ սիրոյ խորհուրդէ մը՝ այլ սիրոյ խորհուրդի, եւ ոչ ալ սիրոյ արարքէ մը՝ այլ ուրիշ սիրոյ արարքի: Ն. ժամանակը արդեօք չէ՞ք այնպէս, ինչպէս սէրը՝ անբաժանելի եւ անչափելի: Բայց եթէ ձեր մտածումին մէջ պէտք է չափէ՞ք ժամանակը եղանակներով, թո՛ղ որ իւրաքանչիւր եղանակ պարփակէ բոլոր միւս եղանակները, եւ թող որ Այսօրը ընդգրկէ անցեալը՝ յաշմով, եւ ապագան՝ կարօտով:

«Մարգարէն» Խալի Ճիպրան էջ 46

Թրգմ. Բագրատ Արդ. Պուրմէքեան

ՆԵՐՈՂԱՄՏՈՒԹԻՒՆԸ

«Եւ թող մեզ զպարտիս մեր,
«Որպէս եւ մեզ թողումք մերոց պարտապանաց» (Մտք. Զ. 12)

Ա.

Այս նոր հազարամեակը, 2000 թուականը Յոբելեան Տարի մը ըլլալով՝ կը կոչուի թողութեան եւ ներման Սր. Տարի, եւ կը գտնուինք նաեւ Մեծ Պահոց աղօթքի եւ ապաշխարութեան շրջանին մէջ:

Ներողամտութիւնը կամ անյիշաչարութիւնը քրիստոնէական գլխաւոր առաքինութիւններէն մէկն է, եւ անոր հիմը եւ կորիզը կը կազմեն: Եթէ մէկը ներելու հոգի չունի՝ չի կրնար ճշմարիտ եւ կատարեալ քրիստոնեայ ըլլալ:

Ահա թէ ինչու, մեր Տիրոջ Քրիստոսի կողմէ մեզի սորվեցուցած տէրունական աղօթքի մէջ, կարեւոր եւ կենսական տեղ կը գրաւէ ներումը, յանգանքներու թողութիւնը: Ապացոյց՝ հացի խնդրանքէն ետքը, անմիջապէս կը յաջորդէ մեր մեղքերու, յանգանքներու թողութեան աղերսը, այսինքն՝ մեր հոգիին սնունդը եւ խաղաղութիւնը:

Արդ՝ ամէն անգամ որ «ՀԱՅՐ ՄԵՐ» կ'արտասանենք՝ կը խոստանանք Տիրոջ թէ՛ մենք ալ պիտի ներենք մեր պարտապաններուն: Այս խոստումը միայն ճրիարար կամ թութակարար կ'ըսենք, թէ ոչ՝ գործօն կերպով: Այս հարցումը ամէն մարդ ինքնիրեն թող հարցնէ եւ ինքզինքն թող սրբագրէ:

Հայր Աստուած իր Միածին Որդւոյն միջոցաւ ներեց համայն մարդկութեան: Այսպէս, Յիսուս խաչի վրայ, արիւնլուալ, ամենադառն կսկծալի ցաւերու, տանջանքներու մէջ՝ կը ներէր զինք խաչողները, հայիոյդները

եւ ծաղրողները, ըսելով. «Հայր, ներէ անոնց, վասն զի չեն գիտեր» թէ ինչ կ'ընեն» (Ղկա. ԻԳ. 34):

Արդարեւ, այս գերագոյն ներումը իր գագաթին, գեներթին հասնելով՝ եզակի պիտի մնայ ամբողջ աշխարհի պատմութեան մէջ:

Բ.

ԳԱՆԻ՞ ԱՆԳԱՄ ՊԵՏԳ Է ՆԵՐԵՆԸ

Անգամ մը Պետրոս ներումի մասին հարց մը տուաւ Յիսուսի. «Տէր, եթէ եղբայրս ինծի դէմ մեղանչէ՝ քանի՞ անգամ ներեմ, մինչեւ եօթն անգամ»: Յիսուս պատասխանեց, «Զեմ ըսեր էեզի թէ մինչեւ եօթն անգամ. այլ եօթանասուն անգամ եօթը» (Մտք. ԺԸ. 21-22):

Ուրեմն՝ պէտք է ներենք 70x7=490 անգամ, ուրիշ խօսելով՝ շատ անգամ, շարունակաբար եւ անաւանանքով: Ասոր համար Յիսուս պատմեց անգութ ծառային առակը: Ժամանակին, թագաւոր մը իր ծառաներէն հաշիւ առնել ուզեց, եւ սկսաւ հաշուեյարդար, ահաւասիկ տասը հազար տաղանդի պարտական մը բերուեցաւ, որ ահագին մեծ գումար մըն էր, մեր այսօրուան դրամով՝ 6 միլիոն ֆրանկ: Բայց այդ պաշտօնեան վճարելու կարողութիւն չունէր, թագաւորը հրաման ըրաւ որ կինը, որդիները եւ անոր բոլոր ունեցած ինչքերը ծախուին, որպէս զի իր ամբողջ պարտքը վճարուի: Իսկ եթէ պարտքը տակաւին չպիտուէր, այն ատեն պարտապանն ալ իրր ստրուկ պիտի վաճառուէր, այն ժամանակի օրէնքին

համաձայն: Պարտապանը բոլորովին յուսահատած՝ իր տիրոջ ռոտերում իյնալով՝ կ'երկրպագեր, կ'աղաչեր, կը պաղատեր եւ կ'ըսէր. «Տէր, համբերէ ինձի եւ ամբողջ պարտքս կը վճարեմ քեզի»: Եւ պարտատէրը խղճամիտ թագաւոր ըլլալով՝ ոչ միայն ամբողջ պարտքը շնորհեց ծառային, այլեւ ազատ արձակեց զինք:

Սակայն այդ ծառան իր տիրոջ մէտ ներողամտութեան ոգին չունէր, այլ ընդհակառակը երբ տեսաւ իր ծառայակիցներէն մէկը որ իրեն միայն հարիւր դահեկան պարտք ունէր, որ չէին գումար մըն էր, այսօրուան դրամով 100 Յր., զայն բռնելով՝ խեղդել կ'ուզէր, կը պոռար, կը կանչէր որ անմիջապէս իրեն վճարէ իր պարտքը: Պարտապանը անոր ռոտը իյնալով՝ կ'աղաչէր եւ կ'ըսէր. «Համբերէ ինձի եւ քեզի կը վճարեմ»: Իսկ ինքը չուզեց, այլ գնաց բանտը դնել տուաւ զայն, մինչեւ որ իր պարտքը վճարէ:

Թագաւորին ծառաները տեսան, անշուշտ, այդ անգութ ծայակիցին անխիղճ արարքը: Գացին եւ ամէնը պատմեցին թագաւորին: Այն ատեն տէրը կանչեց զինք եւ ըսաւ. «Ջար եւ անգութ ծառայ, ես քեզի բոլոր ամբողջ պարտքդ շնորհեցի՝ ինձի աղաչելուդ համար: Իսկ դուն ալ պէտք չէ՞ր ծառայակիցիդ ողորմիլ, ինչպէս որ ես քեզի ողորմեցայ»: Եւ տէրը թարկանալով՝ դահիճներուն յանձնեց զինք մինչեւ որ բոլոր պարտքերը վճարէ:

Եւ Յիսուս կ'եզրակացնէ. «Այսպէս իմ երկնաւոր Հայրս պիտի ընէ ձեզի, եթէ չէ՛ք ներեք իւրաքանչիւրդ իր եղբոր յանցանքները» (Մտք. ԺԸ. 23-25):

Գ.

ՆԵՐՈՂԱՄՏՈՒԹԵԱՆ ՊԱՐԳԵՆՆԵՐԸ

Արդարեւ, երբ մարդ մը կը ներէ իր եղբոր յանցանքը, նախ՝ իր հոգիին մէջ անանձնական ուրախութիւն մը կ'ունենայ, որ կարելի չէ մարդկային թառերով բացատրել, որովհետեւ սա երկնային ցնծութիւն մըն է, որ Սուրբ Հոգին միայն կրնայ շնորհել մեզի:

Ներումը զօրութիւն մըն է՝ որ մարդը կ'ազատէ, կը բուժէ, կը հաշտեցնէ եւ կը միացնէ:

Երկրորդ՝ եթէ մենք նախ չենք բնէ մեր պարտապաններուն յանցանքները, մեր աղօթքն ալ լսելի պիտի չըլլայ Աստուծոյ առջեւ: Ասոր համար է որ յանախ կը լսենք կարգ մը մարդոց կողմէ թէ՛ իրենք միշտ կ'աղօթեն, եւ Աստուած իրենց աղօթքը չի լսեր կամ չընդունի, եւլն: Այսպէս գանգատողներուն պէտք է հարցնել թէ՛ «արդեօք իրենք պէտք եղած հոգիով եւ սրտով կ'աղօթեն»: Պօղոս Առաքեալի Տիմոթէոսին ըսած օրինակը փոխ առնելով՝ կ'ըսենք. «Մարտիկը, պսակը չի ստանար եթէ չմարտնչի օրէնքին համաձայն» (Բ. Տիմ. Բ. 5): Այդ օրէնքին պայմանը մեր Տէրը Յիսուս մեզի կ'ըսէ. «Երբ աղօթքի կը կենա՞ք՝ ներեցէ՛ք եթէ մէկուն դէմ բան մը ունի՛ք, որպէս զի ձեր Հայրն ալ որ երկինքն է, ներէ ձեզի՝ ձեր յանցանքները: Իսկ եթէ դուք չէ՛ք ներեք, ձեր Հայրն ալ պիտի չնրէ ձեր յանցանքները» (Մրկ. ԺԱ. 25-26):

Ի դէպ, պէտք է ըսել որ ներելը կամ ներողամիտ ըլլալը, ամէն տեսակ յանցաւորի հանդէպ, շատ ալ դիւրին գործ չէ, անշուշտ, ասոր համար ըսի թէ՛ ներողամտութիւնը մեծ առաքինութիւն մըն է: Միայն ճշմարիտ հաւատացեալ քրիստոնեան կրնայ ունենալ այդ վեհանձնութիւնը: Երբեմն ալ այնպիսի

պարագաներ կան, օրինակի համար, երբ մարդ մը բեզ բարոյապէս եւ նիւթապէս կործանած եւ մոխիրի վրայ նստեցուցած ըլլալ եւ դուն անոր պիտի ներես առանց պայմանի: Սա՝ մարդկային հասկացողութեամբ՝ չափազանց դժուար է, չ'ըսելու համար՝ անկարելի: Բայց այսպիսի պարագային պիտի խնդրենք Քրիստոսէն որ մեզի ներման գորութիւնը շնորհէ: Եւ այն ատեն միայն կրնանք «սիրել մեր բշտամիները, օրհնել մեզ անիծողները, բարիք ընել մեզ ատողներուն, աղօթել անոնց համար որ մեզ կը չարչրկեն եւ կը հալածեն. որպէսզի մեր երկնաւոր Հօր որդիները ըլլանք» (Մտք. Զ. 44-45):

Այն ատեն բոլոր յանցաւորներուն կը նայիս, որպէս թէ քու գաւազնդ կամ

եղբայրդ կամ քու մօտիկ հարազատներէն մէկը եղած ըլլար այդ յանցաւորը: Այն ատեն ներողամտութեամբ վեր կ'առնես անոր յանցանքը, եւ ներելով՝ կ'ըսես.- «Միայն ինքը չէ մեղաւորը, իրեն նման ուրիշներ ալ կան, եւ կամ ինքը՝ ոչ առաջին յանցաւորն է, եւ ոչ ալ՝ վերջինը: Այսպիսի արդարացուցիչ պատճառներով կ'ուզես մեղմացնել եւ ներել անոր: Նոյնպէս մենք ալ պէտք է նոյն հոգիով ներենք բոլոր յանցաւորներուն, ինչպէս տէրունական աղօթքին մէջ կը խոստանանք: Այն ատեն է միայն որ մեր երկնաւոր Հայրը պիտի ներէ մեր յանցանքները, ապա՝ պիտի ընդունի մեր աղօթքները եւ պիտի կատարէ մեր խնդրուածքը եւ աղաչանքը:

ՎԱԶԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

**ԶԱՅԼՍ ԱՊՐԵՑՈՑԸ ԶԱՆՁՆ ՈՉ ԿԱՐՆԷ ԱՊՐԵՑՈՒՑԱՆԵԼ:
ԱՅՍՕՐ ԸՆԴ ԻՍ ԻՑԵՍ Ի ԴՐԱԽՏԻՆ:**

Երուսաղէմ, Երուսաղէմ, մարգարէները կոտորող, եւ առաքեալները փարկոծող այս սուրբ քաղաքը, երբ մէկ կողմէ կը ճաշակէր իր Պասքի Զատկական գառը մինչ քաղաքէն քիչ մը անդին երկնքի մութ ու խորհրդաւոր խորութեանց մէջ, Դողգոթայի քարձունքին վրայ, կար մահուան խաչափայտը որու վրայ իր երկրաւոր կեանքի ամենածանր ու ահաւոր վայրկեանները կ'ապրէր Աստուածորդին: Եւ այդ վերջին գիշերը անտարակոյս մարդկութեան համար փրկագործութեան խորհուրդին ամենէն քախտորոշ ու անկիւնադարձային պահն է:

Մարդկային չարութեան եւ Աստուածային քարութեան պայքարին ամենէն ահաւոր վայրկեանը, ուր Աստուծոյ սէրը վերջնականապէս կը յաղթէ, իսկ խաչը կը բանայ մարդկութեան համար փրկութեան ճամբան: Տեսարանէ մը աւելի փրկութեան խորհուրդ մըն է սիրելի հաւատացեալներ որ կը պարգուէր Դողգոթայի քարձունքին վրայ, այդ պահուն:

Քրիստոս հոգեվարժի այդ ահաւոր ու անտանելի պահուն, անգամ մը եւս ներողութեան, նուիրումի եւ սիրոյ կտակը կ'աւետարանէ, իր եօթը խօսքերու վերջին պատգամներովը:

Մինչ Դպիրներու, Սաղուկեցիներու ու Փարիսեցիներու կուսակցութիւններէն կազմուած ամբոխը կը հայեւդէր ու կ'ըսէր. Վահ դուն որ տաճարը կը փակէիր ու երեք օրէն կը շինէիր, ազատէ՛ ինձ ինձի եւ խաչէդ վա՛ր իջիր:

Նոյնպէս քահանայապետներն ալ կը ծաղրէին իրարու մէջ ըսելով. Ուրիշները ազատեց, ինձ ինձի չի կրնար ազատել: Այդ Քրիստոսը, Իսրայէլի թագաւորը, հիմա թող իջնէ խաչէն, որպէսզի տեսնենք ու հաւատանք: Հակառակորդի շրթներէն դուրս եկած այս բառերը ինքնին մեծ ճշմարտութիւն կը պարունակեն իրենց մէջ:

Քրիստոսի թշնամիներուն այս ծաղրական անարգանքը ինքնին կատարումն ու իրականացումն էր անոր փրկագործութեան խորհուրդին, որուն ամենէն կենդանի պահն է խաչելութիւնը:

Ուրիշները փրկեց ինձ ինձի չի կրնար փրկել, այս խօսքին իմաստն էր անշուշտ արեւմարեանք յայտնել խաչելիւն անկարողութեան հանդէպ, բայց անով միանգամ ընդ միշտ յայտարարուած եղաւ միայն անոր գործութիւնը ամէն ժամանակի համար:

Քրիստոսի ինքզինքն չկարենալ փրկելուն, այսինքն իր անձին ազատագրութեամբ չ'ատանգուելով ուրիշներուն փրկութիւնը միայն իր սիրոյն եւ սրտին առարկայ ըրած ըլլալուն այս հաստատութիւնը թէն հակառակորդի մը կողմէ, եւ անգիտակից զգացումով մը, այսինքն ակամայ կատարուած, բայց ամենէն շեղ խոստովանութիւնն է Աւետարանի եւ խաչին ազատագրող Ոգւոյն, եւ Յիսուսի փրկարար պաշտօնին:

Ի՞նչ մեծ բարեմիշ ու պատիւ է մարդու մը, երբ մարդիկ կարենան ըսել իրեն համար. Զայլս ապրեցոյց:

Քրիստոսին աչին ու ձախին խաչուած երկու աւագակներէն մէկն ալ հայեոյակից լեզուով կը ձայնակցէր մախատողներուն, «Դուն չե՞ս Քրիստոսը, փրկէ դուն քեզ, փրկէ մաեւ մեզ»:

Մինչ միւս խաչակից աւագակը խօսքը անոր ուղղելով կ'ըսէ «Աստուծմէ չե՞ս վախճար դուն, որ մոյն պատիժին մէջն ես: Մենք իրաւամբ մեր չարագործութեան արժանի պատիժը կը կրենք, բայց այս մարդը չար բան բնաւ չ'գործեց»: Ապա խօսքը ուղղելով Քրիստոսին կ'ըսէ. «Յիշէ զիս Տէր, երբ արքայութեամբդ գաս»: Ո՛րքան սրտառուչ ու զարմանալի է այս կանչը խաչակից աւագակին:

Խաչելութեան այդ սրտամկիկ պահուն երբ Քրիստոս հոգեպէս եւ բարոյապէս բացարձակ միմակ է, երբ իր աշակերտները հակառակ մահուան իսկ գինով իր հետ ըլլալ ու զինք երբէք չլին ուխտած ըլլալուն, իր մատնութեան առաջին իսկ վայրկեանէն զինք լքեր ու մինչեւ իսկ ուրացեր էին, երբ շատեր կը ծաղրէին ու կը մախատէին զինք, մինչ ուրիշները պարզապէս լուռ կը ցաւէին իր վրայ եւ իրենց հոգիին մէջ կուլային իր ամմեղութիւնն ու իրմէ ակնկալելի բարիքներէն իրենց ընդմիշտ զրկումը, սակայն այդ բազմութեան մէջէն մէկ հոգի, միայն մէկ հոգի, խաչակից աւագակ մը, իր վերջին վայրկեաններուն ինքն իր մէջ խորասուզուելով, անդրադարձաւ իր չարագործութիւններուն, ճանցաւ իր մեղքերը, աւելին ճանցաւ մաեւ իր կողքին իրեն խաչակից Նագովրեցի Յիսուսին ոչ միայն ամմեղութիւնը, այլ մաեւ Աստուածութիւնը գայն Տէր կոչելով եւ զինք յիշել խնդրելով իր արքայութեանը մէջ:

Այս աւագակը Քրիստոսին աշակերտած չէր, անոր ուսուցումներուն հետեւած չէր, վստահաբար գայն տեսած իսկ չէր, բայց անտարակոյս որ լսած էր անոր զարմանահրաշ արարքներուն ու անսովոր ուսուցումներուն մասին: Եւ խաչին վրայ իր ահաւոր ցաւերուն մէջ իրեն խաչակից աւագակին յանդիմանելէ ետք աղաչեց

«Տէր յիշէ զիս երբ արքայութեամբդ գաս»:

Ի՞նչ վեհութիւն , հոգիի ի՞նչ մեծութիւն աղաչանքի այս միակ կանչին մէջ:

Ինչ մեծ խոստովանութիւն ու յայտարարութիւն աւագակի մը կողմէ, միւս կողմէ ալ, որքան անդորրիչ, որքան կենսագործող է պատաստխանը խաչակից Քրիստոսի. «Ճշմարիտ կ'ըսեմ քեզի այսօրուրնէ արքայութեան մէջ պիտի ըլլաս»:

Տարուան ամենէն խորհրդաւոր ու նուիրական այս պահուն ամենօրեայ վկաներն ենք Քրիստոսի չարչարանքներուն ու խաչելութեան, բայց ոչ անոնց պէս, որոնք լուրջ կը ցաւէին ու իր անմեղութեանը կ'ողբային անմոռունչ, այլ աւագակին պէս խաչակիցներն ենք Քրիստոսի:

Սա նուիրական ու լուրջ պահուն ամենօրեայ, աւագակին օրինակով պէտք է որ խորասուզուինք մեր հոգիին մէջ եւ ճանչնանք մենք զմեզ մեր խորագոյն էութեանը մէջ: Խոստովանինք Աստուծոյ մեր չար արարքները, որոնցմով ո՛րքան, որքան ցաւ ու վիշտ պատճառեցինք անոր, խոստովանինք մեր բոլոր չար խօսքերն ու մտածումները, ինչ որ պէտք էր խօսելին, ոչ իսկ մտածեցինք, բայց խօսեցանք ու չմտածեցինք: Ցաւինք բոլոր այն բարիքներուն համար զորս կրնայինք ընել բայց չ'ըրինք: Եւ խնդրենք խաչեալ Աստուծմէն ո՛չ միայն ներել մեզի, այլեւ յիշել մեզ եւս երբ իր արքայութեամբը գայ:

Հոս գիշերային խորհրդաւորութեան ու վեհութեան սա ամենէն նուիրական ու սրբազան պահուն, երբ մենք այստեղ որպէս զաւակները մեր ժողովրդին, համախմբուած ենք Քրիստոսի մատնութեան եւ խաչելութեան յիշատակը կատարելու եւ հոգեկան ու մարմնական արթնութեամբ հսկելու չարն ու փորձութիւնը խափանելու համար, ամենօրեայ աղօթք դաժած պարտինք աղաչել խաչեալ Յիսուսէն. «Յիշէ մեզի Տէր, յիշէ հայկազեան ազգի հողմացիր այս զաւակներդ, ոչ միայն երբ երկնային արքայութեամբդ գաս այլ, նաեւ քու այս աշխարհի թագաւորութեանդ մէջ»:

Յիշէ՛ մեզի Տէ՛ր, յիշէ՛ աստուածային անսահման սիրովդ եւ գթութեամբդ, մենք որ բոլոր ժողովուրդներուն մէջ առաջինը եղանք ազգովին Քու սուրբ ու լոյս հաւատքիդ դարձողը, Քու սուրբ անունդ փառաւորելու, Քու փառքդ գովերգելու, քեզ օրհնաբանելու համար խորին կեանք տուինք եւ Հայաստան աշխարհն ամբողջ Քու սուրբ պաշտամունքիդ խնկարոյր տաճար դարձուցինք, անհամար

վանքերով, եկեղեցիներով եւ գեղաբնակ խաչքարներով զարդարեցինք:

Աստուածային շունչովդ լեցուն Սրբազան մատեանիդ հայացումով քեզ հայերեւախօս դարձուցինք: Քեզ ու Քու հաւատիդ չորանալնուս համար տուն ու տեղ ու հայրենիք կորսնցուցինք, նուիրական սրբավայրեր ու սրբութիւններ ձեռքէ հանեցինք ու մեր խաչը առած փախցինք Քու գողգոթայիդ նամբէն, ամենէն անմարդկային ու գազանային միջոցներով:

Ունեցանք տկարութիւններ գործեցինք շատ մը սխալներ, արձանագրեցինք շատ մեղանշումներ, կ'ընդունինք կը խոստովանինք դառն գղջումով եւ արցունքով, բայց քեզ չմոռցանք, չուրացանք, չլքեցինք, չանիծեցինք, այլ ուր որ կայք հաստատեցինք, պատասպարուելու համար հիւղակ, խրմիթ շինել տուաք քեզի աղօթի շքեղ տաճարներ կոթողեցինք քու անուանդ փառքին համար:

Սա խոհրդաւոր ու նուիրական պահուն անտարակոյս որ բոլորիս մտքին ու հոգիին աղաչանքները, մտածումները քեզի հետ են. ով Տէր եւ Փրկիչ մեր, լսէ մեր ալ աղաչանք՝ մեր հոգիին մէջ ցօղելով քեզի խաչակից աւագակին տուած անդորրիչ պատասխանդ:

Մի թողուր որ աշնան տերեւներուն պէս թափինք ու չխանամք, այլ աստուածային գորութեամբդ հաւաքէ ու համախմբէ հայկազեան ցեղի բոլոր ցիրուցան եղած գաւակների պատմական ու սուրբ գրական Արարատին շուրջ: Որպէս խորարմատ ծառ յաւերժատնկէ զմեզ Տէր, որպէսզի մեր հայրերուն երկրին մէջ ծաղկինք ու կանանչանանք ու պողաքեր ըլլանք շնորհիդ ու յայսիդ մէջ. եւ երբ օր մը անակնկալ օր մը արքայութեամբդ գաս, ընդ առաջ ելլանք քեզի, շնորհիդ եւ հաւատքիդ կանթեղներով լուսաւոր, ինչպէս իմաստուն կոյսերը եւ գալուստդ փառաբանենք ու գովերգենք ըսելով.

Փառք Հրաշափառ Գալստեան քում Տէր. ամէն:

ԳՈՒՍԱՆ ՎՐԻ. ԱԼՃԱՆԵԱՆ

ԱՒԵՏԱՐԱՆԸ ԵՂԱԻ ՈՒՂԵՑՈՅՑ՝ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԿԵԱՆՔԻՆ

Դարերու մեծագոյն պատգամը, որ
երկու հազար տարի առաջ տրուեցաւ ՆՈՐ
ԿՐՕՆՔԻՆ ՀԻՄՆԱԴԻՐԷՆ, լուսաւորեց երկրի
հորիզոնները յաւերժութեան ճառա-
գայքներով:

Եթէ մեր նայուածքը ուշադիր սեւ-
ռեմէ հիմնաւորց եւ նորագոյն պատմութեան
էջերուն վրայ, պիտի հաստատեմք այս մեծ
ճշմարտութիւնը:

Ինչ է ստուգապէս մեր մշտահալած
ու եղբարաբայտ ժողովուրդին կեանքին
պատմութիւնը, ու ընդհանրապէս,
պատմութիւնը մեծ ու փոքր բոլոր
ժողովուրդներուն:

Մերք՝ խաղաղաւէտ ու մերք՝
խռովայնոյ՞ կացութիւններու յարա-
փոփոխութիւն մը, առաւելապէս վշտալի
ու ողբերգական:

Դարաշրջաններու տեւողութեամբ՝
անկումներ ու վերականգնումներ,
պարտութիւններ ու յաղթութիւններ,
նահանջներ ու գրոհներ, ստրկութիւններ
ու ազատութիւններ, ներքին հակամարտու-
թիւններ ու յեղափոխութիւններ...:

Այս բոլոր ազգակործան
յեղաշրջումները՝ անբաժան եղած են հայ
բազմատանջ ժողովուրդին ճակատագրէն,
իր գոյութեան հազարամեակներու
ընթացքին:

Ապահով ու լուսաւոր եղած է հայ
կեանքը, երբ աւետարանական
ճշմարտութիւններէն առած է իր
ճակատագրին ուղղութիւնը:

Դժբայտ ու դառնակսկիծ եղած է
իր պապականութիւնը, երբ հեռացած է
Աստուծոյ լոյսէն ու եսական միտումներով
մթազնած է իր հոգին:

Ամէն անգամ, երբ աչքերը յարած
է հոգիներու անգուգական Առաջնորդին,
եղած է կենսութեայ, յուսալատ ու լաւտես:
Ու երբ խզած է իր հոգեկան
հաղորդակցութիւնը լոյսի աղբիւրէն,
տարագրած է խաղաղութիւնը հայրենի
հորիզոններէն:

Ինչ էր իրական պատկերը մեր
հայրենի Փոքր Ածուիմ Քրիստոնէութեան
նախնական օրերուն:

Աւեր ու աւերակ հողային
սահմանափակ տարածութիւն մը,
յետամնաց, անդէմ, ազգային
յատկանիշներէն զուրկ, անկազմակերպ
ժողովուրդ մը:

Ձունէր գիր ու մշակոյթ, չունէր
ազգային ու խաղաքական կառոյցներ,
չունէր մտաւորականներ ու ղեկավարներ,
չունէր ներկայացուցչական դէմքեր,
հպատակ ժողովուրդ մը աշխարհակալ
պետութիւններէ հովանաւորուած, տեսապէս
ենթակայ հալածանքներու, զրկանքներու,
արշաւանքներու եւ մարտիրոսական
զուլումներու:

Իր քաղաքապարամեայ գոյութեան
բոլոր դարաշրջանները, մէկը միւսէն,
առաւել եղբրական, պահած են մշտակենդան
իր գոյութեան պայքարը՝ զոհողութեան
բարձրագոյն պատկերներու վրայ...:

Ամենադժնգակ ու ապերախ
պայմաններու մէջ սակայն, չլքեց իր
հայրենի հաւատը, չուարացուց իր
հոգեկան ուժերը, չստրկացուց իր կամը,
անվհատօրէն Աստուծոյ գործութեան
ապահանձ՝ պայքարեցաւ ու յարատեւեց
ապագայ յուսալատ օրերու լաւտեսու-
թեամբ:

Այնքան անբեկանելի ու անպարտելի էր Փրկչին Աստուածութեան հանդէպ իր հաւատքը, որ երկրի բոլոր ժողովուրդներէն առաջ, տուաւ մեր պատմութեան բուականներու ամենէն պանծալին, պաշտօնապէս ու ազգովին, 801 թուին ընդունելով Քրիստոսի Աւետարանը, որպէս յարացոյց իր ազգային գաղափարական ճգնաւմներուն եւ հոգեկան վերացումներուն:

Այնուհետեւ Ս. Էջմիածինը դարձաւ Հայրապետութեան աթոռանիստ կեդրոնը, ուրկէ աշխարհի հայութիւնը կ'առնէ իր ուղղափառ հաւատքին ներշնչումը:

Կարճ ժամանակի մէջ, անկազմակերպ ու անկերպարան հայութիւնը՝ դարձաւ իր գիրով ու մշակոյթով, իր հոգեւոր ու իմացական առաջնորդներով քաղաքակիրթ ժողովուրդ մը, արձանագրելով պատմութեան մէջ իր հոգեկան ներշնչումներուն ՈՍԿԵՄԱՐԸ:

Թօքունց իր էութեան մէջ արմատացած սնամէջ հաւատալիքներու եւ նախապաշարումներու աւելորդապաշտութիւնները, երբ տեսաւ քրիստոնէութեան մէջ իր ազգային գիտակցութեան զարթոնքը, իր անմահութեան հիմերը, իր ապագան ջահաւորող լուսապայծառ ազդակները:

Արեւմտեան երկիրներու մէջ տիրող յետադիմութեան եւ սոցիալութեան խաւարը եւ արեւելէն մեր հայրենի սահմաններէն ներս խուժող բարբարոս ցեղերու արշաւանքները, չկրցան սարսել Աւետարանի հաւատքին վրայ ժայռացած Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարին ամրանիստ հիմերը:

Հոգեւոր մշակոյթով սնած բոլոր ժամանակներու հայ սերունդները, քրիստոնէութեան մէջ տեսան հայութիւնը եւ հայութեան մէջ քրիստոնէութիւնը:

Չկայ ու չէ եղած Քրիստոնեայ աշխարհին մէջ ժողովուրդ մը, որուն

կեանքը բարացուցէ քրիստոնէութեան եւ ազգութեան համաձայն զուգակցութիւն մը:

Վաղմըական դարերէն մինչեւ այսօր, ո՞ր ժողովուրդը կրնար վերապրի իր հաւատով, իր լեզուով, իր մշակոյթով, իր տոհմաշէն աւանդութիւններով, կրեղեւնի, իր քրքրուած մարմնոյ մը՝ Հոռովմական, Պարսկական, Արաբական, Թրքական ամենադաժան ռեժիմներէն անդոհանքէն եւ անպատմի զրկանքներէ:

Հինգ հարիւր անապառ տարիներ ստրկութեան մէջ ապրած է հայութիւնը: Հարցնեմք, ո՞ր քրիստոնեայ ժողովուրդը կրնար տոկալ եւ իր ազգային ինքնութիւնը եւ հաւատքը անեղծ պահել, առանց կրքական օճախներու, առանց պաշտամունքի ազատութեան, առանց կեանքի ապահովութեան, համագիշերային մղձաւանջներով ու անճկութիւններով, միշտ պատրաստ տարագրուելու, հալածուելու, ջարդուելու եզմածամային մարտահրաւերներու դիմաց:

Չկայ աւելի ծանրակշիռ մեղք մը՝ Աստուծոյ եւ Ազգին խղճմտանքին առջեւ, երբ հայու ապերախտ ծնունդներ, հպարտօրէն կ'անգիտանան իրենց մայրենի լեզուն, իրենց տոհմային ծագումը, իրենց նահատակ ժողովուրդին հարուստ անցեալը եւ թիկունք կը դարձնեն ներկայ օգնութեան կարօտ իրենց ազատ ու աղքատ հայրենիքին:

Սկեղեցւոյ մահացու մեղքերու շարքին՝ հայու մը ցուցաբերած այս դժմտեսիլ ապերախտութիւնը, եթէ ամբողջ մարդկութեան կողմէ ներողամտութեամբ դիտուի, չի կրնար սակայն խուսափիլ Աստուծոյ արդարութեան պատուհասիչ մտաբանումներէն, երկրի ու երկնքի ատեաններուն առջեւ:

Հայ ժողովուրդի հնագոյն անցեալէն՝ երկու յաւերժայն սրբութիւններ երկնքէն

տրուած են հայ ժողովուրդին:

Ս. Էշմիածնի Մայր Տաճարը եւ հայ մեծաւաճ լեզուին տառերը:

Աստուծոյ Միածին Որդիին պարգեւն է Ս. Էշմիածնի Մայր Տաճարը, որուն միտունած սիւներուն առջեւ հայ ժողովուրդը՝ դարերէ ի վեր աղօթեր, դառնօրէն արտասուեր, մարտիրոսացեր, լաւատեսօրէն յուսացեր, գորգուրանով պահեր ու պաշտպաներ է իր Ուղղափառ Հաւատքը՝ քարքարոսներու դէմ մաքանելով ու ռդակիզուելով:

Այսօր ալ՝ հայրենիքի մէջ, հաւատքին հնաւանդ ոգեւորութիւնը կը հրաշագործէ եւ աշխարհի բոլոր ուղղութիւններէ քաղմահագար հայեր կու գան եւ երկիւղածութեամբ կը խոնարհին Իշման Ս. Սեղանին առջեւ, ազգային հիւստեանէ հպարտութեամբ դիտելով հայ հոգիին ու մտքին սրբալոյս տանդաւադութիւնները, որոնք՝ յատուկ հոգածութեամբ պահուեր են ժամանակի աւերներէն ու ներկայիս կը ցուցադրուին ամենագոյն ալիքներով:

Աշխարհը սուրի ու հուրի սարսափներու մէջ դողացնող Անկրիմութիւնները, ձենկիզխանները, Մահաբասները, որ քար քարի վրայ չբողոցին մշակոյթի ո՛չ մէկ կոթող ու ստեղծագործութիւն, բայց խնայեցին Ս. Էշմիածնի Մայր Տաճարին, աղօթանւէր ժողովուրդին արցունքներէն ու պաղատանքներէն խղճահարուած:

Ս. Էշմիածնի՞նք՝ հայտնութեան անգիր Աւետարանն է, հայ ազգին անգիր պատմութիւնը, հայ արուեստին ու հոգեւոր մշակոյթին դիւքական թանգարանը, հայուն անպարտելի հաւատքին կրանիթէ կոթողը, վերջապէս, մեր տոհմաշէն աւանդութիւններուն եւ ցեղային առանձնատկութիւններուն մշտնջենական խորհրդանշիչը:

Առանց Մայր Աթոռի Առաքելաշնորհ Գահակալին, կարելի չէ ըմբռնել նուիրապետական ոչ մէկ իշխանութիւն:

Հարգատես հայը, հայրենասէր հայը,

յաւիտենական հայը, Ս. Էշմիածնի գաւակ հաւատացեալ հայն է:

Անբաժանելի ու անբեկանելի նուիրականութիւններ են բոլոր հայրենապաշտ հայերուն համար, Հայութիւնը եւ Քրիստոնէութիւնը, Մայր Աթոռը եւ Հայրապետութիւնը, Հայաստանը եւ Արարատը, հայրենի ժողովուրդը եւ Սփիւտհաւայութիւնը:

Պէտք է տեսնել, գտնէ անգամ մը, թէ հայ հաւատացեալը, ի՞նչպէս բարձր քարեպաշտութեամբ ծունկի կու գայ եւ կը համբուրէ Մայր Տաճարին սրբառաշէնները:

Եւ ինչպիսի փառաւորումով եւ սիրաշեքով մաղթանքներով կը դիմաւորէ Վեհափառ Հայրապետը, եւ Նորին Ս. Օծութիւնը հոգեւորականներու թափօրով մուտք կը գործէ տաճարէն ներս:

Հոգեգրաւ ու հոգեշահ տեսարան մըն է սակիւս, որ հաւատացեալը միայն երկիւղի մէջ կրնայ տեսնել ու ներգգայ ճշմարիտ հաւատքին քաղցր տրոփումները:

Ամէն հայ հաւատացեալ, ինչ դաւանանքի ալ պատկանի, պէտք է որոշ գիտնայ, թէ հայ եկեղեցւոյ ծոցէն ծնաւ հայ գիրը:

Վանքերու խոնաւ ու մթին խոցերու մէջ գրուեցաւ հայ ժողովուրդին կեանքին ու հաւատքին պատմութիւնը:

Հայ առաքելական եկեղեցւոյ ծոցին մէջ պատուապարուեցան Քրիստոսի Աւետարանը եւ մեր ազգային սրբութիւնները:

Հայ եկեղեցին՝ իր երկհազարամեայ գոյութեան ընթացքին, եղած է մեզի համար, թէ՛ Աստուծոյ տունը եւ թէ Ազգին տունը:

ՎԱՄԴԱՆ Ա. ՔԶՆՅ. ՏԻՒԼԿԵՐՈՍՆ

“ՍԻՐԵՑԷՔ ԶԵՐ ԹՅՆԱՄԻՆԵՐԸ”

Դժուարահասկնալի խօսքեր, մանաւանդ անհանդուրժելի պատուէրներ կը կարծուին ըլլալ Յիսուս Բրիստոսի աստուածապատգամ հրահանգները: Երբ սիրենք, հաւատանք ու մեծարենք ազգային հերոս մը, կը ջանանք ըմբռնել նաեւ անոր հրահանգած պատուէրները և հնազանդիլ անոր հրամաններուն, մանաւանդ երբ ուխտեալ ու նուիրուած անդամներն ենք անոր շարքերուն: Ո՞վ է այն ֆետային որ պիտի համարձակէր բողոքել իր մեծաւորին տուած հրամաններուն, որքան որ ալ այդ հրամանները անտրամաբանական թուէին:

Մարդկութիւնը փրկելու համար նահատակուող, Իր Հօրը կամքը կատարելու համար անձնուրացօրէն խաչուող Յիսուս Բրիստոս կ'ըսէ.

Սիրեցէք ձեր թշնամիները, օրհնեցէ՛ք ձեզ անիծողները, բարիք ըրէ՛ք ձեզ ատողներուն և աղօթեցէ՛ք անոնց համար, որ ձեզ կը չարչարեն ու կը հալածեն, որպէսզի ըլլաք որդիները ձեր Հօր, որ երկինքն է. քանի որ ան իր արեգակը կը ծագեցնէ չարերուն ու բարիներուն վրայ և անձրեւ կը դրկէ արդարներուն ու մեղաւորներուն հաւասարապէս»--Մատթ. Ե. 44-45:

Անհանդուրժելի և դժուարահաճ պատուէրներ են վերոյիշեալ յորդորները, մանաւանդ հայու մը համար, որ ո՛չ միայն բաւած է մահուան շուքի (Մեծ եղեռնի) անապատին մէջ, այլ սպաննուած ու յօշոտուած է մարդակերպ գազաններէն: Չեմ ջանար նսեմացնել հայուն դէպի վերելք բարձրացնող Գողգոթայի զոհողութիւնները, այլ կը փորձեմ և ծիգ կը թափեմ ըմբռնելու մեր Տիրոջ հրահանգը՝ “Սիրեցէ՛ք ձեր թշնամիները” պատուէրը: Որովհետեւ կը սիրեմ Ձիւնը ու կը վստահի՛մ Իր գերբնական իմաստութեան:

Ուղիղ ըմբռնելու համար մեր Տիրոջ պատուէրը, ըմբռնելու ենք սոյն հրահանգը Անոր շրջագծէն ներս: Առաջինս.—մարդասեր Յիսուս Բրիստոս չ'ըսեր. “Սիրեցէ՛ք ձեր վրայ յարձակող, թալանող և ձեր աղջիկներն ու կիները բռնաբարող թշնամիները»: Երկրորդս.—Յիսուս Բրիստոս՝ Իրեն աշակերտող հաւատարիմներուն չի հրահանգեր, ըսելով.

«Կռապաշտ Յազկերտներու բանակը դիմաւորեցէ՛ք վարդահիւս մանեակներով և թող տուէ՛ք որ ձեզ ու ձեր

զաւակները վերադարձնեն Մազտէական հաւատքի»:

Յիսուս Քրիստոսի ունկնդիր ժողովուրդը՝ (Լերան Քարոզը մտիկ ընող հրէաստանի ժողովուրդը) ինքնապաշտպանութեան գացող բանակի մը զինուորները չէին: Յիսուս Քրիստոս հրահանգեց՝ «Սիրեցէ՛ք ձեր թշնամիները»: Այս պատուէրը յարաբերաբար, աշխարհի փաղափական ամենակայուն ու խաղաղ ժամանակաշրջանին տեղի ունեցաւ:

Յիսուս Քրիստոսի ժամանակակից հրեաներու թշնամիները աւելի գաղափարակա՛ն թշնամիներ էին՝ հելլենականութիւնը (յոյն-հռոմէական կրօնահաւատաւիւթեան, որոնց մէջ կը ձուլուէր բազմաթիւ Հրեայ նոր սերունդը) և Սամարացիները, որոնք հրեաներու կողմէ ծանցուած էին որպէս *աղանդաւորներ*՝ իրենց կրօնքը եղծանողները:

Սեծն Աղեփսանդր ու Պոմպէոս զօրավար երբ գրաւեցին Հրէաստանը, երբեք հրեաներու հաւատքին չդպան և կրօնափոխ ընել չջանացին, այլ միայն հարկատու ըրին զիրենք:

Սասանեան պետութիւնը, Բիւզանդական կայսրութիւնը, Արաբական արշաւանքը և թուրք ասպատակող խուժանը ջանացին *հաւատափոխ* ընել հայը, գրաւել անոր ինչքերը և առեւանգել անոր կինն ու զաւակները: Եթէ կը սխալիմ, կարդացէ՛ք Եէնիչերիներու բանակին ծագումը և անոր կազմակերպութիւնը: Նոյնպէս անհասկնալի մնացած է հայերու համար, խաչապա՛շտ և "աստուածապաա՛կ" ցարերու իրար-յաջորդ կառավարութեանց թշնամական դիրքը հայերու հանդէպ:

Մարդկութեան հանդէպ սէրը կամ "մարդասիրութիւն" ը նոր նիւթ մըն է մարդկային փաղափարթութեան և ժողովուրդներու ըմբռնումին մէջ: Քրիստոսէ առաջ, *ամէն օտարական* թշնամի կը սեպուէր: Ընկերասիրութիւնը չէր անցներ փաղափ մը պարիսպներէն դուրս: Մարդասիրութեան գաղափարը՝ սովահար երկիրներու ուտելիք հասցընելը և բարեգործական համաշխարհային հեռակարը, խորհուրդն ու մտայղացումն է Յիսուս Քրիստոսի, որ կը գտնուի "Սիրեցէ՛ք ձեր թշնամիները" հրահանգին մէջ:

Յառաջդիմական և մարդասիրական գաղափարներու և իրողութիւններու ընդհանուր յեղաշրջում մը ստեղծեց Յիսուս և զօրացուց ազատագրական շարժումը, թէ՛ *հոգիի* և թէ՛ *մարմնի*:

Այո, մարդ արարած կը կառավարուի սուրով, իսկ գաղափարով ան կը փաղափարթուի ու հետեւելով աստուածառափ՝ Վարդապետին ան կը դառնայ "Նոր Մարդ"՝ սուրբ նման Մարիամ Մագդաղենացիին ու մարդասէր՝ Զաֆէոսին:

Մարդկային յարաբերութեան մէջ անկիւնադարձ կերտող Յիսուս չ'ըսաւ երբեք. «Սիրեցէ՛ք ձեր երկիրը ասպատակող և ձեզ հաւատափոխ ընող բարբարոս ազգերը»: Աստուածայայտնիչ Վարդապետ Յիսուս չ'ըսաւ. «Սիրեցէ՛ք ներխուժող վայրագ արշաւազօրները»: Յիսուս Զրիստոս խօսեցաւ անհատի՛ն և անհատակա՛ն նախաձեռնութեան մասին: Մեր Տէրը հոգեւորական կամ ֆաղափական ծառախօսութիւն չ'ըրաւ Հռոմի խորհրդարանին մէջ նման Սենեկայի և Կեսարի: Նազովրեցի Զարովիչը ֆաղափային իշխանութեան աշխարհային գաղափարաբանութեամբ չզբաղեցաւ, այլ ջանաց անհա՛տը փոխակերպել դէպի բարին, դէպի մարդասէրը և դէպի սուրբը:

Յիսուս Զրիստոսի աստուածային խօսքերը և անոնց ամբողջութիւնը երբ սերտենք, չենք կրնար անտեսել Անոր *մահապատիժի* վերաբերեալ խիստ ակնարկութիւնները կամ պատերազմի համար առնուելիք նախազգուշութիւնները: Յաղթական Յարութենէն յետոյ երբ Յիսուս Զրիստոս ուղարկեց իր առաքեալները աշխարհ, որ փարոզեն և ուսուցանեն իր տիեզերական կեանքի ճշմարտութիւնները և ծամբան, պատուիրեց անոնց ըսելով.

«Սորվեցուցէ՛ք անոնց պահել այն ամէնը,
իսկ որ պատուիրեցի ձեզի»--Մատթ. ԻԸ. 20:

Աշակերտներուն առաքելութիւնը ո՛չ թէ իրենց Յարուցեալ Տիրոջ *Բանի մը* ճշմարտանման գաղափարները տարածել և ուսուցանել էր, այլ կեանքի բոլոր ոլորտները թափանցող Զրիստոս յայտնապէս պատուիրեց իր հաւատարիմներուն, որ փարոզեն և ուսուցանեն իր բոլո՛ր պատուէրները:

«Պատուէր» բառը սոյն համարին մէջ իր յուն. բնագրական իմաստով *հրամայել* կը նշանակէ, այլ խօսքով վճռաբեկ ատեանի վճիռ: Մշտաշող Զրիստոս ոչ միայն չի՛ խնդրեր, չի՛ հայցեր կամ խնդրանք չի՛ ներկայացներ իր աշակերտներուն, որ տարածեն իր ծառագայթող յաւերժաբոյր ճշմարտութիւնները, այլ կը *հրամայէ*, որ պահեն բոլո՛ր պատուէրները: Ոչ միայն այն պատուէրները, որոնք հաճելի կը թուին, այլ առաւել անոնք, որոնք ենթակայէն պիտի պահանջեն գերագոյն զոհողութիւն՝ ուրանալ անձը և առնել խաչը ու հետեւիլ Վարդապետին:

Եկեղեցիներ, մանաւանդ Հիւսիսային Ամերիկայի մէջ բեկբեկաւ ուած են, որովհետեւ իւրաքանչիւր յարանուանութիւն, փոխանակ հմտանալու Զրիստոսի բոլո՛ր պատուէրներուն, կը փարոզէ ու կ'ուսուցանէ իր *նախասիրածը*, իր երկրին հաշւոյն յարմարածը, իր

անդամնրուն հաճելի երեւցած պատուէրները և վարդապետութիւնները: Ներկայ եկեղեցիներու մեծ դժբախտութիւնը այն է, որ Բարոզիչներ առա՛նց աշակերտելու Յիսուս Զրիստոսի, կը Բարոզեն ու կ'ուսուցանեն ա՛յն ինչ որ աստուածաբան տիտղոսակիրներ յարմար սեպած են: Որպէս ապացոյց յիշեցէ՛ք Գերմանիոյ եկեղեցիները, որոնք թեքեցան Հիթլերեան գաղափարաբանութեան՝ համաշխարհային երկրորդ Պատերազմին:

"Թշնամի" բառին մասին Յիսուս Զրիստոս միայն «Սիրեցէ՛ք ձեր թշնամիները» չէ ըսած: Ան "Թշնամիներու" մասին յաւելեալ ակնարկութիւններ ալ ըրած է: Զրիստոս՝ իր ճշմարտաբոյր ապրումէն հորիզոն մը բացաւ, որ կը յստակացնէ և մարդկային տրամաբանութեան ու ազգային հարցերու կնճռոտ քննուկը կը լուսաւորէ ու կ'իմաստաւորէ:

Մարդեղութեան փրկարար Զօրութիւն Զրիստոսի խօսքերը պէտք չէ մեկուսացուիլ իրարմէ, այլ անոնք գոյութիւն ունենալու են յարաբերութիւններու համակարգով: Զարոզիչ մը կամ Աստուածաշունչ վարդապետող մը համակարգելու է Զրիստոսի տուած պատճառաբանութիւնները և մեկնաբանելու է զանոնք համադրեալ նշանակութեամբ: Արուեստն իսկ մտքի և հոգիի նուրբ ու ազնիւ բազմերանգ երեւակայութիւններուն ու ապրումներուն համադրոյթն է:

Տեսնենք թէ յաւերժաւանդ խորհուրդ Յիսուս ի՞նչ կ'ըսէ պատերազմի, մահապատիժի, թշնամիներու, և սուր վերցնելու մասին: Բացաճակապէս ներելի չէ՛ ոեւէ հաւատացեալի մը, Զրիստոսի աշակերտողի մը և վարդապետողի մը համար ըլլալ Բաճաճ և միայն ի՛ր հաշույն եկած մէջբերումները ընել ու վերագրել զանոնք մեր Տիրոջ Յիսուս Զրիստոսի:

1. *Պատերազմի* մասին գերագոյն Իրականութիւն Զրիստոս կ'ըսէ.

«Ո՞ր թագաւորը, եթէ պատերազմելու երթայ ուրիշ թագաւորի մը դէմ, նախ չի նստիր և չի խորհիր թէ տասը հազարով կրնա՞յ դիմադրել անոր, որ Բաճաճ հազարով կու գայ իր վրայ: Ապա թէ ոչ, մինչ ան դեռ հեռու է, պատգամաւորութիւն ղրկելով՝ խաղաղութիւն կը խնդրէ» Ղուկ. ԺԴ. 31-32:

Խօսքի և գաղափարի Զօրութիւն Զրիստոս երբ կ'արտայայտուի պատերազմի մասին, Ան չ'արտայայտուիր որպէս նախաշարժակ ու գաղթատիրութիւն կերտող բարբարոսի մը մասին, այլ *ինքնա՞*

պաշտպանութիւն փորձող, իր հաւատքը՝ ու արեւակիցները պաշտպանող թագաւորի մը մասին կը խօսի Ան: Ուշադրութեամբ կարդանք Յիսուս Զրիստոսի իմաստուն խօսքերը. *"որ Բսան հազարով կու գայ իր վրայ"*: Խաղաղութեան Իշխան Յիսուս, "տասը հազարով" պատերազմի գացողը կը ներկայացնէ որպէս ինքնապաշտպանութեա՛ն ազատամարտիկը: Ապա թէ ոչ խաղաղութեան Իշխանը պատերազմի կոչ պիտի չ'ընէր:

Որպէս Հայ Զրիստոնեաներ, Աւարայրի ճակատամարտը շփոթելու չե՛նք Արեւմտեան հզօր պետութիւններու անխիղճ գաղթատիրական պատերազմներուն հետ երբ 1830-ին Ֆրանսական կառավարութիւնը բանակ մը ցամաքահանում ընելով գրաւեց Ալճերիան, այն պատրուակով, որ Ալճերիայի բարձրագոյն պետը անարգած էր Ֆրանսայի դեսպանը... : Անգլիա և Ֆրանսա, իրենց շահերէն տարուած, իրենց հոգատարութիւնը պարտադրեցին Արաբներուն վրայ: Բռնատիրական պարտադրութեամբ Մեծն Բրիտանիա գաղթատիրութիւններ հաստատեց Հնդկաստանի և Ափրիկէի մէջ: Եւրոպական պատերազմներուն և ո՛չ մէկը ինքնապաշտպանութեան կամ հաւատքի՝ ազատութեան համար գործուեցաւ, այլ ազահութեամբ յաւելեալ հարստութեա՛ն տիրանալու համար:

Հայ դիւցազուններ, առանց բացառութեան, Տրդատ թագաւորէն ասդին կուուեցան ու մեռան ո՛չ թէ նուաճողական նպատակներու համար, այլ հաւատքի՛, ինքնապաշտպանութեան և ազատօրէն զԱստուած պաշտելու համար:

2. Մահապատիժ: Ի՞նչ կը կարդանք Աւետարաններու մէջ մահապատիժի նկատմամբ:

ա. «Ուրիշներ ալ բռնեցին անոր ծառաները, անպատուեցին ու սպաննեցին: Իսկ թագաւորը, երբ լսեց, բարկացաւ և իր զօրքը դրկեց ու բնաջնջեց սպաննողները և այրեց անոնց քաղաքը»--Մատթ. ԻԲ. 6-7:

բ. Վերջին Դատաստանին--«Այն ատեն ան պիտի ըսէ իր ձախ կողմը եղողներուն. «Անիծեալներ, հեռացէ՛ք ինձմէ դէպի յաւիտեանական կրակը, որ պատրաստուած է Սատանային և իր հրեշտակներուն համար»--Մատթ. ԻԵ. 41:

գ. «Բայց իմ թշնամիներս, որոնք չէին ուզեր որ ես թագաւորեմ իրենց վրայ, այստեղ բերէ՛ք և սպաննեցէ՛ք իմ առջեւս»--Ղուկ. ԺԹ. 27:

Դ. «Եւ անոնց (չարերուն) թիւը ծովու աւազին չափ է. անոնք պիտի ելլեն երկրի ամբողջ լայնութեան վրայ և պիտի շրջապատեն սուրբերու բանակներն ու սիրելի

Բաղաճը: Եւ երկինքէն, Աստուծմէ կրակ պիտի իջնէ ու պիտի լափէ զանոնք և անոնց զօրագլուխը Սատանան, որ մոլորեցուց զանոնք. ան պիտի նետէ զանոնք կրակի և ծծումբի լիճին մէջ, ուր կը գտնուէր գազանը, ինչպէս նաեւ սուտ մարգարէն»--Յայտ. Ի. 8-10:

«Իսկ գալով ծոյլերուն (աստուածային տաղանդը չգործածողներուն) ու անհաւատներուն, ոճրագործներուն և պոռնիկներուն, կախարդներուն և կռապաշտներուն, հմայողներուն և բոլոր ստախօսներուն՝ ամբարիշտներուն, անոնց բաժինը ծծումբով և կրակով այրող լիճին մէջ է՝ որ երկրորդ մահն է»--Յայտ. ԻԱ. 8

Արշալոյսի պէս Բնիւշ Յիսուս, բացայայտեց երկնաւոր Հօր սէրը, ողորմածութիւնն ու երկայնամտութիւնը հանդէպ մարդ արարածին, ո՛չ որովհետեւ Աստուած միամիտ, դիւրահաճ (naive) և վճռականութիւն չունեցող Արարիչ է, այլ՝ «Աստուած ուզեց ցուցնել իր բարկութիւնը և յայտնի դարձնել Իր զօրութիւնը, ան որ մեծ համբերատարութեամբ համբերութիւն ցոյց տուաւ կորստեան համար պատրաստուած բարկութեան անօթներուն հանդէպ, որպէսզի յայտնի դարձնէ իր փառքին հարստութիւնը ողորմութեան անօթներուն վրայ զոր պատրաստեց փառքին համար»--Հովմ. Թ. 22-23:

Հայաստան աշխարհ նահատակներո՛ւ երկիր է, սուրբերու աղօթքով թաթաւուած և մարտիրոսներու արեամբ ոռոգուած: Եթէ կը կարծուի, թէ մեր անգերեզման նահատակները մեռան ու կորան, այդ կարծիքը ո՛չ միայն անհաւատութիւն է, այլ անմտութիւն և անտրամաբանութիւն: Քրիստոնէութիւնը հարուստ է գիտակցակա՛ն նահատակութիւններու հերոսական օրինակներով: Իր թիւին համեմատութեամբ, հայութիւնը առաւելագոյն նահատակութիւնը տուած է:

Աստուած, որքան որ սէր է, ողորմածութիւն և գթութիւն, Անոր արդարութիւնն ու իրաւունքը նոյնքան ալ սուր է ու վճռական: Մեր սուրբերն ու նահատակները հերոսաբար, յոյսով ու հաւատով Բաղնիս հայ Գողգոթայի խաչելութեան և նահատակութեան առաջնորդող ծամբայէն: Վարդանի նահատակութեամբ Աւարայրի ճակատամարտը չէ՛ վերջացած: Անոնց՝ 1036 մարտիրոսներուն վրայ աւելցած են հազարաւորներ, որոնք Յարութեան Առաւօտուն պիտի լսեն կենդանացնող կարգախօսը իրենց Տիրոջ որ պիտի որոտայ ու թնդայ.

**«Ձեր դարաւոր շիրիմներէն վե՛ր կացէ՛ք,
ազատութեան նահատակներ»:**

3. Ժամանակաւորը յաւիտենականին հետ կամրջող Յիսուսի խօսքերն ու պատուէրները ո՛չ պարզ են ու ոչ ալ կնճռոտ, այլ *խորաբնին*: Պատճա՞ռը: Որպէսզի Սատանան՝ ճշմարտութեան հակառակորդը, իր բոլո՛ր խորամանկութիւնովն ու ամբարտաւանութեամբ շփոթի ու իր ռազմավարութեան մէջ ձախողի: Աստուած Իր Սուրբ Հոգիով կրնայ բացատրել՝ Իր Միածին Որդւոյն յայտնութիւնները աղերսող հաւատարիմ ծառաներուն:

Նազովրեցի Մարգարէն Իր մատնութենէն քանի մը ժամ առաջ կ'արձակէ երկու հակադրական կարծուած պատուէրներ.

ա. Յիսուս ըսաւ անոնց. *«Երբ ձեզ դրկեցի առանց քսակի, մախաղի և կօշիկներու, միթէ ոեւէ բանի կարօտ մնացի՞ք»*: Եւ անոնք ըսին. *«Եւ ոչ մէկ բանի»*: Ապա ըսաւ. *«Իսկ հիմա ով որ քսակ ունի՝ թող առնէ. նոյնպէս և՛ մախաղ. իսկ ով որ չունի՝ թող ծախէ իր զգեստները և իրեն համար սուր գնէ»*--Ղուկ. ԻԲ. 35-36:

բ. Եւ ահա Յիսուսի հետ եղողներէն մէկը ձեռքը երկարեց և իր սուրը հանեց ու հարուածեց քահանայապետի ծառային և կտրեց անոր ականջը: Այն ատեն Յիսուս ըսաւ անոր. *«Քու սուրդ ետ իր տեղը դիր, որովհետեւ անոնք որ սուր կ'առնեն՝ սուրով պիտի իյնան»*--Մատթ. ԻԶ. 51-52:

Երբ քննադատելու մտքով կամ հպանցիկ ակնարկով դիտենք Յիսուս Քրիստոսի զոյգ հրահանգները, անոնք այնպէս կը թուին մեզի, թէ Ան շփոթութեան մէջ է, կամ գաղափարական հակադրութեան:

Հայ ազգային դրօշը հակադրութիւն մըն էր մինչեւ վերջերս, իսկ այսօր ան դադրեցաւ մտածողական ներհակութիւն ըլլալէ ու դարձաւ համայն հայութեան հպարտանքը: Նոյնպէս ալ մեր Փրկչին վերոյիշեալ երկու հակադիր կարծուած պատուէրները իրար կը լրացնեն, եթէ թափանցենք սոյն պատուէրներուն խորքը:

Մարդկային ողբերգութեան տրաման ապրող Յիսուսի, առաջին պատուէրն էր. *«Թող ծախէ զգեստները և իրեն համար սուր գնէ»*: Ինչո՞ւ: Որպէսզի զինուած ըլլայ, ոչ թէ գործածելու համար, այլ միայն *ի հարկին*: Լուսեղէն Յիսուսի երկրորդ պատուէրն էր, Գեդսէմանիի պարտէզին մէջ. *«Քու սուրդ ետ իր տեղը դիր, որովհետեւ անոնք որ սուր կ'առնեն՝ սուրով պիտի իյնան»*: Մեր Տէրը չի՛ պատուիրեր որ սուր չվերցնեն: Ան սուր գործածելը չ'արգիլեր, այլ *հետեւա՛նք* կը նախաձայնէ՝ *«սուրով պիտի իյնան»* ըսելով:

Այլ խօսքով, եթէ կ'ուզես պաշտպանել հաւատիդ և ընտանիքդ

սուրով, մի՛ ակնկալէր, որ բու արդար կռիւիդ համար դուն *անպարտելի* պիտի ըլլաս: Մի՛ կարծէր որ հաւատքի պատերազմին մէջ դուն պիտի *չվնասուիս*: Եթէ Հայրենիքի և հաւատքի ինքնապաշտպանութիւն պիտի փորձես, գիտցած եղիր, որ կրնաս դո՛ւն ալ սպաննուիլ: Այս աշխարհի իշխանութեան շրջանին, ես իրաւունք չունիմ բեզ պաշտպանելու, եթէ սուր վերցնես: Եթէ մեռնիլ յաճճկ'առնես, կրնաս սուր վերցնել...:

Ոչ որովհետեւ Սատանան աւելի հզօր է Աստուծմէ, այլ այս աշխարհը ներկայիս Սատանայի իշխանութեան ներքեւ է: Օրինակ, Միթէ Իրանի Այաթոլլա բռնատէրը Ամերիկեան պետութենէն աւելի՞ զօրաւոր էր, որ Միացեալ Նահանգները չկրցան ազատագրել իրենց դեսպանատան առեւանգուած պաշտօնեաները: Ո՛չ, այլ Միջազգային Օրէնքներ կան, որոնք պարտ էին յարգուիլ:

Յիսուս Զրիստոսի ժամանակակից հրեայ ժողովուրդի ենթագիտակցութեան մէջ, Դանիէլ մարգարէն ու իր երեք ընկերները՝ Սեդրաֆ, Միսաֆ և Աբեղնագովի մահուանէ զերծ ըլլալը խոր ազդեցութիւն գործած էր, մանաւանդ ծայրայեղ հրեայ ազգայնականներու մտքին վրայ:

Երբ համակարգենք տրուած պատճառաբանութիւնները և արտաբերենք անոնց *համադրական* նշանակութիւնը, մենք զմեզ մօտեցած կը զգանք մեր Տիրոջ պատուէրներու *խմաստին* և անստուեր Լոյս Յիսուսի մէջ կ'անհետանան հակադրութիւնները: Ներհակ և իրերամերժ կարծուած գաղափարներն ու պատուէրները կը դառնան իրար լրացուցիչ ու կը մասնակցին ու կը գեղեցկացնեն հարստացնելու ըմբռնումի ծանապարհը: Մարդկային հոգին բարդ է, անոր ըմբռնումներու, ապրումներու ձեւերն ու կերպերը բազմակողմանի են: Անոնց իւրաքանչիւրը իր արտայայտութեան և հասկացողութեան լեզուն և առանձնայատկութիւնները ունի: Հաւատացեալի մը ըմբռնումը պարտի գոյանալ գիրին և գիրէն անդին *հոգեկան* բխումներու ծամբով:

ՍԻՐՈՅ ՀՐԱՊՈՅՐԸ

«Սիրոյ հրապոյր» բառերը անբաժանելիօրէն զուգորդուած են: Չենք կրնար «սէր» բառը գործածել առանց «հրապոյր» բառին: Ինչպէ՞ս կարելի է սիրել առանց հրապուրուելու, կամ հրապուրուիլ և չ'սիրել:

Սիրոյ հրապոյրը՝ տիեզերքի սկզբնապատճառը կարելի է կոչել: Սէրը իր գոյութիւնը կ'արտայայտէ ոչ միայն հոգեկան և իմացական տարածութեան մէջ, այլ նոյնիսկ բնութեան ամենայնեւին բջիջին և հիւլէին մէջ ալ: Տարրալուծարանի մէջ երբ հիւլէները տաճան՝ իրարու կը մօտենան, կը ջանան իրարու մէջ միաձուլուիլ: Այս ձգողական գործառնութեամբ մետաղները կը հալին և կը կազմեն ձուլածոյ ամբողջութիւն մը:

«Սէր»ը՝ իր նախնական և բնական կացութեան մէջ կարելի է անուանել «ձգտում» կամ մղում մը: Սոյն «ձգտում»ն ու մղումը եթէ կ'ուզենք «սէր» անուանել, պարտաւոր ենք սոյն ձգտումին կցել «իմացականութիւն և գիտակցութիւն»: Ինչպէս նախակրթարանի ուսանող մը չի կրնար համալսարան մտնել առանց վկայականի, նոյնպէս «ձգտում» մը կամ մղում մը առանց իմացական և զգացողական գիտակցութեան չի կրնար բարձրանալ մարդկային «սիրոյ» ծանաչողութեան:

Ի՞նչ է սէրը:

Ինչպէ՞ս բնորոշել «սիրոյ հրապոյր»ը կամ սիրելիութիւնը: Որքա՞ն կը հասկնանք սիրոյ խորհրդագրաց իսկութիւնը: Հոգեկա՞ն և բարոյակա՞ն տպաւորութիւններու զգայնութիւնն է, թէ մարմնական և նիւթական, թէ երկուքին համադրական զգայնութիւնը: Զգացո՞ւմ է, թէ փորձառական գիտակցութիւն: Խորհո՞ւրդ է, թէ իրողութիւն: Պատահական ծշմարիտ եղելութիւն մըն է, թէ երազանք կամ քննադատ երեւակայութիւն:

Վիպասաններո՞ւ մտալոյցում է, թէ հանճարեղ երաժիշտներու երեւակայութիւնը այնպէս ինչպէս Թրիսթան և Իզոլտա, կամ Տայ Վալֆիլիի որոնք թատերական հոյակապ գլուխ գործոցներ են: Թէեւ ողբերգական, սակայն մարդկային հոգիները յուզող և զանոնք իրենց թմբիւն սթափեցնող և շարժող դիւցազներգութիւններ: Նոյնիսկ եթէ մտալոյցումներ ըլլան անոնք, վերոյիշեալ դիւցազներգութիւնները, ծանչնալու ենք որպէս *ցոլացումները* ծշմարտութեան և իրողութեան:

Սէրը այնքա՞ն մեծ է, հզօր, վսեմ և հմայագեղ որ աւետա՞

րանաշունչ առաքելը կը համարձակի զԱստուած կոչել ՍԷՐ: Բացի Զրիստոնէութենէ, բոլոր մնացեալ կրօնները՝ զԱստուած այնքան անմատչելի դարձուցած են մարդոց, որ սիրոյ ֆնֆուշ յարաբերութիւնը անհաղորդ կը դառնայ Արարիչի և արարածի միջեւ: Յիսուս՝ զԱստուած մօտեցնելով մարդոց և Ինֆզինֆ կամրջելով անոնց հետ Իր Միջնորդութեամբ, ոչ թէ զԱստուած նուաստացուցած կամ փոքրացուցած եղաւ, այլ՝ մարդը հաշտեցուց իր Արարիչ Աստուծոյն հետ:

Բազմապիսի երեսակներով առարկայ մը, երբ ներկայացուի միայն մէկ երեսակովը որպէս ամբողջութիւն, կը դառնայ անճիշդ և խաբէական: Դժբախտաբար մերօրերուն, սէրը կը ներկայացուի հանրութեան որպէս հոլանի մորթ և միս, բնաջնջելով անոր ֆնֆուշ խորհրդապաշտութիւնը որ ակնաղբիւրն է իր հրապոյրին և շնորհին:

Այս չի նշանակէր թէ Զրիստոնէական հաւատքը կ'ուրանայ մարմնական կամ սեռային սէրը: Ո՛չ երբեք: Հաւատացեալի մը համար ամուսնական խորհուրդը սրբացուցիչ և նուիրական սէր է: Այս նուիրական սուրբ սիրոյ *նուազումը* և զանցառութիւնը պատճառ կ'ըլլայ անհաւատարմութեան և ամուսնալուծման:

Ընդհանուր տիեզերքի տարածֆին՝ մի միայն սէրն է որ գործածուելով և սպառելով կը դառնայ անսպառ: Հետեւաբար այն ամուսները որ կ'ուզեն ցմահ երջանիկ ապրիլ, պարտաւոր են սիրել զիրար: Որովհետեւ այս եզակի և բացառիկ սէր կոչուած իրողութիւնը կը փճանայ, բոլորովին կը հատնի և իր դերը կատարելէ կը դադրի երբ չի գործածուիր: Որպէս փաստ, բազմաթիւ է այն ամուսնալուծուածներու թիւը որոնք իրար *տեսնե՛լ* անգամ չեն փափաիր:

Սիրելը՝ ներգործական "բայ" մըն է, այսինքն գործօ՛ն ըլլալ, և ոչ կրաւորական կեցութիւն:

Զրիստոնէական հաւատքի մէջ՝ որ է Յիսուսի ապրումը, սէրը նկարագրուած է որպէս հոգեկան անձնուրացութիւն և սպասաւորութիւն, որուն ակնաղբիւրն է Ի՛նքն Աստուած Իր անյիշաչար սիրոյ ներողամտութեամբ հանդէպ համայն մարդկութեան: Աստուածային սէրը անսպառ դարձնող զօրոյթը, Աստուծոյ սիրոյն շարունակական սպառումն է հանդէպ մարդաշխարհի՝ *Բեզի՛ և ինծի՛*:

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

ԳԵՏԱԿԻՆ ԱՍԱՅՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

Գրեց՝ ԽԱԼԻԼ ԺՊՐԱՆ
Թարգմ. ՆԱՀԱՊԵՏ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ

Հովիտին մէջէն քալեցի, մինչ՝ ծագող արշալոյսը
կը խօսէր գաղտնիքը յաւերժութեան:
Ու հոն՝ գետակ մը իր վազքին մէջ կ'երգէր,
կը կանչէր ու կ'ըսէր...

Կեանքը միայն գուարթութիւն չէ,
Կեանքը ըղձանք է վճռակամութիւն է:

Իմաստութիւնը մէջը չէ բառերուն,
Իմաստութիւնը ճշանակութիւնն է ի մէջ բառերուն:

Մեծութիւնը բարձր դիրքի մէջ չէ,
Մեծութիւնը անոր է, որ դիրքը կը մերժէ:

Մարդ մը ազնուագարմ չէ միջոցաւ իր նախահայրերուն,
Քանի՜ ազնուականներ ժառանգորդներն են մարդասպաններու:

Ոչ ամէն շղթայուած ենթարկուած է կամ նուաճուած,
Կայ ժամանակ ուր շղթան աւելի վեհ է, քան զմանեակն:

Դրախտը ապաշխարանքի մէջ չէ,
Դրախտը մաքուր սրտի մէջ է:

Դժոխքը չարչարանքի մէջ չէ,
Դժոխքը պարապ սրտի մէջ է:

Հարստութիւնը միայն դրամի մէջ չէ,
Քանի՜ թափառողներ ամենահարուստն են մարդոց մէջ:

Ոչ ամէն աղքատ արհամարհուած է,
Աշխարհի հարստութիւնը նկանակ մը հացի եւ կրկնոցի մէջ է:

Գեղեցկութիւնը դէմքին մէջ չէ,
Գեղեցկութիւնը լոյսն է սրտին մէջ:

Կատարելութիւնը հոգիի մաքրութեան համար չէ,
Կրնայ եւ առաքինութիւն ըլլալ մեղքի մէջ...:

Ահա թէ ի՛նչ ըսաւ գետակը իր ափի ծառերուն...,
Գուցէ ի՛նչ որ գետակը երգեց, մաս կը կազմէր ծովի գաղտնիքներուն:

«ՈՐԴԻ ՄԱՐԴՈՅ»-Ն

Թէեւ անխօս բայց միշտ խոհուն
Ան կը ցաւի շարունակ,
Կեանքէ մը չար ու անգութ,
Որ կը հալածէ զինք անվերջ
Զի՛ պատմեք ան՝ բայց գիտեմ,
Սիրտն իր վերքով է լեցուն
Եւ հոգին իր միշտ արթուն:
Ունի ամէն ինչ արդէն,
Թոռնիկ, զաւակ, ընտանիք,
Բայց տխուր է ան դարձեալ:
Իմացո՛ւր ինծի, Տէ՛ր, պատճառն թափուն իր ցաւին,
Որ ես երթամ ու փորձեմ ... իր ցաւերը ամոքել:

Փարիզ

ԹՈՐԳՈՄ

ՕՐՀՆԵԱԼ Է ԱՍՏՈՒԱԾ

Հաստ ու անյոյս մութին մէջ յանկարծ փայլող լոյսին դէմ՝
Զըլացումէս վերջ երկար, եւ մեծ էնէս ետք՝ Ա՛ստուած,
Ահա կոչի աչքերս եմ, որոնք ի՛սկոյն կը բացուին:
Ողորմութեամբ ինչ անբաւ խոնարհութիւնս կ'արթըննայ,

Կը լըւայ զիս, կը մաքրէ, ինչ յուսարեք գաղտնիքիդ
Խորհուրդին մէջ հայրական: Ու ես կ'ըզգամ վերջապէս
Թէ որդի՛դ եմ անառակ, թէն յոխորտ, եւ ըմբոստ,
Որուն համար ունիս սէ՛ր, եւ դեռ անշո՛ւշտ մը պատակ:

Երբ կոյր էի, քեզ անէծք տրի ցաւիս փոխարէն.
Քանի դուն զիս փորձեցիր՝ այնքա՛ն ես Քե՛զ ուրացայ.
Հըպարտութեան զենքերով մաքառեցայ Կամփոյ դէմ:

Եւ ամէն օր աւելի՛ խաւարին զո՛հը դարձայ:
Զը թըւեցաւ ինձ երբե՛ք թէ ինչ սիրոյդ հասնելու
Ա՛յս էր միակ ինձ համար զըծած դժուա՛ր ինչ ճամբան:

ԱՆԵԼ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Բ. ՄԱՏԵԱՆԻ ՌԻԹՄԱԿԱՆ ԵՒ ՏԱՂԱԶԱՓԱԿԱՆ ԲՆՈՅԹԸ

Բանաստեղծական տողը ռիթմի հիմնական միատրոն է: Տողի չափը ծնունդ է բանաստեղծի յուզական տրամադրությունից՝ մտայնացրած բովանդակությամբ համապատասխան: Թեև չափը եւ ռիթմը պայմանավորում են միմեանցով, բայց ռիթմն աւելի շատ տարբեր է պարունակում, քան չափը: Այնպես միեւնոյն չափով չէին գրուի երգ ու շարական, տաղ ու ներբող, գանձ ու մեղեդի, թղթ ու եղբորդություն, առակ եւ քառեակ, որոնք ունեն ռիթմական ուրոյն երանգներ:

Մատենանը գրուած է բովանդակութեանը համարժէք ռիթմական կատարելութեամբ: Տողի տաղաչափական փոփոխութիւնը միշտ համահնչիւն է բանաստեղծի յուզական ապրումներին: Մատենանում իշխում է հնգապանկ անդամներով ազատ ռոմանտորը: Այդ չափով սկսւում է նոյն չափով էլ աւարտւում է Մատենանը այսպէս՝

*Ձայն հառաչանաց / հեծութեան
ողորոց / սրտից աղաղակի
Քեզ վերընծայեմ / տեսողդ
գաղտնեաց...*

(Բան Ա, ա)

*Արեգակն արդար /, նառագայթ
աւրինեայ,*

*Լուսոյ կերպարան / փափագ
անձկութեան...*

(Բան ՂԵ, ա)

Տաղաչափական այս ընդհանրությունը վարպետօրէն գուգորդուած է ռիթմական հնչերանգին: Տողերի մէջ վանկերի անհաւասարութեան դէպքում ռիթմը պահպանւում է անդամների կանոնաւոր կրկնութեան շնորհիւ: Ե-ավանկ անդամներով տողը կարող է հանդէս գալ

ամենատարբեր ձեւերով. եւ իբրեւ կանոնաւոր, համաչափ, հաւասարատող ռոմանտոր, եւ իբրեւ խառն, կարճ ու երկար տողերով, եւ անյանգ, եւ յանգաւոր: Յայտնի է, որ Ե-ավանկ անդամներով ռոմանտորը ամենատարածուած չափն է հայոց բանաստեղծութեան մէջ մինչեւ այսօր: Թէ ինչպիսի կանոնաւորութեամբ է Նարեկացին գործածել այս չափը, բերեմ մէկ օրինակ՝

*Ջայս նմանութիւն աւաղականաց՝
բազմաւք կրկնեցից,*

*Որ ամաւոյն դառն պատուհաս
պահեալ կայ հիփոյս,*

*Կրնումն ատամանց եւ անկէտ
լալումն՝ աչաց եղկելոյս,*

*Հայրական ցասումն անսպուծելի՝
դառնութեան որդոյս,*

*Ապականութիւն աննորոգելի՝
մեղուցեալ մարմնոյս,*

*Նոր կշտամբութիւն գտողիս
չարեաց՝ ախտացեալ հոգւոյս,*

*Տարտամ տագնապի
տարակուսանաց՝ ելից գերելոյս,*

*Ջոր երկնային զաւրջըն
մատուցանեն թշուառացելոյս՝*

*Ի խորձուն որումանցն վկայելով
վտանգեցելոյս,*

*Ի Ձայն ահարկու զանրժկութիւնն
ազդել լիելոյս:*

(Բան ԱԹ, ք)

Մատենի յանգաւորուած հատուածները իբրեւ կանոն ունեն կանոնաւոր տաղաչափություն: Կանոնաւոր տաղաչափութեամբ են գրուած նաեւ անյանգ շատ մասեր, բայց, ինչպէս ասուեց, Մատենանը հիմնականում գրուած է ազատ ռոմանտորով: Համաչափ յաջորդականութեամբ

կրկնուող չափական միաւորների փոխարէն ազատ ռտանաւորի մէջ հերքագայում են անկանոն միաւորներ, որոնց համար չափական կարգաւորութեան հիմք է դառնում շարահիւսական միաւորը: Տողը ենթարկոււմ է իմաստային եւ արտասանական ութմաւորման: Աւելորդ է դառնում կանոնաւոր չափը, վերանում է յանգի անհրաժեշտութիւնը, խօսքն աւելի է մօտենում լեզուի քնական տարեբքին: Տողերն իրար նկատմամբ հանդէս են գալիս համագոր ինքնուրոյնութեամբ եւ անկախութեամբ: Նրանք ունեն յստակ աւարտ եւ որոշակի դադար: Ահա, օրինակ՝

Եւ արդ, ո՛չ յաստուածուստ
ամենաբարի գանձուցդ՝ չարիս,

Եւ ո՛չ ի լուսոյդ ճշուլից՝ խաւար,
Եւ ո՛չ յապաւինութենէդ՝
գայթակղութիւն,

Այլ ես ինձէ՛ն կորստեան որդիս
գտի գայտսսիկ:

Մեղա՛նք անարէնութեան իմոյ
գանձեցին,

Նիւթեցին գայսքանեաց
բարկութեան մթերս:

(Բան ԺԹ, դ)

Կամ՝

Լայնատարր հետովք խաբեցայ
կենացն անձկալեաց հասանել,

Փակեցի ինձէ՛ն գելիցն
ուղեւորութիւն,

Բացի կամաւ գկորստեան
խորխորատն,

Խցի գպատուհան լսելեացս իմոց՝
առ բանիդ կենաց ընդունելութիւն,

Կափուցի գաչաց հոգւոյս
հայեցուած՝ առ ի գկենացն դեղ նկատել:

Ո՛չ ընդոստեայ ի թմրութեանց
լքմանէ մտացս՝

Ի պատգամ փողոյդ
ահաւորութեան,

Ո՛չ զգաստացայ ի բողոք գուծի
հրափորձական աւուրն ընտրութեան,

Ո՛չ երբեք գարթեայ ի ներհմանէ
բնոյն մահացուի,

Որ ի կորուստն կարապետէ:

Ո՛չ ետու հանգիստ էո Հոգւոյդ ի
մարմնեղէնս տաղաւարի,

Ո՛չ ընդ բնութիւն շնչոյս
խառնեցի գմասն շնորհաց բումդ
պարգեւի,

Իմոյս ձեռաւ կոչեցի կորուստ,
ըստ առակողին,

Ջողգիս կենդանի մահացուցանել:

(Բան Ե, գ)

Մի քանի տողեր կարելի է տալ այլ տողատմամբ՝ իբրեւ մէկ տող, օրինակ՝ «Ո՛չ ընդոստեայ ի թմրութեանց լքմանէ մտացս՝ ի պատգամ փողոյդ ահաւորութեան», եւ շարահիւսական միաւորի աւարտունութիւնը եւ արտասանական ինքնուրոյնութիւնը կը լինէին կատարեալ: Ի հարկէ, հարեան տողերը կարող են ունենալ նաեւ հաւասար վանկեր, բայց տարբեր ուղեր, որոնց հետեւանձնով էլ կը փոխուի թէ տողի ներքին կառուցուածքը եւ թէ՛ ուրմը: Նարեկացու տաղաչափական համակարգի մէջ տողերի երկարութիւնը հիմնականում պայմանաւորուած է արտասանութեան ժամանակի համաձայն՝ ըստ ամանակի: Սա ամենից առաջ վերաբերում է ազատ ռտանաւորով գրուած հաստուածներին, մինչդեռ յանգաւոր հաստուածները, տաղաչափական ձեւերի իրենց քաղաքականութեամբ համդերձ, ձգտում են տողերի ներսում վանկերի թուի հաւասարութեան: Մատեանն ունի բարդ եւ հարուստ տաղաչափութիւն: Հինգ վանկանի մէկ անդամով տողից սկսած՝ Նարեկացին ստեղծել է մինչեւ 20, ու մինչեւ իսկ, 25 վանկանի տողեր՝ քաղկացած չորս, սակաւադէպ եւ՝ հինգ անդամներից, ճանի որ յանգն օժտուած է տողերի սահմանագատման յատկանիշով, Մատեանի տաղաչափական այդ քաղաքականութիւնը ցոյց տալու համար ստորեւ տալիս եմ օրինակներ յանգաւոր հաստուածներից:

5-վանկանի / 5 / մէկ անդամով՝

Ումն եւ ճիրանք իւր,

Ումն եւ մատուցեմ իւր...

(Բան 2, գ)

10-վանկանի / 5+5 / երկանդամ՝

Ո՞վ ո՞ք գազրացաւ եւ ոչ

ամաչեաց,

Ո՞վ ո՞ք գարշեցաւ եւ ոչ

պատկառեաց...

(Բան ԽԹ, ք)

15-վանկանի / 5+5+5 / եռանդամ՝

Ահա զոր ունիմ արծաթ

անպիտան՝ ոչ երբեք յարգի,

եւ ոչ ընդունի եւ կամ համարարի
ի գանձ տերունի:

(Բան ԽԶ, ք)

20-վանկանի / 5+5+5+5 /

քառանդամ՝

Ընդէ՛ր զինեցար ընդդէմ քո
ներհալ, ո՛վ ընդունաբան
խելագարութեան,

Ընդէ՛ր որսացար ի ծուղակ
մահու՝ թողեալ գարահետն
վստահութեան:

(Բան ԽԶ, գ)

Անշուշտ, Մատեանում կան ման
20-վանկանի տողերից անելի երկար տողեր:
Բայց, մախ, դրանք սակաւադէպ են եւ,
երկրորդ, իբրեւ կանոն՝ Նարեկացին
անդամներից մեկը կազմում է երկվանկ
կամ եռվանկ բառով, յաճախ՝ իբրեւ
կոչական, եւ տողը ստանում է ուրոյն
ռիթմ: Սա Նարեկացու տաղաչափական
մախաւորութիւններից մեկն է, որ տողի
մէջ՝ սկսած երկանդամ կառուցուածքով
տողից, խախտելով վանկերի հաւասար
թիւը, պարբերական անհամաչափութեամբ
ստեղծում է ռիթմիկ կանոնաւորութիւն:

6-վանկանի չափը Նարեկացին գոր-
ծածել է քէ իբրեւ կարճ տող 2+4, 4+2,
6+6 կառուցուածքով եւ քէ իբրեւ երկար
տողի մէկ անդամ: Ահա օրինակ՝

Ո՛չ ցուցեալ է երբեք, եթէ
աղաչեաց գգեց

Ի ձեռն աւագակաց սրոյ
խողխողեալն,

Քանզի կարկամեալ էր.

Ո՛չ ձայն պաղատանաց զկնի
արձակեաց,

Քանզի անկուինչ էր.

Ո՛չ մատամբքն տատանելոց
գաղէտս վտանգին յայտնեաց տեսողիդ,

Քանզի խորտակեալ էր:

(Բան ԺԴ, ք)

Կամ՝

Ո՛չ տատանումն մատանց, ոչ
համարարմունքն ձեռաց,

Ո՛չ պաղատանք շրթանց, ոչ
աղաչանք լեզուաց...

(Բան Խ, ք)

Այլ տողատմամբ՝ սա կը լինէր
6-վանկանի ռոտանաւոր՝ 4+2 չափով:
Անապետեան ռաբբիով 6-վանկանի
ռոտանաւորը / 6+6 / կարող է հանդէս
գալ մանւ մէկ ռաբբի յաւելմամբ իբրեւ 9
վանկանի / 6+6+6 /, երկու ռաբբի
յաւելմամբ՝ իբրեւ 12 վանկանի
/ 6+6+6+6 /: Տողի մէջ փոխում է
միայն ռաբբիի թիւը.

Մաքրեսցես ի հաղորդ գծածկարան
անկողնոյս,

Պահեսցես քո կամաւէդ
գտառապեալ անձն ոգւոյս...

(Բան ԺԲ, գ)

7-վանկանի ռոտանաւորը
հիմնականում հանդէս է գալիս 4+6, 6+4,
5+2, եւ 2+5 կառուցուածքներով: Այսպէս՝
4+6

Ով անհամարող յիմաստոնց,

Ով անմահուրդ յընտրելոց...

(Բան Ը, ք)

6+4

Մի՛ տանջեր զյարչարեալս,

Մի՛ գաներ զհարուածեալս...

(Բան ԺԵ, ա)

5+2

Եթէ լիանիմք՝ տրտմիս,

Եթէ արհանամք՝ խնդաս...

(Բան ԾԱ, ք)

2+5

Գնամք, եւ ոչ զգոշանամք,

Գերիմք, եւ ոչ եւս զգամք...

(Բան ԾԵ, գ)

4+4 չափով 8-վանկանի, մէկ անդամի յաւելմամբ՝ 12-վանկանի եւ երկու անդամի յաւելմամբ՝ 16-վանկանի ռոտանաւորը եւ հնուց ի վեր լայն կիրառութիւն է ունեցել հայոց բանաստեղծութեան մէջ։ Նարեկացիին եւս յաճախ է դիմել այդ չափերին։

8-վանկանի / 4+4 / երկանդամ՝
Ոչ պատճառս յաւոյնս մահու,
Այլ հմարս խնդրես կենաց...

(Բան 2Բ, Ե)

12 վանկանի / 4+4+4 / եռանդամ՝

Այլայլեցցին սուտ կերպարանք կեդ-
ծաւորին,

Սատակեցցին խորիստականացն
խիստ յարձակմունք...

(Բան Դ, գ)

16-վանկանի / 4+4+4+4 / քառանդամ՝

Բարաւորութիւն՝ ի չարութեան,
պարկեշտութիւն՝ ի լկտութեան,

Ողորմութիւն՝ յանգքութեան,
ապաշտանք՝ յանյուսութեան...

(Բան ԼԱ, գ)

Վերջինս կարելի էր տալ նաեւ այլ տողատմամբ՝ իրրեւ 8-վանկանի / 4+4 / ռոտանաւոր, մանաւանդ որ ներքին յանգի առկայութիւնը թոյլ է տալիս այդ հնարաւորութիւնը։ Այսպէս՝

Միամտութիւն՝ ի մանկութեան,

Անբծութիւն յայլամտութեան...

(Բան ԼԱ, գ)

Սակաւադէպ է 20-վանկանի քառավանկ հնգանդամ / 4/+4/+4/+4/+4/+4/ չափը։ Եթէ նկատի ունենանք, որ ք' 12, 16 եւ ք' 20-վանկանի տողերում յաճախ կարող են լինել եռավանկ մէկ կամ երկու ռտֆերով անդամներ, ապա պէտք է ասել, որ այդ չափերով ռոտանաւորները կարելի

է դիտել նաեւ իրրեւ այլ կառուցումով արտայայտութիւն։ Եթէ 6/4/4/4 կառուցումով ռոտանաւորի եռավանկ ոտքը ամանակով քառավանկ չդառնայ, ռոտանաւորը կը դառնայ 15-վանկանի.

Աւտարին կողմն կանգնեալ, եւ
ստացողին պարգեւ մատնեալ...

(Բան Դ, ա)

Հետաքրքիր է 15-վանկանի չափը։ Աստուծոյ, որ այն հանդէս է գալիս հնգավանկ եռանդամ 5+5+5, այսպէս.

Ընկալցիմ ի քէն մասն

Երանութեան պարտոց ազատութեան՝

Հաստեալ վերստին

յանարատութիւն նորոգ մահրութեան,

Նկարեալ դարձեալ զժողդ

կերպարան անփոփոխելի։

(Բան Դ, Ե)

Այս չափը, սակայն, Նարեկացիին աւելի յաճախ գործածել է 7-8 եւ 8-7 կիսատողերով։ 7-8 2+3+2 // 3+2+3 / չափը հայրենի անթերի չափն է, որի առաջին կիրառութիւնը, ինչպէս ասել ենք, տուել է Նարեկացիին։ Մատենանի 26րդ գլխի յանգաւոր մի հատուածը Արեղեանի կարծիքով գրուած է այդ չափով եւ ի յանգով։ (1) Հատուածի տաղաչափական բնութեանն աւելի հանգամանօրէն անդրադարձել է Ռ. Պապայեանը։ Նա չի ընդունում Արեղեանի տեսակէտը։ Ըստ Պապայեանի՝ հատուածը գրուած է 5 եւ 4-վանկանի անդամներով՝ իրրեւ 5+5+5 եռանդամ 15-վանկանի ռոտանաւոր։ (2) Իմ կարծիքով՝ այդ հատուածն ամբողջութեամբ հայրենի չափին վերագրելը նոյնքան անընդունելի է, որքան եւ 15-վանկանի եռանդամ ռոտանաւոր համարելը։ Այստեղ կան եւ 5+5+5 եռանդամ կառուցումով անթերի տողեր, - «Այլ բեկեալ սրտիւ, - մատանց տատանմամբ, / յոյս առեալ դարձի», - եւ ք' հայրենի անթերի չափով գրուած տողեր՝

Ձդէմ / յերկիր / եղեալ, //
պաղատիմ / մաւրդ / Յիսուսի։

Ա. ՂԱԶԻՆԵԱՆ

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

ԹՈՒՐԻՔԱԿԱՆ ՎԱՒԵՐԱԳՐԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԵՒ ՀԱՅԵՐԻ ՄԱՍԻՆ (16-19-ՐԴ ԴԱՐԵՐ)

«...Թող չտաս իրենց հնազոյց եկեղեցիներում
ծնծղայ նուագելու, բարձր ծայնով երգելու
և գինի խմելու...»

(Հրաման Սուլթան Սուլէյման Ա-ի,
Վաւ. Թիւ 5, էջ 211)

Միջնադարեան հայ-թուրքական յարա-
բերութիւններ, դարասկիզբի հայկական
ցեղասպանութեան աղբիւրագէտ-պատմաբան
Փրոֆ. Աւետիս Փափագեանը ընթերցողների
սեղանին է դրել իր հերթական ուշագրաւ
աշխատութիւնը՝ «Թուրքական վաւերագրերը
Հայաստանի եւ հայերի մասին (16-19-րդ դարեր)»
խորագրով:

292 էջ ընդհանուր ծաւալով այս գիրքը
բաղկացած է աղբիւրագիտական առաջաբանից,
երեք գլուխների մէջ ամփոփուած ուսում-
նասիրութիւնից, նորայայտ վաւերագրերի
հայերէն թարգմանութիւններից եւ գիտական
օժանդակ նիւթերից՝ ծանօթագրութիւններ,
թուրք-հայերէն բառարան, անձնանուններ եւ
տեղանունների ցանկեր, բովանդակութեան
թրքերէն համառօտ ամփոփում եւ բոլոր Ստեփան
Ալաջաբեանի «Երկու կոսք» կարծիք-գնահա-
տականը:

Աշխատութեան ծանրութեան կենտրոնը
Հայաստանի եւ հայերի մասին պատմող թուր-
քական նոր վաւերագրերն են, որոնք տքնալան
աշխատանքով, գիտական բանիմացութեամբ
եւ համբերատար սիրով թարգմանել վերլուծել
եւ գիտական լայն շրջանառութեան մէջ է դրել
օսմանագէտ-պատմաբան Աւետիս Փափագեանը
Նախ՝ առաջարանի մասին: «Առաջաբան»
չարթային համեստ անունի տակ հեղինակը իր
ընթերցողներին է հրամցնում հիմադի գիտա-
վերլուծական մի լուրջ ուսումնասիրութիւն
կամ, աւելի որոշակի, մի տեսութիւն 16-19-րդ
դարերում ապրած թուրք յայտնի պատմա-
բանների, աշխարհագրագէտների, նշանաւոր
ճանապարհորդների մասին, նրանց ստեղծած եւ

սերունդներին ժառանգած աշխատութիւնների,
սուլթանական որոշումների, հրամանագրերի
եւ օրէնքների ժողովածուների, տեղեկագրերի,
գեկուցագրերի, վկայութիւնների եւ այլ բնոյթի
բազում-բազմազան վաւերագրերի մասին:
Ուշադիր կարդալով այն, ընթերցողը ձեռք է
բերում մինչ այս մեզ անծանօթ աւելի քան մէկ
տասնեակ թուրք հեղինակների եւ նրանց
աշխատութիւնների մասին կարեւոր տեղեկու-
թիւններ, որոնք աւելւում են Հայաստանի եւ
հայ ժողովրդի կեանքին եւ երախտիքի խօսք է
ստում այն հայ պատմաբանների մասին, որոնք
հետաքրքրուել, գտել, ուսումնասիրել, թարգ-
մանել եւ հրապարակել են յիշեալ թուրք
հեղինակների տպագրուած երկերից, արխիւա-
յին նիւթերից այնքան բան, որ հնարաւոր է
եղել:

Փրոֆ. Աւետիս Փափագեանը առաջինը
եւ ակնածանքով խօսում է պատմաբան-աղբիւ-
րագէտ Արամ Սաֆրաստեանի «Թուրքական
աղբիւրները...» քառահատոր աշխատութեան
մասին. «Թուրքական աղբիւրների գիտական
ուսումնասիրութեան ու հայերէն թարգմա-
նութեան նախաձեռնութիւնը, ինչպէս նաեւ
հրապարակումը պատկանում է Արամ Սաֆրաս-
տեանին: Մինչեւ Արամ Սաֆրաստեանը, հայ
պատմագրութեան մէջ ոչ ոք չէր զրադուել
թուրքական աղբիւրները վերծանելու, թարգ-
մանելու եւ գիտական շրջանառութեան մէջ
դնելու խնդրով: Նա առաջինն էր, որ ձեռ-
նարկեց օսմաներէնի իրաւական եւ պատմական
տեքմանների (եղբերի) թարգմանութեան բարդ
գործը»:

Այսպէս, արդոյ հեղինակը կարեւոր

տեղեկութիւններ է տալիս հայ պատմաբաններ, աղբիւրագէտներ, գիտական-թարգմանիչներ Սիմէոն Երեւանցու, Սարգիս Գարագոզի, Յակոբ Փափագեանի, Մանուէլ Զուլայեանի եւ այլոց յայտնաբերած, վերծանած կամ թարգմանած եւ հրապարակած թրքագիտական աշխատութիւնները մասին: 1967-ից իր «Զիհամ-Յիւմա»-ն եւ «Յեզլիքէ»-ն որպէս աղբիւր հայ ժողովրդի պատմութեան (17-րդ դար)» ուշադրաւ աւարտաճառով (ռուսերէն հրատ. 1973, Երեւան), գիտնականների վերոյիշեալ խմբին է միանում Աւետիս Փափագեանը: Ռուսեր, որի հաւաքական ջանքերով թուրքական աղբիւրների եւ վաւերագրերի ուսումնասիրութեան, թարգմանութեան եւ հրապարակման գործը հասել է իր ներկայ մակարդակին:

Աշխատութեան բուն գիտա-հետազոտական բաժինը ամփոփուած է յաջորդական երեք գլուխներով մէջ (էջ 34-129):

Ա- Հայերի իրաւական վիճակը Օսմանեան կայսրութիւնում:

Բ- Հողային քաղաքականութիւնն ու հարկային կառուցումները:

Գ- Պատմական Հայաստանը թուրք աշխարհագիրների երկերում:

Առաջին գլխում, ինչպէս յուշում է վերնագրերը, հեղինակը թուրքական վաւերագրերի հիման վրայ նկարագրում-վերլուծում է հայ համայնքի իրաւական վիճակը Օսմանեան կայսրութեան մէջ 16-19-րդ դարերում: Ըստ վաւերագրի ճիշդ է, որ Սուլթան Մեհմետ Բ-ը և Պոլիսը գրաւելուց տարւոյ տարի յետոյ յատուկ ֆերմանով հաստատեց Պոլսոյ հայոց պատրիարքութիւնը, տալով նրան հայ համայնքի հոգեւոր եւ քաղաքական գործերը վարելու իրաւունք:

Պատրիարքի համայնքային իրաւունքների ինչ-ինչ խախտումների դէպքում սուլթանները իրենց ֆերմաններով արգելել եւ սաստել են նրանց հեղինակներին եւ վերահաստատել պատրիարքական իրաւունքները, բայց, ինչպէս վաւերագրային փաստերով ցոյց է տալիս հեղինակը, դրանք հիմնականում կրել են ժամանակաւոր եւ ձեւակամ քննադատման թղթի վրայ: «Այլադաւան հպատակներին, — գրում է յարգելի հեղինակը, — աշխարհիկ եւ հոգեւոր իշխանութիւն տալով, սուլթան Մեհմետ Բ-ը եւ նրա յաջորդները ջանում էին համայնքի

համակարգը ծառայեցնել իրենց մուսնողական նպատակներին: Նրանք օգտագործում էին պատրիարքների հեղինակութիւնը՝ հպատակներին իլաւ հմազանք եւ օտար պետութիւնների ազդեցութիւնից հեռու պահելու համար: Նրանց միջոցով զանազան էին տարրեր տեսակի հարկեր, թէ՛ պետութեան օգտին եւ թէ՛ պատրիարքութեան համար: (էջ 34):

Մէջերկրով համապատասխան վաւերագրեր, Աւետիս Փափագեանը ցոյց է տալիս որ թուրք սուլթաններն ու բարձրաստիճան այլ պաշտօնատար անձինք մէկ ձեռքով ստորագրել են հայ համայնքին եւ հայ պատրիարքին շնորհած իրաւունքի ֆերմանները, իսկ միւս ձեռքով՝ խախտել ու արգելել դրանք: Այդ սոյն մեծագոր սուլթանների ու նրանց բարձր պաշտօնատարների ստորագրութիւնները կրող ֆերման-հրամանագրերով սեփականացուել-իսլամացուել, հրկիզուել ու քանդուել են հայ եկեղեցիներ ու եկեղեցապատկան շինութիւններ, գործադրուել-օրինականացուել են քրիստոնեայ հայերի հաւատափոխութիւնը, մանկահաւաճը, ստրկավաճառութիւնը, քնակավայրերի աւերում-կործանումը, քնակչութեան թալանը, խտրականութիւնը եւ հասարակական այլ չարիքներ:

Այս ամէնը Օսմանեան կայսրութիւնը հասցնում են տնտեսական եւ քաղաքական ծանրագոյն ճգնաժամի, ճնշուած փոքրամասնութիւններին մղում ինքնապաշտպանական-ազատագրական պայքարի, իսկ մեծ տէրութիւններին առիթը ընծայում շահագիտական միջամտութեան համար:

Ստեղծուած վիճակից դուրս գալու ձախող փորձեր էին 1830-ի Թանզիմատի եւ 1856-ի Հաթթը-Հիւմայունի սուտ խոստումները եւ 1890-ականների հայերի զանգուածային անգուժ ջարդերը, բռնի իսլամացումը, որոնք երիտ-թուրքերի իշխանութեան ժամանակ հանգեցրին «20-րդ դարի՝ մարդկութեան դէմ ուղղուած առաջին ցեղասպանութեանը»:

Աշխատութեան երկրորդ գլխում հեղինակը ներկայացնում է 16-19-րդ դարերում Օսմանեան կայսրութեան մէջ իրականացուող հողային քաղաքականութեան հարկային համակարգի կառուցումների եւ հարկերի յաշիման ու գանձման փաստական պատկերը, միւս հիմնուելով թուրքական աղբիւրների վրայ: Ան-

չուլտ, նա օգտագործում է նաև Հայկական, պարսկական, արաբական, ռուսական եւ այլ աղբիւրները, երբ հարկ է լինում հաստատել, ճշգրիտ կամ լրացնել թուրքական աղբիւրների հաղորդած փաստերն ու իրողութիւնները:

Օսմանեան օրէնսդրութեան պատմական աղբիւրների համառօտ տեսութիւնն անելուց եւ թուրքացում ճորտատիրական յարաբերութիւնների ակալաութեան մասին իր տեսակէտը շարադրել-հիմնադրելուց յետոյ, Հեղինակը ծանրանում է կայսրութեան տարածքում հողի սեփականատիրական ձեւերի, հարկերի տեսակ-ներին եւ մրանց բաշխման ու գանձման սկզբունքների եւ եղանակների վրայ:

Ժիշդ է վարուում Հեղինակը, երբ առաջինը մեզ ծանօթացնում է Հողի պատկանելութեան հիմնական որոշիչ սկզբունքի հետ: Նա գրում է: «Օսմանեան կայսրութեան հիմնադրումից յետոյ մուսուլման բոլոր հողերը պատկանում էին պետութեանը: Որեւէ երկիր մուսուլման ըմբացում հողը չէր խլում տիրոջից՝ այլ հողատէր գիւղացին առաջուայ մամն շարունակում էր մշակել այն: Գիւղացու մշակած հողը իրեն չէր պատկանում, այլ պետութեանը: Փաստօրէն գիւղացին հողին տիրում էր ժամանակաւոր քափուի իրաւունքով: Սակայն արտադրամէկից ստացուած եկամուտի համաձայն, պետութեանը վճարում էր 10-ից, 8-ից կամ 6-ից մէկը, որը կոչւում էր խարաջ»:

Հողատիրութեան ձեւերը կայսրութեան ողջ տարածքում, ինչպէս վկայում է Հեղինակը, որոշւում էին ելնելով այս գլխաւոր սկզբունքից: Հողի տէրը պետութիւնն էր, պետութեան զերազոյն տէրը՝ սուլթանը: Ուրեմն, նա էլ տնօրինում էր այն եւ յատկացումներ անում նրանից իր պաշտօնականներին, ստեղծելով հողատիրութեան տարբեր ձեւերի առաջացման համար հիմք:

Թիշեալ ժամանակներում Արեւմտեան Հայաստանում մշակելի հողերը բաժանւում էին 3 հիմնական խմբերի. 1) Պետական հողեր, 2) Վակֆային հողեր, 3) Մասնաւոր սեփականատիրական հողեր (մուլք կամ հայրենիք): Հեղինակը վաւերագրերից քաղուած տուեալներին հիման վրայ տալիս է այդ խմբերի ու նրանց բաղում ճիշդաւորումների ծագման եւ կիրառութեան պատմականը՝ ճշգրիտ կամ

լրացնելով այդ բնագաւառում ընթերցողների նախապէս ունեցած դիտելիքները:

Ապա, Հեղինակն անցնում է Օսմանեան կայսրութեան մէջ կիրարկուող հարկային համակարգի հետազոտութեանը: Հարկը որպէս կայսրութեան պահպանութեան, նուաճողական պատերազմների եւ իշխող վերնախաւի շքեղ ապրուստի մատակարարման գլխաւոր աղբիւր, ամէնից աւելի է զբաղեցրել սուլթանների, օրէնսդիրների, իրաւագէտների, պատմաբանների, աշխարհագիրների ժամանակը, ուշադրութիւնն ու միտքը: Նրանք ենթելով պետութեան եւ սեփական կարիքների հաշուառումից եւ լայնօրէն օգտագործելով նախկինում գործած սեյճուկեան, պարսկական եւ արաբական օրէնքները, թուրք օրէնագէտները ստեղծում են հարկային օրէնքների սեփական համակարգը:

Ըստ այդ համակարգի, օսմանեան հպատակների վճարած հարկերը բաժանւում էին երկու խմբի՝ օրինական հարկեր, որ հիմնւում էին շարիաթի վրայ, եւ սովորութային հարկեր: Շարիաթական սկզբունքներով կամ պետական օրէնքներով նշանակուած հարկերի մէջ մտնում էին աշարը, խարաջը, զէմաքը եւ սրանց վրայ հիմնուած բազմատեսակ ու բազմաթիւ ուրիշ հարկեր: Սովորութային հարկերը նշանակւում էին սուլթանների յատուկ հրամաններով, արտակարգ դիմակերպի եւ առանձնապէս պատերազմների դէպքում:

Աւետիս Փափազեանի հետազոտութիւնից պարզ է դառնում հետեւեալ կարեւոր իրողութիւնը. եթէ առաջին խմբի հարկային օրէնքները ունէին թիշ թէ շատ որոշ հիմնաւորում ու զրոյթների կայունութիւն, երկրորդ խմբի օրէնքները զուրկ էին այդ ամէնից: Սրանք ժամանակի ընթացքում, ըստ երկրի իրադրութեան եւ ըստ կամա իշխողների, այնքան էին փոփոխւում, այնքան էր աճում նրանց թիւը, որ շատ զէպքերում նրանք հակասում էին ու ժխտում իրար, հարկահան պաշտօնականներին ապահովելով նորանոր եկամուտներ, իսկ ոչ մահմանական փոքրամասնութիւններին, այս թուում եւ հայերին, պատճառելով նոր, աւելի ծանր զրկանքներ:

Հարկատուների համար անշուշտ, դժբախտութիւն էր հարկատեսակների անսովոր շատութիւնը. քայքայող շրջանների բնակչու-

քեան համար պակաս աղիտալի չեմ եղել մասնակցելով օրինաւոր մամաշուած հարկերի դրոյքներին մեծ տատանումները: Ահա մի օրինակ. ըստ վաւերագրերի զխաւարկի վճարելի դրոյքը տատանուել էր 26 քաջէից 240 քաջէի սահմաններում: (Աքէճ — թրքական մանր արծաթեայ դրամ, որ յետոյ փոխարինուել է ղուրուշուվի Պարզ է՝ որ հարկահան պաշտօնեաները պիտի ձգտէին գանձել առաւելագոյնը:

Համաձայն գոյութիւն ունեցող պաշտօնական օրէնքների, հարկերի դումարային չափերը կամ դրոյքները պէտք է որոշուէին ըստ հարկատուների նիւթական վիճակի: Սակայն ըստ հուժեան ընդունելի այս սկզբունքը մեծապէս շարաշահուել է հէնց նրա օրէնսդիր հեղինակների, ապա՝ նաեւ ու յատկապէս գործադրող տեղական պաշտօնեութեան կողմից, կայսրութեան ոչ մահմանական փոքրամասնութիւններն հասցնելով ծայր աղքատութեան եւ տուել ու տեղ, արտ ու ալքի, հող ու Հայրենիք լքել-հեռանալու ստիպողութեան առաջ: Ահա, աշխատութեան մէջ նկարագրուած այդպիսի բազում դէպքերից մէկը, քաղուած էր դրումի վիլայէթի կանոններով-ուս բերուած թիւ 57 յօդուածը:

«Ընդհանրէի գիւղերի հողերը քարքարուտ են, մշակութեան համար պիտանի հողը չիլ է եւ գիւղացիների ապրուստը մեծ դժուարութիւնների հետ է կապուած. չքաւորներից ոմանք խորաջն ու խալէնջը եւ այլ հարկերը վճարելու կարողութիւն չունենալով՝ լքել են Հայրենիքը եւ ոմանք էլ ցրուելու վրայ են: Երբ գործին ծանօթ մարդիկ մանրակրկիտ կերպով քննեցին վերոյիշեալ գիւղերի ռայաների վիճակը, պարզուեց որ երկու տարուց ի վեր 180 ընտանիք լքել են Հայրենիքը եւ նրանց ուր գնալը յայտնի չէ. մրանց խորաջն, խալէնջից եւ այլ հարկերից ոչ մի եկամուտ չի ստացուել»:

Եթէ յիշեալ բոլոր փաստերին աւելացնենք աշխատութեան մէջ քննուած «միայն անհատներից գանձուող հարկերի» եզակի, արտառոց փաստը, մեզ համար միանգամայն հասկանալի կը լինի հեղինակի գիտական զսպուածութեամբ շարադրուած եզրակացութիւնը. «Վերելում բերուած փաստերը լիովին բացայայտում են Օսմանեան պետութեան կողմից նուաճուած տարածաշրջաններում, յատ-

կապէս պատմական Հայաստանում բնակչութեան նկատմամբ կատարուող խտրականութեան, ծանր հարկապահանջութեան եւ զանազան շարաշահումների եւ կողոպուտի հետեւողական քաղաքականութիւնը» (էջ 102):

Աշխատութեան վերջին երրորդ գլուխը նուիրուած է Պատմական Հայաստանը Քուրճ աշխարհագիրների երկերում թեմայի հետազոտութիւնը: Շատ կարեւոր եւ հետաքրքրական թեմա, որ մինչ այս անյայտ է եղել ոչ միայն շարքային ընթերցողների, այլեւ շատ հայ եւ օտար մասնագէտների համար: Թուրքական աշխարհագրական գրականութեան զարգացման կարճուց, բայց անհրաժեշտ տեսութիւնն անհրաժեշտ յետոյ, հեղինակն անցնում է բուն նիւթին: Նա պատմական հաղորդականութեամբ ընթերցողին է ծանօթացնում թուրք աշխարհագիրների, նշանաւոր ճանապարհորդների եւ պատմաբանների այն երկերին, որոնցում տարբեր ժամանակներում, տարբեր առիթներով, տարբեր ծաւալով ու խորութեամբ խօսում է Հայաստանի աշխարհագրական դիրքի, սահմանների, հարեւան երկիրների, բնութեան, քաղաքների ու գիւղերի, ժողովրդագրութեան (դեմոգրաֆի) կամ տնտեսութեան վիճակի մասին:

Այդ իմաստով հեղինակը առանձնացնում է 17-րդ դարում ստեղծուած երեք կարեւոր թուրքական աղբիւրներ. աշխարհագիր քեմթիպ Զէլէպիի «Զիհան-Նիւուման» (Աշխարհի հայեւի), ճանապարհորդ Էվլիա Զէլէպիի «Մեյանադ-նամէն» (Ուղեգրութիւն), եւ պատմագիր Միւնեճիմ Պաշիի «Զամի ատ-տուսլը» (Տիեզերական պատմութիւն) աշխատութիւնները: Աւետիս Փափազեանը նախ ընթերցողին հանգամանօրէն տեղեկացնում է այս մասին, թէ վերոյիշեալ աշխատութիւններում նրանց հեղինակներն ի՞նչ են պատմել կամ վկայել Հայաստանի եւ հայերի մասին. ապա, բարեխիղճ աղբիւրագէտը մասնագիտական քննարկման է ենթարկում նրանց օգտագործած աղբիւրների վաւերագրային որակն ու պատմական հաւաստիութեան աստիճանը: Այս ուղղութեամբ անհրաժեշտ յիշեցումներից, ցուցումներից եւ հնարաւոր ճշգրտւածութիւններից յետոյ, նա յանգում է մի կարեւոր եզրակացութեան. ըստ որում եթէ փաստագրական սխալները մեծ մասամբ վերագրելի են օգտագործուած պարակալեան, արարակալեան

եւ այլ արտաքին աղբիւրների ոչ ճիշդ վեր-
ծամամ եւ ամբմադատ օգտագործմանը, ապա
պատմական երեւոյթների եւ իրադարձու-
թիւնների մեկնաբանման ոչ գիտական, այլ
խտրական միտումները լրիւ վերագրելի են
Բուրբ հեղինակների ազգայնամոլութեանը:

Այս մասին հեղինակի մէջընթաց ու
մեկնաբանած բազում-բազմապիսի զանաչտական
մօտեցող օրինակներից յիշեմ երկուքը: 1957-
ին Գեաթիկ Չէլչէպի 300-ամեակի առիթով,
Թուրքիայում լոյս տեսած ուսումնասիրութիւն-
ների ժողովածուի մէջ, պատմաբան Համիտ
Սատի Սելէնը «Ճիշտնսխմա»ին նուիրուած
գրութեան մէջ Գեաթիկ Չէլչէպի «Արեւմտեան
երկրի մասին» խորագիրը կողով գլուխը դարձել
է «Արեւելեան Ամառուլիա»: Իսկ 1957-1983-ին
լոյս տեսած «Ընդարձակ Օսմանեան պատմու-
թիւն» եօթնորոշակում, մանրամասն խօսուած
է կայսրութեան մէջ մտնող երկրների եւ
ժողովուրդների մասին, բայց Հայաստանի
մասին ոչ մի խօսք:

Նկատի ունենալով մերկ ստի եւ անա-
խաղէպ ցնիթմի իրար զերազանցող բազմաթիւ
այսպիսի փաստեր, աշխատութեան հեղինակը
եզրակացնում է. «...ժամանակակից Թուրք
պատմաբանները իրենց աշխատութիւններում
հետապնդում են ազգայնամոլական նպատակներ,
փորձելով նենգափոխել եւ խեղաթիւրել Համալ-
խարձային ճանաչում ստացած պատմական
իրողութիւններ: Նրանք յատկապէս ճշդում են
Ժխտել Հայ Ժողովրդի պատմական անցացի՝
Արեւմտեան Հայաստանի գոյութիւնը»

Աշխատութեան երրորդ բաժնում (էջ
130-240) ընդգրկուած են հեղինակի կողմից
Թարգմանուած եւ առաջին անգամ մեզանում
գիտական շրջանառութեան մէջ դրուած վաւե-
րագրական նիւթերը՝ կանոնաւորման, մանկա-
հաւաքի վերաբերեալ վաւերագրեր, քերթներ,
պաշտօնական այլ Հրամանագրեր եւ գրութիւն-
ներ: Բացի այդ յայտնուած Թարգմանութիւն-
ները բաժնում զետեղուած Պոլսոյ եկեղեցիների
եւ ուխտատեղիների վերաբերեալ հինգ հրովար-
տակներ 18-րդ դարի պատմագիր՝ Պոլոս
կաղզւանցու Թարգմանութեամբ:

Վերոյիշեալ վաւերագրերի Հրապարա-
կումն ու գիտական ծանօթագրումը եւ առհա-
սարակ Հայ մշակոյթին մատուցուած կարեւոր

ծառայութիւն է: Այդ նիւթերը զգալապէս
սկզբնաղբիւրների ֆոնտը, կ'օգնեն ապագայ
Հայ պատմաբաններին աւելի փաստացի, աւելի
ճշմարտապատում աշխատութիւններ գրելու
օսմանեան կայսրութեան տիրապետութեան տակ
սարած փոքրամասնութիւնների եւ ի մասնա-
ւորի Արեւմտահայերի սոցիալ-տնտեսական
ծանր վիճակի մասին:

Վերջում պարտիւմ նշել, որ աշխատու-
թեան ընդհանուր արժէքի մէջ իր որոշ բաժինը
ունի նաեւ գիտական օժանդակ նիւթերի Համա-
կազմը՝ ծանօթագրութիւններ, բառարաններ,
տեղանունների եւ անձնանունների ցանկեր եւ
րովանդակութեան Թուրքերէն ամփոփում: Միջ-
նադարեան պատմական փաստերի, եղելութիւն-
ների եւ իրողութիւնների մէջ ճիշդ կողմնո-
րոշուելու Համար գիտական ծանօթագրութիւն-
ների այս Համակազմը կարեւոր է եւ մասնագէտ
հետազոտողներին, եւ շարքային ընթերցողնե-
րին:

Ամփոփելու Համար Փորձ. Աւետիս
Փափագեանի սոյն աշխատութեան մասին ըստ
բաժինների իմ կատարած զննում-դատում-
արժեւորումները, հարկ է, թէկուզ շատ Համա-
ռօտ, պատասխանել հետեւեալ Հարցումներին:

ա) Ի՞նչն է եղել հեղինակի Համար
գլխաւոր խնդիրը աշխատութիւնը ծրագրել-
շարադրելիս եւ ի՞նչ քանով է կատարել այն:

բ) Ո՞ւմն է Հասցէագրուած գիրքը:
Աշխատութեան զննական ընթերցումն
ինձրեւ է այն Համոգման, որ նրա հեղինակի
գլխաւոր մպատակը եղել է հետազոտել,
հաստատել եւ ի ցոյց դնել պատմական
ճշմարտութիւնը 16-19-րդ դարերում հայ-
քրեական յարաբերութիւնների մասին, միշտ
յնուհետով իրենց, Թուրքերի ստեղծած, պահպա-
նած եւ հրատարակած վաւերագրերի վրայ:

Գլխաւոր առաջադրանքը կատարուած
է մասնագիտական Հատուկեամբ, բարեխղճու-
թեամբ եւ անմնացորդ Պատմաբան, օսմանա-
գէտ եւ աղբիւրագէտ հեղինակը ընտրել, Թարգ-
մանել, վերծանել, ծանօթագրել, Հրատարակել,
հետեւաբար եւ գիտական շրջանառութեան մէջ
է դրել 135 էջ ծաւալով մինչ այդ մեզ եւ
չատերին անյայտ վաւերագրեր, որոնք Թուր-
քերէն լեզուով վկայում են 16-19-րդ դարերում
օսմանեան կայսրութեան մէջ փոքրամասնու-

թիւներէր, կամ պաշտօնական-պետական արտայայտութեամբ ամնաւատ ռաւեամբնի նկատմամբ կիրառուած խտրականութեան, ծանրագոյն հարկերի անհամար սահմանափակումների եւ ամենադժգոյն պատիժներէ մասին: Այսինքն՝ աշխատութեան տարբեր բաժիններում եւ տարրեր խնդիրներ շօշափելիս կրկին ու կրկին սպացուցուած-հաստատած է, որ աւելի քան չորս դարերի տեւողութիւն ունեցող այդ յարաբերութիւնները եղել են քրիտ իշխողի եւ հիւսն հպատակի, գրկողի եւ գրկուողի, բռնադատողի եւ արտադրող-ստեղծողի եւ քալանդ-վայելողի յարաբերութիւն, որ օրինակացուել է ամենազօր ստւելթաններ, փաշաների ու պէյերի հրովարտականութիւններով, կարողացողութիւններով, ու հրամանագրութիւններով, որոնք, որպէս կանոն, աւարտուում են դաժան սպառնալիքներով:

Ամենուր որ միշտ կրկնուող այդ սպառնալիքները արդեօք չեն խօսում կայսերական հրովարտակով ու հրամանագրերով պարտադրուած օրէնքներ, պահանջներ, ու պարտադրութիւններին անարդարացիութեան, անտանելի ծանրութեան եւ այդ ամէնի իբր հետեւանք՝ հայ ռաւալի ծայրաստիճան աղքատութեան եւ անվճարողականութեան մասին: Անշուշտ որ խօսում են:

Օսմանեան-թուրքական վաւերագրերի վրայ խորհրդած սոյն հաստատումներով Աւետիս Փափագեանը հիմնադրուել է ժամանակակից թուրք պատմաբանների յօրինած առասպելը օսմանեան-թուրքական դրախտի, հայոց քաղաքական անհնազանդութեան եւ պետական դաւաճանութեան մասին: Թուրք է, այս գիրքը ուշադիր կարդացող ամէն մի բանական մարդ, ինչ ազգի ու դաւաճանքի էլ պատկանի, պիտի չհաւատայ նման շինծու առասպելներ, որոնցով ողողել են միջազգային պատմագիտական մամուլը, զրկանութիւնն ու աշխարհի զրադարանները:

Եւ վերջապէս ո՞ւմն է հասցէագրուած այս գիրքը:

Ըստ բնոյթի եւ ըստ էութեան այն հասցէագրուած է աշխարհին, մարդկութեանը, ազգերին ու ժողովուրդներին, միջազգային կազմակերպութիւններին, որ պաշտօն ու պարտաւորութիւն ունեն պահպանելու իրաւունքը, արդարութիւնն ու խաղաղութիւնը ազգերի միջեւ, բոլոր գիտնականներին, բոլոր

բարի կամ քի տէր մարդկանց, որոնք անկեղծօրէն մտահոգ են մարդկութեան ու ժողովուրդների բախտով: Խիստ անհրաժեշտ է, որ նրանք բոլորը ձեռքի տակ ունենան վերծանուած, հետազոտուած եւ ծանօթագրուած վաւերագրերի այսպիսի ժողովածու, որպէսզի բուն աղբիւրից իմանան պատմական ճշմարտութիւնը հայ-թրքական յարաբերութիւնների մասին:

Արդարեւ քննարկուող աշխատութիւնը ունի ճանաչողական մեծ արժէք, համոզելու, գանգուածային կարծիք ստեղծելու եւ վերաբերմունք մշակելու անվիճելի ոյժ, քանի խօսում է վաւերագրերի, այն է՝ ճշմարտութեան լեզուով: Այս բնոյթի եւ գիտական այս մակարդակի աշխատութիւնների հրապարակումը կարեւոր է երկու առումով: Նախ՝ հակազդելու համար թուրք պատմաբանների եւ աշխարհագետների նենգափոխումների չղաղարող մեծ հոսքին եւ ապա՝ համաշխարհային պատմա-աշխարհագրական ճանաչանութեան ու տեղեկատուների մէջ պաշտպանելու եւ պահպանելու համար Հայաստանի եւ Հայ ժողովուրդի մասին բուն պատմական ճշմարտութիւնը:

Եւ որպէսզի նպատակային եւ մեծապէս օգտակար այս գիրքը ըստ ամենայնի ծառայի իր բուն առաքելութեանը, պէտք է թարգմանուի անգլերէն լեզուի, ապա, հնարաւորութեան դէպքում, նաեւ ռուսերէնի եւ ուրիշ լեզուների: Վստակաշատ գիտնականի այս խիստ չահեկան աշխատութիւնը հայոց լեզուի նեղ սահմանի մէջ թողնելը, կը նշանակի խիստ փոքրացնել նրա օգտակար գործողութեան գործակիցը, կամ ազդեցութեան ոլորտը:

Ազգանուէր գործերի ազնիւ հովանաւորներ ունենք նաեւ մեր գաղութի մէջ: Մնում է նրանցից մէկն ու մէկի ուշադրութիւնը սեւեռել սոյն երկասիրութեան ազգօգուտ նպատակի եւ արժանիքների վրայ:

Անշուշտ, նաեւ մեզ, հայերիս է հասցէագրուած այս աշխատութիւնը, քանի որ մեր մէջ քիչ է թիւը շարքային, նոյնիսկ մտաւորական հայերի, որոնք տեղեւել չլինելով հայ-թուրք յարաբերութիւնների բուն վաւերագրային փաստերին, միամտօրէն մեղադրում են սեփական ժողովրդին, թուրք պատմաբանների եւ քաղաքագետների վերեւ յիշուած մեղադրանքներին աւելացնելով հայրենալուծութեան հալածմ, քափառաւտէր գնչուի հոգեբանութիւն ունենալու մէջ:

Սա, պատմականորեն սխալ, հիմնադրված
եւ վտանգաւոր մտայնութիւն է: Այսպէս մտա-
ծողները թող ուշադիր կարդան գրքի վաւե-
րագրերի բաժինը (էջ 130-264) եւ հայ-թուրք
յարարերութիւնների փաստերին ի մօտոյ
ծանօթանալուց յետոյ ասեն, թէ տուեալ պայման
ու հանգամանքներում ի՞նչ պէտք է մտածէր ու
անէր ազգը, որպէսզի չպատահէր այնպէս, ինչպէս
որ պատահեց ամբողջ 400 տարի ու դեռ այսօր
էլ չարունակւում է անմարդկային շրջափա-
կումով, պարտադրուած անհաւասար պատերազ-
մով եւ մասամբ նորին...

Հայաստանի եւ հայութեան մասին պատ-
մական ճշմարտութիւնը բացայայտելու, քարո-
զելու եւ տարածելու կենսականօրէն կարեւոր
գործում ֓րոֆ. Աւետիս Փափազեանի այս
գիրքը գիտական լուրջ ներդրում է, արժանի
անվերապահ քաջալերանքի եւ անկեղծ շնորհա-
կալութեան:

Հեղինակ՝ ԱՒԵՏԻՍ ՓԱՓԱԶԵԱՆ .

Գրախօսեց՝ ՍԱՐԳԻՍ ԵԱՓՈՒԾԵԱՆ

ԳՐԱԳԷՏԻՆ ԱՌԱՋԻՆ ԵՐԿԸ

Երբ ֆրանսացի երեւելի գրագէտ Ֆլօպէր քսանընիմգ
տարեկան էր, գնաց հրատարակիչին քով եւ ցոյց տուաւ Անոր
իր գրած վէպին ձեռագիրը:

Հրատարակիչը կարողաց ձեռագիրը եւ քանի մը օր
ետք, յայտնեց գրագէտին, թէ շատ հաւանած էր եւ որոշած էր
գալն տպագրել: Բայց միաժամանակ՝ անլցուց, թէ վճարում
պիտի չընէր:

- Երբեք սովորութիւն չունիմ վարձատրելու երիտասարդ
գրողներու առաջին գործերը, ասիկա իմ քացարձակ սկզբունքս
է:

- Բայց պարոն, ասիկա իմ քսաներորդ գործն է, կը
պատասխանէ Ֆլօպէր շեշտուած սրտնեղութեամբ,

- Բայց ո՞ր եմ միւսները, ինչո՞ւ հետոյ չբերիր,
հարցուց հրատարակիչը զարմացած:

- Պատուեցի թոյլո՞րն ալ՝ գոհ չէի ոչ մէկէն, եղաւ
հեղինակին կտրուկ պատասխանը:

Այս խօսքերը շատ հաճելի թուեցան հրատարակիչին
եւ վճարեց վէպին համար նշանակալից գումար մը:

Մանրավէպեր էջ 87

Վարդան Ա. Քինյ.

Տիպէրեան

ԵԿԵՂԵՑԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԿՈՇԵԼԵԹ ԿԱՄ ԳԻՐԻ ԺՈՂՈՎՈՂԻ

Անունումը

Ժողովողի գիրքը երրայական բնագրում կոչում է «Կոշելեթ»։ Նախընտրելի է սակայն ամբողջացնել այս վերնագիրը՝ Համաձայն Ա գլխի 1-ին Համարի և գրել. «Դավթի որդու՝ Երուսաղեմի թագաւոր Կոշելեթի խօսքերը»։ Ոմանք սակայն «Դավթի որդու» փոխարեն ուղղակի «Սողոմոնի» են գրում։

Կոշելեթ բառը Եօթանանիցում և Վուգլատայում թարգմանուել է Εκκλησιαστος = Էկլեսիաստես (εκκλησια = ժողով, հաւաքոյթ բառից)։ Սրա փոխարեն Հերոնիմոսը օգտագործել է Concinator (քարոզող) բառը, և այստեղից էլ Ժողովողի գիրքը կոչուել է նաև Քարոզողի գիրք։

Հեղինակը

Գրքի ամբողջական վերնագրից կարելի է Հետեւեցնել, որ նրա Հեղինակը Սողոմոն թագաւորն է։ Թէև երրայեցերեն մեկը բառը, որ թագաւոր է նշանակում, մատնանշում է նաև պատուոյ տիտղոսը մի բարբունիի կամ մի դպրոց գլխաւորողի⁽¹⁾ (բառի մէջ ձայնաւորի փոփոխմամբ առաջացել է նաև մովք բառը, որ նշանակում է մեծատուն, Հարուստ մարդ⁽²⁾), այնուամենայնիւ Կոշելեթում յիշուած մեկը -ը պէտք է Հասկանալ թագաւոր իմաստով, որովհետև Ժողովողի խմբագիրը բազմիցս իրեն ներկայացնում է որպէս թագաւորի և այն էլ ոչ միայն Երուսաղեմի, այլև՝ ամբողջ Իսրայելի։

Սակայն, ինչպէս նկատեցինք, Հեղինակը կոչում է ոչ թէ Սողոմոն, այլ՝ Կոշելեթ։ Այս բառը բնագրում քերականորեն պատկանում է իգա-

կան սեռին և դրա Համար էլ Հաւանական չի թուում, որ այն տղամարդու անուն լինի, թէև Կոհելէթ կոչուողը իրեն «Դաւթի որդի» է անուանում:

Կոհելէթ բառը ծագում է կահլ բայից, որը նշանակում է հաւաքուել, ի մի գալ: Սրանից կազմուած է կահալ գոյականը, որ նշանակում է հաւաքոյթ, ժողով կամ էլ համայնք: Իսկ կոհելէթ նշանակում է ժողովով, հաւաքով: Հաւանաբար սոյն կոհելէթ բառը սկզբում նշել է մի պաշտօն և այն էլ ժողովարաններում գլխավորողի կամ քարոզչի պաշտօնը: Հետագայում այն վերածուել է յատուկ անուն, ինչպէս, օրինակ, Բ Եզրաս Բ 55-րդ Համարում՝ հաստփերէթ բառը, որը նախապէս նշել է գրագրի պաշտօնը և ապա վերածուել յատուկ անուն Սովերաթ ձևի տակ: Նմանապէս նոյն գլխի 57-րդ Համարում փոքրէթ հացբայիմ բառը, որ նկատի ունի այծեամների որսորդութիւնը, վերածուել է Փաքերովթ Ասարում ձևի տակ յատուկ անուն:

Ժողովողի պատմաքննական ուսումնասիրութիւնը ցոյց է տալիս, որ սոյն գիրքը պատկանում է եբրայական ուշ շրջանի «Իմաստութիւն» (Խորմա) կոչուող գրական ժանրին: Եթէ նկատի ունենանք նրա խմբագրման թուականը, ապա բացառում է Սողոմոն թագաւորին ընդունել որպէս նրա Հեղինակ: Վերնագրում յիշուածը փաստօրէն մի փորձ է Ժողովողին նոյնացնելու Սողոմոնի Հետ: Նոյնը կատարուել է նաև Առակաց գրքի վերնագրում՝ «Դաւթի որդի»՝ Իսրայէլի թագաւոր Սողոմոնի առակները: Նկատի ունենալով, որ Սողոմոն թագաւորի իմաստութիւնը մեծ հռչակ էր ստացած, ուրեմն Իմաստութեան ժանրին վերաբերող որևէ գիրք նրան վերագրելը կարող էր տվեալ գրքին աւելի մեծ արժէք և Հեղինակութիւն տալ:

Կոհելէթ կոչուողը ուղղակի ինքն իր մասին է խօսում՝ ասելով. «Ես՝ Կոհելէթս, Երուսաղէմում թագաւոր եղայ Իսրայէլի վրայ»⁽³⁾: Ուրիշ տեղերում էլ, սակայն, մէկ ուրիշը, մի խմբագիր կամ մի պատմագիր, խօսում է Կոհելէթի մասին և նրան այսպէս է նկարագրում. «Կոհելէթը (Ժողովողը) մի իմաստուն էր, բացի դրանից նա պարզ ժողովրդին գիտութիւն էր ջամբում: Նա կռադատող և քննող էր: Նա անձամբ բազմաթիւ առակներ շարադրեց»⁽⁴⁾: Ուրեմն Ժողովողը իսկապէս մի ուսուցիչ էր կամ մի իմաստուն, որ Հաւաքոյթների ընթացքում ժողովրդին ուսուցանում էր: Ոչ մի տեղ չի յիշում, որ նա Հէնց ինքը Սողոմոն թագաւորն է: «Դաւթի որդի» կոչումը պարզապէս ցոյց է տալիս, որ նա պատկանում է իմաստունների դասին, որի տիրապետող դէմքն է եղել

Սողոմոնը: Իսկ Ժողովողի պատգամած իմաստութիւնը բոլորովին այլ նկարագիր ունի, քան Սողոմոնինը:

Ժողովողում, ուրեմն նկատելի է երկու տարբեր գրիչների առկայութիւնը: Առաջինը Հենց ինքը Հեղինակն է, որ, ինչպէս ընդունուած է Ս. Գրոց բազմաթիւ հատուածներում⁽⁵⁾, ուղղակի տեղեկութիւններ է տալիս իր անձի մասին, իսկ միւսը մի խմբագիր է և կամ Ժամանակակից պատմագիր, որ լրացումներ է կատարել Ժողովողի գրածների մէջ, յատկապէս գրքի նախաբանում և վերջաբանում: Առաջին գլխի երկրորդ համարում խմբագիրը ակնարկում է Կոհէլէթին, այսինքն՝ Ժողովողին, որն ասել է. «Ունայնութիւն ունայնութեանց, ամենայն ինչ ունայնութիւն է»: Սոյն յայտնի ասոյթը խմբագրի կողմից մի անգամ ևս արձանագրուած է գրքի վերջաբանում՝ գլուխ ԺԳ 8: Ուրիշ տեղերում այն հանդէս չի գալիս:

Առաջին անգամ 12-րդ դարում Հրեայ բանաստեղծ և աստուածաբան Իբն Էզրան կասկած է յայտնում այն մասին, թէ Ժողովողի գրքի Հեղինակը Սողոմոն թագաւորը կարող է լինել⁽⁶⁾: Նոյն կասկածն է ունենում նաև Մարտին Լութերը (1483-1546)⁽⁷⁾: Իսկ 17-րդ դարում Նիդեռլանդցի Հուգո Գրոտիուսը (1583-1645) բացայայտ կերպով պաշտպանում է այն թեզը, թէ Սողոմոնը չի կարող եղած լինել Ժողովողի Հեղինակը⁽⁸⁾: Այնուհետև սկիզբ է առնում մի բուռն պայքար աստուածաբանների երկու հակադիր հատուածների միջև, որոնցից մէկը պաշտպանում էր Ժողովողի գրքի Սողոմոնեան Հեղինակութիւնը, իսկ միւսը այն նկատում էր աւելի ուշ Ժամանակաշրջանի պատկանող մի շարագրանք, որը, սակայն, շտրկիւ իր վերնագրի ունեցած բարձր Հեղինակութեան, մուտք է գործել Ս. Գրքի կանոնում ու պահպանուել կորստից:

Ասորուայ տուեալներով, Ս. Գրոց մասնագետների ճշող մեծամասնութիւնը չի ընդունում Սողոմոն թագաւորին իբրև Հեղինակ Ժողովողի գրքի: Նման մի եզրայանգման Հիմք են ծառայում գրքի լեզուական ու ոճային առանձնայատկութիւնները:

Լեզուն և Գրութեան Թուականը

Ժողովողի լեզուն եբրայեցերէնն է: Սակայն ոչ դասական եբրայեցերէնը, որին հանդիպում ենք թագաւորաց գրքերում: Այլ Ժողովողի

գիրքը, լինելով ուշ շրջանի մի գրութիւն, արտայայտիչն է նաև երբայեցեքէն լեզուի բնական զարգացման կամ ազաւաղման: Եթէ Համաձայնուէք, որ այն գրուել է Սողոմոնի ժամանակաշրջանում, ուրեմն, դրանով ժխտած կը լինէր երբայեցեքէն լեզուի պատմական ընթացքը:

Քումրանի 4-րդ քարայրում վերոյիշյալ գրքից գտնուած պատառիկները գալիս են վկայելու, որ այն ն. Ք. 2-րդ դարի կեսերին արդէն իսկ ընդունուած է եղել որպէս կանոնական գիրք: Սակայն նրա հստակեցումը չի կարող ն. Ք. 5-րդ դարը անցնել, որովհետև մօտաւորապէս 5-րդ դարում ն. Ք. նկատելի է պարսկերէնի ազդեցութիւնը երբայական լեզուի վրայ, իսկ աւելի ուշ՝ նաև արամեերէնի ազդեցութիւնը: Յիշեալ երկու լեզուներն էլ իրենց Հետքերն են թողել Ժողովողի գրքում: Յատկապէս արամեերէնի ազդեցութիւնը այնքան շեշտուած է, որ ոմանց ենթադրել է տալիս, թէ Ժողովողի սկզբնական լեզուն եղել է արամեերէնը: Այս ազդեցութիւնը բնական է, երբ նկատի ունենանք, որ երբայեցեքէնը Պաղեստինում ն. Ք. 400 թ. սկսած այլևս խօսակցական լեզու չի եղել⁽⁹⁾, որի փոխարէն մեծ տարածում է գտել արամեերէնը:

Պարսկերէնից Հետեւալ երկու բառերն են մուտք գործել Ժողովողի մեջ. Փարզէս⁽¹⁰⁾ և Փիթգամ⁽¹¹⁾: Փարզէսը ծագում է պարսկերէն պարի-դէյզա (Հայերէն՝ պարտէզ) բառից և նշանակում է դաստակերտ, արքունական պարտէզ, իսկ փոխաբերական իմաստով՝ դրախտ: Փիթգամը (Հայերէն՝ պատգամ) պարսկերէն պաթիգամա բառից է և նշանակում է լուր, զեկոյց, վճիռ:

Ուրեմն Ժողովողի գրի առնուելու թուականը պէտք է նկատի ունենալ ոչ աւելի վաղ քան 5-րդ դարը և ոչ աւելի ուշ քան 2-րդ դարը ն. Ք.: Պէտք է նկատի ունենալ նաև, որ Յեսու Սիրաքը, որի գիրքը յայտնի էր 2-րդ դարի սկզբին, ծանօթ է եղել Ժողովողի գրքի բովանդակութեանը⁽¹²⁾: Արդի աստուածաբաններից ոմանք ընդունում են 3-րդ դարը որպէս գրքի խմբագրման ժամանակաշրջան, սակայն այս մէկը հնարաւոր չէ ճշգրիտ և վերջնական կերպով ապացուցել: Կարելի է ասել միայն, որ Ժողովողի գիրքը կազմուել է ն. Ք. 5-ից 3-րդ դարերի միջև:

Յունական Ազդեցութիւն

Դժուար է որոշել նաև, թէ որտեղ է խմբագրուել Ժողովողի գիրքը: Աստուածաբանների կարծիքները այս մասին տաբերում են իրարից:

Նրանցից ոմանք գտնում են, որ գրքում առկայ է Հելլենիստական ազդեցություն. այնտեղ կան գետերի, ծովի և կլիմայի վերաբերեալ այնպիսի արտայայտություններ, որոնք առելի յարմարում են եգիպտական միջավայրին: Ինչպես յայտնի է, այդ ժամանակաշրջանում Աղեքսանդրիան Հելլենիստական մշակույթի մի կենտրոն էր: Ուրիշները սակայն նոյն արտայայտություններն ու նկարագրությունները, ինչպես նաև մարդկանց կենցաղի վերաբերեալ Ժողովողի կատարած վերլուծումները յարմարեցնում են առելի պաղեստինեան միջավայրին:

Ժողովողի գրքի խմբագրումը Համլինկենով Հելլենիստական մշակույթի ազդեցութեան ժամանակաշրջանին, երբ Միջերկրականի արևելեան երկրներում ապրող զարգացած տարրի լեզուն յունարենն էր, որի շնորհիւ յունական փոխտոփայությունը սկսել էր լայն տարածում գտնել, ոմանց ենթադրել է տալիս, որ Հիշյալ գիրքը որոշ չափով ազդուել է ոչ սեմական մշակույթի իւրայատկություններից: Գրքում առկայ գրեցիզմները ընդհանրապես ձեւականօրէն առնչւում են Հելլենիստական մտածելակերպին:

Հելլենիստական փոխտոփայությունը յուզող Հարցերից մի քանիսը Հանդէս են գալիս նաև Ժողովողի գրքում, որտեղ, սակայն, այդ Հարցերի պատասխանը բոլորովին տարբեր է, քան Հելլէն փոխտոփաների մօտ: Օրինակի Համար՝ Էպիկուրի ուսմունքը⁽¹³⁾, որ մերժում է գերբնական ամէն տեսակի ազդեցութիւն մարդկային կեանքի վրայ և փառաբանում է Հաճոյքը որպէս մարդկային ապրելակերպի մի սկզբունք, Հաճոյք, որ միայն մարմնականը չունի նկատի, այլ՝ ամբողջ մարդկային կեանքի Հաճոյայից ընթացքը (eudaimonia), թուում է, թէ այս կէտի շուրջ միայն Համաձայնում է Ժողովողի Հետ, քանի որ այս վերջինն էլ իր Հերթին գնահատում է Հաճոյքը որպէս կեանքի գերագոյն իմաստ.

«Ես գովեցի ուրախութիւնը,

ՈրովՀետև մարդու Համար արևի տակ

Չկայ առաւել մեծ Հաճոյք,

Բացի ուտելուց, խմելուց և ուրախանալուց»⁽¹⁴⁾:

Սակայն երբ Ժողովողը անձամբ փորձում է վայելքների մեջ ապրել⁽¹⁵⁾ և իր ասածի Համաձայն մարմինը գինիով զուարթացնել, տներ կառուցել, այգիներ տնկել, պուրակներ պատրաստել, ծառաներ, աղա-

խիններ, արջառներ, հոտեր, արծաթ և ոսկի ունենալ, ամեն տեսակի ջրելություն և վայելք ձեռք բերել, տեսնում է, որ այդ բոլորն ունենալուց յետոյ դրանք էլ ունայնություն են և քամուն յանձնուած աշխատանք (16):

Էպիկուրի Համար ձգտումը դեպի վայելք և վայելքների նուաճումը գերազանցում են մահն ու նրա սարսափները, իսկ Ժողովողի Համար մահ նշանակում է խորտակում, ուստի մարդը Համարում է իր ճակատագրից կաշկանդուած մի էակ:

Ոմանք ենթադրում են, որ Ժողովողի առաջին գլխի 9-10-րդ և երրորդ գլխի 15-րդ Համարները, որտեղ խօսւում է յախտնական մի կրկնության մասին, ստոյիկեան⁽¹⁷⁾ ազդեցությունն են կրում: Անհրաժեշտ է սակայն նկատի ունենալ, որ ստոյիկեան վարդապետության մէջ երեւոյթների յախտնական կրկնությունը վերաբերում է միայն աշխարհին, մինչդեռ Ժողովողում նկատի է առնուած նաև մարդկանց գործունեության կրկնությունը, որով «նախկինում ապրած մարդկանց կատարած գործերը մոռացւում են, և մարդու գործունեությունը միշտ նոր է երևում, իրականում, սակայն, այդ նոր թուացող գործունեությունը անցեալում արդէն իսկ մի անգամ կատարուած էր»⁽¹⁸⁾:

Միև կողմից էլ պետք է նկատի ունենանք, որ ստոյիկեան մտածելակերպը բազմաստուածեան է և լաւատեսության վրայ է հիմնուած: Այնտեղ գոյություն չունի կեանքի ու մահուան նկատմամբ զգացական այն սրտառուչ մօտեցումը, որի նմանը Հանդէս է դալիս Ժողովողի մէջ:

Եգիպտական Ազդեցություն

Թէ որքանով իմաստության ժանրին պատկանող եգիպտական գրությունները իրենց ազդեցությունն են թողել Ժողովողի վրայ՝ դժուար է ասել: Մի բան միայն յստակ է, որ իմաստութեանը վերաբերող որևէ աշխատանք մի նշանաւոր թագաւորի, վերագրելը առկայ է նաև եգիպտական անտիկ գրականության մէջ: Այնտեղ կան նաև կեանքից և բնությունից առնուած որոշ պատկերներ, որոնց նմաններին Հանդիպում ենք նաև Ժողովողի մէջ:

Ըստ Բ. Գեմետրի նմանություններ կան եգիպտական իմաստության վերաբերող որոշ Հատուածների և Ժողովողի Հետեւեալ Համարների միջև. Բ 19, Ժ 6-8, ԺԱ 1-6, ԺԲ 5⁽¹⁹⁾: Այսուամենայնիւ, եգիպտական

խմաստությունը իր բովանդակությամբ հիմնուած է ընդհանրապէս լաւատեսութեան վրայ, մինչդեռ Ժողովողի մէջ զգալի է բազմիցս կրկնող մի յոռետեսություն: Սակայն անարդար պիտի լինի Համարել Ժողովողի գիրքը զուտ յոռետեսութեամբ և աշխարհիկ հոգսերով լեցուն մի շարադրանք:

Սումեր-Բաբելոնեան Ազդեցություն

Եբրայական մտածելակերպի վրայ խոր ազդեցություն է թողել Միջագետեան մշակոյթը, յատկապէս սումեր-ակկադեանը, որը հիմնականում Քանանացիների չնորհի տարածուել է նաև Պաղեստինում:

Սումերացիք և նրանց ժառանգորդները, որոնք Հետզհետե սեմական ազդեցութեան տակ են ընկել, զարգացրել են իմաստութեան ժանրին պատկանող մի յատուկ գրականություն: Սոյն գրականությունը տարածում է գտել Միջագետքի սահմանամերձ երկրներում և սրան որպէս ապացոյց բերում են Սիրիայում և Պաղեստինում գտնուած բեւեռագիր արձանագրութիւնները, որոնց չնորհի կարելի է Հաստատել, որ ն. Ք. 18-րդ. կամ 17-րդ. դարերում այս երկրներում գոյություն են ունեցել սումեր-բաբելոնեան ուղղութեամբ առաջնորդող դպրոցներ:

Բաբելոնեան գրականութեան մէջ գոյություն ունի մի գրուածք, որը կոչւում է Լուղլու Բել Նեմեքի: Թարգմանաբար այն նշանակում է «Էս գտվաբանում եմ իմաստութեան տիրոջը»: Ելնելով նրա ոճական առանձնայատկութիւններից՝ պարզում է, որ սոյն աշխատանքը խմբագրուել է կասսինների⁽²⁰⁾ ժամանակաշրջանում, այսինքն՝ 1500 – 1200 թթ. ն. Ք.: Ասորբանիպպի գրադարանում և Սուլթանթէփէյում յայտնաբերուած արձանագրութիւններից յայտնի է դառնում, որ Լուղլու Բել Նեմեքին գեղեւ 7-րդ. դարում ն. Ք. ծանօթ է եղել Մերձատր Արեւելքի բնակիչներին:

Լուղլույի և Ժողովողի միջև բազմաթիւ զուգահեռականներ կարելի է նկատել: Լմանութիւններ կան նաև Լուղլույի և Յովբի միջև:

Լուղլույի Հերոսը կոչւում է Շուրշի-մեչրէ-չական, որը Հաւանաբար մի աւատապետ է եղել կասսինների տիրապետութեան շրջանում: Նա լքուած է եղել իր աստծուց, իր աստուածուհուց և պաշտպան ոգիներից: Թագաւորը Հակառակուել է նրան, և նա կորցրել է իր ամբողջ Հարրստությունը, գիրքն ու պատիւը: Այս պատուհասների պատճառը Համար-

տամ է Մարդուկ կոչուող աստուածը: Մի օր, սակայն, Մարդուկը իր պատգամաբերի միջոցով, մի տեսիլքի մեջ, Հուբշի-մեշրե-շականին յայտնում է, որ ինքը մեղմացրել է իր բարկությունը և այսուհետև նրան պիտի բժշկի իր կրած տառապանքներից: Պատուհասուած Հուբշին սրա վրայ սկսում է փառաբանել իր փրկարարին՝ Մարդուկին:

Առաջին նմանությունը Ժողովողի և Լուդլույի միջև այն է, որ այս երկուսն էլ իրենց ներկայացնում են իբրև բարձր անձնատրուծիչներ: Երկրորդ՝ երկուսն էլ քննարկում են աստուածային արդարությունն և թիվները, այն, թե ինչո՞ւ արդարը պատուհասում է, և թե ինչո՞ւ չարությունն անողը յաճախ աւելի լաւ է ապրում:

«Կան արդարներ, որոնց վիճակում է այն,
Ինչ ամբարիշտներին պետք է պատահեր.
Իսկ կան ամբարիշտներ, որոնց վիճակում է այն,
Ինչ արդարներին պետք է պատահեր»⁽²¹⁾:

Լուդլուն ու Ժողովողը սոյն հարցին անդրադառնալիս Յովրի նման դատի չեն նստում Աստծու հետ, այլ երկուսն էլ գտնում են, որ մարդն ի վիճակի չէ ըմբռնելու աստուածային տնօրինությունները:

«Ո՛վ է ի վիճակի ըմբռնելու աստուածների կամքը երկնքում,
Ո՛վ կարող է Հասկանալ խորհուրդը ծովի խորությունն:
Որտե՞ղ կարողացել են մարդիկ երբևէ քննել ուղղին աստուածների»: (Լուդլույ)⁽²²⁾

Նոյն ձևով և Ժողովողն է արտայայտում.

«Մարդը սակայն չի կարող Հասկանալ այն գործը,
Որ կատարում է Աստուած սկզբից մինչև վերջ»⁽²³⁾:

Երկու հեղինակներն էլ անդրադառնում են մարդկանց չարություններին և երկուսն էլ հարստությունը, բախտը և չարիքները համարում են Աստծու կողմից ուղարկւած: Միայն թե Լուդլույի մեջ պատուհասող մարդը կարողանում է վերագտնել իր նախկին դիրքն ու երջանկությունը, մինչդեռ Ժողովողում արդարը կարող է նույնիսկ խորտակուել:

«Արդար կայ, որ իր արդարութեան մէջ իսկ կորստեան է մատնւում,
Եւ ամբարիշտ կայ, որ իր ամբարշտութեամբ Հանդերձ երկարա-
կեաց է լինում»⁽²⁴⁾:

Լուսլուր օրինակ բերեցինք պարզապէս ցոյց տալու Համար, որ
Ժողովոյն աւելի արեւելեան մտածելակերպի Հարազատ արտայայտիչն է,
քան յունականի: Միւս կողմից էլ ուշագրաւ է այն պարագան, թէ ինչ-
պիսի սերտ առնչութիւն ունեն երբայական և բաբելոնեան գրակա-
նութիւնները միմեանց Հետ: Մէկ կէտ միայն պետք է ուշադրութեան
առնուի, այն, որ երբայականը բոլորովին տարբեր աստուածաբանական
խորք ունի, քան բաբելոնեանը:

Այստեղ Հարկ է նշել նաև, որ աստուածաբաններից ոմանք փորձում
են փաստել, թէ Ժողովուրդը նոյնիսկ ծանօթ է եղել սումերական ծագում
ունեցող Գիլգամէշ էպոսին⁽²⁵⁾: Այս առթիւ մատնանիշ է արւում Ջա-
գոյն մի տեքստ Համանուն էպոսից.

«Գիլգամէ՛շ, ո՛ր ես շտապում.
Կեանքը, որ դու փնտռում ես, պիտի չգտնես:
Աստուածները երբ մարդկութիւնն ստեղծեցին,
Նոյն ժամանակ էլ մաշը մարդկութեան բաժին Հանեցին,
Իսկ կեանքը իրենց ձեռքում պաշէցին:
Բայց դու, Գիլգամէ՛շ, պարարտացրո՛ւ մարմինդ,
Ջօր ու գիշեր ուրա՛խ եղիր,
Ամեն օր մի խրախճանք սարքիր,
Ջօր ու գիշեր կաքաւի՛ր, պարի՛ր,
Հանդերձներդ մաքուր թող լինեն,
Գլուխդ էլ միշտ լուացուած,
Իսկ մարմինդ՝ ջրով մաքրուած:
Նայի՛ր երեխային, որ քո ձեռքն է բռնում,
Իսկ կինն էլ թող քո գրկում զուարճանայ»⁽²⁶⁾:

Աս խօսքերով Շենկինը անմահութիւն փնտռող Գիլգամէշից պա-
հանջում է վայելել կեանքը, քանի որ աստուածները մարդկանց Համար
արդէն իսկ որոշել են մաշը: Մարդկային կեանքն իմաստաւորող մէկ
բան կայ միայն, և դա վայելքն է: Վերոյիշեալ Հաստուածը մի փորձ է

վանելու մահուան պատճառած յուետեսութիւնը: Նոյնը Հանդիպում էնք նաև ժողովողում:

«Ե՛կ, ուրախութեամբ կ'ը քո Հացը
Եւ ուրախ սրտով խմի՛ր գինիդ,
Որովհետև Աստուած արդէն իսկ Հաւանել է գործերդ:
Հանդերձներդ միշտ սպիտակ թող լինեն,
Իւղն էլ թող քո գլխից անպակաս լինի:
Քո սիրած կնոջ Հետ վայելի՛ր կեանքը,
Քո անցաւոր կեանքի բոլոր օրերին,
Որ քեզ տուել է Աստուած արեւի տակ»⁽²⁷⁾:

Այսուհանդերձ ժողովողը իր գրքի Հենց սկզբում պատգամում է, որ այս աշխարհում ամէն ինչ ունայնութիւն է: Այս «ունայնութիւն» գոյականը կրկնում է 38 անգամ:

Իսկ «ունայնութիւն ունայնութեանց» արտայայտութեան փոխարէն բնագրում գրուած է՝ Հեբել Հեբելիմ: Եբրայեցերէն Հեբել կամ աբել բառը նշանակում է մեղմ հով, քամի, իսկ վերացական իմաստով այն նշում է մի երեւոյթի ոչնչութիւնը, դատարկութիւնը կամ անցողիկ լինելը: Այս բառը ծանօթ չի եղել եգիպտական անտիկ գրականութեանը, սակայն այն Հանդէս է գալիս բաբելոնեան սեպագիր արձանագրութիւնների մէջ: Գիլգամէշ օրինակ, երբ իր ընկերոջ՝ Էնկիդուի Հետ խօսում է իր կատարած մեծ արարքի մասին, ուրիշների գործերը գրաւ Հետ Համեմատելով՝ ոչնչութիւն է Համարում:

«Այն ամէնը, որ նրանք կատարում են, լոկ քամի է»:

Այստեղ, բնագրում, քամու դիմաց գրուած է շարու: Այս բառը Հանդէս է գալիս նաև Հին բաբելոնեան մի առածի մէջ:

«Նա, ով մի կնոջ Հետ իր ժամանակն է վատնում,
Նման է նրան, որ քամի է Հաւաքում»:

Ժողովողը Ա. Գրքի Կանոնում

Ժողովողի գիրքը, ի տարբերութիւն իմաստութեան ժանրին պատ-

կանող Յեսու Բէն Սիրաքի գրքի, իր յատուկ տեղն է ունեցել եբրայական սուրբգրական կանոնում, այն օգտագործվել է պաշտամունքի ընթացքում և ընթերցուել ՏաղաւարաՀարաց տօնի առթիւ: Որոշ տարակարծութիւններից յետոյ Եաբնէ (Հուն. Եամնիա) քաղաքի սինոդը (մօտ. 90 թ. յ. Ք.) վերջնականօրէն այն թողնում է Ս. Գրոց կազմում իբրև կանոնական գիրք: Այստեղ Հաւանաբար վճռորոշ դեր է ունեցել այն Հանգամանքը, որ գրքի Հեղինակը Սողոմոն Իմաստունն է Համարուել: Այս պարագան, սակայն, չի նշանակում, թէ այն նախապէս ընդունուած չի եղել Հրեաների կողմից: Եաբնէի ժողովում բերուած Հարցը կայանում էր նրանում՝ թողնե՞լ Ժողովողի գիրքը մնացած սրբազան գրութիւնների կողքին, թէ՛ Հանել այն:

Քրիստոսի ժամանակաշրջանին գոյութիւն ունեցող ռաբինական աւանդութեան յատուկ զոյգ դպրոցները՝ ղեկավարութեամբ Հիլել և Համմայ ռաբբիների, իրարից տարբեր վերաբերմունք են ճշտել Ժողովողի գրքի նկատմամբ: Առաջինը ընդունել է նրա Հեղինակութիւնը, իսկ երկրորդը այն Համարել է մի աշխարհիկ գրութիւն⁽²⁸⁾:

Իսկ, թէ ինչո՞ւ Համար ուզում էին դուրս Հանել Ժողովողի գիրքը եբրայական սուրբգրային կանոնից, յայտնի է դառնում եբրայական Միշնայի (Թալմուդի Յագդոյն մասի) և բաբելոնեան Թալմուդի վկայութիւններից. «Րաբբի Շիմոն Բէն Մենասիան ասում է, թէ Երգ Երգոցը արատաւորում է ձեռքերը (այսինքն՝ սրբազան գրութիւն է և առանց ծիսական մաքրման չպէտք է դիպչել նրան), քանզի այն Սուրբ Հոգուց է թելագրուած, մինչդեռ Կոհէլէթը (Ժողովողը) չի արատաւորում ձեռքերը, քանզի այն պարզապէս Սողոմոնի իմաստութիւնն է» (Tosefta Yadayim 2, 14): «Իմաստուններն ուզեցին առևանգել Կոհէլէթի գիրքը, քանզի նրա սեփական խօսքերի մէջ Հակասութիւններ կան» (Talmud Babli, Schabbat 30 b):

Հարկ է նկատի ունենալ, որ այն ռաբբունիները, որոնք քննարկում էին Կոհէլէթի կանոնականութիւնը, Համարեայ բոլորն էլ պատկանում էին փարիսեցիների դասակարգին, որով Հասկանալի է դառնում նրանց ունեցած Հակառակութիւնը Կոհէլէթի Հանդէպ,

քանզի նա, ի տարբերութիւն իրենց, դատապարտում էր նիւթապաշտութիւնը, ժխտում էր Հոգու անմահութիւնը, նկատի չէր առնում Մովսիսական Օրէնքը, Աստու մասին խօսելիս երբեք չէր տալիս նրա «Եւոքա» անունը և այլն:

Միևնոյն Միշնայում, սակայն, արձանագրում է միւս տեսակետը ի նպաստ ժողովողի. «Բարբի Շիմոն Բէն Ազայն ասում է. «Այն օրը, երբ բարբի Եղիազար բէն Ազարիան Հաստատուեց իր պաշտօնում՝ իբրև նախագահ իմաստունների կաճափին, ինձ աւանդուեց Հենց 72 ծերունիների բերանով (նկատի ունի Եօթանասիցի թարգմանիչներին), թէ Երգ Երգոցն ու ժողովողը արատաւորում են ձեռքերը»⁽²⁹⁾:

Քրիստոնեաների սուրբգրային կանոնում առանց որևէ առարկութեան ընդունուել է ժողովողի գիրքը: Թէև Նոր Կտակարանը նրանից որևէ մէջբերում չի կատարում, սակայն քրիստոնեական առաջին դարերի եկեղեցական Հայրերն ու Հեղինակները յաճախ անդրադարձել են նրա բովանդակութեանը: Նրանց մէջ բացառութիւն է կազմել միայն Թէոդորոս Մոպսուեստացին (350-428), որի Համար, ըստ Կոստանդնուպոլսոյ Բ «տիեզերական» ժողովի (553 թ.) արձանագրութեան, ասում է, թէ մերժել է ժողովողի գրքի Հեղինակութիւնը՝ այն նկատելով մարդկային մտքի արգասիք, զուրկ աստուածային ներշնչումից⁽³⁰⁾:

Հայաստանեայց Եկեղեցում, ըստ 1686 թուականին Վենետիկում տպուած Ճաշոցի, Յիսուսի Այլակերպութեան տօնին ընթերցւում է ժողովողի գրքից մի Հատուած (գլուխ ԺԱ, Հմր. 9 միջև ԺԲ 7):

Անծանօթ Խմբագիրներ

Ժողովողի գրքի ընդհանուր բնագիրը ուշադրութեամբ քննարկելիս բացայայտ է դառնում, որ այն ունեցել է իր խմբագիրը: Իսկ Հանդէս եկող երկու տարբերիմաստ վերջաբանները Հաւանաբար կցուել են գրքին Կոհնէլէթի (Ժողովողի) դպրոցի Հետևողների կողմից կամ էլ Հենց նրանց, ովքեր կամեցել են գիրքն ընդունել սուրբգրական կանոնում:

Խմբագիրը, որ երկու անգամ միջամտել է ժողովողի բնագրին, առաջին Հերթին յենտել է ժողովողի Հետևեալ արտայայտութեան վրայ. «Ես Կոհնէլէթս, Իսրայելի թագաւոր եղայ Երուսաղէմում» (Ա 12):

Այս խօսքերը խմբագրի կողմից ձևափոխուելով դարձել են գրքի վերնագիրը. «Իսաթի որդու՝ Երուսաղեմի թագաւոր Կոհէլէթի (Ժողովողի) խօսքերը»:

Մէջք արդէն բացատրեցինք Կոհէլէթ անունն իմաստը և նրա թագաւոր լինելու Հանգամանքը, որն ինքն իր մասին քերականօրէն առաջին դէմքով է խօսում՝ «Ես՝ Կոհէլէթս», իսկ խմբագիրը երրորդ դէմքով է ակնարկում նրա մասին՝ ասելով:

«Ունայնութիւն ունայնութեանց, - ասաց Կոհէլէթը, -
 ունայնութիւն ունայնութեանց. ամենայն ինչ ունայնութիւն է:
 Ինչ շահ ունի մարդ իր ողջ չարչարանքից,
 որ կրում է արեգակի ներքոյ»: (Ա 2-3):

Խմբագիրը մի անգամ էլ Հանդէս է գալիս գրքի աւարտական բաժնում, ԺԲ 8, ու նորից կրկնում է.

«Ունայնութիւն ունայնութեանց, - ասաց Ժողովողը, -
 ամենայն ինչ ունայն է»:

Այստեղ Հարկ է նկատի առնել, որ «ամենայն ինչը» վերաբերում է մարդու գործունէութեանը և ընդհանրապէս կեանքի երևոյթներին, որոնք Հանդէս են գալիս «արեգակի ներքոյ»:

Ժողովողի գրքի վերջաբանն էլ (ԺԲ 9-14), ելնելով բնագրի ոճային և բովանդակութեան առանձնայատկութիւններից, բաժանւում է երկու մասերի, որտեղ նկատւում են երկու տարբեր գրիչների Հետքեր, որոնք կամեցել են իբրև յետ գրութիւն նշել Ժողովողի բերած նպաստը ուսուցանելու բնագաւառում, այլև զգուշացնել ընթերցողներին, որ իմաստութեան յատուկ բոլոր խօսքերից ու խրատներից բարձր պէտք է դասել Աստծու պատուիրանները, ինչպէս նաև պէտք է երկնչել Աստծուց և Նրա դատաստանից:

Այսպիսով ունենում էք երկու վերջաբաններ, որոնք բացայայտ կերպով տարբերւում են Ժողովողի բուն բնագրից: Առաջինն ասում է.

«Կոհէլէթը (Ժողովողը), բացի մի իմաստուն լինելուց, գիտութիւն սովորեցրեց ժողովրդին: Ամեն ինչ ուշադրութեամբ լսեց ու քննարկեց, ինչ-

պէս նաև բազմաթիւ առակներ շարադրեց:

Կոհեղէթը ձգտեց որոնել Հաճելի խօսքեր և արձանագրել կատարեալ ճշմարտութիւններ:

Իմաստունների խօսքերը նման են խթանների,

Իսկ խրատների Հաւաքածուներն էլ՝ պինդ խրուած մեխերի⁽³¹⁾:

Նրանք աւանդուել են միակ Հովելից»:

Այստեղ «միակ Հովիւր» ոչ թէ Սողոմոն իմաստունը կամ Կոհեղէթն է, այլ Հենց ինքը՝ Աստուած, ինչպէս որ ԻԲ սաղմոսում նկարագրուած է⁽³²⁾:

Երկրորդ վերջաբանում կարդում ենք.

«Այս բոլորից բացի, որդեա՛կ իմ, զգուշացի՛ր շատ գրքեր գրելուց,

Որովհետև դա վերջ չունեցող աշխատանք է,

Իսկ շատ սովորելն էլ յոգնեցնում է մարմինը:

Որպէս եզրակացութիւն բոլոր աստուծոների, ըսի՛ր Հետևեալը.

Վախեցի՛ր Աստծուց և պա՛Հի՛ր նրա պատուիրանները,

Միայն սա է Հարկաւոր իւրաքանչիւր մարդու Համար:

Որովհետև Աստուած պիտի դատի մարդկանց կատարած բոլոր գործերը,

Լինեն դրանք թաքնուած, բարի կամ չար»:

Խմբագրի ու գոյգ վերջաբանների Հեղինակների արտայայտութիւններից դուրս՝ մնացած բոլոր խօսքերը պատկանում են Կոհեղէթին, որ խօսում է երևելով իր անձնական քննարկումներից ու փորձառութիւններից:

ՄԻՆՈՐ ՎԵՐՋԱԲԱՆԻ ՓՈԽԱՐԷՆ

Ժողովողի գիրքը Համարում է արդի գոյութենապաշտ փիլիսոփա - յութեան (existenzphilosophie) Հարազատ արտայայտիչը: Այն իր արծարծած մտքերով այնքան այժմեական է, որքան որ եղել է իր ժամանակին: Ուշադրութեամբ ընթերցելուց յետոյ, նոր միայն զգում ենք նրա կարևորութիւնը, քանզի նրա մտքերից շատերը իրենց Հարազատ արձագանքն են գտնում մեզանից իւրաքանչիւրի ներաշխարհում: Գիր-

քին էլ Հենց այնպես է գրուել, որ կարդացուի դանդաղ և ընդմիջում
ներով, աննկատ չթողնելով նոյնիսկ ոճային կամ իմաստային կրկնողու-
թիւնները:

Կոհեղէթը արտայայտում է մարդկային կեանքում Հանդէս եկող
Հիմնական բոլոր երեւոյթների մասին դժբախտութեան, ուրախութեան,
իմաստութեան, անմտութեան, դիրքի, Հարստութեան, թշուառութեան,
երիտասարդութեան, ծերութեան և մահուան: Այս բոլորի մէջ զգում է
ինչ-որ մի անբաւարարութիւն, ենթադրեալ երջանկութեան մէջ անգամ
ինչ-որ մի դժբախտութիւն, իմաստութեան մէջ անգամ մի կատարեալ
ճգնաժամ, որոնց առանցքն է կազմում մահուան Հանդէպ մարդու
անգորութիւնը:

Կոհեղէթը կեանքի վերաբերեալ նկատել է այն, ինչ որ մեզանից իւրա-
քանչիւր կարող է նկատել՝ էթէ փորձի լրջօրէն մտածել ու խորհրդածել
կեանքի մասին: Կարելի է ասել, որ Կոհեղէթը Հենց ինքը՝ կեանքն է,
սակայն մի կեանք, որ «Հեծեծում է և երկունքի մէջ է»⁽³³⁾՝ սպասելով
մի նոր յայտնութեան, մի նոր յոյսի, աստուածային որդեգրութեան⁽³⁴⁾:

Իր կատարած քննարկումներից յետոյ և Հիմնուելով անձնական փոր-
ձի վրա՝ Կոհեղէթն ապացուցում է, որ աշխարհիկ վայելքները, այդ թը-
ւում՝ ուտելը, խմելը, ճոխ զգեստներ Հագնելը, Հարստութիւն դիպելը և
իշխանութիւն ձեռք բերելը անցողիկ բաներ են ու չեն կարող Հոգեկան
բաւականութիւն պարգեւել մարդուն: Այս բոլորը ապացուցում է, որ Հե-
ղինակը սպասում է այն երջանիկ օրուան, երբ այլևս դրախտային
կեանքը վերագտնուած կը լինի, երբ տառապեալների արցունքները
սրբուած կը լինեն նրանց աչքերից, արդարութիւնն ու խաղաղութիւնը
Հաստատուած այս աշխարհում և մահուան պատճառած տարտապիւներն էլ
յաղթահարուած:

Հեղինակի բուն ձգտումը կեանքի իմաստի որոնումն է: Կեանքը,
որքան էլ սիրելի լինի և իր դրական կողմերն ունենայ, դարձեալ անբա-
ւարար է, քանզի բոլորն էլ մեռնում են, և ո՛վ է իմանում, թէ դրանից
յետոյ անդրշիրմեան կեանք գոյութիւն ունի՝ կամ ոչ: Եթէ բոլորը պիտի
մեռնեն, ուրեմն երանելի է երիտասարդութիւնը, բայց, ահա, տե՛ս, որ
այդ մէկն էլ վաղանցուկ է: Հետեաբար, ամէն ինչ, բացի Աստծուց,
դառնում է «Հեբէլ Հեբելիմ», այսինքն՝ ունայնութիւն ունայնութեանց,
այն իմաստով, որ այդ ամէն ինչը անգոր է մարդուն իսկապէս երջան-
կացնելու:

Նրանք, ովքեր Ժողովողի գիրքը յուռետեսութեամբ և Հակասութիւններով լեցուն մի գիրք են Համարում, Հարկ է նկատի ունենան, որ բացի վերջաբանից, այնտեղ Հանդէս եկող այսպէս կոչուած «Հակասութիւնները» պարզապէս մարդկային կեանքի բեռնային վիճակներն են, որոնք ինքնրստիւնքեան Հակասական են, ինչպիսիք են՝ ծրնուէր, մահ, ուրախութիւն, դժբախտութիւն և այլն: Հեղինակի վերաբերմունքը դրանց նկատմամբ չափազանց իրապաշտ է:

Յովբի պարագայում, օրինակ, ամբողջ Հարցը մի արդար մարդու շուրջ է դառնում, որը, որպէս Հետեանք իր արդար մարդ լինելուն, պէտք է վայելէր ամենայն բարիք և երջանկութիւն, մինչդեռ, պատահում է Հակառակը, պատուհասում է և դժբախտանում: Կոհէլէթի Համար այս երեւոյթը երբեք զարմանք չի պատճառում, որովհետեւ գոյութիւն չունի ամբողջական երջանկութիւն արեգակի ներքոյ:

Կոհէլէթի Համար այն միակ բանը, որ ստոյգ է և անփոփոխ, դա Աստուած է: Նա անըմբռնելի է, Նրա գործերը անմեկնելի են: Նա է տալիս կեանքը, ինչպէս նաև՝ իմաստութիւնն ու ուրախութիւնը նրան, ով Հաճելի է իր աչքին, իսկ մեղաւորին տալիս է Ժողովելու ու դիզելու զբաղմունք, որպէսզի յետոյ իր դիզածը ուրիշին թողնի: Այս միևնոյն Աստուածն է, որ թող է տալիս դժբախտութիւնը: Վհաւասիկ այս կէտը անհասկանալի է Հեղինակի Համար. Ինչո՞ւ Համար է Աստուած լուր անարդարութիւնների ու բռնութիւնների Հանդէպ, ինչո՞ւ Համար ոմանց պաշտպանում է դժբախտութիւնների և թշուառութեան դէմ, իսկ ուրիշներին՝ լքում կամ դժբախտութեան է մատնում: Այսուհանդերձ, Կոհէլէթը խրատում է մարդուն Աստծոյ գերազանցութեան դիմաց բացարձակ լրջութիւն և պատկառանք ունենալ. «Բայց դու վախեցի՜ր Աստծուց»:

Աշխարհի ու մարդկային կեանքի երեւոյթները դիտելու իր խրայատուկ կարողութեամբ՝ Կոհէլէթը դառնում է չափազանց այժմեական մանաւանդ. այսօրուայ նիւթապաշտ աշխարհում, երբ մի կողմից մարդիկ կամ անհաւատ են և կամ էլ քննադատական ոգով են մօտենում աստուածադիր կարգուսարքին, իսկ միւս կողմից էլ բազմաթիւ աստուածաբաններ իրենց մակերեսային շատախօսութիւններով՝ փորձում են ամէն ինչի պատասխանը տալ, իւրովի դատումներով մեկնաբանել Աստծոյ կամքը՝ յանգելով այնպիսի եզրակացութիւնների, որ յատուկ միայն Ֆանատիկներին: Մինչդեռ Կոհէլէթը աւելի իմաստուն է շարժւում, երբ առաջարկում է վախենալ Աստծուց, Նրա Հանդէպ ունենալ

բացարձակ լրջութիւն: Սա ճակատագրապաշտութիւն չէ, այլ այսպիսով հռչակում է Աստծու գերազանցութիւնը և Նրա արարմունքների անքրնսելի խորհուրդը:

Միակ բանը, որ կարող էնք ասել Կոհէլէթի և նրա նման մտածողների մասին այն է, որ այդպիսիք Հանդէս են գալիս ընդհանրապէս դիտողի գերում: Նրանք անձամբ ոչ մի ճանապարհ ցոյց չեն տալիս՝ յեղաշրջելու մարդկային կեանքը և նպաստելու մարդկանց բարօրութեանը, մի բան որ իր բերած նոր վարդապետութեամբ կատարեց մեր Տէրը՝ Յիսուս Քրիստոս:

Քրիստոս սովորեցրեց մարդկանց պայքարել ի խնդիր խաղաղութեան և մարդկանց բարօրութեան: Նա երանի տուեց խաղաղարարներին, աներկիւղ ձաղկեց կեղծաւորներին, այրիներին կեղեքողներին, աղքատներին զրկողներին ու իր մահով ցոյց տուեց, որ իր քարոզածն իրագործելու Համար պէտք է յանձն առնել նաև մահը: Քրիստոս միաժամանակ վանեց մարդկանցից մահուան սարսափը, իր մահուամբ խափանեց մահը և իր յարութեամբ անմահութեան յոյսը տուեց մարդկանց: Այդ անմահութեանը ցանկացել էին Հասնել Կոհէլէթի նման բազմամիլի իմաստուններ: Այս իսկ պատճառով Քրիստոս երանելի Համարեց նրանց, ովքեր արդէն իսկ լցուել էին իր նոր վարդապետութեան բերած յոյսով:

«Երանի՛ է ձեր աչքերին, որ տեսնում են, ու ձեր ականջներին, որ լսում են: Հիմարիտ եմ ասում ձեզ, որ շատ մարդարէներ ու արդարներ ցանկացան տեսնել այն, ինչ որ դուք տեսնում էք, բայց չտեսան, և լսել ինչ որ դուք լսում էք, բայց չլսեցին»⁽³⁵⁾:

Այդ մարդարէներից կամ արդարներից մէկն է անտարակոյս նաև Կոհէլէթը, որի գրքի, ինչպէս նաև Հին Կտակարանի բոլոր գրուածքների վրայ «ձգուած քօղը վերացուելու էր Քրիստոսի միջոցով»⁽³⁶⁾: Ուրեմն, կարելի է ասել, որ Կոհէլէթի կամ Ժողովողի գիրքը մի պոռթկում է, մի բարձաղաղակ ճիշ՝ Հանդէպ մի նոր և կատարեալ յայտնութիւն, որն է մեր Տէրը՝ Յիսուս Քրիստոս:

Վերջում արժէ մէջբերել մի Հատուած եկեղեցական Հայրերից՝ ցոյց տալու Համար այն, թէ ի՛նչ ձևով են ըմբռնել նրանք Կոհէլէթի պատգամը ունայնութեան մասին.

«Ժողովողն ասում է. «Ունայնութիւն ունայնութեանց, ամենայն ինչ ունայնութիւն է» (Ս 2): Հէնց այստեղ մարդ կարող է առարկել. եթէ

ամեն ինչ ունայնություն է, ապա ինչո՞ւ Համար դրանք ստեղծուել են: Իսկ եթե դրանք Աստծոյ գործերն են, ուրեմն ինչպե՞ս կարող են ունայնություն լինել: Այս հարցով մարդ մեծ ազմուկ է Հանում:

Սակայն, լսի՛ր Հակառակը: Ժողովողը (Կոհէլէթը) Աստծոյ գործերը ունայնություն չի Համարում, քա՛ն լիցի: Ո՛չ երկինքը ունայնություն է, և ո՛չ էլ՝ երկիրը, քա՛ն լիցի: Ո՛չ արեւը ունայնություն է, և ո՛չ էլ՝ լուսինը, աստղերը կամ մեր մարմինը. սրանք բոլորն էլ չափազանց լաւ են: Ուրեմն, ի՞նչ բան ունայնություն է. խօսքը տանք Հենց իրեն՝ Ժողովողին. «Ի՜նչ Համար այգիներ անկեցի, երգիչներ ու երգչուհիներ ճարեցի, ջրամբարներ կառուցեցի, ոսկի և արծաթ Հաւաքեցի, սակայն տեսայ, որ այդ բոլորը ունայնություն է»: Այո՛, ունայնություն ունայնութեանց, ամենայն ինչ ունայնություն է: Լսի՛ր, թէ ի՛նչ է ասում մարգարէն. «Բարդ գանձ է կուտակում՝ չիմանարով, թէ ո՛ւմ Համար» (Սղմն. ԼՂ 7): Այսպիսով, ունայնություն ունայնութեանց են փառաշուք պալատները, ոսկու կուտակումն ու շատությունը, փողոցներում սիգաճեմ ընթացող ստրուկների խմբերը, գոռոզությունն ու փառամոլությունը, մնապա քծությունն ու ինքնագովությունը: Դրանք բոլորն էլ ունայնություն են, քանզի դրանք Աստծու գործերը չեն, այլ՝ մեր ստեղծածը: Դրանք այնքանով ունայնություն են, որքանով որ բարի նպատակների Համար չեն ծառայում: Դրամը ունայնություն է Համարում այն ժամանակ, երբ այն օգտագործում է շուայտութեան Համար, իսկ այդ միևնոյն դրամը ունայնություն չէ, երբ բաժանւում է աղքատներին: Սակայն, երբ դու օգտագործում ես դրամը զեխութեան Համար, այն ժամանակ մենք կը տեսնենք, թէ դու դրանով ինչ ձեռք կը բերես. ճարպակալութիւն, սրտախառնութիւն, չնչարգելություն, ստամոքսի ծանրաբեռնութիւն, գլխացաւ, դնդերների թմրություն, ջերմություն, անզօրություն:

Ունայն է Համարում այն, ինչ որ երևութապէս ինքն իրենից մի բան է ներկայացնում, սակայն խորքում ոչինչ չկայ: Դա կարելի է նաև դատարկ կոչել, ինչպէս, օրինակ, մարդ խօսում է դատարկ յոյսերի մասին: Սովորաբար և կարճ ասած՝ ունայնություն է այն, ինչ որ օգտակար չէ»⁽³⁷⁾:

ՅԱԿՈՐ ԵՊՍ. ԳԸԼՆՃԵԱՆ

Ծանօթագրություններ

- 1- Levy, Das Buch Qoheleth, Ein Beitrag zur Geschichte des Sadduzäismus, 1912, էջ 34:
- 2- H. I. Ginsberg, Studies in Koheleth, 1950, էջ 13:

3- Ժող. Ա 12:

4- Անդ. ԺԲ 9:

5- Հմմտ. Բ Օրինաց Ա 1: Առակաց Ա 1: Երեմ. Ա 1: Ովս. Ա 1: Չաբ. Ա 1:

6- H. W. Herzberg, Der Prediger (Qohelet), Leipzig, 1932, էջ 53:

7- M. Luther, Tischreden, WA 1, էջ 207 (Ադին Հատուածի լատիներեն թարգմանությունը գերծ է՝ նման կապածից):

8- H. W. Herzberg, անդ. էջ 53-54:

9- Kl. Beyer, Die aramäischen Texte vom Toten Meer, Göttingen, 1984, էջ 58:

10- Ժող. Բ 5:

11- Անդ. Ը 11:

12- H. N. Monzo, Helenismo y Judaismo, 1926, էջ 76:

13- Էպիկուրը Հելլեն փիլիսոփայ է: Ծնունդ է՝. Ք. 341 թ. Սամոսում և մահացել 270 թ.: Իր ակզնական ուսումն ստացել է պլատոնականների մոտ: Էպիկուրի Հակառակորդները, յատկապես ստոիկները, նկատի չեն ունեցել նրա քարոզած Հաճոյի դրական կողմերը:

14- Ժող. Ը 15:

15- Անդ. գլուխ Բ:

16- Գրաբար թարգմանություն մէջ օգտագործուած է Հետեւալ դարձուածքը. «Յօժարութիւն ոգւոյ է», իսկ եբրայական բնագրում դրա փոխարէն գրուած է «քամի արածել է», որովհետեւ բա՛ւա՛ն եբրայեցիներն նշանակում է արածել: Քամի որ քամին պատահականօրէն այս և այն կողմ է փչում, ուրեմն, բոտ եբրայեցիների, քամի է արածում՝ նա, ով զբաղւում է ապարդիւն և անփութ սոխատանքով: Դրա համար էլ յարմար նկատեցինք վերոյիշյալ դարձուածքը թարգմանել «քամուն յանձնուած աշխատանք»:

17- Ադին փիլիսոփայական դրոյթները իր անունն ստացել է ստոյա բառից, որը յունարէն նշանակում է սխեմազաբղ սրահ, հաւաքատեղի կամ հանդիպումների վայր: Իրենց Հաաքատեղիի անունով Հանդէս եկող այս նոր վարդապետութեան Հիմնադիրն է Չենոն Կիտիոնացին (Ղառնակացին) : Հիմնադրութեան թուականը համարում է 308 թ. Ն. Ք.: Այս ուղղութեան Հետեւորդներից են եղել Յիցերոնը, Սենեկան, Էպիկտետը և Մարկոս Ավրելիոս կայսրը:

Ստոյիկները բաժանում են փիլիսոփայութիւնը երեք մասի՝ տրամաբանութիւն, բնագիտութիւն և բարոյագիտութիւն, որոնցից վեւեմագոյնն է յամարում բարոյագիտութիւնը: Ստոյիկները Հակառակ են եպուկուրեանների վարդապետութեան և դատապարտում են նրանց քարոզած Հաճոյը՝ այն Համարելով կոպիտ անգոյնում մարդկային արժանիքի: Մարդկային արժանիքը կայանում է մարդկային կեանքը բնութեան Հետ ներդաշնակելու և աստուածային օրէնքներին հաազանդելու մէջ:

Ստոյիկների Համար ամէն ինչ տիեզերքում յափտեանականօրէն կրկնում է և ամէն ինչ՝ նախապէս սահմանուած ու որոշուած է:

18- Oswald Loretz, Qohelet und der alte Oriente, Freiburg 1964, էջ 51:

19- B. Gemser, The Instructions of 'Onchsheshonqy and Biblical Wisdom Literature, (SVT 7), 1960, էջ 102-128:

20- Կասսիանոսը, բարեղիւնան արձանագրութիւնների մէջ կաղաւթ, եղել են անծանօթ մի ցեղակիցի պատկանող լեռնային մի ժողովուրդ, որոնք ապրել են Ն. Ք. 2-ից մինչև առաջին Հազարամեակը Չագրոշեան լեռների Հարաւ-արևմտեան մասում, որտեղից նրանք բարեղիւնան առաջին դիմաստիպի քաղաքումից Ֆետոյ 1530 թ. Ն. Ք. մուտք են գործել Միջագետք և Հիմնել իրենց դիմաստիան (1530-1155 թթ.): Նրանք նուաճուել են Էլամացիների կողմից:

21- Ժող. Ը 14:

22- Այս Հատուածը առնուած է O. Lorentz-ի նշուած գրքից:

23- Ժող. Գ 11:

24- Մար, է 15, 16 (սուրբգրական մէջբերումները եբրայական բնագրի Համաձայն են):

25- S. E. Podechard, L'Ecclésiaste, Paris, 1912, էջ 101:

26- Altorientalische Texte zum AT, B/L 1926, էջ 194.

27- Ժող. Թ 7-9:

28- W. Zimmerli, Der Prediger, Göttingen, 1962, էջ 140:

29- J. Vilchez, Ecclesiastés o Qohélet, Estela 1994, էջ 95-96 :

30- R. Devreese, Essai sur Théodore de Mopsueste, Studi e Testi 141, Vaticano 1941, էջ 254-258:

31- Իմաստը անորոշ է, Հաւանաբար նկատի ունի վրանների ձողերը գետնին Հաստատունն պահող երկարատուն մեխերը:

32- W. Zimmerli, նշ. աշխ., էջ 249:

33- Հռոմ. լ 22:

34- Մար, 23:

35- Մտթ. ԺԳ 16-17:

36- Բ Կորնթ. Գ 14:

37- Johannes Chrysostomos, Homilien zum Epheserbrief 12, I (BdK, IV, 422-423):

ԲԱՐԻ ԵՒ ԲԱՐԻԱՇԱՆՑ ԲԱՌԵՐԸ

«Նման է արձայութիւն երկնից
առն վանառականի որ
խնդրիցէ մարգարիտս գեղեցիկս»:
Մտք. ԺԳ. 45

Մուտք

Հայերէն լեզուի դրախտին մէջ բարդ բառերը կ'երեւին որպէս մարգարիտներ, որոնց կերտուածքը սահմանուած է ըլլալու գեղեցիկ, հոգ չէ թէ ինչ է նշանակութիւնը այս կամ այն բարդ բառին:

Երբ կը վերլուծենք բարդ բառ մը, կը գտնենք առնուազն երկու պարզ բառեր, եւ յաճախ գտնենք միացնող յօդակապ մը: Բարդածանց (կամ ածանցաբարդ) բառ մը որ միայն բարդ է, այլ նաեւ նոյնացած է ածանցական մասնիկի մը կցումով՝ բառին սկիզբը կամ վերջը: Ձոր օրինակ՝ ան -մարդաբնակ, լուսանկար- իչ:

Հայերէնի ութ տեսակ մասունք բանի (սօսաբան մասերը) ատաղձն են բարդ բառերու կերտումին: Այդ բառակազմութեան հնարաւորութիւնները անհաշիւ են: Դասական հայերէնի բարդ բառերը համարելով մարգարիտ, կրնանք հանդիպիլ նորաստեղծ բարդ բառերու որոնք երբեմն կենդ գոհարեղէնի համարժեք են: Զի բաւեր նոր տնկուած մատղաշ ծառի մը զուգահեռ զօրաւոր ճող մը կանգնեցնել. որպէս զի տունը ուղիղ անի, ան պէտք է ամուր կապուի նեցուկի դէր ունեցող ճողին: Այդպէս, հայերէն մէն մի բարդ բառի բաղկացուցիչ պարզ բառերը իրարու հետ աղբիւս ունին, կարծէ՛ք զիրար կը ճռլացնեն եւ մարգարիտ ստեղծելու դէր կը կատարեն:

Նկատի առնուած հրատարակութիւնները հայ պատարագի:

Ա. Խորհրդատետր Սրբազան Պատարագի. տպուած յնուարդէմ, 1927.

Բ. Պատարագ ամսատոյց Հայաստանեայց Առաքելական Ուղղափառ Եկեղեցւոյ. աշխատասիրութիւն Տիրամ Արք. Ներսիսեանի. Լոնտոն, 1984.

Այս մատեաններէն առաջինը՝ մեծատառ, երկսիւն, կը գործածուի պատարագիչին կողմէ, անխախտ դրուած վտէր գրակալի վրայ, պատարագի սեղանին հարաւային կողմը: Բաւարար պիտի ըլլար Խորհրդատետրը ներկայ յօդուածի պատրաստութեան համար, եթէ լրիւ թովանդակէր սարկաւագի եւ ժողովորդի ըսելիք մասերը, ինչպէս նաեւ կարգ մը կարճ աղօթքներ պատարագին սկիզբը, գորս պատարագիչը պարտաւոր է արտասանել անգիր: Առաւել, խորհրդատետրի այս հրատարակութեան մէջ հրահանգները տպուած են կարմիր, եւ այդու կը նպաստեն առանձին բաժին մը գոյացնելու յօդուածի կառոյցին մէջ.

Պատարագ ամսատոյցի բաժինները:

- 1.- Աստուածաշնչական մէքերումներ
- 2.- Պատարագիչի ծածուկ աղօթքներ
- 3.- Պատարագիչի ի ձայն աղօթքներ
- 4.- Սարկաւագի բարոզներ
- 5.- Ժողովորդի (դպիրներու բաժին)
- 6.- Ծիսական հրահանգներ

1.- Աստուածաշնչական մէքերում- ներում մէք:-

Պատարագի պատրաստութեան բաժնին մէջ կ'երեւին արիւնաեղ եւ *երկիր պազանել*,* իսկ արձակման բաժնին մէջ կ'երեւին *մեծամեծ* եւ *չարագործ*: Բոլորն ալ Սաղմոսներէ փաղուած են:

2.- Պատարագի ի ծածուկ աղօթքներում մէք:-

Բարդ բառեր որոնք կ'երեւին Գրիգոր Նարեկացիի աղօթքներում մէջ, նշանակուած են Գ. Ն. նոյնպէս, Յովհաննէս Ոսկեբերանի բառերը նշանակուած են Յ. Ո.:

Ազգակից (Գ.Ն.), աքոռակից (Գ.Ն.), ամենակալ,* ամենակատար (Գ.Ն.), ամենակարող (Յ.Ո.) ամենայորդոր, ամենապատիւ (Յ.Ո.), ամենասուրբ,* անուանադրութիւն, անուանակոչեալ (Գ.Ն.), անուանակցութիւն, աշխարհա-
կեցոյց, առաջադրութիւն (Յ.Ո.), Աստուածածին,* աստուածամարտ (Գ.Ն.), արարչագործ, արարչակից (Գ.Ն.), արտասուակից (Գ.Ն.):

Բազկատարած (Գ.Ն.),* բազմագեղ, բանասրկու, բարեբանութիւն (Գ.Ն.), բարեգթութիւն (Յ.Ո.), բարեգործութիւն, բարեխառնութիւն, բարեխօս* (Գ.Ն.) բարեհաճոյանալ, բարեսէր, բարերար.

Գթասիրեալ (Գ.Ն.).

Դատակնիք,* դատապարտութիւն (Գ.Ն.).

Երեքսրբան,* երեքօրեալ.

Էակից (Գ.Ն.).

Թեւապարփակ (Գ.Ն.).

Խաղաղարար (Գ.Ն.).

Կենարար, կենդանախարոյկ (Գ.Ն.), կենդանատու (Գ.Ն.), կենդանարար, կենսատու.

Հաղորդակից (Յ.Ո.), հաշտարար (Գ.Ն.), հայրապետ,* հեշտալուր, հրամանատրութիւն, հրեշտակապետ.*

Ճարտարապետեալ.

Մարդասէր (Գ.Ն.),* միածին,* միսանգամ,* մշտնջենա-
ւորակից.

Նախահայր, նաւահանգիստ, նորագործ.

Շրջարկութիւն (Գ.Ն.).

Ողղափառ.*

Զարարանական (Գ.Ն.)

Պաշտօնակից, պողաքերութիւն.

Ստուերակերպ, սրբասացութիւն,*

սրբարար,*

Վարձատրել

Տնտեսութիւն

Փայլակնացալս, փառաբանակից,* փառակից (Գ.Ն.),* փոխարկել, փրկա-
գործ.*

Քահանայագործութիւն, քահանայա-
պետ, քաջայաղթ.

Յ.- Պատարագի ի ձայն աղօթքներում մէք:-

(Կրկնութենէ խուսափելու համար, աստղանիշ կցուած է սաղմոսներու եւ ծածուկ աղօթքներու մէջ երեւցող այն բա-
ռերուն որոնք այս կամ յաջորդ երեք բաժիններում մէջ եւս կ'երեւին)

Աղօթակից, առաջակայ,
աստուածընկալ.

Սպիկոպոսապետ.

Կողառու.

Համարձակաձայն.

Հայրական.

Միանգամայն.

Նախավկայ.

Տնօրէնութիւն.

4.- Սարկաւագի քառոցներում մէք:-

Այլալիլի, առաքելագործ, առաքի-
նասէր, աստուածագարդ, աստուածահաճոյ,
աստուածասէր, աստուածուսոյց.

Բարեպաշտ.

Երկմտութիւն.

Զօրավար.
Թերահաւատ.
Հովուապետ.
Միաբան, միամիտ.
Բարունապետ.

5.- Ժողովուրդի եւ դպիրներու բաժնին
մէջ.-

(Մասնաւոր նշումներ՝ Մարական
հանդերձի -Շհ-, Մարական խնկարկութեան
-Շխ- եւ Մարական եկեղեցւոյ -Շե-)

Անձրեւածին (Շհ), աննառահրաշ
(Շհ), անուշահոտ (Շխ), արարչագործ
(Շհ).

Բազմագեղ, բոլորաշէն.

Գերապանծ (Շհ), գրապան.

Երկնանման (Շե).

Լուսանեմ (Շե) .

Խաչանիշ (Շհ),* խնկանուէր (Շխ)

Հրահոսան (Շհ).

Յայսմհետէ.

Նափորտապատ (Շհ).

Ոսկեթել (Շհ), Ուրախարար (Շե).

Սրբաբան.

Վերնայարկ (Շխ), Վերնատուն (Շհ).

Փառաւորակից.

6.- Միասկան հրահանգներուն մէջ.-

Ակներեւ, այսուհետեւ, աջակողմն,
արեւելք, աւանդատուն.

Ժամամուտ.

Խաչակնքիլ, խորհրդածու.

Ձեռնադրեալ, ձեռնամած.

Յորդահոս.

Նախասարկաւագ.

Ոսկեքերան.

Վերաբերիլ.

Փորուրար.

Վերջաբան

Բարդ բաները, որոնք այլբանական
կարգով ցանկի անցած են պատարագի վեց
բաժանումներուն մէջ, մեծաւ մասամբ
որական, նկարագրական ածականներ
են։ Գոյականները առաւելաբար վերացական
են, ինչպէս «երկմտութիւն»։ Բայեր՝ ինչպէս
«խաչակնքիլ», եւ մակբայներ՝ ինչպէս
«բազկատարած», սակաւաթիւ են։

Վերոյիշեալ բարդ-բաները դեր
ունին Ս. Պատարագը ԲԷ խորհուրդի եւ ԲԷ
արարողութեան վերածելու անիմանալի
գործընթացին մէջ։

ԱՐՏԷՆ Ա. ՔՀՆՅ. ԱՇՃԵԱՆ

ՅՈՒՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՄԻԼՎԱ ԿԱՊՈՒՏԻԿԵԱՆԻ ՄԷՐԸ

Մննդեան Ութսունամեակին Առիթով

Հիացումի եւ համակրանքի զգացումներով կ'ողջունեմ ծննդեան ութսունամեակը խորհրդահայ գեղապաշտ քանաստեղծներու փաղանգին վերջին մոհիկանին՝ Սիւվա Կապուտիկեանին: Այդ հոյակապ սերունդին իր գրչի ընկերները՝ Վահագն Դաթեան, Գեորգ Էմին, Հրաչեայ Յովհաննէսեան, Մարօ Մարգարեան, Յովհաննէս Շիրազ, Համօ Սահեան եւ Պարոյր Սեւակ՝ մի առ մի հրաժեշտ առին այս կեանքէն եւ մեզմէ: Պատմէի վրայ մնաց ինքը՝ միայն, եւ քրպէս մեր գոյգ գրականութեանց մեծագոյն քանաստեղծուիին եւ ներհուն արձակագիր, հրապարակագիր եւ հրապարակախօս՝ դարձաւ վաստակաւոր ջառակիրը արեւելահայ գեղեցիկ դպրութեան եւ անկաշառ ծայրը՝ մեր ազգային մտահոգութիւններուն, այս փորձանաւոր, սիրտ ճմլող օրերուն:

Արդէն ծանօթ էի իր հայրենասիրական սրտառու զեղումներուն եւ վաւերական գրողի համբաւին. երբ 1970ին Երեւանի մէջ հանդիմանումներու ճանջնալու իր անձը: Կնոջական իր անսովոր հրապոյրին եւ վայելչութեան կ'ընկերանար առիւմնող հմայք մը (Charisma) որ կը բոխէր իր տաղանդին գիտակցութենէն:

Իրմէ դժբախտաբար մէկ հատիկ գիրք մը ունիւմ միայն. Լիլիթ անունը կրող տաղարան մը, որուն վերընթերցումը հոգիս վերադարձուց անկէ կրած խորունկ տպաւորութիւնս ու անցեալի անթեղուած անոյշ յիշատակներս: Երեւանի Սովետական գրող հրատարակչականի կողմէ 1976ին՝

քանաստեղծ Լուսիկի Դուրեանի խմբագրութեամբ լոյս տեսած այս գեղեցիկ գիրքը, ծաղկաւաղն է երեսուն տարուայ (1939-75) շրջան մը պարագրկող բերթուածներու, որոնք ունին գոյմը եւ բոլոր չմնաղ խոլորձներու (orchid):

Սիրոյ այս մատեանը իր անունը կ'առնէ Աւետիք Իսահակեանի համաճումն պատմութենէն՝ որ հիմնուած է հրէական հէֆիաթի մը վրայ: Ըստ այդ հէֆիաթին:

Աստուած կաւէն կը ստեղծէ Ադամը եւ զայն դրախտին մէջ կը բնակեցնէ: Հակառակ դրախտի բոլոր նոխութիւններուն եւ գեղեցկութիւններուն, Ադամ կը ծանձրանայ իր առանձնութենէն: Փարատելու համար Ադամի ծանձրոյթը, Աստուած, կրակի բոցերէն կը ստեղծէ Լիլիթը, առաջին իսկ բոյժէն կ'արհամարհէ Ադամի հողաբոյր ներկայութիւնը: Խոյս կու տայ դրախտէն եւ կը նետուի սատանային գիրկը: Այս անգամ, Աստուած կը ստեղծէ Եւան, Ադամի կողմէն, ինչպէս հնազանդ՝ կինը որ սիրէ Ադամը եւ անոր կեանքի հաւատարիմ ընկերը ըլլայ: Ադամ սակայն, Եւայի մէջ բոցկլտուն Լիլիթն է որ կը տեսնէ եւ կը տեսնայ: Իսահակեանի բառերով «Եւա էին հնչում նրա (Ադամին) շուրթերը. սակայն Լիլիթ էր արագագանգում նրա հոգին: Եւ երբ ճիգ էր անում Լիլիթին մոռանալու, գրկում էր հաւատարիմ Եւային, իր կրծքին սեղմում եւ համբուրում, նա այդ ժամանակ Լիլիթն էր տեսնում, սեղմում իր կրծքին, Լիլիթին համբուրում, Լիլիթին զգում, միայն Լիլիթին»:

Տաղարանին տրուած այս անունը, առեղծուածօրէն մոլորեցուցիչ կը գտնեմ, որովհետեւ 170 էջերու մէջ արտայայտուած սէրը շատ հեռու է Լիլիթի ինքնամոռաց, ամենակուլ, հեշտապաշտ տոփանէէն: Հոն կայ սէր մը վճիտ, խորունկ, գուսպ, այլասիրական, հոգեկան խորտակումի իսկ պահերուն զգաստ, հպարտ, վսեմացնող զգացում մը, որ իր հայկական հարազատութեամբը կը յուզէ զիս:

Սիլվա Կապուտիկեան կը վերցնէ քողը իր ներաշխարհին վրայէն եւ գերզգայուն սիրողի եւ սիրուածի իր պայրումներուն մեզի հաղորդակից կը դարձնէ՝ սկսելով իր սիրոյ կեանքին վաղորդայնէն (լուսարաց) մինչեւ Առաւօտ, կէսօր, մթնշաղ եւ իրիկնաժամ (բայց ոչ գիշեր): Սկզբնական շրջանի իր գեղգեղանքները սրտախոտով գիշերներ են բանաստեղծական բնէն զոտ զոտ մթնոլորտով, պատկերաւոր արտայայտութիւններով, անակնկալ դարձուածքներով: Քերթուածներուն մէջ մասը մենախօսութիւն է. «խօսք ընդ սիրածին» եւ փոքր մաս մըն ալ ինքնիրեն՝ «խօսք ընդ իր սրտին»:

Քսանամեայ պարմանուհին իր սրտին մէջ կը զգայ հետգհետէ անող բրթոտմը սիրոյ զգացումին ու շփոթած կ'ըսէ.

- Կ'ուզէի մէկին սիրել ես անքիծ
Ու սէրս լինէր խոր եւ անարատ.
Իսկ նա չսիրէր, չսիրէ՛ր նա ինձ
Իսկ նա ծիծաղէր իմ սիրոյ վրայ:

Եւ զարկուած սիրուց, եւ բեկուած սիրուց

Սիրտս, որ միայն խնդութեամբ է լի,
Տիրէ՛ր այդ քաղցր, անուշ տանջուելուց,
Ու լայի՛, լայի՛ ու սրտանց լայի...
1939

Տարուած կուսական սիրոյ իր վիպային յափշտակութենէն իր անհաս սէրը այլարանօրէն կ'երգէ «հին պարտէզում թախծող ծաղիկով»:

Ամէն գիշեր մի հին ծաղիկ է
Թախծում իմ հին պարտէզում,
Ամէն գիշեր մի աստղիկ է
Վերից նրան երազում:

Ամէն գիշեր հեռուից հեռու
Նրանք տենչո՛ւմ են իրար,
Բայց մնո՛ւմ են հեռու կրկին,
Մնում անհաս սիրահար:

Ու ամէն օր, երբ որ այգին
Աստղը կորչում է վերում,
Իմ հեզ ծաղկի մով աչքերին
Արցունք-ցօղ է երեւում:

Այո, այդ նրա սիրտն է լալիս,
Սիրող սի՛րտը անմուրազ,
Իր հեռացած աստղի համար,
Որ հեռու է ու անհաս...

1940

Յաջորդող հինգ տարիները կը վկայեն՝ հայրենական պատերազմի արհաւիրքին ընթմէնէն անոր պարման հոգիին հասունացումը. իրական հզօր սիրոյ մը ծաղկումը եւ իր երջանկութեան սպառնացող սիրոյ եռանկիւնի մը յայտնութիւնը: Իր երգերէն անոյշ թախիծ մը կը ծորէ: Իր զգացածը անփականացնող (possessive), կաշկանդող կիրք՝ չէ, այլ բիրեղ սէր մը, որ առնելու տեղ՝ կ'ուզէ տալ, զոհաբերել:

Թշնամիին դէմ կոռուելու համար
Նազմանակատ մեկնած սիրելիին՝ 1943ին
գրած նամակին մէջ կ'ըսէ.

Շրջում եմ մեծակ, օ՛քաղցր են այնքան
Յիշատակներն այս եւ չար, եւ բարի,
Տեսնում եմ ահա ես այն աղջկան,
Իմ մրցակցուհուն՝ անցած օրերի...

Թուում է նա՛ էլ սիրելի է ինձ
(Այո, չէ՛ որ եւ նա՛ յիշեցնում է
քեզ),

Ուզում եմ նա՛ էլ միշտ քեզ

սպասի,

Որ քեզնո՛վ շնչի, տանջուի, ինչպէս ես:

Անգէն է դարձել կանացի հոգիս,
կարօտդ տարաւ ե՛ւ խանդ, ե՛ւ նախանձ.
Բայց թող հրդեհուի իմ սիրտը կրկին
Տագնապո՛ւմ, խանդո՛ւմ ու վշտով անանց:

Թող նրա՛ն սիրես, թող դաւես դու ինձ,
Թող դու ինձ անհաս մի երազ մնաս,
Միայն յաղթութեամբ դու տուն գաս
կռուից,

Իմ հեռաւո՛րս, միայն ե՛տ դառնաս...

1943

Սիրածին ուղղած եօթ տողանի
ֆերթութեամբ մը կը յայտարարէ իր
երիտասարդ կնոջ սիրոյն սաստկութիւնը
եւ ամբողջական հոգեկցումը, միացումը:

- Դու իմ սրտումն ես, դու իմ
շնչումն ես,

Իմ տխրութիւ՛նն ես, դու իմ
խնդումն ես,

Դու երգիս մէջ ես, դու վերքիս
մէ՛ջ ես,

Ո՛ւմ էլ որ նայեմ՝ դու աչքիս մէ՛ջ ես,
Ում տունն էլ գնամ՝ դու այնտեղ հի՛ւր
ես,

Դու օ՛ղ ես, լո՛յս ես, դու ամէ՛նուր ես,
Ո՞ւր փախչեմ, ինչպէ՞ս փախչեմ
ֆեզանից...

1945

Սիրով արեցած գեղեցիկ պահու
մը, երախտագէտ սրտով կը գովերգէ
սիրոյ պարգեւները իր «հարուստ եւ
շուայ» սիրելիին որ տուեր է իրեն՝
«աշխարհի գարունները, հազարաւոր
ծաղիկները եւ անոնց ցօղաշաղախ
մարգարիտները, աղբիւրները արծաթ եւ
պաղ, ոսկի արեգակը, երկինքը եւ
աստղերը որպէս մանեակ».

- Երազ ես տուեր դու իմ կեանքին

Ու երազներիս տունը կեանք...

Ճաւախօրէն, մշալլ ամպեր շուտով

կու գան մթազնել խտալական սիրոյ
այս տեսարանը: Մահկամարդ
ֆերթողուհին իր կեանքը կը կապէ
տաղանդաւոր քանաստեղծի մը, որ կը
դառնայ տիրական ազդեցութիւնը իր
հոգեկան աշխարհին ու առանցքը՝ իր
գոյութեան: Կը քայտաւորուի մանչ
զաւակով մը, երկուքին զօրաւոր
անհատականութիւնները եւ իր կեանքին
ընկերոջ ալոյսամոլութիւնը եւ ընտանեկան
բոյնէն գառաժումը պատճառ կը
դառնան որ խամրի իրենց սէրը եւ ի
վերջոյ քաժնուին իրարմէ:

Ճաւառանք, արեւ-անձրեւ օրերու,
հոգիին փրթած ձայներուն արձագանգը
կը լսենք այդ շրջանին գրուած շարք մը
ֆերթութեան մէջ, որոնք քաթաւուն
են կարօտի, փափոսանքի, կսկծանքի,
ինքնամոռացումի ու նաեւ յամեցող
խանդաղատանքի, յոյսի, ինքնապարգանքի
եւ հպարտանքի խառն զգացումներով:

- Թափառում եմ փողոցներում՝

Ես քո սիրով, դու՝ ուրիշի,

Այրը՛ում եմ հրդեհներում՝

Ես քո հրով, դու՝ ուրիշի:

Կարօտում եմ, խնդում, տխրում,

Ես քո խօսքով, դու՝ ուրիշի,

Սուգումում քաղցր երազներում՝

Ես քո տեսքով, դու՝ ուրիշի:

Է՛հ ի՛նչ արած, քայտը խռով

Թող աշխարհում մեզ չլիշի,

Միայն ապրեմք մենք սիրելով՝

Թէկուզ ես՝ քեզ, դու՝ ուրիշի...

1945

- Այնպէս անփո՛յթ, այնպէս
հանգի՛ստ

Անցնում ես դու մեր տան մօտով,

Մի՛նչ ես ուրիշ տներում իսկ

Քեզ եմ փնտռում դեռ կարօտով:

Եւ այնպէս հեշտ, այնպէս խնդում
Մատնո՛ւմ ես դու ինձ աշխարհին,
Մինչ դողում է, որպէս երդում,
Քո անունը իմ շուրթերին:

Հիւրանոց է սիրտը քո բաց.
Հեշտ գալիս եմ, հեշտ էլ գնում
Իմ սէրն՝ ամբողջ, որտեղ անդարձ
Դո՛ւ ես փակուել ու չե՛ս ելնում:

Եւ ինքս իմ դէմ լուռ մոայլում՝
Սիրուն համար խանդում եմ քեզ,
Որ յեղյեղուկ այս աշխարհում
Դու սիրահա՛ր ունես ինձ պէս:

1945

Հոգեփլուզումի պահու մը, սիրոյ
ծարաւ, կարօտահար՝ այս երիտասարդ
կինը, անկարող զսպելու իր բնագդական
մղումները, աղապատանքով կը դիմէ
գինձ լիաժ սիրականին.

ԿԱՐՕՏԻ ՊԱՃԻՆ

Արի՛, արի՛, արի՛,
Թէկուզ վերջին անգամ,
Թէկուզ քալով դժկամ,
Միայն արի՛, արի՛:

Թէկուզ անսէ՛ր, անսիրտ,
Թէկուզ հեզնող ու խիստ
Թէկուզ խալթող ու բիրտ,
Միայն արի՛, արի՛:

Թէկուզ բերես դու ինձ
Մի նոր դաւի կսկիծ,
Թէկուզ ուրիշ գրկից,
Միայն արի՛, արի՛...

Եւ փորձութեան պահու մը,
վերահաս սայթափումի մը վտանգին
առջեւ, մայրական զգացումն է որ կը
հասնի իր օգնութեան.

ՏԱՔՆԱՊ

- Եւ վանող, եւ այնպէս մոգական
Ուրիշ գոյգ աչքեր եմ նայում ինձ.
- Դիւթէ՛ջ ինձ, աշիկներ իմ մանկան,
Զբօժեմ հայեացքս ձեզանից:

Եւ տանջող, եւ բարի՛, եւ
չարկա՛մ
Ուրիշ գոյգ ձեռքեր եմ կանչում
ինձ.

- Գրկեցէ՛ք ինձ, բաթիկներ իմ
մանկան,
Ա՛յ, յանկարծ չպոկուեմ ձեզանից:
Զորեգրով է անցնում երբեմն
Մաքութեան կածանը բիւրեղայ
- Բռնի՛ր ինձ, պահի՛ր ինձ, փրկի՛ր
ինձ,
Փրկի՛ր ինձ, իմ հզօր երեխայ...
1945

Երկու տուննոց գեղօրի մը մէջ
կը պարպէ թախծանոյշ դառնութիւնը իր
խաբուած սիրոյն.

- Թէ յինէր սէրս մի թոյլ կանթեղ,
Լինէր ճրագ մի, փոքրիկ անթեղ,
Կը դողայիր դու սիրուն համար,
Եւ անբաժան միշտ, եւ սիրահար՝
Կը մնայիր դու կանթեղի մօտ,
Որ չմարէր իմ լոյսը աղօտ՝

Բայց վառեցի ես գլխիդ վերեւ
Այս խնճճ իմ սէրը, որպէս արեւ,
Դրա համար էլ անհոգ թելում,
Դու բափառում ես
աշխարհներուն,
Եւ դու գիտես, որ ո՛ւր էլ լինես
ես ամէնո՛ւր եմ արեւի պէս:

1946

Սիրտ բզմտող ափսոսանքի պահու
մը կը հարցնէ սիրածին.

- Ինչո՞ւ իջար, ինչո՞ւ իջար քո
գահերից, քո քարձերից,
Ինչո՞ւ ինձ էլ վար բերեցիր սիրոյ
երազ երկինքներից:

Օրերի մէջ միօրինակ, որ գալիս
եմ իրենց հունով,

Ո՛ւմ անունով օրս բանամ, օրս
լցնեմ ո՛ւմ անունով.

Ո՛ւմ սպասեմ՝ սիրտս ձայնի՛
առաւօտից մինչեւ իրիկուն,

Ո՞ւմ կարօտով անճում մնամ,
ո՞ւմ երազով մտնեմ բուն:

Ինչո՞ւ իջար, ինչո՞ւ իջար ին
գահերից, ին քարձրերից,

Ինչո՞ւ ինձ էլ վար բերեցիր
երկինգներից, երկինգներից...

1946

Ու կը պարպե իր սիրտը.

Ես ամէն ինչ արի, որ դու քարձր
լինես,

Պատուանդանին մնաս, մնաս
վերում,

Իմ երազով, ինձնով լրացրեցի
ես ինչ

Իմ թեւերից տուի, տարայ
հեռուն:

Անհիսկական, սաղրիկ ին խօսքերի
ետեւ

Ես փնտռեցի խորքեր, հոգի ու
սիրտ, / Քո դաւերին էժամ, արարքներից
թեթեւ / Գտայ արդարացում, գտայ
առիթ:

Ու խաբեցի ես ինձ, ու խաբեցի ես
ինձ.

Որ հաւատամ միայն ու միայն
քեզ.

Ես փակեցի աչքս պատկերի դէմ
ին ճիշդ.

Որ քեզ տեսնեմ ինչպէս ուզում
եմ ես,-

Բայց չստացուեց, չեղաւ: Ա՛յս,
դու նորից, նորից

Գլորուեցիր, ընկար, փշորուեցիր,
Քեզ բանկազին գին շռայլեց

հոգիս,
Դու - ապակի էիր...

1959

Հակառակ իր կրած բոլոր
դառնութիւններուն եւ յուսախաբանութիւն-
ներուն, մարդկային հոգիին բարձրութեան

եւ մաքրութեան հանդէպ իր անխախտ
հաւատքը՝ կը յաջողի գինգ դուրս բերել
իր հոգին լլկող յոռի տրամադրութիւն-
ներէն ու քարոյական նոր կորով մը կը
ներշնչէ.

- Ջգում եմ՝ յաղթել ես, յաղթում ես,
Ու սիրտս իջել է ծունկի,
Բայց գիտեմ, այս վերջիս արիւնը
կը սրբեմ, կը կանգնեմ ես ոտքի:

Անասող է աչքերիդ գիշերը,
Կորել եմ, մոլորուել եմ այդ միգում,
Բայց ես կը գտնեմ ճամբաները.
Աստղեր կան դեռ պայծառ իմ հոգում:

Յաղթութեան ճանճորոյթն է դէմքին ին,
Իմ աչքում յուսախաբ արցունքներ,
Բայց գիտեմ, կը նայեմ կրկին քեզ
Ես՝ հպարտ, եւ խաղաղ, եւ անկէր:

Ջգում եմ՝ դաւել ես, դաւում ես,
Ու զո՛հ եմ ես առժամ ին խաղին,
Բայց մարդուն ես նորից հաւատում եմ
Հաւատում եմ քարձրի՛ն, մաքուրին...
1945

Հպարտ եւ անմերձեցալի կնոջ
համբաւը վայելող բանաստեղծուհին
Քառասունի սեմին՝ կը հաստատէ
դաժանութիւնը իրեն քաժին ինկած
անգութ կեանքին եւ «Իրիկնաժամի
երգերից» բերքութեան մէջ կը
խոստովանի.

- Յոգնել եմ ես, ցաւոտ, դաւոտ սէրերից,
Ամէնքի դէմ սիրտս՝ քացած, աչքս՝ փակ,
Քար է եղել նրանց շքեղ կրծքի տակ,
Իսկ ես, աւաղ, սի՛րտ եմ կարծել,
սիրելիս:

Եւ անգամ մը եւս, այդքան
անգամներէ ետք՝ ցոյց կու տայ
բարութիւնը, ազնուութիւնը իր հոգիին,

«Վերջին երգերից» փերթուածին մէջ
 երբ գորովագին մօր մը նման կամ
 քննոյշ քոյ մը պէս, սիրոյ ցանցէն
 անուշութեամբ կ'արծակէ դարպասող իր
 երիտասարդ սիրականը.

- Քեզ պիտի լինէր սիրուն մի սէր,
 Զահէլ, ծիծաղկոտ, ողջանուէր,
 Ես՝ խոհերով լի եւ պղտորուած,
 Ես՝ հազա՛ր տեղով միտքս ցրած,
 Նուիրուած ուրիշ երագների,-
 Ների՛ր սիրելիս, դու ինձ ներիր:

Ու գնա՛, գնա՛, գնա քարի՛...

1960-1961

Տաղարանին վերնայումը կը բերեմ
 իր աւարտին՝ «Երգ Երգոց» յատկանշական
 փերթուածով.

- Ինձ շա՛տ բան տուեց բախտը
 աշխարհում,
 Միայն չտուեց երջանիկ մի սէր.
 Չտուեց, որ ես հոգով անդադրում
 դեռ տենչա՛մ, փնտռեմ, չգտնեմ
 ես դեռ.-

Չտուեց, որ միշտ ազնիւ մի կարօտ
 Մեղեդու նման թրթռայ իմ մէջ,
 Որ ինձ հետ զարթնի ամէն առաւօտ
 Ինչ-որ մի տագնապ, անհասի մի տենչ.-
 Որ մենակ լուսնի տեւքից հառաչեմ,
 Կանչող ծառերի լեզուն հասկանամ,
 Որ թախծոտ երգը օդի պէս շնչեմ,
 Որ Վերթերի հետ տառապեմ ու լամ,-
 Որ իմ մէջ առնեմ աշխարհին՝ անյագութիւն,
 Ու տամ աշխարհին սիրտ, հոգի ու գանձ:
 Ապրեմ իմ այս խենթ վատնումով՝
 հարուստ

Իմ կորուստներով անսահման գտած,-
 Չտուեց, որ ես միայն չլցունեմ
 Խուլ երջանկութեամբ՝ անընտել ցաւին,
 Չլացող աչքի արցունքը տեսնեմ,-
 Լսեմ խօսքերը՝ չասուած տակաւին,-
 Որ քիւր քոյրերիս խոռովքն անհատնում
 Զգամ իմ արեամբ, էութեամբ իմ ողջ,

Որ մի էջ՝ Հայոց երգի մատեանում
 Լցուի յաւերժուող հառաչո՛ւկ կնոջ ...

1958

Բխուն բանաստեղծի սրտին
 շերտութեամբ, զուսպ յուզումով, խոր
 անկեղծութեամբ եւ հայկական
 հարազատութեամբ, շնորհալի
 արուեստով, փաղցրահունչ մնարակա-
 նութեամբ, եւ քիրեղ, գեղեցիկ լեզուով
 գրուած այս «Սիրոյ Մատեան»ը մնալուն
 արժէքներէն է մեր գրական գանձարանին:

Ան խոստովանութիւնն է,
 վկայութիւնն է ստոյկեկեան արի հոգիի
 մը, որ քաջարար դիմագրաւեց
 տուայտանքը անփոխադարձ սիրոյ
 դժոխքին եւ անկէ դուրս ելաւ՝ աւելի եւս
 աղուորցած, ազնուական ու վեհացած:

Վարձքը կատար եւ գրիչը դալար
 վաստակաւորին.

Արեւշատ, ուրախ եւ արգասաբեր օրեր
 իրեն.

Թող, իր գիշերը յամենայ դեռ երկար
 ատեն:

ԿԱՐՊԻՍ ԵՍԱՅԵԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՀԱՅՈՑ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ

ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԸ ԴԱՐԵՐՈՒ ԸՆԹԱՑԻԻՆ

Բ. Մաս

Նոր Շրջան

Ս. Յակոբի Վերականգնումը

Գրիգոր Վրդ. Բաղիշեցին ընդունել էր իր ընտրութիւնը որպէս Երուսաղէմի Պատրիարք, 1717ին Մուշէն Կ. Պոլիս կ'երթայ եւ Յովհ. Վրդ. Կոլոսի յանձնարարութեամբ Երուսաղէմի համար Աթոռակալ կը կարգէ Յովհաննէս Վրդ. (Հաննէ) Երուսաղէմացիին: Յովհաննէս Վրդ. Կոլոս 1718ին առանձին հրովարտակ հանել կու տայ Գրիգոր Վրդ. Բաղիշեցիի անուան, որպէս Պատրիարք Երուսաղէմի: Գրիգոր Պատրիարք կ'ուխտէ իր վիզին շղթայ մը անցնել յայտարարելով թէ պիտի չհանէ զայն մինչեւ որ Ս. Աթոռը ազատի պարտքերէն:

Ասով ցոյց տալու համար հասարակութեան, թէ ո՛րքան պարտքերու ծանրութեան տակ կը ծնծէ ան, որմէ Գրիգոր պատրիարք կը ստանայ «Շղթայակիր» տիտղոսը: Ապա կը սկսի Կ. Պոլսոյ եկեղեցիներէն ողորմութիւն հաւաքել Երուսաղէմի պարտքերը վճարելու համար:

Գրիգոր Շղթայակիր Կ. Պոլսէն իր հաւաքած դրամները մաս առ մաս կը դրկէ Երուսաղէմ որ փոխանորդ՝ Յովհաննէս (Հաննէ) Վրդ.-ին որ կամայ-կամայ վճարէ պարտքերը եւ հարկ նորոգութիւններ կատարէ սրբատեղիներու եւ եկեղեցիներու:

Այս առթիւ կը նորոգուի Ս. Յակոբի Ս. Գլխադրի ամբիոնի մակտի բաժինը եւ որուն վրայ կայ հետեւեալ գրութիւնը. — «Բ՛վին Ռ՛ձ՛կ» (= 1720):

Գրիգոր Շղթայակիր 12 Փետր.

1721ին կը հասնի Երուսաղէմ եւ կը սկսի բարեկարգել վնասումը եւ կը կատարէ այլ նորոգութիւններ եւ բարեկարգութիւններ վանքէն ներս եւ դուրս սրբատեղիներու եւ կալուածներու մէջ:

Կարելուր նորոգութիւններ եւ շինարարութիւններ կը կատարուին Ս. Յակոբի մէջ: Հիմնապէս կը նորոգուի Ս. Գլխադրի մատուռը եւ կը զարդարուի գեքեցիկ եւ ֆանդակազարդ մարմարով եւ ֆանդակներ կ'ըսկեպատուին: Ս. Գլխադրի պատարագամատոյց սեղանին երկու կողմերը կայ հետեւեալ արձանագրութիւնը. — «Է՛ պատրիարքութեան Տնառն Գրիգոր եւ Յովհաննէս վարդապետաց»: Այս եւ յետագայ արձանագրութեանց մէջ երկու պատրիարքները ընդհանրապէս միշտ միասին յիշուած են եւ անոնք՝ ձեռով մը կը նկատուին Երուսաղէմի Աթոռի վերականգման «անգուցական զոյգը»: Անոնցմէ զատ անշուշտ պէտք չէ մոռնալ քաղմաթի նուիրեալներու, ծառայողներու եւ ազգային բարեարներու կարելուր դերը որ կատարեցին ժԸ. դարուն Ս. Աթոռին վերականգման եւ վերագարդման ու բարգաւաճման աշխատանքներուն մէջ: Ա՛ստեղ կարելուր նուիրեալներէն եւ բարեարներէն կարելի է յիշել Յովհաննէս (Հաննէ) Վրդ. Երուսաղէմացին, Ակնցի միհ. Սեղոսը, Տարսիացի միհ. Մելեռը, Կամրկապցի եղբայրներ՝ Մակարը, Առաքելը, Մարտիրոսը եւ Յարութիւնը եւ

ուրիշներ: Արհեստաւոր վարդապետներէն կը յիշուի Սատափնի Յակոբը որ Ս. Նշան վերնամաստրան պատարագամատոյց սեղանի պահարանը շինած է իր փափաքին գոհացում տալու համար, ուր Կենաց Փայտը կը պահուէր առաջ:—

«Կամա Գրիգոր Մեծի վեհին Բաղձմար Յակոբն որ Սէտէֆնին Ծինեաց ի Սէր Սրբոյ Փայտին Փայլիլ հոգւով ի լոյս նորին. ԹՎ. ՌՃՁ (1781)»:

(Սաւալանեանց, Բ. Հատոր, էջ

1299):

Համաձայն Ս. Յակոբայ Աւագ Խորանի խաչկալի յիշատակարանին, ան շինուած է 1721ին: Աւագ Խորանի խաչկալը ամբողջովին փայտէ պատրաստուած է եւ վրան զարդարուած են գեղեցիկ փորագրուած ֆանդակներ որոնք ոսկէ թերթիկներով պատուած են: Մայր Տաճարի միւս խորաններու խաչկալները եւ Յայտաւորքի ամբողջը նոյն շրջանին ռեզլ շինուած են: Տրուած յիշատակարաններու համեմատ Գրիգոր Շորայակի օրով շինուած կամ նորոգուած են: Նաեւ՝ 1728ին կը շինուին Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ արեւմտեան «Աւագ» եւ «Ս. Մակար» երկաթեայ երկու դուռերը: Պատրիարքարանի մէջ պահուած արձանագրութեան մը համաձայն 1727ին կը նորոգուի եւ կը ձեփուի Ս. Յակոբ եկեղեցին ամբողջութեամբ: 1730ին կը ամրապարպատուի Աւագ Խորանի Բնիկ ճակատը գեղեցիկ ֆանդակազարդելով: 1761ին կը շինուին Սր. Դիտարի Սատափեայ գեղեցիկ դուռերը: 1766 եւ 1764 տարիներու ընթացքին կը շինուին Ս. Ստեփանոս եւ Մինաս մատարանց Սատափեայ դռները: (Այս շինարարութեանց յիշատակարանները կարելի է գտնել «Կատալոգիւն Նրոսաղէմի», Տ. Թ. Սաւալանց, Բ. Հատոր, էջ 1219-1285):

1781ին կը շինուին եւ կը նուիրուին

Ս. Յակոբի Աշակողմեան եւ Զախակողմեան առաջին սիւններու վրայի Ս. Աստուածածնի պատկերն ու «արծաթեայ շապիկ»ները. աշակողմեանի յիշատակարանը.— «Արծաթեայ շապիկս յիշատակ է Պալատցի Յակոբ Վարդապետին եւ ծնողացն եւ ԱՄ. զարմից իւրոց ի Պատրիարքութեան ՏՄ. Գրիգորի եւ ՏՆ. Յովհաննու. ԲՎին Հայոց ՌՃՀ (1781) ամին. յիշեցէք ի Քս.: Իսկ Զախակողմեանի.— «Արծաթեայ շապիկս յիշատակ է Աթոռակալ Յովհաննէս Վարդապետին վասն բժշկութեան հոգւոյ եւ մարմնոյ նորին. ի պատրիարքութեան ՏՄ. Գրիգորի եւ Յովհաննու Վարդապետացն ի ԲՎին ՌՃՁ (1781) ամին. յիշեցէք ի Քս.»:

Վանքը բարեկարգել եւ մեծացումար պարտեբը վնասել ետէ տակաւին Գրիգոր Պատրիարք Շորայակի վզին վրայ կը մնային այն շրթանները գոր ութ տարիներ առաջ (1718) սկսած էր կրել: Ամենայն Հայոց Կարապետ Կաթողիկոսի եւ Ազգին խնդրանքին վրայ Գրիգոր Պատրիարք իր վիզէն կը հանէ երկաթէ շրթանները (16 Օգոստոս 1726): Այս առթիւ Ս. Էշմիածնայ մէջ (Ս. Յակոբ) շինել կու տայ Սր. Սիմայի Սեղանը: Այս շրջանին տակ այժմ կը գտնուին երեք նուիրական ֆարեր՝ Սինա Լեռնէն, Թարոր Լեռնէն եւ Յորդանան գետէն: Հին աւանդութեան մը համաձայն այս ֆարերը Ս. Աստուածածնի խնդրանքով հրեշտակը բերած է: Բանի որ Տիրոջ Համբարձումէն ետէ հրեաներ թոյլ չէին տար Տիրամօր շրջիլ Սրբատեղիները: Ուստի իր Միածնէն խնդրելով որ իրեն բերէ իւրաքանչիւր Սրբատեղիէն ֆար մը: («Ս. Երկրին Սրբավայրերու աւանդութիւնները» Մ. Եպս. Աղաւունի, 1986, էջ 121-122):

1742ին Գրիգոր Պատրիարք նորոգել կու տայ Ս. Առաքելոց վերնամաստուղը եւ զայն կը վերածէ ձեռագրատան, հոն ի մի հաւաքելով վանքի մէջ ցրուեալ ձեռագիր

մատենաները:

Ս. Յակոբի գոյգ դասերու գեղեցիկ երկաթեայ ճաղերը կը շինուին 1744ին:

Գրիգոր Պատրիարք մեծ եռանդով եւ խանդավառութեամբ յառաջ կը տանի իր բարեկարգական եւ շինարարական աշխատանքները վանքերէն եւ եկեղեցիներէն ներս: Սակայն, միւս կողմէն անպակաս էին նաեւ վէճեր եւ խնդիրներ սրբատեղեաց մէջ Յունաց եւ Լատինաց հետ:

Այստեղ կարեւոր կը նկատեմ յիշել Ս. Յակոբ Մայր Տաճարի սեպհականութեան հարցը Յունաց հետ: Այս խնդիրը կը յարուցուի 1766ին Յունաց կողմէ: Գրիգոր Պատրիարք Կ. Պոլիս կ'երթայ եւ Յովհաննէս Պատրիարք Կոլոտի եւ ազգասէր հայ ամիրքաներու գործակցութեամբ մասնաւորաբար Յարութիւն Մուրատեան ամիրայի եւ Օսմանեան պալատի Շէյխիլիսլամի բացառիկ յարատեւ աշխատանքներու շնորհիւ կը յաջողին Օսմանեան Մահմուտ Ս. Սուլթանէն (1739 Դեկտ. 26) հրովարտակ մը առնել որով, կը վերահաստատուի Ս. Յակոբայ Մայր Տաճարի Հայոց սեպհական ըլլալը: (Այս մասին մանրամասն տեսնել «ՍԻՈՆ», 1942, Մարտ-Ապրիլ, էջ 89-91):

Դարերու ընթացքին Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարը երեք տարբեր պարագաներու կը գոցուի իշխող տեղական կառավարութեանց կնիքով:—

ա.— Սուլթան Սալահետտինի ժամանակ (1187-1194). եօթը տարիներ:

բ.— 1657-1659, Յոյները կը գրաւեն Սր. Յակոբեանց վանքը եւ եկեղեցին:

գ.— 1766-1769, սեպհականութեան խնդիր Ս. Յակոբայ Մայր Տաճարի համար, դարձաւ Յունաց հետ:

Հայերս, վերեւ նշուած ժամանակաշրջաններուն գրկուած ըլլալով Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ պաշտամունք կատարելէ, մեր նախահայրերը Ս. Յակոբայ գաւիթին մէջ շինած են երկու

պատարագամատոյց սեղաններ յանուն Ս. Գեորգայ եւ յանուն Ս. Նիկողայոս Հայրապետի:

Նոյն գաւիթին մէջ կը տեսնուին նաեւ գոյգ կոչմաններ փայտէ եւ երկաթէ: Ժամանակներ եղած են երբ առիթ չենք ունեցած զանգակ հնչեցնելու: Փոխարէն՝ կոչմանները գործածուած են եւ տակաւին կը գործածուին տարբեր այլ առիթներով:

ԺԸ. դարուն նկարուած են Ս. Յակոբայ տաճարի Յիսուսի կեանքը ներկայացնող տնօրինական իւղաներկ խոշոր պատկերները: Անոնք բիւզ ՁԹ հատ են եւ գծուած են այդ դարու նշանաւոր նկարիչ-արուեստագէտ Տիրացու Յովհաննէսի կողմէ: (Տես Յօդուած.— «Տիրացու Յովհաննէս, տաղանդաւոր նկարիչ ԺԸ դարու առաջին բառարդում», Դարեգին Կրդ. Յովսէփեանց, «Հասկ. Հայագիտական Տարեգիրք», Գ. տարի, Անթրիխա, 1957, էջ 26-52): Եկեղեցին ճոխ է նաեւ այլ իւղանկարներով: Աջակողմեան դասի պատի նկարները կը ներկայացնեն Ս. Երուսաղէմի նշանաւոր պատրիարքները: Զախակողմեան դասին՝ Հայց. Առաքելական եկեղեցւոյ սրբացած հայրապետները, եւ այլ եկեղեցական Հայրեր: Կան նաեւ Սրբոց Նահատակութեանց եւ Մարտիրոսութեան պատկերներ: Կան նաեւ սիւներու վրայ, ինչպէս երեք Տիեզերական Ս. Ժողովներու, Յովհաննէս յայտնութեանց, Ս. Աստուածածնի եւ Հին Կտակարանի դրուագներէն մի քանիներ: Նոյն պատկերները ընդհանրապէս 18րդ դարու վերջաւորութեան եւ 19րդ դարուն պատարաստուած Սրբապատկերներ են: Կը խորհիմք է այս վերջին խումբի պատկերները տակաւին չեն ուսումնասիրուած:

ԲԱՐՍԵՂ ՎՊԻ. ԳԱԼԷՄՏԵՐԵԱՆ

(շարունակելի)

ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՆՈՒԻՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱԹՈՌՆԵՐՈՒ ԾԱԳՈՒՄԸ

Յիսուս Գրիստոսի Համբարձումէն յետոյ, երբ պննտեկոստէի օրը վարդապետին առաքելներն ու աշակերտները վերնատան մէջ հաւաքուած գոհութիւն կու տային Աստուծոյ, համաձայն հրեական սովորութեան, անոնք «հոգւով Սրբով լեցուեցան, կզբսէ Ղուկաս, եւ սկսան յօսիլ տարբեր լեզուներ»։ Եկեղեցական պատմութենէն գիտենք, որ անոնք լեցուելով Սուրբ հոգւոյն շնորհներով, շրջեցան տարբեր երկիրներ ու Յիսուսի վարդապետութիւնը քարոզեցին հեքամնոս ժողովուրդներու։

Ըստ աւանդութեան քրիստոնէական սերմերը Հայաստանի մէջ ցանուեցան Թադէոս եւ Բարքողիմէոս առաքելներու ձեռնար։ Անոնք երկուքն ալ անցած են Սիւնեաց եւ Դադնք գաւառներէն, իրենց յաջորդ մը նշանակելէ յետոյ։ Թադէոս իրեն յաջորդ նշանակած է Սեստաբէոս, որով ծագած կը կարծուի Տաքեւի վանքին անունը։ Կուսիսի ալ կը յաջորդէ Բարքողիմէոսի։ Թադէոս առաքելի գործունէութեան դաշտը եղաւ Վասպուրական նահանգը եւ Արտազ դարձաւ Հայաստանի Գրիստոնէութեան կեդրոնը։ Բարքողիմէոս առաքելալ շատ մը գաւառներ շրջագայելէ յետոյ Ադրակ հաստատուած է։ Նրկու առաքելներն ալ Գրիստոսի սիրոյն նահատակուած են իրենց աթոռներուն վրայ։

Հայաստանի առաջին լուսաւորիչ առաքելներէն մինչեւ Գրիգոր Պարթեւի շրջանը Սիւնեաց Աթոռի մասին հաստուկտար տեղեկութիւններ ունենք շնորհիւ Ստեփանոս Օրբելեանի 1260-1804 «Պատմութիւն նահանգին Սիսական» երկին։ Արտագու Աթոռի Հայրապետներու յաջորդականութիւնը գտնենք Յովնանէս

Վրդ. Մազարդեցիի «Յիշատակագրութիւն Նայիսկոպոսաց Առաքելական վիճակիս Արտագու» ձեռագրին մէջ։

Նախալուսաւորիչեան ժամանակա-միջոցին հակառակ հայ քաղաւորներու Սանատրուկի 75-110, Խոսրով Բ.ի 280թ. եւ Տրդատ Գ.ի 287թ. հայաձանձմեքներուն, քրիստոնէութիւնը պետական կրօն հռչակուեցաւ 801 թուականին Ս. Գրիգոր Պարթեւ Հայրապետի քարոզութեամբ եւ Տրդատ Գ. Թագաւորի քոչկութեամբ ու Գրիստոնեայ մկրտութեամբ։ 2001 թուին հայ ժողովուրդը կը պատրաստուի տօնախմբել յիշեալ դէպքին 1700 ամեակը։

Գրիգոր Պարթեւի անտարանչութեամբ քրիստոնէութիւնը պետական կրօն դառնալէն առաջ, հայեր ունէին կազմակերպեալ եկեղեցի։ Այս ուղղութեամբ ուշագրաւ է Աղեքսանդրիոյ Դիոնիսիոս եպիսկոպոսին 248-265 այն Քանկազին վկայութիւնը, որ ան ապաշխարութեան վրայ թուղթ մը գրած է հայոց համար, որոնց եպիսկոպոսա-պետն էր Մեհրուծան։

Կարգ մը օտար հայագէտներ, Հայաստանի քրիստոնէացումը 814 թուականին պատահած կը նկատեն, որպէս զի հոռմէական կաթոլիկ եկեղեցւոյ տան առաջնութիւնը. սակայն, Կոստանդիանոս Կայսրը միայն 813 թուին քրիստոնէութիւնը իրրեւ նոր կրօն թոյլատրած է կայսրութեան մէջ։ Ուսումնասիրելով Նւսերիոս Կեսարացիի 268-339 եւ Սողոմոնեոսի եկեղեցական պատմութիւնները, կը տեսնենք որ հայեր Հռոմէն առաջ քրիստոնէութիւնը հռչակած են պետական կրօնք։

Դ. դարու Նւսերիոս պատմիչ կը վկայէ թէ Մասիսմիանոս դաժայ Հռոմի Կայսրը 811 թուին պատերազմած է հայոց

դեմ «իրենց ֆրիստոնեական կրօնքին վերագրած բարձր արժեքին համար, որպես պաշտամունք հանդէպ աստուածութեան» (Թ. Պրդ. Գլ.) ու կ'անցնէ:

«Բացի այդ բունակալ կայսեր ձեռքով պատերազմ յայտարարութեամբ հայերու դեմ, որոնք սկիզբէն բարեկամ էին ու դաշնակից՝ հռոմայեցիներուն, բայց որովհետեւ անոնք Քրիստոնեայ էին եւ եռանդով ու բարեպաշտութեամբ Աստուծոյ կ'երկրպագէին, այս աստուածատեալը փորձեց անոնց ստիպել որ անոնք գոհաբերութիւն մատուցանեն կոտորելուն եւ դեմքերուն: Ուստի իրենց բարեկամ եւ դաշնակից ճանչցուածները վերածեց բռնամիտի եւ մարտնչողի: Ինքն իսկ հայերու դէմ չդառնալով այդ պատերազմի ընթացքին ջախջախութեամբ իր բանակին հետ»: (Թ. Գլ. 8):

Իսկ Ե. դարու Առդմենոս պատմիչ Տրդատի մասին յիշատակած է թէ «Ես տեղեկացայ որ հայերը ֆրիստոնեութիւնը ընդունած են աւելի առաջ քան վրացիներն ու ուրիշները: Կ'ըսեն որ Տրդատը, որ այս ժողովուրդին առաջնորդն էր, աստուածանշան հրաշքի մը պատճառով որ պատահեցաւ իր տանը մէջ, իսկոյն ինքը դարձեր է ֆրիստոնեայ միջոցով այդ կրօնը ընդունին բոլոր իր հպատակները» (Թ. Գլ. 8):

Գրիգոր Պարթեւի տեսիլով Հայց. Եկեղեցւոյ Մայր Տաճարը կը կառուցուի Վաղարշապատ քաղաքին մէջ ու կը դառնայ նուիրապետական առաջին Աթոռը ու կեդրոնը հոգեւոր իշխանութեան: Ըստ Ագաթանգեղոսի եւ Փաստոս Բիւզանդիի՝ Գրիգոր Պարթեւ եղած է «Առաջին Կաթողիկոս Մեծ Հայքի» (Պատմ. ԺԴ., պատմ. Գ. Գլ. 10):

Կաթողիկոսանալէ յետոյ ան գործի կը լծուի Հայաստանի առաջին լուսաւորիչ առաքելական երեսուն վարդապետած ֆրիստոնեութիւնը տարածել հայոց մէջ:

25 տարի անընդհատ կը շրջի գիւղերն ու քաղաքները ու կը փարզէ նոր կրօնին ուսուցումները: Իր շրջագայութեան ընթացքին բռններ կը կազմէ ու եկեղեցականներ կը ձեռնարկէ: Էջմիածնի մէջ նոր կրօնքին ծնւն ու ծխակատարութիւնը կը կազմաւորէ, հայ եկեղեցւոյ դաւանանքը կը շարադրէ ու ճատեր կը գրէ: Մէկ խօսքով Գրիգոր Պարթեւ հիմը դրած է հայ եկեղեցւոյ նուիրապետութեան, վանական դրութեան եւ Տրդատ-Գրիգորեան վարժարաններուն ուր թարգմանիչներ ու քարոզիչներ կը պատրաստուէին: Արդարօրէն, հայ ժողովուրդը զայն անուանած է «Երկրորդ Լուսաւորիչ հայաստան աշխարհիս»:

Հայ եւ օտար պատմիչներու վկայութեամբ Հայոց Հայրապետը Քրիստոսի աւետարանը նաեւ փարզած է Վրացի, Ապխազ եւ Ալան ժողովուրդներու ու զանոնք ֆրիստոնեայ մկրտած: Հայաստանի եւ դրացի յիշեալ երկիրներուն մէջ Լուսաւորիչի հաստատած եպիսկոպոսական եւ արքեպիսկոպոսական վիճակներուն եւ վարչական բռններու թիւը 400 կը կարծուի: Կարգ մը կաթողիկ եկեղեցիներ, Ագաթանգեղոսի մէջբերած «Դաշանց Թուղթ»ին վրայ հիմնուելով, հայոց Տրդատ Գ. Թագաւորը եւ Գրիգոր Լուսաւորիչ կաթողիկոսը շխտումբով մը Հռոմ գացած կը համարեն. այդ այցելութեան ընթացքին կը դաւանին որ Սեդեստրոս պապը ճանչցած ըլլալ Գրիգորի եպիսկոպոսութիւնը: Բանասէրներ փաստարկած են որ Դ. դարու այդ բուլթը կեղծ է, եւ որ անոպա գրուած է ԺԲ.ԺԳ. դարի մէջ ապրող անձի մը կողմէ:

Դաշանց Թուղթը ըսուած գրութիւնը քննելէ ետք Օրմանեան կ'ըզրակացնէ. —

«Նկատողութեան արժանի է որ Խորենացի Ագաթանգեղոսի պատմութիւնը առջեւն ունենալով իսկ, Գրիգորի ճանապարհորդելը չէ գրած, որով կամ

զայն կեղակարծ դատած է, և կամ ուղեւորութեան հատուածը յետոյ Ագաթանգեղոսի մէջ ներմուծուած է: Տրդատի ճանապարհորդութեանը գալով՝ պարզ քիւրիմացութեան մը հետեւեալ լինելը շատով կը յայտնուի, երբոր բաղդատեմէ արտաքին պատմութեան մէջ յիշուած Տրդատի ճանապարհորդութեան հետ, որ Դոմեստիոս Կորբուլոնէ յաղթուելով յանձնառու եղաւ Հոռմ երթալ և Ներոն Կայսեր ձեռքով նորէն պսակուիլ, ինչպէս որ կատարեց 84 թուականին: Այդ Տրդատը ազգային պատմութեան անծանօթ մնացած լինելով, դիւրաւ կրցաւ շփոթուիլ համանունի հետ, և առաջին դարու եղելութիւնը չորրորդ դարու եղելութիւն մը դարձաւ: Իսկ դաշմանք թուղթին յերկրուածը, հայկական բարեմիտ նենգութիւն մըն է խաչակիրներու ժամանակ կազմուած, երբ որ Անտիոքի լատին պատրիարքներ, Կիլիկիոյ նոյն աթոռին գաւառներէն մին լինելէն առիթ առնելով. հայոց հայրապետութեան վրայ իշխելու փորձեր ըրին: Հայեր չուզեցին ուղղակի լատիններուն դիմադրութիւն ցուցուցած ըլլալ, և մտածեցին Հայոց Աթոռին ազատութիւնը Հոռմի պապերուն կամքով եղած ցուցնել, որով Քէ լատինաց

բարեկամութենէն սպասուած օգնութիւնը պիտի չկորսնցնէին, և Քէ իրենց ազատ հայրապետութիւնը պաշտպանած պիտի ըլլային: Յայտնի է որեւմ որ ոչ Գրիգոր և ոչ Տրդատ Հոռմ չեն գացած. և Սեգրեսարուի վերագրուած տուուչութիւնը անհիմն յերկրուած մըն է» (Ազգ. Ա. հրտ. էջ 110):

Էջմիածնի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութիւնը քաղաքական ու պատմական պայմաններու քեղադրամքով տեղափոխութիւններու ենթարկուած է. կաթողիկոսներ կայք հաստատուած են Արփոնիքէն ու քաղաքական իշխանութեան մօտ և անոնց հետ գործակցելով ջանացած են պաշտպանել հայ ժողովուրդի գոյութիւնը և հովանաւորել անոր մշակոյթը, դպրութիւնն ու քաղաքակրթութիւնը: Այսպէս լուսաւորչեան տան առաջին աթոռանիստ Ս. Էջմիածինէն (808-405) եւ Հայրապետական Աթոռը շարունակաբար տեղափոխուած է հետեւեալ վայրերը. 485ին Դուին, 927ին Ձորավանք և Աղբամար, 947ին Արգինա, 992ին Անի, 1062ին Թաւրուշ, 1072ին Մամիզաւ, 1116ին Մովսէ Դղեակ, 1149ին Հռոմիլայ, 1298ին Սիս և 1441ին դարձեալ Էջմիածին ուր կը գոյատեւէ մինչեւ օրս:

ԲԱԲԳԷՆ ԹՕՓՃԵԱՆ

տեսությունների մէջ, պատմական անցողարձեւում երկու հազարամեակ յղուելով որպէս մարդու եւ ժողովուրդների իրաւունքների չափանիշեր: Հրիստոնէական վսեմ արժեքներով ծնունդ առան մարդկային մտքի, հոգու ու բազմի բիրտ արարումներ, կենսաւորելով ամենախղճ սիրող Աւետարանական անանց ճշմարտութիւնը՝ որպէս պարման ու երաշխիք խաղաղութեան ու հաշտութեան, կեանքի անընդմէջ զարգացման ու առաքելութեան:

Արդարեւ, որքան միախառնական է «ճանաչել զՆա եւ զգործութիւն Յարութեան Նորա», որ յաղթահարելով ժամանակի ու տարածութիւն, աստուածային Իր սիրով փշրում է մեղքի կարծրութիւնը մարդկային հոգիներում եւ պարգեւում է շնորհը ճշմարտութիւնը ճանաչելու եւ ազատութիւնը՝ ընտրելու բարին իւ ղէպի Աստուած տանող կենդանարար ուղին:

Փառք Հրիստոսի ամենագոր Յարութեան:

Տիրոջ առաքելների յարողութեան պատմական օրերից ընտրուեցինք որպէս Աստծոյ «նոր ժողովուրդ» եւ նախախնամօրէն շնորհին արժանազանք ճանաչելու Աստծոյ Մեր մեր հանդէպ ու յարութեան յաղթանակող գործութիւն մեր կեանքում: Յարութեան լուսեղէն խորհրդի դռնով ստացանք մեր ինքնութիւնը, Աւետարանով իմաստաւորեցինք մեր գոյութիւնը, հաւատացինք կեանքին, արդարին, գեղեցկին ու ստեղծարար աշխատանքին: Յարութեան հաւատով վերագտել ենք դարաւոր մեր երազը՝ ազգային մեր պետականութիւնը եւ թէպէտ տագնապլներով ու հանրընդհանուր անվստահութեամբ է լեցուն ներկան, Յարութեան յոյսով ենք նայում գալիքին: սա է մեր իրականութիւնը:

«Մի երկնչիր, հօտ փոքրիկ»՝ ժողովուրդը հայոց: Մէկ անգամ չէ, որ անցել ենք խաչելութեան ճանապարհը ու չափել մահուան գուրի խորութիւնը: Եւ ամէն անգամ մեր հոգու յոյսի կայծը կրակ է դարձել ու բոցավառել յառնելու մեր կամքը, յաւերժի մեր ոգին: Մեր ժողովուրդի յարութեան վկան է այս հողը, որին կանգնած ենք, վկան են քերթը Եփրատի, շիկացած աւազը Տւր Տօրի, որ անցնող Դարասկզբին լեցուն էին հազարաւոր հայերի անթաղ մարմիններով: Վկան են մեր տարագիր նշանիներին ապրող Մերուդդեանը աշխարհասփին: Հայ ժողովուրդը եղեռն է վերապրել: Սա նոյնպէս մեր իրականութիւնն է:

«Որ է մահ, յաղթութիւն քո» մահին արհամարհող հարցադրումով, կեանքի յարութեան նոյն հաւատով եւ ինքնարթնութեան բոցավառ ոգով համախոսւմ՝ հայ ժողովուրդը ազատութեան իր իրաւունքն է հաստատել Հայրենիքում եւ պաշտպանել արդարութիւնը Արցախում: Սա էւս իրողութիւն է, արդի մեր իրականութեան էական ու նշանակալի, մեծարժէք այն մասը, որի փառքը երբեք չի կարող խամրել: Սակայն, ո՛վ զարմանք, մարդկային կեանքի ի նչայիս չարախնդութիւն՝ դժարարութիւնների, զրկանքների ու կորուստների ԻՕ-ամենա ճանապարհին անցած հայրենաբնակ հայութեան նոյն սերունդն այսօր լքում է Հայրենիքը: Յանուն Հայաստանի ու Արցախի ամէն գոհողութիւն ստանձնած սփիւռքահայը տարակոյսներ ու վարանուններ է ապրում: Անհնդրոգժողութիւնն ու անհաշտութիւնը, հեռանկարի անորոշութիւնը, անախորդ ու մահաշունչ անտարբերութեամբ եւ յուսալքութեամբ են հասկնում ազգային-հասարակական մեր կեանքը, իսկ աճող Արտագաղթը Հայրենիքից դառնում է առօրեական ու սովորական: Այո, հասկանալի են բազմաթիւ արդարացումները, սակայն ո՛չ ընդունելի, ո՛չ արդարացի, քանզի սա մեր իրականութիւնն է, եւ փախուստով չէ, որ պիտի շտկուի:

Սիրելի հաւատաւոր ժողովուրդ,

Նոր դարաշրջան է բացում աշխարհի վրայ՝ հասարակական կեանքի նորացող ընթացքով, ժողովուրդների ու պետութիւնների յարաբերութիւնների նոր պահանջներով: Ազգային զօրեղ Պետականութեամբ միայն կարող ենք լիարժէք մասնակցութիւն ունենալ ժողովուրդների բազմակողմ ու յարաձուռ համագործակցութեանը: Ուրեմն, ո՛վ, եթէ ոչ մենք, հոգեւորական ու աշխարհական բոլոր դասերով, է՛րբ, եթէ ոչ այսօր կոչուած ենք զօրացնելու ազատ ու անկախ մեր Հայրենիքը, միաբանուելու նրա շուրջ եւ համագաղափար միութեամբ կերտելու հայ կեանքը աշխարհասփին:

Հայրապետական Մեր խօսքն ենք ուղղում, որպէս պատգամ ու կոչ, հայրենաբնակ մեր սիրեցեալ գաւախց՝ յերկմտել ազատութիւնն ընտրելու մէջ, բայց նաեւ՝ ազատութիւնը անկարգութեանը պատրուակ չդարձնել: Նախանձախնդօրէն պահպանել գործելու արի կամքը, լաւատեսութեան

հոգին, վստահությունը, որպէսզի հայրենիքը մեր դառնայ կենդանարար արիւն մղող, տրոփող հովմու սիրտը հայրութեան կեանքի:

Հայրապետական յորդոր ենք յղում Հայ եկեղեցու նուիրապետութեան Աթոռների Գահակալներին, զինուորեալ ողջ հոգեւոր դասին եւ Ափիւղքի մեր հայրենասէր զաւակներին, որ հաւատաւոր գործերով աստար լինեն Հայրենիքին, շարունակեն կիսել հայրենաբնակ իրենց թոյրերի ու եղբայրների հոգսաշատ կեանքի դժուարությունները՝ իրենց արդար վաստակը շաղախելով նրանց քրտինքին ու մարառմանը, հարազատ սրտի շնորհութիւնը փոխանցելով նրանց բեկեալ հոգիներին:

Սիրելիներ, մէկտեղենք մեր ջանքերը, նուիրումն ու սէրը, որպէսզի Յարութեամբ արշալուսի իրաքանչիւր օրը ազգային մեր կեանքի եւ մեր Հայրենիքի:

Հայրենիքին պարտք ենք ամենքս, մշտապէս: Հայրենիքը միշտ իրաւացի է՝ սկիզբ եւ ինքնութիւն պարգենող գորութեամբ, իր զաւակներին միաւորող խորհրդով: Հայրենիքի առջեւ զինաթափ ենք բոլոր: Արդարեւ, ամենքս պարտք ունենք մեր պատմութեան ու մեր գալիքի առջեւ, ինքնեքս մեր՝ մեր ապրած դժուարին, բայց յոյսով ու հաւատով լի տարիների առջեւ, այս հողը մեզ համար շահած ու պահած մեր սուրբ նահատակների ու նախնեաց առջեւ, այս հողը մեզ շնորհած Բարձրաւուն Աստծոյ առջեւ: Թերահաւատութիւնը, սիրելիներ, մենք վաղուց մերժել ենք մեզանից՝ արդ, չորժենք սրբազան մեր ուխտը Արարատի ու Սուրբ Էջմիածնի հետ: Զաջակորով ու պատրաստակամ ստանձնենք մեր պատասխանատուութիւնը եւ ծառայութեան մեր բաժինը՝ հաւատարիմ մեր Փրկչին, որ յօժարակամ երկնից երկրի խոնարհուեց ոչ «ծառայութիւն ընդունելու, այլ ծառայելու եւ իր անձը տալու որպէս փրկութիւն աշխարհի» - Մտ 20 - 28: Մեծահաշ այս տօնին առաքելների օրինակով, որ Յարութեամբ գօտեպնդուած՝ հին հանդերձի պէս թօթափեցին յաւաւատութիւնը ու դարձան անվիատ ու անվեհեր քարոզիչներ, նորոգենք հաւատը մեր հոգիներում՝ իբրեւ Աստծոյ հաւատարիմ «նոր ժողովուրդ», որպէսզի սուրբ սրտով եւ անկեղծաւոր հաւատով տօնախմբենք 1700-ամեայ փառաշուք տարեդարձը առաքելահաստատ ու առաքելագործ Հայ Եկեղեցու:

Սիրելի հայորդիք ի սփռու աշխարհի,

Եկէք ոտքի կանգնենք այս պահին բոլորս, որ ներկայ ենք այստեղ Սրբազան այս Տաճարում, բոլորս, որ աստուածային անմահ պատարագի արարողութեանը մասնակից ու հաղորդ ենք հեռասփռումով եւ մեր հոգու հայեացքը ուղղած երկինք, միասնաբար աղօթք բարձրացնենք առ Աստուած՝ ասելով. Տէ՛ր, Յարութեան սքանչելագործ խորհրդով զօրացրու հայրենեաց սիրոյ եւ ազգային միաբանութեան մեր ուխտը, որպէսզի չվարանենք միմեանց համար միախառնութիւն լինել եւ գտնենք իրար առանց փնտռելու: Զո ողորմութեան ներքոյ անվրդո՛ւ ու խաղաղ պահիր Հայրենիքը մեր, Եկեղեցին ու ժողովուրդը հայոց: Պարգելիր մեզ, Տէ՛ր, ճշմարտութեան Զո Հոգին շնորհագարողո՛ղ՝ մեր գործերով Բարին ընտրելու, քանզի այնտեղ եւ Զո օրինութեամբ, առատաբաշխ Զո պարգեւներով, Զո Սիրով:

Ընդունիր, ո՛վ Տէ՛ր, հաւատարմութեան նորոգ ուխտը ազգիս հայոց, որ 2000 տարի Յարութեալ Փրկչիդ ապաւինած՝ ապրել է «եթէ Աստուած ի մեզ կոյս է, ո՛վ իցէ մեր հալածակ» - Հռ. 8 - 31 - վստահութեամբ: Անսաթաք պահիր մեր ընթացքը «սիրեցէք զմիմեանս» աստուածային Զո պատուիրանի շաւղներում, առաջնորդիր հայոց հօտիդ «փոքր ածուն» տրոմսութեան հովիտներից առ արահետները խաղաղութեան, երջանկութեան եւ սիրոյ:

Արդ, սիրելիներ, հաւատանք, զօրակցենք ու սիրենք միմեանց, քանզի «Մեր ոչ երբեք անկանի»:

Շնորհք, սէր եւ խաղաղութիւն Յարութեալ Տեառն մերոյ Յիսուսի Արիստոսի ընդ ձեզ ամենեւեան: Ամէն:

Արիստոս խրեալ ի մեռելոց:

Փա՛ռք Արիստոսի ամենագօր Յարութեան:

ԳԱՐԵԳՆ Բ.
ԿԱԹՈՒԿՈՍ ԱՍԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ
ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ Ս. ԷԶՄԵՒՏԵՆ

SUPREME PATRIARCH
CATHOLICOS
OF ALL ARMENIANS
MOTHER SEE OF HOLY ETCHMIADZIN

Թիվ 873

19 ապրիլի, 2000 թ.

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՎ
Տ. ԹՈՐՈՍԱՆ ԱՐԺԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ
ԵՐՈՒՄԱՂԵՍԻ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐԺ
Երուսաղեմ, Իսրայել

Սիրելի Ամենապատիվ Սրբազան Պատրիարք
Ամենայն Հայոց Սայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից «Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց» կենսախինդ ավետիսով, Հայրապետական օրհնությամբ և սիրով ողջունում ենք Ձեզ, Երուսաղեմի Հայոց Պատրիարքության զինվորյալ հոգևոր դասին ու Իսրայելի Մեր սիրեցյալ և հավատավոր զավակաց:

Անցան Մեծի Պահոց օրերը աղոթաբույր: Աստվածորդու թափուր գերեզմանի առջև, ականջալուր ավետավոր հրեշտակին, ի ծայն ցնծության երգում և փառաբանում ենք Հրաշագարդ Հարությունը Հիսուս Քրիստոսի, որ աշխարհ եկավ լուսավորելու կյանքը Իրեն հուսացյալ ժողովուրդների, որոնք ճանաչեցին «զմա և զգորութիւն յարութեան նորա»:

Հուլիսի ու հաղթության այս շնորհագարդ օրերին համայն մեր ժողովրդի հետ վերստին խանդավառվել ենք լուսառատ մեր գալիքի կենդանի տեսիլքով, վերստին լցվել հավատով, որ Տիրոջ օրհնությամբ և մեր բոլորի բարի կամքով ու գործերով օրավուր պիտի ծաղկեն և պտղաբերեն սերն ու համագործակցությունը ազգային մեր կյանքում, արդյունավորվեն ի շինություն և ի պայծառություն Հայրենի մեր ազատ ու անկախ երկրի ու Մայր եկեղեցու:

Սիրելի Սրբազան Պատրիարք, մեր Տիրոջ Հրաշափառ Հարությամբ հուսանորոգ, ի խորոց սրտի աղոթում ենք առ Բարեխնամն Աստված՝ հայցելով, որ Իր Աջի հովանու ներքո անսասան պահի Հայրենիքն ու եկեղեցին Հայոց, նվիրապետության Սուրբ Աթոռները մեր եկեղեցու և մնայուն ձեռքբերումներով քաջառողջ երկար գահակալություն պարգևի Ձեզ ու Ձեր առաջնորդությամբ՝ արգասաբեր ծառայություն Երուսաղեմի Հայոց Պատրիարքության հոգևոր ուխտապահ դասին:

Թող Հարուցյալ Փրկիչն Իր առատ ողորմությամբ օգնական ու աջակից լինի հավատավոր Իր Հայոց հոտին ամենուր և համենայնի:

Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց

Եղբայրական սիրով աղոթակից՝

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

A.R.A.R.@

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՐԱՆ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

ՄԱԹԻՆՐԱՍ - ԼԻՏԱՆԱՆ

թիւ. 76/00

Ամբիլիոս . 11 Ձատիկ, 2000

Ամենապատիւ
Տ. Թորգոմ Արքեպսկ. Մանուկեան
Պատրիարք Հայոց Երուսաղէմի
Երուսաղէմ

Սիրեցեալ եղբայր ի Քրիստոս.

Տեսաւ մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի հրաշափառ Յարութեան տօնին առթիւ, բրիստոմէական շքեմ սիրով կ'ողջունենէ Ձերոյ Եղբայրութիւնը: Հոգեկան ցնծութեամբ զեղուն այս օրերուն, կը հայցենք Ամենաբարիմ Աստուծէ, ու ի՞ր օրհնութեան ճերմեւ պաւս ձեզ, Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութիւնը եւ Ձեր հոգեւոր իշխանութեան ենթակայ հաւատացեալ ժողովուրդը:

Երկու հազար տարիներէ ի վեր բրիստոմէայ աշխարհը աւելաւորի-կը մէջ մեր Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի Յարութեան տօնը, որուն շնորհիւ մեր հաւատքի լոյսը կը մնայ անմար, յոյսը՝ անստուեր եւ մահը՝ անզօր նուաճելու մեզ:

2000 թուականը հայ ժողովուրդին համար սովորականէն տարբեր տարի մըն է: Ազգովին կը գտնուիմք բրիստոմէական հաւատքի պետականացման 1700-ամեակի սեմին, եւ միւս կողմէ՝ պիտի նշենք 85-ամեակը իսթանբուլի զարու այն անաւոր դէպքին, Հայկական Տնտեսականութեան, որ կը միտէր բնաջնջել մեր ժողովուրդը: Այս երկու դէպքեր կու գան վկայելու, թէ հայութիւնը միշտ կենդանի պահեց իր մէջ բրիստոմէական հաւատքն ու Քրիստոսի Յարութեան մարդկութեան բերած յոյսը:

Մեր մաղթանքն է, որ մեր ազգի բոլոր զաւակները՝ ի Հայաստան, յԱրցախ ի սփիւռս աշխարհի առաւել եւս ամրասնուին իրենց բրիստոմէական հաւատքը, եւ Յարութեան յոյսով ապրին իրենց կեանքը: Թող Աստուծա՛ Ձերոյ Սիրելութեամբ շնորհէ իջառողջութիւն ու բեղմնաւոր ծառայութեամբ հարուստ երկար գահակալութիւն՝ ի ծառայութիւն Հայց. Առաքեալական Ս. Եկեղեցւոյ եւ Ձեր հոգեւոր իշխանութեան ենթակայ հաւատացեալներուն:

Եղբայրական սիրոյ շքեմ ողջունիւ,

Պատրիարք

ԱՐԱՄ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ

**ՆՈՐԻՆ ԱՄԵՆԱՊԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ ՏԷՐ
ՏԷՐ ԹՈՐԳՈՄՔ
ՊԱՏՐԻԱՐՔ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԱԹՈՌՈՑ
ՍՈՒՐՔ ԵՐՈՒՍԱԴԵՄԻ**

Ամենապատի՛ւ Հայր.

Երկհազարամեայ Յոբելենական Սուրբ Տարուան Մբ. Զատիկ տօնին ո՛ր-քան կը յարմարի մեր եռամեծ հօր Սուրբ Քրիզոր Տաթևացիի խորհրդածու-թիւնն ի մասին Տիրոջ կուսական ծնունդին եւ ի լոյս գերեզմանէն յարութեան. «Ան որ կուսական կնքուած արգանդէ ծնաւ իբր անդրանկածին, նոյնպէս ի կոյս եւ ի լքեալ գերեզմանէ յարութիւն առաւ անապական մարմնով...»:

Արդարեւ Բեթղէնէ՛մի խանձարութէն մինչեւ դատարկ գերեզմանի ծալլուած վարշամակը փրկագործութեան մի՛ եւ նո՛յն խորհուրդն է, որ կը բացայայտուի միայն խաչելութեան, երեքօրեայ թաղման եւ յատկապէս հրաշափառ Սուրբ Յա-րութեան լոյսին ներքեւ:

Նո՛յն հաւատքով եւ զատկական ուրախութեամբ, այսու մեր շնորհաւորու-թիւնները կը յղենք Զեզի, Սրբոց Յակովբեանց Ուխտի բոլոր միաբան հայրերուն եւ Իսրայէլի, Պաղեստինի եւ Յորդանանու մեր ժողովուրդին, մաղթելով բոլորին տօնական ուրախութիւն, երջանկութիւն, խաղաղութիւն, արեւշատութիւն եւ եկե-ղեցանուէր եւ Աստուածահաճոյ բոլոր գործերուն մէջ լիակատար յաջողութիւն:

ՔՐԻՍՏՈՍ ՅԱՐԵԱՒ Ի ՄԵՌԵԼՈՑ:

*Եղբայրական սիրոյ ողջունիւ եւ
խոնարհ աղօթակցութեամբ,*

**ՄԵՍՐՈՊ ՊԱՏՐԻԱՐՔ
ԿՈՍՏԱՆԳՆՈՒՊՈԼՍՈՑ**

Մբ. Զատիկ ՌԵՆԹ / 2000

Եպիսկոպոսական Ձեռնադրութիւն եւ Օծում Լուսարարապետ Տ. Նուրիան Մ. Վրդ. Մանուկեանի

. . .

Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութիւնը 1998 Նոյեմբեր ամսուն
Լուսարարապետ ընտրեց Նուրիան Մ. Վրդ. Մանուկեանը:
Լուսարարապետութեան պաշտօնը Նուսադէմի Ս. Աթոռին երկրորդ
կարեւոր պաշտօնն է:

Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Հայրապետի կանխահաս վախճանումով,
Հայր Նուրիանին Եպիսկոպոսական ձեռնադրութիւնը յետաձգուեցաւ մինչեւ
նոր կաթողիկոսի մը ընտրութիւնն ու օծումը:

Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը իր
գահակալութենէն ետք առաջին պատեհ առիթով, 1999 Դեկտեմբեր 19-ին
Եպիսկոպոս օծեց Լուսարարապետ Նուրիան Մ. Վրդ. Մանուկեանը:
Նորած Սրբազանը երբ Նուսադէմ վերադարձաւ Դեկտեմբեր 26-ին,
միաբանութիւնը զինք «Հրաշափառ»ով ընդունեց Ս. Յակոբ Մայր Տաճարէն
ներս: Գերշ. Տ. Նուրիան Սպս. Մանուկեան ծնրագրեց եւ իր ուխտը ըրաւ
Ս. Գլխադրի առաջ: Իսկ Աւագ Խորանին առջեւ յանուն Միաբանութեան
Հայր Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան բարի գալստեան խօսքով ողջունեց եւ
շնորհաւորեց նորած սրբազանը եւ մաղթեց որ ան ունենայ յաջող եւ
առողջ պաշտօնավարութեան շրջան մը, որպէս լուսարարապետ գորացնելու
Սուրբ Աթոռն ու Միաբանութիւնը:

Գերաշնորհ Սրբազան Հայրը շնորհակալութիւն յայտնեց Պատրիարք
Սրբազան Հօր եւ Միաբանութեան իրեն ուղղուած շնորհաւորական
խօսքերուն համար, մաղթելով որ Տիրոջ օրհնութեամբ եւ զինուորեալ
Միաբանութեան բոլոր անդամներուն աջակցութեամբ ծառայենք Սուրբ
Աթոռոյս պայծառացման եւ սրբատեղեաց պահպանութեան:

Ուխտի արարողութենէն ետք, թափօրով եւ Սուրբ Աթոռոյ օրհներգով
Լուսարարապետ Սրբազանը առաջնորդուեցաւ Պատրիարքարան ուր
Պատրիարք Սրբազան Հայրը զինք ողջունեց եւ ընդունեց դաւիթին մէջ:
Ի ներկայութեան հաւատացեալներուն, Պատրիարք Սրբազան Հայրը
շնորհաւորեց Նուրիան Սրբազանը իր Եպիսկոպոս ձեռնադրութեան առթիւ
եւ յանձնեց իրեն Լուսարարապետի Եպիսկոպոսական պաճակէն: Ան
յայտնեց թէ Նուրիան Սրբազան իր ունեցած լայն փորձառութեամբ պիտի
կարողանայ յաջողութեամբ կատարել իրեն վստահուած պաշտօնին
պահանջները, միաբանակից եղբայրներու ջանասիրութեամբ եւ
ոգնութեամբ, բեքեօրէն տանելու համար «ծանր լուծը»:

Նուրիան Սրբազան շնորհակալութիւն յայտնեց Պատրիարք Սրբազան
Հօր եւ Միաբանակից եղբայրներուն վստահեցնելով թէ իր լաւագոյնը պիտի
ընէ եկեղեցիին եւ Ս. Աթոռին պայծառութեան համար:

Ներկայ հասարակութիւնը անհատապէս մօտեցաւ Նուրիան
Սրբազանին, շնորհաւորելով անոր Եպիսկոպոս ձեռնադրութիւնն ու
Օծումը:

Ապա՝ Պատրիարք Սրբազան Հայրը, Միաբանութեան անդամներուն հետ միասին, ընթրիքի համար Միաբանական սեղանատուն առաջնորդուեցաւ, ուր եւս «կենաց եւ մաղթանքի արտայայտութիւններ» եղան Արիս Սրբազանի, Լուսարարապետ Սրբազանի եւ Պատրիարք Սրբազան Հօր կողմէ: Սուրբ Աթոռի օրհներգով եւ «Պահապանիչ»ով վերջ գտաւ երեկոյեան ընթրիքը:

Նորիսան Սրբազանի կենսագրական գիծերն են: Ան ծնած է Հալէպ 1948 Յուլիս 22-ին, աւագանի անունով Պօղոս: Նախնական ուսումը ստացած է Հալէպի Հայկազեան վարժարանը, որուն 5-րդ դասարանը աւարտելէն ետք 1961-ին աշակերտած է Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան Ամբիլիասի դպրեվանքը:

1966-ին ընդունուած է Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց ժառանգաւորաց վարժարանի աշակերտ: Սարկաւագ ձեռնադրուած է 27 Յուլիս 1968-ին: Իսկ 1971 Յունիս 15-ին կ'աւարտէ Ընծայարանի Ծառմայ դասընթացքը եւ մոյն տարին կը ձեռնադրուի կուսակցօն Բահանայ ձեռամբ Նդիշէ Պատրիարք Տէրտէրեանի, վերակոչուելով Նորիսան Արեղայ:

Հայր Նորիսան վանքէն մերս վարած է ժառանգաւորաց վարժարանի Փոխ Տեսուչի պաշտօնը 1971-2: Իսկ 1975-ին եղած է մոյն վարժարանի Տեսուչը:

1972-3 մշանակուած է Զուիցերիոյ (ժընեվ) հայոց Հոգեւոր Հովիւ:

1973-ին ստացած է վարդապետական աստիճան:

1974-1980 եղած է Իսրայէլի (Հայֆա-Նափա) Հոգեւոր Հովիւ:

1980-ին մշանակուած է Հոլանտայի Հայոց Հոգեւոր Հովիւ:

1982-ին մեկնած է Նիւ Եորք Առաջնորդ Տ. Թորգոմ Արք. Մանուկեանի հրաւերով եւ աշակերտած Նախկապուսական Սեկեցույ General Theological Seminary-ն եւ աւարտած անոր Ծառմայ դասընթացքը:

1994-ին եղած է Հոգեւոր Հովիւ Հիւսթընի (Թէքսաս) Սուրբ Գեորգ եկեղեցույ:

1998-ին Հայր Նորիսան կ'ընտրուի Լուսարարապետ Երուսաղէմի Ս. Աթոռոյ:

1999 Յունուար 5-ին Հայր Նորիսան կը վերադառնայ Երուսաղէմ եւ կը ստանձնէ Ս. Աթոռի Լուսարարապետի պաշտօնը:

14 Դեկտեմբեր 1999-ին կը մեկնի Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին եւ կը ստանայ Նախկապուսական ձեռնադրութիւն եւ օծում ձեռամբ Ամենայն Հայոց Հայրապետ՝ Տ.Տ. Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի, Դեկտեմբեր 19-ին:

ՍՍՄՈՒԷԼ Մ. ՎՐԻ.

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՐԱՆ ՄԵԾԻՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՑ

ԱՆՇԽԵԼԱՍ - ԼԻՅԱՆԱՍ

Թիւ. 368/99

ԼԱՅԻՔԻԿԱՍ . . . 30 ԴԵԿՏԱՐԻ, 1999

Գերաշնորհ
Տ. Նուրհամ Եպսկ. Մանուկեան
Միաբան Սրբոց Յակոբեանց Ուխտին
Երուսաղէմ

Սիրելի՛ Նուրհամ Սրբազան,

Ն.Ա.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսէն ուրախութեամբ ի մացանք, որ որպէս Լուսարարապետ Երուսաղէմի Առաջնական Ս. Աթոռոյ Հայոց Պատրիարքութեան Եպիսկոպոս ձեռնադրուած էք: Այս առիթով ջերմօրէն կը շնորհաւորենք Ձեզ: Վստահ ենք, որ Ձեզի յատուկ աշխատունակութեամբ եւ պատասխանատուութեան գիտակցութեամբ պիտի արժեւորէք Ձեր պաշտօնը՝ որպէս Լուսարարապետ ինչպէս մանւ Ձեր աստիճանը՝ որպէս Եպիսկոպոս Հայց. Առաջնական սուրբ Եկեղեցւոյ:

Սուրբ քաղաքի պատմութեան այս դժուար օրերուն, աւելի քան երբեք Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութիւնը, իր Պատրիարք Սրբազանով ու զինուորեալ միաբանութեամբ կոչուած է արթուն պահակը դառնալու մեր Եկեղեցւոյ դարաւոր իրաւունքներուն: Վստահ ենք, որ դուք միշտ պիտի մնաք այն զինուորագրեալ միաբանը Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութեան, որ բարձրագոյն աստիճանի նախաձեռնողութեամբ գիտէ տէրը դառնալ իր Եկեղեցւոյ ու ազգի իրաւունքներուն:

Նոր Տարուան եւ Ս. ՄԱՌԴԵԱՆ անիմ Ձեզի կը ներկայացնենք Մեր եղբայրական ջերմ սէրը ու լաւագոյն մաղթամբները: Թող Աստուած պայծառ ու անասան պահէ Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութիւնը իր միաբանութեամբ ու ժողովուրդով:

Հայրապետական օրհնութեամբ եւ սիրոյ ջերմ ռզնունիւ,

Պօղոսարար՝

ԱՐԱՄ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ՄԵՄԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՑ

FRIENDS OF THE ARMENIAN PATRIARCHATE OF JERUSALEM, INC.

ԵՐՈՒՄԱՂԷՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԺՈՒԹԵԱՆ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

661 Hillside Road
PO Box 889
Pelham Manor, NY 10803

Phone: 914-738-7411

Fax: 914-738-7521

BOARD OF DIRECTORS

ՅուՆուար 6, 2000

Suren D. Fesjian
President

Գերշ. Տ. Նուրյան Եպսկ. Մանուկեան
Լուսարարապետ Ս. Աթոռոյ
Երուսաղէմ

Alex A. Dadourian
Vice-President

Գերշ. Սրբազան Հայր

Hamo S. Darmanian
Secretary

Ս. Աթոռոյ Լուսարարապետ ձեր ընտրութենէն սարի մը
ետք երբ մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի մէջ արժանապէս եպիսկոպո-
սական օծում ստանալով առաւել կը ծանրանայ ձեր քաղցր
լուծը, մեխարութեամբ կը զգանք որ մեր Ս. Եկեղեցին ձեզմով
կ'օժտուի իր կոչումին եւ ուխտին հաւատարիմ իշխանով մը:

Kegham A. Tcholakian
Treasurer

MEMBERS

Arpie Arslanian
Missak Haigentz
Michael Haratunian
Gregory Manuelian
Leon Nigohosian
Dr. Pergrouhi N. Svajian
Aspet Vartenissian

Ի սրտէ կը մաղթենք որ վայելէք քաջաոգիլ երկար
տարիներ եւ ձեր աստուածահաճոյ եւ նուիրեալ ծառայութեամբ
փառաւորէք Հայկական Երուսաղէմն ու Հայց. Եկեղեցին մեր
կեանքին վրայ բացուող այս նոր դարուն:

Քրիստոս ծնաւ եւ Յայտնեցաւ:

Խորին յարգանք՝
Նուրբ Ժողովուրդ,
Սուրեն ֆէսջիան
Նախագահ

Donations to this organization are deductible for income, gift and estate tax purposes

ՏՈՒՆԴԱՐՁ

1967 թվի արաբ-իսրայելեան պատերազմը վերջացած էր, բայց երկիրը տակաւին պատերազմական վիճակի մէջ էր, քանի որ ամէնուրեք զինուորական հսկողութեան տակ էր: Հրեաներ գրաւած էին Երուսաղէմը եւ մինչեւ Յորդանան գետի Արեւմտեան ափի Հողերը (West Bank): Այդ կարճ ժամանակամիջոցին Երուսաղէմի Հասարակական կեանքը կրեց շատ մեծ փոփոխութիւն: Հրեայ ժողովուրդը ազատ Համարձակ կը մտնէր ու կ'ելլէր ուր որ ուզէր: Մենք որ վարժ էինք Յորդանանեան իշխանութեան օրով ստեղծուած կեանքին, մեզի Համար այդ քաղաքական փոփոխութիւնը մեծ նորութիւն մըն էր, որ ունեցաւ բացասական կողմեր եւս: Որոշ էր որ այդ տեղ ապրողը, ի վերջոյ, պիտի Հաշտուէր եւ ընտելանար այդ կեանքի նոր վիճակին: Անշուշտ զբօսաշրջիկներու եւ ուխտաւորներու թիւին յանկարծ բազմանալը չէր որ կը զարմացնէր մեզ այդքան, քանի որ Երուսաղէմը միշտ եղած է ուխտավայր, այլ՝ «թափառաշրջիկները», որոնք, գիշեր թէ ցերեկ, կը չափէին Երուսաղէմի նեղ եւ մութ փողոցները: Այս բոլորին ակնանտեա էինք, մանաւանդ, առաւօտ կանուխ՝ դեռ արթողող չկանչած, երբ Սուրբ Յարութեան ժամարարութենէն վանք կը վերադառնայինք:

Երկրի քաղաքական դրութենէն անկախ, անկական կեանքը Սրբոց Յակոբեանց Մայրավանքէն ներս կ'շարունակէր բնականոն կերպով՝ ժամարարութիւն, պատարագներ, եկեղեցական արարողութիւններ, տեսչական գործեր, դպրոցներ, մատակարարման զանազան գործեր, եւ այլն: Երիտասարդ եկեղեցականներ, գիտակից իրենց աստուածատուր կարողութիւններուն, միշտ փորձած են ելք մը գտնել զարգացնելու իրենց այդ կարողութիւնները ուսմամբ եւ կամ Հովուական գործերով: Այդ ուսանելու եւ զարգանալու փափաքը կը սկսէր աճիլ փոքր տարիքէն: Այսօր, երբ ետ կը նայիմ անցնող տարիներուն, գուարթ ժպիտ մը կու զայ դէմքիս

վրայ եւ Հիացումի զգացում մը կ'ողողէ ներսիդիս: Իրօք, կը Հաւատամ որ Աստուած այդպէս կը կարգադրէր: Մի գարմանաք, Աստուած այդպէս ալ պիտի տնօրինէ միշտ:

28 տարեկան երիտասարդ եկեղեցական, իրագործելու Համար ուսանելու փափաքս, եղիչ Պատրիարք Հօր թոյլտուութեամբ, 1969 թվի Յունուարին մեկնեցայ Երուսաղէմէն Հայաստան՝ Թուրքիոյ ցամաքի ճամբով: Հայաստանի Պետական Համալսարանի երկրորդ կիսամեայի քննութիւնները երբ աւարտեցան, Յուլիս ամսուն մեկնեցայ Գալիֆօրնիա (Ամերիկա), այցելութիւն մը տալու այն տեղ ապրող եղբօրս, եւ ապա վերադառնալու Հայաստան՝ շարունակելու Համար ուսումս: Մետասաներորդ ժամու պատահական կարգադրութեամբ, շնորհիւ Հայր Արիս Շիրվանեանին (այժմ եպիսկոպոս), Հանդիպում ունեցայ Գալիֆօրնիոյ Առաջնորդ Եղիշ Եպիսկոպոս Սիմոնեանին Հետ, որ Համոզեց զիս Հոն ծնալ եւ Հովուական պաշտօն ստանձնել եւ միաժամանակ ուսանիլ: Այդպէս ալ կարգադրուեցաւ:

30 տարի ապրեցայ Ամերիկա: Կատարեցի Հովուական պաշտօններ Արեւմտեան եւ Արեւելեան թեմերուն մէջ եւ ստացայ Համալսարանական կրթութիւն: Այդ բոլորին Համար ուրախ եմ: Իսկ այսօր, 30 տարիներ ետք, կը վերադառնամ Երուսաղէմ: Ինչո՞ւ:

Երբ կը մտաբերեմ 1956 թվականը, այն տարին երբ 15 տարեկան Հասակիս մուտք գործեցի Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Ժառանգաւորաց Վարժարան, կը յիշեմ այն մեծ ուրախութիւնը որ ունեցայ: Ատոր պատճառը տակաւին անհասկնալի է ինձ Համար: Սա միայն կրնամ ըսել թէ այդ օրէն սկսեալ սիրեցի այդ կեանքը ամէն ինչով: Կատարեալ էր կեանքը Հոն: Ոչ: Դժուարութիւններ կայի՞ն: Անշուշտ: Նկատի առած տեղւոյն յատուկ սովորութիւնները եւ կարգապահութիւնը, կեանքը բնականոն էր ուսանողներուս Համար: Բոլորս ալ

տեսանք եւ ապրեցանք լաւն ու գէշը եւ, սակայն, այդ բոլորին մէջ մեծցանք եւ Հասակ առինք եւ օր մըն ալ, երբ ձեռնադրութեան ժամանակը մօտեցաւ, դէմ Հանդիման գտնուեցանք «որ կարողն է տանել» տարցի» Հրամայականին: Իբրեւ յուսալից երիտասարդներ, պէտք էր որոշել ի՞նչ ընել, ինչպէ՞ս ընել եւ ինչո՞ւ ընել: Որքան յստակ ըլլային պատասխանները այդ Հարցումներուն, այնքան դիւրութեամբ եւ սիրով անհատը կ'ընտրէր իր կեանքի ասպարէզը՝ եկեղեցական եւ կամ աշխարհական: Որովհետեւ, կեանքի բոլոր ասպարէզներն ալ կը պահանջեն պատասխանները այդ նոյն Հարցումներուն:

Ուրիշներու նման ես ալ որոշեցի ծառայել Աստուծոյ եկեղեցիին եւ ժողովուրդին իբրեւ եկեղեցական, որովհետեւ սիրեցի այդպէս ծառայել: Այդ բարի մտադրութեամբ յանձնուեցայ Աստուծոյ: Կարելի է Հարց տալ, թէ որքանո՞վ յաջողեցայ այդ գործին մէջ: Ինձ Համար յաջողութեան որքանութիւնը չի Հանդիսանար չափանիշը յաջողութեան: Սակայն, երբ կը տեսնեմ եկեղեցւոյ պայծառանալը եւ օրէ օր աճիլը, ինքզինքս կը նկատեմ յաջողած: Ձմռանայ, որ եկեղեցւոյ յաջողութիւնը մէկ անհատի գործ է: Եկեղեցւոյ իւրաքանչիւր Հաւատացեալ, կրօնական թէ՛ աշխարհական, երբ իր ծառայութեան պարտականութիւնները կը կատարէ ժամանակին եւ լրիւ, այդ եկեղեցին կը յաջողի: Իսկ, բառին իսկական առումով, երբ կը սիրես ծառայութեանդ դաշտը, կը նուիրուիս եւ քու լաւագոյնդ կը կատարես: Այդպիսի աշխատանքի մը արդիւնքը գոհացուցիչ կ'ըլլայ եւ կ'ուրախացնէ Հոգիները:

Ոչ ոք կը ստիպէ զիս վերադառնալ վանք: Հետեւաբար, ինչո՞ւ կը վերադառնամ վանք: Կը վերադառնամ, որովհետեւ կը սիրեմ զայն: Աստուածայունչի սա խօսքը ճշմարիտ է որ կ'ըսէ, «գործես զինչ եւ կամիս»: Տունդարձի միակ լաւագոյն պատճառը սէրն է:

Սուրբ Աթոռ վերադառնալու երկրորդ կարեւոր պատճառը երախտագիտական զգացումն է: Կարելի է նուրանալ այն

էական խնամքը՝ Հոգեւոր թէ մարմնական, որ ստացանք Սուրբ Աթոռէն: Սուրբ Աթոռը օրհնեց մեզ եւ ջամբեց մեզի ինչ որ կարող էր: Եւ մենք՝ միաբաններս, օգտագործելով այդ օրհնութիւնը եւ մեզի տրուածը, յառաջացանք մեր կեանքին մէջ, եւ երբ առիթը Հանդիսացաւ, մեկնեցանք վանքէն ուսանելու մտքով եւ կամ ծառայելու իբրեւ Հոգեւոր Հովիւներ զանազան Հայ գաղութներու մէջ: Գնահատելի են բոլոր այն ծառայութիւնները որոնք կը կատարուին եկեղեցւոյ զօրացման Համար:

Ուսում ստանալէ եւ կամ Հովուական փորձառութիւն ձեռք ձգելէ ետք, Երուսաղէմի միաբաններս պէտք է մտածենք, երբ դեռ ուշ է, թէ ինչպէ՞ս կրնանք օգտակար ըլլալ վանքին, վերադարձնելով մեր երախտագիտական «պարտքը», անոր վերելքին եւ զօրացման Համար: Տասը, քսան, երեսուն եւ ասելի տարիներ երբ կը գործենք որպէս Հոգեւոր Հովիւներ, այդ փորձառութիւնն պէտք է բաժին Հանել իբրեւ օգնութիւն վանքին գործերը մատակարարելու եւ, միաժամանակ, պատրաստելու նոր սերունդներ ծառայութեան ոգիով խանդավառ: Հաստատութիւն մը կանգուն կը մնայ եւ յուսալից ապագայ կը խոստանայ, երբ անոր բոլոր անդամները ի սպաս կը դնեն իրենց փորձառութեան լաւագոյնը՝ Հոգալու անոր բոլոր կարիքները: Երբ երախտագիտական զգացում մը այսպէս գործնականի կը վերածուի, ան կ'ունենայ շատ կարեւոր դրական ազդեցութիւն: Ան կը միացնէ Հին եւ նոր սերունդները իրարու, պահելով անոնց մէջ ինչ որ լաւն է եւ կենսական՝ իբրեւ սէր, Հաւատք, աւանդութիւն, սովորութիւն, արժէք եւ նպատակ: Շատ լաւ գիտենք թէ Հինը եւ նորը նոյնը չեն. բայց երբ անոնք միասին կ'ապրին, կ'ազդեն իրարու եւ կը ստեղծեն Հասարակաց վիճակ մը ուր երկուքն ալ կրնան գործել միասին սիրալիւր զիջողութեամբ: Այդպիսի վիճակ մը նաեւ կը ցոյց սերունդներու միջեւ գոյութիւն ունեցող բացը՝ առաւելագոյն չափով:

Իբրեւ երիտասարդ ուսանողներ եւ կամ եկեղեցականներ, ժամանակին ակնարկու-

թիւներ կ'ընէինք թէ ի՞նչ սխալներ կը գործուէին վաճառքի ներս եւ կամ թէ ի՞նչ բաներ բացակայ էին մեր վաճառական կեանքէն: Այսօր, նոյն այդ ակնարկութիւնները դարձեալ կը կրկնուին: ԱՀաւաստիկ, սապարէշը բաց է բոլորիս՝ թէ նոր եւ թէ Հին սերունդին առջեւ: Լաւագոյն կերպով լուծելու համար հարցերը եւ բառնալու դժուարութիւնները, պէտք է ստեղծել հասարակաց վիճակ մը ուր Հինը եւ նորը կրնան միանալ իրարու եւ գործել միասին:

Ուրեմն, կոչ էրենմ բոլոր միաբանակից եղբայրներու, որ լրջութեամբ նկատի առնեն այս պարագան: Քանի որ, այս օրերուս վանքը առաւել պէտք ունի մեր բոլորին ուժին, գիտութեան, փորձառութեան, զոհողութեան եւ սիրոյն: Վստահ եմ որ բոլորս ալ ունինք անձնական որոշ մտահոգութիւններ: Սակայն, չմոռնալ որ վանքը եւս ունի աւելի լուրջ մտահոգութիւններ, որոնք եթէ Հոգատարուն, կրնան շատ ծանր նստիլ վանքի սպազային վրայ: Տուն վերադարձող իւրաքանչիւր միաբան թերեւս ստիպուի սահմանափակել իր ընտելացած կեանքի եւ ապրելակերպի որոշ պայմաններն ու սովորութիւնները, կամ հրաժարի անոնցմէ: Նման փոփոխութիւն մը թէ եւ նեղացուցիչ կրնայ ըլլալ, սակայն այդ գիջողութիւնը կ'ունենայ նաեւ իր բարերար մեծ ազդեցութիւնը թէ՛ վանքին եւ թէ՛ միաբանութեան կեանքին վրայ:

Մեղանշած կ'ըլլանք երբ ձեռնածալ կը նստինք եւ կ'ակնկալենք որ «ուրիշներ» ընեն այդ գործը: Արդեօք, որո՞նք են այդ «ուրիշներ»ը, եթէ ոչ եւս եւ դուն, միաբանները Սուրբ Աթոռին:

Այստեղ, կարելի է հարց տալ, թէ որո՞նք պէտք է վերադառնան վանք, եւ թէ՛ ե՞րբ: Հարցը առանց ծանրացնելու, կարելի է ըսել թէ երկու ձեւեր կան տունդարձի որոշումը առնելու: Առաջին, Պատրիարք Սրբազանը Տնօրէն Ժողովի (կամ միաբանութեան) Համաձայնութեամբ կրնայ որոշել, ըստ կարիքի, թէ ո՞ր միաբանները պէտք է վերադառնան վանք: Երկրորդ, միաբանը ինք կրնայ որոշել թէ կ'ուզէ վերադառնալ վանք, որուն համար

ոչ մէկ արգելք կայ: Երկու պարագաներուն ալ, պէտք է որոշ պատրաստութիւններ տեսնուին հոգալու համար տուն վերադարձող միաբանները: Տունդարձի համար, առաջին հերթին, միաբաններս պէտք է մղուինք «նախանձ տան քո կերիցէ դիս» զգացումով: Այդ զգացումին դէմ դժուար է գտնել օրինաւոր արգելքներ, կասեցնելու միաբանի մը տունդարձը: Երբ բանաւոր արգելք չկայ, միաբանը ի՞ր իրաւունքին մէջն է երբ ուզէ տուն վերադառնալ: Սակայն, երբ միաբան մը տունդարձի համար յատուկ հրաւերի կը սպասէ, այդպիսի կեցուածք մը խոստոր կը համեմատի ինքզինք միաբանութեան անդամ նկատելուն:

Տարօրինակ կը թուի նաեւ այն պարագան երբ միաբանակից եղբայր մը ուզէ վանք վերադառնալ եւ, սակայն, որոշ (նախա)պայմաններ կ'առաջադրէ: Եթէ այդպիսի իրաւունք տալ պէտք է դուրսը ծառայող միաբանի մը, ինչո՞ւ չտալ նոյն իրաւունքը ներսը ծառայող միաբանին: Անձնական եւ ըստ քմահաճոյքի պայմաններով գործելը հակառակ է միաբանութեան պատկանելու ոգիին: Այստեղ կ'ուզեմ յիշեցնել սուրբ Գրիգոր Նարեկացիի խօսքը, իրեւ յորդոր, որ կ'ըսէ, «Ո՛ր ի տուրան, այլ ի տուողն յաւէտ կարօտիմ»:

Մասամբ մը որոշ է, որ այդ նախապայմաններով ըսել կ'ուզուի թէ կարելոր փոփոխութիւններ պէտք է մտցուին վաճառական կեանքէն ներս: Համաձայն եմ: Բայց, այդ փոփոխութիւնները կրնան տեղի ունենալ երբ պայմանները եւ միջոցները կը ներեն եւ, ամենէն կարելորը, այդ փոփոխութիւնները յաջողցնելու համար աշխատող ձեռքեր կան: Որո՞նք են այդ ձեռքերը եթէ ոչ եւս եւ դուն, միաբաններս: Բոլորս ալ կը սիրենք եւ դիւրին է վայելել պատրաստի եւ հանգստաւէտ պայմաններ: Բայց, մէկը պէտք է պատրաստէ այդ բոլորը: Ձկայ տուն մը կամ Հաստատութիւն մը որ կարիքը չունենայ եւ կամ վերիննայ օգտագործել իր անդամները իր չկարելիք եւ կազմակերպումին համար: Եւ վանքը մեծ սիրով կ'ուզէ ընել այդ:

Առանց Հետեւորդներ ունենալու, առաջնորդի մը մահուամբ իր հետ կ'ոչընչանան նաեւ իր ունեցած գիտութիւնը, փորձառութիւնը եւ նպատակները: Երբ Հետեւորդներ չկան, չկայ նաեւ առաջնորդ: Իբրեւ վանք եւ միաբանութիւն, պայման է որ ունենանք Հետեւորդներ: Հետեւաբար, առաջնորդող, փորձառու եւ գիտակից միաբաններ նախանձախնդրութեամբ պէտք է աշխատին Հաւատարիմ մնալ իրենց կատարած ուխտին՝ պատրաստելով իրենց Հետեւորդները Հաւատքով, յոյսով եւ սէրով: Ահա այդ ձեւով կարելի է անսասան պահել վանքն ու մեր եկեղեցին եւ այն ամէնը որ ունինք:

Անոնք որոնք կրթութեամբ եւ կամ Հովուական փորձառութեամբ բան մը սորվեցան եւ Հօրատացուցին իրենց կեանքը, իրենք զիրենք բախտաւոր կը զգան, զրգոյնով ուրիշներուն բարի նախանձը: Այստեղ, ես Հարց կու տամ, ըսելով, թէ ինչո՞ւ միայն մեզի պիտի վիճակուի առիթը վանքէն դուրս ելլելու եւ փորձառութիւն ձեռք ձգելու: Միաբաններուն տունդարձով, ծամբան կը բացուի ուրիշներուն Համար, որպէսզի անոնք եւս Հարստանան գիտութեամբ եւ փորձառութեամբ: Երբ նման դրութիւն մը շարունակական կը դառնայ, շրջան մը ետք վանքաբնակ եկեղեցականները, ընդհանրապէս, կ'ունենան որոշ փորձառութիւն գործի, կեանքի եւ ուսման: Այդպիսով, ժամանակ մը ետք, վանքը կ'ունենայ իր «ատաղձ»ը՝ պատրաստելու սերունդներ լի նախանձախնդրութեամբ, պիրով, Հաւատքով եւ յոյսով: Հետեւաբար, իբրեւ միաբաններ Սուրբ Աթոռին, պէտք է այս ուղղութեամբ եւս մտածել ու ծրագրել:

Շատեր ինծի Հարցուցին, ըսելով, «30 տարի Ամերիկա բնակելէ ետք պիտի կարենա՞ս վանքի պայմաններուն մէջ ապրիլ»: Վստահ եմ որ տեսած եւ իմացած

էք թէ պետութիւններ անապատները կը վերածեն կանաչազարդ Հովիտներու: Այդ կը յաջողի, որովհետեւ «մարդ է որ գործէ գերկիր»: Իսկ առանց աշխատանքի եւ ներդրումի, կանաչազարդ վայրերը կը վերածուին անապատներու: Ես չեմ նմանցներ վանքը անապատի, որովհետեւ վանքը շատ աւելի «կանաչազարդ» է քան անապատը: Արդեօք, Աթոռին զաւակները որքանո՞վ կը փափաքին իրենց ուժերը Համախմբել եւ աշխատիլ բարեգարգելու վանքը: Իբրեւ փորձառուներ գիտնք թէ ի՞նչն է լաւը եւ թէ ինչպէ՞ս կրնանք ունենալ զայն եւ աւելին: Կը կրկնեմ, «մարդ է որ գործէ գերկիր»: Իսկ պատասխանելով վերի Հարցումին, անվարան ըսեմ թէ կարճ փոխանցման շրջանէ մը ետք, կեանքս դարձեալ բնականոն կը դառնայ, այնպէս ինչպէս բնականոն էր իմ ժառանգաւոր ուսանողութեանս շրջանին:

Շուտով Երուսաղէմի մէջ պիտի տօնենք Գրիստոսի ծննդեան 2000 ամեակը: Ահաւասիկ, դարադարձ մը թէ՛ Գրիստոնէական եւ թէ՛ վանքի պատմութեան Համար: Իբրեւ փորձառու եւ Հասկցող զաւակները Սուրբ Աթոռին, եկէք օգտագործենք այս առիթը Համախմբելու մեր ուժերը՝ գործելու մեր կատարած ուխտի ոգիով՝ բարեգարգելու եւ վերակազմելու վանքն ու Սրբոց Յակոբեանց միաբանութիւնը ի պայծառութիւն մեր Հայաստանեայց եկեղեցւոյ եւ ի մխիթարութիւն մեր ժողովուրդին: Եկէք ի դերեւ չճանենք մեր վրայ դրուած յոյսերը: Ժամանակն է տունդարձի:

«Գործես զինչ եւ կամիս»:

«Ոչ ի սուրսն, այլ ի տուողն յաւէտ կարօտիմ»:

Սամուէլ Ծ. Վրդ. Աղոյեան

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉԸ ՀՈՎԻԻԻ ԾԱՌԱՅԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻՆ ՄԷՋ

Գարեգին Ա.ՔՀնյ. Գասպարեան

ՏԵՂԵԿԱՆՔ

Քրիստոնեությունը Հայաստանում Պետական Կրօն Հռչակման 1700-ամեակի Եկեղեցական Յանձնաժողովի նախաձեռնությամբ «Աստուածաշնչական Հայաստան» թեմայով Միջազգային Գիտաժողով մը տեղի ունեցաւ Ս. Մեսրոպ Մաշտոց Դպրատան մէջ, Օշականում, յունիս 21-24, 1999:

Երջանկայիշատակ Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի մտայղացումով եւ հովանաւորութեամբ, ու վերոյիշեալ Յանձնաժողովի Գրասենեակի վարիչ-տնօրէն Գերշ. Տ. Մեսրոպ Արք. Աշճեանի նախաձեռնութեամբ կազմակերպուած այս գիտաժողովին իրենց մասնակցութիւնը բերելու հրաւիրուած էին ակադեմիկոսներ, պրոֆէսորներ, գիտնականներ, բանասէրներ, երաժշտագէտներ, հնագէտներ, պատմագէտներ, արուեստագէտներ, գրագէտներ, ինստիտուտներու տնօրէններ, հոգեւորականներ եւ դաստիարակներ:

Բացման նիստին ներածական եւ ողջոյնի ճառերով հանդէս եկան Գերշ. Տ. Մեսրոպ Արք. Աշճեանը, Ակադեմիկոս Ֆադէյ Մարգսեանը, Ս. Մեսրոպ Մաշտոց Դպրատան տնօրէն Ալֆրէդ Շահինգարեանը, Արագածոտն թեմի Առաջնորդ Գերշ. Տ. Նաւասարդ Եպս. Կճոյեանը եւ Երեւանի Պետական Համալսարանի Աստուածաբանական Ֆակուլտետի ղեկան Գերշ. Տ. Շահէ Արք. Աճեմեանը: Իսկ Վեհափառ Հայրապետի հիւանդութեան պատճառաւ ի բացակայութեան իր խօսքը կարդաց Արարատեան հայրապետական թեմի Առաջնորդ Գերշ. Տ. Գարեգին Արք. Ներսիսեան:

Բացի Բացման Նիստէն տեղի ունեցան երկու լիագումար նիստեր սկիզբը եւ եզրափակիչ նիստ մը վերջաւորութեան: Վեց մասնաճիւղերու նիստերու ընթացքին իրենց ուսումնասիրութիւնները ներկայացուցին աւելի քան 80 դասախօսներ: Մասնաճիւղերը բաժնուած էին հետեւեալ թեմաներու. ա) Աստուածաշունչը եւ հայ եկեղեցին, բ) Հայաստանը Աստուածաշնչում, գ) Աստուածաշունչը եւ հայ բանասիրութիւնը, դ) Աստուածաշունչը եւ հայ բնագրագիտութիւնը, ե) Աստուածաշունչը եւ հայ մշակոյթը, եւ զ) Աստուածաշունչը եւ հայ գրականութիւնը:

Արտասահմանէն հրաւիրուած եւ մասնակցիլ կարողացած էին երկու հոգեւորականներ Նիւ Եորքէն. Հոգշ. Տ. Անուշաւան Ծ. Վրդ. Դանիէլեան, որ ներկայացուց իր ուսումնասիրութիւնը «Աստուածաշունչի արեւմտահայ թարգմանութիւնը» նիւթի մասին եւ Արժ. Տ. Գարեգին Ա. Քենյ. Գասպարեան, որուն նիւթն էր «Աստուածաշունչը հովիտի ծառայական կեանքին մէջ»: Սոյն միւրը ներկայացուեցաւ Ձ. Մասնաճիւղի նիստի ընթացքին, որուն եւ նախագահ նշանակուած էին Տէր Գարեգինը եւ Հրաչեայ Միրզոյեան, փիլիսոփայութեան պատմութեան ամբիոնի վարիչ եւ փիլիսոփայութեան, սոցիոլոգիայի եւ հոգեբանութեան ֆակուլտետի ղեկան:

Համաժողովի սկիզբը մասնակիցներ ներկայ եղան Մատենադարանում «Աստուածաշունչը հայ ձեռագրերում» ցուցահանդէսին եւ Ազգային Գրադարանում կայացած «Հայ տպագիր Աստուածաշունչը» ցուցահանդէսի եւ Ազգային Պատկերասրահում «Հայաստանը Աստուածաշնչական երկիր» կերպարութեան ցուցահանդէսի բացման:

Պաշտօնական բացումէն առաջ ուխտայն եւ ծանրագութիւն տեղի ունեցաւ Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի գերեզմանին եւ աղօթալայրը, ուր պատարագ մատուցուեցաւ գիտաժողովի վերջին օրուան առաւօտը՝ նոյնիմքն Ս. Մեսրոպի տօնին օրը:

Յաջորդ էջերով ընթերցողին կը ներկայացուի «Աստուածաշունչը հովիտի ծառայական կենսոյն մէջ»՝ նկատելով սոյն նիւթի շահեկանութիւնը գիտաժողովին յմասնակցողներուն համար եւս:

Ներածական

Ս. Գրիգոր Լուսավորչի ձեռքով Քրիստոնեությունը Հայաստանի մէջ հիմնադրուելէ և արժանատանալէ յետոյ, դար մը հազիւ բոլորած, հրամայական կարիք մը զգացուեցաւ մեր ուրոյն և հարազատ լեզուով կարողալու և սորվելու Աստուծոյ խօսքն ու պատգամը և Զինք պաշտելու նոյն սեփական բարբառով: Աստուծոյ առաջնորդութեամբ և հրաշալի պարագայներու տակ Հայ Այլուրեւն գոյութեան րեհա՛ Մեծարդայ Մշաւտոց և մասնակցութեամբ օրուան խթողիկոս Ս. Սահակ Պարթեւի և այլ լեզուագէտ վանականներու՝ Ս. Գրիգըր թարգմանուեցաւ մեր ժողովուրդի լեզուին, ու անուանուեցաւ Ասուածաշունչ, ո՛չ միայն Հաստատելու մտօք Աստուածային շունչի ներկայութիւնը այս սրբազան Հատորի էջերուն մէջ, այլ նաև նշելու թէ՛ Գրոց Հեղինակները իրենց ներշնչումը ստացած էին Աստուծամէ: Ընդհանրացած կարծիք է, թէ ունէ ուրիշ ազգ «Աստուածաշունչ» յորջորջումը տարած չէ Սբ. Գրքին:

Մեր եկեղեցուց և ժողովուրդի Համար Աստուածայունը մատենադարան է դարձրել աղբյուր Հոգեւոր դաստիարակութեան և լուսաւորութեան, ազգայն Հոգեւոր սնունդի և բարեպաշտական կեանքի զօրացման, ուղեցոյց բարոյական սկզբունքներու և առօրեայ արժէքներու, դեղ ու սպեղանի Հոգեւոր ցուելու և վիշտերու, մխիթարիչ սգաւորներու և այս բոլորին մէջէն՝ միջոց Հասարակ Հասարակութեան և Հիմնաւորման: Դարձրելով բարեպաշտ ու Հասարակ Հայորդիներ իրենց «բարձի ընկեր»ը դարձուցած են Աստուածայունը, որուն էջերը ջերմեռանդօրէն կարդալէ զատ, զոյգ կտակարաններու մէջտեղը գտնուած պարապ էջերուն վրայ արձանագրած են իրենց ընտանեկան գլխաւոր ու կարեւոր իրադարձութիւններն ու դէպքերը:

Շատ կրօնագէտներու կարծիքով մեր ժողովուրդի իսկական դարձը արդարեւ իրականացաւ ա՛յն ժամանակ, երբ քրիստոնէութիւնը դարձաւ սեփական Հաւատաւոր ժողովուրդին, արտայայտուած ի՛ր իւր Հարազատ լեզուով: Այս իսկ պատճառաւ Հայ Գիրքերու կենսագիրը Գորին ի. դարը կը նկատէ Հայաստանի Հոգեւոր-խութեան ժամանակաշրջան: Նա կը գրէ. «այն ժամանակ մեր երանելի և ցանկալի Հայոց աշխարհը անպայման սքանչելի էր, երբ օրէնք սորվեցնող Մովսէսը՝ մարգարէական դասով, և յառաջադէմ Պօղոսը՝ ամբողջ առաքեալական խումբով, և աշխարհը փրկող Քրիստոսի Աւետարանով մէկտեղ, երեւցան Հայաբարբառ և Հայրենասիրտ»:

Ինձի տրամադրուած կարճ ժամանակին մէջ պիտի ֆանատիկ ներկայացնել Աստուածաշունչ մատենանի գործածութիւնը Հովրուական կեանքի տարբեր վիճակներու և կարիքներու մէջ: Նաև Հակոբի անկարկով որ պիտի անդրադառնամ Աստուածաշունչի գործածութեան՝ մեր ծէսերուն մէջ: Ուղղութիւնս պիտի ըլլայ խորքանշիւր ենթակիւթ ջօյպիւիէ առաջ արագ անկարկ ուր նստել, ուր որ կարելի է, անցեալին վրայ, աստուածաշունչական պիտառտումներով և Հեղինակաւոր մէջբերումներով ու վկայութեամբ ներկայացնել Թեման չորս գլխաւոր ենթապարագաներու տակ:

ա- Աստուածաշունչի էությունը և անոր ազդեցությունը անհատի կեանքին մեջ.
բ- Աստուածաշունչի գործադրությունը հայ ժողովուրդին կեանքին մեջ.

բ- Աստուածաշունչի գործածությունը հայ ժողովուրդին վառ-էր- -նչ,
գ- Հոգեւոր հովիտի անձր է անող առաքելությունը. և

գ- Հոգեւոր հոգիւի անձը և անոր առաքելութիւնը. և
դ- Սպարապետան իր առաքելութիւնը հոգեւորական կէ

դ- Աստուածաչունչի գործածութիւնը հովուական կեանքի սէշ.

ապա, մի քանի առաջադրութիւններ 1700 ամեակի առիթով:

Ա. Աստուածաշունչի էութիւնը և անոր ազդեցութիւնը անհատի կեանքին մէջ:

Անհերքելի իրողութիւն է, որ դարերով աշխարհի ամէն կողմերը Աստուածաշունչը ունեցած է Հոգեւոր ու բարերար ազդեցութիւն անհամար անհատներու կեանքերուն մէջ՝ թարգմանուած ըլլալով հարիւրաւոր լեզուներու: Հռչակաւոր մարդիկ կեանքի բոլոր մարզերու մէջ շարունակ վկայած են հաւատքով ու երախտիքով, թէ ի տղայ տիոց իրենց ծնողքէն սորված աղօթքներուն և աստուածաշունչին և շնչական ընթերցումներուն կը վերագրեն իրենց Հոգեւոր կեանքի սնուցումը և ուժեղացումը, և անոնց կը պարտին իրենց յաջողութիւններն ու յաղթանակները: Այս պարագային լոկ ընթերցում և բովանդակութեան ծանօթացում չէ որ եղած է այսպիսիներու փորձառութիւնը, այլ Աստուծոյ Հետ մտերիմ յարաբերութիւն հաստատած ըլլալու համոզումն և ապրում: Աստուածաշունչը չպէտք է նկատել լոկ հաւաքածոյ ուղեցոյց արտօնեալ և արգիլեալ արարքներու: Երբ Աստուածաշունչի ընթերցումը կը կատարուի կանոնաւորաբար, հաւատաւոր և աղօթալից մերձեցումով, ընթերցողին մէջ կը կազմուի կեանքի փիլիսոփայութիւն մը, որու կեդրոնը կը դառնայ Աստուծոյ կամքն ու սէրը, աստուածային իմաստութիւնը: Յակոբոս առաքեալի ընդհանրական նամակին մէջ կը կարդանք. «Եթէ ձեզմէ մէկը իմաստութիւն փնտռէ, թող խնդրէ Աստուծմէ, որ բոլորին անխտիր կը բաշխէ . . . և պիտի տրուի իրեն. սակայն իր խնդրանքը հաւատքով թող ներկայացնէ» (Ա. 5-6):

Հին Կտակարանի սաղմոսաց գրքէն սկսեալ, ուր կը կարդանք «քու խօսքդ ճրագ է իմ ոտքերուս առջև և լոյս իմ շափոյներուս» (Սղմ. 119-125), մինչեւ Նոր Կտակարանի Տիմոթէոսի խօսքերը կ'ապահովեցնեն մեզի Ս. Գրոց աստուածային ներշնչման ու առաքինի կեանքի ուղեգիծ ըլլալու իրողութիւնը: Կ'ըսէ Տիմոթէոսը՝

Բ. նամակին մէջ. «բոլոր գիրքը Աստուծոյ շունչն է և օգտակար է սորվեցնելու, յանդիմանելու, շտկելու և արդարութեան մէջ խրատելու համար» (Գ. 16):

Աստուածաշունչը ներքին վկայութեամբ կը հանդիսանայ իբր՝

- աղբիւր Հոգեւոր դաստիարակութեան (Յովհ. Ժէ - «-մնացէք իմ մէջս, և ես՝ ձեր մէջ, ինչպէս ճիւղը որ ինքիրմէ պտուղ չի կրնար տալ, եթէ հաստատուած չըլլայ որթատունկին վրայ, այնպէս ալ դուք՝ եթէ հաստատուած չըլլաք իմ վրաս»),

- կենդանաբար գործութիւն (Եբր. Դ. 12 - «կենդանի է Աստուծոյ խօսքը, ազդու և աւելի՛ հատու քան ամէն երկայայրի սուր, ան կը թափանցէ մինչեւ ոգիին և Հոգիին. յօդերուն և ծուծին բաժանումի սահմանը. ան կը քննէ մտածումները և սրտին խորհուրդները»),

- փրկարար ճշմարտութիւն (Յովհ. Ը. 32 - «եթէ դուք իմ խօսքիս հաւատարիմ մնաք, իմ ճշմարտ աշակերտներս կ'ըլլաք: Եւ պիտի ճանչնաք ճշմարտութիւնը ու ճշմարտութիւնը ձեզ պիտի ազատէ») և

- աղբիւր յախտեանական կեանքի (Յովհ. Ե. 39 - «քննեցէք գիրքերը, քանի որ կը կարծեք անոնցմով յախտենական կեանք պիտի ունենաք»):

Աստուածաշունչին մէջ է որ կը գտնենք պատասխանը գերագոյն հարցումին, թէ ինչու գրի առնուեցան Քրիստոսի կեանքն ու գործերը: Կը գրէ չնորհալի Աւետարանիչը. «ասոնք գրուեցան որպէսզի հաւատաք թէ Յիսուս Քրիստոս է Որդին Աստուծոյ, և հաւատալով՝ կեանք ունենաք իր անունով» (Յովհ Ի. 31):

Փիլիպպեցիներուն գրած Պօղոս առաքեալի նամակին Դ. գլխուն մէջի մի քանի համարները մշտանորոգ թարմութեամբ կրրնան կիրարկուիլ ամէն ժամանակներու քրիստոնեաներու կեանքին մէջ՝ իբրեւ անխալալական ուղեցոյց ուղիղ կեցութեան: Կը գրէ Առաքեալը. «բանի մը համար Հոգ մի՛ ընէք, այլ ամէն բանի մէջ աղօթքով ու աղաչանքով, գոհութիւնով մէկտեղ, ձեր խնդրանքը Աստուծոյ յայտնի ըլլայ: Եւ Աստուծոյ խաղաղութիւնը, որ վեր է ամէն միտքէ, պիտի պահէ ձեր սրտերը և մտածումները Քրիստոս Յիսուսով: Եւ վերջապէս, եղբայրներ, ինչ որ

ճշմարտութեամբ է, ինչ որ՝ պարկեշտութեամբ, ինչ որ՝ արդարութեամբ, ինչ որ՝ սրբութեամբ, ինչ որ՝ սիրով, ինչ որ՝ բարի համբաւով, ինչ որ՝ առաքինութեամբ, ինչ որ՝ գովութեամբ, զայն խորհեցէք: Ինչ որ ստրկեցաք, ընդունեցիք, լսեցիք տեսաք իմ մէջս, զայն գործադրեցէք: Եւ խաղաղութեան Աստուածը պիտի ըլլայ ձեզի հետ» (Դ. 6-9):

Յովհաննէս Աւետարանիչի խօսքը աստուածային ճշմարտութեան մասին սփոփիչ ազդեցութիւն ունի Հաւատացեալներուն վրայ: Կ'ըսէ մեր Տէրը.. «Ես եմ ճապապարհ, ճշմարտութիւն և կեանք. ոչ ոք կրնայ Տօրը գալ բացի իմ միջոցով» (ԺԳ. 16):

Ահա այս հաւատքով սպառազինուած Հոգեւոր Հովիւր կը մատուցէ իր խնամքին յանձնուած Հօտին Համոզումներ, որոնք կը կազմեն Հիմնաքարը ամէն մէկ քրիստոնեայ անհատի Հոգեւոր տան, որուն վրայ կը Հիմնուի իր կեանքը:

Բ. Աստուածաշունչի գործածութիւնը Հայ ժողովուրդի կեանքին մէջ:

Աստուածաշունչը պատճառ դարձաւ մեր ժողովուրդի բոլոր խաւերուն մէջ քրիստոնէական հաւատքի արմատացման: Ղազար Փարպեցին կը նկարագրէ թէ ինչպիսի՜ կեդրոնական տեղ գտաւ Աստուածաշունչը մեր գրաւոր լեզուի տարածուն գործածութեամբ. «Հաղորդութեան մեծ խորհուրդի Հոգեւոր մխիթարութիւնն ստանալով անոնք, ծեր թէ երիտասարդ, կ'երթային իրենց տուները՝ երգելով սաղմոսներ և Հոգեւոր երգեր փողոցներուն, հանրային վայրերու և իրենց տուններուն մէջ. մէկ խօսքով՝ երկիրն Հայոց լեցուած էր գիտութեամբն Աստուծոյ, ինչպէս ջուրըր ծովը կը ծածկեն»: Աստուածաշունչի թարգմանութենէն Հագիւ կէս դար ետք՝ Աւարայրի ճակատամարտի նախօրեակին՝ թէ՛ Ղեւոնդեանց Հոգեւորականներ և թէ՛ Վարդանանց ռազմիկներ անտեղիտալի վճռականութեամբ յայտարարեցին ի դէմ թշնամիին. «Յայսմ հաւատոց զմեզ ո՛չ ոք կարէ խախտել. ո՛չ Հրեշտակք և ո՛չ մարդիկ, ո՛չ սուր և ո՛չ հուր, ո՛չ ջուր, ո՛չ ամենայն զինչ և են դառն Հարուածք» (Եղիշէ): Նոյն մատենագրի վկայութեամբ Հայեր իւրացուցած էին քրիստոնէութիւնը ո՛չ որպէս հանդերձ մարմնին վրայ, այլ՝ «իբրեւ զգոյն ի մորթոյ»:

Վարդանանց Հերոսամարտին շնորհիւ և անկէ յետոյ՝ քրիստոնէութիւնը անբակտիւի կերպով ներթափանցեց Հայ ժողովուրդի վարք ու բարքի բոլոր խաւերուն մէջ: Մեր կրօնափոխութենէն ետք Աւետարանի ոգին է որ ներշնչեց մեր ժողովուրդը իր ազգային համայնական կեանքին մէջ: Հայ մշակոյթի բոլոր բնագաւառները կրեցին կնիքը Աւետարանի ոգիին ու շունչին, որոնք ներգործեցին Հայ ազգային քաղաքակրթութեան կազմաւորման մէջ:

Մեր ժողովուրդը այսպէս դարբերով իր Հոգեւոր սնունդը ստացած է Աստուածաշունչէն: Նոյնիսկ նախ քան անկախութիւն 70-ամեայ շրջանի խստափրտ արգելքներու ժամանակ Հայրենիքի մէջ պակաս չէին հաւատարմոր ընտանիքներ, որոնք իրենց տուններու մէջ Աստուածաշունչ սերտելու և աղօթելու համար գաղտնի հաւաքոյթներ կազմակերպած են և իրենց զաւակներուն փոխանցած շունչն Աստուծոյ:

Միւս կողմէ չենք կրնար անտեսել, որ թէ՛ այդ շրջանի Հակակրօն ուսուցումներու Հետեւանքով ու կրօնական դաստիարակութեան արգելքին ու պակասին արդիւնքով, և թէ՛ տակաւին, ջարդի ահ ու սարսափի հետեւանքով բազմաթիւներու տկարացած հաւատքի պատճառով պակաս լեղան արհաւիրքէն հաւատասպառ Հայեր, որոնք Հարցականի ենթարկեցին Աստուծոյ Հայրական Հոգածութիւնն ու պաշտպանութիւնը, հարցնելով «ո՞ւր էիր, Աստուած»: Այսպիսի դժբաղդակ պայմաններու և վիճակներու ենթարկուած անձեր միշտ ալ պէտք են ունեցած եկեղեցւոյ ու Հոգեւորականի անդորրացուցիչ Հոգեւոր խնամքին ու հաւատքի վերահաստատման սփոփանքին:

Ներկայ վիճակներու մէջ առաւել ևս կը շեշտուի անհրաժեշտութիւնը ժողովուրդի Հայրական ու Հովուական խնամքին ու սնուցումին նուիրուած Հոգեւորականներու փաղանգի, որոնք ո՛չ միայն գոհացում տան ժողովուրդի Հոգեւոր քաղցին ու ծարաւին, այլ նաև և այդո՛ւ իսկ, Հեռու պահեն օտարութիւն և անհարազատ ուսուցումներով սպառազինուած աղանդաւորներու մագիլները և մոլորութիւնները:

Գ. Հոգեւոր Հովիւի անձը և իր առաքելութիւնը:

Նկատի ունենալով որ Հոգեւոր Հովիւի խօսքէն զատ և անդին իր անձին օրինակն է որ կ'ազդէ ժողովուրդին վրայ, անդրադառնալով Համառօտ կերպով իր անձին ու առաքելութեան՝ Աստուածաշունչէն քարոզչութեան առնչութեամբ: Աւետարաններուն մէջ բազում են ակնարկութիւնները Քրիստոս Յիսուսի իբրեւ քաջ ու բարի Հովիւ, ի մասնաւորի Յովհաննէս Աւետարանչի բարի Հովիւի մասին դասական դարձած Ժ. գլուխը, ուր մեր Տէրը տիրական Հեղինակութեամբ կը շեշտէ թէ ինքն է բարի Հովիւը: «Բարի Հովիւը իր կեանքը եւս տայ ոչխարներուն համար . . . կը ճանչնամ իմիններս և կը ճանչցուիմ իմիններս . . . » (Ժ. 11-15):

Ինչպէս որ իբրեւ Հովիւ քաջ Յիսուս պատգամեց Սիմոն Պետրոսին անոր սիրող պարտականութիւնը, նոյն քաղցր բայց Հրամայական կոչը ուղղուած է դարբերով Հովուութեան կոչուած բոլոր մարդոց. «արածէ՛ իմ գառնուկներս, իմ ոչխարներս» (Յովհ. 16-17): Ներշնչուած այս անդիմադրելի կոչէն, իրենց կոչումին գիտակցութիւնը ունեցող բազմաթիւ Հայ Հովիւներ շարունակած են «արածել» փրկչական հօտը: Քրիստոսի կոչը՝ ուղղուած առաքեալներուն՝ կենդանի կոչն է՝ ուղղուած նաև Հայ Հոգեւորականին: «Որպէս առաքեաց զիս Հայր, և ես առաքեմ զձեզ . . . » (Մտթ. ԻԸ 18):

Դ. դարուն մեծահռչակ քարոզիչ Ս. Յովհաննէս Ոսկեբերան կը յայտարարէ թէ Հոգեւորականը «աւելի յուզուած է Հոգեւորով և արհաւիրքներով, քան ծովն Հողմերով և մըրրիկներով»: Նոյն դարու աստուածաբան Գրիգոր Նազիանզանցի կը բնութագրէ Հոգեւորականին գործը ըսելով «Հովուութիւն կամ աւետարանական պաշտօնէութիւնն է փոթորիկ մտաց»:

Այս օրերուն, երբ տիրող ընկերային բարքերու Հետեանքով բարդացած կեանքի բազմակնճիւղ դժուարութիւններով ծանրաբեռնուած ծխականը կը մօտենայ իր Հովիւին՝ անկէ սպասելով Հոգածութիւն, մխիթարութիւն և ուղղութիւն Աստուածաշունչի շունչէն ու բովէն, ինչքան ծանր առաքելութեան մը առջեւ կը գտնէ ինքզինք խորհրդատու Հոգեւորականը:

Յովհաննէս Մանրակուսին, ակնարկելով իր խնամքին յանձնուած Հօտին Հանդէպ ցուցաբերելիք խնամքին, կ'ըսէ. «քեզ պարտ է բանաւոր Հօտիդ վաստակել և տքնել անդադար միշտ, և դողալ ու Հոգալ Հանապազ, և ջերմագութ գորովով առաւել քան զՀայր զթած և զմայր մատաղածին խնամել և սիրել և խնդրել ոգւոյն նոցա փրկութիւն, և Հանապազ ուսուցանել բանիւ վարդապետութեամբ, և որ առանձինն և որ ի մէջ ժողովրդոց»: Իսկ այսպիսի Հոգեւոր մարտահրաւէրի առջեւ ինքզինք սպառազինած պիտի ըլլայ Հովիւը ո՛չ միայն մարդկային բնութեան թէ՛ առողջ և թէ՛ Հիւանդագին վիճակներու ծանօթութեամբ, Հոգեբանական խոր ըմբռնողութեամբ, այլ նաև անհատական Հոգածու և զգայուն Հոգիի բնաւորութեամբ և մանաւանդ աստուածաշնչական լայն գիտութեամբ, որպէսզի այս բոլորի բերումով կարողանայ դեղ ու բալասան Հայթայթի, ուղղութիւն և Հաւատք արծարծել անհատներու Հոգիներուն:

Հոգեւորականին Համար Աստուածաշունչը է՝ և պէ՛տք է մնայ մտերիմ մատենա Սուրբ Գրական գիտութեան, աստուածային կամբի ըմբռնողութեան, Հոգեւոր կեանքի մշակման, քարոզի ու պատգամի պատրաստութեան, Հովուական ծառայութեան, իր Հօտի բազմապիսի Հոգսերու, վիճակներու և տագնապներու

դիմաց մխիթարութիւն, քաջութիւն, ուղղութիւն, ներշնչում և յոյս Հայթայիթելու: Եղեկիէլ մարգարէի օրինակով Հոգեւոր Հովիւր պիտի անսայ Աստուծոյ խօսքերն: «Որդի մարդոյ, լուր բանից իմոց զոր խօսիմ ընդ քեզ: Բաց զբերան քո և կեր զոր ջամբքցից քեզ . . . և զանա՛ւ և խօսեա՛ւ ընդ որդիսն ժողովորդեան իմոյ» (Եզ. Բ. 1-3):

Արեւմտեան եկեղեցիներու աստուածաբանական ճեմարաններուն մէջ Հովուական աստուածաբանութեան և ծուխի տնօրինման յատուկ դասեր կ'աւանդուին: Աշակերտներ կը սորվին կերպերն ու մեքանիզմները տարբեր վիճակներու և տագնապներու Հոգեւոր մատակարարման: Պէտք է անդրադառնալ սակայն, որ ինչքան ալ քաջավարժ դառնայ այս ուսման գիտելիքները սորվող անձ մը, կարելորդ իր անհատական խառնուածքն է իբրեւ Հոգածու, գլխաւոր և Հոգեւոր զգայնութիւն ունեցող անձ, որ ո՛չ միայն զանազան Հոգեխոտով Հարցերով իրեն դիմող ծիսականներուն կը Հասնի, այլ նաև կը տեսնէ Հեռու մնացող, քաշուող բայց տառապող անձներուն կնճիռներն ու բեռները և ինքնամատոյց կ'ըլլայ անոնց օգնելու և բեռները թեթեւցնելու Համար, Աստուածաշունչի պատգամներով:

«Եկեղեցւոյ պաշտօնեային գործը կը կայանայ ծառայելուն մէջ մարդոց», կը գրէ մեր Հովուապետը, Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, «որպէ՛սզի անոնք կարենան անեղծ պահել իրենց Հոգեական նմանութիւնը Աստուծոյ Հետ, անաղարտ պահել իրենց մէջ իրենց սկզբնատիպ «պատկերն Աստուծոյ» և զայն ընել աղբիւր իրենց ապրումներուն և իրենց արարքներուն» («Ձեռնարկ Հովուական Աստուածաբանութեան», էջ 57):

Ուրիշ եկեղեցիներու Հոգեւոր Հովիւներէն տարբեր և աւելի պարտականութիւններով բեռնաւորուած է Հայ Եկեղեցւոյ քահանան: Նման ուրիշներու՝ ըլլալէ զատ կոչեալ, ընտրեալ, առաքեալ և զինուորագրեալ, Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Հոգեւոր առաքելութեան կողքին Հայ կղերը ունի նաև ազգային բնոյթ ունեցող կարգ մը պարտաւորութիւններ, ինչպէս «ստոհմային աւանդութիւնները պահել, հայ կրթութեան գործին ոյժ տալ, ապագգայնացման տանող արդի կեանքի այլազան ազդակներու և աշխերծութիւններու դէմ խոհմաբար և ազդուօրէն պայքարելու կենսական ստիպողութիւններ» (Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի «Ձեռնարկ Հովուական Աստուածաբանութեան», էջ 22):

Զի մոռցուիր սակայն, որ առաջնահերթ պատասխանատուութիւնը քահանային՝ է տիրական կոչումով «քարոզել Աստուծոյ թագաւորութիւնը և բժշկել Հիւանդները» (Մարկ. Զ. 12), «կերակրել Տիրոջ ոչխարները» (Յովհ. ԻԱ. 15), Հոգ տանիլ ամբողջ Հօտին, որուն վրայ վերակացու կարգուած է Ս. Հոգւոյն կողմէ (Գործք Ի. 28): Նոյն ատեն իմաստուն իրատեսութեամբ Տիրով կողմէ յիշեցում մը ևս. «ահաւաստի կ'ուղարկեմ ձեզ իբրեւ ոչխարներ գալլերու մէջ. ուրեմն եղէք խորագէտ իծերու նման և անմեղ՝ աղաւնիներու պէս» (Մատթ. Ժ. 16)

Յիսուս իր աշակերտներուն տուաւ քարոզչական առաքելութիւն, ըսելով «աշակերտեցէք զամենայն Հեթանոսս» (Մատթ. ԻԸ 19) և անոնք անվհեր և Հաստատ նուիրումով «խօսէին զբանն Աստուծոյ Համարձակութեամբ» (Գործք Դ. 31): Երբ Գրիգոր Լուսաւորիչ բանին կենաց քարոզութեամբ սկսաւ լուսաւորել նորադարձ ժողովուրդի Հոգիները, ըստ պատմիչ Ագաթանգեղոսի «եւ այսպէս ընդ ամենայն երկիրն Հայոց» ի ծագաց մինչեւ ի ծագս ձգէր տարածանէր զմշակութիւն քարոզութեան և աւետարանութեան . . . » (Ագաթանգեղոս, Վեպնակ, 1930, էջ 621):

Շնորհիւ Աստուածաշունչի գրաւոր թարգմանութեան աւետարանչական քարոզութիւնը այնպիսի նոր թիպի ստացաւ, որ իրականութիւն դարձաւ Հայ ժողովուրդի ամբողջական քրիստոնէացումը: Հետագային, քարոզչութեան ճարտավորութիւնն ու արուեստը այնքան յառաջ գնաց Յովհան Որոտնեցիի և Գրիգոր Տառնապետի ղեկավարութեամբ, որ վարդապետական աստիճաններու (4 աստիճանով մասնաւոր և 10 աստիճանով ծայրագոյն) դրութիւնը Հաստատեցաւ: Դարերով ունեցած ենք եռամեծ վարդապետներ, որոնք Աւետարանի քարոզութեամբ սնուցած են Հաւատքը մեր ժողովուրդին:

Ահա այսպէս Աստուածաշունչը դարձած է մեր եկեղեցւոյ մէջ աղբիւր և հիմունք քարոզիստութեան: Ներկայիս, աւելի քան երբեք, մեր ժողովուրդը կարիքն ու կարօտը ունի լսելու, սորվելու, իւրացնելու Աստուծոյ խօսքը, սէրը և իմաստութիւնը: Ամէն կերպով Հարկ է գարկ տալ Աստուածաշունչի ընթերցման և քարոզութեան և արծարծել ու պահել կենդանի ու կենսունակ ժողովուրդի պապական կան ջինջ Հաւատքը: Մէկ խօսքով, Աստուածաշունչին շնչակից դարձնել զայն շնչեղ տելով շարունակ անոր կենսատու բերումները Հաւատացեալի կեանքին մէջ:

Իմ փորձառութեամբ գիտեմ, թէ ժողովուրդէն շատեր կը զգան կարիքը սերտելու և սորվելու Աստուածաշունչը և անոր պատգամները կիրարկելու իրենց առօրեայ կեանքին մէջ: Իմ ծխականներէս ոմանք այնքան լրջութեամբ վեր կ'առնեն Տիրոջ խօսքը, որ երբ զայն իրենց առօրեային մէջ յարմարցնելու դժուարութեանց կը Հանդիպին, կը վրդովին, երբ խոչալական պատգամներու և գործնական կենցաղակերպի մէջ ընդհարումներ և բախումներ կը տեսնեն ու կը զգան: Յաւելեալ խօսակցութեանց և բացատրութեանց միջոցով կը փորձեն աւելի Հասկնալի դարձնել իրենց կեանքին մէջ գտնուելիք կշիռը իրականին և խոչալականին միջև:

Դ. Աստուածաշունչը Հովուական կեանքին մէջ.

Հովիւը կոչուած է սնուցանելու, դաստիարակելու, խրատելու, խնամելու, պաշտպանելու, ներելու, ներշնչելու, սատարելու և նոյնիսկ պատիժ սահմանելու բազմատեսակ պարտականութեանց կատարման: Օրօրոցէն մինչեւ դազադ, կեռութէն մինչեւ թաղում եկեղեցին իր պաշտօնեային միջոցաւ իր Հօտին կը բաշխէ Աստուծոյ պատգամն ու սէրը: Քրիստոնեայի կեանքի բոլոր Հանգրուաններուն եկեղեցին Աստուածաշունչի պատգամներով Հաւատքի խարսխացումին կը նպաստէ:

Հոգեւոր Հովիւի խնամքին յանձնուած Հօտի անդամները ունին այնպիսի վիճակներ, պարագաներ, խնդիրներ ու կնճիւններ, որոնց բարութ լուծումի Հոգը կը ստանձնէ Հովիւը և կը ջանայ Հասնիլ օգնութեան, անոնց ընձեռելով խնամք, սէր, քաջութիւն և իմաստութիւն, միշտ ալ մէջբերելով Սուրբ Գրական լուսաբանիչ և խաղաղարար Հատուածներ:

Հաստատուած իրողութիւն է, իմ փորձառութեամբ, որ այն օջախը ուր Ս. Աստուածաշունչ մատենան կը գործածուի Հանապազօր, անկէ սնունդ և աւիւն ստանալու, այդ ընտանիքի անդամներուն մէջ կը տեսնուի Հոգեւոր Հրճուանք ու մխիթարութիւն, գոհունակ և երախտալից վիճակ: Եւ այսպիսիք, եթէ նոյնիսկ Հանդիպին ֆիզիքական ցաւերու և զգացական կնճիւններու, գիտեն դիմանալ ու դիմագրաւել իրենց ինկած վիճակները առանց ըմբոստանալու Նախախնամութեան դէմ և կամ անդադար տրտունջներ արտայայտելու, ինչպէս կ'ընեն աւնոնք, որոնց մօտ կը պակսի ամբողջական Հաւատք և Հոգեւոր սնունդ: Հովիւին պարտականութեան մաս կը կազմէ ընդմիջաւ յիշեցնել Հօտի անդամներուն այս անուրանալի իրողութեան օրհնութիւնը:

Ժամանակի սակաւութեան պատճառաւ մի քանի առիթներ և Հոգեվիճակներ պիտի առնեն և ցուցաբերեն Աստուածաշունչի պատշաճ գործածութիւնը անոնց բարութքումին ի խնդիր, գրեթէ իբրեւ Հոգեւոր դեղագիր: Անշուշտ աստուածաշունչական պատգամները չեն գործածուիր անպայման իբրեւ դեղահատ կամ իբրեւ մոգական միջոց դարմանելու Համար որոշ Հոգեկան ցաւեր կամ կնճիւններ, այլ անոնցմէ բխած իմաստութիւնն ու տեսիլքն է որ պիտի սպառազինէ ենթական դիմագրաւելու կեանքի վիճակները:

Երբ ներքին Հոգեկան անդորրութիւն կը պակսի, Յովհաննու Աւետարանի ԺԴ. գլուխը, ուր Աւետարանիչը կը կրկնէ Փրկչին ապահովեցուցիչ Հաւաստիացումը, թէ ինք է «Ճանապարհ, ճշմարտութիւն և կեանք և թէ իր միջոցաւ և Ս. Հոգւոյն ազդումովը մարդ կը գտնէ խաղաղութիւն Համոզուելով որ Յիսուսի Հետ Հաղոր-

կամքը կը լարէ դէպի բարին» («Ձեռնարկ Հովուական Աստուածաբանութեան», էջ 77):

Իբրեւ ծիսակատար՝ քահանան գիտակ իր անդրանիկ պարտականութեան, կը ծրագրէ ու կը փորձէ հասկնալի ընծայել արարողութիւնները հաւատացեալ ժողովուրդին, անոնց բացատրելով իմաստը և նպատակը կատարուածներուն: Պարագան նոյնն է թէ՛ խորհուրդներու (ինչպէս մկրտութիւն, դրոշմ, Ս. Պատարագ, ապալիսարութիւն, պակսի) և օրհնութեանական արարողութիւններու (ինչպէս տնօրհնէք, խաղողօրհնէք, ջրօրհնէք, անդաստան կն.)։ Երբ քահանան տնօրհնէք կը կատարէ, կ'ակնկալէ որ օրհնուելիք հացէն, աղէն և ջուրէն զատ սեղանին վրայ դրուի նաև ընտանիքի Աստուածաշունչ մատենան և նոյնիսկ առիթ տրուի որ ընտանիքի մէկ անդամը (պատանի կամ երիտասարդ) նոյն մատենանէ կարդայ աստուածաշնչական դասը, անոր իրական մասնակցութիւնը ապահովելու համար:

Իւրաքանչիւր արարողութեան և պաշտամունքին մէջ կան աստուածաշնչական դասեր և հատուածներ, որոնք կը կազմեն հիմք անոնց: Տակաւին, մեր շարականները լի են սաղմոսներով, որոնցմէ ոմանք կը կազմեն անոնց թեմաներու սկսուածքները, ինչպէս «Օրհնեսցուք զՏէր զի փառօք է փառաւորեալ», «Օրհնեալ ես Տէր Աստուած հարցն մերոց, օրհնեալ փառաւորեալ է անուն քո յաւիտեան», «Օրհնեսցէք զՏէր յերկնից, օրհնեսցէք զնա ի բարձմանց», և կամ «Համբարձի զայս իմ ի լերինս ուստի եկեսցէ ինձ օգնութիւն», ևայլն:

Աստուածաշնչական հատուածներ կը գտնենք Հայց. Եկեղեցւոյ աւանդական առօրեայ եօթ ժամապաշտութեանց մէջ ալ, որոնք են Գիշերային, Առաւօտեան, Արեւելայի, Ծաշու, Երեկոյեան, Ուղաղական և Հանգստեան կարգերը:

Ձեռք կրնար անտեսել երեսոյթ մը, ուր կը նկատենք ժողովուրդի բարեպաշտական և երկիւղալից վերաբերմունքը հանդէպ Աստուծաշունչին, ըլլայ նա խորանի վրայ կամ քահանայի ձեռքը, իբրեւ խորհրդանշական իմաստ ու կարեւորութիւն ունեցող մի մատենա: Անկէ կարդացուածը ոչ միայն երկիւղածութեամբ կ'ունկնդրուի ժողովուրդին կողմէ, այլ նոյն բարեպաշտական ոգիով կը համբուրուի:

Ի վերջոյ, քանի որ ծիսական արարողութիւնները կը կատարուին ժողովուրդին համար, և անոնց ամբողջական մասնակցութիւնը ապահովելու համար քահանան կը լուստորէ մասնակցողներուն միտքերը եկեղեցիին մէջ կամ դաստաւական պահերով բացատրութիւններ տալով մեր ծէսերուն մասին, մանաւանդ Սուրբ Գրական հատուածներու գործածութեան միտքը պարզելով: Հաւատացեալներու ծիսական մասնակցութեամբ է, որ արարողութիւնը կը դառնայ իսկական աստուածապաշտական արարք, որ կը զօրացնէ եկեղեցին:

Վեր ատենք մեր եկեղեցւոյ խորհուրդներէն Մկրտութիւնն ու Պատկը, նշելու համար անոնց մէջ Աստուածաշունչի գործածութիւնը: Փոքր Մաշտոցի մէջ գտնուող 52 էջերէ բաղկացած Մկրտութեան կանոնին մէջ կը գտնենք 16 աստուածաշնչական հատուածներ, որոնք կը միտին երախտի ծնողաց, կնքահօր ու կնքամօր ու ներկայ ժողովուրդին յիշեցնելու մկրտութեան խորհուրդի Սուրբ Գրական հիմունքը, անոր սրբութիւնը և եզակեանքութիւնն ու վեհութիւնը: Անշուշտ ծիսակատար քահանան արարողութեանէն առաջ հակիրճ բացատրութիւններով ներկաներուն կը հաղորդէ ո՛չ միայն խորհրդաւոր բնոյթի կատարուելիք արարողութեան, այլ նաև անհրաժեշտութիւնը իրենց լուրջ ու պատշաճ մասնակցութեան, հաւատքով և երկիւղածութեամբ:

38 էջերէ բաղկացած Պատկի արարողութեան կանոնին մէջ ունինք 8 աստուածաշնչական հատուածներ, որոնք Հին ու Նոր Կտակարանէն յիշեցումներ են գեղեցիկ և բերկրալի խորհուրդի հոգեւոր բնոյթին և այլ ու կնոջ փոխադարձ պարտաւորութեանց մասին: Քիչ չեն մարդիկ, որոնք պսակարարութեան երջանկառիթ բնոյթէն օգտուելով զուարճութեան սկսած կ'ըլլան արարողութեանէն իսկ առաջ և թերեւս իրենց ուշադրութեան կորիզը չի կազմեր խորհրդակատա-

ըրութեան յուրջ և Հոգեւոր բնոյթը: Պսակիչ քահանան արարողութենէն շատ առաջ քանի մը Հանդիպումներով փեսացուին և Հարսնացուին բացատրած կ'ըլլայ Սբ. Գրական, աստուածաբանական և ծիսական նշանակութիւնը Ս. Պսակի խորհուրդին և իրենց կենակցութեան առնջակից կարելի Հարցերու և պատասխանատուութեանց մասին:

Հովիւր տեղեակ լինելով ներկայ ժամանակներու մէջ ընտանիքի ամբողջականութեան և առողջութեան սպառնացող ընկերային, մշակութային, տնտեսական, բարոյական և այլ բազմաոտեսակ ազդակներու և վտանգներու, պսակելէ առաջ զոյգեր անոնց Հետ իր Հանդիպումներու ընթացքին կրնայ նպաստել աւելի Հաստատ բարոյական Հիմերու վրայ դնելու ամուսնական կապի խարխիւր, միշտ ալ գործածելով աստուածաշնչական պատգամներ ու դասեր, որոնցմով սպառազինուին զոյգեր կարենալ դիմագրաւելու Համար կեանքի փորձութիւններն ու փորձանքները առաւել գիտակից, առողջ և իրաւատես մերձեցումով: Այս մերձեցումը մաս կը կազմէ իմ փորձատուութեան: Այս և նմանօրինակ այլ առիթներ կը գործածեն գիտելիքներ բաշխելու մեր եկեղեցւոյ դաւանանքի, կեանքի, պատմութեան և պաշտամունքի և այլ երեսակներու մասին, մանաւանդ երբ պսակուելիք զոյգէն մէկը ուրիշ դաւանանքի կամ ազգութեան անդամ ըլլայ:

Պահ մը վեր առնենք եկեղեցւոյ Հայթայթած միաթիարական և Հոգեւոր Հանգստութեան աստուածաշնչական և ծիսական բարիքները կեանքի վերջին Հանգրուանին սուգի մատնուած ընտանիքներու, որոնք կ'ողբան սիրելի մը ի Տէր Հանգչիլը: Առաջին Հերթին, Հոգեւորականը, իր միաթիարական ու նեցուկային Հոգեւոր մատակարարման ընթացքին ի սրտէ սգակից լինելով ընտանիքին Հետ, կը ջանայ չեչտել կարեւորութիւնը եկեղեցւոյ դաւանական ըմբռնողութեան՝ մեռելային «ննջեցեալ» ըլլալուն, մեռելոց յարութեան և յաւիտենական կեանքի մասին: Երբ ննջեցեալը Հովիւի Հօտին մաս կը կազմէ և ծանօթ է իրեն, Հովիւր աւելի զգայուն և դիպուկ մերձեցումով կարող է բալասան և Հոգեկան Հանդարտութիւն ընձեռել:

Թաղման կանոնին մէջ չարականներ կան յոյս ու ամրապնդում ներշնչող, ուղղուած Հօր, Որդւոյն և Ս. Հոգւոյն և Աստուածամօր, որոնք կրկնութեամբ ու շնչատումով կը Հիմնաւորեն փրկութեան յոյսի և յաւիտենական յոյսի պարգեւները սգաբեկ Հոգիներուն: Կը շնչառուի նաև Քրիստոսի յարութեամբ իրեն Հաւատացողներուն խոստացուած յարութեան ստոյգ իրականութիւնը աստուածաշնչական Հաւատարմով, ինչպէս Բ. Թեսաղոնիկեցւոց նամակին Հետեւեալ Հատուածով՝ «եթէ Հաւատամք՝ եթէ Յիսուս մեռաւ և յարեաւ, նոյնպէս և Աստուած զննջեցեալսն ի ձեռն Յիսուսի ածցէ ընդ նմա», և կամ «գայ ժամանակ՝ և արդէն իսկ է, յորժամ մեռեալք լսիցեն ձայնի Որդւոյն Աստուծոյ, և որք լսիցենն կեցցեն»:

Ահա Հակիրճ կերպով ջանացի ներկայացնել Աստուածաշունչի բազմապիսի գործածութեան եղանակներն ու առիթները Հոգեւորականի Հովուական աշխատանքի ընթացքին:

1700-ամեակի պատգամը Աստուածաշունչի նկատմամբ

Հայոց եկեղեցին ինքզինք կը գտնէ Հոգեւոր մարտահրաւերի մը առջեւ՝ կանգնած չեմին 21րդ դարուն և մեր ժողովուրդի քրիստոնէացման 1700-ամեակին առիթով: Թող արտօնուի ինծի ընել մի քանի Յիշարդութիւններ մնալով միշտ աստուածաշնչական խոնարհութեան ոգիի ծիրէն ներս:

1- Հոչակել 2001-ը Աստուածաշունչի ընթերցման տարի, անգամ մը ևս քրիստոնէութեան շունչով «Հոգեգալուստի փորձառութիւն» ապրելու Համար,

2- Ամէն Հայ ընտանիք Աստուածաշունչ մատեան ունենալու Համար Հրատարակել նոր տպագրութիւն մը և կամ ձրի բաշխել և կամ մատչելի գինով սեփականութիւն դարձնել Հայ օջախներու մէջ,

3- Կիրակնօրեայ վարժարաններու մէջ Աստուածաշունչի սերտողութեան առաւել զարկ տալ,

4- Հայկական Հեռատեսիլներով և ձայնասփիւռով զարկ տալ Աստուածաշունչի ընթերցման և քարոզութեան,

5- Աստուածաշունչի մասին պրակներ Հրատարակել և տարածել ի սփիւռս աշխարհի, Աստուածաշունչի սերտողութեան դասընթացքներ Հաստատել երիտասարդներու և չափահասներու, բոլոր ծուխներու մէջ, ի սփիւռս աշխարհի,

6- Տեսերիզով (Video) ներկայացնել գիրքերու գիւտի և Աստուածաշունչի թարգմանութեան պատմութիւնը,

7- Նկարազարդ քարտեր պատրաստել տարբեր պիտառումներով. Հայր Մեր, Տասնաբանեայ պատուիրաններ, Երանինք, ընտիր պատգամներ՝ կեանքի տարբեր վիճակներու Համապատասխան, ձրիաբար բաշխելու Համար ժողովուրդին: Մասնաւոր պատշաճ պրակներ Հիւանդներու և գինուորներու բաշխելու Համար,

8- Հայ Հոգեւորականաց Համար ծրագրուած քարոզխօսութեան դասընթացքներ Հաստատել բոլոր թեմերուն մէջ,

9- Հայ Եկեղեցւոյ մէջ վարչական միաւորում յառաջ բերել կամ գործնական քայլեր առնել, «մի Հօտ և մի Հովիւ» դառնալու, ի գործադրութիւն Աւետարանի ուսուցման և ոգիին,

10- Հայաստանի մէջ գտնուող և թերեւս տակաւ բազմացող աղանդաւորներու չարժումը կասեցնելու ազդու միջոցառումներու ձեռնարկել, թեմերու մէջ ծուխեր կազմակերպելով,

11- Սրբացնել մեր Ապրիլեան Նահատակները,

12- Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. Կաթողիկոսի առաջադրութեամբ 1700-ամեակը առիթ մը դարձնել «վեր առնելու Հայ Եկեղեցւոյ կատարած դերը ընդ-Հանրապէս քրիստոնեայ աշխարհին և մասնաւորաբար ուղղափառ եկեղեցիներու ընտանիքէն ներս՝ յատկապէս աստուածաբանութեան, կրօնական գրականութեան, աւետարանչութեան և միջեկեղեցական յարաբերութեանց մարզերէն ներս»,

13- Ամենայն Հայոց Հայրապետ Գարեգին Ա. Կաթողիկոսի պատգամով «Մեր Եկեղեցւոյ 1700-ամեակի տօնակատարութիւնը, ամբողջ Հայութեան Համար, ի մայր Հայաստան և ի սփիւռս աշխարհի, պէտք է դառնայ տեսակ մը նոր մկրտութիւն, քրիստոնէական Հաւատքի գիտակցութեան խորագղեցիկ անդադարձումը մեր կեանքին, ներթափանցումը մեր Հոգեկան աշխարհին, կեանքը ապրելու մեր եղանակներուն մէջ: «Քրիստոնեայ եմ» չէ կարելի ըսել միայն անոր Համար որ քրիստոնեայ մկրտուած ենք: «Քրիստոնեայ եմ» կրնանք ըսել - և պէտք է ըսել - անոր Համար, որ քրիստոնէաբար կ'ապրինք: Թող 1700-ամեակը վերածուի ներքին մաքրացման և զօրացման քուրաչի մը և 2000-ամեակի վերջալոյսին և 3000-ամեակի արշալոյսին, 2001-ին մեզ ողջունէ որպէս վերածնեայ ազգ մեր Հայրենիքի Հզօրութեամբն ու բարգաւաճումովը և մեր Համայն ժողովուրդին լուսազարդեալ պատկերովը, Աստուծոյ փառքին, մարդկութեան բարեքին և Հայ ազգի պատիւին Համար»:

Յաւելուած Ա.

«ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՆՁԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ»

գիտաժողովի մասնակիցների կողմ Քրիստոնէութիւնը Հայաստանում պետական կրօն հռչակման 1700-ամեակի առթիւ

1. 2001 թուականը հռչակել Աստուածաշնչի ընթերցանութեան տարի՝ մէկ անգամ ևս քրիստոնէական շնչով «Հոգեգալուստի փորձառութիւնը» ապրելու համար:

2. Նախաձեռնել Աստուածաշնչի նոր տպագրութեան աշխատանքները՝ իրականացնելու համար Աստուածաշունչը բոլոր ընտանիքներին անվճար բաշխելու կամ մատչելի գնով տրամադրելու շարժումը և դրանով արգելակելը աղանդաւորական շարժման տարածմանը Հայաստանում:

3. Առաւել խթանել աստուածաշնչային ընթերցումներին կիրականօրեայ վարժարաններում:

4. Հրատարակել Աստուածաշնչի մասին և աստուածաշնչային թեմաներով հանրամատչելի գրականութիւն ու տարածել այն Հայաստանում և սփիւռքում:

5. Հեռուստատեսութեամբ, ռադիոյով և մամուլով պարբերաբար ներկայացնել աստուածաշնչային ընթերցումներ և տպագրել հրապարակումներ այդ թեմաներով:

6. Աստուածաշնչային ընթերցումներ իրականացնել յատկապէս պատանիների և երիտասարդների շրջանում:

7. Տեսերիզներով բազմացնել և տարածել գրերի գիւտի ու Աստուածաշնչի թարգմանութեան պատմութիւնը:

8. Պատրաստել նկարազարդ քարտեր տարբեր աղօթքներով և աստուածաշնչեան պատգամներով (Տէրունական աղօթք, Տասնաբանեայ պատուիրաններ, երանիներ, պատգամներ՝ կեանքի տարբեր իրավիճակներին համապատասխան և այլն) ու դրանք անվճար բաժանել ժողովրդին:

9. Բոլոր թեմերում իրականացնել քարոզխօսութեան դասընթացներ՝ Հայ հոգեւորականների համար:

10. Հայ եկեղեցու ներսում ստեղծել վարչական մի կառոյց, որի սկզբունքը դառնայ «Մի հօտ և մի հովիւ» կարգախօսը և այդպիսով նպաստել Աւետարանի քարոզչութեանը:

Յաւելուած Բ.

«ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՆՁԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻ ՄԱՍՆԱԿԻՑՆԵՐԻ ՈՒՂԵՐՁԸ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻՆ

Հայ ժողովուրդն ապրում է իր բազմադարեան պատմութեան մի նշանակալից ժամանակահատուածը: Անկախ պետականութեան վերակերտումով կեանք են մտել նոր յարաբերութիւններ, առաջադրուել նոր խնդիրներ: Փոթորկալից

շրջադարձների ու փոփոխությունների մեր դարում տնտեսական ու ընկերային հիմնահարցերից զատ, գուցե և դրանցից աւելի հրատապ, Հայութեան առջեւ կանգնած են սեփական ազգային դիմագծի պահպանման, Հայ մարդկանց հոգեմտաւոր ընականոն զարգացման խնդիրները:

Ազգային-պետական գաղափարափոխութեան ստեղծման ոչ դիրին գործընթացներում իրենց անփոխարինելի դերն ունեն Հայ Եկեղեցին, Հայրենական գիտությունն ու մշակոյթը, որոնց ներկայացուցիչներն այսօր ի մի գալով Օշականի սբ. Մեսրոպ Մաշտոց Դպրատանը, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գաբրեղին Ա-ի բարձր Հովանաւորութեամբ և օրհնութեամբ մասնակիցը եղան «Աստուածաշնչական Հայաստան» միջազգային գիտաժողովին:

Գիտաժողովի ընթացքին արժարժուեցին Հայ Եկեղեցու, Հայագիտութեան բազմաթիւ Հարցեր: Անկեղծ ու ճշմարիտ էր մեր ձգտումը արժեւորել Հայ ժողովրդի ներդրումը Համամարդկային մշակոյթի գանձարանում, քննել պատմական անցեալի և գալիք ժամանակների նրա առաքելութեան իմաստաւորման խնդիրները:

Ուզում ենք Հաստատլ, որ Քրիստոնէութիւնը Հայաստանում պետական կրօն հռչակման 1700-ամեակի առթիւ նախատեսուած միջոցառումների շարքում այս գիտաժողովը կարեւոր նշանակութիւն կ'ունենայ մեր ժողովրդի Համախմբման և նրա Հաւաքական աշխարհայացքի ամրապնդման գործում: Այն երանելի պահից ի վեր երբ Հայ ժողովուրդը Հայոց արքայի և կաթողիկոսի գլխաւորութեամբ դիմաւորեցին Հայ գրերի ստեղծող սբ. Մեսրոպ Մաշտոցը, Աստուածաշունչը Հայ լեզուով խօսեց մեր ժողովրդի արտի ու հոգու հետ:

Այսօր՝ քրիստոնէութեան մեծ Տօնի նախաշեմին այլ է իրողութիւնը. անկախ պետականութեան գոյութիւնը խորին գոհունակութիւն, միեւնոյն ժամանակ ամուր վատահոգութիւն է ներշնչում, որ յանձին նրա Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին, Հայ գիտական և ստեղծագործական միտքը ունեն անփոխարինելի սատար և Հովանաւոր: Վստահ ենք նաեւ, որ Աստուածաշունչ մատենադր այսօր էլ յատկապէս ի գօրու է կենարար ազդեցութիւն գործելու Հայ մարդու կեանքի վրայ, իր պետութեան հզօրութիւնը կերտող մեր ժողովրդին մղելու Հայրենանուէր արարումներ: Ուրեմն թող իրականութիւն դառնայ մեր Հովուապետի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գաբրեղին Ա-ի պատգամը, որ մեզանից իւրաքանչիւրն, արժանի գտնուելով Թարգմանչաց սերնդի թանկ աւանդներին, դէպի ժողովուրդը տանի Աստուածաշնչի յուր «աստուածաշնչելու Համար Հայ ժողովուրդը»:

Քրիստոնէութեան Գահը առնելով Հենց իր՝ Փրկչի ձեռքից, ահա արդէն չուրջ 2000 տարի Հայ ժողովուրդն այն տանում է խաւարչտին դարերի, տառապանքների ու ցաւերի միջով: Որպէս քրիստոնեայ Հնազոյն ազգ նա այդ սուրբ առաքելութեան տէրն է նաև այսօր: Մաղթենք, ուրեմն, որ Քրիստոնէական թուականութեան երրորդ Հազարամեակը նրա Համար բացուի պայծառ արշալոյսով, և Տիրոջ անպարագիծ Լոյսը նրա մշտական ուղեկիցը լինի դէպի յաւերժութեան տանող իր ճանապարհին: Ամէն:

ՑԱԻ Ի ՍԻՐՏ

Քանի մը օր առաջ, երբ հին թուղթերս կը դասաւորէի, աչիս զարկաւ նախկին ուսանողի մը «Հրաժեշտի Իրիկուն» վերնագիրը կրող գրական փորձէ, որու ընթերցումը զիս տասն եւ հինգ տարի ետ տարաւ եւ աչիս առջեւ բերաւ ժպտուն դէմքը Արմէն Գէորգեանին: Իրաքէն Լոնտոն եկած էր ելեկտրական ճարտարագիտութեան հետեւելու եւ առիթէն օգտուելով արձանագրուել էր Լոնտոնի Կեդրոնական Փոլիթեքնիկի լեզուններու կաճառին հայագիտական դասընթացին: Գեղադէմ, տախիրտ, իր հայութեամբ եւ պիտով հպարտ, տարիքէն աւելի հասուն այս երիտասարդը առաջին իսկ դասին ներգրաւեց զիս իր ազնիւ բնավորութեամբ, քարեկրթութեամբ եւ անկեղծութեամբ: Բացորոշ էր որ կու գար հայկական տաճարէ բոյնէ կու, ուր իր հայրն ու մայրը յաջողեցին դնել ամուր կնիք իր նկարագրին վրայ մեր տոհմիկ քարոյական եւ ընկերային արժէքներուն: Շուտով մտերմացանք, կարծես տարիներէ ի վեր կը ճանչնայինք զիրար: Ան իմ անձիս մէջ գտաւ հօրեղբայր մը, իսկ ես կարօտն ունէի հայ ուսանողի մը որուն հետ կարենայի զոյգ մը անուշ խօսք փոխանակել մեր Մեծաւաճնով: Սահուն կը խօսէր եւ կը կարդար Մայրենին, բայց կ'ուզէր ճոխացնել իր բառապաշարը եւ զարգացնել գրական լեզուն:

Յաջորդ դասին հետը բերաւ իր երկու իրաքցի ընկերները, ժիրայրը՝ նորագեղ, զգայուն, վեհոտ տղայ մը, իսկ Հրայրը՝ ճիշտ անոր հակապատկերը, ամրակազմ, վառվռուն, ինքնավստահ, յեղափոխականի շեշտ խառնուածով հայտրդին, որուն

համար ամէն ինչ սեւ կամ ճերմակ էր եւ անկարող էր ատոնց միջեւ գտնուող գորշ երանգները զանազանելու: Այնուհետեւ չորեքշաբթի օրերու հայերէն լեզուի մեր դասարանը՝ դասի սկիզբը ատեն զարձաւ ազգային հրատապ հարցերու քննարկումին: Սովորաբար Արմէնը կ'առաջարկէր օրակարգի նիւթը, իսկ Հրայրը իր մարտունակ նկարագրով կ'անցնէր յարձակողականի: Կը քննադատէր մեր ազգային կազմակերպութիւնները եւ գործիչները իրենց անմիաբանութեան եւ թմրածութեան համար եւ համոզուած էր որ միայն հայ երիտասարդութիւնն էր որ կրնար իրաքի եւ Քիւրտիստանի վրայով հայ կամաւորական խումբերու յարձակումով վերատիրանալ մեր պապենական հողերուն: Քաղաքագէտ Արմէնը դիւանագիտական լուծում մը կը հետապնդէր մեր դատին: Իսկ ժիրայրը լուռ կը հետեւէր խօսակցութիւններուն առեղծուածային ժպիտով մը: Դասարանին միւս անդամները՝ անգլուհիները մանաւանդ՝ հետաքրքրութեամբ կը հետեւէին ձեռքի խոշոր շարժումներով շեշտաւորուած քարձրածայն այս խօսակցութիւններուն: Աղջիկներէն մին, որ հիացական ակնարկներով կը զգուէր այս տաճարին տղաքը, երբ հասկցաւ թէ բանը ինչու մէկ էր, քննադատով «երեւ հրացանակիրներ» կոչեց զանոնք:

Արմէն խորապէս կ'ազդուէր ամէն անգամ որ տունէն նամակ ստանար, եւ զգացած յուզումը կ'երեւար դէմքին վրայ եւ շարժումներուն մէջ: Ծնողի, բոլոր եւ եղբոր կարօտը կոտտացող ցաւի կը վերածուէր եւ պահանջը կը

զգար քրքրելու անցեալի անուշ յիշատակները եւ խօսելու իր հարազատներուն մասին, ամբողջ սիրտը դնելով իր բառերուն մէջ: Այդպիսի պահու մըն էր որ թելադրեցի իրեն իր ապրումները թուղթին յանձնել:

Յաջորդ դասի աւարտին Արմէն տնտեաց սեղանիս իմ եւ միւսներուն երթալէն ետք քանի մը թերթ սահեցուց սեղանիս իմ եւ միւսներուն դէզին տակ եւ անվտանգ շնչտով մը ըսաւ «Յուսամ ծիծաղելի չէ՞ գտներ գրածս»:

«Շնորհակալ եմ որ առաջարկս ընդունեցիր եւ ժամանակ տուիր գրելու», ըսի անմիջապէս: «Կրնաս վտահ ըլլալ որ ուսուցչի մը համար ուսանողի մը ճիգը միշտ ալ գնահատանքի արժանի է: Շատ մեծ հաճոյքով եւ հետաքրքրութեամբ պիտի կարդամ գրութիւնդ»:

Կարճ պատմութեամբ մըն էր որ կը նկարագրէր ընտանիքէն բաժանումի պահը: Գրութեամբ թեթեւ սրբագրութեան մը ենթարկելէ ետք առաջարկեցի Արմէնին որ Հայ Տունի մէջ Գրական երեկոյթի մը առթիւ կարդար զայն: Խոստացաւ, բայց վերջին պահուն փաշտեցաւ եւ պատմութեամբ իմ իմաստը:

Քանի մը ամիս ետք Արմէնը, Հրայրը եւ Ժիրայրը Ամերիկա անցան Միացեալ Նահանգներու մէջ իրենց ուսումը շարունակելու համար: Արմէն գրեց երկար նամակ մը, խանդավառօրէն անդադարձաւ յանախած համալսարանին մէջ իր հիմնած Հայ Ուսանողական Միութեան հայապահպանումի եւ Հայ Դատի հետապնդումի ի խնդիր տարած անդուլ ջանքերուն: Ժիրայրէն եւ Հրայրէն ոչ մէկ լուր: Ո՛րք են, ի՞նչ եղան: Արդեօք Հրայրը կը պաշտպանէ՞ տակաւին իր յանդուգն երազը: Չեմ գիտեր: Յաճախ կը մտածեմ իրենց մասին: Ահաւասիկ Արմէնին գրական փորձը:

ՀՐԱԺԵՇՏԻ ԻՐԻԿՈՒՆ

Նստեր եմ ուսանողական խոցիս մէջ գիրքերով բեռնաւորուած սեղանիս առջեւ, պարպուած ամէն զգացումէ եւ մտածումէ, ջարդուած տրամադրութեամբ մը:

Ահագին յետնեալ աշխատանք ունիմ հասցնելիք եւ չեմ կրնար կեդրոնանալ դասերուս վրայ եւ յուսահատութիւնը պատեր է հոգիս: Ակամայ դուրս կը նայիմ պատուհանէս եւ մոռնալ երկինքը եւ թել թել իշնող անձրեւը աւելի կը խորացնեն տխրութիւնս: Որքա՞ն միմակ, մեծաւորիկ կրնայ ըլլալ մարդ այս հսկայ փառաքին միլիոներներուն մէջ, եթէ սրտակից բարեկամ մը չունենայ որուն կարենայ բանալ իր սիրտը մութ պահերուն:

Քիչ առաջ, Մայիս, անգլիացի ուսանող դրացիս, առաջարկեց որ իր բարեկամուհիին եւ Բամելային հետ փառեակ մը կազմենք եւ տիսֆօ երթանք ժամանցի: Ազնիւ տղայ է Մայիս որ կը հասկնայ զիս եւ կ'ուզէ մեղմել ջալը կարօտիս: Մանօք է Բամելային ինծի հանդէպ տածած զգացումներուն: Խարտիշագեղ շէնշող անգլուհի մըն է ան, որուն շարժումներէն եւ ծիծաղէն կը յորդի կեանքը լիովին եւ անկաշկանդ ապրելու տենչամբը եւ հրեւումները:

Այս իրիկուն, սակայն սիրտ չունիմ բառ մը իսկ անգլերէն խօսելու կամ լսելու, ոչ ալ Բամելային աջներուն եւ մարմնին ինքնամատոյց կոտորտուք տանելու: Հոգիս հագարաւոր մղոններ հեռու հորեմական տունս է փոխադրուել եւ թախծոտ բայց անուշ յիշատակներու յորձանգիս յանձնուել: Կը յիշեմ հիմա ամրան խաղաղ, սեւ սաք գիշերը՝ տունէս բաժանումիս: Պարտէզին մէջ նստեր էի հօրս հետ: Երկինքը մաքուր էր եւ աստղերը կախուր էին խոշոր

ադամանդներու նման, այնքա՛ն մօտ մեր երկրին:

Մեղմ գեփիւր հանելի գովութիւն մը կը սփռէր չորադին: Նոր ջրեր էին պարտէզը, ծառերը, թուփերը եւ ծաղկամանները Պաղտատի սովորութեան համաձայն, եւ տերեւներն ու ծաղիկները ցերեկի հեղձուցիչ տապէն ետք սկսեցին երկրի շունչ առնել:

Հայրս լուռ, լուռ կը մտածէր, գլանիկը ձեռքին: Կրտսեր եղբայրս՝ Զաւէնը մէյ մը հօրս կողմը կը նայէր, մէյ մը իմ: Հայրս ա՛յ չկրցաւ համբերել եւ իմ կողմս դարձաւ:

«Արմէն, տղաս, այսօր հոս ես, բայց հաճի մը ժամէն Լոնտոն պիտի երթաս ուսումը շարունակելու: Այո՛, տղաս, պիտի թռիս երթաս նոր կեանքի մը, նոր շրջանակի մը եւ նոր դժմեքներու պիտի ծանօթանաս: Տղա՛ս հայր եմ, լսէ՛ հօրդ սրտէն քիսած աղաղակը. կարկուտի չի գաս, կարկուտի չի գաս գաւալս, այդ մեծ, գեղեցիկ բայց անհաւատ ֆաղափին մէջ»:

Պահ մը լուռութիւն տիրեց, Հայրս մեքենաբար գլանիկը մարեց, նոր մը վառելու համար եւ յուզումէն խոպոտած ձայնով շարունակեց.

«Տղաս, ես քեզի պատմած եմ իմ կեանքիս պատմութիւնը եւ դուն շատ լաւ գիտես թէ ինչպէս անցած եմ իմ մանկութիւնս, երիտասարդութիւնս եւ ամբողջ կեանքս: Տղաս, մանկութիւն չեմ ունեցած ես, իսկ երիտասարդութիւնս լեցուած է գրկանքով, ծանր աշխատանքով եւ զոհողութիւններով: Բայց միշտ պահած եմ յոյսս, հաւատքս եւ լաւատեսութիւնս կեանքի հանդէպ: Տղաս, աղատութեան նման ահաւոր բան չկայ: Բացառիկ առիթ մըն է այս, ուսանելու եւ ապագադ շտկելու: Առիթ մըն է բոլոր ուսանողներուդ: Արմէն ճան, դուն հոն շատերու պիտի հանդիպիս: Առիթներ

պիտի ունենաս նոր բարեկամութիւններ շինելու, նոր մտերմութիւններ հաստատելու: Տղաս, ինչպէ՛ս ըսեմ, դուն չի հաւատաս անոնց սէրին, խոստումներուն, համարոյրներուն: Հայ աղջկայ սէրը, իր համարոյրին պէս անարատ է եւ անխարդախ: Այս աշխարհի վրայ ոչ ոք այնքան հաւատարիմ կեանքի ընկեր կրնայ ըլլալ քեզի որքան քեզ սիրող հայուհին, որ երջանիկ օր մը բու կինդ պիտի ըլլայ: Քեզի խօսողը բու հայրդ է, բու անկեղծ բարեկամդ եւ սրտակից ընկերդ: Երիտասարդ է՛, տաք գլուխ, կրակ ու բոց, արագ որոշում կու տա՛, ժամանակ չունի՛ հանդարտօրէն մտածելու, չափիլ չափչփելու: Մի մոռնար որ ես ալ անցեր եմ այս ճամբէն եւ շատ լաւ կը հասկնամ ձեզ»:

Դուռին զանգը ընդհատեց հօրս խօսքը: Զաւէնը ներս վազեց: «Արմէն, ընկերդ քեզ կ'ուզէ տեսնել»:

«Հայրիկ, վայրկեան մը կ'արտօնեմ, երթամ տեսնեմ ով է: Հիմա կու գամ»:

Հայրս գլխով նշան ըրաւ: Դպրոցի արար ընկերներէս ամէնէն մօտիկ բարեկամս էր: Երեք անգամ ողջագուրուեցանք, բարի ճանապարհ եւ յաջողութիւն մաղթեց եւ գնաց: Պարտէզ վերադարձայ եւ հօրս մօտ նոյն տեղը նստայ:

«Տղաս, ես քեզի չեմ ուզեր դաս տալ: Բայց կ'ուզեմ, պահանջ կը զգամ որոշ բաներ ըսելու: Առաջին անգամն է որ պիտի բաժնուինք իրարմէ: Քու ներկայութիւնդ շատ անուշ է եւ հանելի այս տունին մէջ: Ու հիմա քանի մը ժամէն պիտի բաժնուինք ընտանիքդ, քեզ սիրող ծնողքդ, բոլորիկդ եւ անուշիկ, քեզ սիրող ընկերդ: Պիտի փնտռենք քեզ բայց Զաւէնէն: Պիտի չգտնենք: Կարօտիդ ցար ալէն օր պիտի չգտնենք: Կարօտիդ ցար ալէն օր քիչ մը աւելի պիտի մեծնայ մեր սրտին մէջ: Բայց դուն մի մտածեր մեր մասին

սիրտդ մի նեղեք մեզի համար, խելքդ միտքդ դասերուդ...»

Պարտեզը լեցունեցաւ դուռէն եկող մտերիմ, սիրելի ձայներով: Հօրքանքս էին: Հօրեղբայրս պարտեզին դուռը բացաւ եւ մեր կողմը ուղղունեցաւ: Մեր դէմքերէն անմիջապէս հասկեցաւ անցած դարձածը:

«Ի՞նչ է, եղբայր, նորէն քարոզ կարդացիր Արմէնի գլխուն», դարձաւ հօրս քաջաշունով: «Կը կարծես որ այդքան մըն ալ խելք չունի Արմէնը: Քանի մը ամիսէն համալսարանական պիտի ըլլայ:

Հայրս իր տրտում աչքերը մեղմօրէն եղօրը կողմը դարձուց եւ ցաւատանը շեշտով մը ըսաւ.- «Գիտեմ որ Արմէնը կարիք չունի խրատիս, բայց ես չեմ կրնար իմ սիրտս չբանալ իմ զաւկին առջեւ: Հայր եմ, դուն դեռ հայր չես եղած եւ չես գիտեր թէ հայր մը ի՞նչ կը զգայ երբ իր առջինեկը ընտանեկան բոյնէն կը թռի կ'երթայ: Սրտիս միակ փափաքն է որ Արմէնը հա՛յ մնայ եւ հա՛յ վերադառնայ մեզի, իր մանկութիւնը չմոռնա՛յ, իր հարազատներուն գերեզմանները չմոռնա՛յ: Տղաս, չենք ուզեր քեզ կորսնցնել այդ հեռաւոր երկիրներուն մէջ: Հայրդ, մայրդ, հօրադ, հօրհուրդ, հոյրիկդ, աղբարիկդ, բոլորս ալ աչքերնիս ճամբան պիտի սպասենք քարի լուրերուդ եւ վերադարձիդ:»

Մայրս որ մինչեւ այն ատեն յաջողած էր զսպել յուզումը փղձկեցաւ եւ արցունքները ինձմէ ծածկելու համար ներս փախաւ, «երթամ ձեզի սուրճ շինեմ» ըսելով: «Նս ալ ընթրիք պատրաստեմ» ըսաւ անուշիկ հօրաքոյրս եւ մօրս հետեւեցաւ:

«Արմէն ճան, լա՛ւ աշխատէ որպէս զի չի տեսնես այն ինչ որ մենք ճշակեցինք: Աղքատիկ տղաք էինք հօրադ ու ես, բայց հարուստ էինք եւ եմ տակաւին մեր հայկական զգացումներով:

Զմոռնաս հայութիւնդ, չուրանա՛ս հայութիւնդ»:

Խեղդուելու չափ ճնշիչ էր մթնոլորտը: Հայրս լռեց եւ շարունակեց գլանիկը ծխել:

Մայրս քովս նստաւ եւ իր մայրական ամբողջ սէրն ու գորովը աչքերուն մէջ կեղդոնացնելով ինձի դարձաւ եւ մեղմօրէն խօսեցաւ.

«Արմէն, տղաս, հոգի՛ս, սխալ չի հասկնաս հայրդ: Դուն գինով հոգի մը ունիս, խենթ ու անսանձ զգացումներ կան քու այն անմեղ սրտիդ մէջ: Մի նեղուի՛ր եթէ մեր սիրտը քու վրադ կը դողայ: Անգլուհիները շատ փորձառութիւններ ունին, շատ բաներ գիտեն որ հայ աղջիկը չի գիտեր: Կեանքիդ մէջ քու երջանկութիւնը մի միայն շէնքով շնորհի՛նով հայ աղջկայ մը մաքուր սէրն եւ հաւատարմութենէն կրնայ գալ: Հայրդ շատ եիշտ խօսեցաւ: Մենք այսօր կամ վաղը չկանք: Աշխարհի օրէնքը այսպէս է: Աչքերնիս քաց չձգես, տղաս: Հայ աղջկայ մը սիրտը ուրախացուր եւ հայկական տաքուկ բոյն մը շինէ: Մենք օտարներուն դէմ չենք, զաւակս, բայց մենք տարբեր ենք, տարբեր: Ասկէ աւելին չեմ կրնար քացատրել»:

«Մայրիկ, անուշիկ մայրիկ», ըսի ձայնով մը որ հոգիիս ամբողջ խռովքը կը մատնէր: «Հարուստ է իմ այս գինով եւ խենթ հոգին, հարուստ ալ պիտի մնայ յոյսով եւ երազով: Թէեւ հայ աղջկայ սէրը դեռ չեմ ճանչցած, բայց վստահ եմ որ անոր սէրը սուրբ է եւ անոր հոգին գեղեցիկ է, հարուստ ու հպարտ: Կոյս եմ անոր զգացումները: Այո՛, մայրիկ ես պիտի հաւատամ անոր խոստումին եւ անխաղաղ համբողջին: Հայրիկ, մայրիկ, կը սիրեմ ձեզ բոլորդ անչափելի, սաստիկ սիրով եւ պանդուխտի սիրտս պիտի մխայ ամէն օր ձեր եւ այս անապատին տաք աւազին կարօտով»:

Այնքան լեցուած էր սիրտս եւ այնքան զօրաւոր էր փափաքս գրկելու մայրս, համարոյրներով սրբելու արցունքները եւ պարպելու սրտիս մէջ կուտակուած զգացումները բայց բառերս կոկորդիս մէջ խցուեցան եւ անկարելի եղաւ բառ մը աւելի արտաբերել:

Հօրս դէմքը աւելի եւս մթազնեցաւ, մահուան չափ տխուր էր եւ լուռ կը տառապէր: Մայրս, հօրաֆոյրս, ֆոյրիկս անձայն կու լալին: Զաւէնիկը անմեղունակ եղնիկի աչքերով զիս կը դիտէր եւ չէր հասկնար թէ մեծերը ինչո՞ւ կու լալին Լոնտոն գացող մեծ եղբօրը համար:

Հօրեղբայրս էր որ իր գուարճախօսութեան ուժ տալով կը փորձէր մեղմել ճնշուածութիւնը մթնոլորտին:

«Ինչ լալկան մարդիկ ենք հայրս, երբ տխուր ենք, կու լանք, երբ ուրախ ենք դարձեալ կուլանք, անվերջ կուլանք: Մենք հոս եկանք ոչ թէ լալու այլ փառաւոր քէֆ մը ընելու, Արմէնը ուրախ սրտով ճամբայ դնելու համար: Մեղք ունի, ճանը՛մ ալ կը բաւէ: Հայտէ, շուտ սեղանին շուրջ բոլորուեցէ՛ք եւ պատիւ ըրէ՛ք քրոջս պատրաստած կերակուրներուն: Արմէն ճան, սա տաք տաք քէֆքէներուն համը նայէ: Նայինք, մէյ մըն ալ երբ ասանկ համով քէֆքէ ձեռքդ պիտի անցնի: Գիտցած եղիր, մայրիկիդ եւ հօրաֆոյրիդ ճաշերը շատ պիտի կարօտնաս: Արդէն, ճիշտը խօսիմ, ինծի անպէս կու գայ որ մեզմէ աւելի՝ քէֆքէներուն կարօտն է որ քեզ ետ տուն պիտի կանչէ»:

Ականջը խօսի հօրարիս: Արցունքախառն ժպիտով, ճմլուած տրամադրութեամբ բաժանում մը եղաւ մեր վերջին ընթրիքը այդ գիշեր:

Այսօր, Լոնտոնի ուսանողական խուցիս պատուհանէն երբ դուրս կը

նայիմ մտայլ երկնքին, մենակութեանս մէջ հոգիս կը մսի եւ ակամայ կը վերլիշեմ այդ գիշերը՝ Պաղտատի հազար ու մէկ գիշերներուն հեփաթներուն խորհուրդով շղարշուած: Կը տեսնեմ սիրելի դէմքերը մօրս, հօրս, քրոջս, հօրեղբօրս, հօրաֆոյրիս, եղբօրս, հայ եւ արար ընկերներուն որոնց հետ խաղալով երջանիկ մանկութիւնս եւ պարմանութիւնս հեզասահ առուակի մը պէս զլզլալէն անցաւ:

Վերլիշումը արցունք կը բերէ աչքերուս: Հարազատներուս կարօտը այնքան սուր է եւ սաստիկ որ կարծես անգութ ձեռք մը դաշոյն մը կ'ոլորէ սրտիս մէջ:

Ի գուր տեղ չէ ըսուած «Ամէն բաժանում պզտիկ մահ մըն է»:

Այս պատմութիւնը գրելէն տարի մը ետք Արմէն՝ Ամերիկայի մէջ ամուսնացաւ անգլուհիի հետ, խորունկ ցաւ եւ վիշտ պատճառելով իր ծնողքին եւ հայերէնի ուսուցչին:

ԿԱՐՊԻՍ ԵՍԱՅԵԱՆ

Աշխարհասփիռ Հայ Նահատակաց Յիշատակին

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՂԱՍԵՐ
ԵՒ
ԱՌՀԱՒԱԿԱՆ ԺԱՌԱՆԳԱԳԻԾԵՐ

«Խեղճ ազգ ենք մենք նրանով ամենից առաջ,
որ միշտ ուշ ենք տեսնում մեր թշնամուն»:
(Շիրվանզադե)

Հայ մեծ վիպասան՝ Շիրվանզադե, իր իններորդ հատորին մեջ, «Ներքին Տեսութիւն» վերնագրի ներքոյ, տխուր պարտականութիւնը ստանձնած է պատմութեան յանձնելու 1905 թուականի Փետրուարի 6-էն 9 տեղի ունեցած անասելի վայրագութեամբ ու աննկարագրելի թշնամութեամբ հայոց եղեռնը Պաքուի մէջ: Շատ պարզ միջադէպ յառաջացած այս անիմաստ ու աննպատակ ջարդը հայութեան, պարզապէս նախերգանքն էր այն մեծ ու անհատր ցեղասպանութեան, որ մէկ տասնամեակ ետք պիտի գար բնաջնջելու ողջ արեւմտահայութիւնը:

Պարզ վիրաւորանքով ու բանալեճով սկսած բախումը հայի ու թուրքի միջեւ անմիջապէս բռնկելով վերածուած է արիւնահեղութեան, որ խլած է հայ բազմաթիւ անմեղ կեանքեր՝ ահի, դողի ու սուգի մատնելով ողջ քաղաքը:

Սիջադէպը պատահական բնոյթ չունի ամենեւին: Շիրվանզադե յտակօրէն կը տեղեկացնէ մեզ, որ «ով նոյեմբեր եւ դեկտեմբեր ամիսներին եղել է Պաքում, կարող էր զգալ, որ արեան հոտ է բուրում»: Այս կը նշանակէ, որ եղած են խելօք, զգաստ, հեռատես ու շրջահայեաց մարդիկ, որ կանխագուշակներ են փորձանքը եւ խտիւզգուշացուցած տեղւոյն հայ մտաւորականութիւնը: Բայց, ըստ երեւոյթին, «միայն Պաքուի կոյր, ինքնահաւան, իր կոշկի ծայրից դէնը ոչինչ չտեսնող եւ իւր սեփական շահերից դէնը ոչինչ ճանաչող հայ ինտելիգենցիան չէր զգում այդ հոտը»: Իբրեւ արդիւնք այդ անխոհեմութեան, կարծաւորութեան ու խաբուսիկ լաւատեսութեան, կը պատահի անսպասելին, աննկարագրելին, դիւալիքը, ամեհին ու սարսափելին: Հէղ մը ես կը հոսի անմեղ արիւնը հայուն: Խեղճ, անոք-անօգնական մայրեր կը կորսնցնեն իրենց զաւակները: տեղի կ'ունենան իրապարսկային բռնի ու ամօթալի մերկացումներ աղջիկներու, մանկամարդ կիներու, զազանային ու հրէշային բռնաբարումներ կոյսերու, անծին մանուկներու սրախողխողում, անդամահատում, ողջակիզում եւ այլ անպատում խժոժութիւններ ու անողորմութիւններ, որոնք կուգան քսաներորդ դարը իր ամօթալի ու անպատուաբեր բարձունքին հասցնելու:

Մարդ ակամայ կը հարցնէ թէ ու՞ր են տեղական իշխանութիւնները՝ ոստիկանութիւնը, զօրքը, օրէնքը, կարգը, կանոնը, դատարանը: Ամենքը լուռ են, բացակայ ու անգոյ: Բացայայտ ճշմարտութիւն է որ անօրէնութիւնները կը կատարուէին կառավարութեան տնօրինումով, մեղսակցութեամբ ու ...օրէնքեամբ:

Ահի ու սարսափի, խոշտանգումի ու զանգուածային սպանութեան այս թեժ պահին, ի յայտ կուգան երկու դիմադրողական ուժեր, անճնուրաց հերոսներ, որ կը

փորձեն չհաստատվելի ի գուր, այլ գէնն ի ծեղին գոռուի՝ պաշտպանելով խեղճն ու տկարը, անկարն ու լքեալը՝ բարձր պահելով հայուն պատիւը եւ անոր վսեմ անունը։ Այդ երկու առիթսփրտ ու անվեհեր հայերը Ալ. Աղանան եւ անոր տասներեքամեայ որդին էին, որ «անվախ որսորդ եւ անվրէպ հրացանածիգ» էին։ Հայր եւ որդի, կը բանան պատուհանին փեղկը եւ զայրոյթով կը լեցուին, երբ կը տեսնեն որ «թուրքերի մի ահագին խումբ դիմացի տնից դուրս է ձգել մի հայ կնոջ դիակը եւ մի գեղեցիկ հայ օրիորդի (Ասլանեան) առեւանգած տանում են»։ Արիւնը վայրկեանապէս կը խուժէ Աղանանին գլուխը, որ կը հրամայէ հրացանները իսկոյն բերել եւ հակադարձ հարուած հասցնել թշնամիին եւ վրիժառութեան ոգիով արդարութիւն պահանջել։ Տեղի կ'ունենայ սոսկայի կոտորած։ արիւնարբու թշնամիներէն տասնեակներ դիտապաստ կ'ըլլան։ Թշնամին չկարենալով դիմանալ ընդդիմամարտին առնականօրէն, վայրագացած կը դիմէ ամենաամարդի միջոցին։ Զարիւղի տակաւ մը գլորելով շէնքին առջեւ, զայն ամբողջութեամբ կը հրկիզէ։ Ամեռի բոցերուն զոհ կ'երթան ծծկեր մանուկներ, պատանիներ, չափահասներ ու ծերեր։ Եւնքի կործանումէն ետք, հայ ընտանիքներու «սեւացած ոսկորները ամուր գրկուած են գտել աներակների մէջ։ Գերեզմանին յանձնուել են մոխիր եւ սեւ ոսկորներ», կը գրէ Եիրվանգաղէ։ Այն հարցին թէ ինչո՞ւ պատահեցան այս զագրեցի ու աններելի արարքները, թուրքերը տգիտաբար ու վրիժաբար պատահաբանած են։ «Այդ մի դազա էր (փորձանք), երկնային պառիժ, որ եկաւ անցաւ մեր գլխով»։

Բովանդակ սարսաղից նկարագրութեանց մէջ ուշագրաւ է պարագայ մը, որ յիշատակութեան արժանի է, որովհետեւ մատնանիշ կ'ընէ հայուն ամբիժ նկարագիրը, վեհանձնութիւնը եւ հոգեկան արիւթիւնը։ Մի ոմն թուրք հրապարակախօս՝ Դր. Աղան, օրաթերթին մէջ հրատարակած է հայ կնոջ մը հոգիին վեհութիւնը եւ ազնուութիւնը արտայայտող յօդուած մը։ Հայ պատուական կիւր իր գաւակներուն դժբախտ կորուստէն ետք, գերեզմանաւուրը, թաղման արարողութեան ընթացքին, ծեղը դրած է դազադին վրայ եւ ըսած՝ «Հայեր, կ'երդուեցնեմ ձեզի այս երեխաներուն անմեղ հոսած արիւնով, կ'երդուեցնեմ անոնց թշուառ մօր ջախջախում արող, ներեցէ մուսուլմաններուն այն, ինչ որ անոնք ըրին, մի զգաք թշնամութիւն անոնց դէմ, այլ սիրեցէք անոնց եղբայրական սիրով այնպէս, ինչպէս սիրած էք միմեանց առաջ»։ Մարմին փշաքաղող ու սարսուռ պատնառող այս քրիստոնէական խօսքերը մեծապէս տպաւորած կը թուին ըլլալ Դր. Աղանը, որուն աչքերէն արուսաւքի կայակները հոսած են, եւ եթէ այդ խօսքերը արուսաւնում պահուն ինք այնտեղ գտնուէր, սքանչացած ու վերացած, հայ կնոջ առջեւ ծնկադր արիւթ գար եւ անոր առջեւ աղօթէր ... Դր. Աղան այնուհետեւ գովքը կը հիւսէ հայ եղբարբախտ, բայց եւ գերընտիր յարկութիւններով ու մարդասիրական բարձրագոյն զգացմունքներով օժտուած կնոջ։ Ան կը գրէ «Այո, դուն մեծ եւ, ազնիւ հայուի։ Դուն կը զարդարես այն ցեղը, որուն կը պատկանիս։ Դուն կ'ազնուացնես եւ կը բարձրացնես մինչեւ անհասանելի բարձրութիւն այն ազգը, որուն գաւակն ես ...։ Երբ այս տրուշարժ տեսարանի լուրը հայ կնոջ մարդասիրական վարմունքի մասին տարածուեցաւ մուսուլմաններուն մէջ, բանի մը անձերու նախանձնութեամբ որոշուեցաւ, որ մուսուլման հոգեւորականութիւնը մեծ հայ կնոջ գաւակներուն համար հոգեհանգիստ կատարէ եւ անոնց գերեզմանին վրայ պսակ դրուի»։

Զգարմանաւոր այսպիսի բարձրագոյն ու գերագոյն զարգացումներով տոգորուած անբախտ մօր դրսեւորումներուն վրայ։ Դարերու խորհրդաւոր հնութիւն ու պատմութիւն ունի հայ կնոջ նման վարուելակերպն ու գործելանէլ։ Այստեղ թող ներուի մեզ փոքր ու շեղումով յետդարձ կատարել ընդհուպ մինչեւ Ե. դար։ Հայ կանանց տիպար ու օրինակելի վարքի ու բարքի եւ ընդհանրապէս կերպարի մասին, բանաստեղծական

գունագեղ պատկերներով ու անգուգական համեմատություններով, սբանջելի նկարագրական ունի մեր մեծ մասնագիր, բաղճրագրուցիկ ու անմահ պատմիչ՝ Եղիշ Բարդապետ, որ կը խօսի հայ առաքինի ու փափկատուն կանանց վարքագիծերուն մասին: Փափուկ ու հեզասահ կեանքին ընտելացած այս կանայք, որ «սնուած էին երէներու ամիճներով», եւ վայելած կեանքը ցլուր՝ իր բոլոր հեշտութիւններով ու հանդերձերով, այժմ, յօժարութեամբ յանձն կ'առնեն ամեն տեսակի գրկանք ու նեղութիւն, առանց դժգոհութեան, սրտաբեկութեան կամ բարոյական նկունութեան, վասնզի իրենց սիրելի ամուսինները ճակատամարտի ընթացքին կամ ինկած էին ու իրենց աչքերը փակած առյաւելտ եւ կամ գերուած էին ու արգելափակուած: Մեր բովանդակ ծովածաւալ մատենագրութեան մէջ հազուագիտ գեղեցկութեամբ հիւստած այս տողերը թագն ու պսակը կը կազմեն մեր հինգերորդ դարու անմահ գրականութեան: Այնտեղ հայ կինը բնորոշուած ու ներկայացուած է իբրեւ հաւատարմ, բարեպաշտ, ժուժկալ, համբերատար, հանդուրժող, բաջ, զիջող, անորոտուց, մաքրակենցաղ, առաքինի, խոնարհ, պարկեշտ եւ ներողամիտ: Եղիշ պատմիչ այս կանանց կը նմանցնէ «անարիւն ճպուռներու, որոնք իրենց երգի բաղճրութեամբ կ'ապրին առանց կերակրուելու եւ կենդանի են միայն օդ ծծելով՝ անմարմիններուն (ինչ հրէշտակներուն) նմանելով»:

Այս մէջբերումը կատարեցինք պարզապէս ցոյց տալու համար, որ հայ կինը ի սկզբանէ օժտուած է բարոյական բացառիկ կորովով ու եզակի արժանաւորութիւններով: Այն բիւրեղ ու ընտիր ժառանգագիծերը որոնք ի յայտ կուգան այսօր մեր կանանց մէջ առհասկան բնոյթ ունին: Արեամբ սերուած այդ սակաւագիտ առանձնայատկութիւնները թանկագին են, վասնզի կը պարփակեն ու կ'արտացոլեն համամարդկային գեղեցիկ զգացումներ եւ իրենց տեսակին մէջ եզակի են ու օրինակելի:

Արդ, յետ ջարդերուն, երկուստեք խաղաղութեան ու եղբայրութեան սրտագին կոչեր կը կատարուին ու ճառեր կ'արտասանուին՝ վերահաստատելու երկրի երբեմնի բնական ընթացքը եւ վերագտնելու բարօր ու անդորր կեանքը: Սէրն ու համերաշխութիւնը ի կեանս վերակոչելու յոյսով, հայերն ու թուրքերը ձեռք կը սեղմեն, կը գիրկընդխառնուին, կը համբուրուին եւ կ'ոխտեն միատեղ ապրիլ ու գործել համերաշխ մթնոլորտի մէջ:

Արդարամիտ, խաղաղատէր ու լաւատես մարդիկ իրենց յոյսը վառ պահելով, կը սպասեն արշալոյսի ծագման՝ յանցագործներու դատաւատանին եւ արդարութեան վերջնական յաղթանակին: Երկվանգալէ իր գրութեան մէջ ամենայն սրտբացութեամբ ու անկեղծութեամբ կ'արտայայտուի այդ մօտալուտ բարոյական յարթութեան մասին: Ան կ'ըսէ՝ «Մենք՝ հայերս, ուրիշ բան չենք ուզում, բացի անաչառ դատից: Մենք դարերից ժառանգած քրիստոնէական համբերութեամբ եւ հեզութեամբ կը սպասենք արդար դատաւատանի: Եւ այդ դատաւատանը կը լինի մեր ջախջախուած սրտերի միակ սպեղանին ...: Սպասենք, ուրեմն ...»:

Արդարութեան կանչին ու դժգոհին սրբալայել համբերութեամբ սպասող հայութիւնը, յոյսը ծրարած իր հոգւոյն մէջ, ի զուր սպասեց ու անկկալեց իրերու դրութեան փոփոխութիւն, հասարակական ուղիղ դրսեւորում իրեն հանդէպ, ինչպէս նաեւ յետամնաց տեսլականն ու բոլորումն հոգեբանութեան վերջնական վերացում արդարութեան շեփոխախառն ու ճշմարտութեան պանծալի յաղթանակ: Ետն չանցած ոտխոր գործարդեց իր բառմեղի ու ահարկու ծրագիրը՝ հայաբնաջնջութեան Ուրսի արեան անյագեփոխութիւնը ծանօթ է աշխարհին, բայց հայոց արիւնը լալողած է ու խիստ աստիճանաբար՝ Կարծր իրականութիւնը ցոյց տուած է հայութեան, որ բառերով,

բաժանվածությունով, լորձնաշուրթ խոստումներով ու յուրայական համբոյրներով կարելի է առաջնորդուի: Անոնց որոնք սնամեջ արտայայտություններով կը կլանուին ու կը նկրտին զանգուածներն ալ այդ ուղղութեամբ տանի: «Գործում են յանցանք իրանց ազգի պահպանութեան դէմ: Նրանք օդ են կտրատում իրանց սուր լեզուով, երեակայելով, թէ թշնամիներ են բրդում: Հայի դրութիւնը անսպառիւղ է ոչ միայն Անդրկովկասում, այլեւ Պարսկաստանում, իսկ Տաճկաստանում այն դրութիւն չէ, այլ գեհեմ», կը գրէ Շիրվանզադէ: Այս իմաստուն ու մարգարեական խօսքերը իրականացան ի դիմաց Օսմանեան Կայսրութեան կանխամտածումած սեւ ծրագրին՝ հիմնովին ու մէկընդմիջտ արմատախիլ ու բնացինց ընելու արեւմտահայութիւնը: Անգամ մը եւս չարաչար խաբուեցաւ անպաշտպան հայ ազգը եւ կոտորուեցաւ: Այդ անմարդկային ցեղասպանութեան զոհերն ենք մենք որ այժմ տարածուած ենք ի սփիւռս աշխարհի: Մեր ժամանակներու Սումկայիթեան արհմալի դէպքերը իսկ եւ իսկ կրկնօրինակուան էին վերոյիշեալ երկու ջարդերուն: Կրկին ու կրկին հայութիւնը ապաւինած իր մաքուր ու ազնիւ բնագոյին եւ ժառանգագիծերուն, իր թանկագին կեանքը յակամայս դրաւ ուրիշի պատարագաւեղանին եւ զոհուեցաւ անասնական կաստաւորութեամբ: Վերստին հրապարակը լեցուեցաւ կրկնէս յատուկ խեղճային արարքներով: Կոյսեր լկկուեցան ու ողջակիզուեցան, կողոպտուեցան ու թալանուեցան հայերու բնակարաններ, բռնագրաւուեցան ինչքեր ու զացուեցան մարդկային տարրական իրաւունքներ: Պատմութիւնը ինքզինք կը լցնէ: Շիրվանզադէ որոշ յանդիմանական շեշտով կը գրէ. «Խեղճ ազգ ենք մենք նրանով ամենից առաջ, որ միշտ ուշ ենք տեսնում մեր թշնամուհ»: Բարի ու միամիտ այծեամի նման դարանակալուած ենք ու սովալուկ գազանին որպէս դարձած: Պր. Արաւելի նման շատեր պիտի շարունակէն դրուառել հայ անոխակալ ու ներողամիտ կնոջ բարեմասնութիւնները որովհետեւ հայեցի, հայաւայել ու հայաշունչ դատարարականութեան մեջ չկայ չարութիւն, վատութիւն, վրիժառութիւն, այլ կայ միայն բարութիւն, վեհութիւն: Բայց ժամն հասեր ու անցեր է հայոց համար ուշ դնելու հայոց անզուգական վիպասան Բաճիի մարգարտանման խօսքերուն, որ կը հրահրեն, հրահրեն ու մղեն հայ ժողովուրդը ինքնապաշտպանութեան: Ան կոչ կ'ընէ համայն հայութեան կրաւորականութենէ հրաժարիլ եւ դառնալ զգայուն, բժախնդիր, պատուախնդիր՝ պաշտպանելու ազգը, եկեղեցին, ընտանիքը, եւ ինչու է՞ նաեւ գոյքերը եւ կայուածները ի սպառ կործանումէ ու քանգորատումէ: Դուս մեծ գրող՝ Սալտիկով-Շչետրին, իր մէկ գրութեան մեջ կ'արտայայտէ այն կարեւոր միտքը, ըստ որում, մարդ եղէ կ'ուզէ ապրիլ, պէտք է միշտ զգաստ ըլլայ: Եւ իրօք, գոյութիւն պահպանելու, անելու եւ ծաղկելու համար, հարկաւոր են խորատեսութիւն, իրատեսութիւն, դիմադրելու պողպատեայ կամք, կուռ տրամաբանութիւն, անզիջող բաղաբակկանութիւն եւ շրջահայեցութիւն:

Լատինական հոյակապ առած մը կ'ըսէ. «Փորձը յաւագոյն ուսուցիչն է»: Մարդիկ փորձելով կը սայթաքին ու իրենց սխալներէն կը տրվին: Ազգերու կայան ու յարաբերութիւնը եւս հիմնուած են փորձի վրայ: Փորձի բուրայէն յաջողապէս անցնելէ ետք է որ կ'ամրապնդուին կասկերդ տարբեր ժողովուրդներու միջեւ: Հայ ազգը փորձած եղբ է որ կ'ամրապնդուին կասկերդ տարբեր ժողովուրդներուն հարաբերութեան կապը՝ (եւ բանի՛ց) ու դեռեւս կը փորձէ հնոցէն անցնել իր յարաբերութեան կապը՝ եւ տեսնելու եւ արժեւորելու զինք չհիւրընկալող ժողովուրդներուն ջերմութիւնը եւ անվերջութիւնը: Զմեռադատաբար է՝ որ կ'արձանագրուին այս մտածումները եւ ոչ ալ անվերջութիւնը: Զմեռադատաբար է՝ որ կ'արձանագրուին այս միտքերը: Մեր հիմնական քիմախնդրութեամբ լեցուած կ'արտայայտուին այս միտքերը: Մեր հիմնական մտահոգութիւնը մեր ժողովուրդի ապահովութիւնն է ու անոր յարատեւ անելութիւնը: Ոչ մտահոգութիւնը մեր ժողովուրդի ապահովութիւնն է ու անոր յարատեւ թոյլեցիկ ոք բարոյական իրաւունք ունի կատեցնելու թափը մեր անման ու զարգացման, թոյլեցիկ ու վերելքին: Դարերու գոյութենական ամեծի մաքառումներէ ետք, այսօր մեր սրբազան ու պարտականութիւնն է մեր միտքը պահել առողջ, մշտադիւրս եւ մեր հաւաքական ու բարոյական ուժերը մէկտեղուած ու զապաստուած, եւ յարատեւ պատրաստ՝

չխաբուելու ու չսուսուելու շողշողուն ու պատրպից խօսքերէ, որոնք առժամաբար կրնան շոյել մեր լսելիքը եւ փայփայել մեր ինքնասիրութիւնը, բայց խորքին մէջ կուգան վտանգելու մեր հայրենիքը, սպառնալու մեր գոյութիւնը, կործանելու մեր նորածիլ կեանքը եւ խորտակելու մեր դարաւոր լաւագոյն իղծերն ու երազները: Այն ազգերը որ միշտ պատրաստ են առնակատելու ուսիսը եւ կուրծք դնելու անոր բիրտ ու մահացու հարուածին, անոնք, նովին իսկ գործով, մասամբ մը, կանխած են պատերազմ ու բախում: Հայ ժողովուրդը դարերով գոհեր տուած է որովհետեւ չէ ունեցած քաղաքական վարչամեքենայ, դիւանագիտական ճկունութիւն, երեւոյթները քաղաքականապէս քննարկելու եւ վերլուծելու հզօր միտք, ուսիսը մօտէն ու շուտով ճանչնալու կարողութիւն: Մեր երկայնամտութեան, բարենտութեան ու անյիշաչարութեան մէջ անտարակոյս մեծ դեր խաղցած է մեր սուրբ կոծնը: Զրիստոնէութիւնը մեծապէս ներգործած է մեր հոգիին վրայ եւ զմեզ կերպարանափոխած է ու պայծառակերպած: Մեր ժողովուրդը այլ ազգերուն հետ վարուած է ամենայն յարգանքով, քաղաքակրթութեամբ ու փափկանկատութեամբ: Հայուն ներողամտութեան ու հանդուրժողութեան զգացումները իբրեւ տկարութիւն ու թուլութիւն դիտուած են մեր դրացի ժողովուրդներուն կողմէ եւ թիւր կերպով մեկնաբանուած: Արդ, ժամանակն է որ հայութիւնը զարթոնի իր քնաթմբիբոնէ եւ ճանչնայ իր ճշմարիտ բարեկամները եւ չարակամները:

Խուճկ ու աղօթք հայ բիւրաւոր նահատակներուն անմեղ յիշատակին ու յարգանք անոնց անբար ու անշիղիմ գերեզմաններուն:

ԶԵՆՈՐ ՔՀՆՅ. ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆ

Սուրբ Աստուածածին Տաճարին Ջրհեղեղը Գեթսեմանի, Երուսաղէմ (13 Դեկտեմբեր, 1999)

30 տարիներ բացակայելէ ետք, 27 Նոյեմբեր, 1999, Թուականին Նիւ եորքէն (Ամերիկայէն) վերադարձայ վանք, Երուսաղէմ, իբրեւ անդամ Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան: Անմիջապէս սկսայ կանոնաւորաբար մասնակցիլ եկեղեցական արարողութեանց:

Ինչպէս Սուրբ Յարութեան Տաճարի՝ Քրիստոսի Գերեզմանին վրայ եւ Բեթղեհէմի Ծննդեան Սուրբ Այրին մէջ, այնպէս ալ Գեթսեմանիի Սուրբ Աստուածածին Տաճարի Ս. Կոյսի Գերեզմանին վրայ տեղի կ'ունենան ամէնօրեայ պատարագներ, Հայերու եւ յոյներու կողմէ: Սուրբ Աստուածածին Տաճարը սեփականութիւնն է Հայոց եւ Յունաց:

Անցեալին, այս տաճարին Տեսուչը, օրուան պատարագիչը եւ պատարագին սպասարկողները եւ ժողովուրդը քալելով կ'երթային Գեթսեմանի, որ կը տեւէր մօտաւորապէս 25 վայրկեան: Իսկ այս օրերուս, վանքը կը տրամադրէ վանքապատկան մեքենայ մը, Աստուածամօր Տաճարի պատարագին մասնակցողները փոխադրելու, որ զիւրութիւն մըն է, մանաւանդ, տարիքաւոր վարդապետներուն համար եւ անձրեւոտ օրերուն:

Երուսաղէմ վերադառնալէս ի վեր, այս երկրորդ անգամն էր որ պատարագիչ էի Գեթսեմանիի Սուրբ Աստուածածին Տաճարին մէջ՝ երկուշաբթի օր, 13 Դեկտեմբեր,

1999: Այդ օր, առաւօտեան ժամը 8-ին մեքենայով մեկնեցանք Տաճար: Օղը ամպոտ էր եւ Թեթեւ կ'անձրելէր: Տաճարը կը գտնուի Գեթսեմանիի ձորին մէջ՝ քաղաքին արեւելեան պարիսպէն անմիջապէս դուրսը եւ արեւմտեան ստորոտը Զիթենեաց լեռան: Հոն կը գտնուի Ս. Կոյս Աստուածածնի Գերեզմանը:

Երբ հասանք Աստուածամօր Տաճար, նշարեցինք որ Հայոց պարտէզը՝ Տաճարին արեւմուտքը բլրակի վրայ, ողողում էր նախորդ գիշերուան անձրեւներու ջուրէն: Պարտէզը քարապատ ըլլալուն, ջուրերը հաւաքուած էին պատին ներսի կողմը եւ, ուրեմն, անմիջական վտանգ չէին սպառնար Տաճարին, որուն արտաքին գաւիթը 5.5 մեթր ցած էր պարտէզի մակերեսէն եւ «չոր» էր:

Ուրեմն, իջանք վար եւ մտանք Տաճար: Յոյները պատարագի մէջ էին: Սպասեցինք: Անոնք իրենց պատարագը վերջացուցին մօտաւորապէս ժամը 8:20-ին, եւ բոլորը մեկնեցան: Մենք սկսանք պատրաստութիւն տեսնել՝ Գերեզմանին ծածկոցները, եւ գետինի փոռցները տեղաւորել ու մոմերը վառել: Մինչ այդ, ես, որպէս պատարագիչ, սկսայ զգեստաւորուիլ:

Տաճարին Աստուածամօր Գերեզմանին վրայ շինուած է քառակողմանի քարէ կոթող մը՝ 3.78 մ. x 2.84 մ. x 2.95 մ. մեծութեամբ, որ ունի երկու մուտքեր, մին արեւմուտ-

եան պատին վրայ՝ 1.42 մ. x 54 սմ. մեծութեամբ, իսկ միւսը Հիւսիսային պատին վրայ՝ 1.25 մ. x 54 սմ. մեծութեամբ, եւ կայ կտր ծակ մը 42 սմ. տրամագիծով կոթողին առաստաղին վրայ: Իսկ Գերեզմանը, 2.12 մ. x 1 մ. x 1.07 մ. մեծութեամբ, ժայռի մէջ փորուած եւ վրան մարմարով ծածկուած է: Այս Գերեզմանին վրայ է որ ամէն օր պատարագ կը մատուցուի:

Հետեւաբար, այդ օր Պատարագը սկսանք մօտաւորապէս ժամը 8:35-ին: Պատարագը երգողներն էին, Տաճարին Տեսուչը՝ Հայրիկ Վրդ. Գալայճեան, ուրարակիր Անդրանիկ Աղապապեան եւ բուրվառակիր Դաւիթ Գաբլանեան:

Պատարագը սկիզբէն մինչեւ Վերաբերումի մասը տեղի ունեցաւ մայր խորանին վրայ որ կցուած է կոթողին՝ Տաճարին կեդրոնը նայող արեւմտեան պատի արտաքին երեսին: Ուրեմն, Վերաբերումին սկիզբը առնելով մտայ Գերեզմանին «խուց»ը, շարունակելու պատարագը մինչեւ վերջ:

Ժամը 8:55-ին սկսայ լսել զօրաւոր տեղատարաւի անձրեւի ձայներ: Այդ ձայները զարմացուցին զիս, քանի որ կարելի չէր նման ձայներ լսել ոնէ ատեն: Որովհետեւ, Տաճարին կամարակապ առաստաղը շատ աւելի բարձր է քան Գերեզմանին կոթողը: 1963-1968 տարիներուն երբ ես Տաճարին Տեսուչն էի, անձրեւներ կ'ունենայինք, սակայն բնաւ անոնց ձայները Տաճարէն ներս չէին լսուէր: Սկսայ մըմնջալ, ըսելով, «Տէր, ողորմեա. այս ի՞նչ ձայներ են»: Այս մտածումներով եւ զգացումներով պատարագը կը շարունակուէր: Թէեւ լսեցի Տեսուչ

Հայր Սուրբին բարձրաձայն կանչը, առանց իմանալու թէ ի՞նչ կ'ըսէր եւ կամ թէ ի՞նչ էր պատահածը: Տաճարը պարապ ըլլալուն եւ բաց լուսամուտներ չունենալուն, ձայները կամ խօսուածքները կ'արձագանգուէին: Չմոռնալ որ իբրեւ պատարագիչ «խուց»ին մէջ էի եւ չէի կրնար գիտակցիլ Տաճարին մէջ կատարուած անցուդարձերուն:

Պատարագը երգուեցաւ մինչեւ քահանային «Եւ զքոյս ի քոյոց քեզ մատուցանեմք ըստ ամենայնի եւ յաղագս ամենեցուն» բաժինը: Այդ վայրկեանին, բուրվառակիր Դաւիթ գլուխը ներս մտցուց «խուց»ին արեւմտեան մուտքէն եւ ըսաւ ինծի, «Հայր Սուրբ, կարծեմ թէ պիտի չկարենանք շարունակել պատարագը»: Գլուխս ետեւ դարձուցի դէպի իրեն, եւ ըսի «ինչո՞ւ», երբ տեսայ թէ աղտոտ ջուր կը մտնէր Գերեզմանի բաժինը: Գերեզմանին մուտքը ցած ըլլալուն, գլուխս վար ծոցի տեսնելու համար ինչ էր պատահածը Տաճարէն ներս: Տեսայ որ Տաճարին յատակը սկսած էր ջուրով ծածկուիլ: Զգացի պատահածը եւ ըսի, «Շուտ ըրէ, հաւաքենք ամէն ինչ որպէսզի ջուրէն չվնասուին»: Մինչ այդ, նշմարեցի որ Տաճարի աստիճաններուն վարի մասէն ջուրը արագ կը հոսէր: Միաժամանակ, խորհեցայ թէ ջուրը չի բարձրանար գերեզմանաքարին բարձրութեան: Ուստի, գերեզմանաքարին վրայ եղածները թողուցի եւ ոտքիս տակի բարձր (մինտէրը), որ գետնին հաւասար դրուած էր վրան կենալու համար, ազատելու համար վերցուցի եւ սկիզբ առնելով «խուց»ին Հիւսիսային մուտքէն ելալ դուրս եւ մտայ Յունաց մատուղը

(Գերեզմանին ետեւը՝ արեւելեան կողմը), որ տակաւին չոր էր: Այդ կողմէն փախուստի ճամբայ չկար: Պէտք էր որոշել ինչ ընել եւ փրկել ինչ որ կարելի էր: Ձէի կրնար սկիհը այդպէս թողուլ: Մէջի գինին ամբողջութեամբ խմեցի եւ նշխարը կերայ: Հիմա պէտք էր պատարագի զգեստները հանել: Շուրջառը հանեցի, շապիկը վեր քաշեցի որ չթրջուի, քանի որ ջուրը այդ մատուռն ալ սկսած էր մտնել: Ջար բախդէն, վակասին կապը հանգուցուցեցաւ: Բուրվառակիր Դաւիթին ըսի, «Ուր է Տեսուչ Հայր Սուրբը»: Ըսաւ, «Ձեմ գիտեր, անիկա գնաց»: Յետոյ իմացանք որ Հայր Սուրբը գացած էր լուր տալու որ օգնութեան գան. այդ ձեւով ան ինքզինք ազատած էր: Ուրարակիր Անդրանիկ կարողացաւ բանալ Տաճարին մէջ գտնուող ջրանցքին կափարիչը որպէսզի ջուրը այդ տեղէն երթայ եւ Տաճարը ջուրով չչեցուի, եւ ապա եկաւ ու վակասիս հանգուցը քակեց: Ուստի, բոլորը հաւաքեցի եւ սկիհը առնելով գացի նեղ եւ երկար, 9 մ. x 2 մ. մեծութեամբ, տեսչարանը, որ կը գտնուի Տաճարին աստիճաններուն ստորոտը՝ արեւմտեան պատին մէջ: Մինչ այդ իրազեկ եղայ տեսնելով թէ ինչ արագութեամբ ջուրը ներս կը խուժէր Տաճարի դռնէն եւ դարվար գացող 45 աստիճաններէն՝ 6 մեթր լայնքով եւ 25 մեթր երկարութեամբ: Աներեւակայելի եւ անհաւատալի էր պատահածը. նման բանի ականատես չէի եղած երբեք:

Տաճարին յատակը ջուրով լեցուցաւ շուտով, եւ ջուրը սկաւ մտնել տեսչարան: Պէտք էր փրկել սկիհը եւ պատարագի հագուստները:

Տեսչարանէն ներս կային երկու երկաթեայ բարձր պահարաններ: Մտքէս ըսի, «Պահարաններուն վրան ապահով է, ջուրը հոն չի հասնիր»: Ուստի, սկիհը, մաղզման եւ զգեստները անոնց վրայ զետեղեցի: Անմիջապէս հագայ կօշիկներս: Ջուրը սկսած էր վեր բարձրանալ տեսչարանի ներքին սեմէն վեր եւ կօշիկներս ջուրի մէջ էին: Հետս պէտք էր առնէի վերարկուս, 30 տարուայ Հին պարեգօտս (էնթերիս) եւ ճգմուած վեղարս, որպէսզի առանց անոնց չմնայի, քանի որ միայն զանոնք ունէի: Տեսչարանէն դուրս ելայ: Տեսայ Պրն. Դաւիթը Տաճարի սանդխամատերուն արեւելեան պատին մօտ, որ կը փորձէր վեր բարձրանալ ինքզինք ազատելու համար: Ջուրի հոսանքին ձայնը ստեղծած էր մեծ արձագանգ, որուն պատճառաւ հեռուէն կարելի չէր զիրար հասկնալ: Թէ՛ խօսելով եւ թէ՛ նշաններով կը փորձէինք զգուշացնել զիրար: Կարելի չէր 45 աստիճաններուն կեդրոնէն վեր բարձրանալ առանց իյնալու: Քարէ աստիճանները շատ սահուն էին եւ ջուրին հոսանքը զօրաւոր: Աստիճաններուն լայնքով ջուրերը իրենց արագութեամբ պատերուն զարնուելով կը ստեղծէին մեծ ալիքներ, որոնց մէջէն անցնիլը դժուար էր: 45 սանդխամատերը երկարաձգուած են 25 մեթր հարաւ-հիւսիս ուղղութեամբ, կազմելով 65° աստիճան անկիւն, սկսելով Տաճարին երկաթեայ դռնէն դէպի Տաճար:

Թէեւ չփոթած չէի, սակայն կը մտածէի թէ ինչպէ՞ս պէտք էր դուրս ելլել առանց վնասուելու: Ցանկարժ տեսայ թէ յունաց կողմը (աստիճաններուն արեւելեան պատը) դրան

մօտ գտնուող մեծ անտուկը սկսաւ վար սահլի ջուրին հետ: Քիչ ետք, նոյն կողմը, յունաց Սբ. Յովակիմ եւ Աննայի գերեզմաններուն մատրան պղինձէ մեծ աշտանակը նաեւ ինկաւ ջուրին Հոսանքէն:

Տաճարին ներսը մնացած էին երկու ոռւս օրթոտոքս մայրապետներ, որոնք դուրս հանել պէտք էր: Դրան մօտ էին Անդրանիկը, ոռւս եկեղեցական մը եւ դուրսէն օգնութեան հասնող անձ մը, որոնք կը փորձէին ներսը մնացողները ապահով դուրս հանել: Մինչ այդ Տաճարին դրան երկրորդ փեղկը բացին որպէսզի ջուրի Հոսանքին բարձրութիւնը իջեցնեն, դիւրացնելու համար անձերուն ազատումը: Այս անգամին, ջուրը աւելի մեծ քանակութեամբ սկսաւ ներս գալ:

Առաջին մայրապետը դուրս քաշեցին չուան անցնելով մէջքին: Երկրորդ մայրապետը չէր ուզեր դուրս ելլել, խորհելով թէ իր կեցած տեղը (արեւելեան պատը) ապահով էր: Խորհիմ թէ վախը պատած էր զինք եւ չէր ուզեր տեղէն չարժիլ: Ստիպեցին զինք որ առաջ անցնի: Պէտք եղաւ երեք Հոգիներու օգնութեան, որոնք չուան կապելով մէջքին, հրելով դուրս հանեցին զինք: Հոսանքին զօրութենէն խեղճը գրեթէ ընկղմեցաւ ջուրին մէջ: Կարգը եկաւ Պրն. Դաւիթին, զինք եւս դուրս հանեցին նոյն ձեւով:

Մինչ այդ, ես արդէն հասած էի դրան մօտ: Ի՞նչ տեսնեմ: Տաճարին արտաքին գաւիթը մէկ մեթր բարձրութեամբ, 20 մեթր երկարութեամբ եւ 15 մեթր լայնութեամբ ջուր լեցուած էր, (կազմելով 300 քառ. խորանարդ մեթր աւազան մը, որուն ջուրը կը խուժէր Տաճարէն

ներս): Ազատուողներէն վերջինը ես էի, որ չուանով դուրս քաշեցին: Բոլորս ալ մինչեւ մեր մէջքը ջուրի եւ աղտոտութեան մէջէն անցնելով ազատեցանք: Դուրսէն օգնութեան առաջին հասնողները այդ տեղ գտնուող 3 կամ 4 պաղեստինցիներն էին: Օգնութեան համար եկած էին ռուսիկաններ շտապ օգնութեան մեքենաներով:

Կը տեսնէինք թէ ինչպէս ջուրը կը թափուէր գաւիթը: Ան կը Հոսէր ջրվէժի նման Հայոց պարտէզի 15 մեթր երկար եւ 5.5 մեթր բարձր պատէն, որ ունէր 13 պատուհաններ: Եթէ այդ պատուհանները ջուրերուն հետ եկած աղտոտութեամբ մասամբ մը գոցուած չըլլային, պարտէզը հաւաքուած ջուրը շատ աւելի արագութեամբ պիտի լեցուէր գաւիթը եւ անկէ ալ Տաճարը: Այդ ջուրը այդպէս իջնելով, մօտ երկու ժամէն Տաճարը լեցուեցաւ ջուրով մինչեւ կամարները՝ 7 մեթր բարձրութեամբ:

Այդպէս թաց եւ աղտոտ վիճակով կարելի չէր մնալ եւ սպասել: Գացինք մեր պարտէզին մէջ արեւմտեան կողմը բարձրութեան վրայ գտնուող Տեսչին բնակարանը հանգչելու: Մեզի թէյ եւ vodka հրամցուեցաւ տաքնալու համար:

Վանքէն եկած էին սարկաւազներ եւ ուսանողներ օգնելու համար: Վանքապատկան մեքենան նստանք եւ վերադարձանք վանք մաքրուելու:

Կէսօրուայ ճաշէն ետք, Արիս Սրբազան, Հայկ Սարկաւազ Միրզախանեան, Ճօյս Սուլահեան եւ ես միասին եկանք տեսնելու թէ ինչ վիճակի մէջ էր Տաճարը: Գաւիթին ջուրը պարպուած էր եւ պատէն

այլեւս ջուր չէր վազեր: Կառավարութիւնը յատուկ մեքենաներ բերած էր եւ սկսած էին Տաճարին ջուրը պարպել: Հետո առի JVC շարժանկարի մեքենաս՝ նկարահանելու համար: Հայկ Սարկաւագին տուի զայն որ մանրամասն նկարէ ամէն տեղ:

Ինչպէս յիշեցի, Սուրբ Աստուածածին Տաճարը կը գտնուի Գեթսեմանիի ձորին մէջ: Տաճարին յատակը մօտաւորապէս 15 մեթր ցած է փողոցի ճամբէն, եւ ուրեմն, ենթակայ է ողողումներու: Անցեալին պատահած է ողողումներ: Կ'ըսուի թէ 1956 թուին եղած է ասկէ աւելի մեծ ջրհեղեղ մը, որուն պատճառաւ գերեզմաններ բացուած են: Իսկ 1970-ական թուականներուն եղած է մասնակի ջրհեղեղ մը:

Տաճարը ողողումներու չենթարկուելու համար, յատուկ ջրանցքներ շինուած են: Ըստ քաղաքապետարանի լուրին, այդ ջրանցքները մաքրուած էին ամիսներ առաջ: Ուրեմն, Տաճարի այս ջրհեղեղին պատճառ կը նկատեն ջրանցքներուն անձրեւի հետ վար իջնող աղտերով փակուելուն: Կարելի է նաեւ պատճառ նկատել ջրանցքներուն լաւ չմաքրուիլը: Տաճարի գաւիթին հարաւ-արեւմուտեան անկիւնը կայ մեծ մուտքով ջրանցք մը, որ մասամբ մը խցուած կրնար ըլլալ եւ կամ թէ անբաւարար էր այդ ջուրի զանգուածը պարպելու:

Յամենայն դէպս, ջրհեղեղը մեծ վնասներ հասցուց թէ՛ հայոց եւ թէ՛ յունաց: Քանդուեցան խորաններ, փճացան եկեղեցական զգեստներ, գիրքեր, պատկերներ եւ այլ առարկաներ: Պատերուն կցուած գեղեցիկ փայտեայ դարակները

տեղահան եղան եւ փճացան: Այս բոլորէն զատ տաճարին պատերը խոնաւութիւն ծծեցին: Ժամանակ պիտի առնէ մինչեւ որ անոնք չորնան: Այս դէպքին պատճառաւ ամէնօրեայ պատարագները ժամանակաւոր դադրեցան, մինչեւ որ Տաճարը կարգի դրուի եւ պատրաստ ըլլայ արարողութեանց համար:

Տաճարին վերաբացումը կատարուեցաւ ակնկալուածէն շատ աւելի կանուխ: Ծնորհիւ երկու Տեսուչներուն, հայ եւ յոյն, Տաճարը պատրաստ էր նուազագոյն պահանջները զոհացնելով, սկսելու համար ամէնօրեայ պատարագները: Սուրբ Ծննդեան տօնին առիթով մաքրութեան եւ նորոգութեան աշխատանքները աւելի արագ եղան: Յոյներ Ս. Ծնունդը տօնեցին Յունուար 7-ին, իսկ հայերը՝ Յունուար 19-ին (ըստ Հին տոմարի Հաշուարկութեան):

Հետեւաբար, Տաճարը վերաբացուեցաւ 7 Յունուար, 2000, թուականին: Այնպէս պատահեցաւ որ վերաբացման պատարագիչը ես էի դարձեալ:

Տաճարին մէջ կան ութ խորաններ, ներառեալ Ս. Կոյսի Գերեզմանը ուր Սուրբ Պատարագ կը մատուցուի ամէն օր: Այդ խորաններէն չորսը կը պատկանին հայոց, եւ երեքը կը պատկանին յունաց: Իսկ Գերեզմանը իր կոթողով կը պատկանի հայոց եւ յունաց Հաւասարապէս:

Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան
Ականատես վկայ

ԵՐԲԱ Է ՍԿՍՈՒՆԵԼ ՀՈՏԵԼ ԶԿԱՆ ԳԼՈՒԽԸ

Երկիւղածութեամբ բացում եմ Վիեննայի Միխայիլ Գորբաչովի տպարանի՝ «Մատենագրական ֆնուրիւններ» աշխատութիւնը, գրուած Հայոց մեծերի՝ Յովհաննես Սարկաւազի, Ներսէս Լամբրոնացու եւ Միխայիլ Գորբաչովի մասին, եւ ի լրումն հեղինակի տարբեր խոհերի, բայց ի ցաւ սրտիս, կարդացի հետեւեալ տողերը, գրուած պատմաբան Շիրումազադէի (ոչ թէ յայտնի բանաստեղծի) ձեռքով: Ահա դրանք. «1888 թուականին այցելեցի Հաղպատի վանք(այժմ ներկայիս Հայաստանում), որի գրատունը դարձել էր մի մառան, մախկին ձեռագրերի փոխարէն այժմ լցուած էր տաւարի կաշիներով, ոչխարի մորթերով, գինու կարասներով եւ հին մագաղաթների բոյրի փոխարէն այստեղ տիրում էր մի անախորժ գարշահոտութիւն: Իսկ վարժարանը այժմ ծառայում է իբրեւ ախոռ տուն եւ դարմանի շտեմարան: Մեր մատենագրութեան արծաթեայ դարի փայլուն աստղերից մէկը՝ Յովհաննէս վարդապետ Սարկաւազը, այստեղ մի ժամանակ շարադրել է իր յայտնի երկասիրութիւնները, ու այստեղ է Հայ մանուկների սրտում գարգացրել հայրենասիրական ազնիւ զգացմունքները» (Արձագանք. էջ 570):

Որպէս ի լրումն այս տխուր փաստի ասեմք, որ խօսքը այն Յովհաննէս վարդապետի մասին է, որին անչափ համակրում էր վրացիների հզօր Դաւիթ Քազաւորը, որովհետեւ յանձնու նրա, տեսնում էր Հայ վարդապետի աստուածատուր շնորհն ու Սուրբ Հոգու լեցունութիւնը: Ու պատմում են, որ երբ նա մի օր իմանալով, որ վարդապետը այցելութեան է գալիս իրեն, ռոֆի ելնելով շֆախմբով ընդառաջ է գնում եւ նրա օրհնութիւնն է խնդրում: Եւ Հայոց վարդապետը իր ձեռքը դնելով նրա թագակիր գլխին, սաղմոսում է, ասելով. «Դու՛ս, իմ Դաւիթ ծառայի՛ն»: Իսկ վերջինս յանուն սարկաւազի սիրուն լաւ էր վարում հայերի հանդէպ եւ առանձնապատու գուրգուրանք էր տանում Հաղպատի մենաստանի շէնութեան համար, իր հերթին արժանանալով նրանց երախտագիտութեանն ու աղօթքներին: Իսկ թեմի Սարգիս առաջնորդը 1089 թուականի Հաղպատում մի կոթող է կանգնեցնում, որ վրայ կոփել է տալիս հետեւեալ արձանագրութիւնը. «Ես, տէր Սարգիս առաջնորդս Հաղպատայ, կանգնեցի զնշանս Տէրունական, զէն հաւատացելոց եւ պաշտպան թագաւորաց մերոց՝ Կիրիլէի, Սմբատայ եւ Դաւիթ զարմի սոցա»:

Իսկ Յովհաննէս վարդապետը՝ Աստուծոյ այդ ընտիր ծառան, որ խոնարհաբար Սարկաւագ անունն էր կրում, իր մասին այսպէս է գրում. «Ես, անարժանս, անպիտանս, վատթարս եւ անպտուղս ի բարեաց ծառայս ամենայն ծառայից, Աստուծոյ Յովասափս, որ միայն անուամբ կոչիմ քեզանայ եւ գործովս ոչ»:

Մէկ ուրիշ դէպք էլ է արժանայիշատակ Սովետսես Պոետիկոս, այսինքն «իմաստասէր» բարձր անունը վաստակած Աստուծոյ այդ ընտիր ծառայի կեանքից: Նա բոլորին յայտնի է եղել իր բացառիկ գրասիրութեամբ եւ իր ողջ ժամանակը տրամադրում էր Աստուծոյ խօսքի եւ նրա մեկնութիւնների ընթերցանութեանը, եւ մի անգամ, ինչպէս նկարագրում է մատենագիր Կիրակոս Գանձակեցին, երբ Յովհաննէսի ծառայակիցները դուրս են գալիս մատենադարանից, ու կարծելով թէ ներսում այլեւս ոչ մէկը չկայ, փակում են դուռը: Օրեր յետոյ, երբ նորից բացում են մատենադարանը, ապշած տեսնում Յովհաննէսին այնտեղ հանգիստ պարապելիս: Եւ նրան հարցնում են. «Որպէ՞ս ապրեցար առանց կերակրոյ եւ ըմպելոյս», Յովհաննէսը ցոյց տալով իր կարդացած գրքերը, պատասխանում է. «Այս է իմ կերակուրս եւ ըմպելիս, գորկերայ եւ արքի գաւուրս գայտսիկ»:

Աւա՛ղ այսպիսի գերագանց նախնիներ ունեցողներին վայել է արդեօ՞ք մեր այժմեան երկրաբար չկեանքն ու էժանագին, անցողիկ գրքերի ընթերցանութեամբ, կամ միայն լրագրերով բաւարարուելը: Զէ՞ որ յաւիտեական կերակուրի փափագող մեր հոգիները երկնային եւ անապական կերակուրի՝ Աստուծոյ սուրբ խօսքի կարիքն ունեն, առանց որի մենք բոլորս այս լիառատ, բայց եւ չար ժամանակների մէջ, վերածուել ենք մեր անցողիկ մարմինները պարարտացնող բրդնիկ անբաւարարների ու ամէն չնչին առիթներով անդադար տրտմեցողների, եւ աւելին՝ դրանով իսկ մեր ջղաճիգ կեանքի թելը անմիտ անհոգութեամբ արագ մաշողների:

Մինչդեռ Տիրոջ մեղմ ձայնը բոլորին սրտերին սիրով դիպչելով ամէն օր շնչում է. «Հոգ մի՛ արե՛ք ձեր կեանքի համար, թէ՛ ինչ է՛ք ուտելու, ոչ էլ մարմնի համար, թէ ինչ է՛ք հագնելու, որովհետեւ հոգին առաւել է, քան կերակուրը: Այլ. եկէ՛ք ինձ մօտ, բոլոր յոգնած ու քեռամտրուածներ, եւ ծն ձեզ պիտի հանգստացնեմ» (Աւետարան ըստ Դուկասի 12:22 եւ ըստ Մատթէոսի 11:28):

Ով ակամջ ունի թող լսի, թէ ինչ է ասում մեր բոլորի Արարիչ Տէրը:

ՄԵՆԶՐՈՒԺԱՆ ԲԱԲԱԶԱՆԵԱՆ

ԹԱՐԳՄԱՆԶԱՅԻ 70 ԱՄԵԱԿ ՍԻՏՆԻԻ ՄԷՋ

Սփիւռփի ամբողջ տարածքին, մեր Ազգային Վարժարաններու ռսկեայ նշանաբանը եղած է տալ մատողաշ սերունդին հայեցի դաստիարակութիւն եւ նոր սերունդը կապել հայրենի իրականութեան հետ: Այսօր Ս. Թ. Վարժարանը իր բոլոր տնօրէններով եւ ուսուցչական կազմով իրենց երկրամասնութեան օրէն սկսեալ կը շարունակեն մեծ նուիրումով եւ գոհաբերութեամբ առաջ տանիլ այս սրբազան գործը փոխանցելու մեր գաղիք սերունդներուն: 27 Հոկտեմբեր 1999, 70-ամեակի այս բացառիկ հանդիսութեան, սաղիմահայ Ս. Թ. Վարժարանի սան-սանուհիները հաւաքուած էին "Harry's Cafe" ճաշարանը, որուն սեփականատէր՝ Ս. Թ. Վարժարանի սաներէն, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Քէօրօղլանեանները, այդ օրը ճաշարանը տրամադրած էին 70-ամեակի հանդիսութեան: Այս հանելի մթնոլորտին մէջ եւ առատ սեղաններու շուրջ, կարծես Ս. Թ. Վարժարանի շունչը եւ ոգին կը բուրէր: Ս. Թ. Վարժարանի սան-սանուհիներէն մեծամասնութիւնը ներկայ էր այս ճաշկերոյթ հաւաքին, այնտեղ էին վարժարանի սաներէն Վարուժան Իսկէնտէրեան՝ ԼՂՀ-ի մշտական ներկայացուցիչը Աւստրալիոյ մէջ, Հայկ Լէփէնեան՝ Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան Առեմնապետ, Կարօ Մէքեան՝ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ վարչութեան Առեմնապետ, Սիլվա Աղապէկեան՝ Հ.Բ.Ը.Մ.ի շարաքօրեայ վարժարանի տնօրէնուհի, Լեւոն Շէօհմէլեան՝ նախկին երկարամեայ Առեմնապետ Աւստրալիոյ Ընկերակցութեան, եւ ուրիշներ:

Մուտքին մօտ, յանձնախումբի անդամները կը դիմաւորէին սան-սանուհիները եւ անոնց վզին կ'անցնէին Թարգմանչաց Վարժարանի մանկարպարտէզի դպրոցական համազգեստի կլորածու սպիտակ օձիկները: Այդ օձիկներուն տակ բաճակած էր Թարգմանչաց Վարժարանի ուսուցչական կազմի անուններէն մին, որպէս բախտաւոր անուն բաշտելիք վիճակահանութեան, իսկ մուտքի աստիճաններու պատերը զարդարուած էին Թարգմանչաց Վարժարանի շրջանաւարտներու խմբակարներով:

Բացման խօսքով, հանդէս եկաւ Կարօ Մէքեան, ուր մէկ վայրկեան լուրսեանք, ներկաները յոտնկայս յորգեցին յիշատակը Հ. Հ. Խորհրդարանի գոհուածներուն, ապա ան իր խօսքին մէջ տուաւ զնահատականը Ս. Թ. Վարժարանի, խիստ կարեւորելով անոր դերը սփիւռահայ իրականութեան մէջ:

Օրուան հանդիսավարն էր Ժագ Մարգարեանը, որ իր կատակներով եւ հին յուշերով խանդավառեց ներկաները, որոնք միասնաբար սկսան երգել, դպրոցական երգեր: Ճաշերու ճոխ եւրասիականութենէն ետք Լեւոն Շէօհմէլեան խօսք առնելով, տուաւ պատմականը Ս. Թ. Վարժարանի 1893-էն սկսեալ հասնելով մինչեւ մեր օրերը, նշելով իւրաքանչիւր շրջանին կարեւորութիւնը իր հիմնադիրներով եւ տնօրէններով: Ապա խօսք առաւ Հայկ Լէփէնեան ըսելով՝ «Բախտաւոր է սաղիմահայութիւնը, որ իր ծոցին մէջ ունի զոյգ դպրոցներ, եկեղեցիներ, ակումբներ, Պատրիարքարան եւ մատենադարան, որոնք ազգապահպան-

մամ ազդակներ են: Սփիւռքի մեր ժողովուրդը, տարուէ տարի կը նահանջէ, կը ձուլուի բանիւ եւ գործով, ան պէտք ունի նուիրեալ մշակներու, առաջը առնելու համար վերջնական ձուլումին»: Ան իր խօսքին վերջաւորութեան ըսաւ. «Մենք բարձրօրէն կը գնահատենք Ս. Թ. Վարժարանի 70-ամեակը, կ'ողջունենք Թարգմանչաց դպրոցի գիր ու գրականութեան նուիրեալները ու կը մաղթենք 70-ամեայ Թարգմանչացի իր ազգանուէր եւ կրթական ծրագիրներուն կատարեալ յաջողութիւն, անհատում ուժ եւ մշտանորոգ եռանդ: Փառք ու պատիւ Ս. Թ. Վարժարանի հիմնադիրներուն եւ հանգիստ անոնցմէ մահացածներու անիւններուն: Թարգմանչացի ջախը միշտ վառ մնայ ձեր հոգիներուն մէջ»:

Ապա կարդացուեցաւ շնորհաւորագիրեր ուղարկուած թեմիս Առաջնորդ Գեոր. Տէր Աղան Արք. Պալիօզեանէն, Ս. Թ. Վարժարանի Տեսուչ Հայր Թէոդորոս Զաւարեանէն եւ Վարժարանի օգնական Տեսուչ Տիար Եղիա Տիգրանեանէն: Վերջաւորութեան խօսք տրուեցաւ

Վարուժան Իսկէնտէրեանին, որ գեղեցիկ եւ հետաքրքրական ձեւով պատմեց իր մանկական յուշերը դպրոցէն ներս եւ ցաւով արտայայտուեցաւ, որ արար-իրեայ պատեհազմին պատճառով ընդհատուեցաւ իր ուսումը, բայց այսօր բախտաւորութիւն է ինձ համար, ըսաւ ան, որ ձեր մէջ կը գտնուիմ: Իսկ ԼՂՀ նախագահին կողմէ մշտական ներկայացուցիչ նշանակուելուն առիթով ըսաւ. «Առաջարկը եկաւ Ղարաբաղի պետականութենէն եւ ժողովուրդէն որմէ յետոյ այստեղի յանձնարարականով պաշտօնս հաստատուեցաւ: Ես ծառայութեամբ պիտի տանիմ այս կարեւոր դերը ի նպաստ մեր հայրենիքին»: Վերջաւորութեան իւրաքանչիւր սան-սանուհիներու վկայագիր յանձնուեցաւ Ս. Թ. Վ. ի 70-ամեայ յորելեանի հաւաքոյթին մասնակցելուն համար: Եղան նուիրատուութիւններ, հաւաքուեցաւ 3500 տոլար, որ պիտի ուղարկուեցաւ երուսաղէմ՝ Ս. Թ. Վարժարանին:

Վարժը կատար յանձնախումբի անդամներուն:

ՍԻՏՆԻ

Թղթակից

Յոբելինական Շքեղ Հանդիսություն Նուիրում՝ Երուսաղեմի Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարանի Հիմնադրութեան Պանծալի 70-ամեակին

Նախաձեռնութեամբ եւ կազմակերպութեամբ Հիւսիսային Ամերիկայի Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարանի Սանուց Միութեան Վարչութեան, 70-ամեակի Յոբելինական Խրախճանք-Հանդիսությունը փեղի ունեցաւ՝ Շաբաթ, 16 Նոյեմբեր, 1999-ին, երեկոյեան ժամը 8-էն սկսեալ, Լոս անճելըսի Ս. Յակոբ Նայաստանայց Առաքելական եկեղեցւոյ «Կոկեան» սրահին մէջ, արժանաւայել շուրով ու մրերմիկ մթնոլորտի մէջ:

Ձեռնարկը կը վայելէր Երուսաղեմի Նայոց Պատրիարք՝ Նորին Ամենապապութիւնի Ս. Թորգոմ Ս. Արք. Մանուկեանի Բարձր Նովանաորութիւնը:

Աւելի քան 350 հաւաքաւոր սան-սանուհիներ, երեք ու երկրասարդ սերունդի ներկայացուցիչներ ու բարեկամներ, արդար հպարտութեամբ, յուզիչ ու անմոռանալի պահեր ապրեցան, միաժամանակ վերյիշելով նաեւ իրենց մանկութեան ու պատանեկութեան երանելի օրերը, որ վայելեցին Թարգմանչացի հայակերպ ու կրօնաբոյր միջավայրին մէջ:

Հանդիսութեան առաւել փայլք փոխին՝ մեր ծննդավայր Երուսաղեմէն, հեռաւոր Անգլիայէն, Քանադայէն, ինչպէս նաեւ Նիւ Եորքէն, Նիւ Ճըրզիէն, Շիքակոյէն, Օրէկոնէն, Տիքոնոյաթէն, Արիզոնայէն, եւ Գալիֆորնիոյ հեռաւոր շրջաններէն՝ Ֆրէզկոյէն, Սան Ֆրանսիսքոյէն, Սանտիէկոյէն, Սանթա Պարպարայէն, Սան Լուի Օսիսքոյէն ու այլ հեռաւոր հայ գաղութներէն ժամանած սան-սանուհիներ, որոնք եկած էին վերանորոգելու իրենց խորին յարգանքն ու սէրը՝ Նայ լեզուի, Նայոց Պատրութեան, մշակոյթի ու ազգային աւանդութեանց «Լուսոյ Վառարան» ու «Նաւարթի ամրոց»՝ Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարանին:

Այս առթիւ շքեղօրէն զարդարուած սրահին բեմին խորքը՝ զեպեղուած էր Թարգմանչացի հսկայ յուղաներկ պատարարը:

Օրուան հանդիսավար՝ գաղութիս ծանօթ մրաւորականներէն, «Արմինիըն Օպերովը» թերթի խմբագիր, ու հանրային գործիչ, Պրն. Օշին Քէշիշեանի հրաւերով, Արժ. Ս. Արշակ Քինյ. Խաչապուրեան՝ Ամերիկայի ու Նայաստանի պետական մաղթերգներով պաշտօնական բացումը կատարեց Յոբելինական հանդիսութեան:

Ամենապապիւ Թորգոմ Պատրիարք Նոր Օրինութեան Պատգամը փոխանցեց՝ Արժ. Ս. Միփան Քինյ. Մխեսան:

Ապա ողջոյնի եւ բարի գալուստի խօսքին համար, օրուայ հանդիսավարը բեմ հրաւիրեց Միութեանս ժրաջան Արեւնապետուհի Օր. Ազնիւ Եագուպեանին:

Օր. Եագուպեան անդրադառնալով միութեանս ծրագիրներուն, իր կարգին խորին շնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր ներկաներուն, որոնք միշտ սապար հանդիսացած են միութեանս գործունէութեան իրենց բարոյական եւ նիւթական օժանդակութեամբ:

Գեղարուեստական բաժինով ելոյթ ունեցաւ ծանօթ ասմունքող Պրն. Գրիգոր Քէլէեան, որ խոր ապրումով ասմունքեց Սիամանթոյի՝ Ս. Մեսրոպին նուիրուած երկու քերթումները:

Այս հանդիսավար Օշին Քեշիշեան բեմ հրափրեց Միութեանս հիմնադիր վարչական անդամ, ծանօթ հրապարակագիր եւ հեղինակ Նահապետ Մելքոնեանը օրուան խօսքը փոխանցելու համար:

Պր. Մելքոնեան իր խօսքին մէջ անդրադարձաւ օրուայ երկու խորհուրդներուն՝ Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարանի հիմնադրութեան 70-ամեակին եւ Սանուց Միութեան 10-ամեակին մասին:

Ան իր խօսքին մէջ շեշտեց թէ «Թարգմանչացը լոկ կառոյց մը չէ...», ան «աղբիւրն է լուսոյ» Նայ Երուսաղէմին: Այսօր շուրջ 130 ուսման ծարափ աշակերտներ՝ նոր գարուններ կան անոր ջերմ յարկերէն ներս: Դժուարութիւններ... խոչընդոտներ... միշտ եղած են ու պիտի ըլլան, սակայն էականը եւ կենսականը այն է, որ մենք Թարգմանչացականներս չմոռնանք Ս. Յակոբայ դարաւոր եւ պարմական սրբազան այս հաստատութիւնը, չմոռնանք մեր սիրելի վարժարանը, բարոյապէս եւ նիւթապէս զօրավիգ կանգնինք մեր ազգային այս հարստութեան: 70-ամեակը ոսկի առիթը կրնձայէ մեզ մեր երախտագիտական ջերմ զգացումները յայտնելու մեր կրթական օճախին, զայն հովանաւորող միաբանութեան եւ կրթական մշակներուն»:

Այս, յանուն Սանուց Միութեան, Պր. Մելքոնեան, յարգանքի եւ երախտագիտական զգացումները յայտնեց Երուսաղէմի զինուորագրեալ միաբանութեան եւ Ս. Աթոռոյ գահակալ Նորին Ամենապատուութիւն Տ. Թորգոմ Ս. Արք Մանուկեանին, որուն Նայրական բարձր հովանաւորութեան փակ, Թարգմանչացը կը շարունակէ իր Յաղթական Երթը, իսկ Սանուց Միութիւնը կը վայելէ Ամեն. Պարրիարք Նոր Նայրական գուրգուրանքը եւ քաջաւերանքը:

Իւրայայտուկ մարտնչութեամբ, հանդիսավար Օշին Քեշիշեան ներկայացուց պարտոյ հիւրերէն, Գալիֆօրնիոյ Ծերակոյրի անդամ Սքաթ Ուայլըմընը, որ California State Assembly-ի կողմէ, Թարգմանչացին ուղղուած յարուկ գնահատագիր մը յանձնեց Նահապետ Մելքոնեանին, իսկ գոնկրեսմէն Պարայի գնահատագիրը՝ Ազնի Եագուպեանին:

Այս հանդիսավարը ընթերցեց ու վարչութեան անդամներուն յանձնեց, նախապէս սրացուած Ամերիկայի Մենըթէն, Գոնկրեսէն, Պետական, Նահանգային ու քաղաքական բարձրաստիճան անձնաւորութիւններու շնորհատրական ու գնահատական գիրերը:

Նշենք նաեւ որ այս առթիւ հրապարակուած էր 70-ամեակի յարուկ Յուշամատեան մը: Գնահատագիրներ ուղղած էին նաեւ Նայաստանի Արարքին Գործոց Նախարարութիւնը, Նայաստանի, Յորդանանի, Իսրայէլի հիւպատոսութիւնները, հոգեւոր առաջնորդներ, քաղաքական դէմքեր եւ ազգային միութիւններ, որոնց գիրերը լոյս տեսան Յուշամատեանին մէջ:

Ընդհանուր խանդավառութեան մէջ հանդիսավարը Սանուցի վարչական անդամներուն յանձնեց նաեւ Յուլիս 14, 1999-ին, U.S. Congress-ի Capitol-ի շէնքին վրայ ծածանած Ամերիկայի պետական Դոշը, յարուկ վաւերագրով եւ գնահատագիրով, որ շուրով իր պարտոյ տեղը պիտի գրաւէ Երուսաղէմի Նայոց դարաւոր Պարրիարքութեան՝ «Մարքիկեան» թանգարանին մէջ: Բոլոր սարացուած Գնահատագիրները եւ Յուշանուէրները յառաջիկայ Մեպրեմբեր ամսուն պիտի յանձնուին Ամեն. Պարրիարք Նոր, դէպի Երուսաղէմ Սանուցի կազմակերպած ուխտագնացութեան առթիւ:

Ապա, Թարգմանչացի սան Պր. Կարօ Թիթինճեան, գնահատելով Օր. Ազնիւ Եագուպեանի փարիներու նուիրումը Երուսաղէմէն մինչեւ Լոս Անճելըս, ոսկեայ յուշամեփայ մը նուիրեց անոր:

Հանդիսութեան պաշտօնական յայտագրէն ելք, Թարգմանչացի սան՝ սիրուած երգիչ Դաիթ Սամուէեանի ղեկավարած՝ Memories նուագախումբի խանդավառ պարեղանակներու կշռոյթով, պարահարթակը շուրջով լեցուեցաւ երիտասարդ ու երէց գոյգերով: Հայկական մենսպարն ու շուրջապարը, երոտպական ու լալին ամերիկեան ծանօթ պարերն ու երգերը իրար յաջորդեցին, խանդավառութիւն ու վայելք պատճառելով նաեւ ներկայ հասարակութեան:

Այս ընդհանուր խանդավառութեան մէջ, Նահապետ Մելքոնեան մերթ ընդ մերթ բեմէն կը յայտարարէր Սանուց Միութեան կապարուած սրտաբոխ նուիրալուծութիւնները: Հանդիսութեան մաս կը կազմէին նաեւ՝ մոմավառութիւն եւ վիճակահանութիւն, որ ձեռնհասօրէն վառեցին Պր. Ների Մէնէշեան եւ Տիկ. Միրվարդ Պաղամեան: Նշենք նաեւ, որ վարչական անդամներ, Տիարք Պերճ Պաղպոյեան, Պօղոս Աբրահամեան եւ Կարօ Պաղամեան որպէս հիւրընկալներ, ամէն ջանք ի գործ դրին ձեռնարկի յաջող ընթացքին համար:

Յոբելինական սոյն ձեռնարկը, անկասկած, աննախընթաց ու հոգեկան մեծ ու անմոռանալի վայելք պարգեւեց ներկայ Սաղիմահայութեան:

Դիւան՝
ՍԹՎ Հրսիսային Ամերիկայի
Սանուց Միութեան

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՁԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ 70 ԱՄԵԱԿ

1999 Նոյեմբեր 20, Շաբաթ երեկոյին, Պատրիարքարանիս Սրբ. Թարգմանչաց Վարժարանի 70 ամեակի տօնակատարութեան առիթով, վարժարանի մշակութային ձեռնարկներու պատասխանատու վարիչ ՏԻՐ. Անուշ Նազգաշեանի ղեկավարութեամբ ժառանգաւորաց Վարժարանի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ տպաւորիչ հանդիսութիւն մը: Թարգմանչաց Վարժարանի աշակերտները մեներգով, խմբերգներով, արտասանութեամբ, վերապրեցան Ե. դարու Սահակ-Մեսրոպի Թարգմանիչներու սերունդին խանդավառութիւնը, ներկայացնելով անոնց գրական ստեղծագործութեանց եւ ազգային եւ հոգեւոր թանկագին ժառանգութեան ներշնչումը: Դաշնամուրի վրայ, երգերուն կ'ընկերակցէր Տիկին Նունէ Պօղոսեան:

Մեծ սեղանի մը վրայ քացուած գիրքի մը կերպարանքին տակ, բմբռնեցաւ գունագեղ կարկանդակ մը, եւ հօթանասուն մոմերու լուսավառութեամբ 70 ամեակի տարեդարձի խրախմանքին առիթով, բոլոր ներկաները հիւրասիրուեցան, մասնակցութեամբ Միաբանութեան անդամներուն, եւ նախագահութեամբ Ամենապատիւ Պատրիարք Սրբազան Հօր:

Բեմին յարդարումը, լոյսի խաղերով, գործն էր Միաբանութեանս արուեստագէտ անդամներէն Ընծանուէր Արդ. Բարախանեանի: Իսկ յայտագրի քաջման խօսքը կատարեց Թարգմանչաց Վարժարանի Հոգեշնորհ Տեառն Տ. Թէոդորոս Արդ. Զաքարեան, որ 1843ին պաշտօնապէս հաստատուած կրթական օճախին պատմական զարգացումը ներկայացուց, սերունդներու երախտագիտութիւնը յայտնելով բոլոր ուսուցիչներուն, կրթական մշակներուն, տեսուչներուն, որոնք նուիրումով եւ գիտակցութեամբ վառ պահեցին «Լուսոյ Վառարան» Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարանը, եւ սերունդէ սերունդ փոխանցելու հայ հոգեւոր ժառանգութեան գանձերու վայելքը եւ աննահանջ հայու հոգին:

Ն. Գ.

ՊԱՏՐԻԱՐԷԱՐԱՆ ՆՔԱՌՆ Armenian Patriarchate

Կրթական Առաքելութիւնը Հայ Երուսաղէմի

Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան եւ Պատրիարքութեան րազմանիւղ առաքելութեան մէջ, իմացական եւ կրթական աշխատանքը կարեւոր իր տեղը ունի:

Երախտագիտութեամբ կը յիշենք այն իրողութիւնը, թէ Երուսաղէմ քաղաքի մէջ առաջին տպարանի եւ տպագրութեան նախնական գործիքներու հաստատումը կատարուած է 1833 թուականին եւ Հայոց Վանքէն ներս: Իսկ մանուկներու կրթական եւ դաստիարակչական աշխատանքը՝ 1842 թուականներէն սկսեալ, եւ տարբեր վայրերու մէջ (Ռամլէ, Երուսաղէմ) եւ տարբեր անուններով:

Թարգմանչաց վարժարանի ներկայ շէնքին տեղ, 1862 թուականին գոյութիւն ունէր Մանկապարտէզը 25 քառակուսի մէթր տարածութեան վրայ, եւ Գալանեան անունով Աղջկանց Նախակրթարանը 48 քառակուսի մէթր տարածութեամբ: Իսկ Մանչերու Նախակրթարանը, Մեսրոպեան անունով, կը գտնուէր Ժառանգաւորաց Վարժարանի նեմարանի շէնքին ներքնասրահին մէջ, ներկայ խաղավայրին վրայ բացուող մուտքով: Ժառանգաւորաց Վարժարանի ձեմարանը կառուցուած է 1857 թուականին, նարտարապետ Պալեան եղբայրներու ծրագրումով եւ Յովհաննէս Պատրիարքի օրով (1850-1860):

Մէկուկէս դարու տնտղութեան ընթացքին, կրթական նախաձեռնութիւնները իրենց յառաջընթացը արձանագրած են քալլ պահելով դաստիարակչական նոր դրութիւններու հետ:

Դաստիարակութեան նոր շրջան մը կը սկսի Երուսաղէմի եղիշէ Պատրիարք Դուրեանի (1921-1930) գահակալութենէն յետոյ, երբ Սրբոց Յակոբեանց Վանքի հարաւային թեւի երկայնքին համալիր մը կը կազմեն Ս. Հրեշտակապետաց Եկեղեցին, Ժառանգաւորաց ձեմարանը, Գալուստ Կիւլպէնկեան Մատենադարանը եւ 1929ին նորակառոյց Սրբոց Թարգմանչաց Նախակրթարանը եւ Մանկապարտէզը:

Այսպէսով, Վանքի մթնոլորտին մէջ, Եկեղեցին, Դպրոցը եւ Ընտանիքը, մեր զաւակներուն կազմաւորման եւ դաստիարակութեան անհրաժեշտ եւ գործակից ազդակները կը դառնան:

ՊԱՏՐԻԱՐԽԱՐԿԱՆ ՆՔԱՅՈՑ Armenian Patriarchate

Եւ Պատրիարքութեանս խնամքին ենթակայ կրթական երկու օճախները՝ ժառանգաւորաց Վարժարանը եւ Սրբոց Թարգմանչաց նախակրթարանը, արդարեւ մշակոյթի եւ հոգեւոր ժառանգութեանց բուրային մէջ «կապարն յոսկի, նիւթն յոգի» վերածող երկու «Տանար հրաշագործ լուսոյ Վառարան» հաստատութիւններ կը դառնան: Առաջինը՝ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ հոգեւոր սպասաւորութեան մշակներ պատրաստող կրթարան: Երկրորդը՝ Հայ Մանուկներու Պարտէզի ծաղիկներէն մինչեւ Հայ պատանիներու բարձրագոյն կրթութիւնը, մեր գաւակներուն ազգային, մշակութային, կրօնական ժառանգութեանց, եւ ընդհանրական մշակոյթներու ազնուագոյն հաշակներուն հաղորդակից դարձնող ուսումնարան:

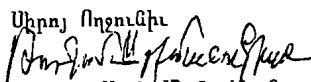
Նոյն ձգտումներով կը կազմուին Սրբոց Թարգմանչաց Սանուհեաց Միութիւնը 1933ին եւ երկսեռ Մըջանաւարտից Միութիւնը 1943ին: Իսկ Վարժարանի ուսումնական ծրագիրը կը բարձրանայ նախակրթարանի մակարդակէն դէպի Երկրորդական Բարձրագոյն ուսումնառութիւն, 1953էն սկսելով:

Բոլոր վերիվայրումներով հանդերձ, Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարանը հաւատարիմ մնաց իր կոչումին ու կրթական առաքելութեան: Եօթնասուն տարիներու իր ծառայութեան շէնքին մէջ օրհնութեամբ կը յիշուին բոլոր երախտաւոր բարերարները, նուիրեալ դաստիարակները, եւ հարազատ ու երախտագէտ գաւակները Հայ Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Պատրիարքութեան:

Պր. Եղիա Տիգրանեանի առաւել քան քառասունամեայ դաստիարակի քծախնդրութիւնը եւ պատասխանատւի հոգատարութիւնը կ'երաշխաւորեն ընտանի հարազատութիւնը սոյն պատկերագրէին, ուր նոյն ընտանիքի սերունդներուն կենդանի վկայութիւնը կը գտնենք, խնամքով եւ շարայար դասաւորուած:

Քրիստոսի Ծննդեան 2000 ամեակը տօնախմբութեան առիթ է մանաւանդ Հայ Երուսաղէմի եւ Թարգմանչաց Վարժարանի տարասփիռ գաւակներուն համար, որպէսզի ուխտի գան դէպի իրենց ծննդավայրը եւ իրենց մտքի եւ հոգիի սրբութիւնները:

Սիրոյ Ողջունի

Թորգոմ Արք. Մանուկեան
Հայ Պատրիարք Երուսաղէմի

«Մեծարանք անցեալին,
ջանք ներկային եւ հաւատք ապագային»
Մինաս Չերակ

Երուսաղէմի Ս. Թարգմանչաց վարժարանը թեւակոխեց իր գոյութեան ութերորդ տասնամեակը։ Սաղիմահայութեան մէջ հայ դպրութիւնը, հայոց ազգային բազմադարեան պատմութիւնն ու մշակոյթը դարբնող Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարանն ունի եօթ տասնամեակների պատկառելի պատմութիւն։ Այս կրթօջախում իրենց ուսումնառութիւնն ստացած և տարբեր երկրներում բարձրագոյն ուսման հետեւած, Հայ Երուսաղէմին պատիւ բերող շատ հայորդիներ այսօր ճանաչելի են դարձել ոչ միայն այս Սուրբ Զաղաթում, այլև օտար ափերում, գիտութեան, մշակոյթի ամենատարբեր ոլորտներում։ Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարանն իր 70 տարիների հունձքով կրթական ծրագրերի և ուսուցման պատկառելի աւանդութիւն է ստեղծել Երուսաղէմի հայ իրականութեան մէջ և շարունակում է մնալ ազգային պանծալի այն հաստատութիւնը, որ կրօնական և բարոյական խորքի վրայ հայ պատանիներին թրծում է ազգային շնչով, նրանց մէջ կերտում ապնի նկարագիր, նրանց դարձնում բարեկիրթ, ճշմարիտ հայ։ Ազգային Տան լուսաւորութեան ջահը կազմող կայծերից մէկն է Թարգմանչաց Վարժարանը, որի մէջ վառւում և բորբոքւում է հայի վեհ նկարագիրն ու հոգին։ Այն ոգի, կրիով է ներշնչում աշակերտների մէջ, ազգային եւ եկեղեցական պատմութեան, գրաբար եւ աշխարհաբար լեզուների եւ միւս բոլոր նիւթերի ուսուցմամբ։ Ճշմարիտ է այն խօսքը. «Եկեղեցին է այն խարիսխը, որին պէտք է փարի հայութիւնը։ Նրա մէջ իր փրկութիւնը գտնելու համար եւ եկեղեցին է այն նաւը, որ հայութեանը պէտք է հասցնի անքոյթ եւ խաղաղ նաւահանգիստ, սակայն պէտք չէ մոռանանք, որ եկեղեցւոյ նախագահը դպրոցն է»։ Հարկ է անհուն երախտագիտութեամբ հաւաստել այն կարեւոր իրողութիւնը, որ Երուսաղէմի Առաքելական Սուրբ Աթոռը հիմնել, մշտապէս սատարել, հովանաւորել, ընթացք է տուել սաղիմահայ գաղութի միակ երկսեռ ուսումնական հաստատութեան գործունէութեանը։ Չմոռանանք մեր ժողովրդի անցած պատմական երթը, նրա՝ կեանքի պրկանքներով լեցուն տարեգրութիւնը, նրա ցաւատանջ, բազմաշարժար կեանքի վէպը։ Աստուծոյ ողորմութեամբ եւ Հայոց խորարմատ, անդրդուելի, նախանձախնդիր եւ երկնաւայց հաւատքի շնորհիւ ունեցել ենք այնպիսի մեծեր, որոնք ի գին մեծ պոհողութիւնների մեր Հայոց տունը լցրել են յաղթբազմութեամբ։ Ս. Թարգմանչաց Վարժարանի համար, Սրբոց Յակոբեանց միաբանութիւնն անասելի դժուարութիւններ յաղթահարելով կարողացել է եւ շարունակում է պահպանել, ապահովել Վարժարանի կենսագործունէութիւնը։ Միաբանութիւնը միշտ ժամանակ է գտել եռանդով ու մեծ նուիրումով իր նպաստը բերելու Հայկական Երուսաղէմի կրթական գործի կազմակերպմանն ու առաջընթացին։ Վարժարանի անցած բեղմնաւոր ճանապարհն այսօր էլ մեզ պատգամում է արդիական պահանջների հետ միշտ պահել հայեցի նկարագիրը, լինել տէրը Հայ գերդաստանի, նրա արեան ժառանգորդները։

Այս յոբելեանի առիթով մեր վարժարանի սաներին մաղթում ենք արի, տոկուն եւ ողջամիտ լինել, քանզի անհատներն ու ազգերը կանգուն պահողն այս երեք յատկանիշներն են՝ հաւատքի մէջ արիութիւնը, փորձութեան մէջ տոկունութիւնը, յաջողութեան մէջ ողջամտութիւնը։ Զօրավիգ լինենք, վսեմ ամմնացորդ նուիրում մաղթենք մեր հարապատ ժողովրդին, մեր Մայր Հայրենիքին։

Թէոդորոս Աբղ. Զաքարեան
Տեսուչ Ս. Թարգմանչաց Երկ. Վարժարանի

ԴՈՒՆ ԱՆՄԱՐ ԶԱՀ...

Թարգմանչաց Վարժարան, մանկութեան օրրան... քնքի եկանք թոթովախօս՝ երբ նույնիսկ անունդ չէինք կրնար հնչել, անծանօթ էին մեզի համարամիտ «Թարգմանիչներ»ը, որոնց անունով կոչուած ես դուն: Մեր տուններէն յետոյ՝ մեզի համար եղար ամենամտերիմ վայրը, ընդունեցիր մեզի քու մեծ ընտանիքիդ մէջ, ուր բոլորս եղանք մտերիմ... դարձանք հարազատ...:

Անցնող տարիներուն հետ մենք աւելի սիրեցինք քնքի... մախ խաղցանք, երգեցինք ու արտասանեցինք «Մեարտպեան Տառերու» բաղդարանոյշ հայերէնով. բացիր մեր հոգիներուն՝ անդաստանը հայ գրականութեան. խանդավառուեցանք՝ մեր պատմութեան հերոսներու յաղթանակներով, ու տրտմեցանք վայրագ թշնամիներու աւերներով...: Հիացումով հպարտացանք մեր անմահ եկեղեցիներու ճարտարարուեստով, կոթողներով, խաչքարերով եւ յուշարձաններով եւ մերշնչուեցանք՝ եկեղեցական ու ազգային մեծ դէմքերով:

Թարգմանչաց Վարժարան... լոյսի ու գիտութեան դուն անմահ ջառ...

Տուիր սերունդներ...: 70 տարիներու ընթացքին իրարու յաջորդող սերունդներու դաստիարակման պատմութիւնը ունիս այսօր. Դո՛ւն, որ սփիւռքի այս դժուարին պայմաններուն մէջ հայեցի դաստիարակութեան կողքին՝ պատրաստեցիր մեզի դիմագրաւելու կեանքը իր բոլոր երեսներով: Հայրենիքէն հեռու ազգային դաստիարակութեամբ հասցուցած սերունդներդ՝ կեանքի պայմաններուն բերումով թեւ սրուած ի սփիւռս աշխարհի, իրենց հետ տարած են կայծ մը քու ջահէդ՝ քեզմէ ստացած Շունչն ու Ոգին Թարգմանչացի:

Մայրենի Վարժարան, քեզմով նանչցանք մեր ինքնութիւնը, հասանք մեր արմատներուն, անոր համար կրնանք դիմանալ անհող սփիւռքահայի դառն ճակատագրին...:

Կեանքի մէջ բոլորս ալ ունեցած ենք եւ դեռ պիտի ունենանք գեղեցիկ օրեր, սակայն անդարձ մանկութեան անուշ օրերը որ ապրեցանք Սրբոց Յակոբեանց Վանքի խնկարոյր կամարներուն եւ քու սրբազան յարկիդ տակ, լեցուն են քու յիշատակներովդ. դուն ամբողջ կեանք մըն ես մեր կեանքներուն մէջ, ու իմաստաւորեցիր անմեղ ու անգիտակից մանկութիւնը մեր:

Թարգմանչաց Վարժարան, դո՛ւն տրոփող սիրտն ես այս գաղութին, ու մենք պէտք է ամէն ջանք թափենք որ քու մայրական սիրով ու հայրական իմաստութեամբ լեցուն սիրտդ՝ չղաղրի բարախել...:

Օրհնեա՛լ ըլլան յիշատակները քու ջահդ վառողներուն...
Յարգանք ու պատիւ անմար պահողներուն:

ԱՆՈՒՇ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Լուսահանութիւն Յարուցեալ Քրիստոսի Լոյս Գերեզմանէն

Դարերով լուսահանութիւն կը կատարուի Երուսաղէմի մէջ Քրիստոսի լոյս Գերեզմանէն: Մկրտիչ Եպիսկոպոս Աղաւունի «Սուրբ Երկրին Սրբավայրերու աւանդութիւնները» աշխատութեան մէջ, Երուսաղէմ տպուած 1936-ին, Ս. Զատիկի լոյսի աւանդութեան մասին կը գրէ հետեւեալը:

«Բեռնարդոս վանական 870-ին կ'այցելէ Երուսաղէմ: Ս. Գերեզմանի լոյսի մասին գրած է հետեւեալը. 'Զատիկի ճրագալուցին երբ Ս. Յարութեան Տաճարին մէջ, Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ պաշտամունքը կը սկսի, Հրեշտակ մը կ'իջնէ. եւ կը լուսաւորուին Ս. Գերեզմանին շուրջը կախուած կանթեղները. պատրիարքը լոյսը կու տայ եպիսկոպոսներուն եւ մնացեալ ժողովրդեան, իրաքանչիւր ոք լոյսը իր հետ ունենալով տուն կը վերադառնայ' (Palestine Pilgrims text Society vol. III էջ 7)»:

Նոյն Հեղինակը, Սալահետտինի († 1193) օրով եղած լոյսի աւանդութիւնը հետեւեալ ձևով կը տեղեկացնէ:

«Ռիչարտ Թագաւորին Ուղեգրութեան մէջ կը կարդանք թէ 'Զատիկի ճրագալուցին Սալահետտին իր հետեւորդներով Ս. Յարութեան տաճարը կը մտնէ վկայելու համար երկինքէն իջած լոյսին, որ նոյն օրը, սովորութիւն կար, ամէն տարի, վառելու Սրբավայրին բոլոր կանթեղները: Անոր եկեղեցի մտած միջոցին երկնային լոյսը իջաւ եւ ներկայք խանդավառուեցան եւ քրիստոնեաները ուրախացան փառաբանելով Աստուծոյ մեծութիւնը: Բայց, ընդհակառակն, սարակինոսները ըսին թէ լոյսը խաբէական միջոցներով յառաջ եկած էր. Սալահետտին խաբէութիւնը Հաստատելու համար մարեկ տուաւ այն կանթեղը զոր վառած էր երկնքի

լոյսը, բայց իսկոյն դարձեալ վառեցաւ կանթեղը. երկրորդ եւ երրորդ անգամ մարեկ տուաւ կանթեղը, եւ ամէն անգամ ալ ինքն իրեն վառեցաւ: Այն ատեն Սուլթանը շփոթելով մարգարէական ուրախութեամբ մը ըսաւ. 'այ՛ո, իսկոյն պիտի մեռնիմ, կամ պիտի կորսնցնեմ Երուսաղէմը': Սալահետտին մեռաւ նոյն մեծ պահոց մէջ (Dictionnaire des Croisades, Migne, էջ 497)»:

Այս տարի լուսահանութիւնը տեղի ունեցաւ Աւագ Շաբաթ օր, 29 Ապրիլ 2000 Թուականին Երուսաղէմի Սուրբ Յարութեան Տաճարին մէջ՝ Քրիստոսի Սուրբ Գերեզմանէն, կեսօրէ ետք ժամը 2:00-ին:

Այդ օր առաւօտեան ժամը 9:15-ին (նոր ժամով) սրբատեղեաց իրաւունքներու Status Quo-ի համաձայն, Հայեր բանայիով կը բանան Ս. Յարութեան Տաճարի դուռը: Հայոց Թարգման Հայր Սուրբ քանի մը վարդապետներով, Ժառանգաւոր սաներով եւ ուխտաւորներով մուտք կը գործեն Տաճար: Ժողովուրդը կը գրաւէ իրեն համար յատկացուած տեղերը՝ Գերեզմանին հարաւային մասը, Պատանատեղիի եւ Ուշաթափման տեղամասերը եւ Հայոց Վերնատունը:

Ժամը 11:30-ին Հայոց Պատրիարքը իր շքախումբով մուտք կը գործէ Տաճար եւ Գերեզմանին շուրջ դառնալով կ'երթայ Հայոց տեսչաւոցներ:

Ժամը 12-ին տեղի կ'ունենայ Գերեզմանի կնքումը: Յոյներ ունին առանձնաշնորհումը Հայթաթելու ժապաւէնն ու մեղրամոմը եւ փակելու Գերեզմանին դռները: Գերեզմանին դռները կը կնքուին Տաճարին բանալիով ճուտէ եւ Նուսէյպի իսլամ ընտանիքներու կողմէ, որոնք դարբերով իրաւունք ունին նաեւ կղպելու Ս. Յարութեան Տաճարի դռները դուրսէն

ամէն երեկոյ: Կնքումի արարողութեան ներկայ կ'ըլլան Հայ եւ յոյն թարգմանները եւ կրօնից նախարարութեան ներկայացուցիչը:

Ժամը 1:30-ին յոյներ կը քանդեն Գերեզմանի դրան կնիքը եւ Գերեզմանէն դուրս կը բերեն Լապտերը եւ կը տանին դէպի իրենց Կաթողիկէն (Cathlicon), ու դարձեալ կը գոցեն Գերեզմանին դռները: Հայեր եւ յոյներ կնքման ժապաւէնի իւրաքանչիւր ծայրէն բռնած կը սպասեն մինչեւ լուսաւաններուն ժամանումը:

Լուսաւանութեան նախապատրաստութեան աշխատանքին մաս կը կազմեն, առաջին, լուսաւանի մը նշանակումը, որ ըստ սովորութեան կ'ըլլայ տարեց եւ երէց վարդապետ մը: Երկրորդ, երեք արագավազ երիտասարդներ, իբրեւ լուսակիր, որոնցմէ երկուքը կը փոխանցեն Գերեզմանի լոյսը Հայոց Պատրիարքին, որ կը սպասէ Հայոց բաժինը եղող Երկրորդ Գողթթիայի վերնատան պատշգամբին մէջ՝ դէպի Գերեզման նայող: Լուսակրութեան պաշտօնը երկար ժամանակէ ի վեր առանձնաշնորհումը եղած է Երուսաղէմի մէջ երկար ատեն հաստատուած քանի մը Հայ ընտանիքներու: Երրորդ, կը պատրաստուի չորս տրցակ մոմեր, իւրաքանչիւրը 12 մոմերով, որոնց միջիւն՝ պատրոյգներուն մօտ, տեղաւորուած են բամբակներ՝ թաթխուած արագ եւ դիւրին բռնկող Հեղուկի (turpentine) մէջ: Այս տրցակներէն առաջինը լուսաւանը կ'ունենայ իր Հետ երբ կը մտնէ Գրիստոսի Գերեզմանը: Իսկ մնացեալ երեք տրցակները կը դրուին Գերեզմանին հարաւային պատին վրայ գտնուող հաւկթածեւ 31 սմ. x 39 սմ. x 83 սմ. մեծութեամբ պատուհանին բացուածքին մէջ: Այս երեք մոմերուն տակ կը դրուին ղպտիներուն եւ ասորիներուն մոմերու մէկական տրցակները:

Լոյսի արարողութիւնը սկսելէն կէս ժամ առաջ, ղպտիներ եւ ասորիներ կու գան Հայոց Պատ-

րիարքին աջը առնելու մեր տեսչարանին մէջ եւ յանձնելու իրենց մոմի տրցակները, որովհետեւ, Հայոց լուսաւանն է որ կը վառէ անոնց մոմերը: Անոնց այցելութենէն ետք, մեր թարգման Հայր սուրբը եւ լուսաւանը, ղպտիներուն եւ ասորիներուն լուսաւանները Հայ ղաֆազներուն առաջնորդութեամբ կ'երթան Յունաց Պատրիարքին այցելելու իրենց Կաթողիկէին (Cathlicon) մէջ ու վերադառնալու:

Մեր տեսչարանին մէջ, լուսաւանին անմիջապէս կը հագուեցնեն յատուկ չապիկ մը, որուն վրայ կարուած է փորուրար մը եւ թեւերուն՝ բազպաններ, ու գլուխին կը դնեն թանձր կտորէ բանուած գդակ մը եւ ձեռքին կուտան տրցակ մը մօմ: Մինչ այս, յոյներ իրենց լուսաւանին Հետ երեք անգամ թափօր կը դառնան Գերեզմանին շուրջ: Երրորդ դարձածքին, երբ կը մօտենան Հայոց պատկանող Ուշաթափման վայրին ճախը գտնուող Հայոց սխնեքուն, անոնց լուսաւանին կը միանայ մեր լուսաւանը, եւ միասին կ'երթան Գերեզմանին դրան մօտ, որ մինչ այդ փակուած կ'ըլլայ: Յոյն լուսաւանը իր վրայի ճերմակ լայն չապիկը եւ սեւ գլխարկը կը Հանէ եւ իրեն կը հագուեցնեն այլ ճերմակ չապիկ, փորուրար մը եւ գօտի մը: Երբ ամէն ոք պատրաստ է, Գերեզմանին դռները կ'բանան: Դրան մօտ կանգնած կ'ըլլան Հայ եւ յոյն եկեղեցականներ եւ միաբաններ:

Գերեզմանէն ներս կը մտնեն միայն երկու լուսաւանները: Նախ յոյն լուսաւանը կը մտնէ եւ ապա Հայ լուսաւանը: Անոնց մտնելէն ետք, Գերեզմանին դռները դարձեալ կը գոցեն: Գերեզմանը ունի նախամուտ մաս մը ուր կայ «Հրեշտակի քար»ը: Գերեզմանին բոլոր մոմերը եւ կանթեղները մարած կ'ըլլան բացի մէկ կանթեղէն, որ դրուած կ'ըլլայ Գերեզմանաքարին վրայ: Ուրեմն, երկու լուսաւանները, յոյն եւ ապա Հայը, կը յառաջանան անցնելով ցածիկ

մուտքէն դէպի Քրիստոսի Գերեզմանաքարը, որ երկրորդ բաժնի մէջն է՝ նախամուտին արեւմտեան կողմը:

Լուսաւաններ ծունկի կուգան եւ իւրաքանչիւրը իր անձնական աղօթքը կ'ընէ գրաւոր եւ կամ անգիր: Յարմար աղօթք կարելի է նկատել «Գոհանամբ զքէն» աղօթքին առաջին մասը: Երբ լուսաւաններ կը վերջացնեն իրենց աղօթքը, նախ յոյնը եւ ապա Հայը կը վառեն իրենց մոմի տրցակները նոյն կանխեղի լոյսէն, ըսելով, «Լուսովդ քո, Քրիստոս, ամենեքեան լուսաւորեցաք»: Ապա երկու լուսաւաններ զիրար կ'ողջունեն, ըսելով, «Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց: Օրհնեալ է յարութիւնն Քրիստոսի»:

Լուսավառութենէն ետք, լուսաւաններ պատրաստ են Գերեզմանէն դուրս գալու: Այս պահուն, Հայ լուսաւանը ունի առաջնահերթութիւնը դուրս ելլելու Գերեզմանէն դէպի Գերեզմանին նախամասը եւ առանց յոյնին սպասելու կը մօտենայ Հարաւային պատուհանի բացուածքին եւ կը վառէ Հոն դրուած Հայոց երեք տրցակ մոմերը, որոնք անմիջապէս կը խլուին երեք Հայ լուսակիր երիտասարդներու կողմէ: Ապա, լուսաւանը կը վառէ ղպտիներուն եւ ասորիներուն մէկական տրցակ մոմերը, որոնք եւս կը խլուին իրենց պատկան անձերու կողմէ: Այդ վառուած մոմերը անմիջապէս կը տարուին Տաճարին մէջ, իւրաքանչիւրը իրեն իրաւունք ինկած բաժինը՝ Հոն սպասող իրենց կրօնապետներուն:

Այդ երեք լուսակիր Հայ երիտասարդներէն առաջին երկուքը ակնթարթի արագութեամբ իրարու ետեւէն վազելով կը բարձրանան 50 քարէ սեպ աստիճաններէն դէպի Հայոց երկրորդ Գողգոթան, Հոն ուր Հայոց Պատրիարքը կը սպասէ ստանալու յարուցեալ Քրիստոսի Գերեզմանէն ելած լոյսը: Բոցավառ մոմի տրցակը իր ձեռքին, Պատրիարք Հայրը կ'օրհնէ Տաճարին մէջ գտնուող Հաւատացեալներն ու ժողովուրդը: Իսկ երրորդ լուսակիր Հայ երիտա-

սարդը իր մոմով կը վառէ ժողովուրդին ձեռքի մոմերը: Հագլխ թէ լոյսը կը նշմարուի Գերեզմանի պատուհանին բացուածքին, Հայոց զանգակները կը սկսին զօղանջել:

Իսկ յոյն լուսաւանը Հետեւելով Հայ լուսաւանին, կը մօտենայ Գերեզմանի Հիւսիսային պատուհանին եւ կը վառէ իրենց լուսակիր տողոց մոմերը, որոնք նոյնպէս կը Հասցնեն լոյսը իրենց Պատրիարքին եւ ժողովուրդին:

Այսպէս, Տաճարին մէջ գտնուող ժողովուրդը մէկը միւսէն կը վառեն իրենց մոմերը փառաբանութեան աղօթքներով եւ օրհներգութիւններով: Տաճարը կը լեցուի Հազարաւոր ժողովուրդի աղաղակներով եւ լուսաւորութեամբ:

Լուսաւաններ Քրիստոսի Գերեզմանին լոյսը փոխանցելէն ետք, միասին կը մօտենան փակ դռներուն: Յոյնը կը թակէ դուռը որ բացուի: Դռները բացուելուն նախ յոյնը դուրս կ'ելլէ եւ ապա Հայը: Դրան առաջ գտնուողներ կը վառեն իրենց մոմերը լուսաւաններու լոյսէն: Յոյն լուսաւանը կը մեկնի իրենց բաժինը: Իսկ երկու կարող երիտասարդներ, Հայ լուսաւանը իրենց ուսերուն բարձրացուցած, կը տանին զինք Հայոց տեսչարան: Եկեղեցականներ կու գան տեսչարան եւ կ'ողջունեն զիրար ըսելով, «Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց»:

Ապա, բոլորը անմիջապէս կը պատրաստուին թափօր դառնալու Գերեզմանին շուրջ: Լուսաւանին կը զգեստաւորեն վակասով, արտախուրակներով եւ շուրջառով: Գլուխին կը դնեն խոյր եւ ձեռքին կու տան խաչ եւ գաւազան: Լուսաւանի Հանդիսապետութեամբ, Հայեր երեք անգամ թափօր կը դառնան Քրիստոսի Գերեզմանին շուրջը յարութեան երգեր երգելով: Միաժամանակ, Հայոց թափօրին կը Հետեւին ղպտիներն ու ասորիները իրենց թափօրով եւ երգեցողութեամբ:

Թափօրի վերջաւորութեան, կարճ ժամանակ մը Հանգստանալէ

ետք, միաբանութիւնը Պատրիարք Հօր գլխավորութեամբ, Քրիստոսի Գերեզմանէն Հանուած լոյսը կը տանին Սրբոց Յակոբեանց Մայր Տաճար վառելու կանթեղներուն լոյսը: Երբ միաբանութեան երթը կը Հասնի Դաւիթի բերդը (քաղաքի Եաֆայի դրան մօտ), լուսահանը, որ կը կրէ Ս. Յարութեան լոյսով լուսաւորուած լապտերը, շուրջառ կ'առնէ: Նոյնպէս, Սրբազան Պատրիարքին կը տրուին շուրջառ, ձեռաց խաչ եւ գաւազան, եւ

բոլորը երգելով ու Թափօրով, սկառստներու նուազի առաջնորդութեամբ, Համարքայլ կ'երթան Ս. Յակոբ: Այնտեղ կը կարդացուի Մատթէոսի Աւետարանէն յետ Յարութեան Հատուածը (28: 16-20), եւ Պատրիարք Սրբազան Հօր «Քրիստոս յարեալ ի մեռելոց» աւետիսով ժողովուրդը կ'արձակուի:

Սամուէլ Ծ. Վրդ. Աղոյեան
Հուսահան

Մաղթանք

Լուսովդ քո, Քրիստոս, ամենեքեան լուսաւորեցաք, եւ ի սուրբ խաչ քո, փրկիչ, Հաւատացեալքս ապաւինեցաք: Լուր մեզ, Աստուած փրկիչ մեր. տուր մեզ գլխադադութիւն քո. եւ արա առ մեզ զողորմութիւն քո, մարդասէր տէր:

Աղօթք

Գոհանամք զքէն, տէր Աստուած մեր, որ երեւելի լուսով քով զուարճացուցեր զամենայն արարածս քո. իսկ իմանալի լուսով պատուիրանաց քոց՝ զամենեանս լուսաւորեցեր զՀաւատացեալս ի քեզ: Զօրացո եւ զմեզ, տէր, ի պահպանութիւն պատուիրանաց քոց՝ ի տուրնջեանս յայսմիկ եւ յամենայն ժամանակի: Որպէս զի լուսաւորեալ մտօք՝ միշտ զհաճոյս քո արասցուք, եւ Հանդերձեալ բարեացդ Հասցուք ընդ ամենայն սուրբս քո: Շնորհօք եւ մարդասիրութեամբ տեսանդ մերոյ եւ փրկչիդ Յիսուսի Քրիստոսի, որում վայել է փառք իշխանութիւն եւ պատիւ, այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Ոսղադութիւն ամենեցուն:

(Եւ ընդ Հոգւոյդ քում)

Աստուծոյ երկիրպագեսցուք:

(Առաջի քո տէր)

Ոսղադութիւն մեր եւ կեանք՝ որ ի Հօրէ առաքեցար, միածին Որդի Աստուծոյ՝ տէր մեր եւ փրկիչ Յիսուս Քրիստոս: Տուր մեզ գլխադադութիւն քո՝ զոր շնորհքներ սրբոց քոց առաքելոց, փյմամբ քո ի նոսա զկենդանացուցիչ եւ զամենազօր Հոգիդ քո սուրբ: Որպէս զի եւ մեք խաղաղացեալք յամենայն աշխարհական սահեցմանց՝ լիցուք սաճար եւ բնակարան աստուածային շնորհացդ. եւ զոհանալով փառաւորեսցուք զքեզ ընդ Հօր եւ սուրբ Հոգւոյդ Քրիստոս Աստուած մեր. այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

(Ժամագիրք)

ԿՐԿԱԿԱՆ ՄԵՌԵՆԱԼՆԵՐ

« Օտարացե՛ք, հեռացե՛ք, որչափ կամիր,
Միշտ էք դուք մեր դասակիք »:

Մեր նահապետակ, բազմալատակ ու փայլուն գրագետ՝ Գրիգոր Զօհրապ, իր «Աննորակի Մեռեալներ» կարճ գրումացին մեջ կը յայտնէ որ Հիւնքնաբ-
այեւեմեան Տեր Հայրը կը գումէ մահը Փարիզի ականաւոր թմիշկ Տոքթոր
Պեհրանի: Այսպէս կը գրէր Տեր Հայրը Փարիզէն, ուր եւ մասնակցած էր
թմիշկին յուղարկաւորութեան: « Սիրագան Հայր, այսօր մեռաւ հոս Տոքթոր
Պեհրան որ շատոնց արդէն մեռած էր մեր ազգին համար »:

Ազգին համար արդէն մեռած Տոքթոր Պեհրանին մահը մեր գրագետին
կը յիշեցնէ Տրանսական ուսումնին մեջ իր մահկանացուն կնքած՝ հայ
միլիոնատերի մը մահը: Այս հարուստը կը դառնար էր Պոլիս եւ առնէ մը
ուսուցչութիւն ալ ըրած: Ապա, լքելով կրթական ասպարէզը, զբաղած էր
առեւտուրով, հարստացած ու բնականաբար ... մեկուսացած: Միջակութենէն
դէպի միւթական փայլուն յաջողութիւն բնթացող այս մարդուն կեանքը
մեկընդմիշտ փոխուած էր: Հարստութիւնը զինք յովացուցած էր այն
աստիճան որ ան վառ գործունէութենէ պժգալի մեռելութիւն ու տաղտկալի
անշարժութիւն առաջնորդուած էր: Կորսնցուցած էր խիղճ ու ազնիւ
գիտակցութիւն, զութ ու կարեկցանք, անտեսած էր բարոյական ամեն
սկզբունք, հասկացողութիւն ու պարտականութիւն, կծկուած էր իր ցուրտ
պատեանին մեջ, դարձած էր ինքնամփոփ, եսակեդրոն, մորթասեր ու
անձնասէր: « Փարիզի մեջ մեռնող այս կենցաղասեր ու օտարամոլ հայ
հարուստն ալ մին էր այն էսպէս ողորմելի արարածներէն որոնք
հարստութեան երեսը տեսած օրերնուն՝ իրենց անցեալը ուրանալով կը
պարծին », կը գրէ Գր. Զօհրապ: Ազգէն եւ հայրենիքէն հեռացած,
հայրութենէն ուժացած եւ ուղնուծուծէն պարսպուած այս անունով հայը,
մասնաւոր առեւտլահութեամբ կը խօսէր իր ազգին դէմ: Կարծես կը զոջար
ու կ'ափսոսար որ հայ ծնած էր , եւ իր հայ ծնելուն դիրք կ'առնէր իր
ազգութեան դէմ չարախօսելով եւ զայն անուանարկելով: Թէ ազգն ի՞նչ
յանցանք գործած էր, յայտնի չէ: Զօհրապ կը նկարագրէ դեռ աւելին: « Եւ
այս է այն մարդը որուն համար ըսուեցաւ թէ մեր ազգը պէտք էր ստանձնել
անոր մօտ՝ մուրացիկ ազգականի մը դերը, որ հոգեվարին սնարին քով,
վերջին վայրկեանին կուգայ անոր յիշեցնել զիրենք միացնող
մեղմաւորութիւնը: Ո՛չ հասարակութեան մը վայելուչ դեր մը չէ այս ճիտը
ծուռ մուրացկանի դերը: Ո՛չ, պէտք չէ որ զիջանի ան ողորմութիւն խնդրելու
երբեք: ազգ մը իր անհատներուն պահանջումներ կրնայ ներկայացնել եւ ոչ
խնդիրքներ »:

Արդարեւ, « Կենդանի մտեալներ » սլոա՛ր եւս գոյութիւն ունին եւ ամենք կը գտնուին ըիջ մը ամենուրեք: Այսպէ՛ս, իրենց բացարձակ անուարելութեամբ, աստնաւորութեամբ, հոգւոյ փոռութեամբ ու նկատութեամբ, ուրացած են իրենց ինքնութիւնը ու մեկընդմիջտ եղես դարձուցած: Անուղղակի ապաքար՛ի մեջ են ամենք թե՛ իրենց անձին եւ թե՛ ազգին հետ: Անոնց գերագոյն նպատակը ու իղձը անխելի, անհասանելի ու անմատչելի մնալ է: Հոգեբաններ եւս վերլուծելով անոնց հոգեվիճակը, համոզուած են որ այս կացութեանը ենթական ի՛նք կ'ընդրէ ու հետզհետէ կը մշակէ իր մեջ, որպէսզի իր վանդակայան դիւրով ու վերաբերմունքով հեռու պահէ բոլոր դրամաշրջանները, մութացկանները, անկալէզները, եւ ինչու չէ նաեւ՝ աղքատը, լքեալը, որբը, ազգը եւ եկեղեցին:

Գրիգոր Զօհրաւէրն այս գրութիւնը մեզի կը յիշեցնէ շատ տաղիներ առաջ հանգուցեալ հայ մը, որ անձնատուր իր ունեցւածքին ու կալուածին, ապրեցաւ կեանք մը խեղճ ու գծում: Արդարեւ, Կենդանի մտեալ մըն էր ան գաղութի կեանքին հանդէպ ցուցաբերած իր կրաւորականութեամբ, ազգին ու եկեղեցիին հանդէպ իր ողորմելի ատելութեամբ ու արհամարհանքով, եւ միայն ու միայն իր հանդէպ սնուցած ազդու ու պատկառելի անձնատրութիւն մը ըլլալու մեծամտութեամբ ու ամբարիստանութեամբ: Թաղումը, ըստ սովորականին, կատարուեցաւ առօր փառօր: Ծաայլուեցան խօսքեր, տեղի ու անտեղի: Գովքը հիւսուեցաւ անոր չունեցած առաքինութիւններուն եւ առաւելութիւններուն: Այս մշտական կենդանի մտեալը « որ շատոնց արդէն մեռած էր մեր ազգին համար » արժանացաւ մերօրոյի ու դրուատիքի, փառաբանութեան ու գովաբանութեան: Ինչպիսի՞ ապականած բարքեր ընդգրկած կ'ուղղուինք դէպի բարոյական սնանկացման խորխորատ: Ծաղկեապակներու տարախի էր չորս դին: Ժապաւեններէն իւրաքանչիւրը կը յիշեցնէր թէ ո՛վ էր հանգուցեալը: Կեղծիքն իր գազաթնակելոյն հասցուցած էին հանգուցեալին հարազատներն ու բարեկամները: Այնքան ճնշիչ էր մթնոլորտը որ խեղդամահ կ'ընէր ամէն ուղղամիտ ու արդարամիտ մարդ: Զինք խորապէս ճանչցողներուն մօտ սակայն ճշմարտութիւնը կ'աղաղակէր ու կը հրապարակէր ամէն մէկ թաքուն ծայքը անոր կեանքին: Ճշմարտութիւնը մշտաշող ճառագայթի կը նմանի որ չի կրնար թաղուիլ: Եւ իրօք, ճրագը կարելի՛ է գրուանին տակ թաքցնել: Մարդկանց կեանքը հայելիի նման կ'արտացոլէ:

Հայութեան սիրտն դուրս ապրած, մեռած ու թաղուած շատ հայեր կան, որոնց անունները մերթ ընդ մերթ կը հասնին տուր խորան՝ յիշուելու պատարագաստեղանին եւ ողորմութիւն խնդրուելու ամենողորմ ու գթառատ Աստուծմէ, որ Տէրը թողութիւն ու քաւութիւն պարգեւէ անոնց գործած բոլոր մեղքերուն համար եւ անոնց հոգիները դասէ « ընդ սուրբս՝ յաջակողման

դատուն» : Անոնց յիշատակը յարգելու եւ յանդիմանելու իրենց վերջին ու գերագոյն ճիգին մէջ, հանգուցեալին հարազատները եւ պարագաները բարոյական պարտականութիւն մը լիւրջ կատարած ըլլալու գոհունակութիւնը կը փափաքին վայելել՝ առանց դոյզն չափով իսկ անդրադառնալու որ հանգուցեալը իր ազատ կամքին ու քարացած սրտին անսալով ընտրած էր բացարձակ իմաստով անհաւատ մնալ, ազգային գեղմի վրայ՝ անգործունեայ, հասարակական գործունեութեան մէջ՝ անարդիւնաւետ։ Ան իր սիրտէն վանած էր կոծնական ու հայրենասիրական նուիրական զգացմունքները։ Այժմ, յետ մահու սակայն, բարեխօսները կը ցանկային անոր հոգին փրկել՝ հակառակ անոր կամքին

Եւ կը հարցնենք այսօր ի՞նչ փոխուած է Զօհրապի օրերէն, ի՞նչ բան յեղաշրջուած ու փոխակերպուած է աշխարհի վրայ յօգուտ մարդկութեան բարոյական զարգացման ու վերելքին։ Ներկայ մարդկութիւնը այդ շրջանի մարդոց մտայնութենէն ու վերաբերմունքէն ինչո՞վ կը տարբերի։ Կը տարակուսինք դրականապէս պատասխանել վասնզի նշանախեց միակ չէ փոխուած։ Կենդանի մեռեալներ ինքզինքնին անջատած հայ կեանքի իրականութենէն, տազնապէն ու եռեւեփէն, իրագործումէն եւ ուրախութենէն, ծայր աստիճան գոհունակ իրենց ապրած կեանքէն, իրենց ձեռքերով հիստուած կեղծ դափնիներով պսակադրուած, կ'ապրին կեանք մը մեղկ ու արգասաւելի՝ շատ հեռու իրենց ազգային պատկանելիութենէն, առհաւական սովորութիւններէն ու սրբազան ավանդութիւններէն, եւ կը սպասեն որ կեանքի վերջալոյսին իրենց դուռը թակուի, մէկը ստանձնէ մուրացիկի դերը եւ յիշեցնէ անոնց վերջին պարտաւորութիւնը՝ հանդէպ ազգին ու եկեղեցիին։

Գրիգոր Զօհրապ, այս սքանչելի, պայծառամիտ ու անզուգական գրագետը, հրաշալի կերպով կուտայ դասը մեր խղճնտութեան, պարտաւորութեան ու պատասխանատուութեան։ Ազգը ոչ միայն յարգելի հաւաքականութիւն է ու սրբազան ամբողջականութիւն, այլեւ՝ նուիրական հեղինակութիւն։ Ազգը եւ եկեղեցին չեն կրնար եւ պէտք չէ որ մուրացիկի դեր ստանձնեն եւ հետապնդեն ու համոզեն իրենց զաւակները եւ «խնդիրներ» ներկայացնեն։ Ընդհակառակը, « ազգ մը իր անհատներուն պահանջումներ կրնայ ներկայացնել »։ Այլ խօսքով, ազգը բարոյական իրաւունքը ունի պահանջելու, եւ ոչ թէ՝ թախանձելու, հանդիստելու, շողոմելու եւ մուրալու։

Այսօր, որոշ կենդանի մեռեալներ, որոնք կորսնցուցած կը թուին ըլլալ իրենց ազգային արժանապատուութիւնը, պարկեշտութիւնը, եւ անտեսած կը թուին ըլլալ պարզագոյն ազնուութիւնը, անփափկանկատութիւնը եւ անխորհեմութիւնը կ'ունենան կտակելու իրենց ողջ ունեցումները օտար հաստատութեանց կամ անձանց՝ առանց խղճահարութեան, տատամսով կամ անդրադարձումի՝ թէ իրենց ազգը ծովածաւալ կարիքներու մէջ է, եւ թէ այժմ

եւ միշտ է ժամանակը ամու՛ր օգնութեան ձեռք կարկառելու: Ծառը գեղեցիկ է ու առողջ ոչ միայն իր բունով, այլեւ՝ իր ճշգրտով: Ծառէն կոտորուած ու անջատուած ամէն մէկ ճիւղ կը գօսանայ եւ կը դատապարտուի մահուան անկենդանութեան: Իւրաքանչիւր հայ ամուստ սրտի անկեղծ պարփք մ'ունի իր ցեղին, հաւառքին ու մշակոյթին: Ասիկա քաղցր ու սրբազան պարտքն է մեր լինելութեան, գոյատեւման, բարգաւաճման, բարեգարդման ու յաւերժացման: Այդ պարտքը մեզի կը ներկայանայ զանազան ձեւերով. ոմանք կոչուած են երկրի պաշտպանութիւնը ստանձնելու, այլք՝ նիւթական մեծամեծ գործողութիւններ կատարելու, իսկ ուրիշներ՝ մշակոյթին սպասաւորելու ու անոր գանձարանը հարստացնելու: Ամէն ոք իւրովսանն հարկ է որ լիովին, ամենայն հոգածութեամբ ու բժախնդրութեամբ կատարէ իրեն առաջադրուած կամ վիճակուած պարտականութիւնները, ազգին պահանջները եւ չսպասէ որ ազգն իրեն ներկայանայ « խնդիրքներով »: Երանի՛ր այն ազգին, որուն զաւակները հասած են գիտակցութեան այդ մակարդակին, վասնզի այդ ազգը կարիք ա՛նտի չզգայ այլեւս լապտերն Ի ձեռին, օր ցերեկովնարդ փնտռելու, խնդիրք ներկայացնելու եւ ... օգնութիւն մուրալու:

ԶԵՆՈՐ ՔԶՆՅ. ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆ

Վ Ա Զ Ք

Մերթ կը վազենք գառիվե՛ր, մերթ կը սուրանք դարիվար.
Հարթափայրեր ալ կ'անցնինք, ոգեւո՛ր կամ հեւասպառ.
Հրամանն է անլեղլ ի. կասիլ, կենալ՝ մեզ չկա՛յ.
Գետիճնն քլլայ լեռ կամ ձոր, հարթուղի կամ առապար:

ԾԱՆԱԳԱՐՀ ԽԱԶԻ

Խաղաղաւէտ, բերկրալի ափերուն մէջ մեր կեանքին,
Կը յայտնընին յեղակարծ՝ պահեր այնքա՛ն ցուրտ, մթին.
Խիճո՞ւ ու թախիծ. տեսիլ, վիշտ՝ իրերամերժ կայքեր են
Կ'անցնինք անոնց սեմերէն, սա՛՛ ճանապա՛րհն է խաչին:

ՀԱՆԳԻՍ

Տ. ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ Ծ. ՎՐԴ. ՄԵԼԳՈՆԵԱՆԻ

1949-2000

Հոգ. Տ. Հայկազուն Ծ. Վրդ. Մելգոնեան, առաջանի անունով Պարոյր, ծնած է Տիբրոյր 1949 թուականին: Ծնողները՝ Պարոյր եւ Վրճինիա Մելգոնեան:

Հայր Մուրրը իր նախնական եւ երկրորդական կրթութիւնը ստացած է իր ծննդավայրին մէջ, ապա ընդունուած է համալսարան եւ 1972-ին Wayne State University-էն ստացած Պսակատր Արտեստից տիտղոսը՝ Աշխարհագրութեան եւ Պատմութեան ճիւղերուն մէջ: 1974-ին ստացած է Մագիստրոսի տիտղոսը՝ Ուսուցչութեան ճիւղին մէջ՝ իր մասնագիտութիւնը ըլլալով խորհրդատուութիւն եւ Լեզուաբանութիւն:

Հայր Հայկազուն Տիբրոյրի ազգային-եկեղեցական կեանքին մասնակցած է իր պատանեկութեան տարիներէն սկսեալ: Ութ տարի եղած է ուսուցիչ Տիբրոյրի Կիրակնօրեայ Վարժարանին, չորս տարի՝ նոյն քաղաքի Հայկական Դպրոցին: Տասնըչորս տարի պաշտօնավարած է Հայ Եկեղեցւոյ Երիտասարդաց Կազմակերպութեան տեղական վարչութեան մէջ, շրջան մը վարելով ատենապետի պաշտօնը, անդամակցած է նաեւ նոյն Կազմակերպութեան Կեդրոնական Վարչութեան:

1969-1970 թուականներուն եղած է Ս. Էջմիածնի Հոգեւոր Դեմարանի ուսանող:

1974 թուականի աշնան ընդունուած է Երոսաղէմի Ժառանգատրաց Վարժարանը եւ Ընծայարանը՝ մասնագիտանալու հայագիտական ճիւղերուն մէջ: Երկու տարի պաշտօնավարած է իբրեւ ուսուցիչ աշխարհագրութեան եւ Անգլերէն լեզուի: Պատրաստած է աշխարհագրութեան երկեզուեան դասագիրք մը, ինչպէս նաեւ Ամերիկահայ եկեղեցիներու մէջ մոնակալներու գործածութեան համար երկեզուեան գիրք մը:

1976 թուականի Յունիս 13-ին՝ ձեռնադրուած է կուսակրօն քահանայ: 1978-ին ստացած է Վարդապետութեան աստիճան:

Հայր Հայկազուն Միացեալ Նահանգներ վերադարձած է 1978 թուականին եւ նշանակուած հովիւ Հէյվըրհիլ Մասսաչուսէցի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ:

1984 թուականին՝ օրուան Առաջնորդ եւ այժմու Երոսաղէմի Առաքելական Աթոռի Պատրիարք Գերշ. Տ. Թորգոմ Արք. Մանուկեան զինք նշանակած է հովիւ Զելթընհամ Փէնսիլվէնիոյ Ս. Երբորդութիւն Եկեղեցւոյ:

1991 թուականին՝ Առաջնորդ Գերշ. Տ. Խաժակ Արք. Պարսամեանի ձեռնաք ստացած է Ծայրագոյն Վարդապետի աստիճաններ:

1999 թուականի Յունուար ամիսէն սկսեալ, Առաջնորդ Գերշ. Տ. Խաժակ Արք. Պարսամեանի կարգադրութեամբ, ստանձնած էր Պէյսայտ Նիւ Եորքի Սրբոց Նահատակաց Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւի պաշտօնը:

Հայր Հայկազուն պատրաստած է զանազան գիրքեր դպիրներու, ծիսակատարութեանց եւ աղօթքներու մասին, Հայ Եկեղեցւոյ բառարան մը, ինչպէս նաեւ քարգմանած եւ խմբագրած է Հայ Եկեղեցւոյ Մուրբք եւ Տօները:

Հանգուցեալ Տ. Հայկազուն Ծ. Վրդ. Մելգոնեան անդամ էր Արեւելեան Թեմի Թեմական Խորհուրդին:

Մայիս 9, 2000

digitised by

A.R.A.R.@

ARMENIAN PATRIARCHATE OF JERUSALEM
 بطريركية الأرمن القسطنطينية
 PATRIARCAT ARMÉNIEN DE JÉRUSALEM

12 Մայիս, 2000

Գերաշնորհ
 Տ. Խաժակ Արք. Պարսամբան
 Առաջնորդ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ
 Միացեալ Նահանգաց Արեւելեան Թեմի
 Նիւ Եօք.

Սիրելի Արքագան,

Խոբունկ վիշտով իմացամք անակնկալ մահը Միաբանութեանս
 երիտասարդ անդամներէն Հոգեշնորհ Տ. Հայկազուն Մ. Վրդ. Մելգոնեանի:

Իր պատանութեան տարիներէն սկսեալ մօտէն հետեւեցանք անոր
 անուրիքն եւ նուիրեալ գործընթացին: Հայ Եկեղեցւոյ երիտասարդաց
 հաւաքութեան եւ ամառնային դասընթացներուն մտերմիկ շրջանակին
 մէջ ուշադրութիւն գրաւող եւ իր աշխուժութեամբը եւ իմացական
 հետաքրքրութեամբը ընկերական եւ վառվառն մկատուող Պարոյրն էր ան:

Եւ զարմանալի չէր որ, Տիբրոյիթի Ս. Յովհաննէս Եկեղեցւոյ մեր
 համայնքի եկեղեցական, կրթական, երիտասարդական, ընկերային,
 մշակութային, հոգեւոր եւ ազգային գործունէութեանց մէջ աշխուժօրէն
 մասնակցող եւ շաղախուող եւանդուն Պարոյրը, առանց վարանումի
 ընդառաջեց Քրիստոսի կոչին, յանձն առնելով դառնալ հոգեւոր սպասաւորը
 Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցւոյ:

Մարդկային հաշիւով 24 կարն եւ սահմանափակ տարիներու
 ընթացքին, անիկա հաւատարիմ մնաց իր կոչումին, Քրիստոսի
 որթատունկին վրայ հաստատուած առողջ ու պտղալից որթատունկի ճիւղի
 մը նման:

Եւ Երուսաղէմի Քրիստոսակոխ սրբավայրերուն եւ պաշտամունք-
 ներուն հայկական հոգեւոր ժառանգութեամբը խանդավառ, ան ընդունեց
 Քրիստոսի լուծը Քահանայական օծումով, իրքեւ Միաբան Սրբոց
 Յակոբեանց Ուխտին: Եւ ուր որ կանչուեցաւ ծառայելու, անիկա իր
 խնամքին եւ հոգատարութեան յանձնուած հոգիներուն, մեծին ու փոքրին,
 եղաւ դաստիարակ-ուսուցիչ, Հոգեւոր Հովիւ, կազմակերպող եւ փաշարող,
 գրող եւ փարագիչ, ուրախակից եւ մխիթարիչ:

ARMENIAN PATRIARCHATE OF JERUSALEM
 بطريركية الأرمن القسطنطينية في القدس
 PATRIARCAT ARMÉNIEN DE JÉRUSALEM

Երուսաղեմի Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութիւնը եւ հաւատացեալ ժողովուրդը, Մայիս 13 Շաբաթ առաւօտուն, Սուրբ Գլխադրի խորանին վրայ մատուցուած Ս. Պատարագով եւ Հոգեհանգստեան Պաշտօն կատարելով, պիտի աղօթենք որ Տէրը ընդունի հոգին "բարի եւ հաւատարիմ" իր ծառային, եւ անոր կեանքին ու գործունէութեան միօրինաբար յիշատակներով թեթեւցնէ ցաւը Միաբանութեանս անդամներուն, եւ սիրեցեալ Հայկազուն Ծայրագոյն Վարդապետի վշտակիւ ծնողին, հոյեբերուն եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն:

«Յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի. Ամէն:»

Սիրոյ Ողջունիւ

Թորգոյ Արք. Մանուկեան

Թորգոյ Արք. Մանուկեան
 Հայ Պատրիարք Երուսաղեմի

ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ Ծ. ՎՐԴ. ՄԵԼԳՈՆԵԱՆ
1949-2000

ԴԱՄՐԱՆԱԿԱՆ

Տ. ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ Ծ. ՎՐԴ. ՄԵԼՔՈՆԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻԻ

Տ. Ռաժակ Արք. Պարսամեան

*Ձի Հաճոյ եղեալ Աստուծոյ, սիրեցաւ. եւ կենդանւոյն ի միջոյ մեղաւորաց փոխեցաւ:
[Վասնզի Հաճելի եւ սիրելի եղաւ Աստուծոյ. եւ իր կենդանութեան՝ մեղաւորներու
մէջէն փոխադրուեցաւ:] Իմաստ. Դ. 10*

Սողոմոնի իմաստութեան գրքէն առնուած այս բնարանը որքան կը յարմարի Ս. Երուսաղէմի Սրբոց Տակորեանց Միաբանութեան երկարամեայ անդամ, Ամերիկայի Արեւելեան Թեմի Թեմական Որհնուրդի անդամ եւ Պէշապտի Սրբոց Նահատակաց Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ Տ. Հայկազուն Ծ. Վարդապետ Մեքրոնեանի յանկարծական մեկնումին այս անցաւոր աշխարհէն:

Հայր Սուրբին վախճանումին բոլոր ցնցեց ոչ միայն իր ընտանիքի անդամները, իր Հին ու նոր ծխականները, այլեւ մեր Թեմի Հոգեւորականութիւնը եւ Թեմական Որհնուրդը, որուն անդամ էր ան, իր միաբանակից եղբայրները Ամերիկա, Երուսաղէմ եւ ի սփիւռս աշխարհի եւ իր Հետ գործելու առիթ ունեցող բոլոր Հայերը ամենուրեք: Կարելի չէր Հաւատալ, որ Համակ կեանք, խանդավառութիւն եւ շարժում խորհրդանշող անձ մը, որպիսին էր Հայր Հայկազունը, կրնար այսքան յանկարծականօրէն՝ ակնթարթի մը մէջ՝ մեկնիլ այս աշխարհէն: Բայց արագաշարժութիւնը Հայր Հայկազունի քնութեան մաս կը կազմէր եւ ուրեմն «կենդանւոյն», այսինքն՝ կեանքով առկուն վիճակի մէջ՝ ծխական աշխատանքներու յորձանքին եւ Աստուծոյ գործին անձնատուր՝ ան անսպասելիօրէն կը փոխադրուէր մեղաւորաց մեր շրջանակէն դէպի յաւիտեանականութիւն:

Տիկնոջ Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցւոյ զաւակ էր ան՝ մկրտուած, սնած եւ դաստիարակուած այստեղ՝ եկեղեցւոյ խնկաբոյր մթնոլորտին մէջ: Երջապատուած իր ընտանիքի անմիջական անդամներով՝ իր մեծ Հայրիկներով եւ մեծ մայրիկներով եւ երկրէն եկած մեր Հին սերունդով՝ փոքրիկն Պայրըն Մեքրոնեանի Հոգիին մէջ Հոս է որ բացուեցան Հաւատոյ դռները: Ան սորվեցաւ սիրել զԱստուած, Հաւատաց Բրիստոսի եւ ընդունեց զայն որպէս իր առաջնորդը կեանքի մէջ: Ի վերջոյ՝ Հոգեւոր կոչումը այնքան զօրաւոր կերպով զգալի դարձաւ իր մէջ, որ մղեց զինք լքելու աշխարհիկ կեանքը, ուսուցչական պաշտօնը եւ Ամերիկայի Հեյտ պայմանները եւ ինքզինք նուիրելու Հոգեւոր սպասարորութեան պատրաստութեան:

Հաւատքը եւ Աստուածային կամքին ենթարկուող իր կամքը այնքան զօրաւոր էին, որ Հ. Հայկազուն յանձն առաւ վերադառնալու աշակերտական գրասեղան՝ պահ մը Ս. Էջմիածնի մէջ եւ ապա Ս. Երուսաղէմի Ընծայարանին մէջ՝ որպէսզի Հասնի քահանայանալու իր նպատակակէտին: Ամերիկա ծնած եւ մեծցած երիտասարդէ մը նման առաջադրութիւն մը կ'ակնկալէր մեծ զոհողութիւններ: Պայրըն զիջաւ խոնարհեցնելու իր անձը, որպէսզի Հոգեպէս եւ մարմնապէս բարձրանայ Աստուծոյ

խորանը: Անոր օրինակը այսօր եւ վաղը պէտք է Համակէ այլ պատանիներ եւ երիտասարդներ եւ կարկէ բերանները անոնց, որոնք կ'ուզեն Հաւատացնել թէ Ամերիկայի մէջ կարելի չէ զոհողութիւն պահանջել մեր նոր սերունդի անդամներէն: Պայրեն օրինակը տուաւ որ կարելի է: Իսկ Տիթորյոթի Համայնքն ալ փաստեց որ կրնայ իր ծոցէն ծնունդ տալ երիտասարդի մը, որ պիտի դառնար տիպար Հայ Հոգեւորական մը, աստուածասէր, Քրիստոսի խաչակիր եւ ազգին նուիրուած Հոգեւորական մը:

Հայր Սուրբը կը մեկնի մեզմէ յարաբերաբար երիտասարդ տարիքի մէջ: Կը գտնուէր ան իր ուժերու զազաթնակէտին: Անցնող մի քանի տասնամեակներու վրայ երկարող տարիներու փորձառութիւնը՝ միացնելով իր տաղանդին եւ ամբարած գիտութեան, ան ձեռնարկած էր Հոգեւոր զարթոնք մը յառաջացնելու մեր թեմի մեծագոյն ծովներէն: Պէյսայտի Սրբոց Նահատակաց եկեղեցւոյ շրջանակին մէջ: Մեծ ակնկալութիւններ ունէինք իրմէ՝ որպէս ծխական Հովիւ, Թեմական խորհուրդի անդամ, երէց Հոգեւորական, ուսուցիչ, բանին կենաց քարոզիչ, Սրբոց Յակոբեանց զինուորեալ միաբանութեան Հաւատարիմ անդամ, օրինակելի Հայորդի, մեր Հայրենիքի բարօրութեան սատարող, սկզբունքի տէր մարդ, դիւրահաղորդ բարեկամ, վստահելի ընկեր եւ իմաստուն խորհրդատու: Եթէ Աստուած երկարէր անոր կեանքը, որքան օգուտներ պիտի քաղէինք Տիրոջ այգիին մէջ իր կատարելիք գործերէն:

Բայց Աստուծոյ Հաճելի եւ սիրելի դարձաւ ան իր երիտասարդ Հասակին: Եւ կարծես ալ կարիքը չէր մնացած զայն կեանքի փորձաքարին ենթարկելու: Կէս դարու ընթացքին ապրուած օրերը արդէն բաւական էին փաստելու, որ Հայր Հայկազուն իր ընտրած ուղիէն՝ Տիրոջ ճանապարհէն չեղելից չունէր: Այդ մայր ուղին ահա կ'առաջնորդէ զինք դէպի յաւիտենականութիւն: Հայաստանեայց Սուրբ Եկեղեցւոյ դռնէն ներս ընդունուեցաւ մկրտութեան խորհուրդով, մնաց Հոն եւ իր անձը ուրացաւ՝ քահանայանալով եւ Քրիստոսի Հետեւելով: Իր բովանդակ կեանքը անցուց ուց եկեղեցւոյ խնկաբոյր մթնոլորտին մէջ, զոհուեցաւ՝ խաչակիցը դառնալով Քրիստոսի եւ նոյն սրբազան յարկին տակ վերջին անգամ օծուելէ ետք՝ անոր դռնէն յուրակուեցաւ դէպի յաւիտենական Հանգիստ:

Մեզմէ մարմնապէս կը բաժնուի ան, բայց անոր Հոգին պիտի չարունակէ աղօթել մեզի Հետ եւ մեզի Համար: Որպէս Հաւատացեալ եւ ազգասէր Հայ քրիստոնեայ Հոգեւորական ան ամէն կիրակի կ'աղօթէր իր Հաւատացեալ Հօտին Համար՝ ըլլալով միջնորդ ի մէջ մարդկան եւ Աստուծոյ: Իր Հոգեւոր ծառայութեամբ ան կը Հասնէր բոլորին՝ Հիւանդներուն, Հոգեկան Հարցեր ունեցողներուն, գիտութեան ծարաւի անձերուն, ծերերուն, երիտասարդներուն, փոքրերուն, կիներուն, այրերուն, բոլորին: Կը Հմայէր զանոնք իր մարդկային անմիջականութեամբ, մանաւանդ Հաւատքով, ազգասիրութեամբ, եկեղեցասիրութեամբ, Քրիստոսի սիրով եւ աշխատունակութեամբ: Որ ծուխը որ գնաց, սիրցուց զԱստուած, եկեղեցին Հայ ազգը բոլորին: Այդօրեց բոլորին Համար անխտիր եւ սուրվեցուց բոլորին աղօթել: Շէնցուց եկեղեցիները թէ Հոգեպէս եւ թէ ալ նիւթապէս:

Մեզի--Հոգեւորականաց դասին, Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան, Մեղքոնեան ընտանիքի անդամներուն, ծխականներուն, բարեկամներուն--Համար դժուար պիտի ըլլայ Հաշտուիլ Հ. Հայկազունին կորուստին Հետ. դժուար, որովհետեւ զինք՝ իր ամբողջութեանը մէջ՝ փոխարինող չունինք այսօր: Բայց իր փորձառութիւններով եւ արդիւնքներով Հարուստ կեանքը մեր մտքերուն մէջ թարմ պիտի մնայ որպէս յիշատակ եւ օրինակ:

Թող Տէրը լուսաւորէ իր Հայու Հոգին եւ օրինակ ծառայեցնէ զինք Հետագայ սերունդներուն:

John Cardinal O'Connor
1920-2000

**PRIMATE TAKES PART IN FUNERAL SERVICE FOR JOHN CARDINAL O'CONNOR,
CATHOLIC ARCHBISHOP OF NEW YORK**

O'Connor Was Close Friend of Armenian Church and St. Vartan Cathedral

* * *

The Diocese of the Armenian Church of America was deeply saddened by the passing of His Eminence John Cardinal O'Connor, the Roman Catholic Archbishop of New York.

Cardinal O'Connor was a longtime friend of the Armenian Church and the Diocese in particular. Enjoying warm friendships with two successive Diocesan Primates--Their Eminences Archbishop Khajag Barsamian and Archbishop Torkom Manoogian--O'Connor was a frequent visitor to the Diocesan Complex.

His elevation to the College of Cardinals was celebrated with a thanksgiving service at St. Vartan Cathedral in 1985. Over the years, the Cardinal also took part in several functions honoring the Armenian patriarchs of Jerusalem and Constantinople, and was an honored guest during the services welcoming His Holiness Karekin I, the late Catholicos of All Armenians, to America in 1996 and 1998. Cardinal O'Connor offered his hospitality to the Armenian Church on many occasions--most recently during the April 24 memorial service at St. Patrick's Cathedral.

At the height of the atrocities in Sumgait and Baku, the Cardinal organized a memorial service for the victims of the massacres with Archbishop Torkom Manoogian, then-Primate of the Diocese. He continued to write supportively on behalf of the Armenians in Karabagh, and became a leader in the relief effort following the December 1988 earthquake.

In gratitude for his efforts as a staunch ally of the Armenian Church, John Cardinal O'Connor was named the 1991 "Friend of the Armenians," an award conferred during the annual assembly of the Diocese of the Armenian Church of America.

As Diocesan Primate, Archbishop Khajag Barsamian was among the high-ranking clergy taking part in Cardinal O'Connor's funeral service at St. Patrick's Cathedral on Monday, May 8, 2000.

Archbishop Barsamian issued a letter of condolence to the New York Catholic Archdiocese, the text of which appears below.

* * *

May 4, 2000

To the Most Reverend Bishop Robert Brucato
Apostolic Administrator, Archdiocese of New York

Your Grace:

I was attending the annual Clergy Conference of the Diocese of the Armenian Church of America when I received the sad news of the passing of His Eminence John Cardinal O'Connor, the Archbishop of New York. On behalf of all the clergy and the people of the Armenian Church in America, I would like to extend my deepest sympathies and condolences to you for this great loss.

Over the course of many years, I came to know Cardinal O'Connor not only as a great churchman, but also as a warm and generous friend. On several occasions he extended the hospitality of the New York Archdiocese to the Armenian community--most recently two weeks ago, when he allowed us to hold a memorial service for the martyrs of the Armenian Genocide in St. Patrick's Cathedral. I also recall with great fondness our gatherings at his residence, where he hosted the late Catholicos of All Armenians, the Armenian Patriarch of Jerusalem, and other dignitaries of our church.

It was my privilege on several occasions to reciprocate his hospitality and host Cardinal O'Connor here at the St. Vartan Armenian Cathedral and Diocesan complex. Whatever the circumstances, the Cardinal was rightly known for his graciousness and humanity, and it was always a joy to meet with him in a spirit of Christian brotherhood.

Naturally, the news of his illness last autumn deeply affected this entire city, and especially those who knew Cardinal O'Connor personally. Every moment of his life had been lived with extraordinary faith and courage, and we were all confident that he would face this crisis with nothing less than his usual spirit of resolution, good humor and obedience to God. These of course are the prerequisite qualifications for any man who would assume the duties of Cardinal of New York. Even so, Cardinal O'Connor was unique in the way he embodied these virtues, and thus was an inspiration not only to his own flock, but to everyone who looked to him for guidance and leadership.

His absence at the table of Christian fellowship will be sorely felt for a long time to come. But more importantly, the spiritual presence of this courageous man, this caring friend, this devoted servant of God, will always be felt in the great Cathedral of St. Patrick, throughout the city of New York, and in the hearts of countless faithful of men, women and children.

May our Lord watch over His humble servant in death as in life. May He ease the hearts of Cardinal O'Connor's loved ones, and may He grant consolation and guidance to the Cardinal's flock in the days to come.

With prayers,
Archbishop Khajag Barsamian, Primate

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ-ԲԵՄԱԿԱՆՔ

Բշ. 1 Նոյ.- Ս. Յովսէփայ Աստուա-
ծածնին: Ըստ սովորութեան, Գեթսեմանիի Ս.
Աստուածածնայ Տաճարի Տեսուչը՝ Ս. Հայրիկ
Վրդ. Գալայեանն պատարագեց մոյմ Տաճարին մէջ
գտնուող Հայր Յովսէփի գերեզմանի մատրան
մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Կոմիտաս Վրդ.
Շերպէթեանն:

Եր. 6 Նոյ.- Ս. Երկաթասան
Վարդապետացն: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի
Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Տ. Աւետիս Բեկ, որ
Բարիզէն ուխտաւորներու խումբին հետ ուխտի
եկած էր Սուրբ Երկիր:

~ Կեսօրէ ետք, Պատրիարք Սրբազան Հօր
գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը «Հրաշա-
փառածով մոտէ գործեց Ս. Գարութեան Տաճար: Ս.
Գերեզմանի եւ Խաչգիւղի ուխտերէն ետք, վերջնայ
կից՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ
պաշտուեցան ժամերգութիւն եւ մախաւոնակ:

Ապա կատարուեցաւ Տնօրինական
Սրբատոնոցից այցելութեան հանդիսաւոր Բափօր
Տաճարէն մերս: Թափօրապետն էր Տ. Գուսան
Վրդ. Այնանեան:

Կիր. 7 Նոյ.- Գիւստ Խաչի (ՅՁԵ):
Գիշերայինն եւ առաւօտեան ժամերգութիւնները
պաշտուեցան ի Ս. Գարութիւն, Ս. Լուսաւորիչ
եկեղեցւոյ մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Գիւսակ Արք.
Մաւրատեան: Ժամարարն էր Տ. Կոմիտաս Վրդ.
Շերպէթեանն: Ապա կազմուեցաւ մեծահաճելա
Բափօր, իջնելով մայր Գիւստ Խաչի այրը եւ
բարձրանալով Ս. Գերեզմանին շրջափակը, երիցս
դառնալով անոր շուրջ, եւ մէկ անգամ
Պատանաւորույն: Թափօրը կը գլխաւորէր
Պատրիարք Սրբազան Հայրը, ամպիռովանիի տակ
եւ Կեմաք Փայտի մատուցն ի ձեռին: «Նաչի Գո
Գրիխտոս» շարակնաի երգեցողութենէն եւ
խմկարկութենէն ետք, աբարողութիւնները
վերջացած Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ:

Եր. 13 Նոյ.- Տաճ Լեւնեայն Արքոց: Ս.
Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր:
Ժամարարն էր Տ. Ընծանուէր Արք. Բարախանեան:

Կիր. 14 Նոյ.- Ս. Պատարագը
մատուցուեցաւ ի Ս. Գարութիւն, մեր վերնամատրան
մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Արիս Ծպս. Շիրվանեան:
Ժամարարն էր Տ. Թէոդորոս Արք. Քաֆարեան:

Ուր. 19 Նոյ.- Նախատմակը պաշտուեցաւ
Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցւոյ մէջ: Հանդիսապետն
էր Տ. Կիրեղ Ծպս. Գարիկեան:

Եր. 20 Նոյ.- Ս. Հրեշտակապետաց
Գարիկէի եւ Միքայէի: Առաւօտեան
ժամերգութիւնը պաշտուեցաւ եւ Ս. Պատարագը
մատուցուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետաց: Ժամարարն
էր Տ. Գուսան Վրդ. Այնանեան:

Ըստ սովորութեան, կատարուեցաւ
Հոգեհանգստեան պաշտօն Ս. Աթոռոյ՝ քարերարուհի
Աղանի ձեկախորճեանի եւ պարագայից հոգեհանգում
ի հանգիստ: Հանդիսապետն էր Տ. Կիրեղ Ծպս.
Գարիկեան:

Կիր. 21 Նոյ.- Դարձեալ Ս. Պատարագը
մատուցուեցաւ Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցւոյ
մէջ: Ժամարարն էր Տ. Աւետիս Արք. Իփրանեան:

Բշ. 22 Նոյ.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ
Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ: Ժամարարն
էր Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան:

Եր. 27 Նոյ.- Առաքելոցն Անդրէի եւ
Փիլիպպոսի: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս.
Գլխադիր: Ժամարարն էր Տ. Բագրատ Արք.
Պուրճէճեան:

Կիր. 28 Նոյ.- Ս. Պատարագը
մատուցուեցաւ ի Ս. Գարութիւն, մեր վերնամատրան
մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Արիս Ծպս. Շիրվանեան:
Ժամարարն եւ Բարդղիմէ էր Տ. Համբարձում Վրդ.
Գէշիշեան:

Ուր. 9 Դեկտ.- Նախատմակին ի Ս.
Յակոբ հանդիսապետն էր Տ. Սամուէլ Մ. Վրդ.
Աղոյեան:

Եր. 4 Դեկտ.- Ընծայումն Ս. Աստուա-
ծածնին: Առաւօտուն գլխաւորութեամբ Տ. Սամուէլ
Մ. Վրդ. Աղոյեանի Միաբան Հայրեր
իմեմաւարժեղով իրան Գեթսեմանիի ձորը ու
«Հրաշափառածով մոտէ գործեցին Ս. Աստուա-
ծածնայ տաճար: Օրոտան հանդիսաւոր Ս.
Պատարագը Տիրաւոր Ս. Գերեզմանին վրայ
մատուց Տ. Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան:

Տ. Կոմիտաս Վրդ. Շերպէթեան
հանդիսապետից քարերար Կրկասի Կրկանեանի
եւ իր գերդաստանի մնչեցից տարեկան
հոգեհանգիստին:

Կիր. 5 Դեկտ.- Ս. Պատարագը
մատուցուեցաւ Ս. Յակոբ Մայր Տաճարի
ճախակողմեան դասին մէջ գտնուող Ս. Աստուա-
ծածնայ խորանին վրայ: Ժամարարն էր Տ.
Ընծանուէր Արք. Բարախանեան: «Հայր Մեքէն
ատաղ Բարդղից Տ. Արիս Ծպս. Շիրվանեան: Ապա՝
27 Դեկտ. 1989ին հայրեմիքի մէջ գտն գացած

ուր հերոս գաւակներում համար մասնաւոր
 հոգեհամգստեան պաշտօն կատարուեցաւ,
 վարչապետ-Վազգէն Սարգիսեանը
 Ազգային Խորհուրդի Նախագահ-Կարէն
 Տէմիրեանը

Նուրի Բախչեանը
 Ռուբէն Միրոյեանը
 Լիոնարդ Պետրոսեանը
 Հէնրիկ Աբրահամեանը
 Արմենակ Արմենակեանը եւ
 Միխայէլ Գորամեանը

առնոց մահուան ճառատմէին առթիւ: Նախագահեց
 Պատրիարք Արքազան Հայրը:

Ուր. 10 Դեկտ.- Նախատօնակին ի Ս.
 Յակոբ հանդիսապետեց Ս. Արիս Նպւ. Շիրվանեան:
 Դր. 11 Դեկտ.- Առաջնորդ Թադէոսի եւ
 Բարքեղիմէանի Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի
 Ս. Գլխադիր: Ժամարարմ էր Տ. Էմմանուէլ Արդ.
 Աթաբանեան:

Կիր. 12 Դեկտ.- Ս. Պատարագը
 մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատրան
 մէջ: Հանդիսապետմ էր Տ. Սեւան Նպւ. Լարիպեան:
 Ժամարարմ էր Տ. Կուսիտա Վրդ. Շերպէնեան:

Դր. 18 Դեկտ.- Նիկողայոսի Ամանկիւս-
 գործին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր
 Տաճարի Ս. Մակարայ մատրան մէջ, երկու օրեր
 առաջ զուգադիպած Հայրցն Նիկողայոսեաց տօնին
 առիթով: Ժամարարմ էր Տ. Գուսան Վրդ.
 Աննանեան, վերաբերումը կատարուեցաւ մերքին
 գաւթին մէջ գտնուող Ս. Նիկողայոսի Սեղանին
 վրայէն:

Կիր. 19 Դեկտ.- Բարեկենդան Ա. Յակոբայ
 Պանոց: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր
 Տաճարի աջակողմեան դասին մէջ գտնուող Ս.
 Կարապետի Աւագ Սեղանին վրայ: Ժամարարը եւ
 խորհրդին էր Տ. Թեոդորոս Արդ. Ջաֆրեան:

Դր. 21 Դեկտ.- Նախատօնակին ի Ս.
 Յակոբ հանդիսապետմ էր Տ. Սեւան Նպւ.
 Լարիպեան:

Դր. 22 Դեկտ.- Ընծայումն Ա. Աստու-
 ծածնի: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր
 Տաճարի ձախակողմեան դասին մէջ գտնուող Ս.
 Աստուածածնայ Սեղանին վրայ: Ժամարարմ էր Տ.
 Անտիս Արդ. Իփրանեան:

Ուր. 24 Դեկտ.- Նախատօնակին ի Ս.
 Յակոբ հանդիսապետմ էր Ս. Արիս Նպւ. Շիրվանեան:

Դր. 25 Դեկտ.- Ա. Յակոբայ Մերմայ
 Հայրապետին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս.
 Գլխադիր: Ժամարարմ էր Տ. Վանիկ Վրդ.
 Մանկապահեան:

Վերաբերումը կատարուեցաւ Մայր

Տաճարի դասին մէջ Սուրբին մկարով
 կառուցուած շարժական սեղանին վրայէն:

Կիր. 26 Դեկտ.- Ս. Պատարագը
 մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատրան
 մէջ: Հանդիսապետմ էր Տ. Արիս Նպւ. Շիրվանեան,
 Ժամարարմ էր Տ. Համարտում Վրդ. Քէշիշեան:

Դր. 1 Յուն.- Արքապետ Թադէոսին: Ս.
 Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր:
 Ժամարարմ էր Տ. Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան:

Կիր. 2 Յուն.- Ս. Պատարագը
 մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի աջակողմեան դասին
 մէջ գտնուող Ս. Կարապետի Սեղանին վրայ:
 Ժամարարը եւ խորհրդին էր Տ. Էմմանուէլ Արդ.
 Աթաբանեան:

Դր. 5 Յուն.- Պատրիարք Արքազանը
 ճախագահեց Մայր Տաճարին մէջ պաշտուած
 Աւագ Տօմարու առաջին հանդիսաւոր
 ճախատօնակին, որպէս իսկ Միաբանութիւնը Ս.
 Աթոռոյ «Օրհնեցե՛ք զՏէր» շարականով
 երգեցողութեամբ Բափօրով բարձրացաւ
 Պատրիարքարան:

Եւ. 6 Յուն.- Ա. Դաւթի Մարգարէին եւ
 Յակոբայ Տեառնեցոր: (Տօմ Առաքելական Ս.
 Աթոռոյ Ս. Նրուսաղէին):

- Ըստ սովորութեան, առաւօտեան
 ժամերգութեան ընթացքին Պատրիարք Արքազան
 Հայրը, շուրջաւ եւ իմիջորդն զգեցած բարձրացաւ
 Տեառնեցոր Աթոռի պատուամանին ուր մնաց
 մինչեւ ժամերգութեան աւարտիլը, եւ ընդունեց
 Միաբանութեան եւ դպիրներուն
 շնորհաւորութիւնները:

Լուսարարապետ Տ. Նուրհան Նպւ.
 Մանուկեան «Բիքիտոս Աստուած մեր» մատրանքի
 ընթացքին մասնաւոր բարեմադրութիւններ ըրաւ
 Նորին Ամենապատուութեան երկար բարօր կենաց
 համար:

Օրումն Ս. Պատարագը Աւագ Սեղանին
 վրայ մատուց եւ խորհրդեց Լուսարարապետ Տ.
 Նուրհան Նպւ. Մանուկեան: Հայր Միքէլն առաջ
 Պատրիարք Արքազան Հայրը ճախագահեց Ս.
 Աթոռոյ հանգուցեալ Պատրիարքաց հոգիներուն
 համար կատարուած հոգեհամգստեան
 պաշտամունքին:

Ուր. 7 Յուն.- Պատրիարք Արքազան Հայրը
 ճախագահեց Մայր Տաճարին մէջ պաշտուած Ս.
 Սոնիանոսի ճախատօնակին: Տօմին բուրվա-
 ռակիր հայրերն էին Տ. քաղաքաւոր Արդ. Պուրնէճեան
 եւ Տ. Անտիս Արդ. Իփրանեան:

Դր. 8 Յուն.- Արքայն Առաքելային
 ճախատարկագին եւ Առաքելն Մարտիրոսին:
 Առաւօտեան ժամերգութեան աւարտին Ս. Աթո-

ռոյս Բարեշնորհ Սարկաւազները և ուրարակիրները, երկու բուրվառակիր վարդապետներն, մարգարտագարդ սարաւարտներով և տապանակ ու բուրվառ ի ձեռն, կատարեցին «Սարկաւազաց Հանդէսը»։ Արարողութեան մախազահեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը։

Ս. պատարագը մատուցուեցաւ Աւանդատան մէջ Ս. Սոսիմանոսի Խորանին վրայ։ Ժամարարմ էր Տ. Պարեւ Մ. Վրդ. Սրեցեան։

Գիշերասկիզբին Ժառանգաւորաց վարժարանի ճաշարանին մէջ տեղի ունեցաւ Միաբանական ընթրիք՝ Սարկաւազաց Տօնին առթիւ։ Խօսք առին Արման Սրկ. Մինասեան, քայրոցին Տեսուչը Սասուն Վարդանեան, սարկաւազապետ Տ. Բագրատ Արդ. Պարեմէեան, ուսուցչական կազմին կողմէն Տէք. Կարօ Կարապետեան, և Հայկ Սրկ. Գագազեան։ Պատրիարք Սրբազան Հայրը ըրաւ իր փականմ թօսքը և հանդէսը վերջացաւ «Պահպանիչ»ով։

Կիր. 9 Յուն.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերամատարան մէջ։ Հանդիսապետն էր Տ. Արիս Սպա. Մերվանեան։ Ժամարարմ էր Տ. Ընծամուէր Արդ. Բարախանեան։

- Գլխաւոր Առաքելոց մախառնակին հանդիսապետն էր Լուսարարապետ Տ. Նուրիան Սպա. Մանուկեան։

Բշ. 10 Յուն.- Ա. Առաքելոցն Պետրոսի և Պօղոսի Մայր Տաճարի Ս. Պետրոսի վերնամատարան մէջ Ս. Պատարագը մատուց Տ. Կոնիտաս Վրդ. Մէլալեմեան։

- Կեսօրէ ետք, Պատրիարք Սրբազան Հայրը «Հրաշափառ»ով մուտք գործեց Մայր Տաճար, ուր Որդւոց Որոշման տօնի հանդիսաւոր մախառնակին մախազահեղ ետք, Ս. Աթոռայ Ռիւ Էմմ յեւրեանք շարականի երգեցողութեամբ Միաբանութիւնը Բափօրով բարձրացաւ Պատրիարքարան։

Գշ. 11 Յուն.- Տօն Սրբոց Որդւոցն Որոշման։ Մայր Տաճարի Ս. Գլխաղորի մատարան մէջ օրումն հանդիսաւոր Ս. Պատարագը մատուց ևս բարեզեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը։ Աղոթեցեալայ վարդապետներն էին Տ. Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան և Տ. Պարեւ Մ. Վրդ. Սրեցեան։ Բուրվառակիր վարդապետներն էին Տ. Թեոդորոս Աղդ. Ջաճարեան և Տ. Եմանուէլ Արդ. Աբաբանեան։

Պատրիարք Սրբազան Հայրը անպիտանիի տակ Ս. Խաչապատի մատանի ի ձեռնին, մախազահեց եռաղարձ մեծահանգէս Բափօրին։

Ապա Միաբանութիւնը և ժողովուրդը Բափօրով Ս. Աթոռայ Ռիւ Էմմ եւրեանք շարականի երգեցողութեամբ բարձրացան Պատրիարքարան։

Պատրիարք Սրբազան Հայրը, օրհնաւ ճշտար բաժնեց բոլորին, փակելով շարքը Աւագ Տօնարում։

Եշ. 18 Յուն.- Իրկինադէմին, Պատրիարք Սրբազան Հայրը և Միաբանութիւնը մերկայ եղան Ժառանգաւորաց վարժարանի մեծ սրահին մէջ տեղի ունեցած «Կաղանդ»ի հանդէսին։

Ուր. 14 Յուն.- Կաղանդ. Նոր Տարի. ըստ Հին Տաճարի Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ պատարագեց և բարեզեց ժամօրհնող Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան։

Ապա Միաբանութիւնը և ժողովուրդը բարձրացան Պատրիարքարան, երգելով Ս. Աթոռայ Մաղորդը։

Ս. Թ. Վարժարանի սաներէն մին ծաղկեփունջ ի ձեռնին, գողորիկ ուղերձ մը արտասանեց, ուր կը հայցէր Պատրիարք Սրբազան Հօր արեւշատութիւն, և ուր սաներ մտն ի ձեռնին երգեցին կաղանդի երգեր։

Նորին Ամենապատուութիւնը ըրաւ իր պատշաճ թօսքը և բաժնեց մարինք։

Նոյն օրը Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետաց։ Ժամարարմ և բարեզեց էր Տ. Ընծամուէր Արդ. Բարախանեան։ Պատարագէն ետք մերկաները բարձրացան Պատրիարքարան։

Եր. 15 Յուն.- Ս. Բարսեղի Հայրապետին։ Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղորի։ Ժամարարմ էր Տ. Դուսան Վրդ. Այնանեան։

Կիր. 16 Յուն.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի ճախակողմեան դասին մէջ գտնուող Ս. Աստուածածնայ Սեղանին վրայ։ Ժամարարմ և բարեզեց էր Տ. Անտիոս Արդ. Իփրանեան։

Գշ. 18 Յուն.- Ճրագալոյց Ս. Մննդեան։ Առաւօտուն ժամը 9.00ին Վեհափառ Հայրապետին գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը իմեցաւ արժեքաւոր շարանով մը մարմայ ելաւ դէպի Բեքդեհէն։

Ճամբու կէսին, Յունաց Ս. Սեղա վանքին առջեւ զինաւորութեան եկած էին Պէլք Սանուրի Բաղապետը, Բեքդեհէնի փառ-Բաղապետը և պետական մերկայացուցիչները։

Իսրայէլեան հինգ ռաւական ճիւղերն էր ընկերացան Վեհափառ Հօր իմեցաւ արժեքաւոր առջեւ և երկու Զովերէն, մինչև Ռաբէի գերեզմանը, որմէ ետք Բափօրը Պաշտօնին հինգ ճիւղերն էր անալիզողութեան դէպի Բեքդեհէն։

Պաղաքի մուտքին Հայ Նրիտասարդաց Միութեան, Հայ Մարմանկրթական Ընթանուր Միութեան, և յոյն Որբոստեմ համայնքի, Սալեման և Սէյմք Ճօզէճ Աղլանց վարժարաններուն, Բափօրը առաջնորդեցին դէպի Ս. Մննդեան

հրապարակը, ռու գիմաւորուելով Բեքոնիէմի Ընդհանուր ռասիկանապետեն, քաղաքապետն եւ մերկայացուցիչներն, կազմուեցաւ քափօր, միաքանութեան անդամներով եւ ժառանգաւորաց սաններով:

«Նորիտուր Մեծ» շարականի երգեցողութեան քափօրը բարձրացաւ Մննդեան Տանարի Հայկական վանքը:

Յետ միջօրէին ժամը 2-ին Վեհափառ Հայրապետին գլխաւորութեամբ «Հրաշափառ»ով մուտք կատարուեցաւ Ս. Մննդեան Տանարը եւ Ս. Այլը:

Ճրագալոյցի Ս. Պատարագը Ս. Այլին մէջ կը մատուցանէ Վեհափառ Հայրապետը: Ապա բոլոր Միաքանութիւնը կը բարձրանայ Հայոց վանք:

Գիշերուան ժամը 10ին վերսկսան արարողութիւնները:

Դշ. 19 Յուն.- Տօն Մննդեան եւ Աստուածաշայտութեան: Կէս գիշերին, Վեհափառ Հայրապետը, Սրուաղէմի եւ Կ. Պոլսոյ Սրբազան Պատրիարքները, ուխտի եկած եպիսկոպոսներով, եւ ընկերակցութեամբ Պաշտօնինեան իշխանութեան նախագահ Սարգիս Արափաթին եւ Հայաստանի նախագահ Ռօպէրթ Բօչարեանի կ'իջնեն Ս. Մննդեան Այլը:

Պատրիարք Սրբազանը եւ Վեհափառ Հայրապետը կու տան իրենց պատգամը: Արարողութեան աւարտին իւրերը կը շնորհաւորեն Վեհափառ Հայրապետը եւ կը մեկնին:

Աւագ Սեղանին վրայ կը պատարագէ Տ. Սեպուհ Սպա. Զուլեան: «Ջրօրհնէ՛ք» ի արարողութեան կը հանդիսապետէ Տ. Աղան Արք. Պալիօգեան:

Ս. Մննդեան Այլին մէջ կը պատարագէ Տ. Աղան Արք. Պալիօգեան: Ապա բոլորը կը բարձրանան Հայոց Տեսչարան: Բակին մէջ կը կարդացուի Ս. Մննդեան Աւետարանը եւ կ'երգուի «Փառք ի բարձունս» եւ Միաքանութիւնը կը վերադառնայ Սրուաղէմ:

- Ս. Յարութեան Տանարին մէջ Ս. Գեորգիանին վրայ կը պատարագէ Տ. Կոմիտաս Վրդ. Շերպէրեան եւ կը կատարուի «Ջրօրհնէ՛ք» ի արարողութիւն:

Արարողութիւնները կ'աւարտին Տանարին Տեսչարանին մէջ Ս. Մննդեան Աւետարանի ընթերցումով եւ «Փառք ի Բարձունս» իրգեցողութեամբ:

Ս. Յակոբեանց Մայր Տանարի Աւագ Սեղանին վրայ կը պատարագէ Տ. Մանուէլ Վրդ. Նրկաթեան: «Ջրօրհնէ՛ք» ի արարողութեան

հանդիսապետն էր Տ. Սեւան Սպա. Ղարիպեան:

- Կէսօրէ ետք ի Ս. Յակոբ պաշտօնածնայաւորականին հանդիսապետն էր Լուսարարապետ Տ. Նուրեան Սպա. Մանուէլեան:

Եշ. 20 Յուն.- Յիշատակ Մեռելոց: Մայր Տանարի Աւագ Սեղանին վրայ պատարագեց եւ բարոգեց Ն.Ա.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը Աղոթքերակց եպիսկոպոսներն էին Տ. Աղան Արք. Պալիօգեան եւ Տ. Մեսրոպ Արք. Գրիգորեան: Բուրվառակիր վարդապետներն էին Տ. Թեոդորոս Արք. Զափարեան եւ Տ. Մանուէլ Վրդ. Նրկաթեան:

Շք.- 22 Յուն.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ճախակողմեան դասին մէջ գտնուող Ս. Աստուածածնայ Սեղանին վրայ: Ժամարարն էր Տ. Թեոդորոս Արք. Զափարեան:

- Կէսօրէ ետք, Վեհափառ Հայրապետի գլխաւորութեամբ Միաքանութիւնը «Հրաշափառ»ով մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տանար: Մեր բաժնին մէջ կատարուեցաւ ժամերգութիւն եւ նախատօնակ:

Կիր. 23 Յուն.- Առաւօտուն Վեհափառ Հայրապետի գլխաւորութեամբ Միաքանութիւնը մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տանար:

Օրում հանդիսատար Ս. Պատարագը Գրիստոսի Ս. Գեորգիանին վրայ մատուցեց եւ բարոգեց Ն.Ա.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը: Աղոթքերակց եպիսկոպոսներն էին Տ. Վարուժան Սպա. Հերկեյեան եւ Տ. Վիգէն Սպա. Այգազեան, իսկ բուրվառակիր վարդապետներն էին Տ. Դուսան Վրդ. Ալեանեան եւ Տ. Բագրատ Արք. Պարմէճեան: Ս. Պատարագէն ետք Գրիստոսի Ս. Գեորգիանին շուրջ կազմուեցաւ եռադարձ մեծ անհանգէս քափօր:

Դշ. 25 Յուն.- Նախատօնակին ի Ս. Յակոբ նախատօնակեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը:

Դշ. 26 Յուն.- Տօն Անուանակցութեան Տեւառն: Լուսարարապետ Սրբազան Հօր գլխաւորութեամբ Միաքանութիւնը «Հրաշափառ»ով մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տանար: Օրում հանդիսատար Ս. Պատարագը մատուցեց եւ բարոգեց Տ. Տիրայր Արք. Մարտիրոսեան:

Դեպի վանք դարձին, Հայոց քաղի մուտէն Միաքանութիւնը «Լոյս ի Լուսոյ» շարականը երգելով բարձրացաւ Պատրիարքարանի դահլիճը, ուր Պատրիարք Սրբազան Յայրը նախագահեց «Տօրհնէ՛ք» ի արարողութեան:

- Նախատօնակին ի Ս. Յակոբ հանդիսապետն էր Տ. Սեւան Սպա. Ղարիպեան: Եշ. 27 Յուն.- Տօն Մննդեան եւ Յովհաննու Կարապետին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տանարի Ս. Կարապետի խորանին վրայ:

Ժամարարմ էր Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան:
Եր. 29 Յուն.- Ս. Պատարագը
մատուցուեցաւ ի Ս. Դիլադի: Ժամարարմ էր Տ.
Բագրատ Արդ. Պարեմեան:

Կիր. 30 Յուն.- Ս. Պատարագը
մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Աւագ Խորանին
վրայ: Ժամարարմ եւ Բարոզիմ էր Տ. Էմմանուէլ
Արդ. Աթաբեան:

Եր. 6 Փետր.- Ս. Պատարագը
մատուցուեցաւ ի Ս. Դիլադի: Ժամարարմ էր Տ.
Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան:

Կիր. 8 Փետր.- Ս. Պատարագը
մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատրան
մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Սեւան Եպս. Լարիպեան:
Ժամարարմ էր Տ. Ընծանուէր Արդ. Բարսեանեան:

Եր. 12 Փետր.- Ս. Պատարագը
մատուցուեցաւ ի Ս. Դիլադի: Ժամարարմ էր Տ.
Կոմիտաս Վրդ. Երզնկեան:

Կիր. 18 Փետր.- Ս. Պատարագը
մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի ճախկողմեան
դասին մէջ գտնուող Ս. Աստուածածնայ խորանին
վրայ: Ժամարարմ էր Տ. Գուսան Վրդ. Այնանեան
որ «Հայր Մեր»էն առաջ կարդաց Ն.Ս.Օ.Տ.Տ.
Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին առաջին կոմիտէ:

Եր. 19 Փետր.- Ս. Պատարագը
մատուցուեցաւ ի Ս. Դիլադի: Ժամարարմ էր Տ.
Աւետիս Արդ. Իփրանեան:

Կիր. 20 Փետր.- Ս. Պատարագը
մատուցուեցաւ մեր վերնամատրան մէջ:
Հանդիսապետն էր Տ. Արիս Եպս. Երվանեան:
Ժամարարմ էր Տ. Թեոդորոս Արդ. Զափրեան:

Ուր. 25 Փետր.- Նախատօնակին ի Ս.
Յակոբ հանդիսապետն էր Տ. Սեւան Եպս.
Լարիպեան:

Եր. 26 Փետր.- Ս. Սարգսի Զօրավարին:
Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Սարգսի մատրան
մէջ: Ժամարարմ էր Տ. Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան:
Ըստ սովորութեան կատարուեցաւ հոգեհանգստեան
պաշտօն, հանգուցեալ ազգային բարերար Գալուստ
Պէլ Կիրակոսեանին եւ իր ծննդաց Սարգսի եւ
Տիրուհւոյ եւ գերդաստանի անդիմադրելի
համար: Հանդիսապետն էր Տ. Սեւան Եպս.
Լարիպեան:

- Տեառնընդառաջի մեծահանգէս
ճախատօնակին ճախագահեց Պատրիարք Սրբազան
Հայրը - կատարուեցաւ «Անդաստան» եւ մոմավա-
ռութիւն:

- Գիշերակիցին Մայր Տաճարին մէջ
կատարուեցաւ «Սկիսեցէ»ի հսկման կարգը:
Հանդիսապետն էր Տ. Արիս Եպս. Երվանեան:
Կիր. 27 Փետր.- Տեառնընդառաջ: Օրում

հանդիսատար Ս. Պատարագը Մայր Տաճարի Աւագ
Սեղանին վրայ մատոյց եւ Բարոզեց Տ. Արիս Եպս.
Երվանեան:

Եր. 4 Մարտ.- Բաւական Պարբեի
Հայրապետին Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս.
Դիլադի: Ժամարարմ էր Տ. Վանիկ Վրդ.
Մանկասարեան:

Կիր. 6 Մարտ.- Ս. Պատարագը մատուցուե-
ցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատրան մէջ:
Հանդիսապետն էր Տ. Արիս Եպս. Երվանեան:
Ժամարարմ եւ Բարոզիմ էր Տ. Էմմանուէլ Արդ.
Աթաբեան:

Դշ. 8 Մարտ.- Նախատօնակին ի Ս.
Յակոբ ճախագահեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը:

Եշ. 9 Մարտ.- Ս. Վարդանան
Զօրավարացն Սեղանը 1086 վկայեց (Յիշատակ
Մեռեալից եւ Տօն Ազգային):

- Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ
պատարագեց եւ Բարոզեց Տ. Գուսան Վրդ.
Այնանեան: Պատրիարք Սրբազան Հայրը
ճախագահեց Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Այնեան
Հայոց Կաթողիկոսի անունով տօնին առիթի
կատարուած «Հայրապետական Մաղթանք»ին:

Ուր. 10 Մարտ.- Ըստ սովորութեան, Ս.
Պատարագը մատուցուեցաւ Աստուծոյ Ս. Մարկոս
Աւետարանիչ եկեղեցւոյ մէջ: Հանդիսապետն էր
Տ. Արիս Եպս. Երվանեան: Ժամարարմ եւ
Բարոզիմ էր Տ. Բագրատ Արդ. Պարեմեան:

Միաբանութիւնը հիւրասիրուեցաւ Աստուծոյ կողմէն:
Եր. 11 Մարտ.- Ս. Պատարագը
մատուցուեցաւ ի Ս. Դիլադի: Ժամարարմ էր Տ.
Թեոդորոս Արդ. Զափրեան:

- Կէսօրէ ետք, Մայր Տաճարի Աւագ
Խորանը, սեղանները եւ գլխաւոր սրբանկանները,
Համբարձի շարականը երգուած ժամանակ,
վարագուրուեցան, Պատրիարք Սրբազան Հօր,
գերշնչորհ եւ հոգեշնչորհ Հայրերու ձեռնով:

Կիր. 12 Մարտ.- Ըստ Բարեկենդանի
Փակեալ խորանին Ս. Պատարագը Մայր Տաճարի
Աւագ Սեղանին վրայ մատոյց Տ. Բարսեղ Վրդ.
Գալեմտեան: «Հայր Մեր»էն առաջ Բարոզեց Տ.
Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան:

Դշ. 15 Մարտ.- Սկիզբն կարգաց Մեծի
Պահոց: Առաւօտեան Մայր Տաճարին մէջ տեղի
ունեցաւ «Մերեալ»ի առաջին, իսկ կէսօրէ ետք
«Խաղաղական»ի առաջին ժամերգութիւնը:

Եշ. 18 Մարտ.- Մեծ պահոց առաջին
հսկումին ի Ս. Յակոբ ճախագահեց եւ Բարոզեց
Պատրիարք Սրբազան Հայրը:

Ուր. 17 Մարտ.- Նախատօնակը
պաշտուեցաւ Մայրավանքի Ս. Թորոս եկեղեցւոյ

մէջ: Հանդիսացեալ եր Լուսարարայեւ Տ. Նուրեան ծպս. Մամուկեան:

Եր. 18 Մարտ.- Արքայն Թեոփոս Զօրավարին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Թորոս: Ժամարարն էր Տ. Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան:

- Կեսօրէ ետք, Պատրիարք Արքազան Հօր գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը «Հրաշափառ» յով մուտք գործեց Ս. Թարութեան Տանար, ուր պաշտուեցան ժամերգութիւնն ու նախատօնակը, մեր վերամատարան մէջ: Ապա կատարուեցաւ Տնօրինական Արքատեղեաց այցելութիւն: Թափօրայեւն էր Տ. Համարարձում Վրդ. Գէշիշեան:

Կիր. 19 Մարտ.- Բառասանորդաց: Արքաաւանան: Գիշերային եւ Առաւօտեան ժամերգութիւնը պաշտուեցաւ ի Ս. Թարութիւն մեր վերամատարան մէջ: Հանդիսացեալ եր Լուսարարայեւ Տ. Նուրեան ծպս. Մամուկեան: Ժամարարը եւ Բարոզիւն էր Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկաւարեան:

Կատարուեցաւ եռադարձ մեծահանգէս քափօր Գրիստոսի Ս. Գեորգեանի եւ մէկ անգամ Պատանաւորեւ շուրջ, նախագահութեամբ Պատրիարք Արքազան Հօր: Թափօրականք երգեցին Այլաբարութեան շարականներ:

Գշ. 21 Մարտ.- Մեծ Պահոց երկրորդ հսկումը կատարուեցաւ ի Ս. Հրեշտակայեւնաց: Հանդիսացեալ եւ Բարոզիւն էր Տ. Գուսան Վրդ. Ալեանեան:

Եշ. 23 Մարտ.- Իրիկտան հսկումին ի Ս. Յակոբ Անթաղեան եւ Բարոզիւն Լուսարարայեւ Տ. Նուրեան ծպս. Մամուկեան:

Եր. 25 Մարտ.- Ա. Կիւրդի երգեցանք: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տանարի աւանդատան Ս. Կիրիլի Սեղանին վրայ: Ժամարարն էր Տ. Համարարձում Վրդ. Գէշիշեան:

Կիր. 26 Մարտ.- Բառասանորդաց: Անտառեան: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Հրեշտակայեւնաց: Ժամարարն էր Տ. Էմմանուէլ Արդ. Արքայանեան: «Հայր Մեր»-ն առաջ Բարոզիւն Տ. Կոմիտաս Վրդ. Շերպեանեան:

Գշ. 28 Մարտ.- Իրիկտան հսկումին ի Ս. Հրեշտակայեւնաց: Բարոզիւն էր հանդիսացեալ եր Տ. Անտիս Արդ. Իփրանեան:

Եշ. 30 Մարտ.- Իրիկտան հսկումին ի Ս. Յակոբ հանդիսացեալ եւ Բարոզիւն էր Տ. Արիս ծպս. Շերպեանեան:

Եր. 1 Ապրիլ.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղի: Ժամարարն էր Տ. Կոմիտաս Վրդ. Շերպեանեան:

Կիր. 2 Ապրիլ.- Բառասանորդաց: Տնտեսին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տանարի Ս. Աստուածածնայ Խորանին վրայ: Ժամարարն էր Տ. Ընծանուէր Արդ. Բարախանեան:

Գշ. 4 Ապրիլ.- Իրիկտան հսկումին ի Ս. Հրեշտակայեւնաց հանդիսացեալ եր Տ. Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան: Բարոզիւն էր Տ. Համարարձում Վրդ. Գէշիշեան:

Գշ. 5 Ապրիլ.- Միջին: Մեծ Պահոց Միջինին առիթով, վանական աւանդութեան համաձայն, Պատրիարք Արքազան Հայրը Միաբանութեանը ապագամերում հետ ընթրիքի մասնակցեցաւ վարդապետաց սեղանատան մէջ:

Եշ. 6 Ապրիլ.- Իրիկտան հսկումին ի Ս. Յակոբ հանդիսացեալ եւ Բարոզիւն էր Տ. Կիրիլ ծպս. Գարիկեան:

Ուր. 7 Ապրիլ.- Իրիկտան երկրորդ օրում Բառասան Մանկանց տօնին առիթով Ս. Հրեշտակայեւնաց եկեղեցւոյ մէջ կատարուեցաւ հսկում մասնաւոր արարողութիւն: Հանդիսացեալ եր Տ. Արիս ծպս. Շերպեանեան: Բարոզիւն էր Տ. Ըմմանուէլ Արդ. Արքայանեան:

Եր. 8 Ապրիլ.- Արքայն Մանկանց Բառասանք Որք ի Արքատեւ կատարեցան: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղի: Ժամարարն էր Տ. Գուսան Վրդ. Ալեանեան: Վերաբերումը կատարուեցաւ Բառասան Մանկանց մկարին առջեւ դրուած սեղանին վրայէն, որուն ղիմացը կարծայի մէջ կը պլպլային Բառասան գոյնգոյն կանթեղներ, աւանդական սառցապատ լիւնը խորհրդանշող:

- Կեսօրէ ետք Պատրիարք Արքազան Հօր գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը «Հրաշափառ» յով մուտք գործեց Ս. Թարութեան Տանար, ուր Ս. Գեորգեանին եւ Գիւս Խաչի Այրին ուխտերն ետք, վերջնայ կից՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ պաշտուեցան ժամերգութիւնն ու նախատօնակ: Ապա կատարուեցաւ Տնօրինական Արքատեղեաց այցելութեան հանդիսաւոր քափօր տանարէն մերս: Թափօրայեւն էր Տ. Գուսան Վրդ. Ալեանեան:

Կիր. 9 Ապրիլ.- Բառասանորդաց: Դատարարին: Գիշերային եւ Առաւօտեան ժամերգութիւնները պաշտուեցան ի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ: Հանդիսացեալ եր Լուսարարայեւ Տ. Նուրեան ծպս. Մամուկեան: Սրկորդ մուտքին Պատրիարք Արքազան Հայրը, օրում հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Գրիստոսի Ս. Գեորգեանին վրայ մատուցեց եւ Բարոզիւն: Օրում սպասարկող վարդապետներն էին Տ. Անտիս Արդ. Իփրանեան եւ Տ. Ընծանուէր Արդ. Բարախանեան:

Պատրիարք Սրբազան հայրը մախազահեց Գրիստոսի Ս. Գերեզմանին և Պատամատնողոյն շուրջ կատարուած եռաշաբա մեծահանգէտ քափօրին, որ աւարտեցաւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ:

Գշ. 11 Ապրիլ.— Իրիկտան հսկումին ի Ս. Հրեշտակապետաց հանդիսապետը և քարոզիչն էր Տ. Բագրատ Արդ. Պարմէճեան:

Ծշ. 18 Ապրիլ.— Իրիկտան հսկումին ի Ս. Յակոբ Հանդիսապետը և քարոզիչն էր Տ. Սեւան Ծպս. Ղարիպեան:

Ուր. 14 Ապրիլ.— Նախատմակին ի Ս. Յակոբ հանդիսապետն էր Տ. Արիս Ծպս. Երվանան:

Եր. 15 Ապրիլ.— Ս. Գրիգորի Լուսաւորչին Մտան ի Վերապն: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի աւանդատան Ս. Լուսաւորիչ սեղանին վրայ: Ժամարարն էր Տ. Թեոդորոս Արդ. Զաքարեան:

Կիր. 16 Ապրիլ.— Քառասնորդաց Գալստեան: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Հրեական բաժնին մէջ գտնուող Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան: Ժամարարը և քարոզիչն էր Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան:

Գշ. 18 Ապրիլ.— Իրիկտան հսկումին ի Ս. Հրեշտակապետաց հանդիսապետը և քարոզիչն էր Տ. Թեոդորոս Արդ. Զաքարեան:

Դշ. 19 Ապրիլ.— Նախատմակին ի Ս. Յակոբ հանդիսապետն էր Տ. Արիս Ծպս. Երվանան:

Ծշ. 20 Ապրիլ.— Անտունն Ս. Աստուածաձանձին: Առաւօտուն Տ. Արիս Ծպս. Երվանանի գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը իմէնաշարժերով իջաւ դէպի Գեթսեմանիի ձորը ուր «Հրաշափառեով մուտք գործեցին Ս. Աստուածածնայ Տաճար: Տ. Արիս Ծպս. Երվանանն օրում հանդիսաւոր Ս. Պատարագը մատուցեց և քարոզեց Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ:

— Իրիկտան հսկումին ի Ս. Յակոբ Հանդիսապետը և քարոզիչն էր Տ. Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան:

Եր. 22 Ապրիլ.— Տիշատակ Յարութեան Ղազարու: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխալիր: Ժամարարն էր Տ. Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան:

Կեսօրէ ետք, Պատրիարք Սրբազան Հօր գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը «Հրաշափառեով մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տաճար, ուր մեր վերամատարան մէջ պաշտօնեցաւ Ժամերգութիւն և մախատմակ:

Ապա կատարուեցաւ Տնօրինական Սրբատեղեաց այցելութեան հանդիսաւոր քափօր

տաճարէն ներս: Քափօրապետն էր Տ. Կոմիտաս Վրդ. Երպէճեան:

Կիր. 26 Ապրիլ.— Մաղկազարգ: Գերեշային և Առաւօտեան Ժամերգութիւնները պաշտօնեցան Ս. Յարութեան մեր վերամատարան մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Սեւան Ծպս. Ղարիպեան: Ժամարարը և քարոզիչն էր Տ. Էմմանուէլ Արդ. Աբաջանեան: Ապա կատարուեցաւ եռաշաբա մեծահանգէտ քափօր Գրիստոսի Ս. Գերեզմանին և Պատամատնողոյն շուրջ:

Քափօրականք ի ձեռքն ունէին ձրքնեանց և արմաւեանց ռստեր: Մեր քափօրին կը հետեւէին Կստոյ և Ասորաց քափօրները:

Կատարուեցաւ «Անդատանն մախազահեռութեամբ Պատրիարք Սրբազան Հօր: Վանք վերադարձին, Հայոց Քաղի ռստիկանատան մուտքէն, Միաբանութիւնը և դպիրները «Որ վերոհետը» շարականը երգելով բարձրացան Պատրիարքարան:

— Կեսօրէ ետք, Մայր Տաճարին մէջ «Ռոնարցէ՛»ի արարողութեան մախազահեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը, աղմբեր ունեցալով Տ. Գուսան Վրդ. Ալեանեան և Տ. Պարետ Մ. Վրդ. Նրեցեան, իսկ Մայր Տաճարի Աւագ Խորանին փակեալ վարագոյրին իտեղը կը գտնուէր Լուսարարական Տ. Նորեան Ծպս. Մանուկեան: Տ. Անեախ Արդ. Իփրաեան կարգաց վարագոյրներու քացման մասնակցողներուն անունները: Կատարուեցաւ համգանակութիւն՝ Ազունիէի Ազգային բուժարանին ի նպաստ:

Բշ. 24 Ապրիլ.— Աւագ Նրկուշաբքի (85րդ Տարեդարձ Ապրիլեան Նրկուն): Նախատակաց յիշատակին հանդիսաւոր Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յակոբ, Աւագ Սեղանին վրայ: Ժամարարը և քարոզիչն էր Տ. Պարետ Մ. Վրդ. Նրեցեան:

Մեր քիւրաւոր մահատակներուն համար կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն մախազահեռութեամբ Պատրիարք Սրբազան Հօր:

— Հոգեհանգստեան Պաշտօնէն յետոյ, Տաճարի գաւիթին մէջ խոնուած քազմութեան իր սրտակցութիւնը յայտնեց Իսրայէլի կրթական մախարարը, Ծոսիկ Սարիտ, Հայկական Նոքնին պատմութիւնը խոստանալով ներմուծել պետական կրթական ծրագրին մէջ:

Ապա՝ երկարածիգ քափօրը կազմուած Հ.Ն.Միութեան և Հ.Մ.Ը.Միութեան պատուարեանդներէ, Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան անդամներ և այլ հասարակութիւն, բազմաթիւ պատաստներու և ծաղիկապակներու շարանով, յառաջացաւ դէպի Ս. Փրկիչ ազգային գերեզմանատունը, համգանակ շարականներու երգեցողութեամբ: Արարայի Նախատակաց

Յուշարձանին շուրջ հաւաքուած, կարդացուեցաւ համագտակեալ Աւետարան: Յուշարձանին ոտքին գետնէն առնուած էին ազգային զանազան կազմակերպութիւններէ եկած ծաղկեպսակներ: Հ.Օ.Միութեան անուանով խօսք առաւ Տիկ. Արշալոյս Պալամեան:

- Նոյն երեկոյին, ժառանգաւորաց Վարժարանի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Եղեռնի յիշատակին սգահանդէս: Կատարուեցան խմբերգներ, մեներգներ, ջութակի եւ դաշնակի մենամուտներ, արտասանութիւններ, եւ օրումն խորհուրդին անդադարձով խօսողներ՝ Արիս Եսայ. Երիվանեան, Պետիկ Լեւիենեան (Հ.Յ.Միութիւն) Պետիկ Տէր-Մարտեան (Հ.Մ.Ը.Միութիւն), Մարալ Ճամպազեան (Յ.Հ.Բ.Միութիւն): Պատրիարք Սրբազան Հօր յորդորով եւ «Հայր Մեր»ի խմբական երգեցողութեամբ սգահանդէսը արտիւն հասաւ:

Դ. 25 Ապրիլ.- Ասագ-Երեմբաքքի: Հստ սովորութեան Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ Ս. Յարութեան Տաճարի գաւթի Ս. Յովհաննէս Աւետարանչի մատրան մէջ: Հանդիսացան էր Տ. Պարեւ Մ. Վրդ. Երեցեան:

Ժամարարմ Տ. Հնծանուէր Արդ. Բարթալեան: Ս. Թարգմանչաց Երկ. Վարժարանի աշակերտութիւնը ընդունեց Ս. Հաղորդութիւն: Ապա կատարուեցաւ «Ուխտաւորաց Թափօր» տաճարէն ներս: Թափօրացան էր Տ. Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան, որ տուաւ քաջատրութիւններ:

Ե. 27 Ապրիլ.- Ասագ-Հինգբաքքի: Բնչատակ Ընթերցաւ: Առաւօտուն Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ «Վարդ Ապաշխարութեան»: Օրումն հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Մայր Տաճարի Ասագ Խորանին վրայ մատուց Տ. Սեւան Եսայ. Դարիպեան: Կէսօրէ ետք, Մայր Տաճարին մէջ պաշտուեցաւ «Ոսկուլայ»ի սրտագրաւ կարգը, մախազանութեամբ Պատրիարք Սրբազան Հօր: Ներկայ էին օտար քարճարատեան հիւրեր: Անկիւնին եպիսկոպոսը, վերջաւորութեան շուրջառով եւ շարալիւսք ի գլուխ քարճարացաւ Ասագ խորան եւ Աւետարանէն հատումն մը կարդաց Անգլիքէնով:

- Ժամ մը ետք, փոքր Թափօր մը գլխաւորութեամբ Տ. Պարեւ Մ. Վրդ. Երեցեանի այցելեց Քրիստոսի գոյգ բանտերը: Ս. Հրեշտակապետաց վանուց գաւթիք, Ս. Զիքեմիի ծառը եւ Ս. Փրկչի կիսանք մատուղը:

Գիշերումն ժամը 7ին Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ «Խաւարման կարգը»: «Փառք ի քարճուն»էն ետք Տաճարին խորհրդաւոր մթութեան մէջ, «Յայնսմաւուրքի Ամպիննէն» քարոզեց Տ. Գուսան Վրդ. Այնանեան:

Ժամերգութեան աւարտին Պատրիարք Սրբազան Հայրը մախազանեց եւ կատարեց «Նաչի Գո Քրիստոս»ի խմբաւորութիւնը:

Որ. 28 Ապրիլ.- Ասագ-Ուրբաք (Բնչատակ Խաչելութեան): Կէսօրը Քիչ անց, Ս. Յարութեան Տաճարի մեր վերամաստրան մէջ կատարուեցաւ «Վարդ Նաչելութեան»: Հանդիսացան էր Տ. Պարեւ Մ. Վրդ. Երեցեան:

Կէսօրէ ետք, Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ հանդիսաւոր «Թաղման կարգը» մախազանութեամբ Պատրիարք Սրբազան Հօր:

Եր. 29 Ապրիլ.- Ճրագալոյց-Ջաւեկի: Առաւօտուն ժամը 9-15ին Ս. Յարութեան Տաճարի դուռը քաջողութեամբ մեր կողմէն, քանակին առնուելով Ասագ Թարգման Տ. Համբարձում Վրդ. Բեշիշեանի ձեռքէն:

Ժամը 11-15ին Պատրիարք Սրբազան Հօր գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը, Հ.Յ.Մ.ի եւ Հ.Մ.Ը.Մ.ի սկստուններով եւ նուագախումբներով առաջնորդուած, մեկնեցաւ Ս. Յարութեան, ուր յաջորդաբար կատարուեցան Լուսաւորեայի յարակից հանդիսութիւնները, սկսելով Ս. Գերեզմանին կնքումէն: Յունաց Թափօրին վերջաւորութեան, մեր լուսահանը Տ. Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան, Յոյն եպիսկոպոսին հետ մտաւ Ս. Գերեզման, ուրկէ հինգ վայրկեան ետք, դուրս տրուեցաւ նուիրական լոյսը, որ ակնթարթի մը մէջ մեր լուսակիրներու կողմէ փոխանցուեցաւ մեր վերամաստրան պատգամին մէջ իր տեղը գրաւող Պատրիարք Սրբազան Հօր, որ լուցանլ մտքերու փունջով օրինեց խաւանքաւ քաղմութիւնը: Ապա տեղի ունեցաւ եռադարձ Թափօր: Թափօրացան էր Լուսահան Տ. Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան: Մեր Թափօրին կը հետեւէին, Գլխոց եւ Աստուոց Թափօրաները:

- Վաճէ դարձին դարձաւ սկստուններու նուագախումբով առաջնորդուած, Միաբանութիւնը, մեր լուսահանը Տ. Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան շուրջառագգեստ եւ ապակէ պահպանակի մէջ Ս. Լոյսը ի ձեռքին, Պատրիարք Սրբազան Հայրը շուրջառով, խաչ եւ գաւազանով, շարականներու երգեցողութեամբ եւ զանգահարութեամբ մտան Մայր Տաճար:

Պատրիարք Սրբազան Հայրը, Մայր Տաճարի դասին մէջ կարդաց Ս. Զատուկայ Աւետարանը եւ Պաշակամիչով արձակեց ժողովուրդը, աւետելով «Քրիստոս յարեալ ի մեռելոց»:

Ժամ մը ետք, կատարուեցաւ ճրագալոյցի արարողութիւն Մայր Տաճարին մէջ: Ժամարարմ էր Տ. Համբարձում Վրդ. Բեշիշեան:

Ս. Պատարագի ատարտիկ կատարուեցաւ մախաւոնակ, մախաւոնաւորեալ Պատրիարք Սրբազան Հօր:

Կիր. 60 Ապրիլ-- Զատիկ Զարթոյեալ Տեառն: Կէս զիշերը երկու ժամ անց Մայրապանքի մեծ զանգը ռոֆի հանեց Մայրապանքի Միաբանութիւնը, որ Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեանի գլխաւորութեամբ եւ ուխտաւորներու խումբով մեկնեցաւ Ս. Զարթոյեալ Տեառն:

Ս. Գողգոթայի ուխտէն ետք, մեր վերամատարան մէջ պաշտուեցաւ ժամերգութեան մէկ մասը, միմեծի «Հարց»։ Ապա Ս. Գերեզմանի շրջափակը իջնելով, պաշտամունքը շարունակուեցաւ քափօրակամ գնացում:

Մեր քափօրին կը հետեւէին Լպտոց եւ Աստուծոց քափօրները: Կատարուեցաւ «Անդաստան»։ Իսկ Ս. Գերեզմանի առջեւ «Խաչի Բո Քրիստոս» խմկարկութիւնը:

Առաւօտեան ժամը 7:30ին Պատրիարք Սրբազան Հայրը Միաբան Հայրերու հետ մուտք գործեց Ս. Զարթոյեալ Տեառն:

Օրում հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ մատոյց եւ շարժեց Լուսարարապետ Տ. Նուրիան Եպս. Մանուկեան:

Վամք դարձին հայոց քաղի մուտքէն «Այսօր յարեաւ» շարականը երգելով Միաբանութիւնը եւ ժողովուրդը բարձրացան Պատրիարքարան:

Կեսօրը ետք Պատրիարք Սրբազան Հայրը մախաւոնակեց Մայրապանքի մեծ բակին մէջ կատարուած Զատիկական հանդիսաւոր «Անդաստան»ին:

Բշ. 1 Մայիս-- Բ. օր Ա. Զատիկ-- Զիշտակ Մեծեղաց: Օրում հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Մայր Տեառնի Աւագ Խորանին վրայ մատոյց եւ շարժեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը:

Սպասարկողները էին Տ. Սամուէլ Ծ. Վրդ. Արդեան եւ Տ. Պարեւ Մ. Վրդ. Նրեցեան. իսկ բուրվառակիրներն էին Տ. Թեոդորոս Արդ. Զաւարեան եւ Տ. Էմմանուէլ Արդ. Աբաղանեան:

Ապա Պատրիարք Սրբազան Հայրը ամպնովանի մերձեւ Ս. Խաչափայտի մասունքին ի ճեղքին, Միաբան Հայրեր մասունքներով դարձան եռաշարք քափօր, որով ետք Միաբանութիւնը եւ ժողովուրդը «Այսօր յարեաւ» շարականի երգեցողութեամբ բարձրացան Պատրիարքարան: Պատրիարք Սրբազան Հայրը բողոքին բաժնեց ճշխար:

Գշ. 2 Մայիս-- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղի: Ժամարարն էր Տ. Աւետիս Արդ. Իփրանեան:

Ծր. 6 Մայիս-- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղի: Ժամարարն էր Տ. Թեոդորոս Արդ. Զաւարեան:

Կիր. 7 Մայիս-- Նոր Կիրակէ (Կրկնագատիկ) Ըստ սովորութեան Մայր Տեառնի Աւագ Սեղանին վրայ պատարագեց լուսեռան Տ. Սամուէլ Ծ. Վրդ. Արդեան:

- Կեսօրը ետք տեղի ունեցաւ «Անդաստան»:

Հանդիսապետն էր Տ. Կիրակ Եպս. Գարեկեան:

Ծր. 18 Մայիս-- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղի: Ժամարարն էր Տ. Սամուէլ Ծ. Վրդ. Արդեան:

8 Մայիս 2000-ին սրտի կաթնածիլ հետեւանէով, ի Տէր Խանգեալ Պէյ Ասյոյի մահատակաց Ս. Սկեղեցւոյ հոգեւոր Հովիւ Տ. Հայկազուն Ծ. Վրդ. Մեխնան: Ս. Պատարագէն ետք կատարուեցաւ մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն, հանդիսապետն էր Պատրիարք Սրբազան Հայրը: Որով ետք Հոգեհաւորն հրամցուեցաւ ժառանգաւորաց Վարժարանի փոքր սրահին մէջ:

- Կեսօրը ետք Պատրիարք Սրբազան Հօր գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը «Հրաշափառ»ով մուտք գործեց Ս. Զարթոյեալ Տեառն, եւ մեր վերամատարան մէջ պաշտուեցաւ ժամերգութիւնն ու մախաւոնակը:

Ապա կատարուեցաւ Տնօրինական Սրբառեղեցաց արջեղութեան հանդիսաւոր քափօր Տեառնէն մեր: Քափօրապետն էր Տ. Ռազմիկ Վրդ. Պողոսեան:

Կիր. 14 Մայիս-- Աշխարհամատարան (Կանաչ Կիրակէ): Գիշերային եւ առաւօտեան ժամերգութիւնները պաշտուեցան ի Ս. Զարթոյեալ, մեր վերամատարան մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Սեւան Եպս. Դարիպեան: Պատրիարք Սրբազան Հօր եւ Միաբանութեան, երկրորդ մուտքէն ետք, օրում հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ մատոյց եւ շարժեց Տ. Սեւան Եպս. Դարիպեան:

Ս. Պատարագի վերջաւորութեան պատարագիչ Սրբազանը հանդիսապետեց «Անդաստան»ի արարողութեան:

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆՔ

Ուր. 26 Նոյ. 1999.- Ի մայաստ Պաղեստինի Պապական Առաջնության կազմակերպչինը իր Յիսուսներդդ տարեցարձին առիթով Բնդեհեմի մէջ կազմակերպած հանդիսութիւններում հրաւեր ուղղած էր Պատրիարք Սրբազան Հօր: Ռազմիկ Վրդ. Պօղոսեան մերկայ եղաւ Ս. Կատարին՝ Սկեդեցւոյ մէջ մատուցուած Ս. Պատարագին: Իսկ Պատրիարք Սրբազան Հայրը, ընկերակցութեամբ Ռազմիկ Վրդ. Պօղոսեանի, մասնակցեցաւ Յիսուսականի ճաշկերպին, մերկայութեամբ Սրբազան Պապի մերկայացուցիչ Աֆիլլէտ Սիվիւտգրինի Քարտիմայի եւ Լատինաց Պատրիարք Միշլ Սապանի: Իր գնահատական խօսքի մէջ Պատրիարք Սրբազան Հայրը շնորհակալութեամբ յիշեց Պապական Առաջնութիւն գրասենյակի մայատը մարդըղլին ասփայրապատ մորդեղլով Սրբաց Թարգմանաց Վարժարանի խաղաղայրը:

Եր. 4 Դեկտ. 1999.- Գրիստոսի 2000 ամեակին առիթով, Նրուսաղէի բոլոր Էրիստոնայ եկեղեցիներու առաջին միացեալ տօնակատութիւնը տեղի ունեցաւ Բնդեհեմի բացօդայ երապարակին վրայ, ուր, մեր վաճէին արեւմտեան պատին կից կառուցուած էր ընդարձակ քանակարարակ մը: Յայտագրին մաս կազմեցին 18 Յարամուսանութեանց կրօնապետները եւ Բնդեհեմի Բաղաժայտեան Համա Նաւրը եւ Պաղեստինի իշխանութեան մայրաքաղաք Նաւր Արափալը պետական մերկայացուցիչներով: Իւրամեջիւր երգեցիկ խումբ իր լեզուով Մնդեան երգեր երգեց. Դնչպէս ման Անտարամն ընթերցումներ կատարուեցան: Հրապարակը լեցուած էր տարեկազար բազմութեամբ եւ ծաղկազարդուած էր Մնդեան լուսավառութեամբ: Հայերէն Անտարանը կարդաց Պատրիարք Սրբազան Հայրը եւ վարդապետներու եւ ժողովաւորներու խումբ մը երգեց Մնդեան երգերէն:

Հայաց վաճէի Արեւմտեան պատին կողմը դուռ մը բացուեցաւ. զգայ վեր մերժնարալիք, ուր Բաղաժայտարանի Բնդեհեմ 2000 ամեակի յանձնախումբը, տախտակ սենեակներ կատարեց քանակարարակի վրայ դերակատար արուստագետներում եւ երգչախումբներում դիրութիւն ընծայելու համար: Տարումակական Յայտագիրներ կազմուեցան Կարտիկ եկեղեցւոյ 1999 Դեկտեմբեր 24ի, Յոյն Օրթոտէս եկեղեցւոյ 2000 Յունուար 7ի, Հայ եկեղեցւոյ 2000 Յունուար 18ի Մնդեան տօնակատութեանց առիթով:

Դեկտեմբեր 4ի յայտագրին ընթացքին խաղաղութեան 12 աղանձներ ազատ արձակուեցան,

եւ տեղական տարազներ հագուած մանուկներ Գրիստոսի Մնդեան Ս. Այրէն լուցուած շաներ երապարակ քերին եւ ամբողջ բազմութեան ձեռքի մտնելը լուցուեցան: Նախագահ Արափալ երապարակի վրայ կանգնուած Նոր Տարում եւ Մնդեան ծառի լոյսերը վառեց, ընկերակցութեամբ Բաղաժայտին եւ Պատրիարք Սրբազան Հօր:

Նոյն իրիկունը, երապարակի մօտակայ պանդոկին մէջ Բնդեհեմի Բաղաժայտի հրաւերով եկեղեցիներու մերկայացուցիչներում ի պատի տրուած հիւրասիրութեան մասնակցեցան Պատրիարք Սրբազան Հայրը ընկերակցութեամբ Արիս Նպա. Շիրվանեանի, Համարաժում Վրդ. Քէշիշեանի եւ Ռազմիկ Վրդ. Պօղոսեանի:

Բշ. 6 Դեկտ. 1999.- Նրուսաղէի Բաղաժայտ Էնուտ Օլմէրքի հրաւերով, Հրեական Համուխի եւ Իսլամական Ռամազանի առիթով տրուած ընդունելութեան եւ մտավառութեան մերկայ գտնուեցաւ Պատրիարք Սրբազան Հայրը, ընկերակցութեամբ Համարաժում Վրդ. Քէշիշեանի:

Բշ. 27 Դեկտ.- Առաւօտուն Պատրիարք Սրբազան Հօր գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը այցելեց Ֆրանչիսկաններում Քուսթանի եւ Լատինաց Պատրիարքարան շնորհաւորելու համար Ս. Մնուդը:

Ապա Պատրիարք Սրբազան Հայրը, Լուսարարապետ Տ. Նուրեան Նպա. Մանուկեան եւ Տ. Համարաժում Վրդ. Քէշիշեան զացին Պապական Նուիրակին եւ Անգլիական եպիսկոպոսին:

Նոյն օրը Տ. Արիս Նպա. Շիրվանեանի գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը գնաց Յոյն Կարտիկներում, Լուսեղականներում, եւ Մարոնիներում շնորհաւորելու համար Ս. Մնուդը:

Գշ. 28 Դեկտ. 1999.- Նրուսաղէի Բաղաժայտ Էնուտ Օլմէրքի հրաւերով կրօնապետներու ի պատի տրուած ճաշին մասնակցեցան Պատրիարք Սրբազան Հայրը, ընկերակցութեամբ Համարաժում Վրդ. Քէշիշեանի:

Ծշ. 30 Դեկտ. 1999.- Իսրայէլի Նախագահ Էզբը Ռազմանի կողմէ բոլոր կրօնապետներու ուղղուած Նոր Տարում հրաւերին ընդառաջելով, հաւաքողին մերկայ գտնուեցաւ Պատրիարք Սրբազան Հայրը, ընկերակցութեամբ Լուսարարապետ Նուրեան Նպա. Մանուկեանի եւ համարաժում Վրդ. Քէշիշեանի:

4-7 Յուն. 2000.- Նրուսաղէի Յունաց Պատրիարքի հրաւերով եւ Գրիստոսի Մնդեան 2000 ամեակի առիթով Օրթոտէս Ազգային եկեղեցիներու կրօնապետները մասնակցեցան Նրուսաղէի Բնդեհեմի մէջ տեղի ունեցող հանդիսութիւններում: Պատրիարքարանիս

կողմէն եւս մասնակցողներ եղան: Գշ. 4 Յունուարին, դէպի Ս. Յարութեան Տաճար պաշտօնական մուտքին՝ Լուսարարապետ Նուրիան Ծպս. Մամուկեան եւ Համբարձում Վրդ. Գէշիշեան: Նոյն երեկոյն, ճաշկերոյքին՝ Պատրիարք Սրբազան Հայրը, Նուրիան Ծպս. Մամուկեան եւ Համբարձում Վրդ. Գէշիշեան: Դշ. 5 Յուն.՝ Սրուսաղէի Պէմիսնիկ Հատումս կնիդոնի մէջ տրուած Մշակութային Յայտագրին՝ Պատրիարք Սրբազան Հայրը, Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան եւ Համբարձում Վրդ. Գէշիշեան: Ուր. 7 Յուն.՝ Մմնդեան Տօնին աւերով Բերքեհէն պաշտօնական մուտքին, Մմնդեան տաճարին մէջ կրօնական պաշտամունքներուն, եւ տրուած ճաշկերոյքին՝ Արիս Ծպս. Շիրվանեան, Համբարձում Վրդ. Գէշիշեան եւ Բերքեհէնի Հայոց վանքի Տեսուչ Ռազմիկ Վրդ. Պողոսեան:

Բշ. 10 Յուն. 2000.՝ Առաւօտուն Պատրիարք Սրբազան Հօր գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը գնաց Յունաց Աւեն. Ս. Պատրիարքին շնորհաւորելու համար անոնց Ս. Մմնուղը: Ապա Արիս Ծպս. Շիրվանեանի գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը գնաց Հապէշներուն, Կարիներուն եւ Ասորիներուն, շնորհաւորելու համար անոնց Ս. Մմնուղը:

Բշ. 21 Փետր. 2000.՝ Պատրիարք Սրբազան Հայրը, ընկերակցութեամբ Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեանին, մերկայ գտնուեցաւ Խարայեան Գնէտքի մասնաւոր միասին, ի պատիւ Նորայայի Ազգաց Խորհրդարանի մայրաքաղ. Տիկին Նիզով Յովսէփին:

Դշ. 22 Փետր. 2000.՝ Միացեալ Նահանգաց Հայկական Համագումարի Դեկալար Վարչական Անդամներէն Տիար Հրայր Յովսէփեան՝ Հիմնադիր քարերար, Տիկին Գարշիմ Մուկար՝ Նախագահ, Վան Գրիգորեան՝ Առնապետ Վարիչ Մարմնի, Ռոսս Վարդեան՝ Վարիչ Տնօրէն, Ռօպերթ Գալուստեան՝ վարչութեան անդամ եւ իրաւաբան խորհրդական, Տիկին Ամի Թօթա՝ վարչութեան անդամ, Հայաստանէն վերադարձի մասնով դէպի Խարայի որոշ առաքելութեամբ իրենց այցելութեան աւերով Պատրիարք Սրբազան Հօր հետ տեսակցութեան ընթացքին անդադարեալ Հայ Պատրիարքութեան հետ կապուած հարցերուն, եւ այցելեցին վանքին կրթական եւ այլ հաստատութիւնները:

Դշ. 28 Փետր. 2000.՝ Պատրիարք Սրբազան Հայրը, ընկերակցութեամբ Սեւան Ծպս. Լարիպեանի եւ Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեանի, մասնակցեցան Լուսիքական կնիդոնի Ֆինանսիոյ Արհեստակցութեան Իւլէա Փարմայի ի պատիւ տրուած հիւրասիրութեան:

Ուր. 25 Փետր. 2000.՝ Ֆրանսայի Համարապետութեան Վարչապետ Լիւմել Ժօսփէնի հրաւերին ընդառաջելով, Պատրիարք Սրբազան Հայրը, ընկերակցութեամբ Սեւան Ծպս. Լարիպեանի եւ Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեանի, մերկայ գտնուեցաւ Սրուսաղէի Ս. Աննա Եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ տրուած հիւրասիրութեան եւ տեսակցութեան:

Դշ. 29 Փետր. 2000.՝ Սրուսաղէի Սրբազան Համալսարանի Հայագիտական Ինստիտուտի Բաժնումնի հիմնադիր եւ վարիչ Տէր. Մայիլ Սրճի հրաւերով, Պատրիարք Սրբազան Հայրը դասախօսեց մերկայացնելով «Կոմիտասի Համնարը իր երգերուն մէջ»:

Դասախօսութիւնը կազմակերպուած էր Սրբազան Համալսարանի Հայագիտական եւ հրաժշտագիտական Բաժնումնիներու գործակցութեամբ: Տէր. Սրճի քացեան խօսքն յետոյ, Բրոֆ. Սթիվը Գաբրիւ, վարիչը համալսարանի Ափրիկեան եւ Ասիական Բաժնումնիին, մերկայացաւ Պատրիարք Սրբազան Հօր կենսագրական գիծերը: Մէկուկեա ծառնաւ ընթացքին Պատրիարք Սրբազան մերկայացաւ Կոմիտաս Վարդապետի կեանքն ու գործունէութիւնը, անոր հիմնական գիտերը գտաւ հայկական հրաժշտութեան սկզբունքներուն, քառալարի դրութեան, կշռոյքի եւ շնչոյի հարապատեցութեան մասին, եւ մատնանշեց տասներկու երեսներ հայ ժողովուրդի կեանքին, իւրաքանչիւրէն Կոմիտասեան երգերու մեղմանք վերաբերելով: «Այսպիսի համնար մը սպաննող ճորտագործ միայն կրնայ մկտալիւ»՝ ինքնապատեց Պատրիարք Սրբազան:

Դասախօսութեան յետոյ, Տէր. Սրճի հիւրասիրութեամբ, ընթրիքի սեղանի շուրջ, Համալսարանի Նախագահին - որ Պատրիարք Սրբազանին լուրիքն Ապրիլ Սյնշքային անձնական թղթածրարներու տպագրեալ հատորը - եւ երկու Բաժնումնիներէն դասախօսներու հետ մտերմիկ խօսակցութիւնը շարունակեցաւ Հայ եւ Հրեայ ժողովուրդներու ստեղծագործութեանց կապակցութեամբ:

Եր. 4 Մարտ. 2000.՝ Հունգարիոյ Բուդապէստ մայրաքաղաքէն, Հունգարիոյ Հայ Ազգային Ինքնավարութեան մերկայացուցիչներ եւ իրենց ընկերացող «Հունգարական հետազոտութիւն» անցան, մպատակ ունենալով «Տարբերիկ ծանօթացնել» Հայ Առաքելական Եկեղեցին, 1700 տարեկան աւերով:

Բշ. 8 Մարտ. 2000.- Պատրիարք Սրբազան Հայրը մերկայ գտնուեցաւ Թէլ Ալիլի էրէ Իգրայէլ քանդարանի մէջ ի յիշատակ Յորդանանի համգուեցալ Հիւսէյն Թագաւորին տպուած «Թագաւորի մը կեանքը» գրքին։ Լուսանկարներու ցուցադրութեան բացումին։ Արուեստագէտ լուսանկարիչն է Ջօրիպալ (Խանգուեցալ Հիւսէյն Թագաւորի պալատական Լուսանկարիչը)։ Հովանաւորութեամբ Յորդանանի Ապտուլլահ Բ. Թագաւորին։

Դշ. 8 Մարտ. 2000.- Տիար Նդուարդ Նալպանտեան, Հայաստանի դեսպան Բարիզի մէջ, Առյժ ժամանակ դեսպան մշտնակաւ է Իսրայէլի։ Պր. Նալպանտեան Պատրիարքարան այցելեց Պատրիարք Սրբազան Հօր հետ ըմբիթի սեղանակից եղաւ, եւ անդրադարձան դեսպանի պաշտօնին հետ կապուած կացութիւններու։ Յաջորդ օր, Մարտ 9ին, Պր. Նալպանտեան իր պաշտօնին հաւատարմագիրը յանձնեց Իսրայէլի Նախագահ Պր. Էզրէ Ուպլանմանի։

Եշ. 8 Մարտ. 2000.- Սրբոց Վարդանանց Տօնին առիթով, մատակարարութեամբ Պատրիարք Սրբազան Հօր, Ժառանգաւորաց Վարժարանի սաներու մասնակցութեամբ տեղի ունեցաւ մշակութային երեկոյթ մը, խմբերգի, արտասանութեան, մուսգի կատարումով։ Բեմադրուեցաւ Նդիվարդի «Վարմիր Ջօրալարը»։ Վարդանանց Հերոսամարտի խորհուրդի մասին արտայայտուեցան վարժարանի մերէին Տնտւշ Պր. Սասուն Վարդանանն եւ Հակոբ Սրկ. Գազազեան։

Եշ. 18 Ապրիլ.- Նրուսաղէնի Երրայական Համալսարանի Հայկական ուսմանց բաժանմունքին 80 ամեակի փակման հանդիսութեանց առիթով կազմակերպուած գիտաժողովի միւթն էր «Հայկական Ուխտաւորութիւնը դէպի Սուրբ Երկիր»։ Բաժանմունքի վարիչ տնօրէն Տէր. Մայշ Սթօնի հրաւերով, դասախօսներու կարգին Նրուսաղէն այցելեց Իսթանպուլի Սրբազան Պատրիարքը, Ամեն. Տ. Մեսրոպ Բ. Արք. Մուրաֆեան, որուն ի պատիւ Առյժ իրիկուն Քրտուն Փազա Պանդուկին մէջ տրուած մաշկերոյթին մերկայ գտնուեցաւ։ Անաւ Նրուսաղէնի Սրբազան Պատրիարք Ամեն. Տ. Թորգոմ Արք. Մանուկեան, որ իր գնահատման յայտնեց Նրբայական Համալսարանի Հայկական բաժանմունքի վարիչ Տէր. Մայշի 80 տարիներու մուրիքալ ծառայութեան համար։

Նուէրներու փոխանակութեան ընթացքին, Մեսրոպ Պատրիարքի հայերէն կոնդակին Անգլերէն քարգմանութիւնը կարդացուեցաւ, գնահատելով Մայշի Սթօնի եւ Համալսարանի մպատր հայկական մշակութային, հոգեւոր եւ արուեստի ծառանգութեան ուսումը քաջակցելու։

Քեան ուսումը քաջակցելու ու տրամադրելի դարձնելու տեսակետէն։

Մեսրոպ Պատրիարք, Ս. Տեղեաց պաշտամունքներու իր մասնակցութեան, Միաբանութեան անդամներու եւ Թորգոմ Պատրիարքին հետ տեսակցութիւններէն եւ Միաբանական սիրոյ սեղանին ճաշակից ըլլալն յետոյ, Պոլիս վերադարձաւ Մայիս 18, Կիրակի առաւօտ, ըմկերակցութեամբ Վաղարշակ Սրկի։

Եշ. 15 Ապրիլ.- Ջօրալար Անդրանիկի ածիւններու փոխադրութեան առիթով, Բարիզէն Նրեւան, դէպի մասնատակ հերոսներու Նարարդի գերեզմանատունը, Նրուսաղէնի Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարանի Տեսչութեան կարգադրութեամբ, եւ մշակութային յայտագիրներու պատասխանատու Տէր. Անուշ Նազազեանի ծրագրումով բեմադրութեան Անդրանիկ Ջօրալարի եւ Արցախի հերոսական պայքարին մուրիքալներու դիմանկարներն ու իտալները։ Աշակերտները դերեր ստանձնելով, հայրեմապիտակեան խմբերգներով եւ մաներգներով, դաշմակի ըմկերակցութեամբ Տիկին Նունէ Պօղոսեանի, եւ արտասանութեամբ, ոգեւորիչ մթնոլորտ մը ստեղծեցին։

Դշ. 25 Ապրիլ.- Պատրիարք Սրբազան Հօր գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը գնաց Լատինաց Պատրիարքին եւ Յրամշխական Միաբանութեան շնորհաւորելու համար անոնց Ս. Զատիկը։

- Տ. Արիս Նպս. Երկրպանեանի գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը գնաց յոյմ կաթողիկոսներուն, Լուտերականներուն եւ Մարոնիքներուն շնորհաւորելու համար անոնց Ս. Զատիկը։

28 Ապրիլ.- Պատրիարք Սրբազան Հայրը, Արիս Նպս. Երկրպանեան եւ Համարդում Վրդ. Գէշիշեան գացին Անկիլիաններուն, շնորհաւորելու համար անոնց Ս. Զատիկը։

Դշ. 2 Մայիս.- Պատրիարք Սրբազան Հօր գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը այցելեց Յունաց Սրբազան Պատրիարքին, Ս. Զատիկը շնորհաւորելու։

Որմէ ետք մեզի եկան Փրամշխականները, Լուտերականները, Յոյն կաթողիկոսները, Պապական մուրիքալը, Անկիլիանները, Հայէշեանները, Մարոնիքները, Լատինները, Ատորիները եւ Ղպոնիները շնորհաւորելու համար Հայոց Ս. Զատիկը։

Դշ. 8 Մայիս.- Առաւօտուն, Յունաց Միաբանութիւնը եկաւ Հայոց Պատրիարքարան շնորհաւորելու համար Հայոց Ս. Զատիկը։

- Նոյն օրը, Արիս Եպս. Երվանանի գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը գնաց Հապէշներուն, Ղաթիմներուն եւ Ասորիներուն, շնորհաւորելու համար ամռնց Ս. Զատիկը:

Եշ. 4 Մայիս.- Կրօնից մախարարութեմէն եւ Պաղեստինեան իշխանութեան մերկայացուցիչներ եկան Հայոց Պատրիարքարան շնորհաւորելու համար Հայոց Ս. Զատիկը:

Կիր. 7 Մայիս.- Պատրիարք Արքազան Հայրը, ընկերակցութեամբ Արիս Եպս. Երվանանի եւ Տէք. Կարօ Կարապետեանի, այցելեց Ս. Միքիմիոսի ամռնով վանքին մտրագիւտ հմութիւնները, եւ մասնակցեցաւ Հնագիտական վարչութեան կազմակերպած քացման յայտագրին: Ներկայ էր մաւր Յունաց Ամեն. Պատրիարք Տիոտորոս Ա. իր հետեւորդներով:

Երուսաղէմէն Երիզով մամբուն վրայ, Յուդայի ամապատին մէջ Ե. դարուն կառուցուած են վանքեր, խոտակրօն ճգնաւորներու առանձնական եւ խմբային կնքադի պարտադիր կանոններով: Հիմնադիրներէն մէկն է Մելիտենցի հայագգի Միքիմիոս Մախկոպոս (877-478), որ հիմնեց «Հրաշքներու վանք» ամռնով ծամօք մեծաստանը 7 Մայիս 428ին:

880 Թուականին տեղի ունեցած երկրաշարժէն վնասուած, ապա վերամոտգուած վանքը գործունայ դարձրելու միջեւ 12րդ դար, որմէ յետոյ վանական կեանքը դադրեւ է, եւ վանքը վերածուել մամբորդներու համագաւապչի:

Գշ. 9 Մայիս.- Պատրիարք Արքազան Հայրը, ընկերակցութեամբ Սամուէլ Մ. Վրդ. Արդյեանի եւ Համբարձում Վրդ. Քէշիշեանի, մասնակցեցաւ Երուսաղի Օր տօնակատարութեան առիթով, Երուսաղեան Առաքելութեան մերկայացուցիչին հրաւերով կազմակերպուած ընդունելութեան:

Դշ. 10 Մայիս.- Իսրայէլի Անկախութեան 58րդ տարեդարձի առիթով, Պատրիարք Արքազան Հայրը, ընկերակցութեամբ Արիս. Եպս. Երվանանի եւ Համբարձում Վրդ. Քէշիշեանի մասնակցեցաւ ընդունելութեանց, Դաւթի Բերդին մէջ հրաւերովը Երուսաղէմի Քաղաքապետ Էհուտ Օլմէրքի, եւ մախագանի բնակարանի շրջափակին մէջ Նախագահ Էգեր Ուսայզմանի հրաւերով:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

- Մննդեան Պատգամ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի Էջմիածնի Մայր Տաճարում	Գարեգին Բ. Կաթողիկոս	8-5
- Vous Deviendrez Mes Bras	Ծովնամ Արք. Տերտերեան	5
- Բեղթեհեմի Սուրբ Այրում Վեհ. Հայրապետի խօսքը	Գարեգին Բ. Կաթողիկոս	6-8
- Մննդեան Պատգամ Սուրբ Այրեն	Թորգոմ Պատրիարք	9-10
- Armenian Christmas in Bethlehem	Torkom Patriarch	11-12
- Ընտրութիւն եւ օծում Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի	Սամուել Մ. Վրդ. Աղոյեան	18-15
- Թուրքիոյ եւ Երուսաղեմի Սրբազան Պատրիարքները Ս. Փրկիչ Հիւանդանոցի Երդիւքին տակ	«Ս. Փրկիչ» Նոյ. 1999	16-17
- Վեհիմ Կենսագրականը		18
- Վեհիմ խօսքը օծումէն յետոյ		19-22
- Արամ Կթդ.ի խօսքը		26
- Թորգոմ Պատրիարքի խօսքը		24
- Մեսրոպ Պատրիարքի խօսքը		24
- Թորգոմ Պատրիարքի վերադարձը Ս. Էջմիածնէն	«ԺԱՄԱՆԱԿ» 6. Նոյ. 1999	25
- Վեհիմ Ուխտաւորութիւնը դէպի Բեթղեհեմ	Սամուել Մ. Վրդ. Աղոյեան	26-39
- Երկու Հանդիսավարներ՝ Նորա Նագգաշեանի խօսքը (Հայերէն)		40-43
- Զօն Երուսաղեմին	Սիլվա Կապուտիկեան	48
Նղիա Տիգրանեանի խօսքը (Անգլերէն)		44-46

- Վեհիմ շնորհակալութիւնը Նախագահ Արաֆաթին (Արաբերէն)	47	
- Հռոմի Պապի Այցելութիւնը Սամուէլ Ծ. Վրդ. Աղոյեան	48-58	
- Շնորհաւորականք Ծննդեան	58	
- Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսէն	54	
- Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսէն	55	
- Հռոմի Արքազան Պապէն	56-57	
- Ռուսաց Արքազան Պատրիարքէն	58	
- Կ. Պոլսոյ Արքազան Պատրիարքէն	59	
- Գ. Կիւպէնկեան Հիմնադրութեան Ընդհ. Վարիչէն	59	
- Patriarch Torkom Welcomes Pope John-Paul II to the St. James Armenian Cathedral	60	
- Pope John-Paul's message in the St. James Cathedral	61	
ԿՐՕՆԱԿԱՆ		
- Իգնատիոս Եսայի Մեկնութիւն Ղուկասու Գլ. ԺԶ.	Զաւէն Արք. Զինչինեան	
- Գրիգոր Սբանչեազործ Գրիստոսի Ծննդեան Մասին	Քրգմն. Գրիգոր Ծ. Վրդ. Մագսուտեան	76-77
- Ռ՛ւր կերբեան Սատանան ու Գողը	Վ. Ա. Գեմյ. Տիւկէրեան	77
- Պատգամատար	Թ.Ա.Մ.	78-79
- Պաեկցողութիւն եւ Մոմապահութիւն	Նուրեան Եսայ.	80-82
- Ժամանակի Մասին Խալիլ Ճիպրան	Քրգմն. Բագրատ Արդ. Պուրնէճեան	82
- Ներողամտութիւնը	Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիոսեան	88-85
- Զայլս Ապրեցոյց Զինքն Ոչ կարէ... Այսօր ընդ իս իցես	Գուսան Վրդ. Ալեանեան	88-89
- Աւտարարանը եղաւ Ուղեցոյց...	Վարդան Ա. Գեմյ. Տիւկէրեան	90-92
- Սիրեցէ՛ք Զեր Քշմամիները	Ալպէտ Նորատունկեան	98-102

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

- Գեոտեխնիկական խնամք	Թրգման	
- Քաղաքի զարգացում	Նախագիտող Մելքոնյան	108
- «Որդի Մարդու»	Թրգման	104
- Օրհնական Աստուած	Ամել	104

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

- Նարեկացի - Մատենի Ռիթմական	Ա. Ղազարյան	105-108
և Տաղաչական Բնութը		

ԳՐԱԽՕՄԱԿԱՆ

- Թուրքական Վաճառականները	Գրախոս	
Հայերի մասին (16-19րդ դարեր)	Սարգիս Նախուհյան	109-115
Հեղինակ՝ Ավետիս Փափագյան		
- Գրադեղին Առաջին Երկը	Վ. Ա. Գեղյ. Տիլկերյան	115

ԵԿԵՂԵՑԱԳԻՏԱԿԱՆ

- Կոնստանդնուպոլիսի Գիտության Ժողովուրդի	Յակոբ Նալ. Գլխավոր	116-185
- Հայ Պատարագի Բարդ		
և Բարդական Բարդը	Արտեմ Ա. Գեղյ. Աշխատ	186-188

ԶՈՒՆՈՒՄԱԿԱՆ

- Սիլվա Կապուտիկյան	Կարպիս Նախյան	189-144
---------------------	---------------	---------

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

- Երուսաղեմի Սրբոց Յակոբյանց	Բարսեղ Վրդ. Գալմաթյան	145-147
Մայր Տաճարը		
- Նուիրապետական	Բարսեղ Թովման	148-150
Աթոռներու Մագուրը		
- Ամենայն Հայոց Հայրապետի		
Ս. Յարության Պատգամը	Գարեգին Բ. Կաթողիկոս	151-158
- Շնորհաւորանք		
- Ամենայն Հայոց Սրբազանգոյն Կաթողիկոսէն		154
- Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Վեհ. Կաթողիկոսէն		155
- Կ. Պոլսոյ Սրբազան Պատրիարքէն		156
- Յորդանանի Ապոստոլական Բ. Թագաւորէն		157
- Գ. Կիլիկիական Հիմնարկութեան Նախագահէն		157
- Նախկինպետական Օծում Լուսարարապետ		
Նուրհան Մ. Վրդ. Մանուկեանի	Սամուէլ Մ. Վրդ.	158-159

- Ենոքիաւորական Նամակ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. Վեհ. Կաթողիկոսէն	160
- Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքութեան Բարեկամներու Ընկերակցութեան նախագահ Տիար Սուրէն Ֆէսնեանէն	161
- Տուն Դարձ Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան	162-165
- Աստուածաշունչը Հովիւի Ծառայական Կեանքին մէջ	Գարեգին Ա. Քեհյ. Գասպարեան
166-178	
- Ցաւ ի Սիրտ	Կարպիս Ծալեան
179-188	
- Հայ Նահատակաց Յիշատակիմ՝	Ջենոր Քեհյ. Նալպանտեան
184-188	
- Ս. Աստուածածին Տաճարին Ջրհեղեղը	Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան
189-198	
- Ե՞րբ է Սկսուել Հոսել Ջկան Գոլիւրը	Մերուժան Բաբաջանեան
194-195	
- Թարգմանչացի 70 Ամեակ Սիտնիի մէջ	Թղթակից
196-197	
- Յոբելիական Հանդիսութիւն Թարգմանչաց Վարժարանի	Ամբրիկայի Սանուց Միութիւն
198-200	
- Թարգմանչացի 70 Ամեակ	Ն. Գ.
201	
- Կրթական Առաքելութիւնը Հայ Երուսաղէմի	Թ.Ա.Մ.
202-208	
- Մեծարանք	Թեոդորոս Արդ. Զաւարեան
204	
- Դուն Ամմար Զահ	Անուշ Նազգաշեան
205	
- Լուսահանութիւն Քրիստոսի Լոյս Գերեզմանէն	Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան
206-209	
- Աղօթք՝ Դռնամամք Զքէն	«Ժամագիրք»
209	
- Կրկնակի Մեռելներ	Ջենոր Քեհյ. Նալպանտեան
210-218	
- Զորս Տող Միայն	Վարդ Շիկահեր
218	
«Վազգ», «Ճանապարհ Նաչի»	
Մահագրութիւն	
- Հանգիստ Ռուբէն Վրդ. Յովակիմեանի	214
Դամբանական	Թ.Ա.Մ.
215	
- Հանգիստ Հայկազուն Մ. Վրդ. Մեղրեանի	216
- Պատրիարք Սրբազան Հօր Ցաւակցական Նամակը	217-218
- Խաժակ Արք. Պարսամեանի Դամբանականը	219-220
- John Cardinal O'Connor	
Friend of the Armenian Church	221
- The Letter of Abp. Khajag Barsamian	222
- Ս. Յակոբի Ներսէն	228-235
- Բովանդակութիւն	236-239

«Սիոն» Ամսագրի բաժանորդագրութիւն

- Սիոն ամսագրի խմբագրութիւնը կը փորձէ սրբագրել եւ ամբողջացնել ցամկէն իր բաժանորդներուն:
 - Եթէ կը ցամկէն որ ձեր ամուսնը ունենա՞նք ցամկէն մէջ մեր բաժանորդներուն, համեցէք ներքեւի կտրոմը յստակ եւ զիսագիր տառերով ամբողջացնել եւ փութով մեր մօր հասցէին ղրկել: P.O.Box 14235 Jerusalem, Old City, Isr.
 - Նախորդ տարիներուն Սիոն ամսագիրը ձրի դրկուած է հարկւրներով հասցէներու: Նկատի առած մանաւանդ գումարը էջերու տպագրութեամ սղութիւնը պարտաւոր ենք ձեզմէ բաժանորդագիծ խնդրել:

Խմբագրութիւն

ՊԱՏՐԻԱՐԺՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՏ ԵՐՈՒՍԱԼԵՄ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՌՈՒՅ

Անուն.- _____
 Տիտղոս.- _____
 Կազմակերպութիւն.- _____

 Հասցէ.- _____

Համեցէք ներքեակ գտնել մեր փոխգիրը-----

Իբր բաժանորդագիծ Սիոնի -----

ՊԱՐՁ կամ ՕՂԱՅԻՆ ԹՂԹԱՏԱՐՈՎ ՂՐԿԵԼՈՒ -----

Ստորագրութիւն

Բաժնեգիծ.-

Պարզ Թղթատարով

US\$108*

US\$200

Մէկ տարի
Երկու տարի

Օղայիմ Թղթատարով

US\$ 128

US\$ 240

*Կամ՝ ձեր երկրիմ համապատասխան գումարով:

NOTICE TO SUBSCRIBERS

The Armenian Patriarchate of Jerusalem is drawing up a new updated list of subscribers to its official gazette, SION.

In order to ensure that your name is on the list, you are kindly requested to fill in the form below and send it back to us, with your remittance, as soon as possible.

Please write to our new address: POB 14235, Jerusalem, Israel.

We would like to point out that while in previous years it has been the custom to distribute the gazette virtually free of charge to hundreds of subscribers, escalating costs and, particularly, the introduction of colour printing, has imposed upon us the obligation of trying to recover part of these costs.

The Editor

"SION" SUBSCRIPTION RENEWAL FORM

Name: _____	Address: _____ _____ _____
Title: _____	
Organisation: _____	

Please enter my/our subscription for "SION," for a period of _____ year(s).
 My/our check for _____ covering the cost of subscription and
 Surface/Airmail charges, made out to the Patriarchate, is enclosed.

Signature: _____

Official seal: _____

RATES: Surface Mail

Air Mail

1 year: US\$108*

1 year: US\$ 128

2 years: US\$200

2 years: US\$ 240

*Or equivalent in your local currency.

Շր. 15 Յնվր. 2000. Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Վեհ. Կաթողիկոսի Այցել Յորդանան, Մուսի Ամմանի Ս. Թաղես Նկնդեցին.

Շր. 15 Յնվր. 2000. Ամմանի Ս. Թաղես Նկնդեցոյ իսլամացեալներ կը մօտենան Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին աջահամբոյրի.

Շր. 15 Յնվր. 2000. Ամմանի Կիւլլէնկեան-Խլզաշեան Վարժարանի աշակերտներ Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ներկայութեան.

Եր. 15 և Կիր. 16 Յնվր. 2000. Ամմանի մէջ ի պատիւ Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի տրուած ինօրասիրութիւնք՝ հանդիսավար՝ Ներսէս Ներսէսեան, Ասենաղպիր Տեղ. Ազգ. Խորհրդի.

Եր. 15 Յնվր. 2000. Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Հայրապետը Ամմանի Կիւլլընկեան-Իզլաշեան Վարժարանին մէջ. Չախէն Աջ՝ Սեւան Սպա. Ղարիպեան, Թորգոմ Պատրիարք, Վնի. Հայրապետ, Վահան Արք. Թոփայեան Պատրիարքի Փոխանորդ, Աւագ Արք. Ասատուրեան Իրաքի Թեմի Առաջնորդ, Զաւարիա Քենյ. Սարիքլեան Հովիւ.

Կիր. 16 Յնվր. 2000. Թորգոմ Պատրիարք իր շնորհակալությունը կը յայտնէ, եւ Ամենայն Հայոց Դարեգին Բ. Կարողիկոսը կը մերկայացնէ Յորդանանի Վեմ. Թագաւոր Ապտուլլահ Բ-ին:

Կիր. 16 Յնվր. 2000. Յորդանանի Վեմ. Թագաւոր Ապտուլլահ Բ., Աշին՝ Ամենայն Հայոց Կարողիկոս Դարեգին Բ., Չաիին՝ Թորգոմ Պատրիարք Մանուկեան.

Կիր. 16 Յնվր. 2000. Թորգոմ Պատրիարք, Յորդանանի Վեմ. Թագաւոր Ապտուլլահ Բ-էն հրաձեշտ առննջու պահին.

Կիր. 16 ՅՈՎՐ. 2000. Գարեգին Բ. Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց Խաչատր մը կը նուիրէ Ամմանի Ս. Բաղէտ Սկեդեցիին: Աջին՝ գաւազանակիր Արշակ Արդ. Ռաչատրեան.

ԲՇ. 17 ՅՈՎՐ. 2000. Դէպի Երուսաղէմ նամբու վրայ, Յորդանան Գետի մօտ, Գարեգին Բ. Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, կը կատարէ Զրօհնէֆի արարողութիւն: Աջին՝ Սիւնեաց Թեմի Առաջնորդ Աբրահամ Նպս. Ակրտշեան, Յորդանանի Թուրիզմի Նախարար Ակֆ Գըլ-Քանի, Պատրիարքի Փոխանորդ Վահան Արք. Թափալեան. Ձախէն՝ Արշակ Արդ. Ռաչատրեան, Թորգոմ Պատրիարք, Արարատեան Հայրապետական Թեմի Առաջնորդական Փոխանորդ Նաւասարդ Նպս. Կնոյեան.

ԲՇ. 17 ՅՈՎՐ. 2000. Յորդանան Գետի մօտ, Զրօհնէֆի արարողութեան ներկայ իսաատացեալներու բազմութիւն.

Քշ. 17 Յուն. 2000. Լիբ. եպիսկոպոսներ Դաւիթ Քերդի Վառլին Վառ, ղիմարելու համար
Ամենայն Լայոց Վեհ. Լայրապետ Տ. Գարեգին Բ. Նարազիկու.

Քշ. 17 Յուն. 2000. Դաւիթ Քերդի Վառլին Վառ հաւաքուած քաղաքի ղիմարելու համար
Ամենայն Լայոց Վեհ. Լայրապետ Տ. Գարեգին Բ. Նարազիկու.

Քշ. 17 Յուն. 2000. Դաւիթ Քերդի Վառլին Վառ հաւաքուած քաղաքի ղիմարելու համար
Ամենայն Լայոց Վեհ. Լայրապետ Տ. Գարեգին Բ. Նարազիկու.

Քշ. 17 Յուն. 2000. Դաւիթ Քերդի Վառլին Վառ հաւաքուած քաղաքի ղիմարելու համար
Ամենայն Լայոց Վեհ. Լայրապետ Տ. Գարեգին Բ. Նարազիկու.

ԿՆ. 18 ՅՁժր. 2000. Երուսաղեմի ուսմկանականներ Պատրիարքարանի մէջ, ղեկի Քերդիէն Քաճորը
ապերդիլու լանար.

ԿՆ. 18 ՅՁժր. 2000. Իսրայէլեան զիւարեանք Վիիճ իմնաւորմն շուրջ, քաճորը Կառաւնորդն
Ս. Յոճայի ՎանՐԵ մընչեւ Ռաճիի Գերդմանը.

ԿՆ. 18 ՅՁժր. 2000. Պաղեստինեան զիւարեանք Վիիճ իմնաւորմն շուրջ, քաճորը Կառաւնորդն
ղեկի Քերդիէն.

ԿՆ. 18 ՅՁժր. 2000. Քերդիէնի Լաւոյ ՎանՐԵ մէջ, Քերդիէնի Քառաւաղեւ Լանճա Կառաւնորդի Քաճի
Գալուստի յուրը.

Պ. 18 Յուլի. 2000. Բերդիբեյ, Հրազդան, Մենդեան Տանարի սիւնազարդ գաւիթէն
«Հրաշափառ» վանք.

Պ. 18 Յուլի. 2000. Բերդիբեյ, Հրազդան, Գրիգորի Մենդեան Այրիկ Մէջ, Ամենայն Հայոց
Վեհ. Լաւրոսի Գործիչ Ք. Կարոյիկ, Քաղաք Գաւիթար, Մարտի Գաւիթար.

Պ. 18 Յուլի. 2000. Բերդիբեյ, Հրազդանի պատարագին Նիւ Եօրէն երգեցիկ խումբը
ղեկավարութեամբ Խորէն Մկրտումեանի.

Ի. 18 Յուն. 2000. Բեքդեհեժ, Հայկական Մեծանդի Ջրագույցի Պատարագէն յետոյ, ի պատիւ
 Լճնայն Հայոց Վեհ. Հայրապետ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին տրուած հաշկերոյթին քարի
 զաւաստի խոսք Կ. Պոլսոյ Պատրիարք Մեսրոպ Արք. Մարգարեանի. Աշին՝ Սահակ Արք. Այվազեան,
 Արկայացոյցիչ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան.

Ի. 18 Յուն. 2000. Բեքդեհեժ, Հայկական Մեծանդի Ջրագույցի Պատարագէն յետոյ, ի պատիւ
 Լճնայն Հայոց Վեհ. Հայրապետ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին տրուած հաշկերոյթին, յանուն
 կաթիլիսի հոգեւոր պետերու, քարի զաւաստի խոսք Նրաւաղէմի Լատինաց Պատրիարք Միշէլ
 Արք. Սալպահի. Աշին՝ Թորգոմ Պատրիարք.

Ի. 18 Յուն. 2000. Բեքդեհեժ, Հայկական Մեծանդի կէս գիշերուան արարողութեան,
 Կաթողիկոսներ՝ Յաջորդ Արափաք, Ռոպերթ Գոյարեան, Տիկին Գոյարեան.

Գ. 18 Յուն. 2000. Բեթղեհեմ, Պաղեստինեան Եկեղեցիական Տաղապահ Սաւրք Արամբար կը պարզեցատըր Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետ Գարեգին Բ. Կարօղեկոյը.

Գ. 18 Յուն. 2000. Բնորոշվեմ, Պարտադրական Իշխանություն ձևապահ Պարտադրական
պարզեցումը Երևանում՝ Պարտադրական Իշխանություն ձևապահ Պարտադրական

18 Յուլ. 2000. Բնրակնէմ, Պաղտսիկնէմ Ելիւնայրնէմ Ճախզան Սաւրք Արաֆար ԿԷ
արգելաւորէ Գ. Պալայ, Պաարիւրք Մնարայ Արք. Մալապնէնք.

ՊՆ. 18 Յուլ. 2000. Բնթղիկէմ, Պաղեստինեան Իշխանութեան Յայտարար Ետեմը Արտօրի
Կարգաւարարմէ յետոյ, Պ. Եղեա Տիգրանեան Արաբիւնեւ Կնճրեմու շնորհակալութեմ
Խոսք Կեա. Լալապաղեմ:

Գշ. 18 Յուն. 2000. ԲնթղեէէՄ, Պաղեստինեան Իշխանութեան Նախագահ Նասըր Արաֆատի պալատին մէջ, պարգեւատրման ընթացքին. Ձախէն Աշ. Մեսրոպ Պատրիարք Մուրաֆեան, Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետ Դարեգին Բ. Կաթողիկոս, Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահ Ռապէրթ Բաշարեան, Պաղեստինի Նախագահ Նասըր Արաֆատ, Թորգոմ Պատրիարք Մանուկեան, Նղիա Տիգրանեան.

Գշ. 19 Յուն. 2000. Հայաստանի Նախագահ Ռապէրթ Բաշարեանի Պատրիարքարան այցելութեան առիթով, ընթրիք Միարանական սեղանատան մէջ: Ձախէն Աշ. Մեսրոպ Պատրիարք Մուրաֆեան, Նախագահ Ռապէրթ Բաշարեան, Վեհ. Դարեգին Բ. Կաթողիկոս, Թորգոմ Պատրիարք Մանուկեան, Տիկին Բաշարեան.

Գշ. 19 Յուն. 2000. Միարանական ընթրիքին, Թորգոմ Պատրիարք, Կ. Պօլսոյ Պատրիարք Մեսրոպ Արք. Մուրաֆեանին մօտիւրեց Ծմնդեան Տանարի Հայոց Վանի եւ Կաթողիկէի քանակը ճերկայացնող ստապիւէ պահպանակ մը.

Դժ. 19 Յուն. 2000. Մարտական ընթրիքին, Քաղզմ Պարթար Լայտանի Նախագահ Տիար Ռադէր Բայրանին Յօրիքն Բերիկիկի Աստիկն և Մարիկն Բանդակն Անդալայնալ ստատիկ պակզանակ ճը.

Դժ. 19 Յուն. 2000. Պարթարանի զանիկին Մէ, Յախան Նախան Բայրանի զաստատարիկն ժառ. Կարծարանի սրանիկն Մէ.

Յախան Ար' Քաղզմ Պարթար, Նախագահ Բայրան, Դարեկին Բ. Առ. Կարդիկն Կ. Պալայ Պարթար Մարտիկ Ար. Մարտիկն.

Դժ. 19 Յուն. 2000. Ամնայն Լայոց Վեհ. Լայրադիր և Նախագահ Ռադէր Բայրանի Ա. Յակրանն Մայր Տանարին Մէ կը ինտիկն Լայկան զանկն և ձեռագիրն Մայր սրան ջանարարանն.

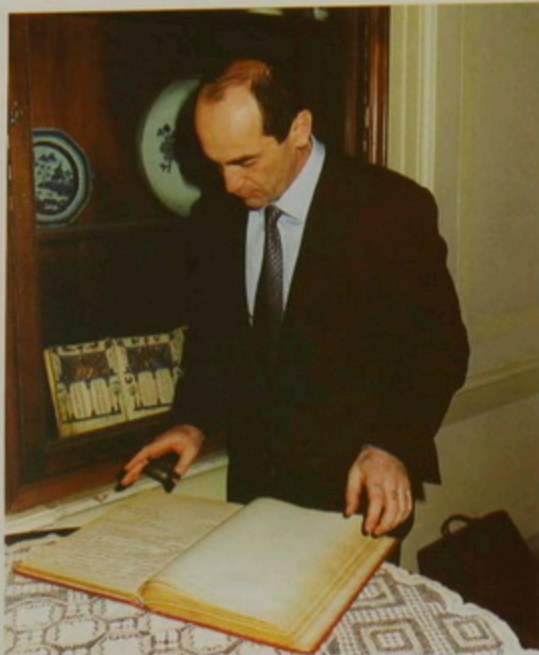
ԴՆ. 19 Յուն. 2000. Պատրիարքարանի դահլիճին մէջ, մախան Նախագահ Քոչարեանի ղապախօսութիւնը ժառ. Վարժարանի սրահին մէջ: Նախագահ Քոչարեանի եւ Վնն. Հայրապետին հետ, Արեւելեան Քննի Առաջնորդ Խաժակ Արք. Պարսամեան եւ Ուխտաւորաց Կարգադրութեան Յանձնախումբի անդամներ՝ Ալէն Զախ, Յասմիկ եւ Վահագն Յովնանեան, Հօրճ Քասսիս, Դեղամ Զոյաբեան, Դեղոց Թորոյեան, եւ հիւրեր:

ԴՆ. 19 Յուն. 2000. Պատրիարքարանի դահլիճին մէջ, Տիկին Քոչարեան, Թորգոմ պատրիարք, Նախագահ Ռազմէր Քոչարեան, մախան մախագահին ղապախօսութիւնը ժառ. Վարժարանի դահլիճին մէջ:

ԴՆ. 19 Յուն. 2000. Հայաստանի Նախագահ Ռազմէր Քոչարեան Պատրիարքարանին կը մուտիւրէ իւղաներկ պատատ ալ՝ Դարապաղի «Հռոմվիւնները» մերկայացնող:

ԴՆ. 19 Յուն. 2000. Նախագահ Ռուզլերք Քուարեան կը ստորագրէ Այցելուներու Տոմարին Մէջ, Յախան ժառ. Վարժարան իշնելը զաստիստութեան համար.

ԴՆ. 19 Յուն. 2000. Նախագահ Ռուզլերք Քուարեան ժառ. Վարժարանի Սրահին Մէջ հաւաքուած հասարակութեան զաստիստաց Հայաստանի Աերկայ կացութեան եւ հարցերու մասին.

ԴՆ. 19 Յուն. 2000. Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետ Դարեգին Բ. Կարողիկոս տեսակցութիւն ունեցաւ Նորայական Համալսարանի Հայագիտական Ուսմանց բաժանմունքի իմամադիր եւ վարիչ Տէր. Մայիլ Սրունի եւ ուսանողաց հետ.

ԵՂ. 20 Յուն. 2000. Ս. Յակոբեանց Մայր Տանարին Մէջ Պատարագիչ՝ Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետ Գարեգին Բ. Կաթողիկոս: Աջին՝ Դուստն Վրդ. Ալմանեան, Աղան Արք. Պալիօզեան, Մանուէլ Վրդ. Երկաթեան. Ձախին՝ Բագրատ Արդ. Պուրնէման, Մեարոյ Արք. Գրիգորեան, Թեոփրոս Արդ. Ջափեան:

ԵՂ. 20 Յուն. 2000. Ս. Յակոբեանց Մայր Տանարին Մէջ Նիւ Եօրէն երգչախումբ, ղեկավարութեամբ Խորէն Մէլիսեանեանի

ԵՂ. 20 Յուն. 2000. Ս. Յակոբեանց Մայր Տանարին Մէջ Վեհ. Հայրապետ Ս. Հաղորդութիւն տալու պահին. Աջին՝ Բագրատ Արդ. Պուրնէման, Ձախին՝ Դուստն Վրդ. Ալմանեան:

Նշ. 20 Յուլի. 2000. Հայկերայր Ժող. Վարժարանի Մրանին մեջ. օրհնութիւն սեղանի. Ջայլն Աջ՝ Մեսրոպ Գասրիարի Մուրաֆնան, Վեհ. Գարեգին Բ. Կարաղիկոս Ամենայն Հայոց, Քորգոմ Գասրիարի Մանակնան, Լաւինաց Գասրիարի Միշել Սաղպան, Սահակ Արք. Այգլազան, Անրկայացուցիչ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կարանդկուսութնան.

Նշ. 20 Յուլի. 2000. Հայկերայրին Մանակցոյ Լոգնութան Մանր.

Նշ. 20 Յուլի. 2000. Հայկերայրին Վեհ. Լայրազնութն օրհնութնան իստե. Աշին՝ Տէր. Լրաշ Յակոբնան, Միշել Մրուկիւնի Նկնդնեաց Խորհուրդի Նրուսաղմի գրասենեակի վարիչ. Գասրիարեանի առանձն Քորգոմ Գասրիարին Անրկայացուցան Սառաֆէ Խալար ճուրրը Վեհ. Լայրազնութն.

Նշ. 20 Յուլի. 2000. Վեհ. Լայրազնութն ճուրր արաւան Սառաֆէ Լայրազն Խալար

Ել. 20 Յուն. 2000. Մշակութային Յայտագիր Նրուսադէմի Միջազգային Կեդրոնի մէջ, մասնակցութեամբ Հ.Ն.Միութեան, Հ.Մ.Ը.Միութեան, եւ Նիւ Եօրքէն եկած երգչախումբին.

Ել. 20 Յուն. 2000. Մշակութային Յայտագիր Նրուսադէմի Միջազգային Կեդրոնի մէջ, մասնակցութեամբ Հ.Ն.Միութեան, Հ.Մ.Ը.Միութեան, եւ Նիւ Եօրքէն եկած երգչախումբին. Հ.Մ.Ը.Միութեան Ասեմնապետ Սեդր Սահակեանի բարի գալուստի խօսքը.

Ել. 20 Յուն. 2000. Մշակութային Յայտագիր Նրուսադէմի Միջազգային Կեդրոնի մէջ, մասնակցութեամբ Հ.Ն.Միութեան, Հ.Մ.Ը.Միութեան, եւ Նիւ Եօրքէն եկած երգչախումբին. Հ.Ն.Միութեան բազում տարիներու Ասեմնապետ Յակոբ Շէհմէլեանի բարի գալուստի խօսքը.

ԵՂ. 20 Յուն. 2000. Մշակութային Յայտագիր Երուսաղէմի Միջազգային Կնդրոնի Մէջ.
Հ.Ն.Միութեան երգչախումբը դիկավարութեամբ Վ. Մարգարեանի.

ԵՂ. 20 Յուն. 2000. Մշակութային Յայտագիր Երուսաղէմի Միջազգային Կնդրոնի Մէջ.
Հ.Ն.Միութեան պարախումբը.

ԵՂ. 20 Յուն. 2000. Մշակութային Յայտագիր Երուսաղէմի Միջազգային Կնդրոնի Մէջ. Հ.Ն.Մի
տիկէննիւր. ձեռքով կարաս իտական ազգային տարազներու ցուցադրութիւն.

ԵՂ. 20 Յուն. 2000. Մշակութային Յայտագիր Երուսաղէմի Միջազգային Կեդրոնի Մէջ.
Հ.Մ.Ը.Միութեան երգչախումբը ղեկավարութեամբ Վ. Մարգարեանի:

ԵՂ. 20 Յուն. 2000. Մշակութային Յայտագիր Երուսաղէմի Միջազգային Կեդրոնի Մէջ.
Հ.Մ.Ը.Միութեան պարախումբը:

ԵՂ. 20 Յուն. 2000. Մշակութային Յայտագրի երկու հանգիստավարներէն Նորա Նազգաշեան
(Հայերէն)

ԵՂ. 20 Յոււն. 2000. Մշակութային Յայտագիրի Երկու Խանգի Կարգադրում Եղիա Տիգրանեան (Անգլիերէն)

ԵՂ. 20 Յոււն. 2000. Մշակութային Յայտագիր. ասմունքող Անուշ Նազգաշեան.

ԵՂ. 20 Յոււն. 2000. Մշակութային Յայտագիր. քանաստեղծ Սիլվա Կապուտիկեան.

ԵՂ. 20 Յոււն. 2000. Մշակութային Յայտագիր. Նիւ Եօրքէն Ա. Վարդան Մայր Տանարի
Երգչախումբը դեկավարութեամբ Խորէն Մէլիսանէնեանի.

ԵՂ. 20 Յոււն. 2000. Մշակութային Յայտագիր. Նիւ Եօրքէն Ա. Վարդան Մայր Տանարի
Երգչախումբի յեներգիւններ. Զախէն Աջ՝ Մարօ Փարթամեան եւ Մարալ Մէլիսանէնեան.

ԵՂ. 20 Յոււն. 2000. Մշակութային Յայտագիր. Ուխտագնացութեան Յանձնախումբի Ատենապետ,
Տէր Եւ Տիկին Վահագն եւ Յասմիկ Յովնանեան, յուշանուէր յը կը ստանան Թորգոմ Գատրիարէն.

ԵՂ. 20 Յուն. 2000. Մշակութային Յայտագրի Վերադարձում, Վեհ. հայրապետի օրհնության խօսքում յետոյ «Հայր Մեր»ի խմբային երգեցողություն.

ԳՂ. 18 Յուն. 2000. Բեքդեհեմ, Հայկական Մնունդին, Հ.Ն.Միության սկսումներ կ'առաջնորդեն իմքնաշարժերու քաֆօրը դէպի Մննդեան Տանարի հրապարակը.

ՊՅ. 18 Յուն. 2000. Բերդիկ, Հայկական Մանուկի, Հ.Մ.Ը.Միութեան սկսումներ կ'առաջնորդեն
ինքնաշարժերու քաֆորը դէպի Մանուկեան Տանարի հրապարակը.

Աւագ Շաբաթ, 29 Ապրիլ 2000. Լոյսի արարողութեան առիթով, Պատրիարքարանէն դէպի Քրիստոսի Ս. Յարութեան Տաճար երթեւեկութեան թափօրը կ'առաջնորդէին Լ.Ն.Միութեան եւ Լ.Մ.Ը.Միութեան սկաւառները իրենց նուագախումբով

Ուր. 21 Յուն. 2000. Պատրիարքարան Վեհ. Հայրապետին այցելութեան եւ Հայկական Մեծոյնդ շնորհատրելու եկան հոգեւոր պետեր. Պապական Նուիրակ Փիէրթո Սաժպի. Ամկլիքամնեքու Արք. Ռիան Ապու-Էլ-Ասալ. լուսերականաց Եպս. Մունիպ Յունան եւ Փրօփօք Քարլ Ռօմիէրը.

Ուր. 21 Յուն. 2000. Պատրիարքարան Վեհ. Հայրապետին այցելութեան եւ Հայկական Մեծոյնդ շնորհատրելու եկան հոգեւոր պետեր. Ղպտօց Եպս. Անպա Արրահամ, Ատուրօց Եպս. Մար Սնեքրիոս Մուրատ, ճախին՝ Լուսարարակետ Նուրեան Եպս. Մանուկեան.

Ուր. 21 Յուն. 2000. Պատրիարքարան Վեհ. Հայրապետին այցելութեան եւ Հայկական Մեծոյնդ շնորհատրելու եկան Իտալիէի պետական մերկայացուցիչներ Երուսաղէմի մախիմ քաղաքական Քէտի Քօլէք Իր ետեւեորդներով.

Ուր. 21 Յուն. 2000. Պատրիարքարան Վեհ. Հայրապետին այցելութեան եւ Հայկական Մնունդ շնորհատրելու եկան Իսրայէլի պետական անձեր կրօնից մատարարութեմն, ռստիկանութեմն, Ուրի Մօր, Ճիօստիդ, Սալիպա.

Ուր. 21 Յուն. 2000. Պատրիարքարան Վեհ. Հայրապետին այցելութեան եւ Հայկական Մնունդ շնորհատրելու եկան հոգեւոր պետեր. Լատինաց Պատրիարք Միշէլ Սապահ իր հոգեւորականներով.

Ուր. 21 Յուն. 2000. Պատրիարքարան Վեհ. Հայրապետին այցելութեան եւ Հայկական Մնունդ շնորհատրելու եկան Պաղեստինեան Իշխանութեան ներկայացուցիչներ, Վեհին աջին՝ Տֆր. Էմիլ Զարնուի, ձախին՝ Ճիօրիւս Էլ-Աբրաշ

Ուր. 21 Յուն. 2000. Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետը այցելեց Հեղին և Նդուարդ Մարտիրոսյան քանդարանը վանքում ներս.

Ուր. 21 Յուն. 2000. Քորգոմ Պատրիարք բացատրութիւն կու տայ Ս. Թորոս Մատուռին մէջ զաստուրուած 4000 ձեռագիրներու մասին. Վեհափառի Աշիմ՝ Սեպուհ Եղս. Զուլենան, Զախիմ՝ Արքանամ Եղս. Մկրտչեան.

Ուր. 21 Յուն. 2000. Վեհ. Հայրապետը այցելեց Ս. Փրկիչ Մատուռը և Պատրիարքներու զամբանները: Քորգոմ Պատրիարք կ'ընթեռնու Նդիշէ Պատրիարք Դուրեանի զամբանի էիսսիսային կողմի արձանագրութիւնը.

22 Յուն. 2000. Վեհ. Լալրապետը այցելեց պարիսպի Դամապետի դուռնը զուրս գտնուող լակարի մզկիթը, Ս. Պողոսի տաճարի վանքին մնացորդ (է. դար): Նրկու տաճանը արձանագրութիւնը շրջան յիշատակի եւ քրկութեան Ամենայն Լալրոց Զորոց Զանուան ՏԲ. գիտեւ:

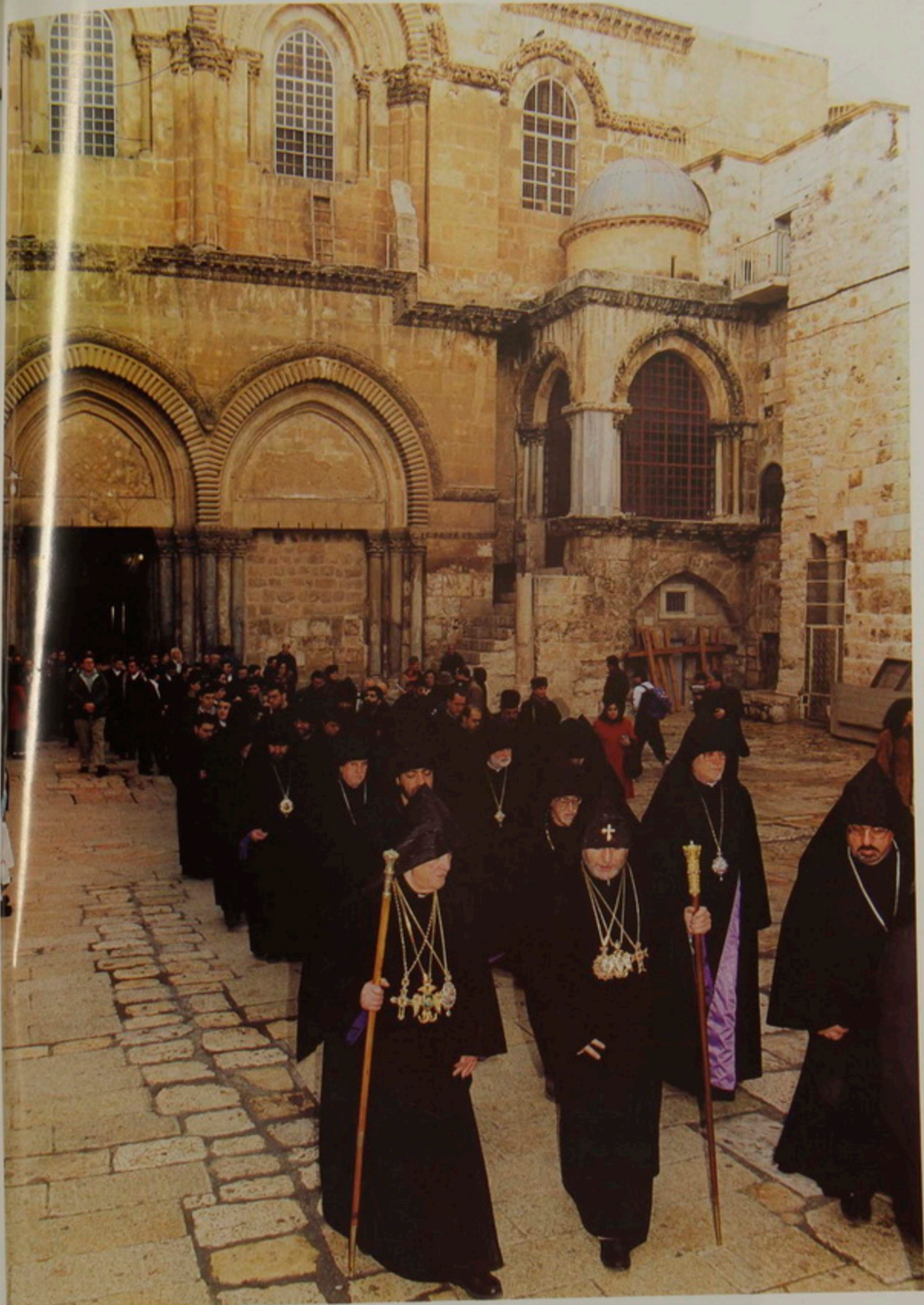
Եր. 22 Յուն. 2000. Վեհ. Լալրապետը այցելեց Լալրարձման Լերան Սրբավայրը եւ այլ սրբավայրեր:

Կիր. 28 Յուն. 2000. Բրիտտոսի Ս. Գերեզմանիւն վրայ Պատարագիչ Վեհ. Կարողիկոս Ամենայն Լալրոց Գարեգիւն Բ., Ալէն՝ Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան, Վարուժան Նպս. Լերկելեան, Գուսան Վրդ. Ալեանեան: Զախեն՝ Պարեւ Մ. Վրդ. Նրեցեան, Վիգէն Նպս. Այգազեան, Բագրատ Արդ. Պուրնէեան:

Կիր. 28 Յուն. 2000. Քրիստոսի Ս. Գրեկեղամիկն առջև վեհ. Հայրապետին առջև ընթերցող, վարդապետ Սպ. Հերկիսյան, Պզեն Սպ. Այգաբան, Սամուել Ծ. Վրդ. Արդիսյան.

Կիր. 28 Յուն. 2000. Քրիստոսի Ս. Դերեզմանին վրայ Ս. Պատարագեն յետոյ Խափորով վերադարձ
դէպի Սրբոց Յակոբեանց Մայրավանք.

Բշ. 24 Յուլ. 2000. Վենափառ Հայրապետը իր հետևորդներով այցելեց Երուսաղեմի Յոյմ Պատրիարք Տեառքոս Ա-ին.

Բշ. 24 Յուլ. 2000. Վենափառ Հայրապետը իր հետևորդներով այցելեց Երուսաղեմի Յոյմ Պատրիարք Տեառքոս Ա-ին, ուր հրապարակեց էլ Սան Երուսաղեմի Իսլամ Մուֆթին.

Բշ. 24 Յուլ. 2000. Վենափառ Հայրապետը այցելեց հրեից եղևոմի յուշարձանը եղող Նաա Վաշեմ, և ծաղկեպսակ մը զետեղեց.

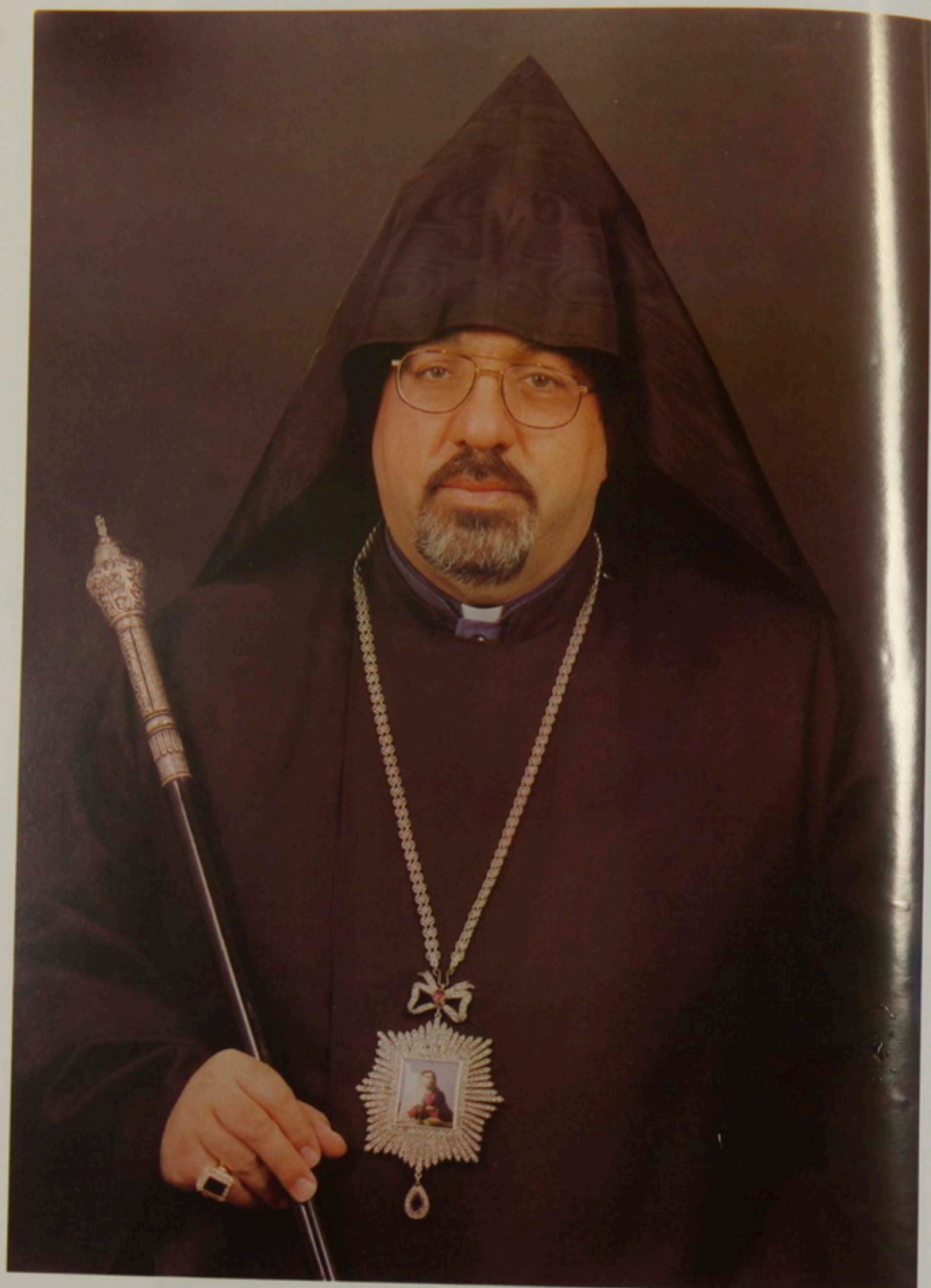
Քշ. 24 Յուն. 2000. Վենեպառ Հայրապետը առիթ ունեցաւ քացաստութիւններ ստանալ Եւսեփ Վաշէմ համալիրին մէջ ցուցադրուած երեսկան ցեղասպանութեան փաստերու եւ պատմական իրողութեանց մասին.

Քշ. 24 Յուն. 2000. Վենեպառ Հայրապետը Վերադառնալու համար Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին, Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ աղօթեց, եւ Քորզմ Պատրիարքի շնորհակալութեան խօսքէն յետոյ, օրհնեց ամբողջ Միաբանութիւնը, եւ Պատրիարք Սրբազան Հօր եւ Լուսարարապետ Նուրիան Սրբազանի ընկերակցութեամբ մեկնեցաւ դէպի օգակայան.

Քշ. 24 Յուն. 2000. Վենեպառ Հայրապետը Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ Քորզմ Պատրիարքին յանձնեց Մայր Աթոռէն բերած քանկագին Սկիի մը.

ԼՈՒՍԱՐԱՐԱՊԵՏ ՆՈՒՐԶԱՆ ԵՊՍ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

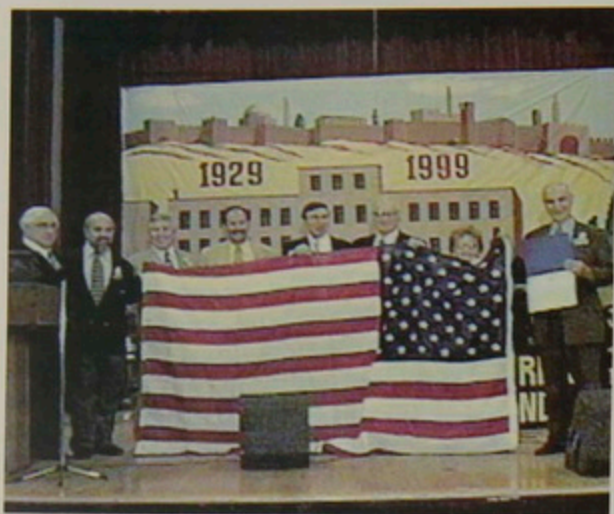
Եր. 25 Դեկտ. 1999. Սպանիայի Նախագահ Լոռե Մարիա Ազնար, Ծննդեան Տոնի առիթով Ս. Երկրի զանուկելով, Պատրիարք Մրքազան Լոր աշցելութեան զստում:

Ուր. 6 Նոյ. 1999. Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնէն վերադարձին ղեկի Սրուսաղէմ, Թորգոմ Պատրիարք Պոլիս քոիչի փոխելով, Մեարող Պատրիարքին հետ կ'այցելեն Ս. Փրկիչ Ազգային Հիւանդանոց:

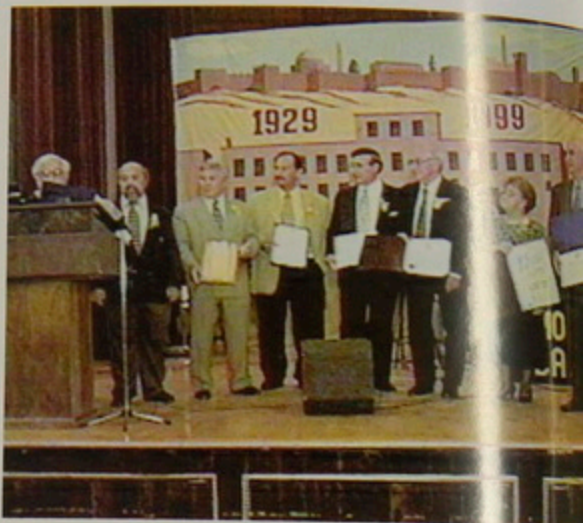

Բշ. 6 Մարտ 2000. Թէլ Ավիվի Երեց Իսրայէլ Բանգարանի մէջ ջուցանանդէս հայ Լուսանկարիչ Զօհրապի, նոր հրատարակուած «Թագաւորի մը կեանքը» գիրքէն, հանգուցեալ Հիւսէյն Բագաւորի կեանքը ներկայացնող: Թորգոմ Պատրիարքի ձախին՝ Յորդանանի Հիւպատոսը Իսրայէլի մէջ Օմար Բրֆաի. Աչին՝ Զօհրապ:

Երբ 16 Հուլիս. 1999. Մ.Ք.Վ.ի Ամերիկայի Սահուց Միութեան (Լա ԱՍՏԵյա) կազմակերպած 70 ամեակի հանդիսարեմէն. Քաշիկեղը Տէ.Սի Մարտապալէն Քարգմանային Տակը ղրկուած Ամերիկեան դրօշակը.

Քաշիկ Սէ' Օշիկ Քէրիեան "Armenian Observer" ընթերթի խմբագրատուն, Սահուց Միութեան Վարչութեան անդամներ -- Խանտար Մելիքեան, Ղըր Միկէյեան, Տակ Քայմեան, Նաթ Քազմեան, Քեմ Քազմեան, Քէմիկ Եագուցեան (Քանեարտարեան), Քազմ Արքանեան

Երբ 16 Հուլիս. 1999. Մ.Ք.Վ.ի Ամերիկայի Սահուց Միութեան (Լա ԱՍՏԵյա) կազմակերպած 70 ամեակի հանդիսարեմէն ընթերթի խմբագրատուն, Վարչութեան անդամները Վարչութեան ի նկատման

Երբ 16 Հուլիս. 1999. Մ.Ք.Վ.ի Ամերիկայի Սահուց Միութեան (Լա ԱՍՏԵյա) կազմակերպած 70 ամեակի հանդիսարեմէն կարկանդակի ի նկատման անարարները

Դ. 27 Հունվ. 1999. Սիսմիի մեջ, Աւստրալիա. Ս.Ք.Վ.ի 70 ամեակի խրախմանք.

Դ. 27 Հունվ. 1999. Սիսմիի մեջ, Աւստրալիա. Ս.Քարգմանյաց Վարժարանի 70 ամեակի խրախմանք. ռուսերի, սիմիք հաց, փլեֆլի բաժնողներ՝ էլի Քօփենան, Գեորգ Գոթոսեան.

Եր. 20 Նոյ. 1999. Երուսաղէմի Սրբոց Քարգմանյաց Վարժարանի 70 ամեակի, բեմադրում Սահակ-Մեսրոպեան Քարգմանիներու ժառանգութեան եւ խորհուրդի.

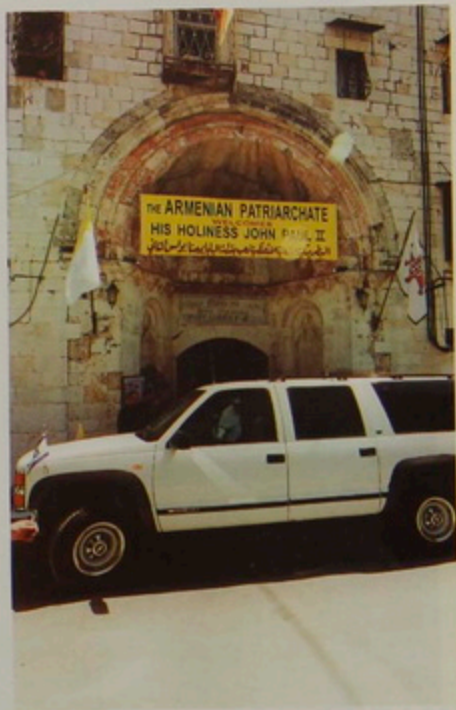
Եր. 20 Նոյ. 1999. Սրուսաղէմի մէջ, Մրրոց Քարգմնէաց Վարժարանի 70 ամնակի Կանգէսին Սահակ-Մեարոպեան Քարգմնանիչներու խմբերգներու ըմադրում.

Եր. 20 Նոյ. 1999. Սրուսաղէմի մէջ, Քարգմնէաց Վարժարանի 70 ամնակի Կանգէսուրեան, Էրգի, արուսանուրեան, պատմութեան անդրադարձներով.

Եր. 20 Նոյ. 1999. Սրուսաղէմի մէջ, Քարգմնէաց Վարժարանի 70 ամնակի Կանգէսուրեան Բաշխուած Բաց-գիրք կարկանդակ.

Կիրակի 26 Մարտ 2000. Յովհաննէս-Գեղոս Բ. Պապը Ս. Յակոբայ Տանարի Գաւթիքի մէջ կ'ընդմաւորուի Հ.Ն.Միութեան եւ Հ.Մ.Ը.Միութեան սկստուներու եւ քաղաքական ծափերով

Կիրակի 26 Մարտ 2000. Սրբոց Յակոբեանց Տանարի Գաւթիքի մէջ, Յովհաննէս-Գեղոս Բ. Պապը կ'ընդմաւորուի իսկ մանուկներու կողմէ

Կիրակի 26 Մարտ 2000. Յովհաննէս-Գեղոս Բ. Պապը Սրբոց Յակոբեանց Մայր Տանարի Աւագ Խորանի փակ վարագոյրին առջեւ զետեղուած Աւետարանը համբուրելու կը մօտենայ

Կիրակի 26 Մայիս 2000. Թողգոմ Պատրիարք Արքայ Յակոբանց Մայր Տաճարին մէջ քարի
գալուստ կը մատրէ Յովնանմէն-Պօղոս Բ. Պապին, որուն ընկերացող Դարտինալմերու շարքին
է Նրուսաղմի Լատին Պատրիարք Տ. Միշել Սալպան.

Նոյեմբերի 26 Մարտ 2000. Սրբոց Յակոբեանց Տաճարին մէջ, Յովնաննէս-Պօղոս Բ. Պապին
ներկայութեան «Ազիլ Մարիա» կ'երգէ 12 տարեկան Թային Գալպան

Նոյեմբերի 26 Մարտ 2000. Սրբոց Յակոբեանց Տաճարին մէջ, Յովնաննէս-Պօղոս Բ. Պապին
այցելութեան առիթով, Թորգոմ Պատրիարքի հրաւերով «Ազիլ Մարիա» կ'երգէ 12 տարեկան Թային
Գալպան.

Նոյեմբերի 26 Մարտ 2000. Սրբոց Յակոբեանց Տաճարին մէջ, Թորգոմ Պատրիարք
Յովնաննէս-Պօղոս Բ. Պապին կը մօտիւրէ Սատափով պատուած եպիսկոպոս իսպախար մը

Կիրակի 26 Մարտ 2000. Սրբոց Յակոբեանց Տանարէմ մեկնումի ճամբու վրայ, ծնողքներ իրենց մանուկ զաւակները օրենել կու տան Յովնաննէս-Պօղոս Բ. Պապին

Կիրակի 26 Մարտ 2000. Սրբոց Յակոբեանց Տանարէմ մեկնումի պահուն, Լատինաց Պատրիարք Տ. Միշէլ Սապլահի, մանուկներէն մէկը կը ներկայացնէ Յովնաննէս-Պօղոս Բ. Պապին օրհնութեան համար.

Կիրակի 26 Մարտ 2000. Սրբոց Յակոբեանց Տաճարի Դաւիթին Վեջ, Յովհաննէս-Պօղոս Բ. Պապին
կը փարի հայ մանուկ մը

Աւագ Երկուշաբթի, 24 Ապրիլ 2000. Յիշատակ Եղեռնի նահատակաց

Աւագ Երկուշաբթի, 24 Ապրիլ 2000. Ս. Փրկչի Արարայի Յուշարձանին շուրջ, յիշատակ Եղեռնի նահատակաց

Աւագ Երկուշաբթի, 24 Ապրիլ 2000. Յիշատակ Եղեռնի նահատակաց, Իսրայէլի կրթական խախտարար Եօսի Սարիտ, Ս. Յակոբ Մայր Տանարի Դաւիթին Մէջ, ըսաւ. «Եղեռնի պատմութի ղասընքացքներու մաս պէտք է կազմէ»:

Աւագ Հինգշաբթի, 27 Ապրիլ 2000. Ոսմյուսյի Արարողութիւն, Արրոց Յակոբեանց Մայր Տաճարի Աւագ Թորանին վրայ.

Աւագ Եղբար, 29 Ապրիլ 2000. Առաւօտուն ժամը 9ին, Միաբանութեան անդամներ Աւագ Թարգմանին առաւմարդութեամբ, Ս. Յարութեան Տաճարի կղզուած դուռներուն քանակին ի ձեռնին, ընկերակցութեամբ Ս. Յարութեան Տաճարի երկու իսլամ դռնապաններուն, Պատրիարքարանէն քափառով Տաճարը կ'իջնեն Ս. Յարութեան դռները քանակու:

Աւագ Եղբար, 29 Ապրիլ 2000. Իսլամ դռնապանները քանակին առնելով Աւագ Թարգման Լաճարեան վրոց. Քլշիշանն, Ս. Յարութեան Տաճարի կղզուած դուռը կը քանակ

Աւագ Շաբաթ, 29 Ապրիլ 2000. Քրիստոսի Գերեզմանին դուռը մեղրամեծով կը կնքուի Հայոց եւ Յունաց ձեռնով, ժամը 12ին, «Լոյսի արարողութիւնն» առաջ

Աւագ Շաբաթ, 29 Ապրիլ 2000. Լուսահան Սամուել Մ. Վրդ. Աղոյեան, խոյրով եւ իսա-զատական ձեռնի կը հանգիստաւոր Լոյսի Արարողութեան բաժնորին, Ա. Գերեզմանի շուրջ

Աւագ Շաբաթ, 29 Ապրիլ 2000. Լուսահան Սամուել Մ. Վրդ. Աղոյեան, Քրիստոսի Գերեզմանի վրայ լուցւած միակ կանթեղն վառելով իր ձեռքի մամբրու փունջը, հայ լուսակիր Երեսասարդներուն փայտեղեղ յետոյ դուրս կու գայ դուռէն, Յայն լուսահանին հետ, եւ բազմաթիւ մամբը կը վառեն

Աւագ Շաբաթ, 29 Ապրիլ 2000. Լոյսի արարողութեան յետոյ, թափօրով վերադարձող էպիս. Թակոբեանց Մայր Տաճար

Կիր. 80 Ապրիլ 2000. Զատկուան Անդաստան, Վանքի մեծ բակին մէջ

Կիր. 80 Ապրիլ 2000. Զատկուան Անդաստանի թափօրը Վանքի մեծ բակէն դէպի Ս. Թակոբեանց Մայր Տաճար